

ISSN2548-088X

**Bilecik Şeyh Edebali
Üniversitesi**

**Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi**

**Journal of
Social Sciences Institute**

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
Journal of Social Sciences Institute

Cilt /Volume : 4
Sayı / Issue : 2
Aralık / December 2019

ISSN:2548-088X

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü adına

Sahibi /Owner

Doç. Dr. Tolga TORUN

Editör Kurulu /Editors

Dr. Öğr. Üyesi Selma GÖKTÜRK ÇETİNKAYA – Editör / *Editor*
Arş. Gör. Betül KURTVURAN – Editör Yardımcısı / *Assistant Editor*

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. Aykut EKİNCİ
Prof. Dr. Gürkan HAŞİT
Prof. Dr. Harun TUNÇEL
Prof. Dr. Murat ERCAN
Prof. Dr. Ümmühan ASLAN
Doç.Dr. Feride HAYIRSEVER BAŞTÜRK
Doç.Dr. Filiz EKİNCİ
Dr. Öğr. Üyesi Deniz SARI

İletişim Adresi / Management Center

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Gülümbe / Merkez / Bilecik

Tel: +90 228 214 11 41

Web: <http://dergipark.gov.tr/bseusbed>

E-posta: betul.kurtvuran@bilecik.edu.tr –
selma.cetinkaya@bilecik.edu.tr

Yayın Türü / Frequency

Yılda iki sayı, Uluslararası,
Hakemli *Biannually, International,*
Refreed

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
Journal of Social Sciences Institute

Cilt / Volume : 4
Sayı / Issue : 2
Aralık / December 2019

ISSN:2548-088X

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2016 yılında yayın hayatına başlayan ve yılda iki defa (Haziran-Aralık) yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergimiz sosyal bilimler alanına dair her türlü makale ve kitap incelemelerine açıktır. Dergimizin tarandığı indeksler; *ResearchBib Academic Resource Index*, *Eurasian Scientific Journal Index*, *Scientific Indexing Service*, *Google Scholar*, *Journal Factor*, *DRJI (Directory of Research Journals Indexing)*, *CiteFactor*, *Infobase Index*, *ISAM*, *Idealonline* ve *SOBIAD*.

Bilecik Şeyh Edebali University Journal of Social Sciences Institute is a refereed journal that published biannually (June - December) since 2016. Our journal is open to all kinds of articles and book reviews on the study of social sciences. Indices; *ResearchBib Academic Resource Index*, *Eurasian Scientific Journal Index*, *Scientific Indexing Service*, *Google Scholar*, *Journal Factor*, *DRJI (Directory of Research Journals Indexing)*, *CiteFactor*, *Infobase Index*, *ISAM*, *Idealonline* and *SOBIAD*.

DANIŞMA KURULU / Advisory Board

- Prof. Dr. Ahmet aycı (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet Kalender (Konya Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Murat Yel (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Atabey Kılıç (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Aykut Ekinci (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Prof. Dr. Canan etin (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilek Takımcı (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdal KarakaŐ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Prof. Dr. Ertan Efeğil (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Faruk Ataay (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Fazlı Polat (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Gencay Zavotçu (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Gonen Dündar (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Gülten GümüŐtekin (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan Taş (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakkı OdabaŐ (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Harun Demirkaya (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Harun Tunçel (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin Ően (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüsnü Ezber Bodur (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim Halil Tuğluk (Adıyaman Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim Organ (Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Kubilay Aktulum (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Kurtuluş Karamustafa (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Lütfullah Türkmen (UŞak Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Ali akmak (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Cahit Güran (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Saffet Sarıkaya (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehtap Özdeğer (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin Bozan (Dicle Üniversitesi)
Prof. Dr. Mevlüdiye Şimşek (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Prof. Dr. Milay Köktürk (Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhlise Coşgun Ögeyik (Trakya Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa Koç (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurhan Zeynep Tosun (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Selami Sezgin (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Selim Özaraslan (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Serpil Aytaç (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevda Yapraklı (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman Değerirmen (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Tahir Akgemci (Konya Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Turgay Biçer (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ülkü Eliuz (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Vasfi Haftacı (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat akır (Konya Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yaşar Semiz (Konya Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf Alper (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf Bayraktutan (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeki Bayramoğlu (Konya Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ziya Avşar (Niğe Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Bu Sayının Hakemleri

Prof. Dr. Ali YAKICI	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Atabey KILIÇ	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Murat ERCAN	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet TANYILDIZ	Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Filiz EKİNCİ	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Habibe Yelda ŞENER	Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. Halim DEMİRYÜREK	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU	Bingöl Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammet Ali TİLTAY	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammet DÜŞÜKCAN	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Serhan YÜCEL	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Parısa GÖKER	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Refik ARIKAN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Taner BİLGİN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz BOZKURT	Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Alp POLAT	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aslı ERGENEKON ARSLAN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayten CAN	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cemalettin HATİPOĞLU	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Eda ÖZEN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erhan AYDIN	Uşak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fahriye Begüm YILDIZELİ	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ferit KARAHAN	Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökberk YÜCEL	Bozok Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gözde KOCA	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hakan OLGUN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Havva Nesrin TİRYAKİ	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin TEZER	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mahir MAK	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed BENLİ	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muharrem Kürşad YANGİL	Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nur Kuban TORUN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Onur DİRLİK	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özden KUŞCU	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özüm EĞİLMEZ	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Safiye Şeyda ERDAŞ	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Semra ALTINGÖZ ZARPLI	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serkan VARSAK	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Servet ÜZTEMUR	Gaziantep Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÖZMEN	Rumeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz CANKARA	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf İNEL	Uşak Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Ayça BAKINER ÇEKİN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Fatma Ülkü YILDIZ	Selçuk Üniversitesi

Öğr. Gör. Dr. Halilibrahim ERTÜRK

Öğr. Gör. Dr. Sabanur YILMAZ

Dr. Burak AYÇİÇEK

Dr. Halil Erdem ÇOCUK

Dr. Şebnem EKERYILMAZ

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Milli Eğitim Bakanlığı

YAZAR REHBERİ

1. YAYIN İLKELERİ

- *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* yılda iki defa (Haziran – Aralık) sosyal bilimler alanında yayımlanan hakemli akademik bir dergidir.
- *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 'ne sosyal bilimler alanına dair Türkçe ve İngilizce dillerinde her türlü makale, ve çeviriler kabul edilmektedir.
- Dergimizde kör hakemlik uygulanmaktadır.
- Yazıların bilimsel ve etik sorumlulukları yazarlara aittir. Yazıların içeriğinden kaynakların doğruluğundan yazarları sorumludur.
- Dergimize gönderilmiş olan makalelerin daha önce yayımlanmamış veya başka bir yerde yayımlanmak üzere kabul edilmemiş/gönderilmemiş olması esastır.
- Türkçe yazılarda Türk Dil Kurumu'nun güncel Türkçe Sözlüğü ve Yazım Kılavuzu temel alınmalıdır.
- Dergimizde yayımlanan yazılar için yazarlarına telif ödenmez.

2. DEĞERLENDİRME SÜRECİ

- *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 'ne yazılarınızı Dergipark üzerinden <http://dergipark.gov.tr/bseusbed> adresi kullanılarak gönderilmelidir. Dergipark harici (e-posta, kargo vb.) yollarla makale gönderimi kabul edilmemektedir.
- Dergimizde kör hakemlik uygulanmaktadır. *Dergimize göndermiş olduğunuz yazılarınızda yazarlara ait hiçbir bilgi yer almamalıdır.* Yazarlara ait bilgileri yazılarınızı gönderirken "Editöre Not" kısmına yazabilirsiniz.
- Dergimize gönderilen yazılarınız, MS WORD programında, tek sütun halinde, A4 kâğıt boyutunda, Times New Roman yazı karakteri ile 11 punto, 1,5 pt satır aralığında yazılmalıdır. Sayfa kenarlarında her yönden 2,5 cm boşluk bırakılmalıdır.
- Dergimizde APA referans gösterme yöntemi uygulanmaktadır ve DİPNOT referans gösterme yöntemi sadece açıklama yapılmak üzere kabul edilmektedir.
- %30 ve üzeri bir benzerlik veya söz konusu yazının başka bir yerde daha önce yayımlandığı /yayıma kabul edildiği tespit edilmesi durumunda, gönderilen yazılar değerlendirmeye kabul edilmeden **REDDEDİLİR.**
- Dergimize gönderilen yazılar Editör Kurulu tarafından yukarıda belirtilen hususlar üzerinden bir ön kontrole tabi tutulur. Uygun bulunan yazılar konunun uzmanı en az iki hakeme değerlendirilmesi için gönderilir. Bu süreçte hakem ve yazar kimlikleri gizli tutulur.
- Hakemlere yazıların değerlendirmeleri için en fazla 15 gün süre tanınır.
- Hakem değerlendirme süreci sonunda, her iki hakem raporu da olumlu olan yazılar Editör Kurulu ve Yayın Kurulu'nun son onayı ile yayımlanır. Hakem raporlarından biri olumsuz olması durumunda ise Editör Kurulu ve Yayın Kurulu görüşü alınır. Editör Kurulu ve Yayın Kurulunun hakem raporlarına istinaden gerekli görmesi durumunda ilgili yazı üçüncü bir hakeme gönderilir. Bu durumda üçüncü hakem raporuna göre ilgili yazının yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verilir.
- Hakem değerlendirme raporlarında "Düzeltilme" kararı verilmiş ise, hakem değerlendirme raporlarında belirtilen düzeltmeye hakem önerilerinin yerine getirilmesi için yazarlara

İlgili raporlar ivedilikle iletilir. Hakem değerlendirme raporuna göre düzeltme sonrası yazılar tekrar hakemlere gönderilebilir veya editör kurulu tarafından söz konusu düzeltmeler incelenebilir. Gerekli düzeltmelerin yerine getirildiği yazılar hakkında Editör Kurulu ve Yayın Kurulu nihai kararını verir, ilgili karar yazarlarla ivedilikle paylaşılır. Hakemlerin düzeltme istediği yazılar için yazarlarımıza tanınan süre 10 gündür. Bu süre zarfında gerekli düzeltmeleri yapmayan veya düzeltme dosyası gönderilmeyen yazılar yayından düşürülür.

- Hakem değerlendirme raporları, Editör Kurulu ve Yayın Kurulu görüşleri sonucunda yayınlanması uygun görülen yazılar dergiye ait ilk sayıda yayınlanmak üzere sıraya konulur. Hakem değerlendirme süreçleri sonuçlanmamış yazılar derginin bir sonraki sayısında yayınlanmak üzere değerlendirme aşamasında bekletilir. Yazarların bu süreçte yazılarını geri çekme hakları saklıdır.
- Dergimizde yayınlanmak üzere kabul edilen yazılar için yazarlarımız, metinde temel değişiklik yapmamak kaydı ile Editör Kurulu ve İngilizce dil uzmanının düzeltme yapma haklarını kabul etmiş sayılır.
- Yukarıdaki esaslardan herhangi birinin eksik olması durumunda dergimize gönderilen yazılar değerlendirmeye alınmayacaktır.

3. YAZIM KURALLARI VE SAYFA DÜZENİ

- Dergimize gönderilen yazıların metin kısmında APA referans gösterme metodu, kaynakça kısmında ise MLA referans gösterme metodu kullanılmalıdır. DİPNOT referans gösterme metodu sadece açıklama yapmak için kullanılabilir.
- Dergimize gönderilen yazılar A4 dikey sayfa düzenine göre MS WORD formatında yazılmalıdır. Tablolarda ihtiyaç halinde A4 yatay sayfa düzeni kullanılabilir. Dergimize MS WORD formatı dışında gönderilecek yazılar değerlendirmeye alınmadan reddedilecektir.
- Dergimize gönderilen yazılarınızda yazı karakteri olarak **Times New Roman** kullanılmalıdır. Transkripsiyon yazı karakteri kullanılması durumunda ise kullanılan yazı karakteri Editör Kurulu'na bildirilmelidir.
- Sayfa kenarı boşlukları; **Üst: 2,5cm Alt: 2,5cm Sağ: 2,5cm Sol: 2,5cm**
- Yazı boyutu; tüm metin **11 punto** boyutunda olmalıdır.
- Satır aralığı; tüm metin **1,5 pt** satır aralığında olmalıdır.
- Öz/Abstract; **150-200** kelime arasında olmalıdır.
- Anahtar Kelimeler/Keywords; **3-5** kelime arasında olmalıdır.
- Girinti; tüm metin **0 nk**.
- Hizalama; iki yana yasla
- Sütun; tek sütun.
- Alıntılar; Doğrudan alıntılar tırnak içerisinde italik olarak verilmelidir.
- Dipnot; Dipnot kullanımından mümkün olduğunca kaçınılmalı, kaynaklar kesinlikle dipnotta gösterilmemeli, yalnız açıklamalar için dipnota başvurulmalı ve otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir.
- Tablolar/Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablo numarası üstte, tam sola dayalı olarak dik yazılmalı; tablo adı ise, her sözcüğün ilk harfi büyük olmak üzere eğik yazılmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır. Şekil numarası eğik yazılmalı, nokta ile bitmelidir. Hemen yanından sadece ilk harf büyük olmak üzere şekil adı dik yazılmalıdır.
- Resim; Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde makaleye ek olarak gönderilmelidir. Resim adlandırılmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır. Şekil, çizelge ve resimler yazının üçte birini aşmamalıdır. Şekil, çizelge ve resimler estetik olmak şartı ile metin içinde uygun yerlere yerleştirilebilir.

4. KAYNAK GÖSTERME

A. Metin İçi Kaynak Gösterme

- Gönderme ve doğrudan alıntılar metin içinde aşağıdaki şekilde gösterilecek, konuyla ilgili kaynaklar **Kaynakça** kısmında verilecektir. Kaynak gösterme için kesinlikle dipnot kullanılmayacaktır.

(Selçuk 2015: 15), (Kesik vd. 2002: 16), (Şenöndeyici 1944: 15; Canım 2000: 85)

- Metin içinde, gönderme yapılan yazarın adı verildiğinde sadece yayın tarihi ve sayfa numarası yazılacaktır: "Kaplan (1976: 35) eserinde..."
- İkincil kaynaklardan yapılan alıntılarda asıl kaynak da belirtilecektir:

Köprülü (1926, Çelik 1998'den) veya (Atay 1936'dan akt. Çetin 1982: 76)

B. Kaynakça

- **Ansiklopedi Maddesi (Yazarı Belli):**
Göksoy, İsmail Hakkı (1996) "Filipinler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C:XIII, ss. 84-88.), Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul.
- **Ansiklopedi Maddesi (Yazarı Belli Değil):**
"Ankara", (1993) *Temel Britannica Ansiklopedisi* (10. Baskı), (C:1, ss. 75-80), Ana Yayıncılık, İstanbul.
- **Bildiri (Yayınlanmış):**
Gündoğdu, Cengiz (2005) "Padişah- Tarikat Şeyhi Münasebetleri Açısından Aziz Mahmud Hüdayi ve Çağdaşı Abdülmecid-i Sivasi" [Bildiri], H. K. Yılmaz (Ed.); *Aziz Mahmud Hüdayi Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, 20-22 Mayıs, Üsküdar Belediye Başkanlığı, İstanbul, ss. 179-195.
- **Bildiri (Yayınlanmamış):**
Çetin, Ahmet Kibar (2006) "Türkiye'de Ekonomi Politikalarının Etkinliği" [Bildiri], *Uluslararası Ekonomi Konferansı*, 11-13 Eylül, Sheraton Kongre Merkezi, Ankara.
- **Bilimsel Dergi Makalesi (Tek Yazarlı):**
Özden, Mehmet (2009) "Türkiye'de İktidar Sosyolojileri", *Türkiye Günlüğü*, C:98, ss. 82-85.
- **Bilimsel Dergi Makalesi (Çok Yazarlı):**
Bozdoğan, Aykut Emre, Davut Aydın ve Kasım Yıldırım (2007) "Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8.2, ss. 298-305.
- **Çeviri veya Hazırlanan Kitaplar:**
Hazlitt, Henry (2006), *Ahlakın Temelleri* (Çev. Mehmet Aydın – Recep Tapramaz), Ankara, Liberte Yayınları, (1964).
Usta, Galip (1996) *Osmanlı Maarifi*, (Haz. Şükrü Elek) Kültür Yayınları, İstanbul.
- **Editörlü Kitap İçerisinde Makale veya Bölüm:**
Öztürk, Oğuz (2006) "Soğuk Savaş Yılları", Mehmet Alp (Ed.); *SSCB ve Kültür*, 1. Baskı, Ben Yayınları, İstanbul, ss. 17-45.
- **Elektronik Kaynaklar:**
Budak, Ali (2010) "XVI. Yüzyıldan Sıradışı Bir Şair Portresi: Gedizli Hasbi", *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları: Prof. Dr. Meserret Diriöz Hatırasına* 4.2, ss. 152-164, http://www.turkishstudies.net/makaleler/1513093045_7budakali.pdf [Erişim Tarihi: 30.11.2010]
- **Tek Yazarlı Kitaplar:**
İnalçık, Halil (2013) *Osmanlı ve Modern Türkiye*, Timaş Yayınları, İstanbul.

- **İki Yazarlı Kitaplar:**
Ertem, Cemil ve Markar Eseyan (2013) *Dünyayı Durduran 60 Gün*, Etkileşim Yayınları, İstanbul.
- **Kurum Rapor ve Yayınları**
DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (1984) *Türkiye’de Sanayileşme Sorunları*, DPT Yayınları, Ankara, No: 102.
- **Tıpkıbasım Eser**
Kaşgarlı Mahmud (1074), *Divan-ı Lügat-it Türk*, [Tıpkıbasım], 1941, TDK Yayınları, Ankara.
- **Çok Yazarlı Kitaplar:**
Dağı, İhsan ve diğerleri (2010) *Devlet, Sistem ve Kimlik*, 12. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

EDİTÖRÜN NOTU

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından sosyal bilimler alanında yılda iki kez (Haziran – Aralık) e-dergi formatında online olarak yayımlanan ve uluslararası alan indekslerine giren hakemli dergimiz, yedinci sayısıyla birlikte yayın hayatına devam etmektedir.

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nde tarih, din, dil, edebiyat, eğitim bilimleri, sosyoloji, coğrafya, arkeoloji, hukuk, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme gibi sosyal bilimler alanında yazılan Türkçe ve İngilizce özgün/çeviri makalelere yer verilmektedir.

2019'un son gününde yayına giren dergimizin yedinci sayısında 19 özgün makale ve 1 tanıtım yazısı yer almaktadır. Yoğun bir emek harcanarak hazırlanan dergimizin bu sayısında çalışmalarıyla yer alan değerli yazarlarımıza, makale değerlendirme aşamasında katkı sunan hakem ve yayın kurulu üyelerimize teşekkür ederim.
Saygılarımla.

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Selma GÖKTÜRK ÇETİNKAYA

İÇİNDEKİLER

Sevgi KÖK & Maxim LUKYANOV	Rusya'da Dijital Hükümet Oluşturulmasında Sivil Katılım Unsuru <i>Civic Participation in the Formation of Digital Government in Russia</i>	465
İbrahim YÜKSEL	Ahilik Felsefesinden Günümüz Meslek Ahlakı Tartışmalarına Bir Bakış <i>A Look Into Debates on Today's Job Ethics from The Philosophy of Ahi-order</i>	500
Çetin KASKA	Mîrzâ Habîb-i İsfahânî ve İstanbul'da Yayınladığı Eserleri <i>Mîrzâ Habîb-i İsfahânî and His Works Published in Istanbul</i>	538
Sinan DURU & Aykut GÜL & Seyit HAYRAN	Türkiye'de Buğday ve Buğday Mamulleri Dış Ticaret Yapısı <i>Wheat and Wheat Products Structure of Foreign Trade in Turkey</i>	552
Tuğçe ERDİNÇ	Hannah Arendt: Dreyfus Davası'nda Adalet <i>Hannah Arendt: Justice in The Dreyfus Case</i>	565
Ege DEMİREL	Güç Dengesi Teorisi Perspektifinden Birleşmiş Milletler <i>From The Balance of Power Theory Perspective The United Nations</i>	575
Ercimet SARIAY	II.Meşrutiyet Döneminde Eşraf ve Köylü İlişkisi Üzerine Örnek Bir Olay: Çayırhan Köylüleri ile Hilmi Bey Arasındaki Arazi Anlaşmazlığı <i>An Exemplary Case On The Relationship Between Gentry And Peasant During The 2nd Constitutional Period: Land Dispute Between The Villagers Of Çayırhan And Hilmi Bey</i>	602
Rahmouna ZIDANE	The Synergistic Influence of Thinking Styles and Metacognitive Knowledge on EFL Learners' Written Production <i>İngilizceyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen Öğrencilerin Yazılı Metinlerindeki Üstbilişsel ve Düşünme Stillerin Sinerjistik Etkisi</i>	611
Ömer ÇİFTÇİ & Rıdvan DEMİRCİ	Ana Dili Olarak Arapça Konuşan Öğrencilere Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yalancı Eşdeğer Kelimelerin Rolü <i>The Role of False Equivalent Words in Teaching Turkish as a Foreign Language to Arabic Speaking Students as Mother Tongue</i>	628
Ali BAYIR & Ayşe Hümeysra BİLGE	Futbolcuların Piyasa Değerleri Üzerinden Menkul Kıymetleştirme Çalışması <i>Securitization Study Of Football Players Over Market Values</i>	645
Mehmet ORAN & Mesut IŞIKLI	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğretmenlik Mesleği Seminerlerine İlişkin Görüşleri <i>Opinions of Social Studies Teachers on Teaching Profession Seminars</i>	661
Kadir PEPE & Mehmet ÖZKAN	Gençlik Hizmetleri ve Spor Genel Müdürlüğü Gençlik Merkezleri Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerden Yararlanan Bireylerin Memnuniyet Düzeylerinin Araştırılması <i>Investigation Of Youth Center Activities Of The Directorate General Of Youth Services And Sports And Satisfaction Levels Of Individuals Benefiting From These Activities</i>	673
Yunus KARAAĞAÇ	Diplomasi Olgusu Çerçevesinde Propaganda ve Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinin Etkileşimi ve Farklılıkları <i>The Interactions and Differences of Propaganda and Public Diplomacy Activities in Terms of Diplomacy</i>	690

Burak ÖZDEMİR & Hamid Murad ÖZCAN & Akansel YALÇINKAYA	Algılanan Örgütsel Destek ve Çalışmaya Tutkunluk Arasındaki İlişkide Örgütsel Güvenin Aracı Rolü: Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma <i>The Mediating Role of Organizational Trust in the Relationship Between Perceived Organizational Support and Work Engagement: A Research on Academicians</i>	706
Deniz ÇAKMAK & Feride HAYIRSEVER BAŞTÜRK	Hayat-Dışı Sigorta Şirketlerinde 16 Yıl Arayla Yapılan Etkinlik Analizleri ve Sonuçlarının Karşılaştırılması <i>Efficiency Analysis Performed 16 Years Apart in Non-life Insurance Companies and Comparison of Results</i>	725
Abdullah KODAL	Tragic Downfall of Antony in Shakespeare's Antony and Cleopatra <i>Shakespeare'in Antony ve Kleopatra'sında Antonius'un Trajik Çöküşü</i>	746
Abdulhamit DÜNDAR	1939 Erzincan Depremi ve "Destân-ı Zelzele" <i>1949 Erzincan Earthquake and "Destân-ı Zelzele"</i>	759
Esra AYEŞ ASLAN & İsmail ÇELİK	Çocuk Gelişimi Bölümü Lisans-Önlisans Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi <i>Research on The Self-Esteem Levels Of The Associate and Undergraduate Level Students of The Department of Child Development</i>	779
Nursena ÖZTÜRK	Vergi Bilincini Şekillendiren En Etkili İç ve Dış Faktörler <i>The Most Effective Internal and External Factors Shaping Tax Awareness</i>	792
Halit ÇELİK	Kitap Tanıtımı-Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları <i>Book Launches- Turkish Learning and Teaching Approaches</i>	803

Rusya'da Dijital Hükümet Oluşturulmasında Sivil Katılım Unsuru*

Sevgi KÖK¹ & Maxim LUKYANOV²

Özet

Günümüzde dijital hükümetin oluşturulmasını sağlayan en temel sebeplerin başında kamu politikası ve yönetimi reformları gelmektedir. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Rusya'da da planlı ekonominin geliştirilmesi adına dijital hükümete geçiş programları kabul edilmiştir. Devletlerde, dijital hükümet oluşturulması gerekliliği düşüncesinin temelinde yatan sebep, bu yeni teknoloji uygulaması sayesinde bürokrasinin daha az ve daha hızlı hale geleceği, mevcut hizmet sunma yöntemine kıyasla daha az maliyetli olacağı hatta neredeyse insansız kamu hizmeti sunma fırsatı yakalayacakları düşüncesidir. Çalışmanın temel amacı Rusya'daki dijital hükümet alanındaki uygulamaları incelemek ve değerlendirmesini yapmaktır. Makale, dijital hükümet ortamında politika fırsatlarına yeni bir bakış açısı fikrini geliştirmeye çalışmaktadır. Ampirik bir temelde, Rus vatandaşlarının dijital hükümetin kullanımına yönelik tutumları Qualitative Comparative Analysis (fs/QCA) yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışma sonuçlarının kamu politikası ve kullanılan yöntemi itibariyle dijital bir hükümet kurma ve etkinliğinin izlenebilirliği açısından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital hükümet, kamu politikası, fırsat penceresi, ortak-üretim, Rusya.

Civic Participation in the Formation of Digital Government in Russia

Abstract

Today, public policy and management reforms are one of the main reasons for the creation of digital government. In Russia, as in many countries of the world, transition programs to the digital government have been adopted in order to improve the planned economy. In the states, the reason underlying the idea of the creation of digital government is the idea that this new technology will enable the bureaucracy to become less and faster, less expensive than the existing method of service provision, and even offer an almost unmanned public service. The main purpose of the study is to examine and evaluate the applications in the field of digital government in Russia. The paper seeks to develop a new perspective on policy opportunities in the digital government environment. On an empirical basis, Russian citizen's attitudes towards the use of digital government were examined using the Qualitative Comparative Analysis (fs / QCA) method. It is thought that the results of the study are important in terms of the application of a digital government and monitoring of its effectiveness in terms of public policy and the method used.

Key words: Digital government, public policy, window of opportunity, co-production, Russia

* Bu çalışma Rus Araştırma Vakfı tarafından 18-011-00756 sayılı hibe yardım kararı sonucu "Issledovaniye grazhdanskogo uchastiya v publichnom upravlenii v usloviyakh formirovaniya tsifrovogo pravitelstva" başlığı ile Rusya Federasyonu'nda yapılmıştır.

¹ Doktora Öğrencisi, St. Petersburg.Devlet Üniverstesi, ORCID: 0000-0001-7209-0461, kok.sevgi@mail.ru

² Doktora Öğrencisi, St. Petersburg.Devlet Üniverstesi, ORCID: 0000-0002-0166-5501, mledvert@mail.ru

Giriş

Bu sosyolojik çalışma, Ekim–Kasım 2018 tarihleri arasında St. Petersburg ve Leningrad Bölgesi'nde³ örneklem büyüklüğü 300 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

Qualitative Comparative Analysis (fs/QCA) (Niteliksel Karşılaştırmalı Analiz) vaka yapılandırılmalarını incelemek için araştırmacılara yeni ve sistematik bir yol sunar. Bu analiz yöntemi karşılaştırmalı ve vaka çalışması araştırmalarında bir yöntem olarak tercih edilmektedir. QCA analistleri verileri niteliksel olarak yorumlarken, değişkenler arasındaki nedenselliğe de bakmaktadır (Rihoux ve Ragin 2009). Araştırma yapılırken seçilmiş olan küçük bir örneklem büyüklüğü, bazı veri işleme araçlarının yalnızca en önemli ve kararlı kalıpları ortaya çıkardığını, ancak istatistiksel olarak önemli özelliklerin tespit edilmesine izin vermediğini ve bizleri bunun yalnızca örneklem büyüklüğüyle bağlantılı olduğu sonucuna ulaştırmıştır. Örneğin, bu durum parametrik olmayan bir ölçütle ilişkili standardize edilmiş kalıntıların analizinde örneklem boyutuna çok hassas olan ki-kare istatistiklerinin hesaplanmasında olduğu gibi bir analitik aracın kullanımı ile ilgilidir. Sonuç olarak, bu çalışmanın her aşamasında, tüm modeller tespit edilememiş ve bu nedenledir ki bu veya benzer diğer olgularda örneklem sayısının eksikliğine bağlı olarak ortaya çıkabilecek sonuçlar metodolojik olarak savunulamaz durumdadır. Diğer bir söylemle, bu rapor yalnızca istihbaratın sağlandığı araştırma aşamasında önemli ve sürdürülebilir olarak karakterize edilebilen kalıpları yansıtacaktır.

Örneklemin kontrol parametreleri, nüfusun; cinsiyet, yaş ve eğitim seviyesi özelliklerine uygun olarak seçilmiştir. Araştırmanın temel hedefi, e-hükümet hizmetlerinin nüfus ve dijital ekonomiye geçiş adımlarının yanı sıra kullanım esnasında kalite memnuniyetini ve talep durumunu incelemekle ilgili bir dizi çalışma hipotezini test etmektir. Araştırmanın görevi ise; bu ilişkilerin sistemdeki en sürdürülebilir kalıpları ve onları tanımlayan faktörleri ortaya çıkarmaya çalışmaktır. Bu mevcut çalışma sonuçlarının 2019'daki araştırma çalışmalarının hedeflerini, yapısını ve yöntemini önceden belirlemeye yardımcı olacağı düşünülmektedir.

³ Rusya Federasyonu'nun Kuzey-Batı Federal Bölgesi'nin 2. Bölgesi, St. Petersburg federal öneme sahip bir şehir olup, Federasyon'un en büyük ikinci şehridir.

Genel Sorular**Soru 1: «Cinsiyetiniz?»****Tablo:1 Cinsiyet Dağılımı (%)**

Cevap seçenekleri	%
1. Erkek	48,0
2. Kadın	52,0
Toplam	100,0

Kota örnekleme parametrelerine uygun olarak, erkeklerin %48'i ve kadınların %52'si ile görüşülmüştür.

Soru 2: «Yaşınız?»**Tablo:2 Katılımcıların Yaşı (%)**

Cevap seçenekleri	%
1. 18–29 yaş	18,7
2. 30–39 yaş	20,7
3. 40–49 yaş	15,3
4. 50–59 yaş	17,3
5. 60 yaş ve üstü	28,0
Toplam	100,0

Ankete katılanlar arasında katılımcıların yaş durumları; 18-29 %18,7, 30-39 %20,7, 40-49 %15,3, 50-59 %17,3, 60 %28'dir olarak belirlenmiştir.

Soru 3: «Eğitim durumunuz?»**Tablo:3 Katılımcıların Eğitim Düzeyi (%)**

Cevap Seçenekleri	%
1. İlkokul mezunu, ortaöğretim terk	1,3
2. Ortaöğretim (ortaokul)	8,0
3. İlköğretim (lise mezunu)	3,3
4. Genel-Mesleki lise	42,0
5. Üniversite (henüz okumakta olanlar ve terk etmişler)	8,0
6. Yükseköğretim	37,3
Toplam	100,0

Yine ankete katılanların arasında %1,3 ile ilkokul, %8 ortaöğretim, %3,3 ilköğretim, %42,0 mesleki lise veya benzeri okul mezunları, %8 yükseköğretime devam eden veya terk edenler, %37,3 ile yükseköğretim mezunları bulunmaktadır.

Soru 4: «Ailenizde kişi başına aylık ortalama gelir miktarı nedir?»

Tablo:4 Her Aile Üyesi İçin Aylık Gelir Düzeyi (%)

Cevap seçenekleri	%
1. 10000 ruble ⁴ ve altı	4,7
2. 10000-15000 ruble arası	21,3
3. 15000-25000 ruble arası	26,0
4. 25000-40000 ruble arası	28,0
5. 40000 ruble üstü	12,0
6. Fikrim yok	2,0
7. Cevap vermeyi reddeden	6,0
Toplam	100,0

Aile üyesi başına en fazla 150 Amerikan dolarına varan en düşük gelire sahip katılımcıların payı %4,7, gelirleri 150-250 dolar arasında değişenler %21,3, 250-400 dolar arasında olanlar %26, 400-700 dolar olanlar %28, 700 dolar üstü %12 ve fikri olmayanların oranı %2'dir. Katılımcıların %6'ı ise her aile üyesi başına aylık gelir düzeyinin sorulduğu bu soruya cevap vermeyi reddetmiştir.

Soru5: «Bütün insanları maddi refahlarına göre birkaç sınıfa böldüğünüzde, kişisel olarak kendinizin hangisine ait olduğunuzu düşünürsünüz?»

Tablo:5 Katılımcıların Statü Öz Değerlendirmesi (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Yüksek gelir grubu	0,7
2. Yüksek ve orta gelir arasında	8,7
3. Orta gelir grubu	41,3
4. Orta gelir ve alt gelir grubu arasında	33,3
5. Alt gelir grubu	14,0
6. Fikrim yok	2,0
Toplam	100,0

Genel olarak gelir durumuna bakıldığında ankete katılanların %1'inden azı kendilerini üst gelir grubu sıralamasında, %8,7'si üst ve orta gelir grubu arasında, % 41,3'ü orta sınıf, % 33,3'ü orta ve alt gelir grubu arasında, %14'lük kısım ise kendilerini alt gelir grubunda görmektedir. Katılımcıların %2'i bir fikri olmadığını belirtmiştir. Sonuca bakıldığında katılımcıların neredeyse %50'si kendilerini düşük gelir gruplarına dâhil etmiştir.

⁴ Ekim-Kasım 2018 tarihleri arasında 1 dolar≈65 rubledir.

Soru 6: «Mesleğiniz nedir?»**Tablo:6 Katılımcıların Mesleği (%)**

Cevap seçenekleri	%
1. Çalışan (endüstriyel, inşaat, nakliye, tarım v.d.)	10,0
2. Mühendis, teknik uzman	6,7
3. Yönetim birimi çalışanı	5,3
4. Kültür, eğitim, bilim, sağlık çalışanı	12,7
5. Ticaret-tüccar sınıfı	6,7
6. Girişimci	9,3
7. Asker (Ordu, İçişleri Bakanlığı, güvenlik, Rusya Ulusal Muhafızları, vb.)	2,0
8. Hizmet sektörü çalışanı (REU, ev hizmeti, ev dışı güvenlik, vb.)	9,3
9. Ev hanımı (doğum izni, çocuk bakımı izni, vb)	4,7
10. Üniversite öğrencisi ve teknik öğrenci	10,7
11. Emekli (çalışmayan)	20,0
12. İşsiz	0,6
13. Diğerleri	2,0
Toplam	100,0

Ankete katılanlar arasında en önemli grubu %20 gibi bir oranla emekliler oluşturmuştur. Bunun dışında; %12,7'sini kültür, eğitim ve bilim adına çalışan kesim, % 10'u çalışan, %10 öğrenci, %9'unu kamu çalışanı ve diğer gruplar %7'den daha az bir kesim olmuştur.

Soru 7: «Yerleşim yeri olarak daimi ikametgah adresiniz neresidir?»**Tablo:7 Katılımcının İkamet Tipi (%)**

Cevap seçenekleri	%
1. Büyükşehir	48,0
2. Bölge olarak ifade edilen yerleşim yerleri	16,0
3. Şehir tipi yerleşimler	16,7
4. Kasaba ve köy sakinleri	19,3
Toplam	100,0

Ankete katılanların arasında %48'i büyükşehirlerde, %16'sı bölge olarak ifade edilen yerleşim yerlerinde, %16,7 şehir tipi yerleşimlerinde ve %19,3'ü kasaba ve köylerde oturmaktadır.

E-hükümet Sisteminin Kullanımı

Soru 8: «Birkaç yıldır ülkede MFTS'ler (mnogofunktsionalnyy tseñtr: MΦL⁵) faaliyet göstermektedir. Sorunlarınızı çözmek ve ihtiyacınız olan belgeleri elde etmek için kişisel olarak çok işlevli merkezlere (MFTS) hiç başvuru yaptınız mı?»

Tablo:8 Katılımcıların MFTS'ler İle İletişim Kurma Deneyimi (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Evet	80,0
2. Hayır	19,3
3. Fikrim yok	0,7
Toplam	100,0

St. Petersburg ve Leningrad Bölgesindeki katılımcıların 4/5'ü çok işlevli merkezlere başvuru konusunda deneyim sahibidir.

Soru 9: « MFTS'ye başvurunuzun sonuçlarından ne derece memnun kaldınız?»

Tablo:9 MFTS'lere Başvuranların Memnuniyet Derecesi (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Çok memnun	40,8
2. Memnun	30,0
3. Ne evet ne hayır	21,7
4. Memnun değil	2,5
5. Kesinlikle memnun değil	3,3
6. Fikrim yok	1,7
Toplam	100,0

Ankete katılanların %6'dan azı çok fonksiyonlu hizmet veren bu merkeze başvurmanın sonuçlarından memnun değilken, katılımcıların yaklaşık %41'inin son derece yüksek oranda memnun (tamamen memnun), %30'unun memnun, %21,7'inin ise çelişkili duygular (bazı konularda evet, bazı konularda hayır) kaydettiği görülmüştür. Katılımcılara bir bütün olarak bakıldığında yaklaşık %71'i olumlu değerlendirmede bulunmuştur.

Kombine tablolarının analizinde MFTS'lere başvurmada deneyim sahibi olanların tecrübeleri göz önünde bulundurulduğunda, çeşitli e-hükümet göstergelerine yönelik tutumların değerlendirilmesi sırasında aşağıdaki unsurlar MFTS'lere itirazın tek başına bir faktör olmadığını gösterdi:

- Rusya Federasyonu'ndaki dijital ekonominin gelişmesine ve elektronik belge dolaşımının genişlemesine kesin olumlu veya olumsuz bir tutum oluşturulması;

⁵ MFTS (mnogofunktsionalnyy tseñtr): Rusya'da bu kuruma başvuranların tek bir talebinin ardından "bir pencere" ilkesiyle devlet ve belediye hizmetleri sunan çok işlevli bir devlet kurumu. Aynı zamanda, devlet hizmetleri sunan kuruluşlarla veya belediye hizmetleri sunan kuruluşlarla etkileşim halinde olup, başvuru sahibinin katılımı olmadan gerçekleşmesi gereken tüm işlevler bu merkez tarafından yürütülmektedir.

- Elektronik dokümanlara güven seviyesi;
- Elektronik belge dolaşımını kullanırken vatandaşların kişisel bilgi güvenliğini değerlendirmesi, elektronik kamu hizmeti sistemi kullanıcılarının kullanımına uygunluk, elektronik belge dolaşımının başlatılmasından sonra devlet yapılarının çalışma hızı, elektronik kamu hizmetleri hakkında bilginin kalitesi;
- Elektronik platformlar ve tercih edilen dosyalama yöntemi kullanılırken kişisel verilerin gizlilik düzeyine ilişkin görüşler.

Ancak tüm bu konularda dâhil olmak üzere, soruların cevaplanmasında MFTS'lere başvuru tecrübesine sahip olmayan insanlar, herhangi bir hizmetten yararlanan insanlara göre cevap verme konusunda daha çok zorlanmaktadır.

Ankete katılan tüm katılımcılardan sırasıyla %32,7 “oldukça memnun” ve %24,1 “memnun” olmak üzere olumlu değerlendirmelerde bulundular. MFTS'lere bakıldığında ise; olumlu görüşlerin oranı %71'dir. Bu durumu MFTS'nin iş kalitesinin yüksek olduğu şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Kamu Hizmetleri İnternet Ana Kapısının⁶ Kullanımı

Soru 10: «Ülkede birkaç yıldır kamu ve belediye hizmetleri tek bir bilişim kapısı üzerinden faaliyet göstermektedir (Gocuslugi⁷). Resmi verilere göre Rusya nüfusunun %40'ından fazlası bu bilişim kapısına kayıtlıdır. Kamu ve belediye hizmetlerinin tek bir bilişim kapısı üzerinden faaliyet gösterdiği bu hizmetten daha önce yararlandınız mı?»

Tablo:10 Kamu Hizmetleri Bilişim Kapısını Kullanma Deneyimi (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Evet	50,7
2. Hayır	47,3
3. Fikrim yok	2,0
Toplam	100,0

St. Petersburg ve Leningrad Bölgesinde, hükümet hizmetleri bilişim kapısına erişim seviyesi, ülkedeki ortalama göstergelere karşılık gelmekte olup %50,7'dir.

Soru 11: «Sizce kamu ve belediye hizmetlerinin tek bir bilişim kapısı üzerinden faaliyet gösterdiği bu sistemden hangi hizmetlerin elde edilebileceğini düşünüyorsunuz (Gosuslugi)?»

⁶ “Bilişim kapısı” portal kelimesi yerine kullanılmıştır. Bkz. TDK.

⁷ Госуслуги (Gosuslugi): Rusya'da kamu hizmetleri için elektronik bilişim kapısıdır. <https://www.gosuslugi.ru/> (Elektronnyy portal polucheniya gosudarstvennykh uslug).

Bu soru katılımcılara herhangi bir kamu hizmeti bilişim kapısı işlevlerinin listesi açıkça gösterilmeden sorulmuştur. Katılımcıların cevapları kesinlikle bilişim kapısının en sık kullanılan hizmetlerine karşılık gelmektedir.

Soru 12: «Hangi hizmetler sizin için önemlidir? Gerekli tüm seçenekleri işaretleyiniz.»

Tablo:12 Hükümet hizmetleri Bilişim Kapısındaki Hizmet Önem Sıralamasının Değerlendirilmesi (%)

Cevap seçenekleri	%
Hastane randevusu	63,3
Yurtdışı için pasaport ⁸ başvurusu	54,7
Fatura ödemeleri	50,7
Vergi borç kontrolü	46,0
Vergi ödemesi	44,0
Rusya içi pasaport başvurusu	42,7
Emeklilik fonuna başvurma	36,7
Vergi kimlik numarası başvurusu	36,0
İkamet ya da konaklama yeri için kayıt yaptıрма	32,7
Araç kaydı	32,0
İş arama ve istihdam	29,3
Sabıka kaydı sorgulaması	27,3
Araçların devlet teknik muayenesi	26,0
Yardımların ve ödemelerin kaydı	26,0
Karayolu trafik alanında idari suçlar hakkında SMS ile yazılı bilgi edinebilme	25,3
Rusya Yol Güvenliği Devlet Müfettişliği kaydı	25,3
Anaokuluna çocuk kayıt işlemleri ve okul sırasını kontrol etme	24,7
Devlet sosyal yardımının sağlanması, sosyal hizmetler hakkında bilgi	24,0
Vatandaş belgelerinde veri değişikliği işlemleri	22,7
Sürücü yeterlilik sınavlarına başvuru ve ehliyet alımı	20,7
İş hukuku danışmanlığı	20,0
Doğum kaydı	17,3
Tüzel kişiliklerin ve girişimcilerin tescili	16,0
Bir kişinin hukuksal borcu hakkında bilgi	14,7
Sigortalı kişilerin zorunlu emeklilik sigortası sisteminde bireysel hesaplarının durumu hakkında bilgi	14,0
Evlilik başvurusu	14,0
Doğum yardımı sorgulaması	12,0
Dava sorgulama	10,0
Av izni belgesi ve düzenlemeler	10,7

⁸ Rusya Federasyonu vatandaşlarının kullanmış oldukları yurtiçi (kimlik belgesi fakat pasaport düzeninde) ve yurtdışı olmak üzere iki çeşit pasaport vardır.

Malların sertifikalandırılması konusunda bilgi sunulması	4,7
Reklam yasalarının ihlali konusunda şikâyet başvurusu	4,7
Diğerleri	4,0

Kamu hizmetleri bilişim kapısının en popüler cevapları (cevap verenlerin yarısından fazlası için geçerli): %63,3 ile hastane randevusu almak, %54,7 ile pasaport başvurusu ve %50,7 oranında fatura ödemesi olmuştur.

Hükümet hizmetleri bilişim kapısı tarafından sunulan av izni belgesi ve düzenlemeler %10,7, malların sertifikalandırılması konusunda bilgi sunulması %4,7, reklam mevzuatı ihlallerine ilişkin şikâyetlerin bildirilmesi %4,7 ve diğer hizmetlere rağbet %4 bandında gözlenerek en az talep edilen hizmetler olarak ortaya çıkmıştır.

Ek olarak, bilişim kapısı tarafından sağlanan farklı sayıda elektronik kamu hizmetini kullanmaya hazır olan grupların boyutuna dair de bir analiz yapılmıştır.

Tablo:13 Elektronik Hizmetlerin Potansiyel Talep Miktarı (%)

Kamu hizmetlerinin sayısı	%
0-5 arası hizmet sayısı	40,0
6-10 arası hizmet sayısı	32,0
11-15 arası hizmet sayısı	13,3
16-20 arası hizmet sayısı	7,3
21-25 arası hizmet sayısı	4,7
26-31 arası hizmet sayısı	2,7
Toplam	100,0

Şimdiye kadar katılımcıların %40'ı 0 ila 5 arası hizmetten, % 32'si 6 ila 10 arasında değişen hizmetten, % 13,3'ü 11-15 arasında değişen hizmetten, % 7,3'ü 16'dan 20'ye kadar olan hizmetlerden, % 4,7'si 21-25 arasında değişen hizmetten, % 2,7'si ise 26 hizmet ve daha fazlası konusunda talepte bulunmuştur.

Belirli sayıda kamu hizmetinin kendileri için önemini değerlendiren katılımcıların sosyo-demografik profil analizi aşağıdaki gibidir:

Kamu hizmetleri bilişim kapısının 0'dan 5'e kadar olan hizmetleri, 60 yaşından büyük katılımcılar, emekliler, küçük bir şehrin sakinleri veya şehir tipi yerleşimlerde yaşayan gruplar tarafından önemli olarak kabul etmektedir.

Kamu hizmetleri bilişim kapısının 6 ila 10 arasında değişen hizmetlerinin önemli olduğu düşünülenler; daha çok eksik eğitim gören kişiler, mühendis ve teknik işlerde uğraşan katılımcılar ile ev hanımları (doğum sonrası bakım izninde olan kadınlar dâhil) olmuştur.

Kamu hizmetleri bilişim kapısının 11'den 15'e kadar olan hizmetlerini en çok; 40 ila 49 yaşları arasında, yükseköğrenim gören, bilim, kültür ve eğitim alanlarındaki işçilerin yanı sıra, çalışma

gruplarında kendilerini “diğer” olarak sınıflandıran ve büyükşehirlerde yaşayan insanların kullandığı gözlemlenmiştir.

Kamu hizmetleri bilişim kapısının 16-20 arasında değişen hizmetleri daha çok yaşları 50 ila 59 arasındaki katılımcılar ve işçi ve yönetici kategorisinde bulunan katılımcılar tarafından kullanılmaktadır.

Kamu hizmetleri bilişim kapısında vatandaşlar için verilen 21'den 25'e kadar olan hizmetleri büyük ölçüde 50 ila 59 yaş arasındaki katılımcılar ile ortaöğretim ve mesleki eğitim alan kişiler tarafından işaretlenmiştir.

Kamu hizmetleri bilişim kapısının 26 ya da daha fazla işlevinden faydalanan ve diğer gruplara bakarak kendileri için bu hizmetlerin daha önemli olduğunu düşünen kişiler ise daha çok mesleki eğitim almış, üniversite öğrencileri ile aylık geliri 40.000 rublenin üzerinde insanlar olmuştur.

Tablo:14 Kamu Hizmetleri İnternet Ana Kapısının Farklı Sayıdaki İşlevlerini Kendileri İçin Önemli Olarak Değerlendiren Grupların Büyüklüğü (%)

Kullanılan kamu hizmeti sayısı	%	Birikmiş %
1,00	9,3	9,3
2,00	5,3	14,7
3,00	8,0	22,7
4,00	9,3	32,0
5,00	8,0	40,0
6,00	10,0	50,0
7,00	10,7	60,7
8,00	2,7	63,3
9,00	4,7	68,0
10,00	4,0	72,0
11,00	8,0	80,0
12,00	0,7	80,7
13,00	1,3	82,0
14,00	0,7	82,7
15,00	2,7	85,3
16,00	2,7	88,0
17,00	1,3	89,3
18,00	2,0	91,3
19,00	0,7	92,0
20,00	0,7	92,7
21,00	1,3	94,0
22,00	1,3	95,3
23,00	1,3	96,7
24,00	0,7	97,3
26,00	0,7	98,0
30,00	0,7	98,7
31,00	1,3	100,0
Toplam	100,0	

Kümülatif / birikmiş yüzde verilerine göre; katılımcıların 1/3'i burada bulunan hizmetlerden en fazla 4'ünü, katılımcıların yarısı en fazla 6'sını, nüfusun 2/3'den fazlası ise yine hizmet bilişim kapısı tarafından sağlanan 30 hizmetten en fazla 6'sını kullanmaktadır.

Gosuslug bilişim kapısının kullanım seviyeleri dikkate alındığında karşımıza üç önemli nokta çıkmaktadır:

İlk olarak; şu anda nüfus tarafından kullanılan çeşitli hizmetlerin dağılımında dengesizlik;

İkinci olarak; bilişim kapısının vatandaşları yönlendirme stratejisinin çeşitli sosyal gruplar üzerindeki etkisizliği;

Üçüncü olarak; nüfusun elektronik hükümet hakkında bilgi politikasının iyileştirilmesi için çalışma güncellenmesi yapılmasının gerekliliğidir.

Çalışma süresince, kamu hizmetleri bilişim kapısında elektronik hizmet kullanma deneyiminin aşağıdakilerle ilgili olduğu bulunmuştur:

- Elektronik belge dolaşımının genişlemesine ilişkin olumlu bir tutum (bağlantı doğrudan, istatistiksel olarak anlamlıdır, Pearson korelasyon katsayısı +0.408'dir);
- Elektronik kamu hizmetleri sistemi ve belge akışı kullanıcıları için uygunluğun olumlu bir değerlendirmesi (bağlantı doğrudan, istatistiksel olarak önemlidir, Pearson korelasyon katsayısı +0.46'dır);
- Çalışanlarla iletişim kurmadan belgeleri elektronik olarak göndermenin çok daha uygun olduğu fikridir (bağlantı doğrudan, istatistiksel olarak önemlidir, Pearson korelasyon katsayısı +0.507'dir).

Hükümet hizmetleri bilişim kapısına erişme konusunda deneyime sahip olan kişilerin, elektronik belge yönetimine güvenmeleri ve elektronik belge yönetiminin başlatılmasından sonra devlet kuruluşlarında çalışmaların hızlandığı pozitif olarak değerlendirdiği gözlemlenmiştir. Aynı zamanda dijital platformları kullanırken kişisel verilerin gizliliğinin garanti altına alındığı konusunda güvenleri vardır (ilgili tablo hücrelerinde pozitif istatistiksel olarak standartlaştırılmış dengeler ile belirtilmektedir).

Hükümet hizmetleri bilişim kapısı tarafından sunulan hizmetlerinden hangilerinin katılımcılar için önemli hizmetler içerisine girdiğinin açıklığa kavuşturulması anlamında çok boyutlu bir ölçeklendirme yöntemi uygulandı. Grafiğin sağ tarafında çok boyutlu ölçeklendirmenin sonuçları ile kamu hizmetleri bilişim kapısının en sık kullanılan işlevleri, solda ise en az kullanılanları yer almaktadır.

Analiz, en sık paylaşılan e-hükümet hizmetlerinin birkaç gruba ayrılmasını mümkün kılmıştır (bu kullanan katılımcı sayısını azaltmak amacıyla düzenlenmiştir).

1. Grup – ev ve aile konularında sorunları çözmek, hastaneden randevu almak, faturaları ödemek gibi konulardaki hizmetleri bir araya getirir.

2. Grup – devletin yapmakla yükümlü olduğu, örneğin; vergi ve borçları kontrol etmek, vergileri ödemek, yurtiçi ve yurtdışı pasaport başvurusu yapmak, kimlik numarası almak gibi hizmetleri birleştirir.

3. Grup – araç tescili için trafiğe başvurma, ehliyet başvurusu yapmak, araçların teknik muayenesi, karayolu trafiği alanındaki idari ihlaller hakkında bilgi, alınan para cezalarına ilişkin SMS bildirim almak, ikametgâh veya konaklama için kayıt yaptırmak, vatandaş belgelerindeki verilerin değiştirilmesi, yardım alınması, tüzel ve bireysel girişimcilerin kayıt başvurusu, adli sicil kaydı gibi konulardaki hizmetleri birleştirir.

4. Grup – sosyal problemleri çözüme konularında, örneğin; okul yaşı gelmiş çocuğun okula kayıt ettirilmesi, sırasının takibinin yapılması, emeklilik fonuna başvurmak, devlet sosyal yardımına başvuru yapmak, sosyal hizmetler, iş hukuku konusunda danışmanlık, iş arama ve istihdam hakkında bilgi gibi hizmetleri birleştirir.

5. Grup – belirli sosyal grupları (eşler, genç ebeveynler, girişimciler, çıkar grupları) etkileyen aşağıdaki işlevleri içerir: evlilik kaydı için başvuruda bulunmak, çocuk doğduğunda nüfusa kayıt başvurusu yapmak, doğum yardımına başvuru yapmak, sigortalı kişilerin bireysel durumları hakkında bilgi edinebilmesi, zorunlu emeklilik sigortası sistemindeki kişisel hesap durumunun kontrolü, av izni almak, malların sertifikalandırılması hakkında bilgi verilmesi, reklamcılıkla ilgili mevzuatın ihlal edilmesi ve diğer bazı konulardaki hizmetleri birleştirir. Sistem tarafından verilen hizmetler arasında bulunan emeklilik fonuna yapılan itiraz ise oldukça nadirdir.

Katılımcılar bilişim kapısı e-hizmetlerinin sayısının (potansiyel olarak önemli en az 16 hizmet türü) kendileri için önemli olduğunu belirtmiş, böylece analiz, vatandaşların kendilerine verilen elektronik kamu hizmetlerinin kesinlikle uygun olduğunu düşünmeye meyilli olduklarını göstermiştir.

Gosuslug bilişim kapısı üzerindeki elektronik hizmetlerin sayısı ne kadar az olursa, katılımcı, hizmetleri kendisi için daha önemli görmekte fakat elektronik belge dolaşımının genişlemesi gerekliliğine dair de kayıtsız kalmaktadır.

Katılımcılar arasında diğer gruplara bakarak en fazla kamuda çalışan kişiler elektronik belgelerin yürürlüğe girmesinden sonra devlet kurumlarının çalışma hızındaki artışı fark etmiş ve bilişim kapısı tarafından sağlanan 6-10 arasındaki işlevi daha önemli bulmuşlardır.

Rusya’da aynı zamanda hizmet bilişim kapısı tarafından sunulan hizmetlere yönelik potansiyel taleplerde yüksek göstergelere sahip kişilerin (21’den 25’e kadar önemli hizmetler), devletlerin özel hayatları üzerindeki genel kontrol riskleri ve genel olarak olumsuz tutumları konusunda endişeleri daha belirgindir.

Diğer E-hükümet İnternet Ana Kapılarına Başvuru Durumu

Soru 13: «Kamu ve belediye hizmetlerini tek bir bilişim kapısı üzerinden veren sistemin hangi hizmetlerde ne ölçüde yararlı fırsatlar sunduğu hakkında sizinle konuştuk. Ancak, Rusya Federasyonu “Bilgi Toplumu” (2011-2020) programı çerçevesinde gelişen diğer e-hükümet hizmetleri de mevcut.

Şimdi aşağıda isimleri verilecektir. Lütfen okuyup, hangilerini bilip, hangilerini bilmediğinizi söyleyiniz.

Tablo:15 Katılımcıların Kamu Hizmeti İnternet Ana Kapısına Ek Olarak, E-hükümet Yapılarına Benzer Diğer Hizmetleri Kullanım Durumu (Satır Başına %)

	Kullanıcılar	Hizmet hakkında bilgi sahibi fakat kullanmamış	Hizmet hakkında bilgisi yok	Fikri yok	Toplam
11. Tek bir ağdan kurumlararası elektronik etkileşim sistemi	4,7	16,0	75,3	4,0	100
12. Dağıtılmış ulusal veri işleme platformu	2,7	12,7	79,3	5,3	100
13. Kamu ve belediye bilgi sistemlerinin bilgi ve teknolojik etkileşimini sağlayan altyapıdaki birleşik tanımlama ve doğrulama sistemi	0,7	14,7	76,7	8,0	100
14. Ana sertifika merkezi bilgi sistemi	0,0	6,7	86,7	6,7	100

Analiz, geri kalan 4 hizmetin e-hükümet platformu üzerinde neredeyse tüm nüfusa hizmet vermediğini ve bu platformların şu anda çok az talep gördüğünü göstermiştir. Katılımcıların sadece % 4,7'si bu hizmetleri kullandığını söyledi. Nüfusun 3/4'den 9/10'a kadarı ise konu hakkında bilgi sahibi değildi.

Soru 14: «Şu anki e-hükümet sisteminin kullanım pratiği sizce uygun mudur?»

Tablo:16 Elektronik Kamu Hizmetleri Sistemi Kullanım Pratiğinin Değerlendirilmesi (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Kesinle uygun	26,0
2. Kısmen uygun	52,7
3. Kesinlikle uygun değil	6,7
4. Fikrim yok	14,7
Toplam	100,0

Kuşkusuz, katılımcıların sadece dörtte biri (%26) e-hükümet platformu kullanmanın kolay olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların yarısından biraz fazlası (%52,7) kısmen uygun bulurken, yaklaşık %7'si kesinlikle uygun olmadığını ve %14,7'si ise bir fikirlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların çeşitli platformlardaki farkındalık düzeyleri ve bu uygulamaları kullanım deneyimleri göz önüne alındığında, bu sorunun katılımcılar için kamu hizmetleri bilişim kapısı kullanım kolaylığının beklentileri ne düzeyde karşıladığı sorusuna net bir cevap olduğu açıktır.

Elektronik İmza Kullanım Durumu

Soru 15: «Elektronik imza hakkında bilginiz var? Bugüne kadar hiç kullandınız mı?»

Tablo:17 Elektronik İmza Kullanım Deneyimi (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Biliyorum ve kullanıyorum	22,0
2. Biliyorum fakat kullanmıyorum	48,0
3. Ne biliyorum ne de kullanıyorum	28,7
4. Fikrim yok	1,3
Toplam	100,0

Katılımcıların %22'si elektronik imza kullandıklarını beyan etmiştir. Ankete katılanların neredeyse yarısı (%48) elektronik imzayı duymuştur, ancak kullanma tecrübesi yoktur. Katılımcıların yaklaşık %29'unun ise elektronik imza hakkında hiçbir fikri yoktur.

Bununla birlikte, kombine tabloların analizi, elektronik imza kullanma tecrübesine sahip kişilerin, elektronik iş akışının (Pearson korelasyon katsayısı +0.371) uygulamalarına tam olarak güvenme eğilimini göstermiştir. Yani elektronik iş akışının genişlemesi tam olarak desteklenmiş, devlet tarafından verilen bu hizmetin uygulanması konusunda endişe etmek için bir neden olmadığı kabul edilmiştir.

E-Hükümet Formları Kullanımının Çok Değişkenliği

İtirazın çokluk faktörünün önemini açıklığa kavuşturmak ve e-hükümet kullanmaya yönelik tutumlar oluşturmak için çeşitli platformlara ve araçlara açıklık getirmek amacıyla ek hesaplamalar yapılmıştır.

Tüm bu 5 platformun yanı sıra çok fonksiyonlu hizmet veren sistemin ve e-imzanın herhangi bir yanıtlayıcıyı kullanmadığı tespit edildi. Kullanılan platformların ve araçların maksimum sayısı 4'tür.

Tablo:18 E-hükümet Platformlarının ve Araçlarının Kullanımının Çok Değişkenliği (%)

Platform ve araç sayısı	%
0	15,3
1	25,3
2	36,7
3	19,3
4	3,3
Toplam	100,0

Katılımcıların %15,3'ü herhangi bir araç ve / veya platform kullanmıyor, %25,3'ü bir kullanıyor, % 36,7'si iki kullanıyor (hükümet hizmetleri bilişim kapısı), %19,3'ü üç ve %3,3'ü dört adet kullanmaktadır.

Farklı bir sayıda e-hükümet aracı ve platformu kullanan grupların sosyo-demografik profilinin aşağıdaki özellikleri belirlenmiştir.

Diğer katılımcılardan farklı olarak, 60 yaşın altındaki katılımcılar, emekliler, ayda aile üyesi başına 250 doların altında gelire sahip bireyler e-hükümet hizmetleri kullanma konusunda hiçbir tecrübeye sahip değildir.

Bir e-hükümet aracı / platformu diğer gruplardan daha büyük ölçüde çalışmayan emekliler tarafından ve hizmet çalışanları tarafından kullanılma eğilimindedir.

İki e-hükümet aracı / platformunu, öğrencilerle birlikte 30-39 yaş aralığındaki katılımcıların kullanması diğer gruplara göre daha fazladır.

Üç e-hükümet aracı / platformu, 40 ila 49 yaşları arasındaki katılımcılar, yükseköğrenim mezunları, orta gelir seviyesine sahipler ve her aile üyesi için aylık 40.000 rublenin üzerinde gelir sahipleri tarafından kullanılma eğilimindedir.

Dört e-hükümet aracı / platformu, geliri her bir aile üyesi için aylık 40.000 rublenin üstünde olan, kendilerini üst ve orta gelir durumu arasında tanımlayan insanlar tarafından daha çok kullanılma eğilimindedir.

Farklı platformların ve e-hükümet araçlarının kullanımı, elektronik kamu hizmetleri sistemi kullanıcıları için kolaylık değerlendirmesiyle ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Kullanılan platform sayısı ne kadar fazlaysa, negatif değerlendirmeler o kadar az eğilimlidir (Pearson korelasyon katsayısı - 0.411).

Kullanılan platform sayısı ile e-hükümet araçları arasındaki ilişki şu şekilde teyit edilmiştir:

- Elektronik kamu hizmetleri sistemi kullanıcıları için uygunluğun değerlendirilmesi (Pearson korelasyon katsayısı 0,411'e eşittir);
- Elektronik belge dolaşımının genişlemesiyle ilişki (Pearson korelasyon katsayısı - 0,48'e eşittir);
- Elektronik belge dolaşımına güven (Pearson korelasyon katsayısı 0.414'e eşittir);
- Elektronik belge dolaşımının başlamasından sonra ofis yapılarının devlet yapılarındaki hızının tahmini (Pearson korelasyon katsayısı 0.433'e eşittir);
- Katılımcılar tarafından farklı araçlar ve platformları kullanma deneyimi ne kadar az olursa (Pearson korelasyon katsayısı 0.425'e eşittir), katılımcılar eski geleneksel belge sunma yöntemine daha fazla özlem duymaktadır.

Dijital ekonomi ve nüfusu elektronik hizmet türleri hakkında bilgilendirme yeterliliğinin değerlendirilmesinde, istatistiksel olarak anlamlı korelasyon katsayıları bulunamamıştır. Ancak

istatistiksel olarak anlamlı standartlaştırılmış kalıntılar düzeyinde, cevap verenler tarafından kullanılan e-hükümet araçlarının sayısı arttıkça, cevap verenlerin kullandıkları oranın ne kadar olumlu olduğu doğrulanmıştır. Dijital ekonomiye geçişte yeterli bilgi sağlandığı düşünüldüğünde bu durum özellikle en az 4 platform / araç kullanan insanlar için geçerlidir.

Çok boyutlu ölçeklendirme ve korelasyon analizi, e-hükümete yönelik tutum değerlendirmesinin çeşitli göstergeleri açısından en önemli olanın, MFTS ile iletişim kurma ve hükümet hizmetleri bilişim kapısı kullanma deneyimi olduğunu göstermiştir (yanıt verenlerin% 47,3'ü birlikte kullanılmıştır).

Bu iki yapıya başvurmanın en önemli faktörleri vatandaşların yaşıdır; insanlar ne kadar yaşlı olursa, uygulamaları kullanım düzeyi o kadar az olur (Pearson korelasyon katsayısı -0.384'tür). Emekliler, aylık gelir durumu 250 dolara kadar olan insanlar uygulamada daha az tecrübeye sahiptir. İstatistiksel olarak anlamlı standartlaştırılmış kalıntıların değerlendirilmesi göstermiştir ki; bu hizmet en çok, aylık gelir durumu 400 doların üzerinde olan insan grubuna hitap etmektedir.

E-hükümet göstergelerinin değerlendirilmesinde olduğu gibi platformları ve araçları kullanım deneyimleri olan kişilerin, MFTS'ye ve Gasuslug bilişim kapılarına erişim konusunda deneyimleri değerlendirilirken, aşağıdaki istatistiksel olarak anlamlı korelasyon katsayıları ortaya çıkmıştır:

- Elektronik kamu hizmetleri sistemi kullanıcıları için uygunluğun değerlendirilmesi (Pearson korelasyon katsayısı, 0.395'e eşittir);
- Elektronik belge dolaşımının genişlemesiyle ilişki (Pearson korelasyon katsayısı - 0,392);
- Elektronik belge dolaşımına güven (Pearson korelasyon katsayısı 0.374'e eşittir);
- Elektronik belge dolaşımının başlamasından sonra devlet yapılarındaki hizmet hızı (Pearson korelasyon katsayısı 0.395'e eşittir);
- Katılımcılar tarafından farklı araç ve platformları kullanma deneyimi ne kadar az olursa (Pearson korelasyon katsayısı - 0,501); katılımcılar eski geleneksel belge sunma yöntemi için daha fazla özlem duymaktadır.

Ek olarak analiz, kamu hizmetleri bilişim kapısı ile MFTS'nin eşzamanlı olarak kullanılması kullanıcıların zihninde aşağıdaki durumlar ile ilişkili sorunlar olduğunu göstermiştir:

- Elektronik platformlar kullanılırken kişisel verilerin gizliliğinin garantisi;
- Elektronik belge yöntemi kullanırken vatandaşların kişisel bilgi güvenliği;
- Elektronik hükümet hizmetleri hakkında vatandaşları bilgilendirmenin faydası;

- Rusya Federasyonu'nda dijital ekonomi geliştirme ihtiyacı (istatistiksel olarak anlamlı standartlaştırılmış kalıntılar düzeyinde ilgili gruplar için onaylandı).

Elektronik Belge Formlarına Karşı Tutum

Soru 16: «E-hükümet sayesinde artık bir vatandaş ihtiyaç duyduğu belgelere teknik cihazlarla (kağıtsız/bürokrasi olmadan) etkileşime girerek ulaşabilmektedir. Siz kişisel olarak belgeleri doldurmak ve kamuya açık hizmetleri elektronik bir bilişim kapısından almayı mı ya da daha önce olduğu gibi, idari bir binaya giderek belgeleri belirli bir çalışandan teslim almayı mı daha uygun buluyorsunuz?»

Tablo:19 Ankete Katılanların Elektronik Bir Biçimde ya da Bir Kamu Görevlisine Belgeleri Sunma Önceliği (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Çalışan ile iletişim kurmadan, elektronik olarak almak daha uygun	54,0
2. Belgeleri önceden olduğu gibi bir görevliden teslim etmek daha uygundur	41,3
3. Fikrim yok	4,7
Toplam	100,0

Mevcut durumda hala vatandaşların algılarında elektronik veya bir kamu görevlisinden belge temin etme tercihlerine ilişkin bir bölünme vardır. Yarıdan fazlası (%54) elektronik yolun bir kamu görevlisi ile iletişime geçmek zorunda olmaktan daha iyi olduğuna inanırken, %41,3'ü belge, beyanname vb. işlemleri çalışanlar ile iletişim kurarak yapmayı tercih etmektedir. Katılımcıların %5'i ise fikri olmadığını beyan etmiştir.

Soru 17: «Artık elektronik belge dolaşımının kullanımının genişletilmesi, örneğin; elektronik imza kullanımı, elektronik arşiv kullanımı, iş ilişkilerinin elektronik kaydına geçişi gibi hizmetlerden bahsediliyor. Siz bu durum hakkında ne düşünüyorsunuz?»

Tablo:20 Ankete Katılanların Elektronik Belge Listesindeki Hizmetlerin Genişletilmesine Karşı Tutumu (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Kesinlikle destekliyorum	23,3
2. Destekliyorum	36,7
3. Desteklemiyorum	14,7
4. Kesinlikle desteklemiyorum	5,3
5. Benim için bu konu önemli değil	15,3
6. Fikrim yok	4,7
Toplam	100,0

Cevaplara bakıldığında, katılımcıların %20'si ülkedeki elektronik servislerin sayısının artması gerekliliği konusunda gelişmiş bir görüşe sahip değil. Her beş kişiden birisi de bu süreci olumsuz

değerlendirmektedir (%5,3'ü desteklememektedir ve %14,7'si hiç desteklememektedir). Ankete katılanların 3/5'i ise elektronik belge sayısının genişletilmesine ilişkin olumlu görüşlerini dile getirmiştir (% 23,3'ü tam destek, % 36,7'si destek vermiştir).

Soru 18: «Ülkede kâğıt evrak formlarından elektronik evrak dolaşımına geçmek için çalışmalar söz konusu. Şu andaki elektronik belge yönetimi türlerine ne ölçüde güveniyorsunuz?»

Tablo:20 Katılımcıların Mevcut Elektronik Belge Dolaşım Biçimlerine Olan Güvenleri (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Kesinlikle güveniyorum	11,3
2. Güveniyorum	27,3
3. Bazı konularda evet, bazı konularda hayır	34,7
4. Güvenmiyorum	14,7
5. Kesinlikle güvenmiyorum	7,3
6. Fikrim yok	4,7
Toplam	100,0

Ankete katılanların yaklaşık %40'ı şu anda mevcut olan elektronik belge dolaşım biçimlerine güven duyuyor (%11,3'ü tamamen güveniyor, % 27,3'ü güveniyor). Üçte birinden fazlası tartışmalı bir değerlendirme yaparak, bazı konularda güvendiklerini, bazı konularda ise güven duymadıklarını (%34,7) belirtmiştir. Katılımcıların %20'den fazlası mevcut elektronik belge yönetimi türlerine güvenmiyor (%14,7'si güvenmiyorken, %7,3 kesinlikle güvenmiyor). Yaklaşık % 5'i oranında kişi de fikri olmadığını belirtmiştir.

Soru 18: “Elektronik belgelere güven eksikliğinin temel nedenleri nelerdir?”

Devlet elektronik platformlarındaki verilerle ilgili riskler katılımcılar tarafından en sık cevaplardan en aza doğru aynen onların ağızlarından şu şekilde değerlendirilmiştir:

a) Bilgisayar korsanlığı (hacker) nedeniyle kişisel verilerin sızdırılması (veri güvenliği sorunu, sızıntı korkusu, veriler internet platformunda olduğunda sisteme saldırıldığında kişinin tüm kişisel verilerinin bilgisayar korsanlarının eline geçmesinden, kişisel bilgilerin çalınması, elektronik belgelerin çalınması, verilerin kaybolma ihtimali, başka kişiler tarafından hukuki amaçlarla kişisel verilerin kullanılması, dolandırıcılığa açık olabileceği, birilerinin gizlice/yasadışı olarak tüm bilgilerin öğrenilebilirliği, yetersiz veri koruması, veri kaybı olasılığı, gelişmemiş siber güvenlik, dış müdahalelere karşı yapılandırılmamış koruma, korsanlık, korsanlar tarafından e-postaların çalınması, güvensizlik, kişisel veri sızıntısı, verilerin üçüncü kişilerin eline geçmesinden korkma);

b) Teknik arızalardan kaynaklanan veri kaybı (virüs her şeyi yok eder, bilgisayar arızası, bilgi aktarımı sürecinde olası arızalar, program donuyor, veri yanlış giriliyor, elektronik arıza, kullanıcı faktörü, teknik destek yetersizliği, donanım güvenilir değil);

c) Belirli insan kategorileri için internet ve elektronik belge formlarını kullanmanın teknik zorlukları (programın yönlendirmesi kullanmak için yetersiz, zor vb., program henüz yeni, kötü çalışıyor, elektronik belge sağlayan bu teknolojiyi tam olarak anlayamıyorum, sistemin nasıl çalıştığını öğrenememek, bu hizmetleri almak için gerekli aygıtları nasıl kullanacağımı bilmiyorum, rahat hissetmiyorum, çok fazla parola, anahtar vb. kullanmanın gerekliliği ve sonrasında bunları hatırlama sorunu yaşıyorum);

d) Genel olarak, elektronik formlara güvensizlik, belgelerin kağıt biçiminde tercih edilmesi (belgelere güvenmiyorum ve ihtiyacım olan bazı hizmetlerin henüz olmaması, eski formların daha kullanımına uygun olması, elektronik belge dolaşımına pek aşina değilim, internet kullanmaktan hoşlanmıyorum, korkuyorum, ihtiyacım olduğu an sorunumu çözmek ve teknik destek amacıyla sistemde görünür sorumlu kişinin yokluğu);

e) Amaçlı insan aldatmacası (aldatılmaktan korkmak - özellikle yaşlı insanlar, birçok dolandırıcılık yöntemi olduğundan kendimi toplumda genel olarak rahat hissetmiyorum, son dönemlerde yaşanan dolandırıcılık olaylarının artması nedeniyle paranoyak oldum);

f) Kişinin devlet tarafından sürekli kontrol halinde tutulacağı düşüncesi (bu devletin vatandaşın gizli bilgileri toplamak için çıkardığı bir plandır, böylece vatandaşları daha fazla kontrol edecekler, gözetim konusu).

Soru 19: «Sizce, vatandaşların çeşitli devlet kurumlarındaki sorunlarını elektronik belge ile yayınlanmasından sonra dikkate alınma ve çözümlenme hızı nasıl değişti?»

Tablo:21 Elektronik Doküman Yönetiminin Başlatılmasından Sonraki Sorunların Dikkate Alınma Hızındaki Değişimin Değerlendirilmesi (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Davaların dikkate alınma hızı arttı	50,7
2. İnceleme oranı değişmedi	26,7
3. Vaka yönetimi öncekinden daha yavaş	3,3
4. Fikrim yok	19,3
Toplam	100,0

Ankete katılanların yarısı elektronik belge yönetiminin yürürlüğe girmesinden sonra sorunlarının dikkate alınma oranının arttığına (%50,7), 1/4'ü hiçbir şeyin değişmediğine, %3'ünden fazlası aksine her şeyin yavaşladığına inanmaktadır. Neredeyse 1/5'i (%19,3) bu konuda herhangi bir fikre sahip değildir.

Vatandaşların Bilgi Güvenliği Hakkındaki Düşünceleri

Soru 20: «Kamu ve belediye hizmetlerinin tek bir bilişim kapısı üzerinden verildiği elektronik platformları kullanırken, devletin vatandaşlara kişisel bilgilerinin gizliliğini garanti ettiğini düşünüyor musunuz?»

Tablo:22 Katılımcıların Elektronik Platformları Kullanırken Kişisel Bilgilerin Gizliliğinin Korunmasına İlişkin Görüşleri (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Evet	50,7
2. Hayır	28,7
3. Fikrim yok	20,7
Toplam	100,0

Ankete katılanların yarısı (%50,7) elektronik platform kullanımının, kişisel bilgilerin gizliliğini ihlal etmediğine (ihlal riski yoktur) inanmaktadır. % 28,7'si gizlilik kurallarının yerine getirilmediğini düşünürken, %20,7'si bu soruya cevap verememiştir.

Soru 21: «Elektronik belge yönetiminin vatandaşların kişisel bilgi güvenliğini gerektiği gibi sağladığını düşünüyor musunuz?»

Tablo:23 Vatandaşların Kişisel Bilgi Güvenliğini Sağlama Konusundaki Alguları (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Evet	30,0
2. Hayır	51,3
3. Fikrim yok	18,7
Toplam	100,0

Ankete katılanların %30'u elektronik belge yönetiminin vatandaşlara bilgi güvencesi garantisi verdiğini, %51,3'ünün bunu reddettiğini, %18,7'si ise cevap vermenin zor olduğunu belirtti.

Soru 22: «Bazı insanlar elektronik belgelerin uygulama kapsamını genişlettikten sonra vatandaşların mahremiyet hakkını kaybedeceğini ve devlet tarafından tam kontrol altına olacağını savunuyorlar. Bir kısmı ise bunun böyle olmadığı konusunda ikna olmuş durumda. Siz, kişisel olarak herhangi olumsuz bir durumun olabilme ihtimali konusunda ne düşünüyorsunuz? Yoksa endişe için herhangi bir sebep yok mudur?»

Tablo:24 Katılımcıların Elektronik Belge Kullanma Konusunda Öznel Algısı (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Kesinlikle, her zaman risk vardır	42,0
2. Risk olabilir	38,7
3. Risk için herhangi bir neden yoktur	11,3
4. Kesinlikle risk yoktur	3,3
5. Fikrim yok	4,7
Toplam	100,0

Vatandaşların, devletin mahremiyet haklarını gerçekten ihlal edilebileceğinden ve tamamen kontrol altına alınma riskleri konusundaki kaygı düzeyi çok yüksek olup, katılımcıların 4/5'i (%42'si bu riskin koşulsuz olduğuna inanmaktadır, %38,7 risk olma ihtimalinin oldukça makul) bu yönde olumsuz bir cevap vermiştir. Kuşkusuz, ankete katılanların %3,3'ü korku duyma gerekçesi olmadığına ikna olmuş, %11,3'ü risk için bir olasılık olmadığına inanmaktadır. Katılımcıların %4,7'si bir fikirleri olmadıkları gerekçesiyle bu soruya cevap vermemiştir.

Soru 23: «Devlet organlarının elektronik ortamda sundukları hizmetler hakkında vatandaşları yeterince bilgilendirdiğini düşünüyor musunuz?»

Tablo:25 Elektronik Hizmetlerle İlgili Devletten Alınan Bilgilerin Eksiksiz Olduğuna Dair Öznel Değerlendirme (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Evet	23,3
2. Hayır	64,7
3. Fikrim yok	12,0
Toplam	100,0

Nüfusun dörtte birinden fazlası e-hizmetler ile ilgili bilgi politikasından faydalandığını (%23,3) haberdar edildiğini, katılımcıların neredeyse 2/3'ü (%64,7) ise yeterli bilgilendirildiklerini reddetmektedir. %12'si ise bir fikri olmadığını beyan etmiştir.

Rusya Federasyonu Ekonomisinin Dijitalleştirilmesi Hakkında Genel Değerlendirme

Soru 24: «Rusya Federasyonu dijital ekonomisinin ve diğer çeşitli alanlardaki gelişim (ulaşım altyapısının iyileştirilmesi, enerji santrallerinin modernizasyonu, uzay araştırmaları vb.) durumu hakkında iktidar seçkinlerinin sunduğu ve uyguladığı projelere karşı tutumunuz nedir?»

Tablo:26 Rusya'da Ekonominin Dijitalleşme Oranı İle İlişkisi (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Genel olarak olumlu	45,3
2. Bazı projeler ve yenilikler için olumlu, bazıları için olumsuz	40,7
3. Genel olarak olumsuz	3,3
4. Diğer	2,0
5. Fikrim yok	8,7
Toplam	100,0

Ankete katılanlar ekonominin bir bütün olarak dijitalleşmesine yönelik tutumu hakkındaki soruya cevap verirken, %45,3'ü olumlu olarak değerlendirmiş, %40,7'si iki yönlü bir tutum olduğunu, %3,3 olumsuz olduğunu ifade etmiştir. Yanıt verenlerin yaklaşık %9'u ise cevap vermekte zorlanmıştır.

10.1. İnternete girmek için tercih edilen araçlar

Soru 25: «İnternete erişmek için hangi cihazları kullanıyorsunuz?»

Tablo:27 İnternete Erişmek İçin Kullanılan Araç (%)

Cevap seçenekleri	%
Akıllı telefonlar	69,3
Dizüstü bilgisayar	47,3
Masaüstü bilgisayar	33,3
Tablet	25,3
Diğer	0,7
Hiçbirisini kullanmıyorum	10,0
Fikrim yok	0,7

Her on katılımcıdan birisi interneti hiç kullanmadığını belirtti. Dünya çapındaki ağlara erişmek için katılımcıların 2/3'ten fazlası akıllı telefon kullanıyor (%69,3), neredeyse yarısı (%47,3) bir dizüstü bilgisayar kullanıyor, üçte biri (%33,3) bir masaüstü bilgisayar kullanıyor, her dörtte biri (%25,3) ise tableti tercih etmektedir.

Ek olarak, katılımcıların paylaştığı ağların, kanalların ve anlık mesajlaşma programlarının sayısı sayıldı.

Tablo:28 Yanıtlayanların Kullandığı Ağ, Kanal ve Haberci Sayısı (%)

0	4,0
1	20,0
2	13,3
3	17,3
4	16,7
5	13,3
6	8,0
7	5,3
8	2,0
Toplam	100,0

Ankete katılanların sadece %4'ü hiçbirini kullanmıyor, %20'si bir, %13,3'ü iki, %17,3'ü üç, %16,7'si dört, %13,3'ü beş, %8'i altı, %5,3'ü yedi, %2'i ise sekiz farklı yöntem kullanmaktadır.

Tablo:29 Ağ ve Anlık Mesajlaşma Programlarını Kullanan Etkinlik Grupları (%)

Yüksek kaynak çeşitliliği göstergesi	7 ila 9 ağ ve anlık mesajlaşma programı	7,3
Kaynak çeşitliliği ortalama göstergesi	4 ila 6 ağ ve anlık mesajlaşma programı	38,0
Düşük kaynak çeşitliliği	1 ila 3 ağ ve anlık mesajlaşma programı	50,7
Şebekeler ve haberciler kaynakları kullanılmaz		4,0
Toplam		100,0

Verileri yeniden gruplandırırken, kullanılan kanalların ve ağların çeşitliliğine göre dört grup birbirinden ayrıldı. Ankete katılanların yarısı 1 ila 3 farklı ağ kaynağı kullanıyor %50,7 (düşük), 4 ila 6 ağ ve anlık mesajlaşma programı %38 (ortalama), 7 ila 9 ağ ve anlık mesajlaşma programı %7,3 (yüksek) ve % 4 oranında katılımcı herhangi bir ağı kullanmadığını belirtmiştir.

Maksimum kanal çeşitliliği, esas olarak 30 yaşın altındaki genç katılımcılarda, yöneticilerde ve üniversite öğrencilerinde gözlenmektedir. Aynı zamanda bu insanlar elektronik belge dolaşımının genişlemesi konusunda da olumlu bir tutuma sahiptir.

Orta derecede çeşitli kanallar temel olarak 30 ila 60 yaşları arasındaki vatandaşlar, ortaöğretim mezunları, işadamları, askeri personel ve aile üyesi başına ayda 150 dolara kadar gelir elde eden en yoksul insanlar, küçük şehir sakinleri ve şehir tipi yerleşimlerde oturanlar tarafından kullanılmaktadır. Bu insanlar, elektronik belge dolaşımının genişlemesi konusunda olumlu bir tutuma sahip olup, aynı zamanda elektronik belge dolaşımının başlamasından sonra sorunların çözülme hızının arttığına dair olumlu görüş bildiren gruba kişilerdir.

Son derece sınırlı çeşitlilikte kanallar, çoğunlukla 60 yaşın üzerindeki insanlar, ilköğretim mezunları, işçiler, çalışmayan emekliler, her aile üyesi için aylık 200 ila 250 dolar arasında olan gelir sahipleri tarafından kullanılmaktadır. Bu insanlar elektronik belge yönetiminin genişlemesini destekleme eğiliminde değildir. Elektronik belge akışının başlamasından sonra sorunların dikkate

alınma hızındaki değişimin tahmin edilmesini zor buluyor ve belgeleri daha öncesinde olduğu gibi belirli bir kamu görevlisinden almanın daha uygun olduğunu düşünüyorlar.

Genellikle herhangi bir ağı kullanmama eğilimi, çalışmayan emekli, aile üyesi başına ayda 150 dolara kadar geliri olan, ekonomik olarak yardıma en muhtaç insanlar arasında görülmektedir. Bu insanlar, elektronik belge dolaşımının genişlemesine karşı diğer gruplardan daha fazla kayıtsız kalmışlardır.

Soru 26: «İnternete erişmek için hangi cihazlardan kişisel olarak yararlanmanız daha uygun?»

Tablo:30 *İnternet Erişimi İçin Cihazların Önceliği (%)*

Cevap seçenekleri	%
Akıllı telefon	33,3
Masaüstü bilgisayar	26,7
Dizüstü bilgisayar	24,0
Tablet	6,0
Diğer	1,3
Hiçbirisi	8,7
Toplam	100,0

İnternete ulaşmanın en uygun yolu olarak akıllı telefon her üç kişiden birisi (%33,3), bir masaüstü bilgisayar ve bir dizüstü bilgisayar her dördte bir (sırasıyla %26,7 ve %24), bir tablet sadece %6 katılımcı tarafından belirlendi.

10.2. Sosyal ağların ve internet bağlantı kanallarının kullanılması

Soru 27: «Hangi sosyal ağ ve hizmetleri kullanıyorsunuz?»

Tablo:31 Katılımcıların Sosyal Ağ ve Hizmetlerden Faydalanma Durumu (%)

Cevap seçenekleri	%
Vkontakte	62,0
WhatsApp	58,7
YouTube	36,0
Odnoklassniki	30,7
Instagram	30,7
Skype	29,3
Viber	24,7
Telegram	20,7
Facebook	10,0
Twitter	8,0
My World	4,7
LinkedIn	1,3
Flickr	0,7
Tumblr	0,7
Diğer	14,0

En çok talep edilenler Vkontakte (%62,05) ve WhatsApp'tır (%58,7). Katılımcıların yaklaşık üçte biri YouTube (%36), Odnoklassniki (%30,7), Instagram (%30,7) ve Skype (%29,3) kullanmaktadır. Her dört kişiden birisi Viber (%24,7), her beşte biri (%20,7) Telegram kullanıyor, her on kişiden birisi (%10) Facebook, her on üçüncüde (%8) Twitter kullanmaktadır. Ankete katılanların % 5'inden azı My World'ü tercih etmektedir.

Çok boyutlu ölçeklemenin sonuçları, en sık paylaşılan ağların, kanalların ve anlık mesajlaşma programlarının aşağıdaki beş farklı kombinasyonunu ortaya çıkarmıştır:

1. Grup şunları içerir: Vkontakte ve WhatsApp.
2. Grup; özellikle görsel bileşenin önemli olduğu kanalları içerir: Instagram ve YouTube.
3. Grup; Odnoklassniki, Skype, Viber.
4. Grupta sadece bir mesajlaşma programı Telegram mevcuttur.
5. Grup daha az kullanılan ağları, kanalları ve anlık mesajlaşma programlarını birbirine bağladı: Facebook ve Twitter, ayrıca My World, Flickr, LinkedIn ve Tumblr.

Hedef grupların bilincini artırmak için e-hükümet ve dijital ekonomi hakkında bilgi yayılırken bu gruplar dikkate alınmalıdır.

Soru 28: «Hangi sosyal ağlara ve hizmetlere güveniyorsunuz?»

Tablo:32 Katılımcıların Sosyal Ağlara ve Hizmetlere Duyduğu Güven (%)

Cevap seçenekleri	%
WhatsApp	33,3
ВКонтакте	27,3
Другое	24,0
Telegram	18,7
Skype	14,7
Odnoklassniki	13,3
Instagram	12,0
Viber	10,0
YouTube	8,0
Facebook	4,0
My World	2,0
Twitter	1,3
Flickr	0,0
LinkedIn	0,0
Tumblr	0,0

Analiz, ankete katılanların diğer siteler ve kanallar hakkında en az üçte birinin Vkontakte ve WhatsApp'a güvendiğini, neredeyse her dördüncünde Telegram'a, yaklaşık %14'ünün Skype ve Odnoklassniki, her dokuz kişiden birisinin Instagram'a, her on kişiden birisinin Viber'e, her on ikinci kişinin YouTube'a ayrıca Facebook, My World ve Twitter'a ise çok az sayıda katılımcının güven duyduğunu ortaya çıkarmıştır.

Çok boyutlu ölçeklendirmenin analizi, yanıt verenlerin hangi kanallara, ağlara ve haber sitelerine aynı anda güvenme eğiliminde olduklarını da göstermiştir.

1. Güven grubu: Vkontakte ve WhatsApp.
2. Güven grubu: Skype, Viber, YouTube.
3. Grup: Odnoklassniki, Instagram.
4. Güven grubunda Telegram
5. Güven grubu şunları içerir: My World, Facebook, Flickr, LinkedIn, Tumblr, Twitter.
6. Güven grubunda ayrıca yalnızca bir cevap vardır - diğer ağlar, kanallar ve anlık mesajlaşma programları.

Rus kullanıcılara 4. ve 6. gruptaki kaynağa erişimi engellemek için 2018 baharında aktif denemeler yapıldıktan sonra, Telegram katılımcılarının görüşlerinde özel bir durum meydana gelmiş ve engellemede geri adım atılmıştır. Yukarıda sayılan internet kaynakları katılımcıların kişisel ilgi alanlarına uygun olarak düzenlenmiştir (güvenilirliğini artırmak için bir bilgilendirme kampanyası planlanırken bu durum dikkate alınmalıdır).

Cevap seçenekleri	% Kullanıcılar	% Güven	Kanal üzerinde bilgi tanıtım etkinliği endeksi
Diğer	14,0	24,0	1,71
Telegram	20,7	18,7	0,90
Facebook	10,0	4,0	0,57
WhatsApp	58,7	33,3	0,57
Skype	29,3	14,7	0,50
ВКонтакте	62,0	27,3	0,44
My World	4,7	2,0	0,43
Odnoklasniki	30,7	13,3	0,43
Instagram	30,7	12,0	0,41
Viber	24,7	10,0	0,40
YouTube	36,0	8,0	0,22
Twitter	8,0	1,3	0,16
LinkedIn	1,3	0,0	0
Tumblr	0,7	0,0	0
Flickr	0,7	0,0	0

Güven seviyesi bakımından en etkili olanlar Telegram, WhatsApp, Skype ve Facebook'tur. Katılımcıların yarısından fazlası (%50) bu ağlara güven duymaktadır.

Katılımcıların %40 ila %44'ü, Vkontakte My world, Classmates, Instagram ve Viber gibi ağlara güveniyorken, YouTube (%22) ve Twitter'a (%16) güven düzeyi çok düşük çıkmıştır.

11. İnfomatların kullanımı⁹

Soru 29: «Son yıllarda, bilgi ve iletişim terminalleri (infomat) ortaya çıkmıştır. Hiç kullandınız mı?»

Tablo:33 Infomat Kullanan Katılımcıların Deneyimi (%)

Cevap seçenekleri	%
1. Evet	9,3
2. Hayır	86,0
3. Fikrim yok	4,7
Toplam	100,0

⁹ Infomat, çeşitli ödeme sistemlerinin ödeme cihazlarına benzeyen bir elektronik terminal cihazıdır.

Cevap verenlerin sadece her on birinci kişiden birisi (%9,3) kamu hizmetleri bilişim kapısı ile iletişim kurmak için infomat kullanma tecrübesine sahiptir.

12. İktidar Kurumlarına Karşı Tutum

Soru 30: «Aşağıdaki kurum ve kuruluşlara ne ölçüde güveniyorsunuz?»

Tablo:34 İktidar Kurumlarına Karşı Güven (Kurum Başına %)

Kurumlar	Kesinlikle güveniyorum	Güveniyorum	Bazı konularda evet bazı konularda hayır	Güvenmiyorum	Kesinlikle güvenmiyorum	Fikrim yok	Güven dengesi %	Güven endeksi
Yerel İdare, Belediye Meclisi	5,3	19,3	32,0	17,3	17,3	8,7	-10,0	-0,16
Bölgesel Yasama Meclisi	4,7	18,7	32,7	16,0	18,0	10,0	-10,6	-0,18
Vali	8,7	14,7	23,3	17,3	22,7	13,3	-16,6	-0,26
Devlet Duması	6,7	12,0	19,3	24,0	32,0	6,0	-37,3	-0,50
Federasyon Konseyi	6,7	14,0	21,3	20,7	28,7	8,7	-28,7	-0,41
Rusya Federasyonu Hükümeti	8,0	13,3	23,3	22,0	28,7	4,7	-29,4	-0,41
Başbakan D. A. Medvedev	8,7	9,3	18,0	18,7	41,3	4,0	-42,0	-0,54
Rusya Devlet Başkanı V.V. Putin	16,0	21,3	25,3	7,3	24,7	5,3	+5,3	+0,08

Katılımcıların %5,3'ü yerel idare ve belediye meclisine kesinlikle güveniyor, % 19,3'ü güveniyor, % 32'si bazı konularda evet, bazı konularda hayır, %17,3'ü güvenmiyor yine %17,3'ü hiç güvenmiyor ve % 8,7 fikrinin olmadığını beyan etmiştir.

Katılımcıların %4,7'si bölge yasama meclisine tamamen güveniyor, % 18,7 güveniyor, %32,7'si bazı konularda güveniyor, % 16'sı güvenmiyor, % 18'i hiç güvenmiyorken, % 10'u olumlu veya olumsuz bir yanıt vermemiştir.

Ankete katılanların %8,7'si valiye tamamen güveniyor, %14,7'si güveniyor, % 23,3'ü bazı konularda güveniyor, %23,3'ü güvenmiyor, %17,7'si tamamen güvenmiyor ve %13,3'ü bu soruyu cevaplamamıştır.

Katılımcıların %6,7'si Devlet Duma'sına tamamen güveniyor, %12'i güveniyor, %19,3'ü kısmen güveniyor, %24'ü güvenmiyor, %32'si hiç güvenmezken, %6'sı cevap vermekte zorlanmıştır.

Ankete katılanların %6,7'si Federasyon Konseyine kesinlikle güvenmektedir. %14'ü güveniyor, % 21,3 kısmen güveniyor, %20,7 güvenmiyor, % 28,7'i kesinlikle güvenmiyorken, %8,7 olumlu veya olumsuz bir yanıt vermemiştir.

Katılımcıların %8'i Rusya Federasyonu hükümetine tamamen güveniyor, %13,3'ü güveniyor, % 23,3'ü bazı konularda güveniyor, %22'i tam olarak güvenmiyor % 28,7'si hiç güvenmiyorken, %4,7'si cevap vermekte zorlanmıştır.

Başbakan D. A. Medvedev'e katılımcıların %8,7'si oldukça güven duyarken, % 9,3'ü güvenmektedir. %18'i bazı konularda güveniyor, bazı konularda güvenmiyor, %18,7'si güvenmiyor, %41,3 hiç güvenmiyor, %4'ü ise bir fikri olmadığını beyan etmiştir.

Rusya Devlet Başkanı V.V. Putin'e katılımcıların %16'sı tamamen güven duymaktadır. Ankete katılanlar arasından % 21,3'ü güvenir, % 25,3'ü kısmen güvenir/güvenmez, % 7,3'ü güven duymaz, % 24,7'si tamamen güvenmez ve %5,3'ünün ise bir fikri yoktur.

Güven dengesi kurumların olumlu ve olumsuz değerlendirmeleri arasındaki farkı ortaya çıkarmıştır. Cumhurbaşkanı ile ilgili en istikrarlı durum (+% 5), en kötüsü başbakan (-%42) ve Devlet Duması (-% 37,3) olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcılar arasında Rusya hükümetine (-% 29,4) ve Federasyon Konseyi'ne (-% 28,7) karşı olumsuz bir tutum söz konusudur. Yerel yönetime (-% 10), bölge parlamentosuna (-% 10,6) ve valiye (- % 16,6) tutum orta derecede olumsuz olarak ortaya çıkmıştır.

İktidar kurumlarına olan güven endeksi (olumlu ve olumsuz değerlendirmeler arasındaki farkın, belirli olumlu veya olumsuz değerlendirmeleri ifade eden toplam katılımcı sayısına oranı), şu anda Leningrad Bölgesi ve St. Petersburg'da yaşayan katılımcılar arasında çok düşüktür. Olumlu endeks sadece başkan için güven endeksi (+0.08) vardır. Başbakanın-0.54, Devlet Dumasının -0,5, hükümet ve Federasyon Konseyininin -0.41, valinin -0.26, bölge parlamentosunun -0.18 ve yerel yönetimlerin -0.16'dır.

Binom değişkenlerinde güven verilerinin iktidar kurumlarına dönüştürülmesinden sonraki çok boyutlu ölçekleme, onlara yönelik tutumdaki farklılıkların derecesini göstermiştir. Bulgular, aynı grupların hükümet ve başbakanların yanı sıra federal düzeyde meclis odalarına güvenme eğiliminde olduklarını gösteriyor. Bölgesel parlamentolara ve yerel yönetime güvenen insan grupları arasında bazı örtüşmeler vardır. Aynı zamanda, cumhurbaşkanı ve bölge yürütme makamlarının başkanları için güven grupları oldukça farklıdır. Analiz, iktidar kurumlarında güven düzeyinin değişkenleri arasındaki istatistiksel olarak anlamlı korelasyon katsayılarını göstermiştir.

Tablo:35 Yetkililere Güven Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Katsayıları Tablosu

Kurumlar	Yerel İdare, Belediye Meclisi	Bölgesel Yasama Meclisi	Vali	Devlet Duması	Federasyon Konseyi	Rusya Federasyonu Hükümeti	Başbakan D. A. Medvedev	Rusya Devlet Başkanı V. V. Putin
Yerel İdare, Belediye Meclisi	1	0,634	0,416	0,486	0,423	0,445	–	0,386
Bölgesel Yasama Meclisi	0,634	1	0,621	0,626	0,612	0,575	0,447	0,402
Vali	0,416	0,621	1	0,628	0,705	0,677	0,583	0,462
Devlet Duması	0,486	0,626	0,628	1	0,852	0,833	0,728	0,657
Federasyon Konseyi	0,423	0,612	0,705	0,852	1	0,858	0,702	0,609
Rusya Federasyonu Hükümeti	0,445	0,575	0,677	0,833	0,858	1	0,759	0,711
Başbakan D. A. Medvedev	–	0,447	0,583	0,728	0,702	0,759	1	0,692
Rusya Devlet Başkanı V.V. Putin	0,386	0,402	0,462	0,657	0,609	0,711	0,692	1

* İstatistiksel olarak ihmal edilebilir Pearson korelasyon katsayıları atlanmıştır (değerler 0.37'den az).

Korelasyon analizi, başbakan ve yerel yönetimlere duyulan güven dışında, katılımcıların çeşitli düzeylerde (yüksek istatistiksel olarak anlamlı Pearson korelasyon katsayıları) yetkililere olan güvenlerine ilişkin öz değerlendirmelerinin maksimum düzeyde bağlandığını göstermiştir.

İktidar kurumlarına duyulan güvenin analizi aşağıdakileri göstermiştir:

Ankete katılanların %46,7'si b hiçbir iktidar kurumuna güvenmiyor. Katılımcıların %15,3'ü bir, %11,3'ü iki, %7,3'ü üç, % 4'ü dört, %1,3'ü beş, %2,7'si altı, %2'si yedi, %9,3'ü sekiz iktidar kurumuna güvenmektedir.

Tablo:36 Hükümet Kurumlarına Güvenen Gruplar (%)

Grupların güven seviyesi	%
1. Yüksek güven	14,0
2. Orta güven	5,3
3. Az güven	34,0
4. Güven yok	46,7
Toplam	100,0

Ek veri gruplandırmasından sonra, devlet kurumlarına farklı güven seviyeleri olan katılımcı grupları belirlenmiştir. Güvenmeyenlerin %46,7'si herhangi bir iktidar kurumuna güvenmediğini belirtmiş, ankete katılanların %34'ü (1-3 devlet kurumuna güvenerek) yetkililere güven düzeyinin düşük olduğunu; %5,3 (4-5 devlet kurumuna güvenerek) orta güvene sahip bir grupta iken katılımcıların %14'ü (6,7 ve 8 devlet kurumuna güvenerek) yüksen güvene sahiptir.

Aile üyesi başına gelirin 150 - 250 dolar arasında değiştiği kişilerde devlete karşı yüksek veya orta düzeyde güven duyulması diğer gruplara göre daha fazladır. Oldukça düşük gelir grubuna sahip katılımcılar (alt ve orta katman arasında) yetkililere güvenmemektedirler.

Yetkili makamlara güvenleri yüksek olan kişiler Vkontakte sitesini kullanma eğiliminde değildir; elektronik kamu hizmetleri sistemini kamuya uygun olarak değerlendirmek konusunda diğer gruplara göre daha meyillidirler, ancak elektronik belge yönetiminin genişlemesini desteklememekte ve elektronik belge yönetimini kullanırken vatandaşların kişisel bilgi güvenliği ile ilgili soruları cevaplamayı zor bulmaktadırlar. Aynı zamanda, bu insan kategorisi, elektronik belge dolaşımını kullanma sürecinde devletin mahremiyet hakkının ihlali, devletin tam kontrol sağlama isteği konusunda endişeye daha az meyillidir. Bu insanlar, nüfusun e-hükümet, platformlar ve araçları konusunda devlete duydukları bilinç düzeyini yeterince göz önünde bulundurma eğilimindedir. Hükümete karşı ortalama güven sahipleri YouTube'daki bilgilerin kullanımına güvenme eğilimindedir. Hükümete güvenleri düşük olan insanlar kamu hizmeti bilişim kapısı kullanımını diğer gruplara göre daha zor bulmaktadırlar. Kamu otoritelerine tamamen güven eksikliği olan katılımcılar, diğer gruplardan daha fazla elektronik platformlar kullanırken, buralarda kişisel verilerin gizliliğinin garanti altına alındığına ikna olmuş durumdadırlar.

Araştırma sırasında, iktidarın güven ve e-hükümet kalkınma politikasına yönelik tutumlar arasında istatistiksel olarak onaylanmış bir bağımlılığı tespit edilmemiştir.

Sonuç

St. Petersburg ve Leningrad Bölgesi'nde yapılan bu sosyal araştırma sırasında nüfusun e-hükümet ve teknoloji kullanım kültürünün varlığı oldukça yüksek bir düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır.

Rusya Federasyonu'nda dijital hükümet hizmetleri bilişim kapısı aktif sayılabilecek düzeyde kullanılmaktadır. Kalan diğer dört bilişim kapısı ise, oranı önemsiz sayılabilecek katılımcı tarafından tercih edilmektedir. Diğer e-hükümet araçları ve kurumlarından sadece MFTS'nin hatırı sayılır kullanıcısı mevcuttur. E-imza kullanım oranları ise henüz beklenenin çok daha altında olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca hükümet hizmetleri web sitesine erişmenin bir yolu olarak "infomat" da çok az kullanılmaktadır. Katılımcılar tüm bu elektronik platformlara giriş yöntemi olarak akıllı telefonları tercih etmektedir. Masaüstü ve dizüstü bilgisayarların kullanım kolaylığı açısından tercih edilişleri ise aynı orandadır.

Vatandaşların mevcut elektronik hükümet platformlarını kullanım rahatlığına ilişkin algılarının değerlendirilmesi, kullanılan platform ve araçlarının sayısı arasında işlevsel bir bağımlılık tespit edilmiştir. Buna göre: bilişim kapısı katılımcılar tarafından ne kadar çok kullanılırsa o kadar tehlikesiz olarak değerlendirilmekte ya da tam tersi ne kadar az kullanılırsa o kadar tehlikeli olduğu düşünülmektedir.

Vatandaşların kişisel bilgi güvenliği konusundaki öznel fikirlerinin olumlu yönde seviyesini artırmak ve verilerinin kamu hizmeti web sitelerine aktarılmasının gizliliğini sağlamak, e-hükümet hizmet araçlarının kullanımının sürdürülebilirliği için oldukça önemli olduğu gözlemlenmiştir. E-hükümete yönelik farklı tutumların ve değerlendirmelerin olması, temelde araştırmaya katılan sosyal grupların yaş, eğitim ve statü özellikleri ile ilgilidir.

Katılımcılar internet bilişim kapılarını kullanırken, kişisel bilgi güvenliğinin sağlanıp sağlanmadığı hususunda oldukça olumsuz değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Elektronik belge dolaşımında güven düzeyi düşük çıkmıştır. Olası riskler olarak örneğin; bilgisayar korsanlarının siteleri ele geçirme ihtimali, kişisel verilerin üçüncü kişilere sızdırılabileceği düşüncesi, verileri devletin elektronik servis sitelerinde depolanan kişilerin doğrudan dolandırıcılık amaçlı kullanılabilmesi, teknik hatalar ve belge gönderirken karşılaşılabilecek muhtemel olumsuzlar, vatandaşların mahremiyetinin ihlali gibi konular katılımcıların güven düzeyinin düşük çıkma sebebine cevaptır. Böylesi bir durumda eğer insanların olası bu risklerle karşılaşmayacaklarına dair herhangi bir teminatı olduğunda ise bizlerde elektronik belge dolaşımına güven potansiyelinin yüksek çıkacağı fikri oluşmuştur.

Aynı zamanda bu çalışma insanların kitle bilincindeki iktidar kurumlarını değerlendirmenin doğrusal bir yolunu da ortaya çıkarmıştır. Bu istihbarat anketinde, e-hükümetin işleyişine dair çeşitli göstergelerin değerlendirilmesi ile çeşitli iktidar kurumları ve siyasi seçkinlerin temsilcileri ile istatistiksel olarak doğrulanmış önemli bir güven bağı bulunamamıştır.

Vatandaşların dijital ekonomiye, e-hükümete ve diğer çeşitli tezahürlerine karşı oldukça olumlu bir tutum sergilemeleriyle, bu görüşleri gerçek anlamda anlama düzeyleri ve bunlara karşı olumlu tutumları arasındaki bağ çok düşüktür.

Günümüz Rusya Federasyonu'nda, nüfusun çoğunluğu için dijital hükümetin nasıl işlediği konusunda farkındalık düzeyi, hükümet hizmetleri bilişim kapısı, MFTS ve diğer çeşitli işlevleri gerçekleştiren sistemlerde daha öncesinde işlem yapan kişilerle sınırlıdır. Bu durum, kullanıcıların var olan hizmetlerden yararlanabileceği fakat ileride yeni hizmetler açısından bir talepte bulunmayacakları düşüncesini de akıllara getirmektedir. E-hükümet hizmetleri için düşük bilgi seviyesi ve talep (dijital devletin e-formları konusunda) kısmen devletin etkisiz bir bilgi politikasına sahip olduğu kanısına varmamıza yol açmıştır.

Dijital hükümetin çeşitli elektronik platformlarının kullanımında sürdürülebilir uygulamaların geliştirilmesindeki en büyük farklılıklar, yaş, bilgi okuryazarlık düzeyi ve mesleki faaliyetin doğası bakımından çeşitlilik gösteren sosyal gruplar arasında gözlenmiştir.

Kaynakça

- Bancroft A. ve Reid P. S. (2017) “Challenging the Techno-Politics of Anonymity: the Case of Crypto- market Users”, *Information, Communication & Society*, Vol. 20. No.4. ss. 497–512. [URL: <https://doi.org/10.1080/1369118X.2016.1187643> Erişim Tarihi: 17.12.2017].
- Bennett L., Segerberg A. (2013) *The Logic of Connective Action, Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Berman S. J., Korsten P. J. ve Marshall A. A (2016) “Four-Step Blueprint for Digital Reinvention”, *Strategy & Leadership*, No. 44 (4). ss. 22–34.
- Blanc J. (2017) “Making Sense of the Plurality of Money: A Polanyian Attempt”, SASE 29th Annual Meeting (Society for the Advancement of Socio-Economics), Lyon, France, 24 s.
- Borzel T. (1998) “Rediscovering Policy Networks as a Form of Modern Governance”, *Journal of European Public Policy*, Vol. 5. No. 2. ss. 222–299.
- Brabham D. (2008) “Crowdsourcing as a Model for Problem Solving: An Introduction and Cases”, *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technological Studies*, Vol. 14. No.1. ss. 75–90.
- Brandes U., Kenis P., Raab J., Schneider V. ve Wagner D. (1999) “Explorations in to the Visualization of Policy Networks”, *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 11. ss. 75–106.
- Breuer A., Landman T. ve Farquhar D. (2015) “Social Media and Protest Mobilization: Evidence from the Tunisian Revolution”, *Democratization*. Vol. 22. No. 4.
- Burt R. S. , Brokerage and Closure (2005) *An Introduction to Social Capital*, Oxford: Oxford University Press.
- Clemons E., Dewan R., Kauffman R. ve Weber Th. (2017) “Understanding the Information-Based Transformation of Strategy and Society”, *Journal of Mangement Information Systems*, Vol. 32. No. 2. ss. 315–420.
- Compston H. (2009) *Policy Networks and Policy Change. Putting Policy Network Theory to the Test*, N.Y.: Palgrave Macmillan.
- Daughjer C. (1998) *Policy Networks under Pressure: Pollution Control, Policy Reform and Power of Farmers*, Aldershot: Ashgate Publishing.
- Elliot A., Lemert C. (2009) *The New Individualism: The Emotional Costs of Globalization*, N.Y.: Routledge.
- Enikolopov R., Petrova M. ve Zhuravskaya E. (2011) “Media and Political Persuasion: Evidence from Russia”, *The American Economic Review*, No. 101.
- Hinton G. E, Osindero S. ve Teh Y.W. (2006) “A Fast Learning Algorithm For Deep Belief Nets”, *Neural Computation Neural Computation*, Vol. 18. No. 7.
- Hirst P. (2000) “Democracy and Governance, Debating Governance”, J. Pierre (Ed.); Oxford: Oxford University Press.
- Knoke D. (1990) *Political Networks. The Structural Perspective*, N.Y.: Cambridge University Press.
- Knoke D., Kuklinski J. H. (1982) *Network Analysis*, Beverley Hills, CA: Sage Publications.
- Kooiman J. (2003) *Governing as Governance*, L.: Sage Publications.
- Kooiman J. (1993) “Social-Political Governance: Introduction, Modern Governance”, *New Government - Society Interactions*, J. Kooiman. L. (Ed.); Sage Publications, ss. 1–6.
- López-Iturriaga F. J. ve Sanz I. P. (2017) “Predicting Public Corruption with Neural Networks: An Analysis of Spanish Provinces”, *Social Indicators Research*.
- Monge P. R. ve Contractor N. S. (2003) *Theories of Communication Networks*. N.Y.: Oxford University Press.
- Moore D. ve Rid T. (2016) *Cryptopolitik and the Darknet*, Survival, Global Politics and Strategy.
- Mutzel S. (2009) “Networks as Culturally Constituted Processes: A Comparison of Relational Sociology and Actor-Network Theory”, *Current Sociology*, Vol. 57. No. 3. ss. 621–734.
- Noveck B. (2009) *Wiki Government: How Technology Can Make Government Better, Democracy Stronger and Citizens More Powerful*, Washington: Brookings Institution Press.

- O'Reilly T. (2010) "Government as Platform", D. Lathrop (Ed.). *Open Government: Collaboration, Transparency, and Participation in Practice*, Sebastopol, Calif.: O'Reilly Media.
- OECD Comparative Study (2016) "Digital Government Strategies for Transforming Public Services in the Welfare Areas", [URL: <http://www.oecd.org/gov/digital-government/Digital-Government-Strategies-Welfare-Service.pdf> Erişim Tarihi: 07.10.2017]
- Rihoux, B., & Ragin, C. C. (2009) "Configurational comparative methods. Qualitative Comparative Analysis (QCA) and related techniques (Applied Social Research Methods)" Thousand Oaks and London: Sage.
- Putnam R. D. ve Feldstein L. M. (2003) *Better Together: Restoring the American Community*, N.Y.: Simon & Schuster.
- Reuter O. J. ve Szakonyi D. (2014) "Online Social Media and Political Awareness in Authoritarian Regimes", *British Journal of Political Science*, No. 45.
- Salovaara I. (2012) "Beth Simone Noveck: Wiki Government: How Technologies can make Government Better, Democracy Stronger and Citizens More Powerful", *Journal of Media and Communication*, Issue 52. ss. 153–184.
- Schwab K. (2016) "The Forth Industrial Revolution: What it Means and how to respond", *Foreign Affairs*, December. ss. 1–7.
- Schwarz J. A. (2017) "Platform Logic: An Interdisciplinary Approach to the Platform-Based Economy", *Policy and Internet*, No. 9. s. 4.
- Smyth R. ve Oates S. (2015) "Mind the Gaps: Media Use and Mass Action in Russia", *Europe-Asia Studies*, Vol. 67 (2).
- Tarrow S. (1994) *Power in Movement: Social Movements, Collective Action and Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly C. (1978) *From Mobilization to Revolution*, Reading MA: Addison-Wesley.
- Van Dijck J. (2017) "The Platform Society", *Public Values in a Connective World*, Keynote, April 27. JMK, Stockholm University.
- Waarden F. (1992) "Dimensions and Types of Policy Networks", *European Journal of Political Research*, Vol. 21. No. 1–2. ss. 16–44.

Ahilik Felsefesinden Günümüz Meslek Ahlakı Tartışmalarına Bir Bakış

İbrahim YÜKSEL¹

Özet

Bu çalışmada günümüzün en yoğun tartışma konularından olan meslek ahlakı, iş ahlakı vb. birçok farklı kavramla anlatılmaya çalışılan bir konu Ahilik bağlamında ele alınmaya çalışılacaktır.

Ahilik teşkilatı, mesleki bir dayanışma örgütü olarak kurulmuş olsa da temeli iyi insanı temel alan ahlaki ilkeleri mensuplarına kazandırmaya çalışan ve bunu sağlamak için çok ciddi bir iç denetim mekanizması oluşturarak yüzyıllar boyu son derece başarılı bir şekilde varlığını devam ettiren bir organizasyondur.

İş ahlakına sahip olmayan girişimciler, sanayiciler, yatırımcılar, kamu yöneticileri, firmalar vs. ekonomik büyümeye, kalkınmaya, toplumsal huzur ve güvene yarardan çok zarar vereceklerdir. Günümüzde de sıklıkla tartışılan kalitesiz, ayıplı mal, rüşvet, yolsuzluk, hileli iflas, hayali ihracat vb. durumlar toplumsal huzuru, güveni rencide etmekte ve bu konuda çözümler aranmasını zorunlu kılmaktadır. Bu sorunların çözümüne Ahilik felsefesi ve ilkeleriyle bakışın olumlu katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Ahlak, Meslek Ahlakı.

A Look Into Debates on Today's Job Ethics from The Philosophy of Ahi-order

Abstract

In this study, a subject, which is one of the most intensive topics of discussion today, tried to be explained with many different concepts like professional ethics, business ethics, etc., will be discussed in the context of Ahi.

Although the organization of Ahi-order is established as a professional solidarity organization, it is an organization that tries to provide the members with moral principles based on good people, maintains its existence very successfully for centuries by creating a very serious internal control mechanism to achieve this.

Entrepreneurs, industrialists, investors, public managers, firms etc. who do not have business ethics will do more harm than good to the economic growth, development, social peace and trust. Nowadays, often discussed cases like poor quality, defective goods, bribery, corruption, fraudulent bankruptcy, imaginary exports and so on offend social peace, confidence and make it mandatory to seek solutions in this regard. It is thought that with the approach of Ahi-order philosophy and its principles will contribute positively to the solution of these problems.

Key Words: Ahi-order, Morality, Profession Ethics.

¹ Dr., Milli Eğitim Bakanlığı Antalya Kepez Atatürk Anadolu Lisesi Rehber Öğretmeni, iyuksel56@hotmail.com

Giriş

Toplumların ekonomik olarak kalkınmaları, büyümeleri, toplumsal refahın artışı vs. sadece ekonomik enstrümanlarla, doğal kaynaklarla açıklanamayacak kadar karmaşık bir durum arz etmektedir. Toplumların kalkınmalarında, gelişmelerinde toplumsal huzur ve güven içerisinde yaşayabilmelerinde ekonomik unsurlar ve doğal kaynaklar kadar ve hatta daha da etkili olduğu düşünülen literatürde sosyal sermaye diye nitelendirilen kişi ve kurumlar arası güven ile toplumsal güven olarak kısaca tanımlayabileceğimiz unsurun önemi son yıllarda birçok araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır.

Bu toplumsal güven ve kişiler arası, kurumlar arası güveni sağlayabilmek içinde beşeri unsur dediğimiz insana yatırım yapılması, insanların güvenilir, dürüst, hakkına razı olan, başkalarının hakkına el uzatmayan, insanları kandırmayan, aza kanaat eden vb. ahlaki özelliklerle donatılması gerektiği açıktır.

Ülkeleri gelişmiş, müreffeh devletler haline getiren şeyler sadece doğal kaynaklar ve fiziki sermaye değildir. Asıl etken yetişmiş, kaliteli bir insan gücü ve bunların sahip oldukları iş ve meslek ahlakının niteliğidir. Kısa yoldan para kazanmanın her şekilde mübah görüldüğü, çalışmadan köşe dönme heveslilerinin arttığı, rüşvet, yolsuzluk, iltimas vb. sorunlar içinde çalkalanan bir ülkede iş ahlakı yerleşmeden yeni yatırımların gelmesi, yeni istihdam olanaklarının yaratılması pek mümkün görünmemektedir. Gelişmiş ülkelerde iş ahlakının çok mükemmel bir şekilde kurumsallaştığı her şeyin toz pembe olduğunu söylememiz mümkün değildir ancak gelişmekte olan ülkelere nazaran temel iş ahlakı ilkeleri bakımından daha oturmuş bir sisteme sahip olduklarını söylenebilir.

İnsanları meslek ahlakı ile ilgili olarak bu olumlu ahlaki özelliklerle donatmak ve bu konu da bilinç oluşturmak için her mesleğin yasal denetim mekanizmaları dışında kendi iç dinamikleriyle oluşturdukları bir kontrol ve denetim sistemini ayrıca etkin bir cezalandırma sistemini de kurmaları meslek ahlakının kurumsallaşmasında önemli katkılarının olacağı düşünülmektedir.

Ahilik teşkilatı incelendiğinde büyüme ve kalkınmayı sadece ekonomik unsurlarla değil insan unsuruna büyük önem vererek, uzun bir eğitim süreci sonunda hem mesleki hem ahlaki olgunluğa erişenlere işyeri açma izni vererek, çok ciddi bir iç denetim mekanizması kurarak bugün tartıştığımız birçok soruna günün koşullarına göre çok etkin çözümler getirdiğini ve meslek ahlakı konusunda bugün çok uzağında olduğumuz standartları oturmuştur. Bu nedenle çalışmamızda Ahiliğe bu bakış açısıyla bakılarak ahlaki ilkelerinin günümüz koşullarına uyarlanmasının sorunlarımızın çözümüne katkıları konusu incelenecektir.

I.Bölüm: Ahilik

Ahilik genel olarak Türk toplumuna özgü bir mesleki örgütlenme olarak tarih sahnesine çıkmış ama sadece mesleki fonksiyonlar icra etmesinin dışında eğitimsel, toplumsal, siyasi, askeri, sosyal güvenlik anlamında vs. birçok alanda son derece işlevsel bir kurum olmuştur.

Ahilik teşkilatının kökenin hakkında çeşitli iddialar vardır. Kimi araştırmacılar, ahiliğin Bizans lonca sisteminden etkilendiğini, kimi araştırmacılar ahiliğin eski Türk toplumların temelini attığını ifade ederken, kimi araştırmacılar ahiliğin kökenini fütüvvette dayandırmaktadır. Kimi araştırmacılar ahiliğin çeşitli örgütlenmelerden etkilense de tamamen onlar gibi olmadığını kendine özgü bir kurum olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir.

Örneğin Çağatay (2012: 5) eserinde Ahilik teşkilatının Avarların, Göktürklerin, Uygurların kısaca eski Türk uygarlıklarının temelini attığı bir kurum olduğunu söylemektedir Ahi kelimesinin anlamına bakacak olursak “*Arapça da kardeş anlamına gelen ve belli bir dönemde esnaf ve sanatkârlar birliği olarak da anılan Ahi kelimesi Divan-ı Lügat-it Türk’te ise, “akı” şeklinde ve cömert, eli açık anlamında kullanılmıştır*” (Gül 2015: 38).

Ahi kelimesi TDK sözlüğünde ise; “*Kökleri eski Türk törelerine dayanan ve Anadolu’da yüksek bir gelişim gösteren esnaf, zanaatçı, çiftçi vb. bütün çalışma kollarını içine alan ocak*” olarak tanımlanmıştır (Güncel Türkçe Sözlük).

Ahi kelimesinin kökeni konusunda Şimşek de Arapça kökenli kardeşim anlamına geldiğini ünlü Fransız Türkologu J.Deny ve F.Köprülü eski Türkçe de ‘eli açık, cömert, yiğit’ anlamlarına gelen ‘akı’ sözcüğünün söyleniş ve anlam bakımlarından benzeri olan Ahi sözcüğüne dönüştüğünü öne sürmektedir (2002: 17). Ahiliğin özellikle fütüvvet örgütünden ciddi olarak etkilendiği bir çok araştırmacı tarafından ifade edilse de Çağatay “*Türlere özgü bir kurum olan ahiliğin özelliklerine, işleyiş amaçlarına biraz daha açıklık getirmek istersek ahilik; Türk yardımseverliğinin ve konukseverliğinin, doğruluk ve merhametliliğinin bir alaşımıdır*” (1996: 35) diyerek Ahiliğin fütüvvet örgütünden ve lonca örgütlenmesinden farklı bir örgütlenme modeli ve işlevsel farklılıklarıyla Türklere özgü bir kurum olduğunu ifade eder. Güllülü’de Ahi birliklerinin Türklere özgü bir kurum olduğunu vurgulamaktadır (1992: 22).

Ahiliğin ideolojik altyapısını oluşturan en önemli unsur fütüvvettir. Ve fütüvvetin kökeni de İslam dinine dayanmaktadır. “*Fütüvvet, Arapça bir kavram olup, “feta”; gençlik, delikanlılık, yiğitlik, eli açıklık, iyi huylu kişi anlamına gelmektedir*” (Gül 1996: 39). Fütüvvetin ilkeleri olarak ise samimiyet, cömertlik, dürüstlük, alçakgönüllülük vb. ilkeler sayılabilir. Görüldüğü üzere fütüvvetin kelime anlamı ve ilkeleri ile ahiliğin anlamı ve ilkeleri birbirine çok benzemektedir. Ancak Türkler fütüvvette olmayan mesleki örgütlenme modeli ekleyerek fütüvvetten daha kuşatıcı ve farklı bir model oluşturmuşlardır.

Anadolu Türklerince içeriği zenginleştirilen, geliştirilen Türk örf, adet ve gelenekleriyle yoğrulan fütüvvetçilik hem ahlaki hem mesleki bir örgütlenme olarak kendine özgü bir modelle Ahiliğe dönüştürülmüştür.

Ahilik lonca teşkilatlanmalarından da birçok bakımdan farklılıklara sahiptir (Şimşek 2002: 23). Lonca teşkilatı ile ahiliğin en önemli farkı loncaların daha çok devlet kontrolünde bir örgütlenme olarak siyasi amaçlara da sahip olmasına rağmen Ahiliğin özellikle XVII. yüzyılın sonuna kadar devlet kontrolünün ve denetiminin neredeyse tamamen dışında sivil bir örgütlenme olarak varlığını devam ettirmiş olmasıdır.

1.1.Ahiliğin Kuruluş Gerekçeleri Ve Dönemin Koşulları

Anadolu'da Ahiliğin ortaya çıkmasında ekonomik ve sosyal koşulların olduğu kadar siyasi koşullarında zorlamasının ciddi etkileri olduğu söylenebilir. Türkler Moğol baskısı sonucu, XI. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan kitleler halinde göç etmek zorunda kalmışlardır.

Bu göç dalgası ile Orta Asya'dan Anadolu'ya ilk gelenler Gazne, Belh, Merv, Taşkent, Semerkant gibi şehirlerden göçen esnaf ve sanatkârlardı. Bu göç dalgasıyla gelenler kendilerini hem yerli Bizans halkına karşı hem de Anadolu'ya kadar uzanan Moğol baskısına karşı korumak için bir örgütlenme ihtiyacı içerisine girmişlerdir. Bu nedenle hem Moğollara karşı gerektiğinde kendilerini savunabilmek ve ticaret ve sanatta yerli Bizans esnafıyla rekabet edip varlıklarını güven içinde sürdürebilmek için bu örgütlenme ihtiyacı sonucu Ahilik teşkilatı ortaya çıkmaya başlamıştır (Çağatay 1997: 11).

Sürekli göç dalgalarıyla Anadolu'ya gelen esnaf ve sanatkârlar birleşip, kendilerinden sonra gelenlerin zorluk çekmemesi, kimseye muhtaç olmaması, namerde muhtaç olmadan kendi alın teriyle yaşayabilmeleri için tezgâh ve atölyelerini kurmuşlardır. Bir misafir evi gibi, bir eğitim merkezi gibi, bir eğlence merkezi, bir toplantı merkezi gibi birçok fonksiyonu olan Ahi zaviyelerini kurmuşlardır.

Bu Ahi örgütlenmeleri için halkın ileri gelenleri, düşünürleri, dini liderleri vs. çeşitli çalışmalar başlatmışlardır. Bunlardan Mevlana Celalettin'i Rumi Konya ve civarında (1207-1273) hoşgörü ve ahlak telkinleriyle etkili olurken, Kırşehir de yerleşmiş olan Hacı Bektaş-i Veli (1210-1270) Türk dilinin, folklorunun, edebiyatının, kültürünün Bizans ve İran etkisine girerek bozulmaması, kaybolmaması için çalışmıştır. Yine Denizli, Kayseri, Konya ve en son Kırşehir'e yerleşen Ahi Evran (1172-1270) esnaf ve sanatkârları "Ahilik teşkilatı altında toplayarak sanat ve ticaret ahlakını, üretici ve tüketici çıkarlarını güven altına almak suretiyle, devlet otoritesinin azaldığı, asayişin ve iktisadi düzenin sarsıldığı bir anda halka mukavemet gücü aşıladı" (Şimşek 2002: 22; Kazıcı, 1978: 253). Ahi Evran'ın diğer gönül erleri ile Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rol oynadığı söylenebilir.

Anadolu'nun Türk yurdu olarak tarihe kaydedilmesinde Ahiliğin ve yukarıda saydığımız gönül erlerinin çok ama çok önemli fonksiyonları olmuştur. Bu da Ahiliğin Türk toplumu için ne kadar önemli bir kurum olduğunun önemli bir işaretidir.

Ahilik teşkilatı kuruluşundan hemen sonra hızla gelişip Anadolu'ya yayılarak Osmanlı'nın kuruluşunda önemli bir rol oynamış hatta devlet adamları bile bu teşkilatı girmeyi bir şeref kabul etmişlerdir (Karagül 1996: 4; Akgündüz: 12)). Ahi birlikleri başlangıçta debbağ, saraç ve kunduracıları kapsayan bir teşkilat olarak ortaya çıkmış, gelişerek bütün esnafı ve üye olmak isteyen herkesi tabi ahiliğin kriterlerine uymak şartıyla kabul eden bir çok fonksiyonu olan bir kuruluş haline gelmiştir.

Ahi teşkilatının Anadolu'da yerleşmesiyle Türklerin göçebelikten yerleşik hayata geçişleri hızlanmış, yerleşik Bizans halkının elinde ve tekelinde bulunan sanat ve ticarete Türklerde söz sahibi olmaya başlamışlar ve Türk esnaf ve sanatkârları aralarında oluşturdukları karşılıklı dayanışma ve güven sayesinde bölgede imtiyazlı hale geçerek şehir ekonomisinde söz sahibi olmaya başlamışlardır (Çağatay 1997: 10). Bu süreç Anadolu'nun çok hızlı bir şekilde sarsıntısız bir şekilde Türkleşmesi ve İslamlaşmanın yolunu açmış, çok ciddi huzursuzluklar, bunalımlar yaşanmadan Anadolu coğrafyası el değiştirmiştir.

Ahiler çatışmacı değil, dayanışmacı bir ruh yapısına sahip olup zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, millet ile devlet, kısaca toplumun bütün fert ve kurumlar arasında uyum sağlayarak herkesin huzur içinde yaşamasına vesile olmuşlardır.

Ahilikte kişinin ihtiyacından fazlası olan para veya malları muhtaçlara verirken, yeni iş kurmaya çalışan esnaf, zor duruma düşen esnaf için destek olmak üzere orta sandığı denen yardımlaşma sandığını finanse etmişlerdir (Köksal 2007: 84).

Günümüzde ise bu tür etkin bir yapılanma olmadığı için girişimciler çok yüksek faizle bankalardan veya bankadan kredi çekemeyecek durumda ise tefecilerden kredi almak zorunda kalmaktalar ve bu durumda daha işin başında üreticiye gidecek nihai ürünün fiyatının yüksek olmasına neden olmaktadır. Tabi daha geniş açıdan bakıldığında bu durum ülke ekonomisinin hem iç pazarda hem dış pazarda rekabet gücünü azaltan olumsuz durumlara neden olmaktadır.

Ahilikte 'boş duranı Allah sevmez' şiarıyla sürekli çalışma, ucuz ve kaliteli mallarla insanların ihtiyaçlarını gidermek üzere bir sistem kurulmuşken günümüzde kimileri risk almamak ya da daha güvenli diye herhangi bir işletme, fabrika vs. kurmak yerine faiz, altın, döviz vb. araçlarla paradan para kazanma yoluna gidip sadece kendi çıkarlarını düşünmeleri toplum için ciddi sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Zengin ve fakir arasındaki uçurumun artması, işsizlik, konut sıkıntısı vb. durumlar toplumsal huzuru tehdit eder hale gelebilmektedir.

1.2. Ahiliğin İlkeleri

Ahiliğin yukarıda değinildiği üzere bir devlet kurumu olarak değil bir halk hareketi olarak günümüzdeki adıyla bir sivil toplum kuruluşu olarak sosyal, iktisadi, kültürel vb. bir birleşmenin temelinde yardımlaşma, dayanışma ve kardeşlik ruhunun olması ile oldukça anlamlıdır.

Ahilik ekonomi alanının sadece ekonomik enstrümanlar dediğimiz, fiziki sermaye, anamal gibi unsurlarla değil günümüzde sosyal sermaye dediğimiz insan unsuruyla var olabileceği anlayışını başarılı bir şekilde uygulamalarıyla yüzyıllarca büyük bir medeniyetin kurulmasına öncülük etmeleriyle bizlere göstermişlerdir.

Ahiliğin temel amacını kısaca şöyle özetleyebiliriz; *“İnsanları hem ahlaken hem de mesleki yönden eğiterek üretici ve topluma yararlı bir duruma getirmek; inançlı, ahlaklı, şuurlu ve üretici bir toplum oluşturmak, insanlar arasında karşılıklı anlayış, güven ve rıza duygularıyla iş bölümü ve işbirliği kurarak topluda sosyal ve ekonomik dengeyi sağlamaktır”* (Köksal 2007: 13).

Ahilik, materyalist dünya görüşünü reddederek, hem bu dünya hem ahireti düşündükleri için para kazanmayı sadece bir amaç olarak görmemişler para kazanmayı sadece üstün bir amaca hizmet etmek için sadece bir araç olarak görmüşlerdir. Para kazanmayı alışkanlık haline getirmek ahiliğe terstir. Çünkü, bir araç olan para amaç haline gelirse, asıl gaye olan ahlaki değerler bir araç haline gelir ki bu da son derece ahlaksız bir dünya görüşünün temelini oluşmasına zemin hazırlayabilir (Poyraz 1996: 143).

İşte günümüzde yaşadığımız en önemli sorunlarından biri de bu anlayışın terk edilerek her ne olursa, her nasıl olursa daha fazla kazanmayı temel amaç haline getiren bakış açısıdır. Bu bakış açısıyla daha çok para kazanma hırsıyla sahte, kalitesiz ürünler üretilmekte, insan ve çevre sağlığı ikinci plana alınarak sadece ve sadece daha çok para kazanabilmek için daha fazla üretim amaçlanmakta, fahiş karlarla satış yapılmakta ve bu da birçok tüketici mağduriyeti ve etik olmayan duruma neden olmaktadır.

Ahiliğin esnaftan uymasını istediği ahlak kuralları şöyle sıralanabilir; Doğruluktan ayrılmamak, cömert olmak, alçakgönüllü olmak, misafirperver olmak, bir sanat ve iş sahibi olmak, utanma duygusuna sahip olmak, hileli, çürük mal satmamak, müşteriden hak ettiğinden fazla para almamak, noksan tartmamak, eksik ölçmemek vb. (İvgin 1996: 74).

Şimdi yukarıda sayılan ahlaki vasıflara sahip bir esnaf müşterisini kandırmak, hak ettiğinden fazla para olmak, gibi olumsuz davranışlara tevessül eder mi? Elbette bu vasıflara sahip bir esnaf bu yollara asla tevessül etmeyecektir. Günümüz de de hileli mal satmak, karaborsacılık, taklit mal vs. yasalarla suç sayılmış ancak bu yasalar istenilen çözümü bir türlü sağlamamakta bu sorunlar maalesef artarak devam etmektedir. Bu sorunların çözümü için atalarımızın yüzyıllar önce ahilikte kurduğu otokontrol sisteminin benzerini günümüz koşulları için oluşturulması yerinde olacaktır. Çünkü karşılaşılan sorunların çözüm yeri son aşamadaki tüketici değil, üretim aşamasındaki süreçlerdir. Bu

süreçler iyi yönetilir iyi denetlenir ve üreticilerin, esnafın vs. bu ahlaki vasıflarla donatılması başarılabilirse bahsedilen sorunların birçoğu kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Ahiliğin temel felsefesi, ana erdemi dayanışmadır ve bu dayanışma ahlakı, kurumsal kimliğiyle de bu erdemi hayata geçirecek şekilde örgütlenmiştir. Mesleki, ahlaki bir örgütlenme biçimi olarak tanımlayabileceğimiz ahiliğin bu yapılanma şekli öncelikle emeğe saygıdır (Gül 2015: 43).

Ahiliğin ilkelerini çeşitli kaynaklardan yararlanarak şöyle sıralayabiliriz. Bunlar;

1-Ahilikte bu ilkeler daha mesleğe kabul edilme aşamasında başlardı. Ve meslekte yükselme konusunda da çok ciddi sınavlarla hassas bir şekilde karar verilirdi. Ahi olmak isteyen kişiler çok ciddi bir incelemeden ve elemekten geçirilir ve yalan söyleyen, emanete hıyanetlik eden, cimrilik eden, zina yapan, içki içen, adam öldürenler, stokçuluk yapan, merhametsiz olan, kibirli olan, kıskanç olan, utanma duygusunu kaybeden, iftira eden vb. olumsuz özellikleri olanlar ahiliğe kesinlikle kabul edilmez. Bu tür olumsuz davranışlar ahiliğe kabul edildikten sonra ortaya çıkarsa da yine gereken yaptırım uygulanır ve bu olumsuz davranışlara sahip üye ahilikten çıkarılırdı. Maalesef bu davranışların bazıları günümüzde zaman zaman o kadar olur canım, bunlar pembe yalanlar vb. yaklaşımlarla normalleştirmeye çalıştığımız davranışlardır (Karagül 1996: 6).

Görüldüğü üzere ahilikte istenmeyen davranışlar toplum düzeni için önemli sorunların ta kendileridir. Ahilik kurduğu bu sistemle toplum düzenini bozacak, huzur ve güven ortamını zedeleyecek davranışların daha ortaya çıkmadan önlenmesinde oldukça başarılı bir sistem kurmuş bunu da cebren değil insanlara bu kuralları benimseterek, içselleştirmeleri sağlanarak gerçekleştiriyordu. Ahilik bu nedenle sadece bir meslek ahlakı oluşturmakla kalmamış, toplumsal düzen için, birlik ve beraberlik içinde Osmanlı'nın bir cihan imparatorluğu haline gelmesine ciddi katkılar vermiştir.

Ahi olması uygun görülenler zaviyelerde Ahi şeyhlerinin katıldığı törenle ahiliğe kabul edilirdi. Bu törenlerde ustası adayın iyi ahlakından ve yeteneklerinden bahseder buna esnaftan üç usta da şahitlik eder, Kuran okunup, dua edildikten sonra ahi şeyhi tarafından dürüst olması, işini hakkıyla yapması, haram yollara sapmaması gibi konularda öğütler verilerek beline peştamal kuşanırdı (Soysal 2015: 11; Turan 1996: 39).

Günümüzde ise bir mesleğe çirak olarak başvurma veya bir işyeri açma sırasında kesinlikle böyle bir eleme yapılmadığı için sadece resmi prosedürler, formaliteler tamamlandığında bir işi öğrenmesinin ya da bir işyeri açmasının önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Bu durumda esnafılık gibi, sürekli insanlarla iç içe olacak, insanlarla alışveriş yapacak kişilerin hiçbir kritere özellikle de ahlaki anlamda bir elemekten geçmeden bir işyeri ya da meslek mensubu olmak maalesef öngörülemeyecek bir sürü teknik, ahlaki soruna neden olmaktadır.

2-Ahilik teşkilatının devamlılığında en önemli ilkelerden biri de aşırı disipline dayalı kişisel ve mesleki eğitime önem verilmesidir. Ahi olan kişiye önce ahlaki eğitim verilir ardından mesleki eğitime

geçilirdi. Mesleki eğitim atölyelerde, dükkânlarda iş başında yaparak, yaşayarak verilirken akşamları zaviyelerde ahlaki, dini eğitim verilirdi. Ahilik yamaklık, çıraklık, kalfalık ve ustalık şeklinde mesleki eğitim sürecine sahipti ve bu aşamalar arasında geçirilecek süre ortalama 1000 gün olup bu kişilerin yeteneklerine veya mesleklerin özelliklerine göre uzayabilirdi. Örneğin kuyumculuk da usta olabilmek 20 yılı bulabilmekteydi. Bu aşamalarda üst aşamalara geçiş için ciddi sınavlar yapılır ve başarılı olan ayrıca gerekli ahlaki liyakate sahip olanlar ancak bir üst aşamaya geçirilirdi (Poyraz 1996: 143).

Bu eğitim sürecinde çıraklar hem mesleki bilgi alırlar hem iyi bir insan olarak yetiştirilirdi. Çırak adayının dürüst, cömert, vefalı, güler yüzlü, tatlı dili, dedikodudan uzak durması, mütevazı olması vs. istenen özelliklerdir. Bundan dolayıdır ki ahilik sisteminde hakka hukuka uyan, yoksulları gözeten, sağlam ve kaliteli mallar üreten çok güçlü sanatkârların yetiştirilmeleri mümkün olmuştur.

Bir kalfanın usta olabilmesi için en az üç çırak yetiştirmesi ve üstatların önünde ciddi bir sınavdan geçmesi ile mümkün olabilir ve ancak o zaman dükkân açmasına izin verilirdi. Ustalık töreninde Ahi Baba tarafından ustanın kulağına şunlar söylenirdi. *“Harama bakma, haram yeme, haram içme. Doğru, sabırlı dayanıklı ol. Yalan söyleme. Büyüklerinden önce söze başlama. Kimseyi kandırma. Kanaatkâr ol. Dünya malına tamah etme. Yanlış ölçme, eksik tartma. Kuvvetli ve üstün durumdayken affetmesini, hiddetliyen yumuşak davranmasını bil ve kendin muhtaç iken başkalarına verecek kadar cömert ol”* (Şimşek 2002: 43).

Bütün koşulları sağlasa da bir usta adayı tüm sınavları geçse de uygun bir işyeri (gedik) yoksa yine dükkân açmasına izin verilmezdi. Bu titizlik hem çalışanların emeğinin karşılığını almasını sağlayacak bir düzen kurmalarında hem kaliteli ve nitelikli ürünler üretilmesine vesile olmuş, başıbozukluğun önüne geçmiştir.

Günümüzde ise mesleki ve teknik eğitime toplum olarak pek de iyi gözle bakmadığımızı özellikle son yıllarda çalıştığımız eğitim kurumlarında velilerle yaptığımız görüşmelerde çocuklarımızı genelde akademik liselere yönlendirerek oradan daha çok para, statü vs. kazandıracağı düşüncesiyle doktorluk, mühendislik gibi bölümleri seçmeye zorlandığı görülmektedir. Mesleki ve teknik eğitim müfredatımızın yukarıda bahsedilen ahlaki, içerikle çok da fazla alakalı olmadığını, her gün haberlere konu olan iş kazaları, tüketici haklarına aykırı davranışlara bakarak rahatlıkla söyleyebiliriz. Meslekte yükselme için yapılan sınavlar daha çok teorik sınavlar olduğu için ve adayların ahlaki durumlarına bakılmadığından, işyeri açmasının piyasaya etkileri vs. gözden geçirilmeden direkt olarak izin verilmesi emeğin değerinin düşmesine, kalitesiz, ucuz mal üretimine vs. birçok soruna neden olmaktadır.

3-Ahilik sisteminde düzen, intizam, temizlik ve tedbir vardır. Her çarşının temizliğinden, düzeninden ve güvenliğinden sorumlu bir bekçisi vardı. Bu bekçiler çarşıların temiz ve düzenli olması için gerekli çalışmaları yapar, gece de çarşının güvenliğini sağlardı. Sabahları çarşılarında dua

edilmeden dükkânlar açılmazdı. Bu uygulama günümüzde halen Anadolu'nun birçok yerinde (Isparta, Urfa, vs...) çarşıların ve pazarların açılışında devam ettirilmektedir (Şimşek 2002: 11).

4-Ahilikte çalışanların haklarının korunması, onlara haksızlık yapılmaması, emeklerinin karşılığının tam ve zamanında verilmesi oldukça önemlidir. Ahilikte çalışanın hakkının alınması teri kurumadan verilmesi düsturu hakimdir. Ahilikte çalışmak, üretmek, emeğe saygılı olmak, kanaat ve tevazu sahibi olmak hırs ve aç gözlülüğten uzak durmak temel ilkelerdendir (Gül 2015: 43).

Ahilikte başkasının ürününü taklit etme kesinlikle hoş karşılanmaz ağır şekilde cezalandırılırdı. Bu uygulama bugünkü patent uygulamalarının ilk örneği olması bakımından oldukça ilginçtir. Günümüzde ise maalesef birçok ünlü markanın ürünleri korsan olarak üretilmekte ve pazarları bırakın çok lüks mağazalarda bile müşterilere gerçek, lisanslı ürün denilerek satılmaktadır. O ürünü üreten insanların emeğini, çabalarını hiç düşünmeden kendi çıkarları için kullanmaktan, daha fazla para kazanabilmek için korsan kitap, cd, tekstil ürünleri üretmekten çekinmemektedirler.

5-Herşeyden önce insanı merkeze alan Ahilikte yardımlaşma ve dayanışma ilkesi son derece önemlidir. Ahiliğin "Orta Sandığı" uygulaması günümüz modern sosyal güvenlik kurumlarının, kooperatifçiliğin temelini oluşturduğu söylenebilir (Öztürk 2015: 6).

Orta Sandığı ile Ahiler hem ticari faaliyetlerini sürdürmek hem zorda kalan üyelerine ve muhtaçlara yardım edebilecekleri bir sistem kurmuşlardır. Orta Sandığı evlenme, ölüm, hastalık, sermaye sağlamak, işyeri için alet, hammadde almak, ihtiyaç sahiplerine, engellilere, düşkünlere vb. yardım etmek gibi birçok fonksiyonunun yanında ihtiyacı olan esnafa borç veren bir sistemdi (Köksal 2007: 159).

Bu yardımlaşma ve dayanışma insanların moral ve motivasyonlarının artmasına, geleceğe güvenle bakmalarına ve huzurlu, güvenli bir toplum yaratılmasında oldukça etkili olmuştur. Bu güven, sevgi ve saygıya dayalı ahenkli çalışma sistemi verimliliği artırmış, insanların geleceklerinden emin mutlu, huzurlu bir toplum için yararlı hizmetler üretme azim ve kararlılığında sağlıklı bir toplum yaratmıştır (Öztürk 2015: 5).

Günümüz toplumunda ise çeşitli meslekler örgütlenerek bir birlik kurmaya mesleki dayanışmayı sağlamaya çalışsalar da Ahilik sistemindeki gibi etkin bir sistem kuramamaları esnafın çok yüksek faizlerle bankalardan veya daha farklı yerlerden borçlanması birçok sıkıntıya neden olmaktadır.

Bu güven ile pusula dediğimiz, bir kâğıt parçasına yazılan "şu ustadan şu kadar alacağım var" şeklinde yazılan not başka bir iş için kullanılabilirdi. Bu uygulama günümüz çek uygulamalarının da temelini oluşturmuştur (Soysal 2015: 12).

Ahilikte yardımlaşma ve dayanışma o kadar ileri götürülmüştür ki ahinin kazancının geçiminden arta kalanını tamamen fakirlere, işsizlere yardım için kullanmaları bir ahlak kuralı haline gelmiştir.

6-Ahilikte kalite en temel ilkelerden biridir. Usta ürettiği malla neredeyse özdeşleşmiş ve ürettikleri malları bu anlayışla bir sanat ürünü gibi görmüşlerdir. Ahilikte daha fazla üretmek değil daha kaliteli ve güzel ürünler üretmek teşvik edilmekteydi. Ustalar ürettikleri ürünlere kendilerine ait olduğunu belirten bir sembol, yazı, şekil vs. işlerlerdi ve ürünle ilgili bir sıkıntı olduğunda ürünün tamiri, değişimi vb. ne gerekiyorsa yaparlardı (Soysal 2015: 13).

Ahilikte kaliteyi sağlamak için ayrıca her ahinin mesleğin ustası olarak kabul ettiği bir pire bağlanması ve onu kendine örnek alması (ki bu mesleklerin pirleri genel olarak peygamberler olarak kabul edilir) esası yapılan işin en iyi şekilde, hatasız olmasında önemli etkenlerden biri olduğu söylenebilir. Bu durum günümüz tıp alanında mezunların ettiği Hipokrat yemini bu anlayışın benzeri bir uygulaması olarak düşünülebilir.

Ahilikte kalite daha hammadde temininde başlar kalitesiz hammaddenin imalatta kullanılmasına kesinlikle izin verilmezdi. Daha sonra üretim sürecinde üretim, net standartlara bağlanarak üretilir ve nihai ürün ortaya çıktığında da kalite işin uzmanlarınca denetlenir ve kalitesiz olduğu düşünülen ürünler kesinlikle piyasaya verilmezdi. Bu anlayış günümüzde adına Toplam Kalite Yönetimi (TKY) dediğimiz süreçlerin de başlangıcı sayılabilir (Şimşek 2002: 181).

Ahilikte belirlenen meslek ilkelerine uymayan, kalitesiz mal üretenler önce nasihatle uyarılır, benzer davranışlar tekrar edilirse, müşterinin masrafını ödetmek, bağlı olduğu Ahi birliğinden hammadde alımından mahrum bırakmak, dükkanını geçici bir süre kapatmak, bir şeyler ikram etmeye zorlamak, selamı sabahı kesip genel boykot uygulamak ve en ağır yaptırım olan meslekten men cezasına kadar çeşitli cezalara çarptırılırdı (Köksal 2007: 40; Ekinci 2001: 90).

Ahi Evran kaliteye çok önem verir ve sık sık denetimler yapardı. Bu denetimlerde kalitesiz mal üreten bir esnafın ürettiği pabucu alıp dama atması demek o ustanın orada iş yapmasının neredeyse imkânsız hale geldiği ağır bir cezalandırmaydı. Günümüzde halen kullandığımız “pabucu dama atılmak” deyimini işte bu uygulamadan gelen bir sözdür. Hile yapan, töreyi bozan, kalitesiz mal üreten esnaf için önce merpet çalınır, mesleğin sorumlusu tarafından (arasta şeyhi) dükkânı kilitlenir, kuşağı çözümlüp kapıya bağlanır ve son olarak birbirine bağlı iki pabuç dükkânın damına atılır ki bu dükkânın duruma göre geçici veya daimi olarak iş yapmaktan men edilmesi anlamına gelirdi. Eğer geçici kapatma cezası verilmişse ve usta kendisine verilen süreçte kurallara uymuşsa dükkanını tekrar açabilirdi, aksi takdirde ise meslekten men edilirdi (Şimşek 2002: 140).

Mesleğinde en iyisi olmak, kaliteli sağlam mal üretmek, sanatını en iyi şekilde ve hakkını vererek, icra etmek işinin gerektirdiği deneyime sahip olmak ve hepsinden önemlisi mesleğini ahlaki-

vicdani ölçüler içinde layığıyla yapmak Ahi ahlakının görev saydığı en önemli ilkelerin başında gelmektedir.

Kaliteyi ve mesleğin itibarını korumaya yönelik bu otokontrol sistemi günümüz de bir çok meslek grubunca (barolar, tabip odaları, mimar odaları vs....) uygulanmaya çalışılmakta ama çok da başarılı olduklarını söylememiz mümkün gözükmemektedir. Depremde yıkılan hatta deprem olmadan kendiliğinden çöken evler, köprüler teknik bilgi eksikliğinden çok, sorunun daha fazla ve daha kolay para kazanma hırsı gibi ahlaki zaafardan olduğu görülmektedir. Yine bazı hastanelerde daha fazla para kazanmak için gereksiz tahliller, filmler, ameliyatlar, ilaç firmalarıyla anlaşarak gereksiz ilaç yazmalar vb. birçok olumsuz durum karşısında bu odaların çok da yeterli tedbirleri almadığını, yaptırımlar uygulamadığını maalesef kamuoyuna yansıyan haberlerde, adliyeye yansıyan vakalarda görülmektedir. Hatta bu konuda birçok yasal düzenlemenin yapıldığı, eğitim faaliyetlerinin yapılmış olmasına rağmen kalite ve standardizasyon anlamında istediğimiz noktaya henüz ulaşamadığımız ortadadır.

7-Ahilikte insan odaklılık ‘müşteri velinimetir’ sözüyle ifade edilirdi ve bu ilke günümüzde de kaliteyi müşteri belirler anlayışıyla ifade edilmektedir. Ahilikte ve hayatın her alanında insan hakkı gözetildiği için müşteri memnuniyeti ön planda tutulmuş, ürün daha hammadde aşamasından itibaren nihai aşamaya kadar sürekli kontrol edilerek müşteri şikâyetleri en aza indirilerek müşteri memnuniyeti garanti altına alınmaya çalışılırdı (Soysal 2015: 13).

Ahilikte müşteri sadece para kazanmak için bir araç olarak görülmez, insanların ihtiyaçlarını en kaliteli ürünlerle en uygun şekilde karşılamak amacıyla hareket edilirdi.

Daha çok üretmek, daha çok kazanmak Ahilikte birinci amaç olarak gören bir anlayış yerine insanlara daha faydalı, yararlı, kaliteli ürünler nasıl üretilir ve insanların hayatı nasıl daha kolaylaştırılır sorusunun cevabı doğrultusunda önce insan prensibiyle olaya bakılırdı. “Ahi birliklerinde iş yerindeki iş disiplini ve iş ahlakı, usta, kalfa, çırak arasındaki sevgi ve saygı temelli ilişkiler, üretimde sanatın ön planda tutulması vb. ilkeler ilgili işyerinde ürüne yansyarak onun kaliteli ve en iyi şekilde üretilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla tüketiciler kendiliğinden korunmaktadır. Ahilikte ‘müşteri velinimet’ bilmek esastır” (Durak ve Yücel 2015: 158).

8-Ahilikte rekabet daha çok üretmek değil daha kaliteli mal üretmek anlayışına dayanırdı (Soysal 2015:13). TSE, ISO 9000 vb. kalite standartları nizamnamelerle yüzyıllarca önce ortaya konmuştur. Örneğin İkinci Beyazıt (1481-1512) döneminde yürürlüğe giren Kanunname-i İktisab-ı Bursa ürünlerde standardizasyonun sağlanması anlamında ortaya konun ilk belgelerden biri olması açısından son derece önemlidir. Ahiliğin mesleklerle ilgili hazırladığı nizamnameler toplumun ihtiyaçlarına göre hazırlandıklarından dolayı daha sonra belediye hizmetleri için temel alınmışlardır (Erbaşı 2016: 122).

Kapitalist üretim anlayışı içerisinde ise maliyeti düşürmek için seri üretimle ne kadar çok üretilirse o kadar ucuz anlayışı ve piyasaya hakim olma düşüncesi kaliteyi genelde ikinci plana atan, insan sağlığını bile tehlikeye atacak ürünlerin üretilmesi hatta reklamlarının bile yapılması gibi durumlarla karşımıza çıkmaktadır.

9-Ahilikte daha çok para kazanmak için daha çok üretim anlayışı değil, ihtiyaç kadar üretim anlayışıyla üretim miktarları sınırlandırılmaktadır. Müşteriye daha fazla mal satmak için günümüzdeki gibi tüketimi artırıcı aldatıcı yollara, reklamlara başvurulmaz, ihtiyaç kadar malların üretilmesine imkân verilirdi. Bunu sağlamak için de her ustanın daha başında alacağı hammadde sınırlandırılarak üreteceği mal miktarı ayarlanırdı (Ekinci 2001: 24).

Ahilikte hakkı olandan fazlasını kazanma yolunu seçmeme, emeğin karşılığında fazlasını istememe ilkesi oldukça önemlidir. Bu süreçte de hammadde temininden, üretim miktarı ve kalitesine kadar belirlendiği için haksız kazanç, haksız rekabet, üyeler arası çatışma gibi olumsuzlukları ortadan kaldırmış, doğruluk ve güven esasında mesleki, ahlaki bir yapılanmayı başarıyla ortaya çıkarmıştır (Gül 2015: 45).

Günümüzde ise maalesef müşteriye sadece bir para kazanma aracı olarak görme anlayışı nedeniyle yalan yanlış, aldatıcı reklamlarla insanlar kandırılarak daha fazla ürün satma ve daha fazla para kazanma birçok tüketicinin mağdur olmasına neden olmaktadır. Her gün haberlere konu olan birçok mağduriyet olayıyla ilgili birçok hukuki düzenleme yapılsa tedbirler alınsa da maalesef istenen beklenen sonuçları alamamaktayız. Çünkü ahlaka dayanmayan bir iktisadi sistemde sadece yasal tedbirlerle istenen çözümlere ulaşılması pek de mümkün gözükmemektedir.

Daha çok para kazanma anlayışı günümüzde rakiplerini ortadan kaldırmak için acımasız bir rekabet ile rakibini batırana kadar zararına mal veya hizmet sunulmasına kadar çok çeşitli örneklerini görebileceğimiz durumlara neden olmaktadır. Örneğin üniversite eğitimim yıllarım süresince otobüs firmaları arasında yeni kurulan firmayı batırana kadar zararına yolcu taşımacılığı yapılarak rakip firma batırıldıktan sonra ise tekel konumuyla fiyatları fahiş şekilde artırma yoluna giderek zararını fazlasıyla giderdiği olaylara en az üç, dört kez şahit olunmuştur.

Ahilikte ise çok para kazanmak amaç olmadığı, para sadece araç olarak görüldüğü için asla böyle yollara başvurulmamaktadır. Hatta bilinen bir fıkrada *“Esnaf dükkânını açar, ilk müşterisine siftah ettikten sonra müşteri başka bir mal istediğinde Allah razı olsun ben sayende siftahımı yaptım, ama komşum halen siftah yapamadı aynı mal, aynı fiyata onda da var onu da ondan alırsan hem benim komşuluk görevimi yapmama vesile olur hem de onun siftah yapmasını sağlamış olursun diyerek müşterisini kendi eliyle diğer esnafın dükkanına göndermek anlayışa vardır”* (Şimşek 2002: 183).

10-Ahilikte iç denetim mekanizması oldukça güçlüdür. Kalite kontrolü, yeni işyeri açılmasına izin verilmesi, üretimde uyulacak standartlar, üretim miktarı, ürünlerin satış fiyatına kadar her şey çok

detaylı bir şekilde belirlenir ve kurallara uymayanlar etkin bir şekilde cezalandırılırlardı. Bir kalfanın bir işyeri açıp idare edebilecek mesleki ve ahlaki donanımlara ulaşip ulaşamadığı üstatlar önünde ciddi sınavlardan geçirilir ve bütün vasıflara sahip olsa bile uygun bir işyeri (gedik) yoksa işyeri açmasına izin verilmezdi. Bu kontrol ve denetim de aşırı üretimi engelleyerek hem kalitesiz üretimi engelliyor, hem de emeğin gerçek değerini bulmasını sağlayarak kaliteli üretimin yolunu açıyordu (Soysal 2015: 14).

Günümüzde ise kalite standartları belirlense de bu konuda özellikle uygulamada çok ciddi sorunların yaşandığını günlük hayat içerisinde sıklıkla görmekteyiz. İnsan sağlığını, çevre sağlığını tehdit eden birçok ürün piyasada cirit atmakta, zaman zaman bakanlıklar toplatma kararı alsalar da bu ürünlerden dolayı hayatını kaybedenler, ciddi sağlık sorunları yaşayanlar olmaktadır. Ahiliktekine benzer bir kalite kontrol mekanizması, iç denetim sistemi kurulması, üretim miktarlarının sınırlandırılması gibi uygulamalar maalesef günümüz kapitalist sistemin temel düşüncesine aykırı olduğu için bu ve benzer sorunların yaşanması kaçınılmaz olmaktadır.

11-Ahilikte ciddi bir hiyerarşik sistem vardır. Ahiliğe daha giriş aşamasında ciddi elemelerden geçerek kabul edilen üyeler uzun bir mesleki ve ahlaki eğitimden geçirilerek bütün aşamaları başarıyla geçmeleri, gerekli ahlaki olgunluk ve mesleki yeteneğe ulaştıkları takdirde ancak bir üst basamağa geçebilirlerdi. Bütün bu aşamalardan geçilse dahi bir işyeri açmaları koşullar uygun olması durumunda (münhal gedik olması) mümkün olabilirdi (Durak ve Yücel 2015: 154-155).

Ahilik teşkilatında 3 aşamalı ve 9 dereceli bir sistem vardı. İlk aşama olan Şeriat kapısında müride mesleki bilgiler, Kuran-ı Kerim, okuma-yazma, Türkçe ve Matematik ile Ahiliğin anayasası sayılabilecek fütüvvetname öğretilirdi. İkinci aşama olan tarikat kapısında mesleki eğitim üst düzeye çıkarılırken tasavvuf, müzik, Arapça, Farsça ve askeri eğitim verilirdi. Üçüncü aşama ise olan şeyh mertebesine erişilen Marifet kapısıdır. Bu kapıda müritten Allah'a inanması, benliğini öldürmesi, büyüklere hizmet etmesi ve cahil karşısında susması öğretilirdi (Ekinci 1989: 4).

Ahilik felsefesi bu üç aşamanın içindeki 9 dereceli bir sistemden oluşurdu. Bunlar; Yiğitlik ve Yamaklık olan ilk iki aşama Ahiliğe giriş hazırlıkları olarak kabul edilir. Çıraklık ise Ahiliğe kabul anlamına gelen üçüncü aşamadır. Kalfa, Usta, Nakip, Halife, Şeyh ve Şeyh-ül Meşayih aşamalarından oluşan diğer aşamalarsa daha çok mesleki yapının idari derecelerini yansıtmaktadır. Bu aşamalar arasında geçiş süresi ortalama 1000 gündür yani 3 yıldır. Fakat bu süre kişilerin yeteneklerine göre daha kısa veya uzun da olabilmekteydi. Ayrıca kuyumculuk gibi mesleklerde ustalık süreci 20 yıl gibi uzun bir zaman dilimine yayılabiliyordu (Karagül 2015: 4).

Günümüzde ise resmi prosedürleri tamamlayan hemen bir işyeri açabilmekte, bir mesleğe kabul için ahlaki özelliklerine vs. bakılmamaktadır. Meslekte yükselmede çok ciddi bir hiyerarşik sistem olmadığı herhangi bir eleme yapılmadan herkesin istediği gibi istediği mesleğe girmesi günümüzde yaşadığımız sıkıntıların temelini oluşturmaktadır.

Son yıllarda yapılan düzenlemelerle işyeri açabilmek için kalfalık, ustalık belgesi gibi kimi belgeler istenmeye başlansa da bu belgelerin elde edilme süreçleriyle ilgili olarak yapılan işlemlerin gerektiği gibi işlemediği herkesçe malumdur. Bu konuda çok ciddi düzenlemeler yapılarak ehil olmayan kişilerin işyeri açmalarının önüne geçilmesi son derece önem arz etmektedir.

12-Ahilik sisteminde önemli bir ilkede bir meslekte uzmanlaşma ve işbölümüdür. Zorunlu haller dışında iş değişikliğine sıcak bakılmaz, herkes yetenekli olduğu sadece bir meslekte uzmanlaşırdı (Soysal 2015:15). Bu da işte sürekliliği sağlar ve günümüzde sıklıkla yaşadığımız sürekli iş değiştirmelerin yarattığı olumsuzlukların ortaya çıkmasını engelleyici bir işlev görür.

Günümüzde bilim ve teknolojiadaki artan bilgi düzeyi neredeyse tüm alanlarda insanları sadece belli alanlarda uzmanlaşmaya zorlarsa da maalesef daha çok para kazanma hırsıyla birçok esnaf, usta, işçi vb. hiç anlamadığı işlere girişmekte insanlara, araçlara, evlere, kısaca hemen hemen her şeye zarar vermekte ve insanların mağduriyet yaşamalarına neden olmaktadır. Ahilikte bir işyeri açmak çok ciddi bir eğitim ve sınav süreci ve uygun bir işyeri olması şartına bağlıyken günümüzde yapacağımız işle pek de ilgisi olmayan birkaç formaliteyi yerine getirdiğinizde istediğiniz işyerini açabilmeniz önünde pek de bir engel bulunmamaktadır.

13-Ahilik kişinin ihtiyacından fazla zenginleşmesi (iddihar) pek tasvip edilmemiştir. Bu da toplumda aşırı zengin ve fakirlerin olmasını engellediği, yoksullara, düşkünlere vs. yardım etmek gibi yardımlaşma ve dayanışma ruhunun gelişmesi toplumsal huzuru ve sosyal barışın gelişmesini sağlamıştır. Osmanlı Devletinin genişleme ve büyümesinde ahilik sisteminin bu anlamda büyük etkisi olmuştur. Çünkü Ahilik insanları açgözlülükten, ihtirastan uzak tutarak toplumsal adaletin gerçekleşmesini temele almıştır (Şimşek 2002: 186).

Ancak günümüzde genelde ahlaki değerler bir yana bırakılmış, ticari ahlak unutulmuş, insanların tek amacı daha çok kâr elde etmek, servet sahibi olmak olmuştur. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri de eğitim sistemimizin daha çok maddi temele dayanmasında aranabilir. Bu sorunu çözmek için son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda ‘Değerler Eğitimi’ projesi adı altında dürüstlük, yardımseverlik, vatanseverlik vb. ahlaki değerler öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Söz konusu proje çalıştığım Antalya Kepez Atatürk Anadolu Lisesinde de uygulanmaktadır. Proje içeriğinde yukarıda bahsedilen olumlu ahlaki kavramlar, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde çeşitli etkinliklerle, görsel unsurlarla öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Günümüz de ülkemizde maalesef vergi kaçırma, hileli iflas, hayali ihracat, adam kayırma, rüşvet, kalitesiz, sahte, taklit ürün satışı vb. olumsuz davranışların yaygın olduğu görülmektedir. Bunun gibi olumsuz davranışlara gerekli yaptırımların uygulanmaması nedeniyle bu davranışlar yapanlar tarafından övünç maksadıyla paylaşılmaktadır. Aynı durum çalışanlar içinde geçerlidir. İşten kaytarma, işyerinin malzemelerini eve götürme, malzemelere sahip çıkmama vb. davranışlar neredeyse normal kabul edilir hale gelmiştir. Oysa Ahilik sisteminde çırak, kalfa, usta zinciri içinde

sevgi ve saygıya dayanan, helal-haram, kul hakkı vb. anlayışla yetiştirilmesi bu yukarda bahsedilen sorunların ortaya çıkmasına büyük oranda engel oluyordu.

14-Ahilik sadece kişisel çıkarlar değil güçlü ve bağımsız bir milli ekonominin gelişmesi, güçlenmesi için kaynakların akılcı ve verimli bir şekilde kullanılmasına da destek olmuştur. Osmanlının bir cihan devleti olmasında da Ahilik teşkilatının önemli bir rolü olduğu söylenebilir (Soysal 2015: 16).

Kaliteli ve uygun fiyatlı ürünler kaynakların israf edilmesini önleyerek, diğer ülkelerin ürünleriyle rekabet ederek ülkenin ekonomik anlamda kendi kendine yetebilmesinde, yurt dışına ürün satabilmesinde kısaca milli ekonominin küreselleşme tehdidine karşı dimdik ayakta durabilmesinde çok etkili olduğu günümüz de çok daha açık bir şekilde görülmektedir. Gelişen ulaşım ve iletişim teknolojileriyle birçok farklı ülkenin ürünü başka ülkelerin piyasalarını rahatlıkla ele geçirebilmektedir. Bu nedenle dünya ülkeleriyle rekabet edebilmek, kendi ayakları üzerinde durabilen bir ülke olmak istiyorsak kaliteli ve uygun fiyatlı ürünler üretmek en öncelikli amacımız olmalıdır. Kaliteyi ve ucuzluğu bir arada sunabilmek için de çalışanların patronların aza kanaat etmek, dürüstlük, çalışkanlık, vatanseverlik vb. ahlaki özelliklerle donanmaları gerekmektedir.

1.3.Ahiliğin Genel Özellikleri Ve Fonksiyonları

Yapılan araştırmalarda ahiliğin genel özellikleri şöyle sıralanabilir;

a-Ahilik her şeyden önce milli bir kuruluştur.

b-Ahilik çalışma barışını sağlayarak, toplumsal huzurun güvenin sağlanmasında rol oynamıştır.

c-Ahilikte ürünler arada aracı olmaksızın doğrudan tüketiciye ulaştığı için fahiş fiyatlar olmuyordu ve ahiliğin koyduğu kurallar o kadar gerçekçi ve uygulanabilir kurallar olduğu içindir ki belediyeler için temel yasa diyebileceğimiz nizamnamelerin temelini oluşturmuşlardır.

d-Dünyada kooperatifçiliğin temellerinin Ahilik tarafından atıldığı söylenebilir.

e-Ahilik sendikacılığın temellerinin atılmasında da rol oynamıştır.

f-Meslek mensuplarının iş hayatını programlamıştır.

g-Güvenlik, istikrar, eşkıyaya karşı koruma sisteminin oluşturulmasında rol oynamıştır.

h-Mesleki eğitimin çırak-kalfa-usta sistemiyle kurumsallaşmasını sağlamıştır.

ı-Sadece mesleki eğitim değil ahlaki eğitim de vermiştir.

i-Sigortacılık, standardizasyon konularında ilk uygulamaları ortaya koymuştur. (Soysal 2015: 14-16).

Ahilik yukarda sıraladığımız özellikleri ile sadece esnaf ve sanatkârlara yönelik bir teşkilat olmasının ötesinde birçok fonksiyonu da yerine getirmiştir. Bu fonksiyonları ise şöyle sıralayabiliriz; Eğitimsel , Mesleki, Ahlaki, Dayanışma ve Yardımlaşma, Sosyal Güvenlik Ve Arabuluculuk, Askeri Fonksiyonları vb. olmak üzere sıralayabilir.

1-Eğitim ile İlgili Fonksiyonları; Ahilik özellikle dönemin koşulları gereği devletlerin görev ve sorumluluğu olarak kabul edilmeyen eğitim alanında hem mesleki hem de genel eğitim anlamında çok büyük bir görev yerine getirmiştir. Gençlerin hem bir meslek sahibi olmalarını sağlamış hem manevi, ahlaki eğitimle toplum için faydalı insanlar olmaları sağlanmıştır.

2-Mesleki Fonksiyonları; Ahilik yukarda bahsettiğimiz mesleki eğitim ve denetim sistemiyle sağlam ahlaklı, yetenekli, mahir ustaların, esnafların yetişmesini sağlamıştır.

3-Ahlâki Fonksiyonları; Ahilik her şeyden önce iyi ahlak üzerine kurulduğu için tüm üyelerine öncelikle Ahiliğin anayasası diyebileceğimiz Fütüvvetname eğitimi verilerek üyelerin ahlaki olarak olgunlaşmaları sağlanmıştır.

4-Dayanışma ve Yardımlaşma Fonksiyonu; Ahiliğin özünü yardımlaşma ve dayanışma oluştururdu. İhtiyacı olan esnaflara veya vatandaşlara yapılan yardımlarla zengin ve fakir ayrımını ortadan kaldırarak toplumsal barışı sağlamışlardır.

5-Sosyal Güvenlik ve Arabuluculuk Fonksiyonu; Ahilik kurduğu Orta sandığı ile çalışamayacak durumda olan, yaşlı, engelli hale düşen meslek üyelerine gerekli yardımları yaparak hayatlarını sürdürmelerini sağladı. Bu da bugünkü anlamda sosyal güvenlik kurumlarının yaptığı işleyle hemen hemen aynıdır. Ayrıca esnaflar ve vatandaşlar arasında çıkan sorunlarda arabuluculuk yaparak sorunların büyümeden çözülmesine katkıları sağladılar.

6-Askeri Fonksiyonları; Ahilik eğitiminde mesleki, ahlaki eğitimin yanında askeri eğitimde verilirdi. Ahiler devlet otoritesinin zayıfladığı dönemlerde zaman zaman şehirlerin idarelerini ellerine alıyorlar ve geçiş dönemlerinin sarsıntısız olmasını sağlayarak vatandaşın can ve mal güvenliğini sağlıyorlardı. Ayrıca gerekli durumlarda orduyla beraber seferlere katılıyorlar ve cepheye savaşıyorlardı.

Ahiler ciddi bir örgütsel yapıları ve askeri güçleri olmalarına rağmen hiçbir zaman isyan edip ayrı bir devlet, beylik vs. kurmayı düşünmemişler. Bunda ahilerin sahip olduğu üstün ahlakın etkisi olduğu söylenebilir (Solak 2009: 11-22).

Görüldüğü üzere Ahilik sadece meslek mensuplarının ihtiyaçlarını karşılamak değil hayatın hemen her alanında çok önemli fonksiyonları yerine getirmişlerdir. Zaviyeler özellikle ulaşım imkânlarının kısıtlı olduğu o dönemlerde konukların ağırlanması ve ihtiyaçlarının karşılanmasında oldukça önemli roller üstlenmişlerdir. Ahi örgütlenmesinin köylere kadar tüm yerleşim yerlerine yayılan yapısında köylerdeki yapılanmaları ‘Yaran Odaları’, ‘Köy Odaları’, ‘Misafir Odaları’ adlarıyla

anılmaktaydı. Köylerde de zaviyelerin şehirlerdeki fonksiyonları aynen devam ettirilmekteydi. Örneğin kendi doğduğum Niğde İçmeli köyündeki evimizde giriş kapısı farklı olan bir misafir odası vardı ve köye gelen konuklar burada ya da köy odasında hiçbir çıkar beklenmeksizin ağırlandıydılar.

II. Bölüm: Meslek Ahlakı

İnsanlar arası ilişkilerde neyin doğru neyin yanlış, neyin iyi neyin kötü olduğunun ölçüsü olarak kullanılan toplumsal düzen ve güvenin sağlanmasında yol gösterici olarak işlev gören ahlakın geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir.

Literatüre bakıldığında İngiltere'de daha çok "Business Ethics" olarak kullanılan kavram Türkçeye kimi zaman "İş Etiği", kimi zaman "İş Ahlakı" olarak çevrilmekte ama yaygın olarak "İş Ahlakı" olarak kullanılmaktadır. Ve literatürde bu kavramlar sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadırlar. İş Ahlakı kavramı halkın dilinde daha anlaşılır bir kavram olması nedeniyle de kullanılması daha doğru bir kullanım olacaktır (Aktaş 2015: 26).

Literatürde iş ahlakı yerine; işletme ahlakı, işletmecilik ahlakı, ticaret ahlakı, çalışma ahlakı, işveren ahlakı, yönetici ahlakı, esnaf ahlakı, üretici ahlakı, firma ahlakı, meslek ahlakının alt dalları olan tıp ahlakı, gazetecilik ahlakı, mühendislik ahlakı vb., kamu boyutunda da kamu yönetiminde etik, kamu hizmetlerinde etik gibi kavramlar kullanılmaktadır. Ve bu kavramlar kullanıldığı bağlama göre genel olarak benzer şeyleri kastedmektedir (Özdemir 2015: 303).

2.1. Ahlak

Ahlâk ve etik kavramları literatürde kimi yazarlarca kalın çizgilerle ayrılırken kimi yazarlar ise bu anlayıştan farklı olarak etik ve ahlâk kavramlarını birbirlerinin yerine kullanılmaktadırlar.

Bu çalışmada etik ve ahlâk kavramları etimolojik kökenlerinden kaynaklanan farklılıklardan dolayı veya felsefi-toplumsal ayrımının neden olduğu farklılıklardan dolayı kullanımlarına yönelik bir tercihte bulunmak yerine her iki kavramda birbirine eş değer olarak görülmüş ve bu şekilde ele alınmıştır. Kavram birliği sağlamak için zorlama bir tercih yapmaktan kaçınılarak yerine göre her iki kavram da yer yer kullanılmıştır.

İnsanlar arası ilişkilerde neyin doğru neyin yanlış, neyin iyi neyin kötü olduğunun ölçüsü olarak kullanılan toplumsal düzen ve güvenin sağlanmasında yol gösterici olarak işlev gören ahlâkın geçmişi, insanlık tarihi kadar eskidir.

Ahlâk, hiç yabancı olmadığı günlük hayatta sıkça duyduğumuz, kullandığımız bir kavramdır. Fakat belki şöyle söylemek daha doğru olacaktır: Günlük hayatta daha sıklıkla duyduğumuz ve kullandığımız sözcük ahlâk değil de ahlâksız veya ahlâksızlık olmaktadır. Zira ahlâkla ilgili düşüncelerimizi çoğu zaman harekete geçiren, ahlâksızlık yahut da ahlâka aykırı olarak

kabul edilen eylemlerdir. Ahlâklı olmak, iyi huyluluğa, dürüstlüğe, iyi karakterli olmaya, sağlam bir kişiliğe işaret eder. Ahlâksızlık ise bunların tersini ifade eder.

Toplum hayatında bir insanın ahlâksız olarak nitelendirilmesi ya da bir davranışının ahlâksızlık olarak nitelendirilmesi, o birey için son derece olumsuz bir etiketleme olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de toplumsal hayat içerisinde genelde insanlar bu tür olumsuz nitelemelere muhatap olmamak için gayret ederler.

Ahlâk günümüzde de felsefe, psikoloji, etik ve din bilimleri gibi birçok bilimin temel konularından biri olmaya devam etmektedir. Ahlâkın sübjektif bir kavram olması ve farklı bakış açıları nedeniyle birçok farklı şekilde tanımlanmıştır.

Ahlâk kavramı bir toplum, grup veya kurumla ilişkilendirilerek de kullanılır. ‘Burjuva ahlâkı’, ‘Köle ahlâkı’, ‘Hıristiyan ahlâkı’, ‘İslam ahlâkı’ gibi kullanımlar ahlâk sözcüğünün ilişkilendirildiği toplum, grup veya kurumun davranış kurallarına gönderme yapar. Ahlâk kavramı ise son zamanlarda özellikle meslekler açısından ele alınmakta ve birçok ulusal, uluslar arası kuruluş bu kavramı formel bir yapıya kavuşturmaya çalışmaktadır (Kutlu 2016: 8; Uzun 2015: 4).

Ahlâk (morality); bir toplumsal bilinç, davranış ve ideolojik ilişki biçimi; bir toplumsal oluşma, sınıfa özgü, tarihsel ve somut olarak belirlenmiş, bunların belirli bir topluluğa, sınıfa, devlete ya da tümüyle topluma olan tutumunu kurallara bağlayan törel görüşler, değerler, normlar, ilkeler, ilişki ve davranış biçimlerinin tümü olarak tanımlanabilir. İnsanların birbiriyle ve içinde yaşadıkları toplumla olan ilişkilerini düzenleyen tinsel nitelikteki ilke ve kuralların toplamına kısaca ahlâk denilebilir (İzveren 1980: 4; Aydın 2001: 3).

İbn Miskeveyh’den bu yana klasik ahlâkçıların büyük çoğunluğu insan davranışlarıyla ilgili ahlâkın tanımını şöyle yapmışlardır: “*Ahlâk, insan nefsinde (ruhunda) köklü bir şekilde yerleşip kendisinden fiil ve davranışların, tekrar tekrar düşünmeye, zorlamaya ihtiyaç duymadan, kolaylıkla meydana gelmesi ve istikrar kazanmasıdır*” (Akdağ ve Kurtuluş 2016: 314).

Uzun, ahlâkın ikili bir yapıya sahip olduğunu ifade eder. Birinci anlamında öncelikle belirli bir insan topluluğunda, bu insan topluluğunun üyelerinin birbirleriyle ilişkilerini belirleyen eylem modellerini veya normlarını ifade eder. İkinci olarak bu normlarla bağlı olmanın, kişi açısından bir kişilik meselesi olmasını yansıtır. Nitekim ahlâkın Arapça karşılığı huy, seciye, yaratılış, fitrat, anlamlarına gelmektedir (Uzun 2015: 7). Bir kişilik özelliği olarak da insanları ahlâklı veya ahlâksız olarak nitelendirmek günlük dilde hemen herkesin kullandığı yaygın bir kullanım olarak dikkat çekmektedir.

Ahlâkı Kızılcıkelik ve Erjem şöyle tanımlamaktadırlar: “*Arapça bir kelime olan ahlâk, hulk kelimesinin çoğuludur. Bu kelime de; seciye, karakter, huy, tabiat, din, insanın iç ve dış dünyalarını ifade eder*” (1992: 5). Ahlâk kelimesi İngilizcede Moral/Morality, Almancada Morale, Yunancada gelenek ve alışkanlığı ifade eden Ethos şeklinde kullanılmaktadır (Özgener 2004: 5).

Ahlâk terimi günlük dilimizde iki ayrı anlama sahiptir. İlki insanların toplum içinde uymaları gereken kural ve ilkeleri belirtirken ikincisi ise ahlâk felsefesidir. Ahlâk Felsefesi daha çok Etik kavramıyla karşılanan bir kavram olarak kullanılmaktadır.

Etik, mantık ve ontolojiyle birlikte, felsefenin en eski ve en temel disiplinlerindedir. Etiksel konular, felsefenin başlangıcından beri filozofları en çok meşgul eden konular arasında yer almıştır. Neyin iyi, neyin kötü olduğu ya da yanlış eylemin ne olduğuna ilişkin sorular, filozofların tarih boyu kendilerini sormaktan alıkoymadıkları sorular olmuşlardır (Kutlu 2016: 1). Neyin iyi neyin kötü olduğunu arayış insanlık var olduğu sürece de var olmaya devam edecektir. Çünkü insanoğlunun davranışlarına yönelik ahlâkî sorgulamalar her zaman var olacaktır.

Ahlâk, ideallerle ilgili kültürel değerlerle ilgili yanlış ve doğruları, buradan hareketle toplumsal anlamda nasıl davranılmasını açıklamaya çalışır. Ahlâk, bir insan topluluğunun asgari düzeyde ortak paydasını oluşturduğundan ortaklaşa sahiplenilmesi gerekir (Kılavuz 2003: 29). Yani ahlâk, hemen hemen herkesin onayını almış, uzlaşmış bir çerçeve olduğundan kimse kendini bu çerçevenin dışında tutamaz. Bu anlamda ahlâk toplumsal hayatın vazgeçilmez bir parçasını oluşturur.

Küreselleşme ve ekonomik kalkınmayla birlikte ahlâkın daha da önem kazandığı bir gerçektir. Sağlıklı ve dengeli bir toplum ve sürdürülebilir bir kalkınma için, ahlâkî ve sosyal değerlerin hâkim olduğu bir ortam yaratmak olmazsa olmaz bir koşuldur. Ahlâk genelde doğru ve iyi şeyin ne olduğunu açıklayan bir davranış kodunu oluşturan kural koyucu bir ilkeler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Ekici 2012: 4).

Ahlâk “Nasıl yaşamamız gerekir?” sorusuna verilecek cevapları arayan bir felsefe disiplindir. Ahlâk; “Bir dönemde benimsenen davranış kurallarının bütünü. Bu kuralları inceleyen bilim dalı” (Timuçin, 1998: 8) olarak tanımlayabiliriz. Kısaca ahlâk belli bir yer ve zamana özgü olarak iyi davranışlarla kötü davranışları belirleyen bunların kurallarını koyan bilim dalıdır. Ahlâk, kültürel değerler ve ideallerle ilgili doğru ve yanlışları ve bunlara uygun olarak nasıl davranılması gerektiğini belirler. Yani ahlâk, geniş tabanlı ve nasıl davranılması gerektiğine ilişkin daha çok yazılı olmayan standartları gösterir (Dallı 2000: 8).

Ahlâk, etğin insanların birbirleriyle ilişkilerinde nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösteren, günlük yaşam pratiğine yansıyan kurallar demetidir. Ahlâk, kişilerin nasıl yaşamaları gerektiğini pratik açıdan ele alırken etik ise daha kuramsal ve soyut bir perspektiften değerlendirme yapar.

Ahlâk toplumların ihtiyaçlarından doğan gelenekler, alışkanlıklar, töreler ve kamuoyunun gücünden destek alan genel kabul görmüş yasak ve değerlendirmelerdir. Ahlâk nasıl davranılması gerektiğine ilişkin yazılı olmayan standartları içerir. Bu manada ahlâk görelidir ve toplumdan topluma hatta aynı toplumda zaman içinde değişebilir (Aydın 2015: 14; Gözütok 2015:8 5). Ahlâkın bu göreliliği olma durumu ahlâk konusunda ortak bir konsensüs oluşturulmasının önündeki en büyük engellerden birini ortaya çıkarmaktadır.

Ahlâk, değerlerle ilgilidir. Ahlâkî seçim, daha iyi bir alternatif yönünde verilen bir karardır. Bu durumda ahlâkî olmayan bir seçim ise daha kötü bir alternatif yönünde karar vermektir. Ahlâk, bilinçli insanlar arasında ve onlarla ilişkili olarak sergilenen tutumlar hakkındaki bir kararın sonucu olan davranışlarla ilgilidir. Kişinin derin bir düşünme yapmaksızın kabullendiği ve yöneldiği bir hedefin iyiliği konusunda hiç düşünmediği bir eylem standardı zaten ahlâkî değildir (Haynes 2002: 18).

Ahlâk konusunda “Aydınlanma” sonrası dinsel temeller yerine insan aklını ve hümanist duyguları ön plana alan birçok düşünür ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın gelişmesi ile din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak kısaca ifade edilebilecek olan laiklik anlayışı sonrası ahlâk konusunda dinsel ve manevi temeller yerini aklın öncülüğünde hazırlanan kurallar almaya başlamıştır.

Kutlu, ahlâkın genel olarak teorik ve pratik ahlâk olmak üzere iki ana bölümde incelenebileceğini ifade eder. Teorik ahlâk; temelde iyiyi, doğruyu ve güzeli, insanların hak ve hukukuna uygun davranışları yönlendirme felsefesine dayanan ahlâkın bir teorik yönü olmalıdır. İşte teorik ahlâk, pratik ahlâkın temeli ve uygulamaya geçirilmesi için hazırlık aşamasıdır. Teorik ahlâk bir anlamda öğreti ve nasihatler örgüsüdür. Yalan söyleme, başkasının eşyasını izinsiz kullanma, iyilik yap vb. nasihatler buna örnek olarak verilebilir (Kutlu 2016: 12).

Pratik ahlâk ise teorik ahlâkın ortaya koyduğu temel prensiplerin uygulamadaki karşılığıdır. Eylemlerin ahlâkî yönünü araştıran ve davranışları ahlâkî yönden değerlendiren bir yapıdır. Semavi dinlerin emir ve tavsiyelerinin neredeyse tamamına yakını pratik ahlâk niteliğinde ve davranışlara yöneliktir. İslam Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v)’in “*Ben ancak güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim*” ifadesi İslam dininin ahlâka verdiği önemin güzel bir örneğidir. Diğer semavi dinlerde de ahlâk, en çok üzerinde durulan temel bir kavram olmuştur (Kutlu 2016: 12).

Ahlâk dediğimizde aklımıza sadece insan davranışları gelir. Ahlâk insanların bir arada yaşamaları sonucu insanlar arası ilişkileri düzenlemek üzere ortaya çıkmıştır. Ahlâkın gayesi nedir diye sorulsa, ahlâk olmazsa toplum hayatı denen şey de olmaz, insanlar bir arada yaşayamazlar, toplumda bir kargaşa ve huzursuzluk ortaya çıkar denebilir. Ahlâk bir inanç ve düşünce sistemidir. Manevi sistemlerin en ilerisi olan dinler bile, büyük ölçüde birer ahlâk sistemidirler (Güngör 2000: 12).

Çocuklara ve gençlere kendi milletlerinin tarih boyunca geliştirdikleri ahlâk kaideleri eğitimle yeni kuşaklara kazandırılabilir. Bu süreçte ailelere ve özellikle okullara yani öğretmenlere çok önemli işler düşmektedir.

Ahlâk bir değer alanıdır, tıpkı din ve sanat gibi buradan iyi değeri ortaya çıkarsa bu pozitif değer alanını, güzel ahlâkî, buradan kötü değeri ortaya çıkarsa bu negatif değer alanını, yani çirkin ve kötü ahlâkî ifade eder. Fakat biz günlük dilde ahlâk kelimesini pozitif olarak kullanır, negatifi için de ahlâksız kelimesini kullanırız (Türkeri 2015: 19).

Ahlâk konusunda çalışanlar, doğal olarak ahlâkın pozitif yanını yani güzel ahlâkın ortaya çıkması için neler yapılabileceği hakkında fikirler yürütmüşler, olumsuz davranışların azaltılması için neler yapılabileceği konusunda çalışmışlardır.

İnsanın ahlâkî yargılarda bulunabilmesi için özgür olmasının gerekliliğini savunanlar bu halde her insana has ahlâkî yargılar olabileceğini ileri sürerek öznelci bir bakış sunsalar da ahlâkî yargıların evrensel olması ve özgürlüğün aynı zamanda başkalarının özgürlüğüne saygıyla yaklaşmak gerekliliği ile düşünüldüğünde daha anlamlı olacaktır. Evrensellik iddiasının karşısında da kültürel görelilik kavramı vardır. Bu görüş ahlâkî kültürel bir ürün olarak görür ve her kültürün kendine özgü koşullarda ahlâkî ilkeler geliştirdiğini savunur. Böylece bir kültürün ahlâkının diğer kültürün ahlâkıyla karşılaştırılması, bir kültürün ahlâkî bakış açısıyla diğer kültürün yanlış olarak görülmesi mümkün değildir (Uzun 2015: 10).

Kutlu, ahlâkın kapsadığı geniş mana nedeniyle birçok kavramı bünyesinde barındırdığını, ahlâkla ilgili temel kavramlar olarak da karakter, disiplin ve vicdanı sayar (Kutlu 2016: 10-11).

Karakter, kişilikle eş anlamlı kullanılan bir terimdir. Karakter kişiye özgü davranışların tamamı olup, insanın bedensel, duygusal ve zihinsel faaliyetine çevrenin verdiği değerdir. Ahlâk, kişiliği meydana getiren alt unsurlardan biri ve en önemlisi ve kişiliğin eğitilebilen yönü olarak da görülür. Disiplin; işbirliği yapmak, kuralları tanıyıp onlara uymak ve başkalarının haklarına saygı göstermektir. Disiplin çocuğa istenilen davranış ve alışkanlıkları öğretmek, kendi kendini denetleme ya da iç denetim demek olan ahlâkî gelişimini sağlamaktır. Vicdan ise insanın kendi davranışlarını ahlâkî ölçülere göre değerlendirerek, bunların iyiliği ve kötülüğü hakkında yargılarda bulunmasını sağlayan his dünyasıdır. Kişinin benimsemeyi istediği, doğallıklarına inandığı genel değer yargılarından, bunların temelindeki kural ve ilkelerden kendini sorumlu tutmasıdır. Vicdan sorunu sorumluluk sorunuyla ilgilidir. Ancak buradaki sorumluluk olan bir sorumluluk değil duyulan bir sorumluluktur (Ekici 2012: 32). Ahlâkî değerler, bireylerin iç dünyalarının ve vicdanlarının süzgecinden geçen ve evrensel düzeyde ortak kabul gören değerlerdir. Bu değerler çeşitli din, inanç ve ideolojilerin öngörülerıyla desteklenirler.

Ahlâk, insana özgü bir değer olduğundan ilk insanla var olmuştur denebilir. Ancak ahlâk öylesine geniş bir alanı kapsar ki yalnızca insanın insanla ilişkisini düzenlemekle kalmaz, insanın tüm canlılarla hatta çevreyle olan davranışlarını da kapsar. Bir davranışın ahlâkî olarak nitelenebilmesi için insanlarla etkileşime girilmesi yani toplumsal hayatın varlığı gereklidir. Bundan dolayıdır ki toplumların ahlâk anlayışları birbirlerinden farklıdır. Din ve gelenekler ahlâkın ortaya çıkmasında belirleyici olarak kabul edilse de dinler ya da gelenekler olmasa da ahlâk herhalde olurdu. Din ve ahlâk birbirine çok benzeseler de aynı şey değildirler. Din hem bu dünya hem öbür dünya için kurallar koyarken, ahlâk tamamen dünyevidir.

Ahlâkî eylem iyiye yönelmiş eylemdir. Felsefe tarihinde iyinin ne olduğuna ilişkin ortaya sorun en yüksek iyi sorunu olarak adlandırılır. Bu en yüksek iyinin ne olduğu ile ilgili amaççı, erekçi veya teleolojik adları verilir. Bu görüşler aynı zamanda eylemlerin sonuçlarını önemsediklerinden, sonuççudurlar. (Uzun, 2015: 11). İnsanın gerçekleştirmesi gereken en yüksek iyinin ne olduğuna dair birçok farklı filozof fikirler ileri sürmüşlerdir.

İyi ya da kötü davranış nedir? Ahlâklı ya da ahlâksız olmanın kriteri nedir? v.b. sorulara ilk çağlardan beri filozoflar birçok farklı yaklaşımlarla cevaplar vermişlerdir. Ahlâk konusunda birbirinden çok farklı fikirler, farklı zamanlarda farklı düşünürlerce ortaya atılmıştır. Ahlâkın görelî olması farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Günümüzde de ahlâk konusunda farklı bakış açılarının varlığı devam etmektedir.

2.2.Etik

Etik günlük hayatımızda çok sık kullanılmasına, akademik dünyada, siyasette, vs. herkesin dilinde olmasına rağmen herkesin üzerinde uzlaştığı, etik denildiğinde herkesin ortak bir anlam çıkardığı söylenemez. Etik konusunda yaşanan bu kavram kargaşasının sosyal bilimlerin bir özelliği olmasının yanı sıra etiğin soyut ve manevî alana, değerlere işaret eden tarafının ağır basmasının da rolü olduğu söylenebilir.

Felsefenin özel bir disiplin kolu olarak etik Aristoteles tarafından kurulmuştur. Aristo, dönemimin çok yönlü ve çeşitli etik sorunlarını felsefi düzlemde ele alıp işlemiş, ahlâkî davranış ve çabaların biçimi ve şartlarını analiz etmeye, aynı zamanda da töresel-ahlâksal olanın amaç ve hedeflerini tespit edip bütün bunları sistematik bir biçimde ifade etmeye çalışmıştır. Etik büyük oranda Aristo'nun çalışmalarıyla felsefeye girmiştir (Atayman 2006: 19). Etik teriminin Yunanca ethos, ethikos, sözcüğünden türediği ve ahlâk sistemi, ilke, gelenek vb. anlamlara geldiği ifade edilmektedir (Aktaş 2015: 22).

Saf anlamıyla etik düşünceden veya etik bir eylemden bahsedilebilmesi yapılan davranış ve eylemden yarar bekleme, çıkar sağlama, art niyet taşıma bir üst güçten korkma, cezadan çekinme, yasaya uyma gibi nedenlere dayanmaması gerekir. (Kutlu, 2016: 1)Ahlâk felsefesi ya da Batı dillerinde kullanılan şekliyle etik insanın yapıp etmelerini özel bir problem alanı olarak araştırarak bu alanın varlık nitelikleri ile bu alanı yöneten ilkelerin (değerlerin) varlık-niteliklerini insanın yapıp etmelerinin bağımlı ya da bağımsız olduklarını inceleyen, ahlâk fenomeni üzerine derinliğine düşünme, felsefe yapma şeklinde açıklamaya çalışan disiplindir (Arslan 2001: 2).

Etik, bir olgu olan ahlâktan farklı olarak bu olgunun araştırılmasını ve böylece ahlâkî açıdan insanlar için nelerin doğru ve nelerin yanlış olduğuna dair ilkelerin belirlenmesini inceler. Etik insan yaşamındaki değerler, ilkeler ve yargıları inceleyen bir felsefe dalıdır.

Etik, ahlâk alanı üzerinde sistemli, rasyonel, bilinçli, sorgulayan, temellendiren, tutarlı ve kapsamlı bir düşünme alanı ve felsefe disiplindir. Ahlâk alanı iyi-kötü değer ölçütünün geçerli olduğu

bir kapsam alanını ifade ettiğine göre, etik bu kapsamdaki şeyler üzerinde konuşmayı, değerlendirmeyi, sorgulamayı ve bilinçlenmeyi ifade eder. Etik, ahlâkı genel olarak ele alır ve ahlâklı olmanın ne anlama geldiğini tanımlamaya çalışır. Özetle etik, insan davranışları üzerinde yapılan felsefi etkinliktir. Etik, ahlâkı konu edinen derin bir düşünme faaliyetidir (Türkeri, 2015: 15).

Etik bir toplum, kültür ya da grubun çeşitli etkilerle kabul görmüş davranış normlarını ifade eder. Etik kurallarının açık ve belirli bir alana ait yazılı kuralları içermesi beklenir. Örneğin mesleklerin etik kuralları tıp meslek ahlâkı, baroların avukatlar için hazırladığı meslek ahlâkı ilkeleri gibi.

Meslek gruplarının etik kuralları birbirinden farklı olabilir. Örneğin bir doktorla bir tüccarın birbirinden farklı görevleri vardır. Bir doktor bazı durumlarda bildiklerini saklamak zorunda kalabilir.

Etik kurallar yıllarca süren tartışmalar sonucu uzlaşmayla ortaya çıkmaktadır. Yasal düzenlemeler daha sonra gerçekleşir. Etik kavramı daha çok özel gruplar için geliştirilmiş belirli davranış, kural ve normları içerir (Kutlu 2016: 32). Etik kuralların özellikle belli meslek grupları için ortaya konulmuş kurallardan, normlardan oluştuğunu ve yaptırımının daha çok mesleki kuruluşlarca sağlandığı söylenebilir.

Etik ilkeleri bir kurumda, örgütte etik bir ortam yaratılması için ortaya oluşturulmuş bir mekanizma, özellikle bir kurumda etiğin kurumsallaşması için gerekli çalışmaların yapılmasını sağlayan sistemdir. Etiğin kurumsallaşmasının sağlanması, etik ilkelere uyulmasının kişisellikten çıkarılarak kurumun tüm çalışanları için bir standart haline getirilmesi anlamında son derece önemlidir.

Ahlâk felsefesi, etik ahlâktan farklı olarak ahlâkî davranışları felsefi olarak inceleyen, onları açıklamaya çalışan bir felsefe dalıdır. Yani etik, kısaca ahlâk üzerine söz söylemedir. Etik ile ahlâkın benzer olmakla birlikte özdeş olmamasının nedeni etiğin ahlâk felsefesi olması, ahlâkın ise etiğin araştırma konusu olmasıdır. (Kutlu 2016: 32).

Etik kuramlar, ahlâkın özü, kökeni ve toplumsal yaşamdaki işlevinin yanında insanların bir arada yaşayabilmelerinin gerekleri, toplumsal yaşamın normları ve değerleri, kişilerle toplum arası ilişkiler, yaşamın amacı ve anlamı üstüne görüşleri ifade eder. Etik daha soyut kavramlara dayalıdır ve bu soyut kavramlardan ne anlaşılması gerektiğini tanımlamaya çalışır. Etik kuralların açık ve belli bir alana ilişkin yazılı kuralları içirmesi beklenir (Aydın 2015: 14). Etik kurallar açık ve net bir şekilde bir alanda uyulması gereken daha evrensel ilkeleri içermesi açısından önemlidir.

Günlük dilde etik sıklıkla ahlâk sözcüğü yerine kullanılmaktadır. Ancak etik ve ahlâk birbirinden farklı kavramlar olarak kısaca şöyle tanımlayabiliriz: Etiği doğru ve yanlış davranışın teorisi olarak tanımlanırken ahlâkı ise bu teorilerin uygulanması olarak tanımlayabiliriz. Etik ahlâkın felsefi boyutunu ele aldığı için biraz daha soyut ve teorik bir anlam içermekteyken ahlâk ise somut bir boyutta var olanı incelemektedir (Kutlu, 2016: 15).

Etik, ahlâkî görevlerle ilgili doğru ve yanlış olanı ayırmakla ilgilenen bir disiplinken ahlâk, iyiyi kötüyü ayırt etmek amacıyla insan karakterinin iyiliği ve kötülüğü hakkında yapılan değerlendirmeleri içermektedir.

Ahlâk toplumsal yaşamda insan ilişkilerinin bir yansıması ve davranışlarının bir niteliği iken etik, toplumsal yaşamda insan davranışlarını şekillendirmek için sürdürülen düşünsel faaliyetlerdir. Etik doğru ve yanlış davranış teorisi olarak düşünülebilirken, ahlâk onun pratiği konumundadır. Ahlâkî ilkelerden değil etik ilkelerden, etik davranıştan değil ahlâkî davranıştan söz etmek daha doğrudur. Ahlâk, insanların toplum içindeki davranışlarını ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla başvurulan kurallar manzumesi, başka insanların davranışlarını olumlu ya da olumsuz biçimde yargılamakta kullanılan ölçütler bütünüdür. Etik ise iyi olanı değil, bir şeyin iyi olduğu hükmüne nasıl varıldığını açıklar. Etik, ahlâk üretmez, ahlâk üzerine tartışır (Kutlu 2016: 16).

Her ne kadar etik ve ahlâk kavramlarını birbirinden farklı tanımlama çabaları da olsa, literatürde genelde birbirinin yerine kullanılmakta ve bu durum çok da fazla problem yaratmamaktadır. Sadece vatandaşa ihlal durumlarını anlatırken iş etiği ilkelerine uymayan bir işletme, kurum ya da bir meslek mensubu vs. denildiğinde insanların zihninde pek bir şey canlanmayacaktır. Bu tür sorunları aşmak için iş etiği yerine iş ahlâkı kavramının kullanılması meramımızı daha etkili bir biçimde anlatabilmemiz adına, vatandaşın ilgili işletmeye, kuruma, meslek mensubuna vs. tepkilerini gösterebilmeleri adına daha etkili olacaktır (Özgener 2004: 6). Bu çalışmada da bağlamına göre iş etiği, yerine göre iş ahlâkı, etik, ahlak, meslek etiği veya meslek ahlâkı kavramları kullanılmıştır.

Etik davranışlar ve ahlâk öncelikle bireylere aile tarafından öğretilir. Toplum da bireylerden oluştuğuna göre bireylerin ahlâkî gelişimlerinin ortalaması toplum ahlâkını oluşturur.

2.3. İş Ahlakı;

İş ahlakı üç temel ögeden oluşur. Bunlar ise çalışma ahlakı, meslek ahlakı ve İşletmecilik ahlakı olarak sıralanabilirler. İş ahlakı genel olarak bu üç kavramı da içine alana kuşatıcı bir kavramdır. Şimdi bu kavramlara sırayla kısa kısa değinelim.

2.3.1. Çalışma Ahlakı (Work Ethics)

Bir toplumda yaşayan insanların çalışmaya ve işe karşı sahip oldukları tutum ve davranışları ifade eder. Çalışmaya karşı tutumlar toplumdan topluma ve hatta aynı toplumda zaman içinde değişebilir (Özdemir 2015: 306).

Bazı toplumların çalışmaya karşı olumlu, dakik dürüst, çalışkan vb. tutumları varken bazı toplumlarda ise çalışmaktan çok eğlenme, dinlenme ön plandadır. Çalışma ahlakı daha çok Anglo-Sakson ve İskandinav ülkelerinin kültürel özelliği olarak bilinmektedir. Çalışma disiplini, verimlilik, kalite, etkililik, gibi kavramlar çalışma ahlakının içinde yer alan kavramlardır (Arslan 2001: 188).

Ülkemiz için olaya baktığımızda Osmanlı döneminde çok yüksek olan çalışma ahlakının Kanuni'den sonra düşmeye başladığı Cumhuriyet dönemiyle yeniden canlandırılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Çalışma ahlakına sahip olmak bir kişilik özelliği olduğu kadar aynı zamanda kültürel bir olgudur ve bu kültürel olgu eğitimle bireylere aktarılabilir. Genel olarak gelişmiş toplumların işe ve çalışmaya karşı olumlu tutumlar içinde oldukları söylenebilir.

Çalışma genel olarak bir kişinin bir mal veya diğer insanların yararlanacağı bir hizmeti üretirken gösterdiği eylem ve çaba olarak tanımlanmaktadır. Çalışma sadece para için yapılmaz. Çalışma bu maddi yararlarının yanında manevi haz, özgüven, statü vb. daha önemli şeyler sağlar (Arslan 2001: 53).

Bu nedenle insanlarımıza çalışma ahlakında öncelikle bu manevi hazzı, insanlara faydalı olma gibi değerleri kazandırmanın bir çok ahlaki sorunun önlenmesine katkısı olacağı düşünülmektedir.

2.3.2.İşletmecilik Ahlakı (Business Organisation Ethics)

İşletme olarak kurumun sahip olduğu ahlaki ilkelerdir. Ekonomik alanda faaliyet gösteren her bir işletmenin kendine özgü ahlaki ilkeleri, değerleri ve normları vardır. İşletmeler, çalışanlarına, müşterilerine, tedarikçilerine, çevrelerine vb. karşı sorumlulukları vardır. Örneğin işletme işe alımda ayrımcılık yapmamak, çevreyi kirletmemek, müşterileri aldatmamak gibi ahlaki ilkeler belirleyebilirler (Özdemir 2015: 307).

İşletmelerin günümüzde artık sadece kaliteli, ucuz ürünler üretmeleri tüketiciyi tatmin etmemektedir. Tüketiciler tarafından işletmelerin ahlaki ilkelere uymaları beklenmekte, sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirmeleri, dezavantajlı gruplara yönelik etkinlikler ve destek programlarını bizzat gerçekleştirmelerini veya sponsor olmalarını beklenmektedir. Bu nedenle günümüzde özellikle büyük kurumsal işletmeler bu tür etkinlikler düzenlemekte, ahlaki ilkelerini, standartlarını ilan etmekte ve bu konuda hassas davranmaya özen göstermektedirler. Aksi durumda ise günümüz iletişim imkanları vasıtasıyla en küçük bir ihlal durumu görsel, yazılı, sosyal medya vs. aracılığıyla işletmeyi çok zor durumlara sokabilmektedir.

2.3.3.Meslek Ahlakı (Professional Ethics)

Meslek ahlakı konusunda fikir beyan eden önemli sosyologlardan biri olan Durkheim, yaşadığı dönem itibarıyla ülkesinin yaşadığı mağlubiyetin sebeplerini maddi değil, manevi sebeplerde aramanın daha doğru olacağı düşüncesiyle sürekli sosyal bilimlerin bu gidişatı düzeltmede rol alabilmesini savunuyordu. Ahlakı bilimden çıkarmak değil ahlakın bilimini yapmayı amaçladığını ifade eden *“Durkheim şu an yaşadığımız sorunların sebebi bugüne kadar tatbik ettiğimiz ahlakı hangi nazari mefhum üzerine dayamak gerektiğini bilmememiz değil, fakat bu ahlakın bazı kısımlarının*

çaresizce sarsılması ve bize gerekli olan ahlakında henüz kurulmamış olmamasıdır. Bu nedenle bugünkü ilk vazifemiz kendimize yeni bir ahlak edinmektir” der (Durkheim 1986: V).

Durkheim'in yıllar önce söylediği hızlı toplumsal değişmelerin yarattığı boşluk nedeniyle ortaya çıkan ahlaki sorunlar günümüz toplumlarında çok daha hızlı değişimler yaşanması, küreselleşme, yoğun göç, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler gibi sebeplerle çok daha derinden hissedilmekte ve ahlaki konularda tabi ki meslek ahlakı konusunda da çok acil tedbirler alınmasını gerekli kılmaktadır. Günümüz toplumlarında çok hızlı bir şekilde yaşanan değişimler, kaybolan meslekler, yeni ortaya çıkan meslekler için yeni ahlaki standartların/kuralların belirlenmesinin gerekliliği ve zorluğu ciddi çalışmalara ihtiyaç duymaktadır.

Durkheim “Meslek Ahlakı” adlı eserinde ahlak meselesini iktisat bakımından ele alarak şöyle der; *“bir cemiyet müessesesi (ekonomi) bir ahlak disiplini olmaksızın yaşayamaz. Çünkü aksi halde birbiriyle çarpışan fert iştihaları kalır. Avrupa cemiyetlerinin bugün muzdarip olduğu bu buhran işte buradan gelmektedir... Cemiyet hayatının bütününde böyle bir yer tutan (ekonomi) faaliyet kendine mahsus bir ahlak düzeninden mahrum kalmaz. İnsanlar arasında barış ve düzen tamamiyle maddi illetlerden, hatta pek ileri bile olsa, kör bir mihakiniyetten doğmaz. Bu bir ahlak işidir. Ekonomik hayatın bu şekilde ahlak dışında kalması, kamu hayatı için bir tehlike teşkil etmektedir”* (Durkheim 1986: VII).

Bu tespitler büyük oranda günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. İnsanlar arası ilişkileri, iş ilişkilerini, komşuluk ilişkilerini vs. sadece ve sadece yazılı kurallara göre, yasalara göre düzenlemek hem imkânsızdır hem de işlevsel bir düzenleme ne yapılırsa yapılsın ortaya konamayacaktır. Bu nedenle toplumda bu ilişkileri ahlaki kurallar olmadan düzenlemek mümkün olmayacak, ahlaki ilkelerin bozulduğu, anominin yaygın olduğu bir toplumda da huzuru, güveni, istikrarı sağlamak pek de kolay olmayacaktır.

Meslek ahlakı bir mesleğin mensuplarının uyması gereken ahlaki ilkelere işaret etmektedir. Çalışma ahlakı veya işletmecilik ahlakı toplumların yapılarına göre bazı farklılıklar gösterebilirler. Ancak meslek ahlakı ilkeleri dünyanın hemen hemen her yerinde aynıdır. Örnek, doktorlar dünyanın her yerinde Hipokrat yemini ederek işe başlarlar (Arslan 2001: 188).

Meslek ahlakı iş ve çalışma ahlakının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bir işin profesyonel meslek olarak sayılabilmesi için bazı koşullar gereklidir. Bunlar;

-Uzun bir akademik eğitime sahip olmalı, ihtisaslaşma olmalı.

-Meslekte amaç ihtiyacı olanlara hizmet olmalı

-Bütün meslek üyelerin yer aldığı organize bir meslek örgütünü olmalı.

-Meslek ile toplum arasında çok özel bir ilişki vardır. Ve bu ilişki belirli meslek sahiplerine toplumsal statü, saygınlık, güç ve bazı ayrıcalıklar verir (Arslan 2001: 74).

Profesyonel mesleklerde temel düşünce mesleklerini icra ederken kendilerine ihtiyaç duyanlara hizmet ederek kamu yararı için çalışmaktır. Yani bir mesleğin icrasından kaynaklanan maaş, statü vb. ikinci planda kalır. Örnek bir doktor, para kazanmak için hastaya bakmaz, hastaya baktığı için para kazanır. Bu ikisi ise birbirinden farklıdır.

Meslek ahlakı ilkeleri farklı iş ahlakı ilkeleri değil, sadece her mesleğin faaliyet alanlarına göre düzenlenmiş genel ahlaki kabullerden yola çıkarak hazırlanmış ilkelere dir. Günümüz modern toplumunda maalesef klasik meslekler dediğimiz mesleklerde (tıp, hukuk, eğitim vb.) giderek ticarileşmekte buda ahlaki alanda çeşitli sorunlar ortaya çıkarmakta, doğruluk, dürüstlük ve sosyal sorumluluğun azalmasına yol açmaktadır. Yeni kuşaklar için kaybolan veya kaybolmaya yüz tutmuş bu ahlaki değerlerin yerini doldurabilecek yeni ahlaki değerler oluşturmamız son derece önemlidir. Aksi takdirde yozlaşma ve kuralsızlık ciddi sorunlara neden olacaktır.

Meslek ahlakı ilkeleri illa yazılı olmak zorunda değildir. Bu ilkeler o mesleğin uygulamada ki standartlarını ortaya koyar. Bu ilkeler tüm meslek mensuplarınınca belirlenmeli ve genel ahlakın sınırları içinde olmalıdır. Bu ilkelerin varlığı önemlidir ancak asıl önemli olan bu ilkelerin içselleştirilerek uygulanması ve uygulanmadığı durumda da en etkili şekilde yaptırımlar devreye girmelidir.

Meslek/iş ahlakının kurumsallaşması ve sosyal yönden sorumlu davranışların teşvik edilmesi için bu alandaki eğitim, bilinçlendirme ve farkındalık eğitimlerinin yaygınlaştırılması, bilimsel çalışmaların desteklenmesi, akademik çevrelerle iş dünyasının, meslek örgütlerinin diyaloglarının artırılması, işbirliklerinin artırılması önemlidir.

2.4. Meslek/İş Ahlakının Tarihi Süreçte Gelişimi

İş ahlakının tarihini insanlığın varoluşuna kadar götürebiliriz. Örneğin Eski Yunan da filozoflar, sosyal çözümlere neden olacağı gerekçesiyle ticari faaliyetlere pek iyi gözle bakmazlardı. Ticari faaliyetler gibi iş ve çalışma da kölelerin ve aşağı sınıfların bir uğraşısı olarak görülürdü.

Pek çok alanda olduğu gibi iş ahlakı konusunda da en temel standartlar, kaynağını dinlerden alırlar. Dinler hayatın her alanını kuşattığı, insanlar arası tüm ilişkileri yönlendirdiği için iş hayatıyla ilgilide kurallar koymuşlardır.

Dinsel açıdan ahlak, bireyin inandığı değerler setinin davranış halidir. Dinsel ahlakın en büyük yaptırımı kutsal ahiret inancıdır. Dinler erdemli, dürüst davranışları insanlara kazandırmaya çalışırlar ve ahlaka kural koyucu bir şekilde yaklaşılırlar.

İş ahlakı konusunda Yahudiliğin, Hristiyanlığın, İslam'ın birçok ahlaki prensipleri olduğunu biliyoruz. Örneğin Yahudilikte Yahudi bir başka Yahudi'den faiz alamayıp, başkalarından alabilmesi izniyle ikiyüzlüken, Hristiyanlık ve İslam dini tüm insanlara eşit davranılması tavsiyesiyle evrensel iş ahlakının oluşmasına olumlu katkılar vermişlerdir. Dinler doğru söylenmesi, insanların aldatılmaması

gibi birçok kurallar ortaya koymuşlardır. Örneğin, İslam'ın iş ahlakı konusunda bizzat peygamberin ticaretle uğraşması, Kur'an da adalet, doğruluk, dürüstlük gibi pek çok ahlaki konuda ayetlerin olması gibi daha birçok örnek verilebilir (Kaya ve Çinemre 2015: 8).

İslam ahlak anlayışı rüşvet almamak, malını överek yalan söylememek, ölçü tartıda hile yapmamak, müşteriye aldatmamak gibi birçok ilkeye dayanır. İslam da çalışmanın bireysel ya da toplumsal yaşamda denge sağlaması bakımından bir erdem olduğu görülür.

Yukarda birinci bölüm de Ahilik kısmında gördüğümüz üzere iş ahlakı Ahilik teşkilatında son derece önemlidir. Ve orada gördüğümüz üzere Ahiliğin iş ahlakı kısmını oluşturan kurallar büyük oranda Fütüvvetnamelere dayanmaktadır. Fütüvvetnameler ise temelini İslam dininden almaktadır. Ahilik teşkilatının kurduğu sistemin başarısında yaptırımların etkisi inkâr edilemez, ancak özellikle dini, ahlaki yönden insanların bu kuralları içselleştirmelerinin bunları bir yaşam tarzı haline getirmelerinin her şeyden çok daha etkili olduğu söylenebilir. Osmanlının yaşadığı çöküşle beraber Ahilik teşkilatı da işlevselliğini kaybetmeye başlamış ve bu konuda ortaya çıkan boşluğu doldurmak için çeşitli kurumlar ortaya çıksa da bu alandaki boşluğun halen tam anlamıyla doldurulamadığı yaşadığımız sorunlardan anlaşılabilir.

Sanayi devrimiyle başlayan kitlesel üretim Ortaçağ loncaları ve Ahi teşkilatlarınca oluşturulmuş iş ve meslek ahlakı ilkelerini çözmüş, toplumsal ilişkilerdeki dengeyi ve doğal dengeyi bozmuştur. 20. Yüzyılın sonlarına doğru sanayileşmiş ülkelerde iş faaliyetlerinin insana ve doğaya ve insana zarar vermeyecek ya da en az zarar verecek şekilde yapılması gerektiği anlayışı yerleşmeye ve iş ahlakı derslerinin ilgili bölümlerin müfredatlarına girmeye başladığını görmekteyiz (Arslan 2001: 8).

Sanayileşme sonucu ortaya çıkan sorunlar çok uzun ve kötü çalışma koşullarında, sefalet ücreti diyebileceğimiz ücretlerle, çoluk-çocuk, kadınların çalıştırılmaları sonucu yaşanan iş kazaları, insan hakları ihlalleri vs. çeşitli çatışmalara, gerilimlere neden olmuştur. Yüzyıllardır ahlak üzerinde etkili olan dinin yerini laik bir ahlak anlayışının almaya çalışması bu boşluğun doldurulmasında önemli sorunlara neden olmuştur.

Bu konu da Durkheim “*Ahlaki layikleştireceğimiz derken dini her şeyi yerine bir şey koymadan atarsak o zaman asıl ahlak unsurlarını atmak tehlikesiyle karşılaşırız. O zamanda rasyonel ahlak adı altında fakir ve renksiz bir ahlak kalır bu tehlikeyi önlemek için ‘bu kadar uzun zaman en esaslı ahlak fikirlerine taşıtlık eden dini kavramların rasyonel karşılıklarını bulmak lazımdır. Fakat bu da kafi değildir, aynı zamanda layikleşirken yeni unsurlarla zenginleşmesi lazımdır’*”(1986: XI) diyerek ahlaktan dini çıkarırken çok dikkatli olunması gerektiğini, çıkarılan dini unsurların yerinin derhal rasyonel unsurlarla doldurulmasının çok ama çok önemli olduğunu aksi taktirde ortaya çıkacak anomi halinin çok ciddi tehditler yaratacağını ifade etmektedir.

Meslek ahlakı bir meslek grubunun eseri olduğuna göre meslek ahlakını teşkil edecek ve bu ahlakın yürürlüğüne nezaret edecek özel bir takım örgütlerin varlığına ihtiyaç duyulacaktır. Baro, tabip odası, mimarlar odası gibi. Bu örgütler ne kadar güçlü, kuralları net, uygulamada aksi davranışlara prim vermeyen bir yapıda olursa grubun üzerinde etkisi daha iyi hissedilir ve meslek ahlakı da o kadar gelişir. Bu örgütlerin zayıf olduğu, yaptırım gücünün çok zayıf veya hiç olmadığı durumlarda ise meslek ahlakı konusunda istenilen, beklenen noktaya ulaşılması pek de mümkün olmayacaktır.

Durkheim bazı mesleklerin örgütlü birlikleri olduğunu ancak ticaret, sanayi alanında henüz böyle meslek örgütlerinin olmamasının ciddi bir eksiklik olduğunu ifade ederek, içtimai bir müessese olan ekonomi alanında ahlaki kuralların denetiminin olmaması veya çok zayıf olması normal olmadığını ifade ederek şöyle der “İçtimai bir müessese, bir ahlak disiplini olmadan yaşayamaz. Çünkü böyle olmazsa, ortada ancak birbiriyle çarpışan fert iştihaları kalacaktır; tabii olarak da, sonu gelmeyen bu doymak bilmeyen iştahları düzene koyan bir şey bulunmazsa kendiliklerinden girecek değillerdir” (1986: 17).

Görüldüğü üzere birçok mesleğin kendine ait meslek ahlakı ilkeleri olduğunu ve bunların denetimi ile ilgili bir meslek örgütüne sahip olduğunu ancak ekonomi alanında henüz meslek ahlakı ilkelerinin yok denecek kadar az olduğu ve bu alanda denetim görevi görecektir bir mesleki örgütlenmenin henüz olmamasının yaşanan sorunların temel nedeni olduğu söylenebilir. Bu nedenle birçok ülkede ekonomi alanını düzenleme konusunda çeşitli yasal düzenlemeler, sınırlamalar yapılma konusunda hükümetler denetleyici kurullar vs. oluşturmak gibi müdahaleler yapmaya başlamıştır.

İş ahlakı konusunda Avrupa’da 1700’lerde A. Smith’in “Ahlaki Duyguların Teorisi” kitabı ve 1800’lerde Durkheim’in “Meslek Ahlakı” kitapları ekonomik gelişmelerde ahlaki yönün ihmal edilmemesi gerektiği vurgusunu yapan ilk eserler olarak kabul edilirler. Weber’in 1919’da yayınlanan “Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu” eseri de ekonomik gelişmelerde ahlaki yönün önemini ve ahlak konusunda dinin belirleyici bir rolü olduğunu vurgulayan önemli eserlerden birdir (Özgener 2004: 66).

20. Yüzyılın başlarında iş ahlakı konusunda araştırmalar özellikle Avrupa ve Amerika da geleneksel liberal anlayışın zayıflaması, liberal uygulamaların ortaya çıkardığı sorunların çözümü konusunda devletin özellikle müdahalesinin gerekliliği anlayışının ortaya çıkmaya başlaması, sosyalist akımın güçlenmesi gibi nedenlerle artmaya başlamıştır.

Bu yıllarda iş ahlakı ile ilgilenenler, kadın ve çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesi işçilerin tazminat hakları, ve reklamlarda gerçeğe uygun bilgi verilmesi gibi ahlaki konular üzerinde tartışmışlardır. Avrupa da ve Amerika da ticaret ahlakı, iş ahlakı dersleri müfredata girmeye başlamıştır. Bu derslerde daha çok işletmeciliğin iyi bir ahlak temeli olması gerektiği üzerinde durulmuş, özellikle gazetecilik, muhasebecilik ve hukuk mesleği ahlaki yönden mercek altına alınmıştır (Arslan 2001: 35).

Meslek ahlakı ilkeleri oluşturma çabalarında 1920'lerden sonra sadece klasik meslekler değil mühendislik, bankacılık, reklamcılık gibi yeni ortaya çıkan meslekler için meslek ahlakı ilkelerinin ve standartlarının belirlenmesi çalışmaları son derece önemlidir.

İş ahlakı artık kişisel olmaktan çıkmaya firmanın veya kurumun iş ahlakı yada ahlaki sorumluluğu kavramı gelişmeye başlıyor. İş ahlakı konusunda ABD'de ampirik çalışmalar başlıyor. 1950'lerden sonra tüketici hakları, reklamlar vs. incelenmeye başlanıyor. İş ahlakıyla ilgili çalışmalar, tezler, kitaplar artmaya başlıyor. 1970'lerde iş ahlakı ayrı bir disiplin olarak tanınmaya başlıyor. Üniversitelerde iş ahlakı merkezleri ve enstitüler kurulmaya başlanıyor. Sosyal sorumluluk kavramı gelişmeye başlıyor. İş dünyasının uyması beklenen ahlaki ilkeler oluşturulmaya çalışılıyor. İş ahlakı konusunda bölgesel ve uluslararası kuruluşlar kurulmaya ve etkin olmaya başlıyorlar. Küreselleşmeyle iş yerlerinde ayrımcılık, kültürel farklılıkların üstesinden gelme, çevresel sorunlar iş ahlakının önemli çalışma konuları olmaya başlıyorlar (Arslan 2001: 37-40).

İş ahlakı 1980 sonrası iş ve meslek ahlakı kavramının daha fazla gündeme geldiğini hatta ABD'de ders programlarında iş ahlakına yer vermeyen işletme bölümlerinin federal yönetimlerce tanınmadığı bir gerçektir. İş ve meslek ahlakının önem kazanmasında küreselleşme, insan haklarına verilen önemin artması, çevre kirliliğinin insan sağlığını tehdit eder hale gelmesi vb. birçok sebep sayılabilir.

Ülkemiz için iş ahlakının gelişimine baktığımızda ise Ahilik teşkilatının bu konuda Osmanlı İmparatorluğu'nun son birkaç yüzyılına kadar son derece etkin bir şekilde iş ahlakında belirleyici bir rolü olduğuna birinci bölümde değinilmişti.

Cumhuriyet döneminde iş ahlakı konusunda 1920-50 arası ülkenin kuruluş aşamasında olduğundan ve II.Dünya savaşı nedeniyle çok fazla çalışma olmadığı söylenebilir. Dinsel ahlakın yerine laik bir ahlak anlayışı getirilmeye çalışılmıştır. Hükümetler programlarına yolsuzlukla mücadeleyi almaya başlamışlar. Yolsuzluk, rüşvet, adam kayırma vb. konuların yaygın bir şekilde toplumda tartışılmaya devam etmesi bu konunun gündemde olmasına neden oluyor.

1980 sonrası liberal politikalarla iş ahlakı daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. Yolsuzlukla mücadele için çeşitli girişimler olsa da siyasi istikrarsızlık, yönetimde liyakate dikkat etmemek, suçluların etkin bir şekilde cezalandırılmaması, rüşvetin bir çok kapıyı açması, kısa zamanda köşe dönme anlayışının egemen olması, bu sorunlara hükümetlerin ve vatandaşların gereken tepkiyi göstermemeleri çıkarıcı ahlakın toplumda egemen hale gelmesine neden olmuştur (Özgener 2004: 84).

Titanzedeler, İLKSAN, Parsadan olayı, Mavi Akım Projesi, İSKİ, Çiftlikbank vb. saadet zincirleri ve Susurluk kazasıyla ortaya çıkan yönetici-siyasetçi-mafya ilişkisinin çarpık boyutları gibi örnekler ülkemiz de yaşanan yolsuzlukların boyutunu göstermektedir. Günümüzde de benzer tartışmalar her gün medyaya yansımaktadır.

Merkezi yönetim, hantal bürokrasi, aşırı yetki ve sorumlulukla donatılan memurlar, karar verme süreçlerinin yeterince şeffaf ve denetime açık olmaması gibi sebepler yolsuzluk, rüşvet, iltimas vb. sorunlara neden olmakta ve suçluların etkin bir şekilde cezalandırılmaması ve bu olayların sıklıkla tekrar etmesi vatandaşların bunları kanıksamasına neden olmaktadır (Özgener 2004: 85).

Günümüz iş ahlakı tartışmalarına baktığımızda küreselleşme ile farklı kültürlerden, inançlardan, ırklardan insanların bir arada çalışmaları etnik, dini, cinsel ayrımcılık gibi sorunlara neden olmaktadır.

İş ahlakı konusunda sadece çalışanların sorumlulukları değil işletmenin de çalışanlara, çevreye, topluma karşı görevleri vardır. Çalışanlar işe zamanında gelmek, işini hakkıyla yapmak, işyerinin malzemelerine zarar vermemek, israf etmemek gibi sorumlu oldukları davranışları varken, işverenlerde çalışanları işe almada, terfide adil davranmak, adil bir ücret politikası uygulamak, çalışma koşullarını uygun kılmak gibi çalışanlara karşı, çevreyi kirletmemek, doğaya saygılı olmak gibi çevreye karşı ve sosyal sorumluluk anlayışıyla topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmelidirler.

İş ahlakına aykırı bir durumla karşılaşıldığında çalışanların bunu üst yönetime bildirmesi gereken yapılmadığı takdirde olayı kamuoyuyla paylaşarak, yasal süreçlerin başlatılmasının önü açılması yönünde düzenlemeler olsa da pratikte bunları uygulamak çeşitli nedenlerle pek de mümkün olamamaktadır (Arslan 2001: 99).

İş ahlakına aykırı davranışlara yönelmede mali sorunlar, baskılar, açgözlü olma, kişisel çıkar çatışmaları, bu konuda yeterince açık, net yasaların, kuralların, politikaların olmaması, arkadaş grubunun etkisi, etkin bir denetim ve cezalandırma sisteminin olmaması gibi nedenler etkili olmaktadır.

İstanbul Sanayi Odasının 2000 yılında yaptığı bir araştırmada sıklıkla karşılaşılan ahlaki sorunlar aşağıdadır:

- Çalışanların hatalarını gizlemeleri,
- Üstlerine yalan söylemeleri,
- Hastalık, işim var gibi suistimallerle sürekli izin almaları,
- İşlediği suçu başka bir çalışana atmak,
- Molaların gereğinden fazla uzaması,
- İşletmenin yazılı kurallarının ihlal edilmesi,
- İşletmenin izin verdiği kadar yüksek değerde hediye kabul edilmesi,
- Çalışanların rüşvet alması,
- Çalışanların hırsızlık yapması,

- Çalışanların alkol ve uyuşturucu kullanması,
- Çalışanların dolandırıcılık yapması,
- Çalışanların gizli bilgi ve belgeleri dışarı sızdırmaları vb. (Özgener 2004: 101).

Görüldüğü üzere iş ahlakı konusunda karşılaşılan sorunlar daha çok kişilerin ahlaki zafiyetleri sonucu ortaya çıkmış gibi görünmektedir. Bu konularda bir çok yasal düzenleme, yaptırım teoride olsa da iş ahlakı konusunda işverenlerin, çalışanların bu yasalardan çok bu kurallara inanmaları, bu konudaki kuralları içselleştirmeleri gereklidir. Çalışanların veya işverenlerin inanmadıkları, içselleştirmedikleri kuralları sadece otorite varken uyuyormuş gibi gösterip fırsatını bulduklarında bu kuralları çiğnemekten çekinmeyecekleri ve de çekinmedikleri her gün kamuoyuna yansıyan haberlerden defalarca izlediğimiz, gördüğümüz acı gerçekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

III.Bölüm

3.1.Ahiliğin Meslek Ahlakı ile Günümüz Meslek Ahlakının Karşılaştırması

Günümüz meslek ahlakı tartışmalarından Ahilik teşkilatının ortaya koyduğu meslek ahlakı ilkeleri birçok açıdan birbirlerine benziyor gözükseler de aralarında elbette farklılıklar söz konusudur.

Her şeyden önce Ahilik teşkilatının egemen olduğu dönemin koşulları ile günümüz koşulları arasındaki farklılıklar ortaya günümüz meslek ahlakı anlayışı ve uygulamaları ile Ahiliğin meslek ahlakı anlayışı ve uygulamaları arasındaki farklılıkların temelini oluşturmaktadır.

Ahiliğin etkin olduğu dönemlerde egemen olan dünya görüşü, sosyo-ekonomik sistem, yüz yüze ilişkilerin yoğunluğu vb. nedenlerle konulan meslek ahlakı ilkelerinin benimsetilmesi, uygulanması, denetlenmesi, kurallara uymayanların cezalandırılması çok daha etkin ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilmekteydi. Dönemin koşulları gereği meslek ahlakı ilkelerinin dini argümanlarla beslenmesi özellikle meslek ahlakı ilkelerinin daha kolayca içselleştirilmesinde son derece etkili olmuştur.

Günümüz koşullarında ise laik dünya görüşünün hakim olması, ahlak ilkelerinin belirlenmesinde dinin referans olmaktan çıkması, nüfusun aşırı derecede büyümesi ve üretici ile tüketicinin yüz yüze gelmesinin neredeyse imkansız olması gibi nedenlerle meslek ahlakı konusunda geçmişe göre farklılıklar söz konusudur.

Küreselleşme sonucu dünyanın bir ucunda üretilen bir ürünün başka ülkelere satılması ve bu süreçte araya bir sürü aracının girmesi Ahilik teşkilatının yaşadığı dönemlerdeki yüz yüze ilişkilerin ortadan kalkmasına neden olmuş, web üzerinden pazarlama gibi teknolojilerin gelişmesi de yine bırakın üreticiyi satıcı ile bile yüz yüze gelme ihtimalini ortadan kaldırmış meslek ahlakı ile ilgili çeşitli ihlallerin ortaya yaşanmasına neden olmuştur.

Ahiliğin etkin olduğu dönemde egemen olan dünya görüşü, manevi dinamikler aşırı zenginleşmeyi, çok para kazanmayı, çok mal satmayı vs. pek tavsiye etmeyen bir anlayışa sahiplerken; günümüz de egemen olan materyalist anlayışla hep daha fazla kazanma, hep daha çok satma gibi unsurlar ilk öncelik haline gelmiş olması da önemli farklılardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahilik teşkilatının kurduğu sistemde ihtiyaç kadar üretim anlayışı ile üretim yapılarak fazla üretim yapılmasına izin vermeyen bir yapı kurularak hem kaynakların israf edilmesi önlenmiş oluyor hem de çalışanların emeklerinin karşılığın almaları sağlanıyordu. Günümüz kapitalist üretim anlayışında ise tüketimi artırmaya yönelik daha fazla üretim amacıyla seri üretim şeklinde ihtiyaçtan çok fazla üretimin olması hem kaynakların boşa harcanmasına, çevrenin kirlenmesine hem de çalışanların emeklerinin gerçek karşılığını almalarına engel olmaktadır.

Ahilik teşkilatının kurduğu sistemde bu sisteme üye olabilmek için en alt basamaktan daha çıraklık aşamasından başlayarak çok ciddi elemelerden geçilerek girilebilir ve yükselme de belli kriterlere ve ciddi sınavlara göre yapılırdı. Günümüzde ise herhangi bir mesleğe başvuruda böyle bir eleme olmadığı gibi yükselmede de formaliteler dışında ciddi uygulamaların olmadığını görmekteyiz. Bu da günümüz de yaşadığımız meslek ahlakı ihlallerinin en önemli sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahiliğin meslek ahlakı ilkeleri ile günümüzün meslek ahlakı ilke ve uygulamalarının benzer özelliklerine baktığımızda ise her ikisinde de kaliteli mal üretmek, müşteriye aldatmamak, yanıltıcı reklam yapmamak, hak ettiğinden fazla, fahiş fiyat talep etmemek, topluma, doğaya karşı sorumlulukları olduğunun bilincinde olmak, meslek ahlakı ilkelerini ihlal edenlerin cezalandırılması için bir organizasyonun kurulması vb. özellik sayılabilir.

Günümüz toplumlarında Ahiliğin kurduğu meslek ahlakı standartlarına ulaşmak için hem meslekler kendi mesleki örgütleri aracılığıyla (tabipler odası, barolar vb.) hem de yasal düzenlemelerle hükümetlerce çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Ancak yapılan bu çalışmaların Ahiliğin kurduğu denetim ve yaptırım sisteminin çok uzağında olduğu medyaya, adli mercilere vs. yansıyan meslek ahlakı ihlalleri ile ilgili sorunlar nedeniyle rahatlıkla söylenebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

İş ahlakı tartışmalarının sürekli gündemde kalmasında küreselleşme ile birlikte özellikle artan iletişim teknolojilerinin çok büyük etkisi olduğu söylenebilir. Dünyanın öbür ucunda herhangi bir firmanın iş ahlakına aykırı bir davranışı, çevreye verdiği bir zarar iletişim teknolojileri aracılığıyla anında tüm dünya kamuoyuna mal olabilmektedir. Bu nedenle son yıllarda iş ahlakı kurallarının yazılı hale getirilmesine yönelik çalışmalar hem uluslararası kurumlar hem de ulusal ölçekte bu konuda çalışan birçok resmi kurumun, sivil toplum kuruluşlarının ciddi katkılarıyla iş ahlakı ve sosyal sorumluluk konularının çok farklı boyutlarıyla ele alındığı görülmektedir.

Günümüz toplumlarında artan rekabet, bilgi teknolojisindeki hızlı gelişmeler, giderek karmaşık hale gelmesi, küresel marka yaratmada olumlu imajın önemli bir unsur bir hale gelmesi, çevre konusundaki hassasiyetlerin artması, sosyal sorumluluk konusunda kamuoyu baskısının artması gibi nedenler iş ahlakına duyulan ilginin artmasına neden olmuştur.

Ülkemiz için iş ahlakı konusunda baktığımızda ise maalesef profesyonel yönetim anlayışının yaygınlaşmaması/yaygınlaşmaması, kısa zamanda köşe dönme arzusu, toplumsal ve hukuksal cezalandırmanın yetersizliği, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar, gelir dağılımındaki adaletsizlik, politik yozlaşma, terör, rüşvetin yaygınlaşması, torpil, kötü organizasyon, fırsatçılık, aşırı hırs, hükümetlerin ve toplumun bu konulara ilgisizliği gibi bir çok faktör çıkarıcı ahlak anlayışının egemen olmasına neden olarak adeta ahlaka aykırı davranışlara meşruiyet kazandırmaktadır (Özgener 2004; 154-155).

İş ahlakı konusunda olumlu tutumların gelişmesi için öncelikle bu konuda farkındalık oluşturma eğitimleri ile bilinçlendirme faaliyetlerine ağırlık verilmelidir. İnsanların iş ahlakı konusunda bilgi sahibi olabilmeleri için en alt eğitim kurumlarından başlayarak mutlaka eğitim müfredatlarına bu konunun her eğitim seviyesine göre düzenlenmesi son derece önemlidir. Bu müfredat hazırlanırken toplumumuzun gelenekleri, görenekleri, dini inançları da işin içine katılarak iş ahlakı konusunun içselleştirilmesi sağlanabilir. Yapılan yasal düzenlemelerin toplumun inanç ve değerleriyle uyumlu olmadığına işe yaramadığı ve yaramayacağı günümüzde yaşadığımız sıkıntılardan rahatlıkla anlaşılabilir.

İş ahlakının kurumsallaşmasında hem kamunun hem özel sektörün alması gereken çeşitli önlemler vardır. İşletmelerin kendileri için etik değerler oluştururken dikkat etmesi gereken ilkeleri şöyle sıralayabiliriz;

-Oluşturulmaya çalışılan etik değerler öğrenilebilir, uygulanabilir olmalıdır.

-Etik değerler işletme içindeki herkesle paylaşılmalı ve herkesi kapsayıcı olmalıdır.

-Etik değerler işletme paydaşlarınca içselleştirilebilir olmalıdır.

-İşletme içinde etik bir kültür oluşturulmalıdır.

-İşletme içinde farkındalık için eğitim programları düzenlenmelidir.

-İşletme içinde adalet, karşılıklı saygı, sorumlu yönetim ve dürüstlük gibi temel değerleri esas alan, tüm yönetim ve personelce desteklenen bir ahlak kodu geliştirilmelidir.

-Ahlaki düşüncenin bütün kademelerde yaygınlaştırılması için gerektiğinde bir ahlak komitesi kurulmalıdır.

-Ahlaki duyarlılığı yükseltmek için ahlaki denetim mekanizmaları kurulmalıdır. Etik kurulu gibi.

-Çalışanların işletme içindeki ihlalleri hem resmi hem sivil otoritelere şikayet edebilecekleri bir mekanizmaya sahip olmaları sağlanmalıdır.

-İşletme içinde açık, şeffaf bir bilgi akışı sağlanmalıdır (Aktaş 2015: 28; Özgener 2004: 154-155).

İş ahlakı konusunda özel sektör işletmelerinin bunların yanı sıra özellikle sosyal sorumluluk alanında toplumun ihtiyaçları doğrultusunda eğitim, sağlık, spor, çevrenin korunması vb. alanlarda gücünün yettiği ölçüde katkı sunması, dezavantajlı gruplar için hiçbir çıkar beklemezsizin, reklam yapma kaygısı gütmeksizin projelere imza atmaları topluma karşı sorumlulukları olarak kendilerinden beklenmektedir.

Kamu kurumlarının iş ahlakı konusunda ahlaki bir iklim yaratabilmeleri için ise;

-Acilen bir ahlak yasası çıkarılmalıdır.

-Nitelikli personel için liyakat esasına önem verilmelidir.

-Tüm personel ahlaki konularda bilgilendirilmeli, yasalar, kurallar hiçbir muğlaklığa mahal vermeyecek şekilde net bir şekilde ilgili personele, vatandaşa aktarılmalıdır.

-Kamu personelinin mal varlığı sürekli takip altında olmalı ve denetlenmelidir.

-Kamu kurumlarında, eğitim kurumlarında iş ahlakı konusunda bilincin artırılması için sürekli hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenmelidir.

-Kamu da yapılan tüm iş ve işlemler açık, şeffaf, hesap verilebilir bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

-İş ahlakı alanında yaşanan ve yaşanacak ihlaller karşısında yasal düzenlemelerle mutlaka ağır yaptırımlar getirilmeli ve bu konuda diğer insanlara örnek olacak şekilde cezalandırma yoluna gidilmelidir.

-Kamuoyunun iş ahlakı konusunda hassasiyetlerinin artırılması için Kamu Spotları, afişler, broşürler vs. hazırlanarak vatandaşlara ulaştırılmalıdır.

-İş ahlakı konusunda hem kamu için hem özel sektör için kuşatıcı olan bağımsız bir üst kurul kurularak bu konuda en etkili ve yetkili kurum olarak yetkilendirilerek hiçbir şekilde siyasi, ekonomik, sosyal vb. baskı altında kalmaksızın kararlar alabilmesi sağlanmalıdır. Kurul üyelerinin bir kısım iş çevrelerinden, bir kısmı çalışanlardan bir kısmı kamudan belirlenerek dengeli bir yapının ortaya çıkması sağlanmalıdır.

-Film, dizi vb. görsel medyada iş ahlakı konusunda özellikle RTÜK etkin bir denetim yaparak olumsuzlukların önüne geçilmesinde, olumlu davranışların ön plana çıkarılması gibi süreçlerde rol oynaması sağlanmalıdır.

-İş ahlakı konusunda en alt eğitim kademesinden başlayarak müfredata konulan dersler öğrencilerin seviyelerine uygun olmalı, toplumun gelenekleriyle, manevi dinamikleriyle beslenmesine özellikle dikkat edilmelidir.

Sonuç olarak küresel rekabette iş ahlakı ilkelerine uyma konusunda çeşitli zorluklar olsa da bu konuda hem kamu kurumlarının hem özel sektörün ve de tüm halkın sorumluluğu vardır. Bu zor denge de iş ahlakı değerleri ile ekonomik çabaların ahenk içerisinde sürdürülmesi temel amaç olmalıdır.

Kaynakça

- Akdağ, Ömer ve Kurtuluş Meltem (2016) *Ahilik ve Meslek Ahlakı*, Karatay Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Akgündüz, Murat (2014) *Ticari Hayatta Kardeşliği Esas Alan Ahilik Teşkilatı*, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 19, Sayı:31.
- Aktaş, Kadir (2015) *Etik-Ahlak İlişkisi ve Etiğin Gelişim Süreci* http://www.uyasad.com/Fileupload/bs570063/File/Kadir_aktas.pdf (Erişim Tarihi:07.05.2015).
- Arslan, Mahmut (2001) *İş ve Meslek Ahlakı*, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Aslan, Metin (2015) *İş Ahlakı*, http://www.isgmuh.com/files/is_ahlaki_1.pdf (Erişim Tarihi:12.05.2015).
- Arslan, Mustafa (2015) *Ülgener'in Dikotomik Yönteminde Meslek Ahlakı ve Ahilik* <http://www.arastirmax.com/system/files/dergiler/36453/makaleler1/1/arastirmax/ulgenerin-ulgenerinyonteminde-meslek-ahlaki-ahilik.pdf> (Erişim Tarihi:02.03.2015).
- Aydın, İnyet (2015) *Eğitim ve Öğretimde Etik*, 5.Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Aydın, İnyet Pehlivan (2001) *Yönelimsel Mesleki ve Örgütsel Etik*, Pegem Yayınları 2. Baskı, Ankara.
- Atayman, Veysel (2006) *Etik*, Donkişot Güncel Yayınları, İstanbul.
- Çağatay, Neşet (1996) *Ahiliğin Ortaçağ Anadolu Toplumuna Etkileri (33-40 sy)*, I.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Çağatay, Neşet (1997) *Ahlakla Sanatın Bütünleştiği Türk Kurumu Ahilik Nedir*, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Yayını No:40.
- Çağatay,Neşet (1981) *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Selçuk Üniversitesi Yayınevi, Konya.
- Çelik, Celaleddin (2003) *İslam İktisat Ahlakına Dair Birbirini Tamamlayan Bakış Açuları: Weber ve Ülgener Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme İslâmi Araştırmalar Dergisi, Cilt 16, Sayı 4, ss. 660-671*.
- Dallı, Mehmet (2000) *Türkiye'de Hasta Hekim İlişkilerinde Etik Sorunları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Demirci, Mehmet (1996) *Ahilikte Fütüvvet Ahlakı (44-47.sy)*, I.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Durak, İbrahim ve Yücel, Atilla; *Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları*, <http://sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/dergi/files/2010-2-8.pdf> (Erişim Tarihi:02.03.2015).
- Durkheim, Emile (1986), *Meslek Ahlakı*, (Çeviren:Mehmet Karasan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Ekici, Kenan Mehmet (2012) *Meslek Etiği*, Savaş Yayınları, Ankara.
- Ekinci, Yusuf (2001) *Ahilik*, Talat Matbaası, İstanbul.
- Erbaşı ve Diğ. (2016) *Ahilik ve Meslek Ahlakı* "Ahilikte Ekonomi, İdari Yapılanma ve Arabuluculuk (sy.117-163)", Karatay Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Gözütok, Dilek *Öğretmenlerin Etik Davranışları*, http://etik.gov.tr/Portals/0/meslek_etigi/Oğretmenlerin%20etik%20davranışları.pdf (Erişim Tarihi:20/10/2015).
- Gül, Fikri *Mesleki-Ahlaki Örgütlenme Biçimi Olarak Ahilik Ve Denizlili Ahi Sinan* <http://www.dokuman.tsadergisi.org/dergiler-pdf/2010/2010-Agustos.pdf> (Erişim Tarihi:02.03.2015).
- Güllülü, Sabahattin (1992) *Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Güngör, Erol (2000) *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Haynes, Felicity (2002) *Eğitimde Etik*, (Çev.Semra Kunt Akbaş) Ayrıntı Yayın, İstanbul.
- İvgin, Hayrettin (1996) *Ahilerde Ahlak Değerler ve Bunların Ticarete Uygulanması (71-75 sy)*, I.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İzveren, Adil (1980) *Toplumsal Törebilim (Sosyal Ahlâk)*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Bilim Dizisi 1, Ankara.
- Karagül, Mehmet *Ahilik Ve Sosyal Sermaye Bağlamında İş Ahlakı ve Üretim İlişkisi*, <http://www.akademikbakis.org/eskisite/32/09.pdf> (Erişim Tarihi:02.03.2015).

- Kaya, Mevlüt ve Çinemre Semra *Çırakların Dini İnançlarına Göre İş Ahlakı Düzeylerinin İncelenmesi (Ordu İli Örneği)* http://amasya.edu.tr/media/25883/1_raklar_n_ahlak_duzyeyleri_m.kaya.pdf (Erişim Tarihi:07.05.2015).
- Kazıcı, Ziya (1978) *Esnaf Teşkilatı (AHİLİK)*(250-255 sy), Diyanet Dergisi, Cilt:17, Sayı:3 http://ktp.isam.org.tr/pdfdr/D00033/1978_c17/1978_c17_3-4/1978_c17_3-4_KAZICIZ.pdf (Erişim Tarihi:18.08.2019).
- Kılavuz, Raci (2003) *Kamu Yönetiminde Etik ve Bir Sorun Olarak Yozlaşma*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Kızılcıkelik, Sezgin ve Erjem Yaşar (1992) *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Günay Ofset, Konya.
- Köksal, Mustafa (2007) *Ahilik Kültürünün Dünü Bugünü*, Kırşehir Belediyesi Eğitim-Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Kutlu, Hüseyin Ali (2016) *Meslek Etiği*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Özdemir, Süleyman (2009) *Günümüz Türkiyesinde Akademik İş Ahlakı Çalışmalarına Bir Bakış (303-336 sy)*, İşletmelerde İş Etiği, İstanbul Ticaret Odası Yayını No:2009-23, İstanbul.
- Özgener, Şevki (2004) *İş Ahlakının Temelleri*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Öztürk, Nurettin *Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi*, <http://www.utesav.org.tr/kutuphane/ahilik.pdf> (Erişim Tarihi:02.03.2015).
- Poyraz, Orhan (1994) *Ahi Örgütleri(139-144.sy)*, I.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Solak, Fahri *Ahilik Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları*, <http://www.dosya.marmara.edu.tr/ikf/ikt/kitaplar/solak-ahilik.pdf> (Erişim Tarihi: 02.03.2015).
- Soysal, Abdullah *İşletmelerin Başarısında Ahilik ilke Ve Uygulamalarının Önemi: Bir Değerlendirme*, (Erişim Tarihi:02.03.2015).
- Şimşek, Muhittin (1993) *TESK'in Kırkıncı Yılında Esnaf ve Sanatkâr*, Eser Matbaacılık, İstanbul.
- Şimşek, Muhittin (2002) *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik*, Hayat Yayınları, İstanbul.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük, *Ahilik*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c8899f117f2b6.16400001 (Erişim Tarihi:10.01.2019)
- Timuçin, Afşar (1998) *Felsefe Sözlüğü*, İnsancıl Yayınları, İstanbul.
- Turan, Kemal (1996) *Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayını No:129, İstanbul.
- Türkeri, Mehmet (2015) *Etik Değer Açısından Eğitim, Siyaset, Kamu Çalışma Hayatı ve Bilim*, Lotus Yayınları, Ankara.
- Uzun, Ertuğrul (2015) *Adalet Meslek Etiği*, Anadolu Üniversitesi Yay. Eskişehir.
- Yalkın, Suat (1996) *Esnaf-Sanatkâr Kesiminin Türk Tarihinde Ahiliğin Önemi (177-181.ss.)*, I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Mîrzâ Habîb-i İsfahânî ve İstanbul'da Yayınladığı Eserleri

Çetin KASKA¹

Özet

On dokuzuncu yüzyılda İran'dan kaçıp Osmanlı'nın başkenti İstanbul'a gelen Mîrza Habîb-i İsfahânî muallimliği, mütercimliği ve müellifliği sayesinde kısa sürede şöhret bulmuştur. Hayatının yirmi yedi yılını Osmanlı topraklarında geçirmiş, memuriyet görevinde bulunmuş, Farsça ders kitapları yazmış, hattatlık yapmış, Fransızca kitaplar tercüme etmiş ve 1876-1896 yıllarında İstanbul'da yayımlanan ilk önemli Farsça gazete olan Ahter'de yazılar kaleme almıştır. Fars edebiyatında birçok ilki başarmış, Osmanlı okulları ile İranlılara ait medresede dersler vermiş, Osmanlıca, Farsça mizahî ve övgü şiirleri yazmış, vefat ettiğinde arkasında hatırı sayılır bir kütüphane bırakmıştır. Bu makalede kendisi hakkında daha önce Türkiye'de çok fazla araştırma yapılmayan Habîb-i İsfahânî'nin hayat hikâyesi hakkında detaylı bilgiler verilmiş ve İstanbul'da basılan veya kendi hattıyla istinsah ettiği kitapları hakkında bilgilendirici açıklamalar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mîrzâ Habib-i İsfahânî, Ahter, İran, Farsça.

Mîrzâ Habîb-i İsfahânî and His Works Published in Istanbul

Abstract

Mîrza Habîb-i İsfahânî, who expatriated from Iran and came to Istanbul, the capital city of the Ottomans in the nineteenth century, gained popularity in a very short time by virtue of being a translator and an author. He passed twenty-seven years of his life on the Ottoman lands; served as a civil servant; wrote Persian coursebooks; worked as a calligrapher; translated books from French; and he wrote for Ahter, the first important Persian newspaper published in Istanbul in 1876-1896. He succeeded in doing many initials in the Persian literature; gave lectures at Ottoman schools and Persian madrasahs; wrote Persian satiric and eulogy poems; and when he died he left behind a considerable large library. In this article, detailed information about Habîb-i İsfahânî's life story is given and this information has not been given before and informative explanations were made about Habib-i İsfahânî's books published in Istanbul or written on his own line.

Key Words: Mîrzâ Habib-i İsfahânî, Ahter, Iran, Persian.

¹Dr. Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, cetekaska@hotmail.com

Giriş

Esedullâh'ın oğlu olan Mîrza Habîb-i İsfahânî şair, edîb, muallim, mütercim ve müelliftir. Babası hakkında fazla bilgi yoktur. H.1251 veya h.1252 yıllarında, İsfahân'ın Şehrkürd yakınlarında bulunan Çahârmahâl ve Bahtiyârî eyaletinin Bin karyesinde dünyaya gelmiştir. (Şerîfî, 1383:313; Ensârî, 1393:90) Orada Mîrzâ Habîb-i Binî ve Mîrzâ Habîb-i Destân-i Binî gibi mahallî adlarla anılmış, fakat ismi Kaçarlar dönemi kaynaklarıyla daha sonraki dönemlerdeki kaynaklarda bu şekilde geçmemiştir. Uzun süre İstanbul'da ikamet ettiği için Habîb Efendi ve Mîrzâ Habîb Efendi adlarıyla şöhret bulmuştur. Köylü bir aileden dünyaya gelen Mîrzâ Habîb, ilk ve ortaöğrenimini doğduğu yerde tamamlamış, daha sonra bir süre İsfahân'da tahsiline devam etmiş, o dönemde geçimini sağlamak için kâtiplikle de meşgul olmuştur. Hatta 17 yaşındayken yani h.1268 yılında, *Miftahü'l-Felâh* adlı bir kitap kaleme almış ve bu kitap hâlen mevcuttur. Memur ve mutaassıp olan babası ile fikrî anlaşmazlıklar yaşayınca öğrenim hayatını sürdürmek için Tahran'a gitmiştir. Tahran'da bir süre ilim tahsil ettikten sonra muhtemelen h.1279 yılında Bağdat'a gitmiştir. (Türk, 1970:262; Sübhânî-Aksu,1374:320; Türk Dil, 1979:440; Şerîfî, 1383:313; Ensârî, 1393:91; Âzerneg, 1387:544)

Bağdat'ta dört yıl boyunca edebiyat, fıkıh, usûl ile birlikte bir kaç dil öğrenip çeşitli mahfillerde bulunmuş, ayrıca Bağdat'taki siyasî olaylara dâhil olmuştur. Tahran ve Bağdat'ta neler yaptığı konusunda çok az bilgi bulunmaktadır. H.1283 yılında Bağdat'tan Tahran'a dönmüştür. Bir süre Tahran'da ikamet etmiş ve Mîrzâ Melkum Hân başta olmak üzere bazı aydınlarla fikir alışverişinde bulunmuş, Nâsirüddin Şâh'ın amcasının oğlu ile İran'ı istibdattan kurtarmaya çalışmıştır. Tahran'dayken mason mahfilleriyle irtibat hâlinde olduğu beyan edilmiş, ancak henüz bunun gerçek olduğuna dair bir kanıt yoktur. Tahran'da dinsiz, zındık ve fâsık olmakla suçlanmıştır. Bu tür ithamlar, o dönemde Mîrzâ Melkum Hân ve diğer kişiler için de söylenmiştir. (Şerîfî, 1383:313) Mîrzâ Habîb ve arkadaşları, o dönemin hükümetini yerdikleri ve farklı düşündükleri için faaliyetleri sürekli gözetim altında tutulmuştur. Arkadaşlarıyla birlikte cahil ve zorba olan sadriazam sipehsalar Mehmed Hân hakkında gizlice bir kitap neşredip onu şiddetli bir şekilde tenkit etmişlerdir. (Şerîfî, 1383:313; Sübhânî-Aksu,1374:320; Âzerneg, 1387:544)

Bu kitabı yazdığı şüphesiyle takibe alınınca h.1283 yılında Tahran'dan firar edip iki ay Rûmiye'de bir Fransız manastırında saklanmıştır. Papazlardan aldığı bir merkep ve beş lira ile yolculuğa çıkmış, (İnal, 2000:712) ancak düşmanları tarafından takip edilmiş ve yaralanmıştır. Yaralı olarak Osmanlı topraklarına girmiş, (Türk, 1970:262; Türk Dil, 1979:440) uzun bir seyahatten sonra İstanbul'a ulaşmıştır. Nâsirüddin Şâh'ın amcasının oğlu ile birlikte İstanbul'a geldiği rivayet edilmiştir.(Ensârî, 1393:91) O dönem İstanbul'daki İran sefiri Müşirüddevle Hacı Mîrzâ Hüseyin kendisine ilgi göstermemiştir. (Şerîfî, 1383:313) Habîb-i İsfahânî, İstanbul'da bulunduğu süre zarfında sefir olarak görev yapan kişiler sırasıyla şöyledir: Müşirüddevle Mîrzâ Hüseyin Hân Kazvînî (h.1275-1287), Emîr Nizâm Hasan Ali Hân Gerûsî (h.1288-1290), Müşirüddevle Şeyh Muhsin Hân Münü'l-Mülk (h.1290-1308) Nizâmüddevle Mîrzâ Esedüllâh Hân (h.1308-1312) (Ensârî, 1393:92) Habîb'in

Osmanlı topraklarına yaralı bir şekilde ayak bastığı mevzusunun doğru olup olmadığı tam olarak bilinmemektedir. (Âzerneg, 1387:544) Bazı kaynaklarda Mîrzâ Habîb'in dini inkâr ettiği için İran'dan kaçmak zorunda kaldığı söylenmektedir, ancak bu bilginin doğruluğu şüphelidir. Ayrıca sadrazam sipehsalar Mehmed Hân'ın barışsever ve yumuşak bir tabiata sahip olduğu ve sırf Mîrzâ Habîb'in onu hicvettiği için yakalama emri çıkartmış olmasının muhal olduğu bazı kaynaklarda dile getirilmiştir. (Şerîfi, 1383:313) Mîrzâ Habîb, entelektüel birikimi, Arapça ve Farsçaya hâkimiyeti sayesinde İstanbul'da kısa sürede tanınmış ve Sadrazam Ali Paşa'ya takdim edilmiştir. Ali Paşa ve Vefik Efendi sayesinde Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nde Arapça ve Farsça muallimliği yapmaya başlamıştır. İstanbul'a geldikten iki yıl sonra başına ödül konulmuş, Şah'ın adamları tarafından öldürülmek istenmiş, ancak kaldığı odanın sahibi olan Ermeni'nin Farsça bilmesi ve ihbarda bulunması sonucunda kurtulmuştur. Bu olay üzerine İngiltere sefaretini baş tercümanına verdiği özel ders vasıtasıyla on beş gün konsoloslukta kalmış ve daha sonra Osmanlı vatandaşlığına geçerek öldürülmekten kurtulmuştur. (İnal, 2000:712) Mîrzâ Habîb, Mekteb-i Sultanî'de on iki yıl Farsça ve Arapça dersler vermiştir. Darüşşafaka'nın kuruluşundan itibaren orada Farsça ve Fransızca dersleri vermiş ve Lisan Mektebî'nde hocalık yapmıştır. Ali Suavi vakasından sonra mektepten alınıp, Maarif Nezareti'nde Encümen-i Teftiş ve Muayene azalığına tayin edilmiştir. (Şerîfi, 1383:313; Türk, 1970:262; Türk Dil, 1979:440; Ensârî, 1393:93; Âzerneg, 1387:544; Dığıroĝlu, 2017:298)

Mîrzâ Habîb'in memuriyette hem rütbesi yükselmiş hem de aldığı maaşta artış olmuştur. Hatta İran sefiri; şiir yazar, tercüme yapan, Arapça, Osmanlıca, Farsça, Çağatayca ve Fransızca bilen Mîrzâ Habîb'in terfi edilmesini istemiş ve bu istek padişah tarafından uygun görülmüştür. 1 Ocak 1885 yılında kendisine rütbe-i sâlise verilmiş ve 850 kuruş olan maaşı 1200 kuruşa çıkarılmıştır. 1886 yılının sonlarında bilgin ve fazilet ehli olması hasebiyle rütbesinin terfisine karar verilmiştir. (Dığıroĝlu, 2017:298) İstanbul'a seyahat edip Mîrzâ Habîb'i evinde ziyaret eden seyahatname yazarı Hacı Muhammed Ali Pîrzâde'ye göre Mîrzâ Habîb, Maarif'teki hizmetine karşılık 40 tümen aylık almıştır. Ayrıca Medrese-i İranyân (İranlılar Okulu) dâhil olmak üzere birçok yerde para karşılığında Arapça, Farsça ve Fransızca özel dersler vermiş ve Muinülmülk'ün sefirliği zamanında konsolosluk için çalışmış ve karşılığında ücret almıştır. Mîrzâ Habîb on dokuzuncu yüzyılda İstanbul'un Tophane semtinin Defterdar Ebu'l-fazl mahallesindeki 29 numaralı bir evde yaşamıştır. Bu eve çoğu zaman Kaçar hanedanından Müeyyidülmülk ve emri altındaki derviş Hacı Muhammed Ali Pîrzâde ve subay Hacı Mîrzâ Hasan Hân misafir olarak gelmişlerdir. (Dığıroĝlu, 2017:294-300) Ayrıca bu ev İran, Avrupa ve İstanbul'dan gelen birçok entelektüelin bulunduğu bir mekân hâline gelmiştir. Mîrzâ Habîb'in terekesinde bulunan murakkalar, kitaplar ve eşyaların çokluğuna bakıldığında, maddî olarak İstanbul'da rahat bir hayat sürdüğü anlaşılmaktadır. İstanbul'da iki defa evlenmiştir. (Dığıroĝlu, 2017:294-301) İlk eşi Fatımatü'z-Zehra'dan Mehmed Kemal Bey ve Çerkez asıllı ikinci hanımı İkbâl Hanım'dan Mehmed Cemal Bey ve Ahmed Celal Bey adlarında üç çocuğu olmuştur. (Şerîfi, 1383:315; Âzerneg, 1387:545) İlk eşi Mîrzâ Habîb'den önce vefat etmiştir. Mîrzâ Habîb'in ilk

evliliğinden olan oğlu Mehmed Kemâl Bey, Sultanî okulunda askerî eğitim almıştır. (Ensârî, 1393:97) Mîrzâ Habîb büyük ihtimalle Çerkez bir eşi olan Kaçar hanedanından Müeyyidülmülk ile Çerkez eşi vasıtasıyla akrabadır. Bir süre romatizma, şişmanlık ve bilinç kaybı gibi hastalıklara giriftar olan Mîrzâ Habîb tedavi amacıyla Bursa'ya gitmiş, şifalı kaplıcalara girmiş, ancak hastalığı iyileşmemiş ve orada h.1309, h.1310, h.1312 ve h.1315 yıllarında vefat ettiği söylenmiştir. Bursa'da İranlılara ait Çekirge semtindeki kabristana gömülmüştür. (Şerîfî,1383:315; Ensârî,1393:97; Sübhânî-Aksu,1374:320; Pûr,1387:395)

Mîrzâ Habîb'in lakabı Mu'allimü'l-Kâtib'tir. Bu lakap onun çeşitli medreselerde ders verdiğinin göstergesidir. Mîrzâ Âkâhân Kirmânî, Şeyh Âhmed Rûhî-yi Kirmânî, Hüseyin Hân Dâniş, Mîrzâ Hüseyin Şerîf-i Kâşânî, Zeynelâbidîn-i Merâgî, Abdulrahîm Tâlibûf, Fethalî Âhûndzâde, Mîrzâ Tâhir-i Tebrîzî, Seyyid Muhammed Tevfik-i Hemedânî, Feyzî Efendî-i Tebrîzî gibi entelektüel kimselerle Ahter Gazetesi, Medrese-i İrânîyân ve Seyyid Cemâleddîn Esed Âbâdî'nin evinde toplanıp sürekli fikir alışverişinde bulunmuştur. Bunlar içinde Âkâhân Kirmânî ile daha yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. (Şerîfî, 1383:314; Ensârî,1393:93; Âzerneg, 1387:545) Mîrzâ Habîb'in Âkâhân ile birlikte maişetlerini temin etmek için birçok elyazması istinsah ettiği rivayet edilmiştir. Nitekim İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde istinsah ettiği birçok yazma nüsha bulunmaktadır. Bu nüshalarının çoğunun tarihi h.1308'dir. (Sübhânî-Aksu,1374:841)

Medrese-i İrânîyân (İranlılar Okulu) Mîrzâ Habîb, İstanbul'a geldikten on altı yıl sonra h.1299 yılında açılmıştır. İranlıların ilk medresesi Âkâ Mîrzâ Âlî'nin himmetiyle Hân Vâlîde mahallesinde dokuz öğretmenlik bir okul olarak eğitim hayatına başlamıştır. Üç yıl sonra h.1302 yılında İran konsolosu Şeyh Muhsin Müînülmülk bir eğlence tertip edip, bu okulu Kadırga mahallesine taşımıştır. Mîrzâ Habîb-i İsfahânî, Âkâhân Kirmânî, Muhammed Alî Terbîyet, Seyyid Hasan Takîzâde ve Ebû'l-Kâsım-i Lâhûtî gibi birçok aydın ve entelektüel bu medresede ders vermişlerdir. Bu okul Mu'alimhâne-i İrânîyân adıyla meşhur olmuş ve burada İranlı öğretmenler yetiştirilmiştir. Mîrzâ Habîb bu okulda ders veren ilk kişiler arasında yer almaktadır. Mîrzâ Habîb, Galatasaray Mekteb-i Sultanîsi'nde kazandığı tecrübe ile Arapça, Fransızca ve Türkçe dillerine olan hâkimiyeti sayesinde bu okulda saygı görmüştür. H.1303 yılında İstanbul'a gelen Âkâhân Kirmânî, Mîrzâ Habîb'in yardımıyla bu okulda ders vermeye başlamıştır. Mîrzâ Habîb bu okulda ömrünün sonuna kadar yani yaklaşık on yıl Fars dili ve edebiyatı alanında ders vermiştir. (Ensârî,1393:94)

İstanbul'da on dokuzuncu yüzyılda birçok ülkeden gelen muhalif yazar ve entelektüel mahfillerde toplanıp, fikir alışverişinde bulunmuş ve gazeteler çıkartmışlardır. Mîrzâ Habîb de bu mahfilere katılıp bildiği Türkçe, Farsça, Arapça ve Fransızca dilleri sayesinde onlarla fikir teatisinde bulunmuştur. Mîrzâ Âkâhân Kirmânî yaklaşık iki yıl onun evinde misafir kalmış ve yazılarını günümüz diliyle kaleme almıştır. (Âzerneg, 1387:545) Mîrzâ Habîb sahip olduğu refah, zenginlik ve bilgi sayesinde İstanbul'un tanınan şahsiyetleri arasına girmiştir. İstanbul'da yirmi yedi yıl yaşamış, memuriyet ile birlikte kitap basım ve telifiyle de uğraşmıştır. Osmanlı topraklarında Fransızca öğrenip,

kitaplar tercüme eden ve birçok ilke imza atan Mîrzâ Habîb'in yaşamına bakıldığında edebî işlerle uğraştığı ve siyasete bulaşmadığı görülmektedir. İstanbul'da Recaîzâde gibi genç kimselerle irtibat kurmuştur. (Şerîfî, 1383:315) Şinasî, İbn Haldun, Muhyiddin Arabî, İbn Rüşd, Kemâleddîn-i İsfahânî, Hâkânî, Sa'dî, Hâfız, Nef'î, Fuzûlî, Kâânî-i Şîrâzî ve Namık Kemal'i çok beğenmiştir. Mîrzâ Habîb'e Fransız hükümeti, akademi nişanı ve Paris Cemiyet-i Asyayyesi azası ve fahri muhabiri unvanını vermiştir. (İnal, 2000:713; Âzerneğ, 1387:545)

Mîrzâ Habîb vefat ettikten 3,5 ay sonra mirası çocukları Mehmed Kemal, Mehmed Cemal, Ahmed Celal Bey ile eşi İkbâl Hanım arasında paylaşılmıştır. Mîrza Habîb, miras olarak büyük miktarda nakit para ve eşya bırakmış, ancak gayrimenkul kaydına rastlanmamıştır. Mirasının %63'ünü bankadaki nakit para, %29'unu kitap satışından elde edilen gelir ile %8'ini şahsî eşyaların satışından gelen gelir oluşturmaktadır. Mîrzâ Habîb'in yaklaşık 90.000 kuruşluk servetinden İkbâl Hanıma 11.368 kuruş, Mehmed Celal ve Ahmed Celal'e 24.851,5'er kuruş ve Mehmed Kemal'e 26.525,5 kuruş hisse düşmüştür. Ölümünden sonra kitapları Bezzazistan-i Atik'te satılan Mîrzâ Habîb'in hatırı sayılır bir kitap koleksiyonu bulunmaktadır. Bu koleksiyonda Hâfız, Sa'dî, Mevlânâ, Hâmidî, Nevaî, Fuzûlî, Nazîrî, Ferruhî, Sâib, Evhadî, Câmî, Kelîm, Attâr, Mağribî, Irâkî, Şebüsterî, Nâsır Hüsrev, Ubeyd-i Zâkânî, Nizâmî, Senâî, Enverî ve başka şair ve yazarlara ait eserler bulunmaktadır. Görüldüğü üzere kütüphanesinde neredeyse Fars edebiyatının bütün önemli eserleri mevcuttur. Koleksiyonda İstanbul'da yazıp yayınladığı Debîstân-i Pârsî, Mizantrop Tercümesi, Berg-i Sebz, Dîvân-i Et'ime ve Dîvân-i Elbise adlı eserleri de yer almıştır. (Dığıroğlu, 2017: 307, 321-337)

İstanbul'da Yayınladığı Eserler

Yaklaşık yirmi yedi yıl İstanbul'da ikamet eden Mîrzâ Habîb birçok eser ortaya koymuştur. Şöhret kazanmasındaki sebeplerden birisi de bu eserlerdir. Kendisinden geriye telif, tahkik, metin tashihi, tercüme, şiir seçkisi ve tasnif gibi alanlarda eserler bırakmıştır. Özellikle tasnif ve şiir yazmada zarif ve cazibeli nükteler ile mizahî kelimelerden çokça istifade etmiştir. Bu sebepten dolayı Browne kendisini mizahî şiir yazma noktasında Ubeyd-i Zâkânî'den daha muteber görmüştür. Özellikle yaptığı tercüme, eserlerinin büyük bölümünü teşkil etmektedir. Tercümelerinde siyasi ve sosyal konulara değinmiş, deyim, hikâye ve ata sözlerden istifade etmiş, mizah ve hiciv dili kullanmayı ihmal etmemiştir. (Şerîfî, 1383:316) Yayınlanmış ve yayınlanmamış eserleri olan, devlet desteğiyle ders kitabı yazıp, tercüme yapan Mîrzâ Habîb, hem Osmanlı'da hem İran'da Farsça dilbilgisi kitaplarının yazımında öncülük etmiş ve bu konuda kalem oynatan kendisinden sonraki birçok kişiyi etkilemiştir. Yayınlanmamış şiirleri kaside, gazel, mesnevi, kıta ve tek beyitlerden oluşmaktadır. Gazellerin sayısı ellidir. Mîrzâ Habîb'in gazellerinden beşini Hân Melik Sâsânî, *Armağân* dergisinde Mîrzâ Habîb hakkında yazdığı makalesinin sonuna eklemiştir. Nâsrüddîn Kâcâr hakkında yazdığı otuz yedi ve otuz beş beyitlik iki kasidesi bulunmaktadır. Bu kasidelerden birini Nâsrüddîn Şâh'ın doğum günü vesilesiyle Muînülmülk'ün köşkünde düzenlenen eğlence meclisinde okumuştur. (Şerîfî, 1383:315) Gazellerinin hepsi hoş, sade, cazibeli, zarif olup istiare, kinaye ve yeni ıstılahlarla doludur. Destân

mahlasını şiirlerinde hiç kullanmamıştır. (Şerîfî, 1383:313; Âzerneg, 1387:546) Kasidelerinde Nâsrüddîn Şâh, Şeyh Muhsin Muînülmülk ve Mîrzâ Esedullâh Hân Nâzımüddeve gibi kişileri methetmiştir. Farsça şiirlerinin yanı sıra Türkçe şiirleri de bulunmaktadır. Ayrıca na't, nevrûz, ramazan ve kurban bayramı hakkında yazdığı kasideleri de mevcuttur. (Ensârî,1393:95; Şerîfî, 1383:315-17) Şiirlerini daha çok gazel nazım şekliyle kaleme almıştır. Ubeyd-i Zâkânî, Bushâk Et'ime ve Hâfız'ın beyitlerini tazmin etmiştir. H.1308 yılında düzenlenen bir meclis vesilesiyle *Hân-i Sıpâs* adında 12 beyitten oluşan bir kıta yazmıştır. Bütün mesnevileri mizahî ve hicivli bir dile yazılmıştır. Mesnevilerinin adları: *Râz-i Bester*, *Çehârgâh... Mehsetî*, *Nevâ-i Bûse*, *Kasîde-i Mâstî* ve *Yernâme*'dir. Farklı konularda mizahî müfredler yazmıştır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde Habîb-i İsfahânî'ye ait üç elyazması mecmua bulunmaktadır. 1-*Mecmu'e-i Eş'âr /Mecmu'a-i Dilgoşâ-i Zîbâ* (FY 257): 216 varaktan oluşan bu eseri Habîb-i İsfahânî h.1308 yılında tamamlamıştır. Bu eser yirmi şairin şiir seçkilerinden oluşmaktadır. 2-*Mecmu'e-i Eş'âr ve Fevâid* (FY 712): 181 varaktan oluşan bu eserde tercüme, Farsça ve Türkçe şiirler ve bazı Farsça dilbilgisi kuralları yer almaktadır. Bu mecmuada bulunan şiirler Habîb-i İsfahânî'ye aittir. 3-*Mecmu'e-i Eş'âr ve Durûb-i Emsâl*: 149 varaktan oluşan bu eser manzum ve mensur bölümlerden oluşmaktadır.

Riyâhî'ye göre iyi bir araştırmacı, güçlü bir şair, usta ve zevk sahibi bir yazar olan Mîrzâ Habîb-i İsfahânî, İran'dan uzak kaldığından ve hicivlerindeki pervasızlık nedeniyle hak ettiği şöhrette kavuşamamıştır. İbnü'l-Emin Türkçe şiirlerinin Farsça şiirleri seviyesinde olmadığını ifade etmiştir. (Riyâhî, 1995:262; Ensârî,1393:97; Sübhânî-Aksu,1374:320; İnal, 2000:714)

1-Hat ve Hattâtân: Bu eseri Mîrzâ Habîb Osmanlıca olarak yazmış ve h.1305 yılında İstanbul'daki Ebûzziyâ matbaasında basmıştır. (Dihhodâ, 1377:8663) H.1369 yılında Rahîm Çâvuş Ekberî tarafından Farsçaya tercüme edilmiş ve *Tezkire-i Hat ve Hattâtân-i Bânzmâm-i Kelâmü'l-Mülûk* adıyla Tahran'da yayınlanmıştır. Bu eserde Osmanlı ve İranlı hattatların yaşam hikâyeleri, hat sanatı ile ilgili çeşitli bilgi ve metinler ve bazı meşhur müzehhip ve mücellitler hakkında bilgi bulunmaktadır. (Şerîfî, 1383:313; Alparslan, 1996:370) Haklarında bilgi verilen kişilere dair Arapça, Farsça ve Osmanlıca şiirlerle eser zenginleştirilmiştir. Bu eserin en önemli özelliklerinden birisi de İbnü'l-Bevvâb'ın hatla ilgili Arapça *el-Kasîdetü'r-râ'iyye*'sinin metni ve Türkçe şerhiyle, Muhammed b. Hasan es-Sincârî'nin *Bid'atü'l-Mücevvid fi 'ilmi'l-hat ve usûlih* adlı 135 beyitlik Arapça manzum risalesini ihtiva etmesidir. Kitabın girişinde hattın ortaya çıkışı, gelişimi ve özellikle Arap hattının menşei ve çeşitleri anlatılmıştır. Hattatlığa hizmet edip, onu geliştiren üstadların şecereleri verilmiştir. Eserin iki bölümden meydana gelen biyografi kısmı, Osmanlı ve İranlı hattatlara ayrılmış, ilk bölümde bilhassa ta'lik, ikinci bölümde sülûs ve nesih yazan hattatlara yer verilmiştir. Osmanlı hattatlarıyla ilgili verilen bilgilerde yanlışlıklar bulunmaktadır. Mîrzâ Habîb, Mustafa Defterî adıyla anılan Ali Efendi'nin yazdığı *Menâkıb-i Hünerverân*, Nefiszâde'nin yazdığı *Golzâr-i Sevâb* ve Müstakîmzâde'nin yazdığı *Tuhfetü'l-Hattâtîn* ve *Silsiletü'l-Hattâtîn* adlı dört eseri örnek alarak bu kitabı yazmıştır. (Ensârî,1393:95) Bu eser sayesinde hattatlık hakkında daha önce yazılan kaynakların

eksiklikleri giderilmiş ve yeni bilgiler eklenmiştir. Ayrıca unutulmuş Osmanlı ve İranlı hattatlar ortaya çıkarılmıştır. *Hat ve Hattâtân* kitabı doğudaki Müslüman minyatürist ve hattatlar hakkında bilgi veren önemli bir kaynaktır. Bu kitabın iki tane Farsça tercümesi bulunmaktadır. Bir tercüme Celâleddîn Muhdes Ermevî'ye aittir. Hâlâ yayınlanmayan bu tercümede nestalîk yazanlar hakkında muhtasar bilgi verilmiştir. Diğer tercüme Tahran'da basılan Rahîm Çavuş Ekberî'ye ait olan tercümedir. Bu kitabı Clement Huart Fransızca'ya tercüme etmiş ve *Hattâtân ve Minyâtürîsthâ-i Şarkî-i İslâm* adlı kitabıyla birlikte 1908 yılında yayımlamıştır. Eduard Bloch bu kitabı şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. (Ensârî, 1393:95; Alparslan, 1996:370-1; Âzerneg, 1387:546; Efendi, 1305)

2-Destûr-i Sohen: Farsça yazılan ilk dilbilgisi kitaplarından. Almanca yazılan bir dilbilgisi kitabı örnek alınarak Türkiye'de Farsça öğrenmek isteyenler için yazılmıştır. (Şerîfî, 1383:314) Mîrza Habîb-i İsfahânî yıllarca İstanbul'da Fars dili ve edebiyatı hocalığı yapmıştır. Ülkesinden uzak olması hasebiyle Farsçaya olan ihtiyacı iyi kavramış ve bu eseri ortaya koymuştur. Mîrza Habîb yazdığı bu dilbilgisi kitabında bildiği Osmanlıca, Arapça ve Fransızca gibi lisansların kaidelerinden istifade etmiştir. Farsça dilbilgisi kaynakları için "Destûr" kelimesi isim olarak ilk defa bu esere verilmiştir. Daha sonra birçok kişi bu isim adı altında kitaplar yazmaya başlamışlardır. Şimdilerde her ne kadar bu kitaptan çok istifade edilmiyorsa da, Farsça yazılan dilbilgisi kitapları tarihi için hâlâ önemini korumaktadır. Hatta İran'daki bazı medrese ve üniversitelerde bu kitap hala ders kitabı olarak okutulmaktadır. (Âzerneg, 1387:547) Bu kitap özellikle üç grup için önem arz etmektedir: 1-Farsça dilbilgisi kaideleriyle ilgilenenler. 2-Kaçarlar döneminde Farsça ve Arapça tabir, atasözü ve deyimler ile ilgilenenler. 3-Mîrzâ Habîb'in tatlı ve akıcı nesriyle ilgilenenler. Bu kitap sadece basit bir dilbilgisi kitabı değil aynı zamanda edebiyat tarihi için de önemli bir yere sahiptir. Kitapta Farsça ve Arapça ibare, ıstılah ve kalıplar ile atasözleri ve deyimlerin geçirdiği değişim beyan edilmiştir. Osmanlıda Farsça dilbilgisi yazıcılığının öncüsü sayılan Mîrza Habîb, bu eseri sayesinde Farsça dilbilgisi kitaplarının tertip ve muhtevasını Arapça eserlerin tercüme ve taklidinden kurtaran ilk kişilerdendir. Mîrza Habîb'e göre birçok Arapça dilbilgisi kitabı bulunmaktadır, ancak günümüz insanlarına eski usulde bir dilin kaidelerini öğretmek son derece zordur, bu yüzden hazırladığı bu dilbilgisi kitabı sayesinde Farsça kısa sürede hızlı ve kolay öğrenilebilecektir. Mîrza Habîb'in bu eseri, yazdığı diğer dilbilgisi kitaplarından daha zor ve giriftir. Bu kitap Darüşşafaka'da da okutulmuştur. Bu kitaptan önce yazılan dilbilgisi kitapları, bu eser kadar şöhret kazanmamıştır. Bu eserin önsözünde Mîrzâ Habîb şunu dile getirmiştir: "İstanbul'a gittikten sonra Arapça ve Farsça dersler vermekle meşgul oldum, orada birçok ilim erbabı ve edibin Fars diline ilgi gösterdiğini gördüm. Ancak Farsçayı doğru bir şekilde öğretecek bir dilbilgisi kaynağı yoktu. Ana dili Farsça olanlar bile Fars dilinin usul ve kaidelerinden habersizdi. Bu tatlı ve akıcı dilin böyle düzensiz ve tertipsiz kalmasına, bu dilin öğrenilmemesine ve konuşulmamasına gönülüm razı olmadı. Bu yüzden bu kitabı yazdım, bu kitapta sadece Farsça kaideler değil, Arapça ve Farsça kelime ve kalıpların kökeninden de bahsettim." (Habîb, 1289:3) Dîbâçe başlığını taşıyan bir önsözle başlayan *Destûr-i Sohen* iki kısımdan oluşmaktadır.

Birinci kısımda 10 bölüm bulunmaktadır: 1-Beyân-i Esmâ. 2-Der Beyân-i Sıfât. 3-Der Beyân-i Kinâyât. 4-Der Beyân-i Ef'âl. 5-Der Beyân-i Forû'. 6-Der Beyân-i Kevâ'id. 7-Der Beyân-i Hurûf ve Edevât. 8-Der Beyân-i Mürekebât. 9-Der Beyân-i Tâlîf-i Kelimât. 10-Der Zevâbit-i Hat ve İmlâ. İkinci kısım altı bölümden oluşmaktadır; 1-Der Beyân-i İstîlâhât-i Arabiye Ki Der Miyân-i İbârât-i Fârsî Be 'Eyne ve Be Sûret-i Mutedâvil ve Muste'mel Est. 2-Der Beyân-i Berhî Lügât-i Mutedâvil ve Muste'mel. 3-Der Beyân-i İstîlâhât ve İsti'ârât-i Fârsî. 4-Der Darûb ve Emsâl ve Ba'zî Ta'bîrât-i Meşhûre-i Fârsî. 5-Der Ba'zî Darûb-i Emsâl ve Ta'bîrât-i Arabiye Ki Der Miyân-i İbâret-i Fârsî Ziyâd Dîde Mî Şeved. 6-Menâbi'-i Mukademe ve Te'likât. (Habîb, 1289:7-8) Bu eser h.1289 yılında İstanbul'daki İzzet Efendi matbaasında basılmıştır. (Şerîfî, 1383:316) H.1287 yılında İstanbul'da basıldığını belirtenler de olmuştur.(Dihhodâ, 1377:8663) Bu eserin İran sefiri Emîr Nizâm Hasan Alî Hân Gerusî'nin teşvikiyle hazırlandığı rivayet edilmiştir. Bu kitap Tahran'da Muhsin Muînî tarafından hazırlanmış ve h.1394 yılında basılmıştır. (Ensârî,1393:92-95; Âzerneg, 1387:546) Eserde anlatılan her konu için İranlı meşhur şairlerin şiirlerinden örnekler verilmiştir. Farsça dilbilgisi ile birlikte okuma becerisinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

3-Ahter Gazetesi'ndeki Yazıları: Habîb-i İsfahânî yaklaşık 18 yıl bu gazeteye katkı sağlamıştır. Ahter gazetesini İstanbul'da yayımlayan Muhammed Tâhir-i Tebrîzî ile yakın arkadaşlık kurmuştur. *Kitâb-ı Garâib-i Avâid-i Milel* adlı tercümesi ile şiir ve makalelerini bu gazetede yayınlamıştır. (Şerîfî, 1383:314; Ensârî,1393:90) İran büyükelçisi Muhsin Han Muînülmülk'ün destek ve teşvikiyle h.1292 (13 Ocak 1876) yılında İstanbul'da yayınlanan Ahter gazetesi 20 yıl boyunca yayın hayatına devam etmiştir. İlk editörlüğünü Âkâ Muhammed Tâhir-i Tebrîzî üstlenmiştir. Siyasal ve sosyal ağırlıklı bir yayın politikasına sahip olan gazetede sadece siyasî ve sosyal konular değil, edebî ve sanat içerikli yazı ve şiirler de yayınlanmıştır. Bir ara ekonomik imkânsızlıklar yüzünden yayını durduran gazete, II. Abdulhamid'in teşvik ve desteğiyle tekrar yayınlanmaya başlanmıştır. Bu gazete İran dışında basılan ilk ve en uzun soluklu Farsça gazetedir. Âkâhân, Cemâleddîn-i Efgânî, Mirza Melkum Han, Şeyh Ahmed Rûhî, Mirza Hüseyin Habîrûlmülk, Mirza Habîb İsfahânî, Tâlibof Tebrîzî, Fethullah Han (Ebû Nasr-ı Şeybânî), Muhammed Ali Han Kâşânî, Mirza Yûsuf Han Müsteşârüddeve ve Mîrzâ Habîb-i İsfahânî gibi İranlı birçok fikir ve devlet adamı gerek yazıları, gerekse mânevî destekleriyle bu gazete etrafında toplanmıştır. Yirmi yıl yayın hayatına devam eden bu gazete 1896 yılında kapatılmıştır. (Ensârî,1393:93; Âzerneg, 1387:545; Kurtuluş, 2016:56-57)

4-Sergožeşt-i Hâcî Bâbâ-i İsfahânî: Bu eser h.1239 yılında Londra'da basılan James Justinian Morier'in *The Adventures of Hajji Baba of Ispahan* adlı romanının tercümesidir. (Şerîfî, 1383:316) James, Fethâlî Şâh Kâcâr saltanatı zamanında yaklaşık altı yıl İngiliz konsolosluğu görevlisi olarak İran'da kalmıştır. İran'da gördüğü siyasî ve sosyal olayları mizahî ve hicivli bir dille beyan etmiştir. Mîrzâ Habîb bu eseri 1828 yılında Fransızcadan Farsçaya tercüme ettikten sonra, yukarıda geçen ismi vermiştir. Bu eserde İsfahânlı Hacı Baba adındaki birinin başından geçenler anlatılmıştır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bu eserin elyazması bir nüshası (FY

266) bulunmaktadır. 238 sayfa olan bu nüshayı 1828 yılında Mîrzâ Habîb kendi hattıyla yazmıştır. (Sübhânî-Aksu,1374:130)

Bu eseri Tahran'da Ca'fer Müderis Sâdikî hazırlamış ve h.1379 yılında neşretmiştir. Mîrzâ Habîb bu eser sayesinde Farsça roman tercüme eden ilk kişilerden olmuştur. Edward Browne *Târîh-i Edebiyât-i Îrân* adlı kitabında bu eserin Şeyh Ahmed Rûhî'ye ait olduğunu söylemiştir. (Şerîfî, 1383:314-27) Bu yanlış bilgi Melikü'l-şu'arâ Bahâr'ın *Sebk Şinâsî* adlı kitabı olmak üzere birçok Farsça kaynakta tekrarlanmıştır. Bu eseri Hindistan'da Mîrzâ Esedullâh Şekûtü'l-Vezare, *Sevânih-i Omrî-i Hâcî Bâbâ* adıyla neşretmiştir. Bir süre bu kitabı Mîrzâ Âkâhân-i Kirmânî'nin tercüme ettiği rivayet edilmiştir. Ancak İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan eserin elyazması nüshasının önsözünde Mîrzâ Habîb bu eseri kendisinin çevirdiğini kısaca beyan etmiştir. Bu tercüme sade, akıcı ve ölçülü bir dille sahiptir. Tercüme güzel terkip ve tabirlerle; süslü, yerli yerinde kullanılan kelime ve ıstılahlarla doludur. Mîrzâ Habîb kitabı motamot çevirmemiş, ancak onun ruhuna sadık kalmıştır. Çeviride siyaset, edebiyat, hurafeler ve toplum adlı dört konuda eklemeler yapmıştır. Tercüme içinde geçen şiirler büyük ihtimalle Mîrzâ Habîb'e aittir. Bu kitabın ilk Farsça tercümesi h.1323 yılında Phillot'un önsözüyle Hindistan'ın Kalküta şehrinde taş baskı olarak basılmıştır. İkinci baskı yine Kalküta'da h.1342 yılında yayınlanmıştır. Tahran'da h.1320 ve h.1330 yıllarında bu eser Şeyh Ahmed Rûhî'ye nispet edilerek basılmıştır. Bazı kimseler bu kitabın James'e ait olmadığını onun sadece bu kitabın tercümanı olabileceğini belirtmişlerdir. Bu kitap İstanbul'da çevrilmesine rağmen basılmamıştır. (Ensârî,1393:96; Âzerneg, 1387:545)

5-Sergožešt-i Gil Blas: Bu eser Fransız yazar ve hukukçu Alain Rene Lesage'ye aittir. Dört ciltten oluşan bu kitabı 1715/1735 yılları arası yazmıştır. Romanda Gil Blas adındaki bir gencin İspanya seyahati sırasında başından geçenler anlatılmaktadır. Bu eseri h.1377 yılında Tahran'da Gulâm Hüseyin Mîrzâ Sâlih hazırlayıp yayınlamıştır. Mîrzâ Habîb bu eseri İran'daki siyasi durumu eleştirmek için tercüme etmiştir. Bu kitap İstanbul'da tercüme edilmesine rağmen basılmamıştır. Mîrzâ Habîb eserde geçen şahısların yerine Farsça isimler koymuş, metnin aslına çok riayet etmemiştir, ancak eserde sade ve akıcı bir dil kullanmıştır. Bu tercümenin bir nüshası Kirmân'daki Kitâbhâne-i Âkâhân'da bulunmaktadır. Bu tercümede Kirmân'a ait özel ıstılahların bulunmasından dolayı Mîrzâ Âkâhân Kirmânî'nin bu eserin sadece kâtibi olmadığı, eserin tercüme edilmesinde önemli bir rolü olduğu rivayet edilmiştir. (Ensârî,1393:96; Âzerneg, 1387:545-46; Şerîfî, 1383:316-17) İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bu eserin el yazması bir nüshası (FY 294) bulunmaktadır. 461 sayfa olan bu nüsha h.1312 yılında yazılmış ve kâtibi Mîrzâ Âkâhân Kirmânî'dir. (Sübhânî-Aksu,1374:154)

6-Merdom Gorîz/Gozarîş-i Merdom Gorîz: Moliere adıyla tanınan Jean Batiste Poquelin'e ait olan *Misanthrope* adlı eserleri Mîrzâ Habîb Fransızcadan Farsçaya tercüme etmiş ve *Merdom Gorîz* adıyla ilk defa h.1286 yılında İstanbul'daki Tasvîr-i Efkâr yayınevinde yayınlamıştır, ancak kitap kapağının üzerinde mütercim adı yoktur. Bu eser yabancı bir dilden Farsçaya çevrilen ilk piyestir.

Mîrzâ Habîb bu kitabı Fransızca aslından tercüme etmiştir, ayrıca bu kitabı tercüme ederken Melkum Hân ve bu eserin Türkçe tercümelerinden de istifade etmiştir. Bu kitap Fars edebiyatı büyüklerinin sözleri, mizahî atasözleri ile Kaçarlar dönemindeki edebi telmihlerle doludur. Mîrzâ Habîb İstanbul'a geldikten üç yıl sonra bu manzum eseri tercüme etmiştir. Bu eser Habîb'in İstanbul'da Osmanlıca yayınladığı ilk eseridir. İrec Efşâr tarafından hazırlanan bu eser Fransızca metniyle birlikte Tahran'da h.1388 yılında yayınlanmıştır. (Ensârî,1393:96; Âzerneg, 1387:545-46; Şerîfî, 1383:314-16)

7-Debistân-i Pârsî: Farsça dilbilgisi olan bu eser h.1308 yılında 136 sayfa olarak İstanbul'daki Mahmud Bey matbaasında basılmıştır. Eser *Destûr-i Sohen* adlı dilbilgisi kitabının gözden geçirilmiş bir hülasasıdır. Mîrzâ Habîb bu eserini Hacı Mirza Hüseyin Şerif'e ithaf etmiştir. Ana dili Farsça olanlarla, ilköğretim çağındaki öğrencilerin Farsça dilbilgisini öğrenmeleri için hazırlanmış ve Farsça olarak yazılmıştır. (Ensârî,1393:95; Âzerneg, 1387:546; Şerîfî, 1383:316; Dihhodâ, 1377:8663)

8-Hulâse-i Rahnumâ-i Fârsî: Bu eser ilk defa h.1309 yılında 96 sayfa olarak İstanbul'daki Osmaniye matbaasında basılmıştır. Eser *Rahnumâ-i Fârsî* adlı eserin hülasası olup, Rüştüye okullarında Farsça dilbilgisi öğretilmek için kaleme alınmıştır. Mîrzâ Habîb bu eseri Osmanlı Maarif Nazırı Zühtü Paşa'nın isteği üzerine Farsça ve Osmanlıca olarak kaleme almıştır. İçinde birçok Farsça mısra bulunmaktadır. 190 madde halinde Farsça dilbilgisinin özellikleri beyan edilmiştir. Baskısı tükenince h.1316 yılında Karabet matbaasında tekrar basılmıştır. (Ensârî,1393:95; Âzerneg, 1387:546; Efendi, 1309)

9-Rehber-i Fârsî: Bu eser ilk defa h.1310 yılında 55 sayfa olarak İstanbul'daki Kasbâr matbaasında basılmıştır. Osmanlı Maarif Nazırı Zühtü Paşa'nın isteği üzerine Rüştüye okullarında Farsça sarf ve nahiv kurallarının öğretildiği dilbilgisi derslerine başlamadan önce, öğrencilere okutulabilecek basit ve anlaşılabilir bir metin ve okuma kitabının olmaması nedeniyle hazırlanmıştır. Bir dilbilgisi kitabı olmayan bu eserde Osmanlıca ve Farsça yazılan üç manzum ve otuz dokuz mensur olmak üzere toplam 42 metin yer almaktadır. Mensur metinler öğüt, fabl ve fıkra türündendir. Manzum metinler Câmî, Nizâmî ve adı verilmeyen bir şaire aittir. H.1314 ve h.1318 yıllarında Karabet matbaasında ve h.1320 yılında Babıali Caddesi'ndeki 38 numaralı matbaada basılmıştır. Eser basit, sade ve akıcı bir dille yazılmıştır. (Ensârî,1393:95; Âzerneg, 1387:546; Şerîfî, 1383:316; Efendi, 1310)

10-Destûrçe: Bu Farsça dilbilgisi kitabı h.1289 yılında 82 sayfa olarak Darüşşafaka'da okutulmak için Osmanlıca yazılmıştır. Eser İstanbul'da h.1300 ve h.1303 yıllarında Mihran ve h.1313 yılında Kasbâr matbaalarında 96 sayfa olarak basılmıştır. Ayrıca bu eser rüştüyelerde de okutulmuş ve Maarif Nezaretî'nin ilgili kalemleri tarafından satın alınmış ve rüştüye hocaları ile öğrencilerine dağıtılmıştır. (Ensârî,1393:95)

11-Berg-i Sebz: H.1304 yılında neşredilen bu eser yeni Farsça öğrenenler için hazırlanmıştır. H.1312 yılında 55 sayfa olarak İstanbul'daki Mahmud Bey matbaasında basılmıştır. Manzum ve

mensur hikâyelerden oluşmaktadır. Darüşşafaka'da ders kitabı olarak okutulmuştur. (Âzerneg, 1387:547; Şerîfi, 1383:316)

12-Rahnumâ-i Farsî: Osmanlıca yazılan bu Farsça dilbilgisi kitabı h.1301, h.1302 ve h.1312 yıllarında 129 sayfa olarak İstanbul'daki Matbaa-i Osmaniye, h.1309 yılında Yeni Osmanlı matbaasında basılmıştır. Bu eser İdâdiye okullarında okutulmak için hazırlanmıştır. (Ensârî,1393:95; Şerîfi, 1383:316; Efendi, 1312)

13-Kitab-ı Garâib-i Avâid-i Mîlel: Bu eser h.1303 yılında İstanbul'daki Ahter matbaasında 260 sayfa olarak basılmıştır. Georges Bernard Depping'e ait bu Fransızca kitabı ilk önce Rifâa et-Tahtâvî, *Kalâ'idü'l-me'fâhir fî garîbi'avâ'idî'l-evâ'il ve'l-evâhir* adıyla Arapçaya çevirmiş, daha sonra Mîrzâ Habîb yukarıda geçen isimle Farsçaya tercüme etmiştir. Eser Avrupa milletlerinin ahlak, eğlence, giyim, yemek, adet ve geleneği hakkındadır. Çevirmen Fars toplumuna Avrupa kültürünü tanıtmak için bu eseri tercüme etmiştir. Bu tercümenin tamamı Ahter gazetesinin birçok sayısında yayınlanmıştır. Ahter gazetesinin kırk dördüncü ve kırk beşinci sayılarında, bu eserin yayınlanan *Der Bâzî-yi Temâşâ* ve *Temâşâhâne* adlı bölümleri sayesinde İranlılar batılı yeni piyes ile tanışmışlardır. Bu bölümler o zamana kadar piyes hakkında bilgi veren en kâmil Farsça metinlerdir. (Şerîfi, 1383:314-16) *Kitab-ı Garâib* Farsça tercüme edilen ilk sosyolojik kitap olup Tahran'da h.1395 yılında Meryem Tâife Kaşkaî tarafından yayına hazırlanmıştır. (Âzerneg, 1387:547)

14-Müntehabât-i Gülistân: Bu eser Sa'dî'nin *Gülistân* adlı eserinden oluşan bir seçkidir. H.1309 yılında İstanbul'daki Mahmud Bey matbaasında 140 sayfa olarak Darüşşafaka'nın dördüncü senesinde okutulmak için hazırlanmıştır. İlk baskı diğer baskılara oranla daha mufassaldır. *Gülistân*'ın dibace ve sekiz babından oluşmaktadır. Çok az sayıda bilinmeyen kelimenin anlamı sayfa sonlarında verilmiştir. İkinci baskı h.1314 yılında İstanbul'daki Karabet matbaasında 152 sayfa olarak hazırlanmıştır. Bu baskının mukaddimesinde bu seçkinin Teftiş ve Muayene Reisi Naim Bey tarafından hazırlanıp düzenlendiği ve Osmanlı'daki her halk tabakasının istifade etmesi için sayfa sonlarına bilinmeyen kelimelerin anlamlarının yazıldığı belirtilmiştir. Bu baskı idâdiye ve rüştiyelerde okutulmak için hazırlanmıştır. Farsça olan bu eserin bilinmeyen kelimeleri Osmanlıca olarak sayfa sonlarına yazılmıştır. (Ensârî,1393:97; Âzerneg, 1387:547; Şerîfi, 1383:316; Efendi, 1314)

15-Müntehabât-i Letâif-i Ubeyd-i Zâkânî: Bu eser h.1303 yılında İstanbul'daki Ebûzziyâ matbaasında basılmıştır. Eserin başında o dönemin Fransa İstanbul Başkonsolosu Ferte'nin bir mukaddimesi bulunmaktadır. Bu eserin Mîrzâ Habîb'e ait olduğu konusu tartışmalıdır, çünkü eserin önsözünü yazan Ferte, Mîrzâ Habîb'ten bahsetmediği gibi bu şiirleri kendisinin seçtiğini ifade etmiştir. Mîrzâ Habîb ile görüşen Pîrzâde bu eserin ona ait olduğunu belirtmiştir. Bu eser okullarda okutulmak için hazırlanan ders kitaplarındandır. (Ensârî,1393:97; Âzerneg, 1387:547; Şerîfi, 1383:316; Dihhodâ, 1377:8663; Çiftçi, 2012:17)

16-Dîvân-i Et'ime: Ebû İshâk Halâc-i Şîrâzî'ye ait olan bu eser ilk defa Mîrzâ Habîb tarafından h.970 tarihli İngiltere müzesinde bulunan bir elyazması nüshası esas alınarak, h.1302 yılında İstanbul'daki Ebuzziyâ matbaasında basılmıştır. Mîrzâ Habîb'in tashih ettiği bu nüsha defalarca Şîrâz'da yayınlanmıştır. Bu divan baştan aşağı yemek ve yiyecek adlarıyla doludur. Bu eser sayesinde Bushak Fars edebiyatında ilk defa aşçılık ile ilgili lügat, ıstılah ve tabirleri nazma döken kişidir. Mîrzâ Habîb bu eser ve Dîvân-i Elbise adlı kitap sayesinde Fars edebiyatında eski metin tashihi yapan ilk kişiler arasında zikredilmektedir. Mîrzâ Habîb bu esere hem mukaddime yazmış hem de bilinmeyen kelimelerin anlamlarını vermiştir. Dîvân-i Et'ime ve Dîvân-i Elbise'nin basım ve satışı hakkında Mîrzâ Habîb, Ahter gazetesinin bazı sayılarında bilgi vermiştir. Mîrzâ Habîb sayesinde bu iki eser günümüze ulaşmıştır. (Ensârî,1393:96; Âzerneg, 1387:547; Şerîfi, 1383:315-16; Dihhodâ, 1377:8663)

17-Dîvân-i Elbise: Mevlânâ Mahmud Nizâm Kârî'ye ait olan bu eser ilk defa Mîrzâ Habîb tarafından h.1303 yılında İstanbul'daki Ebuzziyâ matbaasında basılmıştır. Divanda hicri dokuzuncu yüzyılda İran'da terziler ve dokumacılar arasında yaygın olan kelime ve sözlerden faydalanılmıştır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bu eserin üç yazma nüshası bulunmaktadır. Mizahî olan bu divan manzum ve mensur yazılmış bölümlerden oluşmaktadır. Mîrzâ Habîb bu esere mukaddime yazıp, lügâtname eklemiştir. Bu divan h.1359 yılında Muhammed Muşîrî tarafından Tahran'da yayınlanmıştır. (Ensârî, 1393:96; Âzerneg, 1387:547; Şerîfi, 1383:315-16; Dihhodâ, 1377:8663; Sübhânî-Aksu,1374:152; Kaska, 2019:45-48)

18-Fihrist-i Kitâbhâne-i Mevcûd Der Kitâbhâne-i Enderûn-i Mescid-i Ayâsûfye Der Kostantinye: Bu eser Ayasofya Camii Enderun Kütüphanesi'nde bulunan Arapça, Farsça ve Türkçe kitapların fihristinden oluşmaktadır. Eser 1887 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır. Bu fihrist eser, 4.800 nüsha kitaptan oluşmaktadır. Bu eser sebebiyle Mîrzâ Habîb, Fars edebiyatında ilk fihrist hazırlayan kimseler arasında sayılmaktadır. (Ensârî,1393:96; Şerîfi, 1383:316)

19-Yernâme: Erkeklerin cinsel organı hakkında olan bu hicivli mesnevi h.1300 yılında İstanbul'da gizlice basılmıştır. Bu eser ve Çehârgâh...Muhsetî adlı mesnevi bir defa Kûhî-i Kirmânî'nin gayretiyle Tahran'da, bir defa da Sâdık Molâ Receb, Hâkşîr-i İsfahânî ve Fûkî-i Yezdî'nin *Hezeliyyât*'ı ile birlikte *Surûş-i Eys ve Kâmrânî* mecmuasında Ca'fer Mûsevî tarafından h.1331 yılında yayınlanmıştır. (Ensârî,1393:95; Şerîfi, 1383:316)

20-Çehârgâh...Muhsetî: Kadınların cinsel organı hakkında olan bu mesneviyi Mîrzâ Habîb h.1300 yılında İstanbul'da gizlice basmıştır. Bu eser ve Yernâme adlı mesnevi bir kere Kûhî-i Kirmânî'nin gayretiyle Tahran'da, bir kere de Sâdık Molâ Receb, Hâkşîr-i İsfahânî ve Fûkî-yi Yezdî'nin *Hezeliyyât*'ı ile birlikte *Surûş-i Eys ve Kâmrânî* mecmuasında Ca'fer Mûsevî tarafından h.1331 yılında yayınlanmıştır. (Ensârî,1393:95; Şerîfi, 1383:316)

21-Mevlid-i Nebevî: Manzum bir eser olup İstanbul'da yayınlanmıştır. Hakkında fazla bilgi yoktur.(Türk, 1970:262)

22-Tarih-i Âl-i Osman: Altmış beyitten oluşan bir manzum eser olup İstanbul'da yayınlanmıştır. Hakkında fazla bilgi yoktur.(Türk, 1970:262; Türk Dil, 1979:440)

23-Mimârset-i Fârsî: H.1304 yılında yayınlanmıştır. H.1307 yılında makale hâlinde Ahter gazetesinin dört sayısında neşredilmiştir. Bu eserde Mirzâ Habîb hayatı boyunca Fars dilinin geçirdiği değişimi dile getirmiştir. (Ensârî,1393:95)

Habîb-i İsfahânî'nin kendi hattıyla yazıp yayınlamadığı *Müntehabat-i Âsâr-i Meşahiri*, *Külliyât-i Âsâr-i Ubeyd-i Zâkânî*, *Dîvân-i Sûzenî*, *Merzbânnâme*, *Dîvân-i Abdülvâsi*, *Penc Genc-i Hâcû-i Kirmânî*, *Şerh-i Fusûsu'l-hikem*, *el-Sâmî fî el-Esâmî* ve *Külliyât-i Âsâr-i Dîvân-i Mezher* adlı eserleri de bulunmaktadır. *Îrnâme* adlı eserin Habîb-i İsfahânî'ye ait olduğu söylenilmiş, ancak bu eserin kendisine ait olup olmadığı belli değildir. (Sübhânî-Aksu,1374:741, 689)

Sonuç

İyi bir araştırmacı, güçlü bir şair, usta ve zevk sahibi bir yazar olan Mîrzâ Habîb, İstanbul'da refah içinde bir yaşam sürmüştür. Muallimliği, mütercimliği ve müellifliği sayesinde kısa sürede entelektüel camiada tanınan biri hâline gelmiştir. Fars edebiyatında birçok ilke imza atan yazar ve şairdir. Bütün eserlerinde mizahî bir eda bulunmaktadır. Bunda Ubeyd-i Zâkânî, Ebû İshak Et'ime ve Mahmud Nizâm-i Kârî'nin etkisi büyüktür. Yirmi yedi yıllık İstanbul hayatında siyasî olaylarla ilgilenmek yerine daha çok edebiyat ve eğitim ile ilgilenmiştir. Vefatından sonra arkasından hatırı sayılır bir kütüphane bırakmıştır. Kütüphanesinde neredeyse bütün İranlı büyük şair ve yazarların eserleri bulunmaktadır. İstanbul kütüphanelerinde kendi el yazısıyla yazdığı birçok elyazması nüsha mevcuttur. İstanbul'da birçok kitap yazmış, tercüme yapmış ve bunları yayınlamıştır. Maalesef kendisi gerek Türkiye'de gerekse İran'da hala tam olarak tanınmamaktadır. Bunda Habîb-i İsfahânî'nin İran'dan uzak kalması ve hicivlerindeki pervasızlık önemli rol oynamaktadır. Farsça dilbilgisi kitabı için "Destûr" kelimesini ilk defa kullanan kimse Habîb-i İsfahânî'dir. Ayrıca Farsçaya çevrilen ilk roman, yabancı bir dilden Farsçaya çevrilen ilk piyes, Farsça tercüme edilen ilk sosyolojik kitap, Fars edebiyatında hazırlanan ilk fihrist, Fars edebiyatında ilk defa açıcılık ile ilgili lügat, ıstılah ve tabirleri nazma döken ve Fars edebiyatında eski metin tashihi yapan ilk kişi Habîb-i İsfahânî'dir.

Kaynakça

- Alparslan, Ali (1996). "Habib Efendi" *DİA*, (C:14, ss.370-71) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları.
- Âzerneg, Abdülhüseyin (1387). "Habîb-i İsfahânî" *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, (C:12, ss.544-45) Tahran: Bünyâd-ı Dâiretü'l-Maârif-i İslâmî.
- Çiftçi, Hasan (2012). "Ubeyd-i Zâkânî" *DİA*, (C:42, ss.16-17) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Dıġıroġlu, Filiz (2017). *XIX. Yüzyıl Osmanlı Başkentinde Entelektüel Bir Acem: Mirza Habib İsfahanî ve Terekesi*, Osmanlı Araştırmaları, İstanbul.
- Dihhodâ, Ali Ekber (1377). *Lügâtnâme-i Dihhodâ*, (C:6, ss.8663) Tahran: Dânişgâh-ı Tahran Müessesesi-i Lügâtnâme-i Dihhodâ.
- Ensârî, Ali Mîr (1393). "Habîb-i İsfahânî" *Dâiretü'l-Mu'ârif-i Bozorg-i İslâmî*, (C:20, ss.90-97) Tahran: Merkez-i Dâiretü'l-Mu'ârif-i Bozorg-i İslâmî.
- Habîb Efendi (1305). *Hat ve Hattâtân*, Kostantiniye: Matbaa-i Ebûzziyâ.
- Habîb Efendi (1312). *Rahnumâ-i Farsî*, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye.
- Habîb Efendi(1309). *Hulâse-i Rahnumâ-i Fârsî*, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye.
- Habîb Efendi(1310). *Rehber-i Fârsî*, İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Habîb Efendi(1314). *Müntehabât-i Gülistân*, İstanbul: Karabet Matbaası.
- Habîb-i İsfahânî, Mîrzâ(1289). *Destûr-i Sohen*, İstanbul: İzzet Efendi Matbaası.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (2000). *Son Asır Türk Şairleri*, Nşr. M. Kayahan Özgül, C.2. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi.
- Kaska, Çetin (2019). Nizâmuddîn Kârî ve Dîvân-i Elbise'sinde Mizahî Nazireler, *İran Çalışmaları Dergisi*, (ss.41-65) Sakarya.
- Kurtuluş, Rıza (2016). "Ahter" *DİA*, (Ek-1, ss.56-57) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pûr, Yahya Ârîn (1387). *Ez Sabâ Tâ Nimâ ve Ez Nimâ Tâ Rûzgâr-i Mâ*, Tahran: Sâzmân-i Entesârât-i 'İlmî ve Ferhengî.
- Riyâhî, Muhammed Emin (1995). *Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı*, Çev. Mehmet Kanar, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sübhânî- Aksu. Tevfik Hâşim Pûr ve Hüsameddîn (1374). *Fihrist-i Nüssehâ-ı Hatî-i Fârsî-i Kitâbhâne-i Dânişgâh-i İstanbul*, Tahran: Pejûheşgâh-i Ulûm-i İnsânî ve Mutâl'ât-i Ferhengî.
- Şerîfî, Cevâd (1383). "Habîb-i İsfahânî" *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî*, (C:6, ss.313-17) Tahran: Vizâret-i Ferheng-i İrşâd-i İslâmî.
- Türk Ansiklopedisi*, (1970). "Habib Efendi" c.18. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, (1979). "Habîb Mirza" (C:3, ss.440) İstanbul: Dergâh Yayınları.

Türkiye’de Buğday ve Buğday Mamulleri Dış Ticaret Yapısı¹

Sinan DURU² & Aykut GÜL³ & Seyit HAYRAN⁴

Özet

Tahıllar, insanlığın yerleşik hayata geçip geleneksel tarıma başladığından beri en çok üretilen ve tüketilen tarımsal ürün gruplarından biri olmuştur. Dünyada en önemli beslenme kaynağı tahıllardan biri olan buğdayın öğütülmesi sonucu oluşan undan yapılan ekme, insanlığın en önemli besin kaynağıdır. Buğdayın protein ve karbonhidrat açısından diğer gıdalara göre kolay ve ucuz elde edilebilir olması stratejik bir ürün olmasını sağlamıştır. Son yıllarda tarımsal üretim ve teknolojik gelişmelerle birlikte dünya buğday üretim ve veriminde artış sağlanmış ve bu üretimin yaklaşık %20’si dış ticarete konu olmuştur. Bu çalışmada ülkemizin 1996 yılında Gümrük Birliğine üye olması ile birlikte ihracatı teşvik etmek amacıyla uygulanmaya başlanan dahilde işleme rejiminin buğday ve buğday mamullerine dış ticaretine etkileri araştırılması amacıyla 1996-2016 dönemi buğday üretim, ihracat ve ithalat istatistikleri ile un, makarna, bisküvi ve bulgur gibi buğday mamullerinin ihracat rakamları ortaya konularak yaşanan gelişmeler yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda dahilde işleme rejiminin sektörde kapasite kullanım oranı düşüklüğü sebebiyle kaçınılmaz olduğu, buna bağlı olarak buğday ithalatının ve buğday mamulleri ihracatının arttığı gözlemlenmiş olup, ayrıca buğday üretim ile buğday mamulleri ihracatının artışı için geleceğe yönelik tahmin ve öneriler ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Buğday Dış Ticareti, Buğday Mamulleri, Dahilde İşleme Rejimi, Türkiye

Wheat and Wheat Products Structure of Foreign Trade in Turkey

Abstract

Grains have become one of the most produced and consumed agricultural product groups since mankind has settled down and started traditional foods. One of the most important nutrition source grains in the world is milling of wheat formed flour made bread is the most important food source of mankind. It is a strategic product that wheat can be obtained easily and cheaply in terms of protein and carbohydrate compared to other foods. In recent years, together with agricultural production and technological developments, world wheat production and yield have been increased and about %20 of this production has been subject to foreign trade. In this study, it is aimed that investigate the effects of the inward processing regime on wheat and wheat products foreign trade, which started to be implemented in order to encourage exports in Turkey become a member of the Custom Union in 1996, wheat production, export and import statistics for the period of 1996-2016 and wheat such as flour, pasta, the export figures of the products are revealed and the developments experienced are interpreted. As a result of the study, it is concluded that the inward processing regime is inevitable due the low capacity utilization rate in the sector, consequently the import of wheat and the exports of wheat products are observed to increase also forecasts and suggestions has been put forward for future growth of wheat and wheat products exports.

Key Words: Wheat Foreign Trade, Wheat Products, Inward Processing Regime, Turkey

¹ Bu çalışma 12-14 Eylül 2018 tarihlerinde Kahramanmaraş’da düzenlenen 13. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresinde sunulmuş ve özet metni yayımlanmıştır.

² Doktora öğrencisi, Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, s.duru85@hotmail.com

³ Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, aykutgul@gmail.com

⁴ Arş.Gör.Dr., Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, hayran86@gmail.com

Giriş

Tahıllar insanın temel besin kaynaklarından biridir. Buğday, tahıllar arasında en zor sindirilen gıdadır (Selmanov, 2011: 19). Ayrıca stratejik bir ürün olması sebebiyle her zaman önemli bir gıda maddesi olmuş ve uygulanacak olan politikalar koşullara göre değişiklik göstermiştir.

Günümüzde 15 tür ve 30 bin dolayında buğday çeşidi olduğu tahmin edilmesine rağmen ekonomik olarak makarnalık (*triticum durum*), ekmeçlik (*triticum aestivum*) ve bisküvilik (*triticum compactum*) olmak üzere 3'e ayrılır. Bu farklılık buğdayın kalite yapısından da kaynaklanmaktadır. Bisküvilik buğday (*triticum compactum*) yumuşak taneli ve protein miktarı düşük, makarnalık buğday (*triticum durum*) sert taneli olup, ekmeçlik buğday (*triticum aestivum*) ise protein (gluten grubu) oranı fazla, bol su tutabilen buğday çeşididir (Kurt, 2012: 4-5).

Buğday üretim miktarı yıllar içerisinde iklim koşullarına bağlı olarak değişmektedir. İklim koşulları üretim miktarının yanı sıra buğdayın kalite ve enerji miktarını da etkilemektedir. Ancak yüksek buğday fiyatları yeni tarım teknolojilerine yatırım yapılmasını zorunlu hale getirmiş, sertifikalı tohum ekimi ve gübre kullanımıyla ürün artışı sağlamıştır (Götz, Glaben & Brummer, 2010: 3).

Ülkemizde tarımsal üretim teknolojisinin gelişmesiyle buğday veriminde artış meydana gelmiştir. Ancak, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile karşılaştırmalı üstünlüğüne bakıldığında buğday verimi oldukça düşüktür. 2015/16 döneminde ülkemizin buğday verimi 248 kg/da olurken, Avrupa Birliği'nde 598 kg/da olarak gerçekleşmiştir (TMO, 2017: 7). Bu duruma istinaden son dönemlerde sıkça gündeme gelen Avrupa Birliği ile Gümrük Birliğinin yeniden müzakere edilip tarımın dahil edilmesi durumunda ithalatta en çok artış yaşanacak ürünlerin başında buğdayın geleceği tahmin edilmektedir (Gençosmanoğlu, 2015: 35).

Buğday üretiminde kullanılan başlıca girdiler gübre, mazot ve tohumdur (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019). Bu girdilerin maliyetini düşürmek için Tarım ve Orman Bakanlığınca destek sağlanmaktadır. 2019 yılında buğday için dekar alanda mazot desteği 19 tl, gübre desteği 8 tl ve sertifikalı tohum desteği ise 8,50 tl dir (Resmi Gazete, 2019). Ancak materyal masrafları girdilerin yanı sıra buğday üretim maliyetinin hesaplanmasında işçilik giderleri, arazi kirası, genel idare masrafları ve sermayenin faiz karşılığı verileri baz alınmaktadır. Kilogram bazında buğday maliyetinin karşılığı, hesaplamada baz alınan değerlerden saman değerinin çıkarılıp kalan değer dekar alana bölünmesiyle elde edilir (Karadaş, 2016).

Buğday işleme tesislerinin kurulu kapasitenin altında çalışması ve bazı dönemlerin kurak geçmesiyle yurt içi tüketimi karşılamayacak düzeyde olması nedeniyle buğday ithalatı kaçılmaz hale gelmektedir. Ancak yerli üreticinin zarar görmemesi amacıyla buğdayın gümrük vergisi yüksek tutulmaya çalışılmıştır. Buna karşın, buğday mamulleri ihracatının artması amacıyla dahilde işleme rejimi kapsamında buğday ithalatına, mamul madde ihracatı yapmak şartıyla gümrük vergisi muafiyeti sağlanmaktadır. Ayrıca, Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) belirli dönemlerde dahilde işleme rejimi

kapsamında ithalat yapmadan mamul madde ihracatı (bulgur, makarna, irmik, bisküvi, nişasta vb.) karşılığında ihracatçı firmalara “Mamul Madde İhracatçılarına İhracattan Sonra Hububat Satışlarına Ait Uygulama Esasları” çerçevesinde dünya buğday ve mısır fiyatlarının altında buğday ve mısır satışı yapmaktadır. Temin edilecek buğday miktarı, ihraç edilen un randımanı %74’ü olacak şekilde hesaplanırken, diğer mamul ürünlerde ise kapasite raporları dikkate alınarak hesaplanır (TMO, 2012: 3).

Türkiye’de buğday sektörü ile ilgili daha önce, un sanayi sektörü yapısı (Aktaş ve Yurdakul, 2000) ve unlu mamullerin pazarlanması (Demiraslan, 2013), buğday üretim ve uygulanan politikalar (Kızılaslan, 2004), ülkemizde uygulanan buğday politikaların (Kızılaslan ve Aktaş, 2003) buğday üretimine etkileri (Konyalı ve Gaytancıoğlu, 2004), buğdayın gıda güvencesi (Demirbaş ve Atış, 2005) ve miktar-fiyat ilişkisi (Çetinkaya, 2012) üzerine ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda ülkemizde buğday sektöründe kalite yetersizliği, atıl kapasite, tüketimin artmasına karşın üretimin yetersizliği nedeniyle gıda güvencesi sorununun ortaya çıkması, tarımsal haksız rekabet koşullarının varlığı ve pazarlama yönteminin yetersiz olmasının sektörün yeterli kar marjına ulaşılmasına engel olduğu tespit edilmiştir. Politikalar açısından ise taban fiyatların yükselmesine karşın destekleme fiyatının kaldırılması ve istikrarsız politikalardan dolayı üretimin azaldığı ve verimi olumsuz etkilediği ortaya konmuştur.

Dünya buğday ticareti ile ilgili çalışmalar ise buğday piyasasında rekabet (Carter et al., 1999), ticaret politikaları reformu (Gomez-Plana & Devadoss, 2004) ve gıda krizlerinin ihracat üzerine etkileri (Götz, Glauben & Brummer, 2010) konularında gerçekleşmiştir. Bu çalışmalar sonucunda Dünya’da liberal politikalar sonucu uluslararası buğday ticaretinin arttığını ancak gıda krizlerinin ithalata bağlı ülkelerin bu krizlerden daha çok etkilediğini ortaya koymuştur.

Bu çalışmada Türkiye ile Dünya buğday ve buğday mamulleri dış ticaret istatistikleri ortaya konarak Türkiye’nin son 20 yıllık buğday dış ticaretinin yapısı ortaya konarak net ithalatçı konumunun sebepleri ortaya konmuş, dahilde işleme rejiminin buğday üretim ve ithalatı ile buğday mamulleri ihracatı üzerine etkileri incelenmiştir.

Materyal ve Metot

Materyal

Bu çalışmanın ana materyalini, Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve TMO’dan elde edilen Dünya ve Türkiye’de buğday üretim ve dış ticaret ile ilgili istatistiki veriler oluşturmuştur. Ayrıca, ikincil veri olarak konu ile ilgili kişi veya kuruluşlarca daha önce yayınlanmış araştırma, tez, rapor ve makale çalışmalarının yanı sıra ilgili kurumların yayımlandığı mevzuat ve istatistikler kullanılmıştır.

Metot

Verilerin analizinde 1996-2016 dönemi buğday üretim, ekim alanı ve verim istatistikleri ile buğday ihracat ve ithalat rakamlarının indeks hesabı ile yıllar içinde değişimi hesaplanmış, buğday mamulleri olan un, makarna ve bisküvi ihracat rakamlarının gelişimi incelenmiş ve bu gelişimin nedenleri, gelişmelerle birlikte yorumlanmıştır. Verilerin analizinde dahilde işleme rejiminin buğday dış ticaretine etkilerini incelemek amacıyla rejimin başladığı 1996 yılı ihracat ve ithalat rakamları baz alınarak, indeks hesabı, yüzdesel değişim ve yıllar içindeki gelişim düzeyi nedenleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırma Bulguları ve Tartışma

Dünya Buğday Piyasası

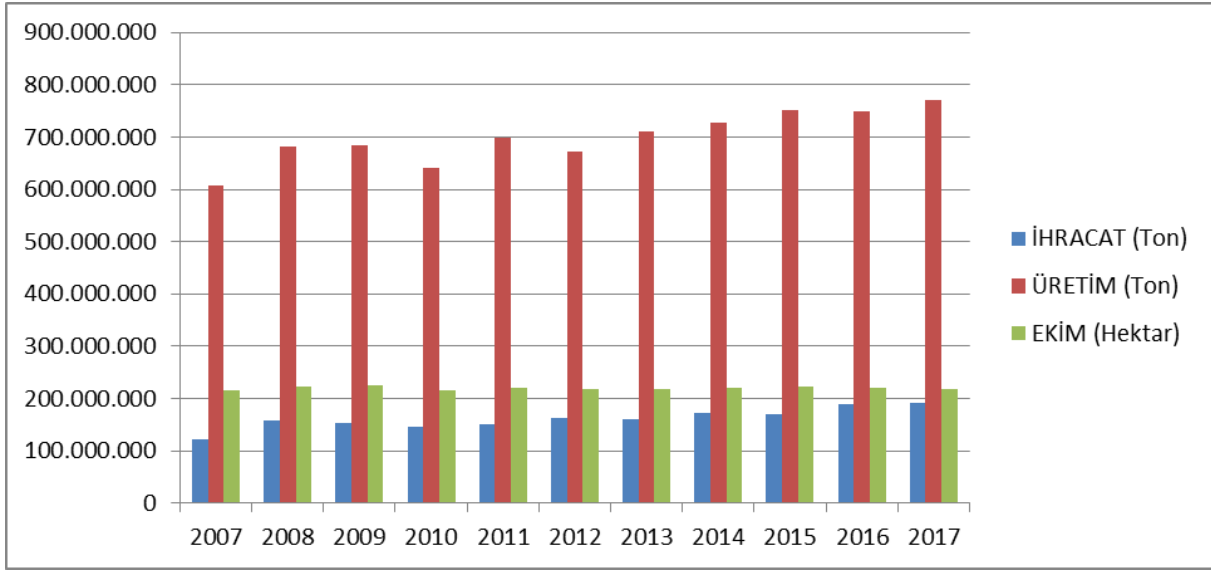
Buğday, dünya tarım ürünleri ticaretinde soya ve mısır ile en çok konu olan ürün tarımsal ürünlerden birdir. Bunun nedenleri buğdayın tüm dünyada kabul gören bir tarım ürünü olması, az gelişmiş ülkelerde temel besin kaynağı olması, ürün hastalıkları, kuraklık ve sel gibi doğa olaylarının üretimi olumsuz etkilemesi ve üretim ile tüketim arasındaki farkın ithalat ile kapatılmasıdır.

2007-2017 yılları arasında Dünya buğday ekim alanının hemen hemen aynı kalmasına rağmen, verim artışıyla üretim %10'un üzerinde artış göstermiş olup, üretim miktarının ortalama %20'si uluslararası ticarete konu olmuştur (Tablo 1). Buğday üretim ve ihracat miktarının artmasıyla ihrac fiyatları azalma yoluna gitmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019). Dünya buğday ekim alanı 2016/17 sezonunda 222 milyon hektar, verim 339 ton/ha, üretim ise 753.7 milyon ton olarak gerçekleşirken, tüketim miktarının dönem sonunda 737 milyon ton olacağı öngörülmüştür (TTB, 2017b: 3).

Tablo 1- 2008-2017 Yılları Arası Dünya Buğday Üretim ve Ticaret İstatistikleri

Yıllar	Ekim Alanı (Milyon Ha)	Üretim (Milyon Ton)	Verim (Ton/Ha)	İhracat-İthalat (Dış Ticaret)	Ticaret/Üretim (%)
2008/09	223	687	308	137	19.94
2009/10	224	682	304	129	18.91
2010/11	218	654	300	126	19.26
2011/12	221	699	316	147	21.03
2012/13	214.5	657	306	142	21.61
2013/14	219.3	716	327	157	21.93
2014/15	222	730	329	153	20.96
2015/16	224.6	736	328	166	22.55
2016/17	222.4	754	339	169	22.41

Kaynak: TMO (<http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/hububatsektorraporu2016.pdf>.
“2016 Yılı Hububat Sektör Raporu, 2017”. Erişim Tarihi: 15.07.2018).

Şekil 1. 2007-2017 yılları arası Dünya buğday üretim istatistikleri (Kaynak: FAOSTAT, <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>, Erişim tarihi: 12.07.2018).

Dünya buğday ticaretinde 2008 yılından sonra %23'lük bir artış sağlanmış olup, en büyük ihracat artışını, verimde rekor artışını sağlayan Avustralya gerçekleştirmiştir (TMO, 2017b: 3). Dünya buğday ticaretinde söz sahibi olan Rusya, Ukrayna ve Kazakistan'ın 2008 yılından sonra Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) üye olmasıyla en çok tercih edilen ulus (MFN)⁵ avantajıyla birçok ülkeye ihracat yapma şansı doğması uluslararası buğday ticaretini artmasına neden olmuştur (Burkibayeva & Kerr, 2013: 1). Ayrıca dünyada yaşanan kuraklıkların yanı sıra ithalatçı ülkelerin ithalat işlemlerini özel sektöre bırakarak serbestleştirmesi ve un imalathanesi gelişmiş olan ülkelerin kalitesi ve standardı yüksek buğday ihtiyacını ithalat yoluyla karşılaması dünya buğday ticaretinin artmasına katkı sağlamıştır (OAİB, 2010: 3).

Gelecek yıllara ilişkin dünya buğday ticaretiyle ilgili çalışmalarda çeşitli öngörülerde bulunulmuştur. Dünya buğday ticaretinde 2019 yılında Rusya'nın en büyük ihracatçı olacağı ve Rusya ile beraber eski Sovyet ülkeleri olan Ukrayna ve Kazakistan'ın toplam ihracatının ABD'nin iki katından fazla olacağı öngörülmektedir (Liefert, Liefert, Vocke & Allen, 2010: 13). 2050 yılında ise

⁵ *MFN (Most Favoured Nation): Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması Kapsamında üye ülkelerden birinin DTÖ üyesi bir ülkeye sağladığı daha düşük gümrük vergisi oranı veya benzeri uygulamaları diğer DTÖ üye ülkelere uygulamasıdır (Kaynak: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm, Erişim Tarihi: 21.11.2019).

dünya tahıl ticaretinin 1/3'ünün buğday olacağı ve şu anki uluslararası ticaretin iki katına çıkacağı beklenmektedir (Burkibayeva & Kerr, 2013: 1).

Dünya buğday ticaretinin yanı sıra fiyatla ilgili de öngörülerde bulunulmuştur. Gelecek 10 yıl içerisinde FAO ve OECD (Organisation for Economic CO-Operation and Development) raporlarına göre buğday fiyat artış oranının % 40-60 dolayında olabileceği tahmin edilmektedir (Anonim, 2014). Bunun en büyük nedenleri dünya nüfusunun hızla artması, nüfus artışıyla yerleşim alanların artışı sonucu tarım alanların azalması ve buğdayın temel besin maddesi olması nedeniyle arz-talep esnekliğinin çok düşük olmasıdır.

Türkiye Buğday Piyasası

Cumhuriyetimizin ilk yıllarında buğday politikaları incelendiğinde, savaşlar ve salgın hastalıklar dolayısıyla 1914-24 döneminde buğday üretiminin %80 oranında düşmesinden dolayı buğday ithalat yoluyla temin edilmekteydi. 1929 yılı dünya ekonomik krizinden sonra buğday fiyatının aşırı düşmesi nedeniyle piyasalara güven vermek amacıyla 1932 yılında çıkarılan “Buğday Koruma Kanunu” ile Ziraat Bankasına buğday satın alma yetkisi verilmiştir (Yiğit, 2012: 6). Aynı zamanda bu kanun, Cumhuriyet tarihindeki ilk tarımsal ürün desteği olmuştur. Dünyada İkinci Dünya Savaşı belirtileri başlaması ve buğdayın stratejik bir ürün olması nedeniyle 13 Temmuz 1938 yılında 3491 sayılı Kanun ile TMO kurulmuş ve kanunla TMO'ya un ve ekmek fabrikası kurma, yayın faaliyetinde bulunmak ve devlet adına alım yapmak gibi yetkiler verilmiştir (Karakuş, 2017: 2).

Tarımda 24 Ocak 1980 kararları sonrası serbestleşmeye gidilmesine rağmen, dünya fiyatlarındaki dalgalanmalardan korumak için buğday, süt tozu ve bitkisel yağlar 1984 yılına kadar ithalat kotalarıyla korunmuştur (Onurlubaş, 2006: 34). Serbest piyasanın tarım sektörüne yansımalarıyla 1984 yılından itibaren hububat ürünlerinde TMO dışında ithalat ve ihracat yapma hakkı getirilmiştir (Kızılaslan ve Aktaş, 2003: 3). TMO en büyük buğday alıcısı olmasının yanı sıra taban fiyat uygulamasıyla veri fiyat uygulaması yapmaya başlamış, 1988 yılında ise destekleme alım fiyatına geçmiş ve asgari alım fiyat yetkisi TMO'ya verilmiştir. TMO, 1995 yılında kadar buğday ihracatını yapmakta iken, bu tarihten sonra piyasanın serbestleşmesiyle özel sektörde buğday ihracatı yapmaya başlamıştır (Eser, 2009: 60-62). 2001 yılına kadar Bakanlar Kurulunca belirlenen destekleme alım fiyatlarını TMO belirlemeye başlamış ve piyasadan ürün satın alma yoluna gitmiştir (Konyalı ve Gaytancıoğlu, 2007: 4).

Buğday fiyatları 1996-2018 döneminde yaklaşık 6 kat artışla 16 kuruştan 96 kuruşa yükselmiştir. 2018 yılında buğday üretim değeri 19 milyar tl olarak gerçekleşirken, pazarlanan değer 14 milyar tl (%58) olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019). Tarımsal ürünlerde pazarlama değerinin üretim değerinden düşük olması pazarlama kanallarının yetersizliği, ürün standartlarını karşılama

durumunun düşüklüğü, pazarlama süresinin uzun olması sebebiyle fire oluşması ve üreticilerin kendi tüketimini karşılayacak miktarı stoklaması ana nedenleridir.

Türkiye’de 1996-2017 döneminde buğday ekim alanı %20 civarında azalmasına karşın, tarım teknolojisindeki gelişmelerle verimde %40’lık artış, buğday üretiminde ise %10’un üzerinde artış sağlanmıştır (Tablo 2). Bu dönemde buğday üretimi 17 milyon ton ile 22 milyon ton arasında dalgalanma göstermiş olup, üretimdeki en büyük düşüş 2007 ve 2014 yıllarında gerçekleşmiştir. Bu yıllardaki düşüşün en büyük sebebi buğday üretiminin iklime (yağış miktarına) bağlı olması nedeniyle bu yıllarda görülen kuraklık olmuştur. Buğday, ülkemizde hububat ekim alanının %67’sini kapsarken, dünya buğday üretiminin %3’ü Türkiye tarafından gerçekleştirilmektedir (TMO, 2017: 4-19). 10.Kalkınma Planı Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyon Raporuna göre uzun vadede buğday üretiminin 25 milyon tona çıkarılması hedeflenmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 62).

Tablo 2- Türkiye 1996-2016 Yılları Arası Buğday üretimi Verileri

Yıllar	Üretim (Bin Ton)	İndeks	Ekim Alanı (Dönüm)	İndeks	Verim (kg/da)	İndeks
1996	18.500	100	93.500	100	198	100
2000	21.000	114	94.000	101	223	171
2005	21.500	116	92.500	99	232	171
2010	19.674	106	81.034	87	243	123
2011	21.800	118	80.960	87	269	136
2012	20.100	109	75.296	81	267	135
2013	22.050	119	77.726	83	284	143
2014	19.000	103	79.192	85	240	121
2015	22.600	122	78.668	84	287	145
2016	20.600	111	76.719	82	269	136
2017	21.500	116	76.689	82	280	141
2018	20.000	108	72.993	78	274	138

Kaynak: TÜİK (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>. Erişim Tarihi: 12.07.2018).

Türkiye’de 1996-2018 döneminde buğday ithalatında gümrük vergisi oranı %130 gibi çok yüksek oranda olmasına rağmen ithalat 2 kat artış göstermiştir (Tablo 3). 2005 ve 2006 yıllarında ithalat talebi TMO stoklarının çok fazla olması nedeniyle buradan karşılanmış ve sadece bu yıllarda düşük kalmıştır (Eser, 2009: 27). Buğday ihracatı ise yıllar içinde dalgalanma göstermiş, 2000 yılındaki ihracat düzeyine daha sonraki yıllarda ulaşamamıştır (Tablo 3). Buğday ihracatı genellikle

üretimin fazla olduğu yıllarda gerçekleşmiş olup, son yıllarda üretimin tüketimi karşılamaması nedeniyle 31 Aralık 2017 tarih ve 30287 Sayılı Resmi Gazete’de buğday ithalatında gümrük vergisi oranı % 130’dan % 45’e düşürülmesiyle ithalatın daha da artacağı öngörülmektedir.

Tablo 3- Türkiye 1996-2018 Yılları Arası Buğday İhracat ve İthalat Rakamları (Bin Ton)

Yıllar	İhracat	İndeks	İthalat	İndeks
1996	8	100	2.147	100
2000	1.784	22300	964	45
2005	328	4100	136	6
2010	1.171	14638	2.554	105
2011	5	63	4.760	222
2012	116	1459	3.719	173
2013	275	3438	4.053	189
2014	69	860	5.285	246
2015	69	860	4.350	203
2016	27	338	4.226	197
2017	43	538	4.992	233
2018	71	888	5.782	269

Kaynak: TÜİK (<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> Erişim Tarihi: 12.07.2018)

Türkiye’de gıda sanayinde en fazla tesis unlu mamul sanayinde bulunmaktadır. Ülkemizde faal olarak 677 buğday unu, 444 yem, 25 makarna, 103 bulgur, 30 bisküvi ve 15 ırmik tesisi bulunmaktadır (TMO, 2017: 35). Un ve unlu mamuller sanayinde bu kadar fazla tesisin olması nedeniyle ülkemizde üretilen buğday miktarının yetersiz olması sektörün kapasitesini etkin kullanamaması sonucunu doğurmaktadır. Un ve unlu mamuller sektöründeki kurulu kapasite, ülke gereksiniminin 3 katı kadar kapasiteye sahiptir (Demiraslan, 2013: 8). Bu yüzden unlu mamul sektörünün kurulu kapasitenin etkin çalışması için buğday ithalatı zorunlu hale gelmiştir.

Ülkemizde son 20 yılda buğday ithalatının 2 kat artışının nedenleri buğday üretim miktarının yıllar içinde dalgalı seyretmesi, unlu mamullerde işletme sayısının fazla olması nedeniyle üretim yetersizliğiyle atıl kalması ve mamul madde ihracat yapma şartıyla gümrük vergisinden muaf olarak buğday ithaline izin verilen dahilde işleme rejimidir. Dahilde işleme rejimiyle ithalat izni verilmesinin nedeni unlu mamuller sektöründe kapasite kullanım oranının %48 olmasıdır (TMO, 2017: 35). Buğday ithalatıyla unlu mamul sanayinde kurulu kapasitenin kullanımını sağlamakta, elde edilen mamul ürünler ihracatıyla döviz katkısı vermekte ve istihdama katkı sağlamaktadır. Dahilde işleme izin belgelerinde döviz kullanım oranıyla ithalat değerinin ihracat değerini geçmemesi şartıyla döviz kaybının önlenmesi hedeflenmektedir.

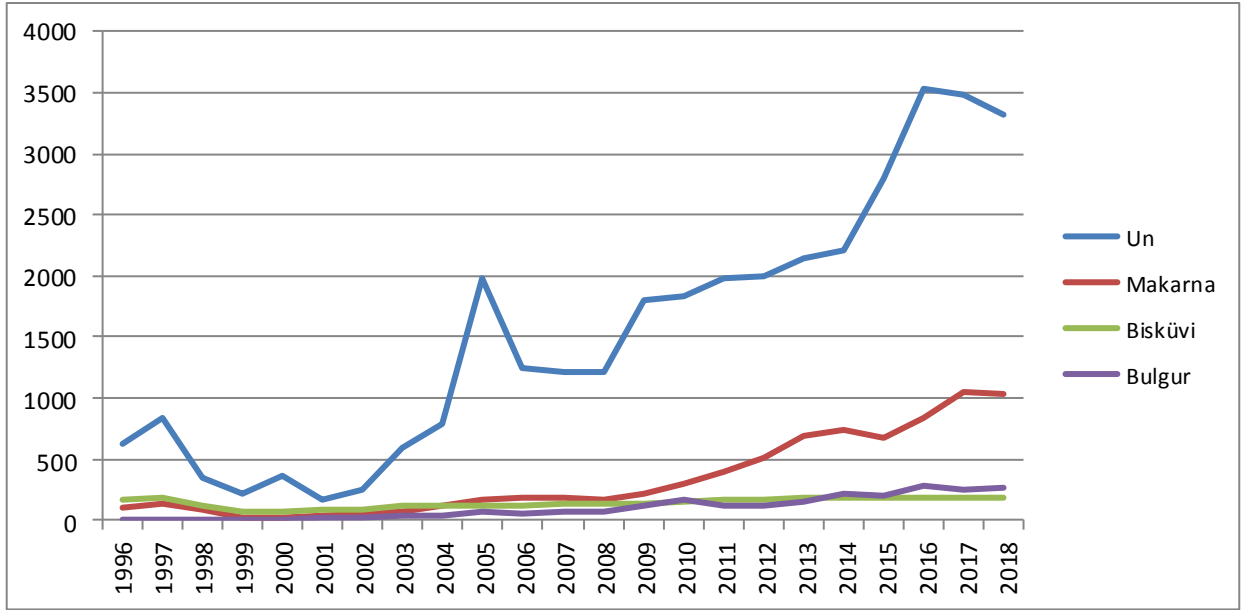
Buğday mamul ihracatçılarında dahilde işleme kapsamında gümrük vergisinden muaf olacak şekilde buğday ithalatının teşvik edilmesinin yanı sıra 2004 yılından itibaren dahilde işleme rejimi kapsamında mamul madde ihracatı veya ihracat taahhüdü karşılığı TMO'dan dünya fiyatlarında buğday satın alması sağlanmaya başlamıştır. 2006 yılında ise sadece buğday mamul ihracatı karşılığı TMO buğday satışı yapmaya başlamıştır (Kaya, 2018: 61). Burada amaç, buğday ithalatında stok miktarının artmasını önlemek ve yerli üreticiyi korumak adına bazı önlemler alınmaktadır. TMO tarafından satışı yapılan buğday üreticiden satın alınan veya gümrük vergisiz ithal ettiği buğdaydır. TMO'ya verilen gümrük vergisiz buğday ithalat hakkı serbest piyasa koşullarında çalışan firmalar için haksız rekabete neden olmaktadır.

Tablo 4- Türkiye 1996-2018 yılları arası buğday mamulleri ihracat miktarları (Bin ton)

Yıllar	Un	İndeks	Makarna	İndeks	Bisküvi	İndeks	Bulgur	İndeks
1996	619	100	109	100	162	100	5	100
2000	357	58	26	24	66	41	8	160
2005	1.980	320	164	150	118	73	69	1380
2010	1.836	297	297	272	151	93	161	3220
2011	1.985	321	404	371	164	101	122	2440
2012	1.993	322	506	464	162	100	123	2460
2013	2.142	346	693	636	179	110	160	3200
2014	2.207	357	735	674	186	115	211	4220
2015	2.797	452	672	617	177	109	200	4000
2016	3.533	571	831	762	178	110	277	5540
2017	3.490	564	1.055	968	185	114	257	5.140
2018	3.317	536	1.207	1107	186	115	262	5.240

Kaynak: TÜİK (<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> Erişim Tarihi: 12.07.2018)

Türkiye'de 1996-2016 döneminde un ihracatı 6 kat, makarna ihracatı 8 kat, bulgur ihracatı ise 55 kat artış göstermesine karşın bisküvi ihracatı dalgalı seyir göstermiştir. Un ihracatı, 2004 yılında dahilde işleme rejimi kapsamında firmalara mamul madde ihracatı karşılığı TMO'dan dünya fiyatlarından buğday alma hakkı getirilmesiyle artmıştır (Tablo 4). Bu dönemde buğday unu, dahilde işleme rejimi kapsamında ihracat yapılan tarım ürünleri arasında ihracat gelirin en fazla artış yaşandığı iki üründen biri olmuştur (Parlakay ve Duru, 2017: 9).

Şekil 2. Türkiye 1996-2018 yılları arası buğday mamulleri ihracat miktarları (Bin ton) (Kaynak: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>. Erişim Tarihi: 12.07.2018).

Buğdayın öğütülmesi sonucu ana ürün dışında ikinci işlem görmüş ürün olarak elde edilen kepek, kepek unu ve irmik gibi ürünlerin ekonomik bir değeri bulunmaktadır. Dahilde işleme rejimi kapsamında buğdayın işlenmesi sonucu elde edilen bu mamuller için belli bir ekonomik değer biçilmiş olup bu ürünlerin yurt içinde serbest dolaşıma sokulması için Ticaret Bakanlığı 2016/1 Sayılı “Tarım Ürünlerine İlişkin Dahilde İşleme Rejimi Genelgesi” kapsamında bulgur/aşurelik buğdayda en az 65 \$/ton, makarna/şehriye/irmikte en az 80 \$/ton ve buğdayda en az 90 \$/ton olarak ikincil işlem görmüş ürünlerde vergi ödemesi yapılmaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2016: 5).

Sonuç ve Öneriler

Buğday üretim miktarını etkileyen en önemli etken tarımsal üretimin iklim şartlarına bağlı olmasıdır. Özellikle mevsimin kurak geçmesi buğday miktar, kalite ve besin değerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak, iklim şartının yanında ürün ile fiyatın risk ve belirsizlik içermesi ve uygulanan tarım politikaları da buğday üretim miktarını etkilemektedir. Buğday fiyatlarının hükümetlerce enflasyonu önleme ve tüketiciyi koruma amaçlı düşük tutulması amacıyla ithalatının yolunun açılması ve buğday fiyat desteklemenin kaldırılması üreticilerin buğday üretiminden vazgeçmesine neden olmaktadır.

Tarım alanları azalmasına rağmen tarımsal teknolojilerin gelişmesiyle buğday veriminin artması üretim miktarında artış sağlanmasına karşın bu üretim artışı dünya ortalaması ve ülke nüfus artışının yanında çok düşük kalmıştır. Gübre, mazot, ilaç gibi tarımsal girdi fiyatlarının yüksek olması, buğday fiyatlarının dünya ortalamasının üstünde olmasına neden olmakta ve bu durum üretici ile tüketiciyi olumsuz yönde etkilemektedir. Tarımsal girdilerde yerli üretimin teşvik edilmesiyle ithalat

bağımlılığının azaltılması ve tarımsal girdi fiyatlarında istikrarın sağlanması buğday üretimini artırıcı yönde olumlu katkı sağlayabilir.

Son 20 yıllık dönemde buğday mamulleri ihracatı büyük oranda artmasına rağmen un ve unlu mamuller sektörü kurulu kapasitesinin çok altında çalışmaktadır. Kurulu kapasitenin atıl kalmaması için buğday ithalatına çeşitli yollarla izin verilmektedir. Ayrıca, buğday mamul ihracatına verilerin teşviklerin dahilde işleme rejimi ve TMO'dan dünya fiyatlarında buğday satın alma hakkı sağlamaktadır. Ancak, dahilde işleme rejimi dışında TMO'ca firmalara verilen gümrük vergisiz buğday ithalat hakkı, haksız rekabet koşullarının oluşmasına neden olmaktadır. Unlu mamuller sektöründe kurulu kapasitenin etkin çalışması için ithalat kaçınılmaz olup, dahilde işleme kapsamında ithal edilip nihai ürün ihracı kurulu kapasitenin atıl kalmamasına olanak vermekte ve döviz girdisi sağlamaktadır.

Kaynaklar

- Aktaş, Erkan ve Oğuz Yurdakul (2000) “Türkiye’de Un Sanayi Sektörünün Yapısı”, *IV.Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 6-8 Eylül, Tekirdağ.
- Burkibayeva, Saule & William A. Kerr (2013) “The Accession of Kazakhstan, Russia and Ukraine to the WTO: What Will It Mean For The World Trade in Wheat? Canadian Agricultural Trade Policy And Competitiveness Research”, Network Commissioned Paper 2013-06. 26p.
- Carter, Colin, Donald MacLaren & Alper Yılmaz (1999) “How Competitive is the World Wheat Market?”, Working Paper, *Department of Agricultural and Resource Economics*, University of California, No.99-002.
- Çetinkaya, Şahin (2012) “Türkiye’nin Son On Yıllık Buğday Üretimindeki Miktar-Fiyat İlişkisinin Ekonometrik Analizi:Koyck-Almon Tekniği”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4 (1):52-66.
- Demiraslan, Volkan (2013) “Türkiye’deki Un ve Unlu Mamul İşletmelerinin Pazarlama Yönetimleri Açısından İncelenmesi: Edirne İli Örneği”, *Akademik Bakış Dergisi*, 34.
- Demirbaş, Nevin ve Ela Atış (2005) “Türkiye Tarımında Gıda Güvencesi Sorununun Buğday Örneğinde İrdelenmesi”, *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 42(1): 179-190.
- Ekonomi Bakanlığı (2016) “Tarım Ürünlerine İlişkin Dahilde İşleme Rejimi Genelgesi (İhracat:2016/1)”, Ankara.
- Eser, Hatice Şerefzur (2009) “Türkiye’de Makarnalık Buğday Üretiminde Uygulanan Politikalar ve Makarna Sektörünün Üretici ve Tüketici Düzeyinde Analizi”, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bil. Ens., Tarım Ekonomisi ABD, DoktoraTezi,139s.
- FAOSTAT (2018). <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC> (Erişim Tarihi: 12.07.2018).
- Gençosmanoğlu, Tarık (2015) “Gümrük Birliği’ne Tarım Ürünlerinin Dahil Edilmesi: Türkiye İçin Ticaret Politikası Önerileri”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 23 (1): 25-47.
- Gomez-Plana, Antonio & Stephen Devadoss (2004) “A Spatial Equilibrium Analysis of Trade Policy Reforms on The World Wheat Market”, *Journal Applied Economics*, 36 (15): 1643-1648.
- Götz, Linde, Thomas Glauben & Bernhard Brümmer (2010) “Impacts of Export Controls on Wheat Markets During the Food Crisis 2007/2008 in Russia and Ukraine” *Agricultural & Applied Economics Association Joint Annual Meeting*, July 25-27, Denver, Colorado.
- Kalkınma Bakanlığı (2014) “10.Kalkınma Planı Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara. 113s.
- Karadaş, Köksal (2016) “Ağrı İli Tarım İşletmelerinde Buğday Üretim Maliyetinin Hesaplanması”, *Alinteri Journal of Agriculture Sciences*, 31 (2): 33-41.
- Karakuş, Serkan (2017) “Toprak Mahsulleri Ofisi’nin Üretici Kararları Üzerindeki Etkisi; Konya İli Çumra İlçesi Örneği”, Selçuk Üniversitesi Fen Bil. Ens., Tarım Ekonomisi ABD, Yüksek Lisans Tezi, 109 s.
- Kaya, Mehmet (2018) “Türkiye’de Buğday Piyasası: TMO Alımlarının Ekonometrik Analizi”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bil. Ens., İktisat ABD, Yüksek Lisans Tezi, 116 s.
- Kızılaslan, Halil ve Senem Aktaş (2003) “Türkiye’de Buğday Destekleme Politikaları ve Uygulamaları”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 20 (1): 41-50.
- Kızılaslan, Halil (2004) “Dünya’da ve Türkiye’de Buğday Üretimi ve Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 21 (2): 23-38.
- Konyalı, Sema ve Okan Gaytancıoğlu (2007) “Türkiye’de Buğdayda Uygulanan Tarım Politikaları ve Trakya Bölgesi Buğday Üreticilerinin Sorunları”, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 4 (3): 249-259.
- Kurt, Çiğdem (2012) “Buğday İşleme Fabrikasındaki İşlem Akışı ve Enerji Sarfıyatı”, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bil. Ens., Biyosistem Mühendisliği ABD, Yüksek Lisans Tezi, 52s.
- Liefert, William, Olga Liefert, Gary Vocke & Ed Allen (2010) “Former Soviet Union Region To Play Larger Role in Meeting World Wheat Needs”, *Amber Waves*, 8(2): 12-19.
- Onurlubaş, Hatice Ebru ve Halil Kızılaslan (2007) “Türkiye’de Bitkisel Yağ Sanayindeki Gelişmeler ve Geleceğe Yönelik Beklentiler”, *Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü*, Ankara.
- OAİB (Orta Anadolu İhracatçılar Birlikleri Genel Sekreterliği) (2010) “Değirmencilik Ürünleri Sektör Raporu”, Haziran-2010. Ankara.

Parlakay, Oğuz ve Sinan Duru (2017) “Türkiye’de İşlenmiş Tarım Ürünleri Dış Ticaretinde Dahilde İşleme Rejiminin Etkilerinin Trend Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”, *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 21(1): 62-72.

Resmi Gazete (2019) “2019 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar”, 24 Ekim 2019 Tarihli ve 30928 Sayılı Resmi Gazete, Ankara.

Selmanov, Deniz (2011) “Tahıl ve Yağlı Tohumlarının Fiyatlarının Belirlenmesi ve Fiyat Değişimlerinin Tahmin Edilmesi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bil. Ens., İktisat ABD, Yüksek Lisans Tezi, 123s.

Tarım ve Orman Bakanlığı (2019) “Tarım Ürünleri Piyasaları- Buğday- Ocak 2019- Rapor No:3”, *Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü*, Ankara.

TTB (Tarsus Ticaret Borsası) (2017) “2017 Yılı Buğday Durum Değerlendirme Raporu”, Tarsus.

TMO (Toprak Mahsulleri Ofisi) (2012) “Mamul Madde İmalatçı-İhracatçılara İhracattan Sonra Hububat Satışlarına Ait Uygulama Esasları”, Ankara.

TMO (Toprak Mahsulleri Ofisi) (2017) “2016 Yılı Hububat Sektör Raporu-2016”, <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/hububatsektorraporu2016.pdf>. Ankara. (Erişim Tarihi: 15.07.2018).

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2017) “TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri”, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>. (Erişim Tarihi: 12.07.2018).

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2017) “TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri”, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>. (Erişim Tarihi: 12.07.2018).

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2019) “Tarımsal Fiyat ve Ekonomik Hesaplar”, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1004. (Erişim Tarihi: 23.11.2019).

Yiğit, Ali Ata (2019) “Türkiye’nin Tarıma Dayalı Sanayi Politikası (1923-1938)”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(2): 315-326.

Hannah Arendt: Dreyfus Davası'nda Adalet

Tuğçe ERDİNÇ¹

Sorgulanmamış hayat yaşanmaya değer.

Sokrates

Özet

Bu makale, Hannah Arendt'in *Totalitarizmin Kaynakları 1 / Antisemitizm* adlı kitabının son bölümü olan Dreyfus Davası'ndan hareketle adalet ile adaletsizlik, insan sevgisi ile ırkçılık, korku ile başkaldırı, etkinlik ile edilgenlik arasında sıkışıp kalan birey üzerinedir. Davada Yahudi olan Dreyfus'un ırkı yüzünden haksız yere yargılanması ve yöneticilerin kendi suçunu kapatmak için adaleti toz bulutunun içine hapsedmeleri ve halkı yurt sevgisiyle sömürerek kendi çıkarları için nasıl galeyana getirdikleri anlatılmaktadır. Evrensel bir hak olan adalet ve insan onuru bir ırkın içinde görünmez hale gelmiştir.

Bu çerçevede Agamben'in *Dispozitif Nedir? / Dost* adlı kitabından hareketle yöneticilerin adaleti görünmez kılmak için nasıl insanları düşünmekten alıkoydukları, her yerden insanı sararak fikirsizleştirdiği ortaya konularak, insanların bu sarıştan kurtulmaları için Ranciere'in etkin seyircisi ve Badiou'da bir fikrin önemi ortaya konacaktır. Çünkü insanı diğer canlılardan ayırt eden düşünmesidir. Olanaklar varlığı olan insan, olanaklarını, aklıyla, düşünmesiyle etkin bir şekilde ortaya koyar ve gerçekleştirir. Bu amaç doğrultusunda bu makale, fikirsizlik olgusunun nelere yol açtığını gözler önüne sermeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hannah Arendt, Dreyfus Davası, Irk, Adalet, Düşünmenin Önemi.

Hannah Arendt: Justice in The Dreyfus Case

Abstract

By moving from the last chapter of Hannah Arendt's *Sources of Totalitarianism 1 / Antisemitism*, this article is about the indivisual who is stuck between justice and injustice, racism and human love, rebellion and fear, activity and passivity. In the case, the unjust trial of the Jew Dreyfus is described because of his race and the rulers imprison the justice in a cloud of dust to cover their own guilt and how they exploit the public, by using the love of the country and aggravate them for their own interests. Justice and human dignity, a universal right, have become invisible within a human race.

In this context, by considering Agamben's "What is Dispozitif/ Friend" how the managers have prevented people thinking to make justice invisible, by being revealed that it has made the human being idealless, by wrapping the human being from every side, in order people to be rescued from this trouble, the importance of Ranciere's effective audience, in Badiou the importance of idea will be revealed. Because what distinguishes human being from other living things is that human being thinks. The human being, the existence of possibilities, presents and realizes his / her possibilities with his/her mind and thinking effectively. Under the light of this purpose, this article will try to reveal what the phenomenon of the unconsciousness causes.

Key Words: Hannah Arendt, Dreyfus Case, Race, Justice, Importance of Thinking

¹ Yüksek lisans öğrencisi, Uludağ Üniversitesi Felsefe Bölümü, tugceerdinc0@gmail.com

Giriş

İnsan, düşünme yetisine sahip bir varlıktır. Düşünebilmesiyle diğer canlı varlıklardan ayrılır ve düşünmek insanın en güçlü silahıdır. Bunun yanı sıra insan bir toplumun içine doğar, büyür ve gelişir. Bu sebeple içinde yaşadığı toplumun siyasal, sosyal ve kültürel olaylarından etkilenir ve insanın düşünmesi kimi zaman bu olayların altında şekillenebilmektedir.

Bu bakış açısıyla 21. yy'dan baktığımızda Arendt'in *Totalitarizmin Kaynakları 1 / Antisemitizm* adlı eserinde Fransa'da işlenen Dreyfus Davası'nda, bir Yahudi olan Dreyfus'un siyasete nasıl kurban gittiğini ve yöneticilerin kendi suçlarını kapatmak için ulusal duyguları sömürerek kendi halkını nasıl galeyana getirmiş oldukları anlatılmaktadır. Bu dava sonunda asıl suçlunun kendini deşifre etmesi ile Dreyfus'un suçsuz olduğu çok geç olsa da ortaya çıkmıştır fakat Dreyfus'un serbest kalmasından uzun bir süre geçmesine rağmen Dreyfus, sokakta hala saldırılara maruz kalmıştır.

Nasıl oluyor da insanların bu derece gözleri kapanabiliyor? İnsanın en büyük gücü olan düşünmesi, fikri, toplumu aşamayacak ve insanlık onurunu çiğneyecek duruma nasıl düşebiliyor? Bu doğrultuda Agamben'in *Dispozitif Nedir? / Dost* adlı eseri ele alınarak insanın her yerden kuşatılması sağlanarak nasıl fikirsizleştirildiği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Agamben'e göre, dispozitif, "şu ya da bu şekilde yaşayan varlıkları yakalama, yönlendirme, belirleme, önleme, modelleme, denetleme; bu varlıkların vücut diline, davranışlarına, fikir ve söylemlerine dayanak teşkil yetisi olan her şey (...) bunlardan başka olarak gazetecilik, yazarlık, edebiyat, felsefe, ziraat, sigara, internette gezinme, bilgisayarlar, cep telefonları." (Agamben 2012: 29-30)

Agamben'in dispozitif tanımından anlaşılacağı üzere insanın nasıl sarılıp sarmalandığı gözler önündedir. Bu olay, insanın düşünmesinin önünde engel oluşturmaktadır. Bunların ışığında Ranciere'in, *Özgürleşen Seyirci* adlı eseri ele alınacaktır. Bu kitapta Ranciere, bilinçli / etkin bir seyircinin öneminden bahseder. Bizde buradan hareketle çağında, toplumunda yaşanan olaylara seyirci kalan insanın, olup bitenlere karşı bilinçli olması gerektiğinin önemle üzerinde durup, daha sonra Badiou'nun *Komünist Hipotez* adlı eserinde insanın bir fikre sahip olmasını ve bunun sonucunda ne olursa olsun bir mücadele verilmesi gerektiğinden bahsedeceğiz. Çünkü "bir idea'ya sahip olmak kapitalist ekonomiden, ordudan, polisten, kar düzenine sahip yasalarından ve özel çıkarlardan kurtulmuş bir dünya düşüncesine sahip olmayı gerektirir." (Demirtaş, 2013: 71)

Aksi takdirde bilinçli bir seyirci olmadıktan ve sağlıklı bir düşüncenin olmadığı yerde Dreyfus Davası'nda yaşananlar gibi gözler görmez olur. Peki, gözlerin görmediği yerde adalet nasıl sağlanacaktır? Bu davada haksız yere yargılanmış olan Dreyfus, ırkı yüzünden hiç sorgulanmadan suçlu ilan edilmiştir. Fransa'daki halkın çoğunluğu, kendi yöneticilerini hiç sorgulamadan, bu durumu kabul etmişler ve bunun yanı sıra Fransa'da yaşayan Yahudiler de bu olaya sessiz kalmışlardır. Yahudilerin bu olaya sessiz kalmalarındaki sebep nedir? Bu körü körüne inanmanın getireceği

sonuçlar nelerdir? İster buna yurt sevgisi diyelim ister ırkçılık olarak adlandıralım. Peki nasıl oluyor da adalet bir ırkın içinde görünmez bir hal alabiliyor? Ve nasıl oluyor da düşünen bir varlık olarak insan, körü körüne bir fikre bağlanıp kalabiliyor?

1. Agamben'in Dispozitif Kavramı Işığında Dreyfus Davası (sağırlaştırma-körleştirme-hissizleştirme)

Fransa'da gerçekleşen Dreyfus Davası sırasında, Fransa'da Üçüncü Cumhuriyet ilan edilmişti. Fakat zengin Katolik burjuvazi kesimi hala varlığını sürdürmekte ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmekteydi. Aynı zamanda devlet, orduyu demokratikleştirmeye ve sivil yetkilere bağlamaya yanaşmamıştır. Bunun sonucunda ordu, ulusun dışında bir varlık ve silahlı bir güç haline gelmiştir. Üçüncü Cumhuriyet'e karşı olan ve halkı galeyana getirmek isteyen kilise ve ordu, kendi kişisel çıkarları doğrultusunda çoktan bu yolda beraber yürümeyi kabul etmişlerdi.

Dreyfus olayı, bu karışıklıkta yaşanan bir davadır. Söz konusu dava, "1894 sonlarında Fransa'da görüldü. Fransız Genel Kurmayı'nda çalışan Yahudi bir subay olan Dreyfus, Almanya adına casusluk yapmakla suçlandı ve mahkûm edildi. Mahkeme oybirliği ile Dreyfus'un yaşam boyu Şeytan Adası'na sürülmesine karar verdi. Duruşma kapalı kapılar ardında yapıldı. Dosya dolusu bir iddianamenin olduğu söyleniyordu ama ortada bir tek bordro gözüküyordu(...) Temmuz 1895'te Genel Kurmayı'nın İstihbarat Bölümü'nün başına Albay Picquard getirildi. Mayıs 1896'da Genel Kurmay Başkanı Boisdeffre'ye, Dreyfus'un masumiyetine, asıl suçlunun Binbaşı Walsin- Esterhazy olduğuna kanaat getirdiğini söyledi." (Arendt 1996: 167)

"Kasım 1897'de Clemenceau, davanın tekrar görülmesi için ilk adımları attı. Clemenceau'nun gazetesi, Ocak 1898'de J' Accuse'yi [İtham Ediyorum] yayınladı. Bu arada Picquard tutuklandı (...) Ağustos 1898'de Esterhazy, zimmetine para geçirdiği suçlamasıyla onur kırıcı bir biçimde ordudan atıldı. Vakit geçirmeden bir İngiliz gazeteciye koşan Esterhazy, bordroyu yazanın Dreyfus değil kendisi olduğunu, kendi üstü ve karşı casusluk bölüm başkanı Albay Sandher'in emir kâğıtları üzerinde bulunan Dreyfus'un el yazısını taklit ettiğini anlattı. Birkaç gün sonra yine aynı bölümden Albay Henry, gizli Dreyfus dosyasının pek çok yerinde sahtekârlık yapıldığını itiraf ederek kendini öldürdü." (Arendt 1996: 168)

Bütün bu gelişmelerin sonunda, Dreyfus Davası'na bağlı bütün alt davalar af yoluyla sona erdirildi. Fakat bu kararı Temyiz Mahkemesi vermişti ve bunun için bir yetkisi bulunmuyordu. Askeri bir mahkeme önünde yeniden bir duruşma yapılması gerekmektedir fakat tekrar bir mahkumiyete yol açabileceği endişesiyle böyle bir talepte bulunamadığından Dreyfus "yasaya göre hiçbir zaman beraat etmedi". (Arendt 1996: 169)

Dreyfus Davası adaletin siyasete kurban edildiği önemli bir olaydır. Fransa'da Üçüncü Cumhuriyet Dönemi'nin körüklediği bir Yahudi düşmanlığı vardı. Yahudilere duyulan nefret adaleti

gölgelemişti. Dreyfus, Şeytan Adası'nda cezasını çekerken, Fransa'da bir mücadele başladı. Bir tarafta Dreyfus'un masum olduğuna inananlar, bir tarafta ise Dreyfus'un ırkı yüzünden bu düşmanlığı pekiştirenler.

Bu mücadeleye ordu, meclis, hükümet, basın ve tanınmış bilim adamları ve yazarlarda müdahil oldu. Burada dispozitif kavramının tekrar açıklanmasını uygun buluyorum. Agamben'e göre, dispozitif, "şu ya da bu şekilde yaşayan varlıkları yakalama, yönlendirme, belirleme, önleme, modelleme, denetleme; bu varlıkların vücut diline, davranışlarına, fikir ve söylemlerine dayanak teşkil yetisi olan her şey (...)." (Agamben 2012: 29-30) Özellikle bu düşmanlığı pekiştirmek isteyen, ordu ile hareket eden hükümet, halkı galeyana getirmek için Yahudi nefretini her gün biraz daha halka aşıyordu ve kendini haklı çıkartmak isteyen İktidar için artık her oyun oynanabilirdi.

Agamben, 1977'de Foucault'nun yapmış olduğu bir röportajda dispozitif ele alır, "dispozitif, iktidar ilişkilerinin belli bir doğrultuda güdümlenmesidir, hesaplı kitaplı, akılcı bir müdahale şeklidir. Bu güdümlenme ve müdahale bazen iktidar ilişkilerinin belli bir istikamette gelişmesini sağlamak, önlerini kesmek, bazen de ilişkileri istikrara kavuşturup kendi yararına çevirmek maksadını güder. Bu yüzden dispozitif her zaman bir iktidar oyunu çerçevesinde yer alır. Ne var ki aynı zamanda bilme biçimlerimizi sınırlayan kurallara da işaret eder." (Agamben 2012: 14-15)

Dreyfus Davası'nda kendi açıklarını kapatmak için ellerinden geleni yapan yöneticiler kendi çıkarlarını korumak ve kendilerini haklı çıkarmak amacıyla Fransız halkından bir Fransız ayaktakımı oluşturmuşlardır. Bu ayaktakımı sözde suçlu olan Yahudilere saldırmakta ve bunu da halkı korumak için yaptıklarını söylemektedirler. Bunlara göre, "yahudiler yağda kızartılmalı ya da ölünceye kadar vücutlarına iğneler batırılmalıdır. Boğazına kadar sünet edilmelidir." (Arendt 1996: 197)

Üçüncü Cumhuriyet politikacıları ve yüksek sosyete, yarattıkları ayaktakımı ile halkı koruma adı altında adaleti bir ırkın içinde görünmez kılmak istiyorlardı. Fransa'da Dreyfus yanlıları ve karşıtları olarak adeta iki grup oluştu. Fakat bilme biçimlerimize kadar karışan İktidar, Dreyfusçuların seslerinin kısılması için her yolu deniyordu. Örneğin bir Dreyfusçu olan Emile Zola, bu konuda bir kelime yazmaya kalkışsa hemen evinin camları indiriliyordu.

Yöneticiler her şekilde halkın gözlerini kapatmak için ellerinden geleni yaptılar. Karşı bir ses çıktığında ise o ses, hemen bastırılmakta ve halkın duyguları ile oynanarak halk, galeyana getirilmekteydi. Agamben'e göre, "bugün sanki bireylerin bir dispozitif tarafından modellendirilmediği, bir dispozitifin bireylere sirayet etmediği, bireyin bir dispozitif tarafından denetlenmediği bir an yok gibi!" (Agamben 2012: 31)

Dreyfus Davası'nda meydana gelen olay Agamben'in dispozitif diyerek adlandırdığı insanı her yandan sararak, "sağırlaştırma-körleştirme-hissizleştirme" olayıdır. Artık bu olaydan dönmek çok zordur. "Bir Yahudi'nin Alman casusu olduğu duyurulduktan sonra, hükümet için de, ordu için de dönüş olanaksızdır. Bir kez ok yaydan çıkmıştır. Sanık aklanırsa, onu suçlayan Fransız Genel

Kurmayı'nın saygınlığı zedelenek" (Baysan 2002: 183) ve halkın hükümete duyduğu güven sarsılacaktır.

Bunun yanı sıra devletin yaptığı propagandalar, körüklediği Yahudi düşmanlığı (Dreyfus Davası'nda görüldüğü üzere) bizlere devletin kötü fakat güçlü bir yanını göstermektedir. "Propaganda, kamuoyunu belirli bir ideoloji veya fikir yönünde etkilemeyi ve bu fikirler doğrultusunda kitlelerin hareket etmesini amaçlayan ikna odaklı bir iletişim yöntemidir." (Çankaya 2008: 38) Arendt'e göre, "tarihçinin asıl görevi, bu propagandanın bir yanıltmaca olduğunu yüzüncü kez kanıtlamak değildir." (Arendt 1996: 26) Burada asıl önemli olan insanların buna nasıl inandırılmasıdır.

2. "İdeali Yaşamın ve Etkin Seyircinin" Dreyfus Davasındaki Yeri

İnsanları sağırlaştırma-körleştirme-hissizleştirme politikası ile halkın büyük çoğunluğu hükümetin yanında yer almış ve yöneticiler büyük ölçüde başarıya ulaşmıştır. İnsanlar neye alkış tuttıklarını bilmeden, Dreyfus'un suçlu olduğuna inanmış ve Yahudilere düşman kesilmişlerdi. Yahudilere ölüm! gibi sloganlar o sağırlığın içinde bir haykırıyla atılıyordu.

Dreyfus'un ailesi ve Yahudiler ise bu olaya şaşkırtıcı bir biçimde sessiz kalmaktadır. Arendt'in sözlerine kulak verecek olursak, "Dreyfus Davası, Dreyfus'un ailesinin mahkemenin yeniden açılması için izledikleri garip taktikler yüzünden de güçlenmekteydi. Masum bir insanı kurtaralım derken, ancak suçluluk halinde kullanılması normal karşılanabilecek yöntemlere başvurdular. Alenilikten onlar da korkuya kapılarak sadece kapalı kapılar ardındaki manevralara bel bağladılar." (Arendt 1996: 194) Yahudiler, yahudi düşmanlığının elbet farkındaydılar ve her olayda ırkları yüzünden "günah keçisi" olarak gösterildiğinden bu mücadelede sessiz kalmayı tercih etmişlerdir.

Toplumda Dreyfus karşıtları büyük çoğunluktaiken, Yahudi halkının çoğu ve ailesinin bu duruma sessiz kalması ve yöneticilerin uyguladıkları politikalarla kendi açıklarını kapatmak için birçok sindirme politikaları karşısında, etkin Dreyfusçular da bulunmaktaydı. Bunlar arasında Picguard, Emile Zola, Anatole France, E. Duclaux, tarihçi Gabriel Monod ve Ecole Normale'in kütüphane müdürü Lucien Herr gibi bir avuç tanınmış yazar ve bilim adamı vardı.

Bu küçük ama aslında büyük çoğunluk adaletin sesiydi. Hükümetin, ordunun, halkın büyük çoğunluğunun hissizleşen duygularının ve ırk nefreti yüzünden insanlık onurunun çığnemesinin karşısında duruyorlardı. Pasif bir seyirci olmak yerine, izledikleri bizzat tanık oldukları olaylara sessiz kalamıyorlardı. Davaya sessiz kalanlar ve yöneticilerin politikalarına bakar kör kalan kısım, pasif bir seyirci olarak yöneticilerin politikalarını destekliyordu.

Bu pasif kalmış ve olup biten her şeye yabancı kalan seyirciyi etkin bir şekilde ayağa kaldırmak için Ranciere'e kulak verelim, "(...)seyirciyi, görünüşle büyülenmiş ve sahnedeki karakterle kendisini özdeşleştirmesini sağlayan empatinin esiri olmuş ağzı açık ayran budalasının

sersemleşmesinden koparmak, çekip almak gerekir. Bu yüzden garip, alışılmadık bir gösteri, anlamını aramak zorunda kalacağı bir bilmece gösterilecektir ona. Böylece seyirci, edilgen seyirci konumunu bırakıp sorgulayan, fenomenleri inceleyip nedenlerini araştıran bilimsel bir deneyci veya araştırmacı konumuna gelmeye zorlanacaktır.” (Ranciere 2009: 11)

Ranciere'in bahsetmek istediği kilit nokta seyircilik bilincidir. Aksi takdirde bu bilinçli düşünme eylemi gerçekleşmedikçe pasif halde yaşayanların durumu o halde, “Platon'un mağarasında zincirlenmiş tutsakların durumuyla aynıdır. Mağara görüntülerin gerçeklik, cehaletin bilgi ve yoksulluğun zenginlik olarak kabul edildiği yerdir.” (Ranciere 2009: 43) Bu olaya sessiz kalanlar tutsaktırlar ve bu tutsaklığın sürmesi için yöneticiler birçok uyarıcıyla insanları esir almaktadır.

Dreyfus olayında yöneticiler, kendi suçlarını örtmek için birçok uyarıcı sunmuş ve insanları hapsedmişlerdi. Bir fikre sahip olmayan ve düşünmesini erteleyen insanlar için sunulan fikir sorgulanmadan kabul edilir. Etkin bir seyirci olabilmek için, bir fikre sahip olabilmek ve bütün uyarıcılara rağmen sorgulamamız gerekmektedir.

Dreyfusçular yola çıktıklarında çok az kişiydiler, davalarından dönmeyerek kararlı bir şekilde arkasında durarak kalabalık bir kısmı arkalarına çekmeyi başarabildiler. Onlar savaşmaktan, başarısızlığa uğramaktan korkmadılar. Badiou'ya göre, “dünyanın düzeninin bu olduğu ve bunu değiştiremeyeceğimiz kanısına boyun eğen zihinsel tasavvurlar içinde kaldığımız sürece, hiçbir özgürleşme siyaseti mümkün değildir.” (Alain 2011: 56)

Dreyfusçular, hiçbir şekilde boyun eğmemişler ve bu düzene hayır diyebilmişlerdir. Badiou'ya kulak verecek olursak “cesaret günümüzün politik erdemidir. Sadece polis önünde gösterilen cesaret değil, şüphesiz oda önemlidir ama düşüncelerimizi, ilkelerimizi ve sözlerimizi savunma, ne düşündüğümüzü, ne istediğimizi, ne yaptığımızı kesin olarak yüksek sesle söyleme cesaretidir.” (Alain 2011: 58) Dreyfusçu olan Emile Zola'nın önemi, yazarlığının yanı sıra bu cesareten de gelmektedir. Kitlelere meydan okurken, savaşırken sergilediği kararlılık ve gözü peklik etkin seyircinin adeta bir tanımıydı.

Çoğunlukta olan Dreyfus karşıtlarına rağmen, Dreyfusçular, kendilerini o insanlardan ayırma cesaretini gösterebildiler. Sorgulayarak ve bilinçli bir düşünmenin ışığında kendi fikirlerini ısrarla sürdürdüler. Badiou'ya göre, “içimdeki filozof sizlere Platon'dan beri sürekli yinelenmekte olan son derece basit bir şeyi söylüyor. Sizlere bir *idea* ile yaşamamız gerektiğini ve asıl politikaların buna inanmakla başlayacağını söylüyor.” (Alain 2009: 59).

Bütün bunların ışığında insan, bir fikir sahibi olmalıdır. Arendt'e göre, “yaşamın nefesi olmaksızın, insan bedeni bir cesetten ibarettir; düşünme olmaksızın da insan zihni ölüdür.”(Arendt 2018b: 149) Bunun için insan bilinçli bir şekilde düşünme eylemini gerçekleştirebilmelidir. Dreyfus Davası'nda halkı bu kadar kolay bir şekilde galeyana getiren şey, insanların bir düşüncelerinin olmayışdır. Arendt bu davada “davanın kendisinin hukuki görünümüne değil, olayın siyasal

arkaplanını oluşturan kamu desteğinin, Yahudilere ölüm sloganını bayraklaştırdığı bir yirminci yüzyıl gerçeğine dikkatimizi çeker.” (Gülen vd. 2017: 223)

Bunun için son alt başlığımızda Hannah Arendt’in *Totalitarizmin Kaynakları 1 / Antisemitizm* adlı eserinden yola çıkılarak Yahudi düşmanlığı için ileri sürülen sebepleri kısaca göstermeye çalışacağız.

3. Yahudi Düşmanlığı (Antisemitizm)

Çakı’ya göre antisemitizm, “Roma İmparatorluğu Dönemi’ne kadar uzanmaktadır. 11. yüzyılda 1. Haçlı Seferi’nde, 13. yüzyılda İngiltere’de ve 15. yüzyılda İspanya’da da antisemitist hareketlerin yaşandığı görülmüştür. Buna karşın yakın tarihte Antisemitizm’in en fazla yaşandığı ülke Nazi Almanyası olmuştur. 20. yüzyılda, Nazizm ideolojisinin temelinde yer alan Antisemitizm, Nazilerin 1933’de Almanya’da iktidara gelmesinden sonra etkili bir şekilde yaşanmıştır.” (Çakı 2019: 204)

Arendt’e göre, “pek çok insan, Nazi ideolojisinin antisemitizm etrafında odaklanmasını ve Nazi politikasının Yahudilere zulmetmesini nihai olarak onları yok etmeyi amaçlamış olmasını hala bir rastlantı olarak görmektedir.” (Arendt 1996: 19) Arendt ise *Totalitarizmin Kaynakları 1 / Antisemitizm* adlı eserinde, bu davanın Dreyfus’a yıkılmasını ve her defasında Yahudilerin suçlu olarak ilan edilmesini bir tesadüf olarak görmemektedir.

Arendt bu konuda yapılan alelacele açıklamalara dikkat çeker. İlk olarak, ona göre, antisemitizmi “taşkın bir milliyetçilikle ve buna bağlı olarak patlak veren yabancı korkusundan doğan galeyanlarla” (Arendt 1996: 20) özdeş kılmak istemişlerdir. Arendt’e göre, antisemitizm sorununa doğru olmayan ikinci bir yaygın yaklaşım da “ebedi antisemitizm” (Arendt 1996: 27) düşüncesidir. Bu düşünceye göre, “Yahudilere duyulan nefret, tarihin olsa olsa vesilesini oluşturduğu olağan ve doğal bir tepkidir (...) Eğer insanlığın aşağı yukarı iki bin yıldır Yahudileri katlettikleri doğrusa, bu durumda Yahudi öldürmek olağan hatta insanca bir meşguliyettir ve Yahudilere duyulan nefret temellendirmeye ihtiyaç göstermeyen, kendi başına meşru bir şeydir. Bu açıklamayı, ebedi antisemitizm varsayımını daha da şaşırtıcı kılan özellik, çok büyük sayıda yansız tarihçi ve Yahudi tarihçilerin neredeyse hepsi tarafından benimsenmiş olmasıdır. Böyle bir yaklaşım iki farklı durumu sanki anlaşılır bir durummuş gibi göstermektedir.” (Arendt: 1996: 27) Nasıl ki antisemitikler işledikleri cinayetlere mazeretler bularak sorumluluklarından kaçıyorlarsa, Yahudiler de kendi sorumluluklarına düşen payı tartışmak istememektedirler.

Bu iki yaklaşım da Arendt’e göre gerçek değildir. Arendt Yahudi düşmanlığını, “modern antisemitizmi geleneksel milliyetçiliğin gerilemesine koşut olarak yükselmiş ve tam olarak Avrupa ulus - devletler sistemi ile onun kararsız güçler dengesinin çatırdadığı bir dönemde doruk noktasına” (Arendt 1996: 21) ulaştığını iddia eder.

Sonuç

Dreyfus olayının günümüzde altı çizilerek tekrar tekrar bilinçli bir şekilde okunması ve üzerinde durulması gereken bir dava olduğunu düşünmekteyim. Dreyfus olayı, bir askeri görevlinin haksız yere suçlanması ve ordudan atılmasından ibaret değildir. Dreyfus Davası, ülkedeki iktidar ilişkilerinin ortaya konulduğu, insanlık onurunun hiçe sayıldığı bir olaydır. Halkın bu olayı sorgulamadan, destek vermesi fikirsizliğin zararlı sonuçlarını bize göstermiştir.

Körü körüne herhangi bir görüşe, bir fikre, bir inanca bağlılığın getirdiği sonuçlar insanoğlu için bir yıkımdır. Suç bir gün bir ırka, bir gün ideolojilerin üzerine atılır. Bu yüzden körü körüne bağlılık insanı, insan olmaktan çıkarır. Diğer önemli bir nokta ise körü körüne bağlılıkta insan artık kendi aklını kullanmıyordur. İnsan kendi aklını kullanmalıdır. Çünkü kendi aklını kullanan insan özgürdür, aklını kendi kullanan insan olup bitenin farkındadır ve düşünmesiyle farkındalık yaratabilir. Arendt'in de dediği gibi, "hiçbir şey yaptıklarımızı düşünmekten daha önemli değildir." (Arendt 2003: 33)

Dreyfus Davası'nda göze çarpan noktalardan ilki, Dreyfus'un ailesinin ve Yahudilerin bu olaya sessiz kalmalarıydı. Bu sessiz kalınışın altında yatan sebep korkudur. Yahudiler toplumda bir yer edinmek için çırpınıp durmuşlar ve bir hak talebinde bulunmayı herkesten öte kendilerinde bulamamışlardır. Hem mağdur hem sessiz hem de ne yapacaklarını bilmeden kendi davalarına sessiz kalmışlardır.

Günümüze bakıldığında ise kadın cinayetlerinde, istismar olaylarında ve iş kazalarında mağdur olan taraf susmakta, susturulmaktadır. Toplum tarafından biçilen değerler, genelde mağdur olanın haksız gösterilmesi gibi unsurlar, mağduriyeti yaşayan kişiyi birde suçlu potansiyeline düşürmektedir. Kadınların toplumdaki yeri, kadına biçilen değer ve iş kazalarında mağdur olanın "ekmek yediği yere ihanet olmaz" mantığı altında belli bir ücret karşılığında susturulması acıklı bir olaydır. Her ne olursa olsun mağdurun sesi çıkmalıdır. Çünkü toplum tarafından biçilen değerler insan ürünüdür ve zor olsada değişime açıktır. Aksi takdirde yaşanan bu olayların mağduru kim suçlusu kim belirsiz kalacaktır.

İkinci göze çarpan nokta ise, Dreyfus olayında yöneticiler halkı galeyana getirmek için yurt sevgisini, insanların vatana bağlılıklarını sömürerek, o halkın içinde yaşayan farklı bir kesime suç atıp halkı ayaklandırmaktadır. Gerçekten de en kolay ve en çabuk ayaklandırma biçimidir. Çünkü insan bir yere aittir, ait olmak ister. Hayatın belirsizliklerine karşı toplumuna, kültürüne, toprağına bağlıdır. Orada kendini güvende hisseder. Fakat unutulmaması gereken bir nokta vardır. Yurt sevgisi, insan sevgisi ile çelişmemelidir. Bu çelişirse vatana bağlılık, bağımlılığa yani bir hastalığa dönüşür ve bu bağımlılıkta gerçeğin üstü çok kolay bir şekilde örtülür.

İnsan belli bir toplumda dünyaya gelir. Kültürüyle yoğrulur, çevresiyle harmanlanır. Fakat insan düşünmesiyle toplumu aşmalıdır. İnsan sınır tanımayan bir varlık olarak, sadece toplumun biçtiği değerlere yahut dayatılan kurallarla sınırlanamaz. Sınır çizmek, belli bir çerçevede düşünmektir. Bu da insan için paradokstur. Çünkü düşünceler sınırlanamaz, düşünceler çağları aşmaktadır tıpkı yıllar önce Sokrates'in "sorgulanmamış hayat yaşanmaya değmez" sözünün çağları aştığı gibi. Dreyfus'un araştırılmadan, sorgulanmadan, düşünülmeden yargılanması ve bunun bu şekilde yapılmasına göz yumulması, görmezden gelinmesi de bir insanlık suçudur. Unutmamak gerekir ki *"hiçbir ırk, hiçbir mezhep, hiçbir din, hiçbir siyasi ideoloji suç işlemez. Suçu işleyen insandır"*.

Kaynakça

- Agamben, Giorgio (2012), *Dispozitif Nedir? / Dost*, (Çev. Ekin Dedeoğlu) Monokl Yayınları, İstanbul.
- Arendt, Hannah (1996), *Totalitarizmin Kaynakları / 1 Antisemitizm*, (Çev. Bahadır Sina Şener) İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Arendt, Hannah (2018b), *Zihnin Yaşamı*, (Çev. İsmail Ilgar), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Arendt, Hannah (2003), *İnsanlık Durumu*, (Çev. Bahadır Sina Şener), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Badiou, Alain (2011), *Komünist Hipotez*, (Çev. Oylum Bülbül) Encore Yayınları, İstanbul.
- Baysan Tekay, Gül (2002), Dreyfus Davası: Gerçek ve Adalet Savaşçısı Zola, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C:19, ss.181-195.
- Çakı, Caner (2019), “Antisemitist Mitlerin İnşasında Nazi Propagandasının Rolü”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, S:17, ss.203-119.
- Çankaya, Erol (2008), *İktidar Bu Kapağın Altındadır: Gösteri Demokrasisinde Siyasal Reklamcılık*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- Demirtaş, Mustafa (2013), “Badiou ve Özgürleşme Siyaseti”, *Düşünme Dergisi*, S:5, ss.70-78.
- Gülen, Ömer, Ömer Faruk Pazarlıklı (2017), “Hannah Arendt’in Totalitarizmin Kaynakları/1 Antisemitizm Kitabı Ekseninde Bir Değerlendirme”, *Eskiye Sosyal Bilimler Dergisi*, 34/bahar, ss. 217-228.
- Ranciere, Jacques (2009), *Özgürleşen Seyirci*, (Çev. E. Burak Şaman) Metis Yayınları, İstanbul.

Güç Dengesi Teorisi Perspektifinden Birleşmiş Milletler¹

Ege DEMİREL²

Özet

Güç Dengesi Teorisi, birçok konu ve/veya sorun kapsamında araştırmalara ve çalışmalara teorik ve kavramsal çerçeve sunmuştur. Genel olarak literatürdeki çalışmalar dikkate alındığında bu teorinin, güç dengesini devletler ya da ittifaklar arasında sistemdeki güç dağılımını korumaya ya da değiştirmeye yönelik izlenen politikalar sonucunda ortaya çıkan güç formu olarak ele aldığı görülmektedir. Teorinin çalışma alanlarına bakıldığında ise; klasik bağlamda devletler arası ilişkiler ve özellikle XIX. yüzyıl Avrupa'sı teorinin önemli inceleme alanlarından birisi olmuştur. Öte yandan, söz konusu bakış açısı, uluslararası ilişkiler ve uluslararası politika bakımından, sadece devletler arasında değil aynı zamanda pek çok konu, alan ya da aktör düzeyinde de ele alınabilir. Bu çalışmada ise; teorinin çok fazla tercih edilmediği uluslararası örgütler düzeyi incelenecektir. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler, Güç Dengesi Teorisi perspektifinden bakılarak ele alınacaktır. Çalışmada, BM'nin güç dengesi bakımından nasıl bir rolü ve işlevi olduğu sorgulanacaktır. Bu sorgulama yapılırken örgütün hem Soğuk Savaş dönemi hem de Soğuk Savaş sonrasındaki dönemi incelenecektir. Ayrıca çalışmada, BM'nin devletler tarafından hangi politikalarla bir güç dengesi aracı olarak kullanıldığı irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Güç, Güç Dengesi, Güç Dengesi Teorisi, Birleşmiş Milletler.

From The Balance of Power Theory Perspective The United Nations

Abstract

Balance of Power Theory provides theoretical and conceptual framework for researches and studies in many subjects and/or problems. In general, when the studies in the literature are taken into consideration, it is seen that this theory treats the balance of power, as a form of power that emerges as a result of the policies pursued in order to maintain or change the distribution of power in the system between states or alliances. When the study areas of the theory are examined; inter-state relations in the classical context and especially Europe in the XIX. century have become one of the important fields of the study. On the other hand, in terms of international relations and international politics, this perspective can be addressed not only among states but also at the level of a wide range of topics, areas or actors. In this study; the level of international organizations where theory is not preferred much will be examined. In this context, the United Nations will be examined from the perspective of Balance of Power Theory. In this study, the role and function of the UN in terms of balance of power will be questioned. During this questioning, both the Cold War period of the organization and the post-Cold War period of the organization will be examined. In addition, it will examine which policies that the UN is used as a balance of power by the states.

Keywords: Power, Balance of Power, Balance of Power Theory, United Nations.

¹ Bu makale, yazarın "Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı Kapsamında BM Güvenlik Konseyi" adlı doktora tez çalışması ile ilgili olarak hazırlanmıştır.

² Doktora öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler A.B.D., egedemirel5@gmail.com

Giriş

Hem sosyal bilimlerin birçok alanında hem de Uluslararası İlişkiler disiplininde güç kavramı ve güç olgusu önemli bir başvuru aracı olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda birçok konu, alan ve sorun güç kavramı ve güç olgusu çerçevesinden ele alınmaktadır. Güç Dengesi Teorisi de bu çerçevede Uluslararası İlişkiler disiplininde pek çok çalışmada kullanılan bir teori olmuştur. Güç Dengesi Teorisi, devletler arası ilişkilerde Realistlerin sıfır toplamlı oyun, göreceli kazançlar, rekabet ve çatışma gibi ilkeler etrafında ele aldıkları sorunsalları incelerken kullandıkları önemli bir teorik araç olarak nitelendirilebilir.

Bu teori klasik anlamda devletler arası ilişkiler analiz edilirken kullanıldığı üzere; uluslararası örgütler açısından da ele alınabilir. Örneğin; NATO-Varşova Paktı veya AB-ŞİÖ veya NATO-ŞİÖ gibi çeşitli örgütler arasında karşılaştırmalar yapılarak Güç Dengesi Teorisi perspektifinden bazı çıkarımlar elde etmek mümkündür. Çünkü bahsi geçen örgütler arasında da güç dengesini sağlamak için bazı girişimler yapılmaktadır. Bu girişimlerin çeşitli politikalar ile uygulamada somut olarak görüldüğü söylenebilir. Örneğin; NATO'nun SSCB'yi/Rusya'yı çevreleme politikası uygulayarak güç dengesini sağlamaya çalışması ya da kendi lehine güç dengesini bozmaya çalışması bu bağlamda aktarılabilir. Aynı şekilde, Birleşmiş Milletler de bu kapsamda değerlendirilebilecek örneklerden birisidir.

Bu nedenle, bu çalışmada güç dengesi teorisi perspektifinden BM örgütü analiz edilmeye çalışılacaktır. Teorinin BM özelinde geçerlilik taşıyıp taşımadığı irdelenerek teori BM örgütü üzerinden test edilecektir. Bu kapsamda öncelikle çalışmanın ilk bölümünde Güç Dengesi Teorisi genel hatlarıyla ve temel kaynaklar esas alınarak aktarılmaya çalışılacaktır. Bu esnada teorinin ana varsayımları ve kullandığı kavramsal araçlar ele alınacaktır. Diğer taraftan güç dengesi hakkında belirtilen görüşler ve varsayımlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar dikkate alınarak kavramın ve teorinin genel mantığı aktarılmaya çalışılacaktır. Dönemsel olarak ise gerek Soğuk Savaş dönemi gerekse Soğuk Savaş sonrası dönem irdelenecektir. Ardından çalışmanın ikinci bölümünde Güç Dengesi Teorisi, Birleşmiş Milletler örgütü analiz edilirken teorik bağlamda sorgulanacaktır. Ayrıca belirtmek gerekir ki; gerekli yerlerde Birleşmiş Milletler'in Milletler Cemiyeti'nin bir anlamda devamı olarak değerlendirildiği için MC'ye yönelik bazı önemli noktaların üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda, BM'ye dair bazı çıkarımlar elde edilecektir. Bu kısımda, örgütün güç dengesi ile ilişkisi değerlendirilecektir. Bu nedenle BM'nin hangi politikalar ya da araçlar açısından güç dengesi ile ilişkilendirilebileceğine dair açıklamalar yapılacaktır. Bunun dışında somut olarak örnek olaylar üzerinden açıklamaların daha anlaşılır olması sağlanmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın amacı ise; Güç Dengesi Teorisi'nin BM'nin analizinde kullanılabilecek bir teorik çerçeve imkânı sunduğunu ortaya koymaktır. Yani BM örgütünün güç dengesi bakımından ele alınabilecek bir aktör olduğu iddiası çalışma içerisinde sunulmaya çalışılacaktır. Öte yandan, bu

çalışmada; analiz yöntemi olarak nitel yöntem kullanılmıştır. Bunun dışında örnek olay incelemeleri tekniği de kullanılarak teorinin varsayımları test edilmeye çalışılmıştır.

1. Güç Dengesi Teorisi

Güç dengesi, incelenen zaman, mekân, aktör unsurları ve uluslararası sistemin yapısı temelinde farklı şekillerde değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle güç dengesi bazen eşit bir güç dağılımına işaret ederken, bazen de bir devlet açısından güç dengesi kendi lehine olan güç konsolidasyonu olarak nitelendirilebilmektedir. Bazı durumlarda güç dengesi dört-beş devlet arasında sınırlı bir coğrafyada tezahür ederken bazı durumlarda ise; iki devlet ya da iki ittifak grubu arasında bütün uluslararası sistemi kapsayacak şekilde etki doğurabilir. Bu açıdan güç dengesi hakkında birtakım açıklamalar yapmadan önce bu terimin üzerinde uzlaşılan ve kesin olarak belirli sınırlar dâhilinde ele alınan bir duruma karşılık gelmediği uyarısını öncelikle akılda tutmak gerekmektedir. Bu noktada bahsedilen hususları da dikkate alarak artık, güç dengesi üzerine literatürdeki açıklamalara ve değerlendirmelere geçilebilir.

Morgenthau, güç dengesi kavramını dört farklı anlam çerçevesinde ele almaktadır. Buna göre, birincisi; güç dengesi, belirli bir duruma yönelik bir politika şeklinde değerlendirilebilir. İkincisi, güç dengesinin fiili bir duruma karşı yapıldığı iddia edilebilir. Üçüncüsü, güç dengesi ile yaklaşık olarak gücün sistemde eşit bir şekilde dağılımı kastedilebilir. Son olarak dördüncüsü, akla gelebilecek herhangi bir güç dağılımına karşılık olarak bu kavram öne sürülebilir (Morgenthau, 1948: 125).

Güç dengesinin pek çok farklı anlamı olduğunu belirten Scweller de 7 farklı şekilde bu terimi ifade etmektedir. Birincisi, güç dengesi eşit ölçüde bir güç dağılımı şeklinde anlaşılabilir. İkincisi gücün eşit olarak dağıtılması gerektiği ilkesi olarak belirtilebilir. Üçüncüsü, belirli bir zamanda var olan güç dağılımı olarak nitelendirilebilir. Dördüncüsü, zayıf aktörlerin zararına olacak bir şekilde büyük güçler arasında kurulan denge biçiminde düşünülebilir. Beşincisi, gücün eşit bir şekilde dağılmasını engellemek amacıyla güç bakımından baskın olmanın gerekli olduğu ilkesi olarak belirtilmektedir. Altıncısı, bir devletin dengeleyici rolünü üstlendiği ve sistemde taraflar arasında dengenin korunmasını sağlayan bir işlevi yerine getirdiği bir yapı için de bu terim tercih edilebilir. Son olarak yedincisi, güç dengesi uluslararası politikanın doğasında var olduğu iddia edilen gücün eşit bir şekilde dağılımını üreten bir eğilim anlamında kullanabilmektedir (Schweller, 2016: 3).

Burada belirtilen güç dengesi sistemindeki dengeleyici aktörün rolü bütünleştirici bir rol olarak nitelendirilebilir. Çünkü bu aktör sistemde hiçbir ittifakın baskın bir konuma gelmesine müsaade etmemekte böylece sistemin bütünsel olarak varlığını sürdürmesine katkı vermektedir. Buna karşın gevşek iki kutuplu sistemde ise; bu aktörün rolü, bir aracı rol şeklinde değerlendirilebilir. Çünkü bu sistemde dengeleyici aktör taraflardan birisine katılma davranışı yerine aracı rolü üstlenmeyi tercih edecektir. Bu sistemde bütünleştirici rolü ise; evrensel aktör veya bloklara dâhil olmayan bir aktör üstlenebilir (Kaplan, 1957: 691).

Haas ise; güç dengesinin anlamına ilişkin değerlendirmeleri sekiz farklı başlık altında toplamıştır. Buna göre, güç dengesi; ilk olarak, eşit bir güç dağılımı şeklinde incelenebilir. İkincisi tam bir dengeye karşılık olarak kullanılabilir. Üçüncüsü, bazen hegemonya kavramı dahi güç dengesi anlamında ele alınabilir. Dördüncüsü, istikrar ve barış anlamına gelebilir. Beşincisi, istikrarsızlık ve savaş kelimeleri de güç dengesini ifade ederken kullanılabilir. Altıncı olarak, güç dengesi genel olarak güç politikaları biçiminde anlaşılabilir. Yedincisi, güç dengesi evrensel hukuk tarihine karşılık olarak da söylenebilir. Son olarak sekizinci anlamda, güç dengesi sistem ve bir tür politika gösterici olarak algılanabilir (Haas, 1953: 447–458).

Güç dengesinin farklı anlamları konusunda yapılan bir diğer çalışma Wight'a aittir. Wight, sınıflandırmasını dokuz başlık altında ortaya koymuştur. Buna göre: 1- Güç dengesi, eşit bir güç dağılımı biçiminde değerlendirilebilir. (Burada eşit güç dağılımının var olduğu kabul edilmektedir.) 2- Güç dengesi, gücün eşit olarak dağıtılması gerektiği ilkesine atfen ele alınabilir. (Burada ise; eşit güç dağılımının var olması ideal bir durum olarak ele alınmaktadır.) 3- Güç dengesi sistemde mevcut olan güç dağılımı olarak anlaşılabilir. 4- Zayıf güçlerin zararına olacak bir şekilde büyük güçlerin aralarındaki güç bakımından eşitliği şeklinde nitelendirilebilir. 5- Güç bakımından zayıf olan tarafa yapılacak bir güç transferi ile yani güçlü bir devletin zayıf tarafa eklenmesiyle ortaya çıkacak güç durumundaki dengesizlik riskinin önüne geçilerek güç dengesinin kurulması olarak da ifade edilebilir. 6- Gücün dengelenmesi için bir aktörün özel bir rol üstlendiği zaman da güç dengesinden bahsedilebilir. Yani burada bir dengeleyici aktör mevcuttur. 7- Ya da mevcut güç dağılımında bir aktörün daha fazla güce sahip olduğu durum da bir çeşit güç dengesi olarak değerlendirilebilir. 8- Sistemde bir gücün baskın olarak bulunduğu bir yapı dahi güç dengesi şeklinde incelenebilir. 9- Ayrıca güç dengesi, uluslararası politikanın doğasından kaynaklanan eşit bir güç dağılımının üretilmesi eğilimi şeklinde de okunabilir (Wight, 1966: 151).

Somut olarak güç dengesi sistemi XX. yüzyıldaki uluslararası sistem temelinde incelendiğinde dört farklı sistemik dağılım olduğu söylenebilir: İlk dönem; I. Dünya Savaşı öncesi dönemi betimlemektedir. Bu dönem; XIX. yüzyıldan 1914'e kadar olan zaman zarfını kapsamaktadır ve sistemde büyük Avrupa imparatorluklarının hâkim olduğu bir durumdan bahsedilebilir. Söz konusu dönem güç dengesi olarak nitelendirilmektedir. Ancak 1910'da güç dengesi sisteminin bozulduğu görülmektedir. İkinci dönem; I. Dünya Savaşından II. Dünya Savaşı sonuna kadar olan gelişmeleri ele almaktadır. Bu dönemde imparatorluklar arasında yaşanan mücadeleler olmuştur. Fakat belirtmek gerekir ki; iki savaş arası dönem bir tür güç dengesizliği olarak değerlendirilebilir. Sistem bu dönemde istikrarsız bir yapıdadır. Üçüncü dönem; Soğuk Savaş olarak belirtilebilir. Klasik Avrupa güçlerinin ortadan kalktığı ve ABD ile SSCB gibi iki süper gücün başat konumda olduğu iki kutuplu bir sistem söz konusu olmuştur. Dördüncü dönem ise; Soğuk Savaş sonrası gelişmeleri kapsamaktadır. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte iki kutuplu sistem ortadan kalkmıştır. Bu dönem için farklı değerlendirmeler

mevcuttur. Çok kutupluluk, medeniyetler arası çatışma ve küreselleşme olgusu bu dönem hakkında yapılan tartışmalarda öne çıkan konu başlıklarıdır (Roskin ve Berry, 2014: 27-28).

Soğuk Savaş sonrasında yapılan tartışmalar ve analizlerden genel olarak bir çıkarsama yapılacak olursa; XX. Yüzyılın son on yılının bir anlamda tek kutuplu bir sistem olarak değerlendirilmesi mümkün olabilir. Çünkü süper güçlerden birisi olan SSCB dağılma süreci yaşamıştır. SSCB'nin en önemli bileşeni olan Rusya doğal olarak hem ekonomik hem de siyasal açıdan yeniden bir kuruluş aşaması geçirmek durumunda kalmıştır. Rusya siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan bu dönemi sorunlarla boğuşarak ve yeniden yapılanma süreci ile geçirmiştir. Diğer taraftan ABD ise; tek süper güç konumunun avantajlarından yararlanarak hem NATO'nun üye sayısı hem de faaliyet alanı bağlamında genişlemesiyle hem de genel ekonomik tablosundaki verilerle sistemi domine etmeye başlamıştır. Bu anlamda bu dönem için tek kutuplu sistem değerlendirmelerinin temelsiz olmadığı iddia edilebilir.

Ancak XXI. yüzyıla girildikten sonra, hem Rusya'nın sisteme adapte olması, siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan yaşadığı pek çok sorunu çözüme kavuşturması ve bunun sonucunda güçlenmesi hem de Çin gibi bir aktörün ABD'nin küresel liderliğini tehdit eder bir konuma erişmesi söz konusu tek kutupluluğu sorgulamaya açmıştır. Ayrıca 11 Eylül saldırıları ile birlikte asimetric tehditlerle süper gücün dahi savunma zafiyeti göstermesi bu analizin yeniden değerlendirilmesine yol açmaktadır. Bunun dışında, Almanya'nın son dönemde ekonomi alanında rekabet gücünü artırması önemli bir gelişmedir. Ayrıca Almanya, AB-Eurozone aracılığıyla ekonomik-siyasal bağlamda daha etkili bir güç olmaya başlamıştır. Son olarak Çin ve Rusya'nın da içinde yer aldığı BRIC/S grubunun sisteme yönelik artan revizyonist talepleri dikkate alınmalıdır. Bu açıdan bu dönem için çok kutuplu bir dünya nitelendirmesi yapılabilir. Bu yüzden tekrar sistemdeki güç dağılımının dengeye oturtulması için veya dengenin kendi lehlerine bozulması için aktörler tarafından çaba gösterildiği ve güç dengesinin halen devletler nezdinde karşılık bulunduğu söylenebilir.

Burada, kısaca güç dengesinin genel mantığı şu şekilde aktarılabilir: Bir devlet veya bir devletler gurubu aşırı bir şekilde güçlendiği zaman, bu durum diğer devletler tarafından bir güvenlik tehditi şeklinde algılanacaktır. Bu ise; devletlerin bireysel ya da grup halinde askeri güçlerini artırmalarına yol açabilecektir. İşte bu şekilde sağlanmaya çalışılan dengeleme süreci sistemin ana operasyonel kuralı olarak değerlendirilmektedir. Fakat bu dengeleme sürecinin uygulamada nasıl gerçekleşeceği konusunda farklı düşünceler mevcuttur. Örneğin; Claude ((Claude, 1962); (Claude, 1989)), güç dengesi için üç farklı senaryodan bahsetmektedir. Birincisi, sistemin otomatik olarak kendi kendini düzenleyen ve dengeyi sağlayan bir formda olduğu düşünülebilir. İkincisi; sistemde, bir dengeleyici sayesinde söz konusu sürecin yarı otomatik bir şekilde işlemesi mümkündür. Üçüncüsü, manuel olarak devletlerin sistemin dengeye oturması için reaksiyon göstermesidir. Yani burada devlet adamlarının ya da diplomatların inisiyatif almalarından söz edilebilir (Schweller, 2016: 5).

Bu açıdan güç dengesi sistemi, birkaç ana aktörün birbirine yakın güçlere sahip olduğu ve birbirlerini ittifaklarla dengeleyebilecekleri bir yapı olarak analiz edilebilir. Örneğin bu sistemde; A devleti B devleti tarafından tehdit edildiğini düşünürse; onu caydırmak amacıyla C devletiyle ittifak kurma stratejisini benimseme yoluna gidebilir. Başka bir dönemde bu üç devlet gittikçe güçlenen bir D devletine karşı bir araya gelerek yeni bir ittifak formu ortaya çıkarabilirler. Bazı durumlarda bu yöntemle sonuç alınmasa dahi; yine de böylece savaşların şiddetini ve sayısını azaltmanın mümkün olduğu görülmüştür. Literatürde, güç dengesi sisteminin işlemesine yönelik, bir ortak kültürün ve sistemin devamına yönelik bir iradenin olması gerektiğinden söz edilmektedir. Ayrıca sistemde en az beş aktörün varlığı gerekli görülmektedir. Aktarılan hususları dikkate alarak güç dengesi bir analogiyle ifade edilerek şu şekilde özetlenebilir: Aslında güç dengesi, tıpkı bir poker oyununu andırmaktadır. Çünkü pokerde de oyuncuların bütün parayı kazanma stratejisini benimsemeyerek, oyunun devam etmesini tercih ettikleri bilinmektedir. Bu nedenle oyuncuların iflas etmesi arzulanan bir sonuç değildir ve oyuncular buna göre hareket eder (Roskin ve Berry, 2014: 29-30). Aynı şekilde güç dengesi sistemi de bu şekilde işlemektedir.

Bu noktada, iki devlet arasında güç dengesinin kurulması için iki ana yöntemden bahsedilebilir. Birinci yöntemde, zayıf olan taraf, kendi ulusal gücünü artırarak karşı tarafı dengelemeye çalışabilir. Tabii eğer bir koalisyon söz konusu ise kendi koalisyonunda yer alan devletlerin kapasitesinin artması da aynı işlevi sağlayacaktır. Elbette bahsi geçen kapasitenin artırılması durumunun güç unsurlarından birisi ya da tamamı ile ilgili olabileceğini belirtmek gerekir. Genel olarak bu konuda askeri kapasite ve silahlanmaya yönelik girişimler öne çıkmaktadır. Fakat burada bu davranışın karşı tarafı da harekete geçirerek bir silahlanma yarışına yol açabileceği hatırlatmasını yapmak gerekir. İkinci yöntemdeyse; zayıf taraf başka bir devlet ya da devletler grubu ile bir araya gelerek güç dengesini sağlamaya çalışmaktadır (Chatterjee, 1972: 53).

Zinnes ise; güç dengesinin farklı şekillerde gerçekleştiğini göstermek için; 6 farklı formül ile güç dengesini ifade etmeye çalışmıştır: 1- Sistemde hiçbir ittifakın olmadığı ve bütün devletlerin eşit güce sahip olduğu bir güç dağılımından bahsedilebilir. Yani; $A=B=C=D=E$ formülü bu ifadeyi karşılamaktadır. 2- Başka bir durumda bütün devletlerin bir ittifaka ait oldukları ve bu ittifakların güçlerinin eşit olduğu görülebilir. O zaman yeni formül, $A+B=C+D+E$ şeklinde belirtilebilir. 3- İki eşit güçte ittifakın olduğu ancak buna karşın sistemde bir tane de tarafsız devletin olduğu bir formülasyon da olabilir. Bu durumda, $A+B=C+D$; E şeklindeki formül geçerlidir. 4- Benzer şekilde iki ittifak ve bir tarafsız devletin olduğu yapıda eğer tarafsız devlet ittifaklardan birine dâhil edilerek durum analiz edilirse; denge farklı şekilde işleyecektir. Tarafsız devletin hesaba katıldığı ittifak daha güçlü olacaktır. Böylece $A+B \neq C+D$, E; $A+B+E > C+D$ ve $A+B < C+D+E$ formülü ortaya çıkacaktır. 5- Ancak hiçbir ittifakın olmadığı ve sistemdeki her bir devletin diğerlerinin toplam gücünden daha az bir gücünün olduğu bir sistem de söz konusu olabilir. Bu kez formül şu şekilde olacaktır:

$$\sum X_i > X_j \text{ için; } j=1, \dots, N, (N = \text{ulus devletlerin toplam sayısını ifade etmektedir.})$$

$i \neq j$ 6- Son olarak bir devletin ya da bir ittifakın sistemdeki diğer devletlerden güçlü olmasından söz edilebilir; ancak toplam güç durumları dikkate alındığında 5. maddedeki duruma benzer şekilde bu ittifak ya da devlet kendisi dışındakilerin toplam güçlerinden daha az bir güç formuna sahiptir. Bu yapı ise;

$\sum Xi > Xj$ için; $j=1, \dots, N$ (N = ulus devletlerin toplam sayısını ifade etmektedir ve $A > B > C > D > E$ olmaktadır.)

$i \neq j$ şeklinde formüleştirebilir (Zinnes, 1967: 272-273).

Birinci ve ikinci tanım için daha önce dile getirilen görüşlerle benzer bir tabloyu çizdiği söylenebilir. Üçüncü ve dördüncü tanımlar ise; XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Britanya'nın sistemin dengeleyicisi olduğu güç dengesi forumuna işaret etmektedir. Beşinci madde; Avrupa Uyumu, MC ve BM gibi kolektif güvenlik sistemine benzer bir oluşumu göstermektedir. Altıncı madde de; bir çeşit denge kontrol mekanizması ya da belirli bir devlet lehine oluşan güç dengesi formu olarak nitelendirilebilir (Zinnes, 1967: 273).

Morton Kaplan ise, bu tip bir sistemde Fransa, Almanya İtalya gibi temel ulusal aktörler bulunduğunu söylemiş ve sistemin işleme için en az beş ulusal aktörün olması gerekli olduğunu iddia etmektedir. Kaplan güç dengesinin karakteristik özellikleri olarak nitelendirdiği ana kuralları şu şekilde belirtmiştir: 1- Devletlerin kapasitelerini artırmaya çalışmaları gerektiğini ancak savaşmak yerine pazarlığı/müzakereyi tercih etmeleri gerektiğini ileri sürmektedir. 2- Ancak kapasitenin artırılması konusunda bir başarısızlığın ortaya çıkmasına müsaade edilmemesi o zaman savaşmanın tercih edilmesini savunmaktadır. 3- Diğer taraftan sistemdeki temel aktörlerden birisinin ortadan kalkma ihtimali olursa bu durumda savaşın durdurulması üzerinde durmaktadır. 4- Sistemde baskın bir konum elde etme olasılığı olan bir koalisyon ya da devlet ortaya çıkarsa devletlerin buna karşı mücadele etmesi. 5- Ayrıca ulus üstü organizasyonel ilkeleri benimseyen aktörlerin sınırlanması gerektiğinden bahsetmektedir. 6- Sistemin işleyişi konusunda vurgulanan bir diğer unsur ise; ana aktörlerden zayıflamış olan ya da sistem dışına itilmiş aktörün sisteme tekrar dâhil edilmesi veya önemli görülmeyen aktörlerden birisini sistemin ana aktörü durumuna getirmektir (Kaplan, 1957: 686).

Yapılan açıklamalar ve incelenen örnekler ışığında, güç dengesi teorisinin uluslararası toplumu güçlüler ve zayıflar temelinde eşitsiz bir yapıda ele aldığı iddia edilebilir. Ancak sistemde dengenin sağlanması ve devletlerin hegemonyayı ve saldırganlığı engelleyerek varlıklarını sürdürebilmeleri mümkündür. Bu nedenle güç dengesi teorisi geleneksel olarak Realist teori ile yakından ilişkilidir. Devlet adamları da bu çerçevede ulusal çıkarlar temelinde hareket etmektedirler. Çünkü anarşik bir düzende uzun vadeli güvenlik ve istikrar yerine devletler güç dengesini sağlama temelinde hareket edeceklerdir (Sheehan, 1996: 8).

Güç dengesinin hâkim olduğu bir ortamda iki ana noktanın ön plana çıktığı görülmektedir. Bazı yazarlara göre; güç dengesi uluslararası alanda barışın sağlanmasına katkı sunacak bir rol oynamaktadır. Buna karşın pek çok yazar güç dengesinin barışın korunmasında etken bir faktör olarak değil de bir çeşit bu sistemin ortaya çıkardığı bir yan ürün olarak değerlendirmektedir. Bu yazarların görüşleri şu şekilde açıklanabilir. Güç dengesi sistemi, bütün devletleri denetim altında tutarak hiçbir devletin çok fazla güçlenmesine imkân vermemekte ve bu yüzden diğer devletlerin topraklarının işgal edilmesi de engellenmektedir. Kısaca ifade edilecek olursa; güç dengesi sistemi statükocu bir karaktere sahiptir. Bu nedenle bütün devletlerin bağımsızlığını garanti eder. Ancak çatışmaların olup olmayacağı konusunda kesin bir yargıya varmak mümkün değildir (Zinnes, 1967: 271).

Öte yandan Schweller ise; güç dengesi teorisinin iddia edildiği üzere asıl amacının uluslararası alanda barış ve düzenin sağlanması olmadığını ifade etmektedir. Aslında teorinin bir devletin komşularını bünyesine katarak hâkim güç olmasını engelleyerek çok devletli sistemin devam etmesini sağlamayı amaçladığını belirtmektedir. Yani burada bütün uluslararası sistemi tehdit eden bir dengesiz güce sahip olan devletlere güvenilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede saldırgan bir büyük gücün sistemdeki toplam kaynakların yarısından fazlasına sahip olduğunda ve diğer devletleri kendisine boyun eğdirecek bir pozisyona eriştiğinde tehlikeli bir durumun ortaya çıktığı üzerinde durulmaktadır (Schweller, 2016: 4). Güç dengesinin uluslararası alanda barış ve düzen olguları ile aralarındaki bağlantıya değinmişken, kolektif güvenlik sistemine de bir parantez açmak gerekir. Zira bu sistem; güç dengesi ve BM arasındaki ilişkiye dair yapılacak açıklamalara da ışık tutacaktır. Zaten kolektif güvenlik sistemi oluşturulurken sistemik açıdan güç dengesi dikkate alınmıştır.

Bu bağlamda, sosyal sistemlerde öngörülebilirliği ele alırken birkaç unsuru özellikle vurgulamak gerekmektedir. Örneğin; karmaşıklık derecesi, temel mekanizmaların otomatik olarak mı işlediği yoksa isteğe bağlı olarak mı işlediği ve sistemin bir şekilde çalışmasını sağlamak için ana aktörlerin kısa vadeli çıkarlarına yönelik olarak hareket etmelerinin gerekli olup olmadığı gibi durumlar öngörülebilirliği etkilemektedir. Bu çerçevede anlaşma düzenlerinden bahsedilebilir. Kolektif güvenlik sistemi bu açıdan üzerinde durulabilecek somut bir örnektir. Bu tip düzenlerde geçici tercihler yerine gönüllü olarak ortak çıkarların merkeze alındığı ve ona tabi olarak hareket edildiği görülmektedir. Ancak uygulamada nasıl bir performans gösterileceğine ilişkin tahmin yürütmek oldukça zordur (Schweller, 2016: 11).

Fakat güç dengesi sistemine bakıldığında oldukça otomatik bir işleyişi olduğu ve yüksek bir oranda öngörülebilirlik derecesine sahip olduğu söylenebilir. Çünkü bu tip bir sistemde, devletlerin kısa vadeli çıkarlar gözettiği, güvenlik ve güç peşinde olduğu ve varlıklarını sürdürmek için rekabet halinde oldukları görülmektedir. Ayrıca bu sistemde kendi-kendine yardım prensibi ve anarşik düzen ilkesi geçerlidir. Ama yine de her ne kadar öngörülebilirlik seviyesi yüksek olsa da güç dengesi sisteminin çok düzgün işlediği ve daima öngörülebilir olduğunu iddia etmek yanlış olacaktır. Dengelemenin gecikebileceği, belirsiz bir dengelemenin olabileceği ya da dengelemenin hiç

sağlanamayacağı durumlardan da söz etmek mümkündür. Fakat bahsedilen durumların devletlerin güç dengesi sisteminden bilinçli bir şekilde çıkmaya çalıştıklarında ve ancak başka bir güvenlik sistemine geçemediklerinde ortaya çıktığını hatırlatmak gerekir (Schweller, 2016: 11).

Bu nedenle, güç dengesi sisteminde devletlerin üç güvenlik sorunu ile ilgilenmesi gerekmektedir. Birincisi; büyük bir güç tarafından kendisine yöneltilecek doğrudan saldırı tehdidi bu kapsamdadır. İkincisi; bilinçli olarak yapılmasa bile bir büyük gücün askeri eylemlerinin diğer devletlerin güvenliğine zarar vermesi dolaylı zarar başlığı altında ilgilenilmesi gereken bir sorundur. Üçüncüsü; bir büyük gücün küresel düzlemde hegemonya kurması olasılığı ile ilgilidir. Çünkü eğer bir büyük güç küresel bir hegemon güç pozisyonunu elde ederse, kendi çıkarları ekseninde hareket edecek; göreceli çıkarları temelinde dünyanın ekonomik kaynaklarını sömürecek ve ikincil düzeydeki güçlere karşı emperyal kurallar uygulama şansı elde edecek ve hatta herhangi bir devleti işgal etme imkânına da kavuşacaktır (Pape, 2005: 13).

Diğer taraftan, güç dengesinin sadece hegemonya karşıtı ittifaklar temelinde açıklanamayacağını ifade etmek gerekir. Çünkü bu çerçevede devletlerin doğal olarak kendi güvenliklerini sağlamak ve çıkarlarını artırmak açısından ittifak kurma eğiliminde oldukları unutulmamalıdır. Ayrıca güç dengesi perspektifinden bakıldığında; bazı devletlerin ortak çıkarlar temelinde kuracakları ittifak bir başka devletler grubu tarafından bu ittifaktan endişe edilerek karşı-itifakın kurulmasına yol açabileceğinden de söz etmek mümkündür (Little, 2007: 4).

Ayrıca belirtmek gerekir ki; güç dengesi bakımından dengelemeden söz edildiğinde; zayıf ve güçlü arasında eşit bir durumun sağlanması kastedilmektedir. Bu dengelemenin sağlanması için güçlü devletlerin askeri bakımdan sınırlandırılması ya da işlerinin zorlaştırılması son derece elzemdir. Buradaki amacın güçlü bir devletin saldırısını önlemek ya da savaşta zafer elde etme şansını düşürmek olduğu iddia edilebilir. Bilindiği üzere, sert güç dengesi askeri dengenin sağlanmasıyla gerçekleşmektedir. Yani bu nedenle, askeri kapasitenin artırılmasına yönelik olarak zayıf tarafın çeşitli yöntemlerle (örneğin; askeri teknoloji transferi gibi) güçlendirilmesi gündeme gelmektedir. Buna karşın bir diğer yöntem yumuşak dengeleme seçeneğidir. Buradaki amaç; zayıf tarafın, güçlü tarafın askeri araçlarıyla doğrudan bir mücadele içerisine girmeden bu güçlerin kendisine karşı kullanımını zorlaştırmak olduğunu söylemek gerekir. Ancak her ne kadar yumuşak dengelemede; askeri olmayan unsurlar esasında hareket edilse de karşı tarafın askeri gücünü etkilemek amaçlar arasındadır. Somut olarak yumuşak dengeleme araçlarına birkaç örnek vermek gerekirse; bunlar, ekonomik açıdan gücünü artırmak ve diplomatik oyalama taktikleri veya rakip ittifaka katılma ihtimalinin karşı tarafa sezdirilmesi olarak dile getirilebilir (Pape, 2005: 36).

Pape, yumuşak güç ile ilgili olarak dört stratejiden bahsetmektedir. Birincisi; teritoryal bağlamda karşı tarafı geri çevirmektir. Genellikle güçlü devletlerin kara, deniz ve hava kuvvetleri için teritoryal bağlamda üçüncü tarafların alanlarından geçiş konusunda onlardan yararlandıkları

görülmektedir. İşte bu geçişin geri çevrilmesi veya engellenmesi güçlü devletlerin savaş kabiliyetlerini kısıtlayacak ve lojistik maliyetlerini artıracak etkiler doğuracaktır. İkincisi, diplomatik oyalama taktikleri olarak ifade edilebilir. Güçlü devletler de diplomatik kuralları ve uygulamaları dikkate almak zorunda kalmaktadırlar. Bu ise zayıf tarafın diplomasi aracılığıyla uluslararası kurumları ve diplomatik manevraları devreye sokarak güçlü tarafın sürpriz bir saldırı yapmasına engel olmaktadır ve savaş planlarının uygulanmasını geciktirmektedir. Ayrıca güçlü devlet bir demokratik devlet ise; o devlet içerisinde bu süreçte iç muhalefetin de devreye girmesine ortam hazırlayabilir (Pape, 2005: 36-37).

Üçüncü strateji, diğer iki stratejiden farklı olarak iç dengelemeye başvurmaktadır. Yani ekonomik bakımdan devletin kendisini güçlendirmesidir. Genellikle askeri açıdan güçlü olan devletlerin ekonomik bakımdan da güçlerinin oldukları ve bunun askeri kapasitelerine yansımaları olduğu görülmektedir. Bu nedenle dengelemenin etkili bir şekilde sağlanabilmesi açısından zayıf tarafın ekonomik gücünü artırması önemlidir. Bölgesel ticaret blokları oluşturmak ve bu yapıya üye olmayan devletleri bu ticari yapıdan uzak tutmak yapılabilecek bu tip uygulamalardan birisidir. Böyle bir yapıdan uzak kalan güçlü devlet ekonomik açıdan zarar görecektir. Dördüncü strateji; dengelemeye yönelik kararlılık sinyallerinin karşı tarafa ulaştırılmasıdır. İkincil düzeydeki güçlerin güçlü tarafa karşı kolektif bir dengelemenin kurulmasına yönelik endişeleri bulunmaktadır. Bu noktada yumuşak dengeleme gerek saldırganı doğrudan sınırlandırma bağlamında gerekse karşılıklı olarak dengelemenin kurulabilmesi bağlamında işlev görecektir. Ayrıca daha önce dile getirilen stratejilerin diğer devletler nezdinde de karşılık bulması endişelerin ortadan kalkmasına yardımcı olarak kolektif bir dengeleme oluşturulmasına katkı sunacaktır. Yumuşak dengelemede aslolan doğrudan güçlü devleti zorlamak yerine güçlü devletin geleceğe dair hırslarına karşı direnç sinyallerini gönderebilmektir. Böylece yumuşak dengeleme hem karşı tarafı sınırlandırma hem de daha çok devletin dengeleme koalisyonuna katılmasını sınırlandırma işlevi görecektir. (Pape, 2005: 37).

Aslında yumuşak dengeleme şeklinde adlandırılan kavram, Waltz'ın yapısalcı bir şekilde oluşturduğu güç dengesi teorisi ile Walt'ın tehdit dengesi olarak ifade ettiği teorinin bir sentezi biçiminde okunabilir. Her iki teori de dengeleme ile potansiyel hegemonun denetlenmesi amacına yöneliktir (Brooks ve Wohlforth, 2005: 78).

Walt ise; yumuşak dengeleme dışında güç dengesi kapsamında bir diğer önemli konu başlığı olan peşine takılma (bandwagoning³) davranışına dair önemli birtakım açıklamalar yapmıştır. Walt, dengeleme ve peşine takılmanın tehditlere karşı verilebilecek daha doğru tepkiler olduğunu belirtmekte ve bu bağlamda dört unsurun etkisinden söz etmektedir. Birinci unsur, bir devletin toplam güç kaynaklarıdır. Yani devletlerin toplam güç kaynakları ya da kapasitesi ne kadar büyük olursa

³ Bandwagoning teriminin Türkçe olarak tam karşılığı olmadığı için ve özellikle de tek kelime ile Uluslararası İlişkiler disiplini bağlamında terimleştirilmesi pek mümkün olmadığı için burada peşine takılma şeklinde Türkçeleştirilmiştir. Zayıf devletin güçlü devletin safına geçtiği, güçlü devletin yanında yer alarak güvenliğini ve çıkarlarını koruma amacı olarak ifade edilebilecek söz konusu terim bu yüzden peşine takılma şeklinde özetlenmiştir.

tehditlere karşı vereceği cevap o derece etkili olacaktır. İkinci unsur yakınlık durumudur. Çünkü yakın çevredeki devletlerden gelen tehditlerin boyutu daha ciddi boyutta olmaktadır. Üçüncüsü, saldırganlık bağlamındaki güç kapasitesidir. Çünkü saldırı gücü yüksek olan devlet diğer devletlere ya da devletler grubuna karşı avantajlıdır. Dördüncü unsur, saldırgan niyetlerdir. Saldırgan bir devlet görüntüsü, diğer devletler nezdinde kendisine karşı bir dengelemeyi teşvik edici bir etkide bulunabilir. (Walt, 1985: 9-12).

Walt, peşine takılma politikasının geçerli olduğu bir dünyanın güç dengesine göre daha rekabetçi bir ortam sunduğundan bahsetmektedir. Bu durumda eğer devletler en güçlü ya da en fazla tehdit edici konumdaki devletle ittifak yapma tercihinde bulunursa; o zaman güçlü devletler güçlü veya potansiyel olarak tehlikeli görüldüklerinde ödüllendirilecekleri söylenebilir. Uluslararası alandaki rekabetin daha yoğun olmasının nedeni ise; alınacak tek bir yenilginin dahi yenilgiyi alan taraf açısından mücadelenin kaybedilmesine yol açma ihtimalidir. Ayrıca devlet adamlarının güç politikalarına yönelmeleri daha yaygın bir davranış olacaktır. Çünkü uluslararası alandaki anlaşmazlıklarda karşı tarafın kazanma ihtimalinden korkulması ve dengenin sağlanamayabileceği endişesi devletlerin güç politikalarına yönelmesini tetiklemektedir (Walt, 1985: 14).

Diğer taraftan literatüre bakıldığında, ağırlığın dengelemeden yana olduğu buna karşın peşine takılma politikasının geri planda kaldığı görülmektedir. Aradaki farka değinmek gerekirse; dar bir çerçevede, dengeleme ile üstün konumdaki gücün dengelenmesi kastedilirken; buna karşın, peşine takılma ile güçlü tarafın yanında yer alma davranışı kastedilmektedir (Danilovic, 2002: 74).

Ayrıca güç dengesini aktarırken dış yardım konusuna ve nüfuz elde etme girişimlerine değinilmeden yapılacak bir analiz eksik kalacaktır. Dış yardım ya da uluslararası rüşvet şeklinde adlandırılabilir politikalar şu şekilde işlemektedir. Bir devlet, ekonomik ya da askeri yardımda bulunarak etkili bir ittifakı oluşturabilir. Aslında dış yardım yapılan devletin dış yardımı sunan devlete karşı bir çeşit minnet duygusu hissederek ona göre diğer devlete bağımlı olması olarak bu politika aktarılabilir. Böylece ittifakların şekillenmesinde bu politika önemli bir rol oynayabilir (Walt, 1985: 27).

Nüfuz elde etme politikası ise; aslında bazı manipülatif araçları kapsamaktadır. Örneğin; sadakat bakımından sorunlu olan resmi görevliler aracılığıyla iki devlet arasında bir yakınlaşma sağlanabilir. Lobicilik faaliyetleri yürütülerek kamuoyu algısı ve uygulanan politikalara etki edilerek potansiyel bir müttefik imajı çizilebilir. Bunun dışında dış propaganda yoluyla elitlerin ve kitlelerin tutumları üzerinde etkili olmaya çalışılabilir (Walt, 1985: 30).

Burada yer verilen bilgiler ve örneklendirmeler genellikle Soğuk Savaş dönemine hitap etmektedir. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde de her ne kadar Güç Dengesi Teorisi ve güç dengesi terimi bir ilgi kaybına uğrasa da halen belirli olguları ve dönemleri analiz ederken kavramsal ve teorik temel sağlama işlevini sürdürebilmektedir. Bu nedenle Soğuk Savaş dönemine dair yapılan

analizlerden bazılarının belirli olaylar nezdinde geçerliliğini sürdürdüğünü iddia etmek mümkündür. Ancak bu görüşe karşı çıkan idealist ve liberal bir perspektif de karşı argümanlarını ileri sürmüştür.

Bu nedenle, 1990'lı yıllarda dünyanın daha barışçıl bir hale geldiğinden ve Realizmin varlık sebebini yitirdiğinden söz eden pek çok uzman ve akademisyen olmuştur. Bu çerçevede Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile uluslararası politikada bir dönüşüm yaşandığı argümanı da ileri sürülmüştür. Ayrıca ekonomik bağlamda küreselleşmenin devletleri sınırlandırıcı etkilerinden bahsedilmiştir. Aynı şekilde uluslararası alanda işbirliği ve bilginin küreselleşmesine dair iyimser yorumlar da yapılmıştır. Hatta demokrasinin yayılmasına değinilmiş ve demokrasilerin kendi aralarında savaşmadıkları belirtilerek adeta tarihin sonuna gelindiği tezi dahi ileri sürülebilmektedir. Bunun dışında, uluslararası kurumların büyük güçleri sınırlayıcı etkilerinin olabileceği ve onların hukukun üstünlüğüne uymalarını sağlayarak hareket edecekleri de yapılan analizler arasında yer almaktadır (Mearsheimer, 2013: 91).

Fakat 11 Eylül sonrasında bu bakış açısının büyük oranda değiştiği söylenebilir. Ayrıca Realizmin tekrar su yüzüne çıkması mümkün olmuştur. Şüphesiz bunda bazı gelişmelerin ve olguların varlığı etkili olmuştur. Örneğin; milliyetçiliğin hala güçlü bir figür olması ve Batı Avrupa'da dahi ekonomik bütünleşmeye karşın devletin varlığını sürdürmesine değinilebilir. Aynı şekilde askeri gücün dünya politikasındaki önemini korunduğunu da belirtmek gerekir. Diğer taraftan, İran, KDHC, Hindistan ve Pakistan'la birlikte nükleer silahların yayılması meselesi gündemdeki yerini korumaktadır. Buna ek olarak Çin'in yükselişi ve ABD ve Çin arasındaki olası rekabet de gözden kaçırılmaması gereken önemli gelişmelerdendir. Bu durumda dünyanın hala tehlikeli bir yer olduğu argümanını savunmak mümkündür. Devletlerin bu açıdan varlıklarını sürdürme konusundaki endişelerinin devam ettiğini hatırlatmak gerekir. Böylece güç dengesi de önemini korumaktadır. Bu anlamda uluslararası politikanın daima güç politikalarıyla özdeş olarak algılanması çok yanlış bir çıkarım olmayacaktır (Mearsheimer, 2013: 91).

Bu çerçevede Birleşmiş Milletlerin de sadece Soğuk Savaş döneminde değil aynı zamanda Soğuk Savaş sonrasında da güç dengesi politikaları bakımından araçsallaştırıldığı görülmektedir. Örneğin; BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto davranışları ve eğilimleri bu kapsamda ele alınabilir. Ayrıca devletlerin Genel Kurul'da etkili olmaya çalışarak normatif bir etki yaratma çabaları ve uluslararası kamuoyu ve büyük devletleri etkileme çabaları da yine bu noktada dile getirilebilecek örneklerdendir. Bu nedenle Birleşmiş Milletler ve güç dengesi arasındaki ilişkiye dair birtakım gerekli açıklamaların yapılması elzemdir.

Ancak söz konusu açıklamalara geçmeden önce bu bölüm itibarıyla bazı önemli noktaların altını çizmek gerekmektedir. Bu açıdan öncelikle belirtmek gerekir ki; güç faktörü aktarılan açıklamalar ve örnek olaylar temelinde uluslararası ilişkiler ve uluslararası sistem düzeyinde daima dikkate alınması gereken bir unsurdur. Bu bakımdan, Realizmin ve Güç Dengesi Teorisinin önemli bir teorik ve kavramsal çerçeve sunduğu söylenebilir. Burada rekabet, göreceli çıkarlar, devletlerin

uluslararası sistemdeki merkezi aktör rolleri, savaş-çatışma olguları ve uluslararası sistemin anarşik yapısı gibi faktörlerin söz konusu teorik bakış açısına temel oluşturduğunu ifade etmek gerekir. Ayrıca BM gibi hükümetler arası kuruluşlar ve diğer uluslararası örgütler açısından da güç faktörünün dikkate alındığını ve devletler tarafından bu örgütlerin de birer güç dengesi aracı olarak görüldüğünü ve bu kapsamda kullanıldıklarını hatırlatmak gerekir.

Fakat sadece Realizm ve Güç Dengesi Teorisinin argümanları ve varsayımları temelinde uluslararası ilişkileri ve uluslararası sistemi analiz etmek mümkün değildir. Bu açıdan, örneğin; Liberal teori kurumsal mekanizmaların gücü ve etkisi, karşılıklı bağımlılık, uluslararası hukuk ve uluslararası düzeydeki normlar ve mutlak çıkarlar gibi bazı unsurlarla uluslararası ilişkileri ve uluslararası sistemi farklı bir perspektiften analiz etmektedir. Diğer taraftan Dünya Sistemleri Yaklaşımı ise; ekonomi ve politikayı sentezleyerek “sınıf temelli bakış açısını” uluslararası düzeye taşıyarak güç unsuruna farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Bu nedenle farklı teorik yaklaşımlar ile uluslararası sistemi ve uluslararası ilişkileri Güç Dengesi Teorisi perspektifinden farklı bir şekilde başka argümanlar temelinde analiz etmek mümkündür. Ancak güç unsurunun uluslararası ilişkilerdeki ve uluslararası sistemdeki merkezi önemine atfen bazı alanlar, aktörler ve unsurlar temelinde güç dengesinin teorik ve kavramsal çerçeve sunduğu belirtilebilir. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler örgütünün belirtilen hususlar ışığında üzerinde durulabilecek bir unsur olması nedeniyle güç dengesi perspektifinden bir analiz yapılması gerektiği iddia edilebilir.

2. Bir Güç Dengesi Aracı Olarak Birleşmiş Milletler

I. Dünya Savaşı'nın galipleri MC ile birlikte daha sakin bir dönemin geçirilmesi ve irrasyonel bağlamda yıkıcı savaşımlardan uzak durulması gerektiğini ileri sürmüştür. Benzer bir düşüncenin II. Dünya Savaşı'nın galipleri bakımından da paylaşıldığı söylenebilir. Ayrıca saldırganlığa ve barışa yönelik olan tehditlere güçlü bir şekilde direnç gösterilmesi açısından bir Güvenlik Konseyi figürü üzerinde durulmuştur. Her iki durum için de amacın barışın ve istikrarın sağlanması olduğu görülmektedir (Latif, 2000: 25-26). Ancak BM'nin MC'ye göre daha kompleks ve derin bir yapıyı içerdiğini vurgulamak gerekir.

Bu bağlamda, II. Dünya Savaşı'nın ardından büyük güçler tarafından I. Dünya Savaşı sonrasındaki savaş sonrası düzenlemelerin doğurduğu sonuçlardan dersler çıkarılarak Birleşmiş Milletler örgütü ve Bretton Woods kurumları odağında bir düzen inşa edildiği görülmektedir. Ayrıca buradaki çok taraflı sistemin kolektif bir yapıya dayandığını belirtmek gerekir. Bunun dışında BM'nin rolünün pek çok alan açısından geçerli olduğu söylenebilir. Örneğin; BM, jeopolitik ve jeoekonomik düzenlerle ilişkili olduğu gibi aynı şekilde küresel düzeyde çevre düzeni ve insani meseleler konusundaki düzenle de ilişkilidir. Bu çeşitli alanlardaki düzenlerin hassas bir yapıya sahip olduklarını hatırlatmak gerekir. Bu hassasiyeti tetikleyen nedenlerden bazıları milliyetçilik ve ticaret yani ekonomi unsuru olarak ifade edilebilir (Rudd, 2016: 4-5).

Bu çerçevede BM büyük güçler arasındaki bir uzlaşının ya da II. Dünya Savaşı'nın galip güçlerinin bir yansıması şeklinde ele alındığında; (Lim, 2007: 308) daimi üyelerin sahip olduğu veto hakkı ile aslında devletlerin egemen eşitlik ilkesiyle örtüşmeyen bir yapının ortaya çıkmadığı iddia edilebilir. Yani burada veto gücü bütün devletlerin egemen eşitliğini koruyan bir güç dengesini sağlayan bir faktör olarak görülmektedir. Ayrıca bu noktada BM'nin MC'nin bir anlamda uzantısı şeklinde nitelendirilebileceğini de hatırlatmak gerekir. Çünkü benzer şekilde MC de uluslararası alanda bir düzenleyici rol üstlenme iddiasındaydı. Yine bu kapsamda MC'nin kuruluş sürecinde dile getirilen Wilson ilkeleri arasında yer alan ve MC'nin geçmişe göre önemli bir farkını ortaya koyan self determinasyon ilkesine de değinilebilir. Zira bu ilke ile insanların ve bölgelerin artık büyük güç siyasetinin bir unsuru olmaktan çıkarılacağı kastedilmekteydi. Söz konusu ilkenin BM tarafından da benimsendiği bilinmektedir. Bu noktada veto gücünün egemen eşitlik ilkesiyle çelişmeyebileceği iddiası öne sürülebilir. Çünkü BM Antlaşması'nda belirtilen toprak bütünlüğünün korunacağı ifadesi ile olası bir olumsuz durumun önüne geçilmeye çalışılmıştır (Lim, 2007: 314). Ancak hem MC hem de BM döneminde bu ilke büyük güçler tarafından pek çok kez ihlal edilmiş ve normatif düzeyde ortaya konan irade reel-politik koşullarda geçerlilik kazanamamıştır.

Zaten BM'nin örgütsel bağlamda planlanması ve düzenlenmesi büyük güçler tarafından yapılmıştır. Sadece son aşamada San Francisco Konferansı sırasında diğer devletlerin de sürece katıldığı görülmektedir. Bu nedenle örgütün kuruluş amacının savaşın kazanan taraflarının güç dengesini sağlamak adına kurumsal bir yapı oluşturma arzusu olarak tanımlamak mümkündür. Her ne kadar bu tip bir dayatmacı anlayışla örgüt kurulsun da kurucuları kendilerini özgür ve demokratik bir dünyayı temsil ettikleri şeklinde açıklamaktadırlar (Duchêne, 2008: 57). Bu argüman ise; BM'nin anti-demokratik yapısına bir meşruiyet kazandırma girişimi olarak okunabilir.

Bu çerçevede uluslararası anlaşmalara bakıldığında; devletlerin kendi aralarında belirli konular açısından bir uzlaşmanın sağlanması için oldukça farklı konular ekseninde ve bazen de çatışan çıkarlarla uğraşarak ortak bir noktaya varılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu açıdan BM'nin durumu da çok farklı değildir. Yani II. Dünya Savaşı sonrasında büyük güçlerin sahip oldukları farklı görüşlere karşın uluslararası alanda istikrarın sağlanması için ve yeni bir uluslararası rejimin oluşturulması için uzlaşmaya varmaları anlaşılabilir bir durumdur (Shraideh, 2017: 136). Aslında burada büyük güçlerin istikrar ve uluslararası rejimden anladıkları kendi çıkarları açısından en uygun yapının ortaya çıkması ve güç bakımından diğer büyük güçlerin dengeyi bozmaması için gayret gösterdikleri tespitini yapmak çok yanlış olmayacaktır.

Bu noktada BM'nin uluslararası sistemdeki ve oluşturulan yapısal düzenlerdeki rolü dikkate alındığında, bazı olumsuz sonuçlarla karşılaşabileceğini iddia etmek mümkündür. Bu açıdan BM'nin sistemden çıkarılması mevcut yapının bir denge kaybına uğramasına neden olabilir. Böylece uluslararası ilişkilerde BM sonrasında bir boşluk meydana gelebileceği iddia edilebilir. Ancak tarihi gelişmelere bakıldığında, bu tip bir boşluğun yerinin kolayca doldurulabileceği görülmektedir.

Örneğin; I. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan düzenin çökmesi sonrasında 1939'da başlayan II. Dünya Savaşı bu bağlamda ele alınabilir (Rudd, 2016: 5).

Bu kapsamda, eğer mevcut sistemde XIX. yüzyıl Avrupası'ndaki koşullara benzer bir anlayışın geçerli olduğu kabul edilirse; söz konusu kolektif güvenlik sisteminin sonsuza dek süreceğini düşünmek pek mümkün değildir. Lim ise; bu noktada mevcut kolektif güvenlik sisteminin XIX. yüzyıldaki Avrupa'da var olan güç dengesi sistemine benzer olduğunu düşünmektedir. Fakat sistemin kullanım ve amaçlar (güvenlik ve istikrar gibi) bakımından ömrünü tamamladığı görüşüne katılmamaktadır. Lim, BM Antlaşması'nın da ideallerin gerçekleştirilmesi bağlamında gücü sınırlandırmak ya da inkâr etmek yerine gücün ön plana alınarak işlevselliğinden yararlanılması gerektiğini ortaya koyan bir anlayışı benimsediğini ayrıca ifade etmektedir (Lim, 2007: 328). Lim'in bakış açısından güç siyaseti ve güç dengesi anlayışı reel-politik koşullar ve sistemdeki güç dağılımı göz önüne alındığında; sistemde istikrarın, barışın ve güvenliğin sağlanması için gereklidir. Ayrıca pek çok kişinin sorguladığı kolektif güvenlik sisteminin sürekliliği konusunda da mevcut koşullarda bir değişim ihtimali görmediğinden BM sisteminin şu anki haliyle devam edeceği görüşündedir.

Young ise; Birleşmiş Milletler'in uluslararası alanda oynadığı role atfen örgütü altı maddede farklı nitelendirmelere tabi tutarak sınıflandırmaktadır. Buna göre; ilk olarak BM, uluslararası sistemde var olan güç ilişkilerini düzenleyici bir araç olarak değerlendirilebilir. İkincisi, sistemdeki büyük güçler arasında yapılan anlaşmanın bir etki unsuru biçiminde algılanabilir. Üçüncüsü, siyasal değişimin gerçekleştirilebilmesi için bir araç olarak görülebilir. Dördüncüsü, dünya politikasında partizan çıkarların bir aracı biçiminde nitelendirilebilir. Beşincisi, bir norm oluşturma birimi ya da kolektif düzeyde meşrulaştırmanın⁴ sağlanmasında bir kaynak işlevi gören bir düzenek olarak değerlendirilebilir. Son olarak, devletler ve ulus devletler açısından uzun vadeli gelişmenin sağlanmasında bir yardımcı unsur şeklinde tanımlanabilir (Young, 1968: 903). Görüldüğü üzere Young da örgütün güç ve güç dengesi ilişkisini ortaya koyan unsurlardan bahsetmektedir.

Ancak tüm bu aktarılanlara karşın güçlü devletlere yönelik olarak Afrika, Asya ve Latin Amerika bölgelerinde bir direnç gösterildiğini de belirtmek gerekir. Bu kapsamda öncelikle Latin Amerika ülkelerinin Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerindeki pozisyonlarına bakıldığında, bu ülkelerin genel olarak ABD'yi desteklediklerini söylemek mümkündür. Buna karşın; 1959'daki Küba Devrimi sonrasında bu tablonun ciddi bir şekilde değiştiği gözlemlenmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki; bütün bölge devletleri sömürge karşıtı bir tutum içerisindedirler. Ayrıca bu ülkelerin bazı durumlar dikkate alındığında, görece az gelişmiş ülkeler grubuna dâhil oldukları söylenebilir. Her ne kadar bu devletlerin bazı karşılıklı savunma düzenlemelerine taraf olduklarına atfen tam anlamıyla tarafsız devletler olarak nitelendirilmesi mümkün olmasa da bazılarının Bağlantısızlar Hareketi içerisinde yer aldıkları ve BM'nin Soğuk Savaş dikkate alındığında daha ılımlı bir seyir izlemesine katkı sundukları

⁴ Young, çalışmasında collective legitimization/kolektif meşrulaştırma'nın Claude'a ait bir terim olduğunu belirtmektedir.

unutulmamalıdır. Birçok Afro-Avrasya bölgesinde yer alan ülke Bağlantısızlar Hareketi içerisinde yer almaktadır. Bu ülkeler, BM'nin zirve toplantıları öncesinde bir araya gelmektedir. Bu hareketin BM Genel Kurulu'ndaki yansıması olarak değerlendirilebilecek 77'ler Grubu'nun köklerinin UNCTAD toplantılarına dayandığını da belirtmek gerekir. Bu grup üçüncü dünya olarak nitelendirilen ülkelerin gelişmelerini koordine etmek amacıyla oluşturulmuştur (Bailey ve Daws, 1995: 42-45).

Bu noktada Bağlantısızlar Hareketi'nin uluslararası politikada Soğuk Savaş'ın yaşandığı iki kutuplu bir sistemde üçüncü bir yolun mümkün olduğunu göstermesinin oldukça önemli olduğunu belirtmek gerekir. Aslında bu hareket içerisinde yer alan devletlerin de uluslararası politikada var olan iki blok arasındaki güç dengesine oluşturdukları birlik ile bir anlamda katkı sundukları söylenebilir. Yani Bağlantısızlar Hareketi bazı dönemlerde ve bazı durumlarda güç dengesinde yaşanabilecek bir aksama ya da bozulmayı frenleyici bir etkide bulunmuştur. BM Genel Kurulu'ndaki faaliyetleri de aynı kapsamda değerlendirilebilir. Zira Bağlantısızlar Hareketi, BM Genel Kurulu'nda sahip olduğu geniş üye sayısı ile uluslararası politikaya ve uluslararası ilişkilere etki etme şansı elde etmiştir.

Afro-Asya ülkeler grubu açısından ilk olarak 1955 yılındaki Bandung Konferansı'nın (Bağlantısızlar Hareketi'nin ilk toplantısı) önemli bir başlangıç noktası teşkil ettiği aşikâr bir noktadır. Bu ülkeler, hem askeri bakımdan hem de ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelere göre oldukça geridedir. Gerek tarımsal veriler; gerekse ticari ve diğer ekonomik veriler ışığında söz konusu ülkelerin oldukça sınırlı imkânlarla sahip oldukları görülmektedir. Nitekim eğitim ve sağlık hizmetlerinin durumu da çok farklı değildir. Hatta bu ülkelerin bazılarının devlet yapısı açısından ilkel oldukları dahi iddia edilebilir. Fakat bu devletlerin BM'de yani Genel Kurul'da birlikte hareket ettiklerinde tüm bu olumsuz özellikleri bertaraf edebilme şansı elde ettikleri söylenebilir. Afro-Asya grubu kendi içerisinde daima bir bütünlük sergilemese de ya da tam olarak uzlaşmaya varılamasa da genel olarak sömürgecilik ve ırkçılık konusunda bir bütünlüğün ve uzlaşımın sağlanarak sağlam bir ortak iradenin ortaya konulmasını sağlamıştır. Örneğin; Filistin meselesi, az gelişmiş ülkelere yapılan çok taraflı yardım programları ve Soğuk Savaş döneminde tarafsızlığın sağlanmasına yönelik olarak tutarlı bir birliktelikten söz edilebilir (Bailey ve Daws, 1995: 43).

Bu nedenle, sömürgelerin bağımsızlıklarını elde etmesi ve diğer bağımlı bölgelerin self determinasyon haklarını elde ederek BM üyesi olmaları BM açısından dengelerin değişmesini etkileyen önemli bir faktör olmuştur. Çünkü 1961 sonrası döneme bakıldığında Afro-Asya ülkeler grubunun Genel Kurul'da karar alınabilmesi için gerekli 2/3 nitelikli çoğunluğun elde edilmesinde oldukça belirleyici bir rol oynamaya başladıkları görülmektedir (Bailey ve Daws, 1995: 43).

Aktarılan hususlar dikkate alındığında, Afro-Asya grubunun dahi var olan tüm olumsuz özelliklerine karşın bir araya geldiklerinde literatürde yumuşak dengeleme şeklinde adlandırılan politikayı izleyerek kendilerinden çok daha güçlü devletlere karşı dahi görece bazı alanlarda olumlu kazanımlar elde etmeyi başaramışlardır. Elbette bu politikanın izlenebilmesinde BM ve Genel Kurul

oldukça önemli bir işlev üstlenmiştir. Bu nedenle bir kez daha BM'nin güç dengesi teorisi açısından önemli bir uygulama sahası olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda, hem orta güçteki devletler bakımından hem de küçük güçler bakımından seslerini yeterince duyuramadıkları ya da görmezden geldiklerine dair bir şikâyet söz konusu olmuştur. Aslında bu sorunun köklerinin San Francisco Konferansı'na yani BM'nin kuruluş sürecindeki son aşamada kaydedilen gelişmelere kadar uzandığı söylenebilir. Çünkü bu konferansta oy birliği konusunda tartışmalar yapılmış ve küçük güçlerin istekleri karşılanmamıştır. Böylece büyük güçlerin baskın olduğu sistem ortaya çıkmıştır. Her ne kadar bu sistemin uluslararası alanda barış ve güvenliğin sağlanmasına katkı sunacağı gerekçesi ileri sürülse de uluslararası alanda fikir birliğine varılmasına engel olduğu da kabul edilmelidir (Baehr ve Gordenker, 2005: 151).

Öte yandan, savaş sırasında SSCB, ABD ve Britanya arasında Mihver grubuna karşı kurulan bağın savaşın kazanılması sonrasında çözüldüğü görülmektedir. Daha sonra bilindiği üzere Soğuk Savaş süreci yaşanmıştır. Böylece uluslararası alanda barış ve güvenlik konusunda işbirliği kurulamamıştır ve bu gelişmenin BM'nin etkinliğine de doğrudan etkileri olmuştur (Latif, 2000: 27). Bu noktada, Soğuk Savaş döneminde örgütün iki blok arasında yaşanan siyasal ve ekonomik rekabetin mücadele sahnesi haline geldiği söylenebilir.

Soğuk Savaş döneminde BM, büyük güçler tarafından bir uzlaşma ya da mevcut gerginlikleri azaltmak amacıyla hizmet eden bir unsur olarak değerlendirilmemiş bunun yerine Soğuk Savaş için bir mücadele alanı olarak görülmüştür. Soğuk Savaş'ın oldukça hızlı bir şekilde gelişmesi II. Dünya Savaşı sonrasında genel bir barış uzlaşmasının ve antlaşmasının ortaya çıkaracağı bir güç dengesinin sağlanmasına imkân tanımamıştır. Bu nedenle BM'nin de söz konusu barış planının sağlanmasındaki rolü tam anlamıyla kurgulanamamıştır (Russell, 1970: 323).

Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılması gibi gelişmelerle birlikte BM konusunda iyimser bir hava söz konusu olmuştur. Hatta BM'nin kuruluş döneminde tasarlandığı haline uygun bir şekilde performans gösterebileceği dahi iddia edilebilmiştir. Yine bu dönemde Irak'ın Kuveyt'e yönelik saldırganlığına kolektif düzeyde bir yanıt verilmesi BM'nin uluslararası alanda barışın ve güvenliğin korunması konusundaki rolüne ilişkin iyimser bir tablonun çizilmesine neden olmuştur. Öte yandan, Körfez Savaşı ile birlikte insani müdahalenin gündeme geldiği görülmektedir. Ayrıca BM'nin barış koruma operasyonlarına yönelik taleplerin de ciddi oranda arttığı gözlemlenmiştir. Aktarılan hususlar ışığında BM'de köklü reform çabaları görülmüştür (Latif, 2000: 25).

Bu kapsamda, Soğuk Savaş döneminde bloklar arası rekabetin sonucu olarak karşılıklı vetolarla birlikte Güvenlik Konseyi'nin de işlevsiz bir görüntü çizdiği söylenebilir. Bu bakımdan güç istismarı ya da yasal zemin açısından Konsey'in çok fazla sorgulanma şansı olmamıştır. Fakat bu durumun Soğuk Savaş sonrasında değiştiği görülmektedir. Çünkü Rusya'nın ve Çin'in Batı ile

aralarındaki rekabet ortadan kalkmış ve böylece 90'ların başında daimi üyeler arasındaki uyumsuzluk giderilerek daha etkin bir Konsey ortaya çıkmıştır (Gordon, 2014: 42). Bu dönemde Rusya'nın siyasal ve ekonomik açıdan köklü bir değişim ve dönüşüm geçirerek sosyalist sistemden liberal-kapitalist sisteme evrilmeye çalıştığını ve Çin'in de Mao sonrasında Deng ile başlayan kapitalist sistemle belirli ölçüde uyumun sağlanması adına yaptığı ekonomik bağlamdaki liberalleşme girişimleri ve DTÖ'ye üye olunmasını hatırlatmak gerekir. Özetle ifade etmek gerekirse; hem Rusya hem de Çin önemli bir değişim sürecinde Batı ile uzlaşmacı bir tavır takınmak durumunda kalmışlar ve bu da BM ve Konsey'e doğrudan yansımıştır. Böylece bu dönemde sanki güç dengesi BM ve Konsey bakımından Batı eksenine doğru kaymış gibi gözükmektedir.

Söz konusu dönemde oluşan olumlu havada 31 Ocak 1992 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nin gelecekte uluslararası alanda barışın ve güvenliğin korunması için Güvenlik Konseyi'nin sorumluluğuna karar vermek amacıyla hükümet başkanları düzeyinde yaptığı toplantı Soğuk Savaş sonrası BM'nin işlevselliği ve etkinliği bağlamında yapılan önemli gelişmelerden birisi olarak değerlendirilebilir. Bu toplantıya Genel Sekreter Boutros-Ghali de davet edilmiştir. Ayrıca Ghali'den BM'nin önleyici diplomasi, barış yapma ve barış koruma meselelerine ilişkin olarak örgütün kapasitesinin artırılabilmesi için neler yapılması gerektiği konusunda bir rapor hazırlaması talebi olmuştur. Öte yandan, Genel Sekreterliğin bahsi geçen konu başlıkları dışında çatışma sonrasında barış inşası konusunu da öncelikli olarak gündeme aldığı görülmektedir. Bu çerçevede Ghali, birbiriyle bağlantılı olarak BM'nin uluslararası politikada beş önemli rol üstlenmesi gerektiğini bildirmiştir. Bunlar; önleyici diplomasi, barışı güçlendirme, barış yapımı, barış koruma ve çatışma sonrasında barış inşası şeklinde ifade edilmiştir (Keskin, 2002: 274).

Diğer taraftan, 1996'dan itibaren Konsey'deki güç dengesinin tekrar değiştiği görülmektedir. Çünkü Rusya ve Çin, ABD ve Britanya'ya karşı itirazlarını yükseltmeye başlamış ve Fransa da Batı ekseninden farklı bir çizgi izlemeye başlamıştır. Ancak bu duruma karşın 2001'e kadar olan dönemde Konsey'in uluslararası hukuku veya yasal zemini kötüye kullandığına dair çok fazla bulgu elde edilememiştir. Buna karşın 11 Eylül 2001'de yaşanan saldırılardan sonra Konsey'deki denge yine değişmiştir (Gordon, 2014: 43). Bu dönemde Kosova konusunda yaşanan anlaşmazlığı da unutmamak gerekir. Daha sonra bilindiği üzere Irak konusunda Konsey'de yaşanan gerilim ve BM'nin otoritesinin sarsılması önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ancak yine de ABD-İngiltere ikilisinin meşruiyet sorunu yaşamaları ve sahada da uzun vadede beklenenden daha çok mali ve askeri kayıplara uğramaları örgütün öneminin bir kez daha anlaşılmasını sağlamıştır. Böylece Irak konusundaki girişimlere izin vermeyen Fransa, Çin ve Rusya'nın vetosu dolaylı yollardan da olsa ABD ve İngiltere'nin bir kayıp yaşamalarına neden olmuştur.

Bu nedenle, uluslararası alanda güçlü devletlerin kuvvet kullanımını önlemek açısından BM'nin Güvenlik Konseyi onayına ihtiyaç duyulmaktadır ancak mevcut yapının değiştirilmesi pek mümkün değildir. Bu kapsamda yukarıda değinildiği üzere, ABD'nin ulusal çıkarlarını öne sürerek

Güvenlik Konseyi onayı olmadan II. Körfez Savaşı'nda kuvvet kullanması ve BM'nin bu eyleme yönelik muhalefetini görmezden gelmesi ele alınabilir. Ayrıca bu savaş esnasında Genel Sekreter'in durumu da sorgulanmıştır. Çünkü BM Genel Sekreteri bu olayda güçlü bir devletin kuvvet kullanmasına karşı etkin bir müdahalede bulunamamıştır. Böylece bir kez daha örgütün etkisiz ve zayıf olduğu yönündeki eleştiriler tekrarlanmıştır (Lupu, 2006: 905).

Bu noktada tekrar vurgulamak gerekir ki; Güvenlik Konseyi'nin asli görevlerinden birisi uluslararası alanda barışın korunmasıdır. Ancak bu görevin son dönemde tam olarak yerine getirilemediği görülmektedir. Çünkü özellikle Rusya ve Batı arasında yaşanan rekabet Güvenlik Konseyi'nin bu anlamda etkinliğini azaltmaktadır (Sengupta, 2016). Suriye, Irak ve Kosova örnekleri göz önüne alındığında; Güvenlik Konseyi'nin veto nedeniyle gelişmelere müdahale edemediği ve kuruluş amacı olan uluslararası alanda barış ve güvenliğin korunması bakımından görevlerini yerine getiremediği görülmektedir. Bu nedenle dünya savaşlarının ana nedenlerinden birisi olan tek taraflılık eğiliminin devam ettiği ve dünya barışının sağlanması için gerekli olan uzlaşmanın ortaya konulamadığı anlaşılmaktadır (Shraideh, 2017: 138-139).

Bu açıdan, hala Realistlerin vurguladığı üzere devletler, kendi göreceli çıkarları ekseninde hareket etmektedir. Kolektif eylemler yerine tek taraflı eylemler tercih edilmekte bu da güç siyasetinin kendisine alan bulmasına imkân tanımaktadır. Bu yüzden daimi üyeler Suriye, Irak (II. Körfez Savaşı) ve Kosova meselelerini uluslararası alanda barışın korunması perspektifinden değerlendirmek yerine stratejik planlar ve jeopolitik çıkar hesapları ve rekabet unsurları temelinde değerlendirmektedirler. Örneğin; Suriye özelinde yaşanan ABD-Rusya rekabeti iki tarafın karşılıklı olarak bölgedeki güç dengesini kendi lehlerine çevirme ya da koruma mücadelesinin bir yansımasıdır. Böylece denilebilir ki; göreceli çıkarlar, rekabet ve güç dengesi büyük güçler başta olmak üzere devletler açısından hala önemini koruyan unsurlardır.

Göreceli çıkarların geçerli olduğu bir yaklaşımı benimseyen anlayışa göre, uluslararası ilişkiler sıfır toplamlı bir oyun mantığı içerisinde ele alınmaktadır. Bu nedenle bu mantığı kabul eden bir devlet açısından karşı tarafın gücünde ya da prestijinde meydana gelebilecek bir artış doğrudan kendi kaybı olarak değerlendirilmektedir. Böylece devletlerin, diğer devletlerin gücünü sınırlama çabası içerisinde oldukları söylenebilir. Bu perspektife göre hareket eden bir devlet işbirliğinin sağlayacağı çıkar ya da faydanın karşı tarafa da yarayacağı düşüncesiyle işbirliğinden kaçınmayı tercih edecektir. Bu noktada ayrıca söz konusu yaklaşımdan BM ve BM Güvenlik Konseyi konusunda yaşanan reform tartışmaları ve eleştiriler konusunda yararlanılabileceğini belirtmek gerekir (Pijovic, 2012: 33-34).

Bu kapsamda Güvenlik Konseyi'nde göreceli çıkarlar temelinde hareket edilerek güç ve prestijin korunmaya çalışıldığı ve veto gücünün de bu bağlamda araçsallaştırıldığını iddia etmek mümkündür. Çünkü daimi üyeler Konsey'de gündeme gelen veya tartışılan sorun bağlamında, sorunun hangi bölgede olduğuna ya da bölgenin ekonomik durumuna bakmamaktadır. Bunun yerine

bölgenin/sorunun kendi açılarından nasıl bir önem taşıdığı ve güç kapasitelerine nasıl bir yansıması olacağı perspektifinden bir değerlendirme yapılmaktadır (Pijovic, 2012: 39). Ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nde beş daimi üyenin vetoyu istismar ettiklerinde yapılabilecek çok fazla bir şeyin olduğu söylenemez. Bu durumun değiştirilmesinin BM Antlaşması hükümleri göz önüne alındığında oldukça zor olduğu da aşikâr bir durumdur (Baehr ve Gordenker, 2005: 150).

Aktarılan hususları dikkate alarak uluslararası ilişkilerin ve uluslararası politikanın mevcut durumu değerlendirildiğinde; sistemin en güçlü devletlerinin olmadığı bir yapı ya da bileşimle uluslararası alanda barış ve güvenliğin sağlanamayacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, uluslararası alanda etkili kolektif eylemlerin ortaya konulabilmesi ve uluslararası alanda barış ve güvenliğin sağlanması bakımından sistemdeki büyük güçlere ihtiyaç duyulduğu söylenebilir (Shraideh, 2017: 140).

BM'nin mevcut durumunun güç ile ilişkisi göz önüne alındığında; Güvenlik Konseyi ile ilgili reform tartışmalarının da güç ve güç dengesi olguları dışında değerlendirilmesi pek mümkün değildir. Zaten reform konusunda gündeme getirilen üyeliğe ilişkin olarak ortak bir modelde uzlaşımın bu yargıyı doğrulayan bir gelişme olmuştur. Örneğin; Güvenlik Konseyi üyeliğini hedefleyen devletlerin bu çabalarının komşuları tarafından olumsuz algılanması göreceli çıkarlar ve Realist paradigmanın kuşkucu yaklaşımlarının bir yansımasıdır. Çünkü bu devletler rakiplerinin söz konusu üyeliği elde etmesi sonucunda prestijlerinin sarsılacağı ya da uluslararası alandaki önem dereceleri bakımından bir kayba uğrayacakları kaygısını taşımaktadırlar. Böylece sıfır toplamlı oyun mantığı yine gündeme gelmektedir. Elbette bu durum mevcut statükoda daimi üyelik ve bununla bağlantılı olarak veto hakkı olan beş üye açısından pozisyonlarını korumalarına imkân sağlamaktadır (Pijovic, 2012: 39).

Sonuç olarak; BM'nin uluslararası sistemde önemli bir rolü olduğu aşikârdır. Bu kapsamda mevcut küresel jeopolitik düzene bakıldığında, üç önemli alanla karşılaşmaktadır. Birincisi, büyük güçlerin hem kendi aralarında hem de diğer devletlerle kurdukları çeşitli alanlardaki ilişkiler bu bağlamda dile getirilebilir. Bu alanlar ile jeopolitik, askeri, diplomatik ve ittifak ilişkileri kastedilmektedir. İkinci olarak, devletler arasındaki yatay ilişkiler gündeme gelmektedir. Burada ise; büyük devletlerle kurulan müttefiklik ilişkileri ya da tarafsız devletlerin durumu ele alınmaktadır. Son olarak üçüncüsü; küresel ve bölgesel düzeyde faaliyet gösteren kuruluşlardan bahsedilebilir (Rudd, 2016: 4).

Bu noktada BM ve sivil toplum ilişkisine bir parantez açmak gerekir. Genel olarak Batılı güçlerin sivil toplumun BM ilişkilerine dâhil edilmesi taraftarı olduğu bilinmektedir. Bu durumun söz konusu güçlerin liberal politik kültürleri ile yakından ilgisi olduğu söylenebilir. Ancak aslında Batılı güçlerin bu yaklaşımının Kuzey'in STK'larının ulus ötesi ağlardaki baskın konumu düşünüldüğünde, durumun sadece liberal perspektifle değerlendirilmesi mümkün olmamaktadır. Örneğin, Batı ülkelerinin Güvenlik Konseyi'nin ve diğer uluslararası alanda etkili olan güç merkezlerinin

demokratikleşmesine karşı olan olumsuz tutumlarının liberal perspektifle nasıl bağdaştırılabileceği soru işaretidir. Buna karşın; her ne kadar tam bir uzlaşma içerisinde olmasalar da yükselen güçlerin Konsey’de üye sayısının genişletilerek bir değişiklik yapılması konusunda olumlu bir yaklaşımı benimsediklerini belirtmek gerekir. Ayrıca bu noktada yükselen güçlerin BM-sivil toplum ilişkilerine aynı olumlu yaklaşımı benimsemediklerini hatırlatmak gerekir ki bu zaten beklenen bir durumdur. Çünkü bu devletler, sivil toplumun BM’de Batı perspektifinden hareket edeceği öngörüsünde bulunmaktadır (Thérien, 2015: 237).

BM ve uluslararası sistem arasındaki ilişkiyi ise; şu şekilde özetlemek mümkündür: Öncelikle, Birleşmiş Milletler; Genel Kurul’un ve Güvenlik Konseyi’nin faaliyetleri çerçevesinde uluslararası hukuka katkı sunmaktadır. Ayrıca Güvenlik Konseyi’nin kararlarının yaptırım gücü bir ulusal hükümetin kanunlarına benzer bir işlev görmektedir. Böylece örgütün bu organlar üzerinden bir meşruiyet aracı işlevi gördüğü aşikârdır. Öte yandan BM, gerek Genel Kurul çerçevesinde pek çok farklı bölgeden gelen ve farklı gelişmişlik seviyesinde olan devletin meydana getirdiği yapıyla gerekse Güvenlik Konseyi bağlamında büyük güçlerin bir araya gelmelerini sağlayarak ve bir uzlaşma varmaları bakımından bir platform imkânı sunarak diplomasi aracı rolü üstlenmektedir. Bunun dışında bağlı, ilgili ve ilişkili kuruluşları ile uluslararası çapta oldukça derin ve karmaşık bir ağ yapısına sahip olarak sistemik bir aktör işlevi gördüğünü göstermektedir. BM’nin söz konusu işlevleri dikkate alındığında denetleyici ve düzenleyici bir sistemik unsur olduğu iddia edilebilir.

Zaten Irak, Suriye, Libya ve Ukrayna gibi son dönemde yaşanan güncel olaylara bakıldığında BM’nin bahsi geçen rol ve işlevlerinin somut olarak yansımaları görülmektedir. Örneğin Güvenlik Konseyi’nde Irak konusunda bir uzlaşma varılamaması ve bunun sonucunda yasal zeminin oluşturulamaması sonucunda ABD ve Birleşik Krallık açısından hem meşruiyet krizi yaşanmış hem de mali ve askeri kaynaklar bakımından olumsuz bir tablo ile karşılaşmıştır. Irak’ta olduğu üzere aynı şekilde Libya, Suriye ve Ukrayna konusunda da üyelerin kendi perspektiflerinden bir durum değerlendirmesi yaptıkları ve karar alma süreçlerinde buna uygun olarak davrandıkları görülmektedir. Bu bakımdan meşruiyet sorunsalı ve BM’nin sistemik aktör rolü üyeler arasındaki güç politikalarından etkilenmiştir.

Diğer taraftan, BM’nin özellikle küçük devletler ve genel olarak da devletler açısından hem uluslararası politika hem de sistemik meselelerle ilgili olarak bilgi edinme bağlamında oldukça önemli bir rolü olduğunu belirtmek gerekir. Bu kapsamda BM ve IMF gibi hükümetler arası örgütlerin küçük ülkeler açısından önemli bir görev üstlendiği iddia edilebilir (Ataman, 2003: 44). Böylece BM’nin sistemin neredeyse tüm aktörlerine ulaşarak sistemik bir aktör rolünü yerine getirdiği görülmektedir.

Bir başka açıdan ise BM statükonun korunması bakımından da önem arz etmektedir. Çünkü BM, meşruiyet zemini sağlama, insani müdahaleler ve güvenlik meseleleri kapsamında gerçekleştirilen askeri müdahaleler ile sistemin aşırı uçlarının denetlenmesinde ve kontrol altına

alınmasında sağladığı imkanlarla ve reform çabaları ve örgütün değişim ihtimalinin gündemde tutularak olası revizyonist güçlerin sistem içerisinde tutulmasını sağlamaya çalışması ile statükocu bir görüntü ortaya koymaktadır. Böylece güç dengesinin korunması ve sürdürülmesi açısından örgütün önemli bir sistemik rolü olduğu söylenebilir.

Ancak burada ayrıca belirtmek gerekir ki; uluslararası ilişkilerde düzen olgusu kendiliğinden ortaya çıkan bir durum değildir. Bu kapsamda son beş yüzyıla bakıldığında dört önemli denemenin yapıldığı görülmektedir. Bunlar 1648 (Westfalya Barışı); 1815 (Napolyon Savaşları sonrası); 1919 (I. Dünya Savaşı sona ermiş ve savaşı bitiren antlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca MC'ye yönelik çalışmalar yürütülmüştür.); ve 1945 (II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve savaşı bitiren antlaşmalarla birlikte BM'nin kurulması.). İlk üç girişimin çok da başarılı olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Dördüncü girişimin süreci ise henüz devam etmektedir. Burada, BM'nin kuruluşunda tek bir hegemonun baskın olduğu bir yapının olmadığını vurgulamak gerekir. Oysaki; önceki dönemlerde Roma gibi tek bir büyük gücün hakimiyetindeki bir düzen (Tarihte başka bir güç bunu başaramamıştır.) ya da birkaç büyük gücün uzlaşısıyla ortaya çıkan güç dengesi düzenleri oluşturulmuştur. Örneğin 1815-1914 arasındaki dönemde uygulanan Avrupa Uyumu bu çerçevede değerlendirilebilir (Rudd, 2016: 5). Son güncel örnek ise; BM Güvenlik Konseyi'nde oluşturulan güç dengesi eksenindeki yapının BM'nin ve uluslararası sistemin işleyişindeki rolü ile gözlemlenmektedir.

Söz konusu yapıya ilişkin olarak; Almanya ve Japonya gibi gelişmiş devletler ile Brezilya ve Hindistan gibi yükselen güçlerden bir reform talebi dile getirilmektedir. Buna karşın bu devletlerin bölgesel rakipleri (İtalya-Almanya; Pakistan-Hindistan; Arjantin-Brezilya) mevcut güç dengesi ve güç dağılımının bozulacağından endişe ederek bu talebe itiraz etmektedir. Ayrıca önceden olduğu üzere orta güçteki devletler ile küçük devletler mevcut yapının daha eşit ve demokratik bir yapıya evrilmesi talebini öne sürmektedirler. Böylece devletlerin genel olarak BM'yi ve özel olarak ise BM Güvenlik Konseyi'ni güç açısından bir mücadele platformu olarak görmeye devam etmekte oldukları iddia edilebilir.

Diğer taraftan, Birleşmiş Milletler örgütü farklı teorik bakış açılarından farklı şekillerde ele alınabilir. Kimileri, BM'yi bir uzlaş, barış ve dayanışma platformu olarak analiz edebilir. Ya da bir dünya devleti vizyonuna ulaşabilmek açısından BM geçirilmesi gerekli bir aşama olarak değerlendirilebilir. BM'nin uluslararası sistemde diplomasi, denetleme-düzenleme, uluslararası düzeyde norm oluşturma kapasitesi gibi işlevleri bu bağlamda dile getirilebilecek unsurlardandır. Fakat genel olarak uluslararası sistemin yapısı ve BM'nin yapısı göz önüne alındığında ağırlıklı olarak güç ilişkilerinin öne çıktığı görülmektedir. Bu nedenle BM'nin de bir güç dengesi politikası aracı olarak algılandığı ve kullanıldığı söylenebilir. Güvenlik Konseyi'ndeki ve Genel Kurul'daki karar verme süreçleri ve oy tercihleri ile daimi üyeliğe yönelik talepleri ve reform çabalarını bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Çalışmada da örnek olaylar ve BM'ye dair sunulan açıklamalar temelinde aktarıldığı üzere örgütün güç dengesi ile ilişkisi açık bir şekilde görülmektedir. Bu nedenle

Güç Dengesi Teorisi'nin örgüt açısından açıklayıcı bir kavramsal araç olarak ele alınabileceğini iddia etmek mümkündür.

Sonuç

Güç Dengesi Teorisi, çalışmada elde edilen bulgular ve irdelenen örnek olaylar temelinde rekabet, göreceli çıkarlar, güç ilişkileri, uluslararası sistemin yapısı, devletler arasındaki güç dağılımı, sistemdeki güçlü devletlerin sayısı ve ittifaklar/bloklar arasındaki güç dağılımı gibi unsurlar ekseninde kısaca özetlenebilir. Güç dengesi olgusu ise; çalışmadan elde edilen çıkarsamalar neticesinde şu şekilde ifade edilebilir: Güç dengesi; birkaç devlet ya da ittifak grubu arasında aktörlerin kendi güç kapasitelerini artırmaya çalışmaları veya güç uygulama araçlarını çeşitlendirme girişimleri sonucunda uluslararası sistemde ortaya çıkan güç dağılımıdır.

Güç Dengesi Teorisi, ve güç dengesi olgusu; devletler düzeyinde ve Soğuk Savaş özelinde sıkça kullanılan önemli bir kavramsal ve teorik araç imkanı sunmaktadır. Ancak bu teorinin ve olgunun özellikle Soğuk Savaş sonrasında ve diğer aktörler temelinde geçerliliği sorgulanmaktadır ve eleştirilmektedir. Fakat çalışmada da sunulduğu üzere bazı unsurlar açısından hem Soğuk Savaş sonrasındaki gelişmeler hem de Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler dahi güç dengesi perspektifinden analiz edilebilir. Bu noktada güç dengesinin Birleşmiş Milletler açısından ve Soğuk Savaş sonrası dönemde neden ve nasıl uygun bir kavramsal ve teorik araç imkânı sunduğuna dair bazı önemli hususların altını çizmek gerekmektedir.

Soğuk Savaş sonrasında, oluşan iyimser havaya karşın; Çin ve Rusya'nın uluslararası politikada etkinliklerini artırmaları, yükselen güçler şeklinde nitelendirilen devletlerin sisteme yönelik olarak revizyonist talepleri, 11 Eylül saldırılarıyla birlikte devlet odaklı güvenlik politikalarının tekrar gündeme gelmesi, ve AB'nin bütünleşme çabalarının üyeler arasındaki rekabet ve ulusal çıkarlar nedeniyle istenen düzeye ulaşamaması gibi gelişmeler uluslararası ilişkiler ve uluslararası politika bağlamında güç dengesinin kendisine alan bulmasına olanak sağlamaktadır.

Öte yandan, Birleşmiş Milletler örgütü kurumsal ve yapısal bağlamda analiz edildiğinde açık bir şekilde kuruluşundan günümüze hep bir güç ilişkileri ağı içerisinde yer almıştır. Bu durum yalnızca Güvenlik Konseyi gibi son derece belirgin olan organlar üzerinden değil aynı zamanda diğer organlar ve ilişkili kurumlar ve sistem açısından da söz konusudur. Örneğin; Genel Kurul'da alınacak kararlara etki edebilmek için sadece güçlü devletler değil orta ve küçük devletler de çaba göstermişlerdir. Bağlantısızlar Hareketi'nin Genel Kurul'da kurduğu etkinlik bu anlamda dile getirilebilecek önemli bir örnektir.

Güvenlik Konseyi açısından bakıldığında ise; son dönemde Rusya'nın ve Çin'in ABD-Birleşik Krallık-Fransa üçlüsü ile sık sık karşı karşıya geldiği görülmektedir. Bu açıdan adeta yeni bir Doğu-Batı karşıtlığı olduğu söylenebilir. Aslında Çin ve Rusya Konsey'de birlikte hareket ederek pek çok alanda rekabette olduğu Batı ile burada da güç dengesini sağlamaya çalışmaktadır. Bunun dışında

daimi üyeler tekil olarak da kendi ulusal çıkarlarına ve jeopolitik-jeoekonomik bağlamda kendileri açısından en kazançlı olacak hamleye göre karar verme davranışı içerisindedirler. Örneğin; Irak ve Suriye konusundaki kararlar sırasındaki oylamalar bu kapsamda incelenebilir. ABD ve Birleşik Krallık açısından, Irak'a müdahale konusunda demokrasi, kötü yönetim, otokrasi ya da kitle imha silahları gibi meseleler öne sürülmüştür. Ancak burada öncelikle petrol kaynaklarına ulaşma amacı bulunmaktadır. İkinci olarak, Orta Doğu'da jeopolitik, jeoekonomik ve jeostratejik açıdan oldukça önemli olan bir ülkenin kontrol altına alınarak buradaki etkinliğin korunması ya da güçlendirilmesi bir diğer önemli etken olmuştur. Bu konuya Suriye özelinde bakıldığında ise; ABD'nin, Birleşik Krallık'ın ve Fransa'nın meseleye benzer şekilde demokrasi, insan hakları ve kitle imha silahları gibi argümanlarla yaklaştıkları görülmektedir. Ancak aslında amaç oldukça farklıdır. Yine ekonomik ve siyasal amaçlar ekseninde politikalar güdüldüğünü tespit etmek mümkündür. Buna karşın Rusya ve Çin de Suriye meselesine benzer sebeplerle yaklaşmışlardır. Kısacası, bu iki somut örnekten de anlaşılacağı üzere BM Güvenlik Konseyi ana görevi olan uluslararası alanda barış ve güvenliğin korunmasını sağlamak yerine tekil olarak daimi üyelerin ekonomik ve siyasal beklentileri ve amaçları ekseninde güç politikalarında bir araç konumuna indirgenmektedir. Daimi üyeler mevcut güç dengesinin korunması ya da lehlerine bozulması için Konsey'i bir meşruiyet, politika ve diplomasi aracı olarak görmektedirler.

Ayrıca uluslararası sistemde mevcut güç dağılımına yönelik olarak revizyonist ve reformist talepleri olan Almanya, Japonya, Hindistan ve Brezilya gibi devletlerin de BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliği talebinde bulunması Konsey'in ve örgütün devletler açısından güç dengesinin kendi lehlerine çevrilmesi bakımından önemli bir araç olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Bu açıdan Soğuk Savaş sonrasında da hala BM'nin güç dengesi politikaları ekseninde araçsallaştırıldığı görülmektedir.

Bu noktada, BM'nin uluslararası sistemde önemli bir rolünün olduğunu vurgulamak gerekir. BM, neredeyse tüm devletleri bünyesinde barındırarak önemli bir diplomasi aracı olarak işlev görmektedir. Öte yandan, BM uluslararası alanda yaşanan ve sistemin istikrarını tehdit eden anlaşmazlıklar ve çatışmalar açısından Güvenlik Konseyi aracılığıyla düzenleyici ve denetleyici bir rol de üstlenmektedir. Bunun dışında ana organları, kendisine bağlı alt kuruluşları ve ilişkili olduğu kuruluşları sayesinde pek çok alanda faaliyet göstererek uluslararası sisteme etki edebilmektedir.

Ancak buna karşın; çalışmada elde edilen veriler ve bulgular ışığında Birleşmiş Milletler'in bazı unsurlar temelinde sorunlu bir yapıya sahip olduğu ve yeterince etkinlik gösteremediği söylenebilir. Bu açıdan, BM'nin eşitlik, demokrasi, etkinlik, kapsayıcılık, sorun çözme becerisi ve otorite bağlamında sorun yaşadığını ifade etmek mümkündür. Eşitlik sorunu, Güvenlik Konseyi'nin yapısı ve görevleri bakımından; etkinlik sorunu, uluslararası politikada ana belirleyici aktör olamaması ve güçlü devletlerin politikaları nedeniyle prestij ve kurumsal güç kaybına uğraması bakımından dile getirilebilir. Ayrıca üyelere eşit ve adil bir ortam sağlayamadığı için kapsayıcılık konusunda ve

uluslararası alanda anlaşmazlıkların ve çatışmaların çözümü bağlamındaki başarısızlığı ile sorun çözme becerisi konusunda yetersiz kalmaktadır. Son olarak otoritesinin güçlü devletler ve çatışma ve anlaşmazlıklar yaşayan taraflar söz konusu olduğunda yeterli düzeyde olmadığını belirtmek gerekir.

Söz konusu sorunların çözülmesi için ise; bazı hamleler ve değişiklikler yapılabilir. BM'nin eşitlik sorununun çözülmesi açısından BM Güvenlik Konseyi'nin yapısında değişiklik yapılmalıdır. Daimi üyelik sistemi ve veto gücü kaldırılarak, bölge ve güç dengeleri gözetilerek daha eşit ve dengeli bir yapı oluşturulabilir. Ya da Güvenlik Konseyi lağvedilerek tek yetkili merci Genel Kurul olarak belirlenebilir. Bu yöntemlerle daha eşit ve adil bir yapının kurulması örgütün kapsayıcılık sorununu da ortadan kaldıracaktır. Böylece örgütün anti-demokratik yapısı bakımından dile getirilen eleştirilere de bir çözüm sunulmuş olacaktır. BM'nin sorun çözme becerisinin güçlendirilmesi için bağımsız ve uzman bir kurulun yürüteceği çalışmalar sonucunda elde edilen raporlar aracılığıyla anlaşmazlık ya da çatışma yaşayan tarafların uzlaşabileceği adil bir çözüm mekanizması kurularak bu alandaki sorunlar giderilebilir. Bunun dışında, BM'nin tarafların alınan kararlara uyması için siyasal ve ekonomik yaptırımları da gündemine alması ya da her iki tarafın da yararlanacağı ekonomik yardım paketleri gibi bazı uygulamalara yer vermesi de çözüme ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Böylece örgütün otorite ve etkinlik sorunu bakımından da önemli bir kazanım elde edilecektir.

BM Güvenlik Konseyi'nin yukarıda ifade edilen şekilde yapısal bir değişime uğraması ya da lağvedilerek yetkilerinin Genel Kurul'a devredilmesi de otorite ve etkinlik sorununun çözülmesi açısından katkı sunacaktır. Ancak devletlerin güç odaklı politikaları, rekabet unsuru, daimi üyelerin politikaları ve perspektifleri ve sistemden reformist ya da revizyonist bir beklenti içerisinde olan devletlerin talepleri dikkate alındığında burada dile getirilen önerilerin gerçekleşmesinin pek mümkün olmadığını söylemek gerekir. Bu açıdan örgütün ancak sistemik çapta bir kriz olduğunda ve statükocu ve revizyonist güçler arasındaki mücadelenin küresel çapta gerçekleşmesi halinde bir değişim geçireceği ya da Milletler Cemiyeti'nin akıbetine uğrayarak varlığının son bulacağı dahi iddia edilebilir. Ancak örgütün yapısında köklü bir değişimin veya varlığının ortadan kalkmasının kısa vadede gerçekleşmeyeceği uzun vadede ise gündemde olabileceği söylenebilir.

Sonuç olarak; çalışmada tespit edildiği üzere güç dengesi geçmişte olduğu gibi günümüzde de devletler ve uluslararası sistem açısından geçerlilik taşıyan bir politika olarak hala güncelliğini korumaktadır. Bu kapsamda; rekabet, çatışma ve göreceli çıkarlar gibi unsurların dikkate alınması gerektiği söylenebilir. Bu nedenle devletler güç dengesini kendi lehlerine sağlamak için güçleri oranında çeşitli politikalar ve uygulamalar ile çaba göstermektedirler. Bu bağlamda BM gibi uluslararası örgütlerin de araçsallaştırıldığı görülmektedir. Söz konusu durum, gerek Güvenlik Konseyi'nde gerekse Genel Kurul'da yaşanan karar alma süreçleri ve örgüte dair reform talepleri göz önüne alındığında somut olarak görülmektedir. Bu yüzden Birleşmiş Milletler'in Güç Dengesi Teorisi açısından geçerlilik taşıdığı ve teori kapsamında analiz edilebileceği tespitini yapmak mümkündür.

Kaynakça

- Ataman, Muhittin (2003) “The Impact of Non-State Actors on World Politics: A Challenge to Nation-States”, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, C. 2, S. 1, ss. 42-66.
- Baehr, Peter R., Gordenker, Leon (2005) *The United Nations: Reality and Ideal*, 4. Baskı, Palgrave Macmillan, New York.
- Bailey, Sydney D., Daws, Sam (1995) *The United Nations A Concise Political Guide*, 3. Baskı, Macmillan Press, London.
- Brooks, Stephen G., Wohlforth, William C. (2005) “Hard Times for Soft Balancing”, *International Security*, C. 30, S. 1, ss. 72-108.
- Claude, Inis L., Jr. (1962) *Power and international relations*, Random House, New York.
- Claude, Inis L., Jr. (1989) “The balance of power revisited”, *Review of International Studies*, C. 15, S. 2, ss. 77–85.
- Chatterjee, Partha (1972) “The Classical Balance of Power Theory”, *Journal of Peace Research*, C. 9, S. 1, ss. 51-61.
- Danilovic, Vesna (2005) *When the Stakes Are High Deterrence and Conflict among Major Powers*, The University of Michigan Press, Michigan.
- Duchêne, Alexandre (2008) *Ideologies across Nations: The Construction of Linguistic Minorities at the United Nations*, Mouton de Gruyter, Berlin.
- Gordon, Joy (2014) “The United Nations Security Council and the Emerging Crisis of Legitimacy”, *Yale Journal of International Affairs*, C. 9, S. 1, ss. 40-47.
- Haas, Ernst B. (1953) “The Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda”, *World Politics*, C. 5, S. 4, ss. 442-477.
- Kaplan, Morton A. (1957) “Balance of Power, Bipolarity and Other Models of International Systems”, *The American Political Science Review*, C. 51, S. 3, ss. 684-695.
- Keskin, Funda (2002) “New Challenges Facing the United Nations”, *Turkish Yearbook of International Relations*, C. 33, ss. 271-284.
- Latif, Dilek (2000) “United Nations’ Changing Role in the Post-Cold War Era”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, C. 30, ss. 23-66.
- Lim, Chin Leng (2007) “The Great Power Balance, the United Nations and What the Framers Intended: In Partial Response to Hans Köchler”, *Chinese Journal of International Law*, C. 6, S. 2, ss. 307-328.
- Little, Richard (2007) *The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths and Models*, Cambridge University Press, New York.
- Lupu, Yonatan (2006) “Rules, Gaps and Power: Assessing Reform of the U.N. Charter”, *Berkeley Journal of International Law*, C. 24, S. 3, ss. 881-907.

- Mearsheimer, John J. (2013) “Structural Realism”, Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith (Ed.); International Relations Theories Discipline and Diversity, 3. Baskı, Oxford University Press, Oxford, ss. 77-93.
- Morgenthau, Hans J. (1948) Politics Among Nations The Struggle For Power, Alfred A. Knopf, New York.
- Pape, Robert A. (2005) “Soft Balancing against the United States”, International Security, C. 30, S. 1, ss. 7-45.
- Pijovic, Nikola (2012) “The Relative Gains Theorem and the Stalling United Nations Security Council Membership Reform”, Alternatives: Turkish Journal of International Relations, C. 11, S. 4, ss. 32-41.
- Roskin, Michael G., Berry, Nicholas O. (2014) Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası (Çev. Özlem Şimşek), 1. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- Rudd, Kevin (2016) “UN 2030: Rebuilding Order in a Fragmenting World”, International Peace Institute, ss. 1-74. <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2016/08/IPI-ICM-UN-2030-Chairs-Report2FINAL.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.05.2019).
- Russell, Ruth B. (1970) ““Power Politics” and the United Nations”, International Journal, C. 25, S. 2, ss. 321-332.
- Schweller, Randall L. (2016) The Balance of Power in World Politics, <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-119?print=pdf> ss. 1-20, (Erişim Tarihi: 10.05.2019)
- Sengupta, Somini (2017) The United Nations Explained: Its Purpose, Power and Problems, The New York Times, <https://www.nytimes.com/2017/09/17/world/americas/united-nations-un-explainer.html> (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- Sheehan, Michael (1996) The Balance of Power History and Theory, Routledge, New York.
- Shraideh, Saleh Al (2017) “The Security Council’s Veto in the Balance”, Journal of Law, Policy and Globalization, C. 58, ss. 135-145.
- Thérien, Jean Philippe (2015) “The United Nations Ideology: From Ideas to Global Policies”, Journal of Political Ideologies, C. 20, S. 3, ss. 221-243.
- Walt, Stephen (1985) “Alliance Formation and the Balance of World Power”, International Security, C. 9, S. 4, ss. 3-43.
- Wight, Martin (1966) “The Balance of Power”, Herbert Butterfield, Martin Wight (Ed.); Diplomatic Investigations Essays in the Theory of International Relations, Cambridge, Harvard University Press, Massachusetts, ss. 149-175.
- Young, Oran R. (1968) “The United Nations and the International System”, International Organization, C. 22, S. 4, ss. 902-922.
- Zinnes, Dina A. (1967) “An Analytical Study of the Balance of Power Theories”, Journal of Peace Research, C. 4, S. 3, ss. 270-287.

II. Meşrutiyet Döneminde Eşraf ve Köylü İlişkisi Üzerine Örnek Bir Olay: Çayırhan Köylüleri ile Hilmi Bey Arasındaki Arazi Anlaşmazlığı

Ercimet SARIAY¹

Özet

Osmanlı Devleti'nin Avrupa kapitalizmine kısmen de olsa eklenildiği XIX. yüzyılın ortaları ile XX. yüzyılın başlarında, üretim ilişkileri ve toprak mülkiyeti konusunda, köklü denebilecek bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle, II. Meşrutiyet döneminde siyasal iktidara hâkim olan İttihat ve Terakki, iktisaden zor şartlar altında ezilen toplumsal grupların desteğine ihtiyaç duymuş, topraksız veya az topraklı köylüye toprak verilmesi, ucuz kredi temini gibi konularda bazı adımlar atmıştır. Ancak iyi niyetle atılan bu adımlar, özellikle kırsal kesimde gelir ve mülkiyet dağılımındaki adaletsizliği tam olarak gideremediği gibi savaş döneminde şartlar daha da kötüye gitmiştir. İttihat ve Terakki, savaş ortamında, yabancı sermayeli tarım şirketlerini tarım ve ticaret hayatının dışına itmeyi amaçlamıştır. Ancak bu süreçte, ülkede birçok harp zengini doğmuş, fakir durumda olan halk ve köylü daha da yoksullaşmıştır. Neticede bu durum, köylünün sosyal ve ekonomik durumunu düzeltmenin aksine, zengin ve büyük çiftliklere sahip bir sınıfa ortaya çıkarmış, tarımsal gelir dağılımındaki denge biraz daha bozulmuş, arazi ve mülkiyet konusundaki anlaşmazlıklar artmıştır.

Bu çalışmada, ekonomik ve sosyal bir mesele olarak toprak mülkiyeti konusunda, Ankara Vilayeti'ne tabi Nallıhan Kazasının Çayırhan Köyü ahalisi ile eşraftan Hilmi Bey arasında yaşanan arazi-mera anlaşmazlığı üzerinde durulmuş, bu konuda, merkezi ve yerel yönetimin Hilmi Bey ile köylüye karşı tutumları değerlendirilmiştir. Çalışmada, konuyla ilgili arşiv belgeleri ilk elden kaynak olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra *Tanin Gazetesi* muhabiri Ahmet Şerif Bey'in mektuplarının yer aldığı *Anadolu'da Tanin* isimli Osmanlı Türkçesiyle yazılmış kitaptan ve bazı araştırma eserlerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çayırhan Köyü, Çayırhan Ahalisi, Hilmi Bey, Arazi, Mülkiyet.

An Exemplary Case On The Relationship Between Gentry And Peasant During The 2nd Constitutional Period: Land Dispute Between The Villagers Of Çayırhan And Hilmi Bey

Abstract

In the mid-19th century and early 20th century, when the Ottoman Empire was partially articulated in European capitalism, a number of fundamental changes occurred in the relations of production and land ownership. Particularly, the Committee of Union and Progress, which dominated political power during the 2nd Constitutional Period, needed the support of the oppressed social groups under difficult economic conditions, has taken some steps on issues such as granting land to landless or less landed peasants and providing cheap loans. However, these steps taken in good faith did not completely eliminate the injustice of income and property distribution, especially in rural areas. On the other hand, in a war environment, the Committee of Union and Progress has aimed to push foreign agricultural companies out of the life of agriculture and trade. However, in this process, many war-rich people were born in the country and the poor folk and peasants became poorer. Eventually, this situation, rather than improving the social and economic situation of the peasant, has led to a class with rich and large farms, has further distorted the balance in agricultural income distribution, and has increased disputes over land and ownership.

In this study, on land ownership as an economic and social issue, the land-pasture dispute between the people of Çayırhan village and Hilmi Bey was discussed, in this respect, the attitudes of the central and local governments towards the villagers and Hilmi Bey were evaluated. In the study, archival documents related to the subject were used as a first hand source. In addition, it has been benefited from the book, *Tanin in Anatolia*, which is written in Ottoman Turkish, and which contains the letters of Ahmet Şerif Bey, who is the reporter of *Tanin Newspaper*, and from some research works.

Keywords: Çayırhan Village, Çayırhan People, Hilmi Bey, Land, Property.

¹ Öğr. Gör. Dr., Aksaray Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı, ercumentsariay@gmail.com

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Avrupa kapitalizmine kısmen de olsa dahil olduğu 19. yüzyılın ortalarından itibaren köylünün ürettiği artık ürüne devlet, eşraf, tefeci-tüccar sermayesi ve bir kısım yabancı sermayenin el koyma çabası, üretim ilişkileri ve toprak mülkiyeti yapısında bazı değişikliklere yol açmıştır (Cem 2017: 204). 20. yüzyılın başlarında ise, bu konuda daha radikal değişiklikler meydana gelmiştir. Bu süreçte İttihat ve Terakki yönetimi, kırsalda zor şartlar altında yaşayan köylüleri, ekonomik olarak desteklemek üzere bazı adımlar atmıştır. Ancak iyi niyetle atılan bu adımlar, özellikle kırsal kesimde gelir ve mülkiyet dağılımındaki adaletsizliği tam olarak giderebilmiştir (Toprak 2016: 113-135). 1913 yılından itibaren toprakta mülkiyet anlayışının, daha çok büyük çiftçiler lehine düzenlenmiş olması bunun bir işaretidir. Dolayısıyla İttihat ve Terakki yönetiminin eşraf-köylü ilişkilerinde önemli bir yer tutan toprak politikasının, sosyal adalet ilkesine uygun olduğunu söylemek oldukça zordur. Uygulamaya konulan arazi kanunları, toprağın metalaşma sürecini, yani geçimlik olarak kullanılması yerine alınıp satılmasını hızlandırmış ve giderek dengesizleşen bir toprak mülkiyetini beraberinde getirmiştir (Ballı 2015: 6).

İttihat ve Terakki'nin, köylü politikası gereğince, köylü her alanda desteklenerek, toprak ağaları ile eşrafın elinden kurtarılmalıdır. Ancak, köylü ve toprak meselesi, bölgelerin sosyal ve iktisadi yapılarına göre farklılıklar gösterebilmektedir (Keyder vd. 2014: 28). Örneğin, iç bölgelerde, yerel eşrafa bağımlı ve boğaz tokluğuna çalışan ırgatlar olduğu gibi, tarımın kısmen ticarileştiği bölgelerde ücretli tarım işçilerini görmek mümkündür. İttihatçılar her iki grubun da çıkarlarına uygun küçük bazı adımlar atmışlardır (Ballı 2015: 5).

İttihatçıların, reformist denebilecek bir toprak siyasetine yöneldiklerini, bağımsız köylülüğü ve tarımda gelir dağılımını önemsedikleri söylenebilir. Bu bağlamda, arazi sahiplerinin hukuken geçerli olan tasarruf hakkı ihlal edilmeden köylülerin toprak sahibi olması, düşük faizle kredi alabilmelerinin sağlanması, toprak ağasının köylü üzerindeki baskısının önlenmesi amaçlanmıştır (Tunaya 2011: 99-100). Ancak, topraksız ya da az topraklı köylüye toprak verilmesi meselesinin, ilerleyen süreçte gündemden düştüğü görülmüştür. Bunun temel nedeni, taşradaki eşrafın desteğini almak ve yerel örgütlenmede ondan yararlanabilmektir. Başka bir deyişle İttihat ve Terakki mclisteki gücünü korumak için seçimlerde eşrafın desteğini almak istemiştir (Ballı 2015: 6).

İttihat ve Terakki'nin yayın organı *Tanin Gazetesi* yazarı Ahmet Şerif Bey'in Anadolu gezileri, "köycülük akımının"² somut ve çok önemli bir örneğidir (Aydın 2019: 29-30). Ahmet Şerif Bey'in gezi notları mektuplar halinde *Tanin*'de yayınlanmıştır. Anadolu'ya yönelik bu gezilerin amacı, Anadolu köylüsünü yakından tanımak ve ona göre politikalar üretebilmektir.

² İttihat ve Terakki'nin temel söylemlerinden biri olan köycülük fikri, II. Meşrutiyet Dönemi'nde yaygınlık kazanmıştır. Toplumsal tabanını genişletmek isteyen İttihat ve Terakki, köylüleri özellikle toprak ağalarına karşı korumak istemiş, bu minvalde, köylüye toprak dağıtılması, aşarın indirilmesi ve köylüye kredi sağlanması gibi konularda bazı adımlar atmıştır. Ayrıca köylünün eğitim ve refah düzeyinin yükseltilmesine de önem verilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında tarımsal üretimin azalması ve iâşe sorununun ortaya çıkması, temel tüketim maddelerine olan talebi arttırmış, böylece talep Anadolu'ya kaymıştır. Sonuçta iç pazarda bir canlanma yaşanmış ve Anadolu kırsalında sermaye birikimi bir miktar artmıştır (Pamuk 2017: 166-171). Ancak savaş ortamında yaşanan sıkıntılar, köylünün sosyal ve ekonomik durumunu olumsuz etkilemiş, tarımsal gelir dağılımındaki dengeyi bozarak, arazi ve mülkiyet konusunda bazı anlaşmazlıklara yol açmıştır. Bu anlaşmazlıklardan biri de Ankara sancağına tabi Nallıhan kazasının Çayırhan köyünde yaşanmıştır.

1. Çayırhan Köylüsü ile Hilmi Bey Arasında Yaşanan Arazi Meselesi

Çayırhan köyü adını, Osmanlı sultanı I. Ahmet'in sadrazamlarından Nasuh Paşa'nın konaklamak amacıyla yaptırdığı handan almıştır. Dolayısıyla Çayırhan'ın dört yüz yıla yakın bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir. (Şener 2001: 193-194). II. Meşrutiyet döneminde, Ankara sancağının kazası konumundaki Nallıhan'a bağlı olan Çayırhan köyü, Sakarya nehrinin kenarında olup, tahminen yüz kırk hane ve bin civarında bir nüfusa sahip bir yerleşim birimidir. Ankara'nın diğer köylerine nazaran, evleri oldukça bakımlı, arazisi verimli ve kıymetlidir. Köy ahalisinin refah düzeyi de komşu köylere oranla bir hayli yüksektir. Çayırhan köyü, idari bakımdan Nallıhan'a bağlı olmasına rağmen, özellikle ticari açıdan Beypazarı ile daha yakın bir ilişki içinde olmuştur (Ahmed Şerif 1325/1909: 149). Ancak bu olumlu ortamın, meydana gelen arazi meselesi nedeniyle kısmen bozulduğu söylenebilir. Nitekim meselenin odağındaki isim olan ve II. Meşrutiyet meclisleri ile TBMM'de Ankara mebusu olarak görev yapan Hilmi Bey de (Mustafa Hilmi Çayırlioğlu) Beypazarlı'dır.³

Osmanlı coğrafyasının değişik bölgelerinde özellikle de taşrada, arazilerin kullanımı konusunda eşraf ve köylüler arasında zaman zaman gerginlikler ve tartışmalar yaşanmıştır. Bu gibi durumlar, bir yandan asayişin bozulmasına, diğer yandan da hukuki ve ekonomik sorunlara yol açmıştır. Bu cümleden hareketle Çayırhan köyünde yaşanan hadisenin de benzer sonuçlar doğurduğu anlaşılmıştır. Çayırhan köyündeki arazilerin kullanımı konusunda yaşanan sıkıntılar, meselesinin tarafları olan Çayırhan köyü ahalisi ile eşraftan Hilmi Bey ve ailesini uzun bir süre meşgul etmiştir.

³ Hilmi Bey (Mustafa Hilmi Çayırlioğlu) 1867'de Ankara sancağına tabi Beypazarı kazasında doğmuştur. Babası Mustafa Bey, annesi Fatma Hanım'dır. Hali vakti yerinde çiftçi bir ailenin oğlu olan Hilmi Bey, çiftlik işleriyle uğraşırken eğitimi için hususi hocalardan ders almıştır. Daha sonra ticaretle uğraşmaya başlamıştır. II. Meşrutiyet yıllarında III. ve IV. Dönem (1914-1920) Meclis-i Mebusan seçimlerine katılarak Ankara'dan mebus seçilmiştir (Güneş 1998: 251; Yazıcı 2018: 21; Bilgen 2011: 42). İttihatçı ve ilerici olduğu için tutuklanarak Bekir Ağa koğuşunda hapis yatmıştır. Kürt Mustafa Paşa'nın başkanı olduğu divanı harpte yargılandığına da zenginliğinin aileden geldiğini ispat etmesi sonucu beraat etmiştir (Haytoğlu 2017: 101). Hilmi Bey Milli Mücadele yıllarında Ankara'ya yabancı bandıralı gemilerle Bandırma üzerinden silah sevkiyatı yapmıştır. 23 Nisan 1920'de açılan ilk TBMM'de, Ankara milletvekili olarak görev yapmıştır (MMZC 1336/1920: 4). II. Dönemde de bu görevini sürdürmüş ve 1927 de TBMM'den ayrılmıştır. Aynı yıl Ankara'da vefat etmiştir. (http://tolunayozakaasml.meb.k12.tr/icerikler/tarihcemiz_4070655.html erişim tarihi.27.8.2019).

Bunun yanı sıra bilhassa şikâyetlerin arttığı dönemlerde merkezi ve yerel yöneticiler de meseleye müdahil olmuşlardır.

Çayırhan köyündeki arazilerin tarım arazisi olarak mı yoksa mera olarak mı kullanılacağı konusu Çayırhan köyü ahalisi ile Hilmi Bey ve ailesini uzun bir süre meşgul etmiştir. Köylüler, arazinin vakıf arazisi olduğunu ve hayvanlarının burada otlatılmasının hayati bir önem taşıdığını iddia ederlerken, Hilmi Bey, arazinin kendi tapulu malı olduğunu, dolayısıyla tasarruf hakkının da kendisine ait olduğunu iddia etmiştir.

Çayırhan ahalisi, bahse konu olan arazinin vaktiyle Sevdaviyye ve Seyfiye Medreselerinin vakıf arazisi olduğunu, buralarda yirmi bin hayvan otlatıldığını, ancak vakfın mütevellî heyetinin haksız bir şekilde araziye Hilmi Bey'e sattıklarını iddia etmişlerdir (Ahmet Şerif 1325/1909: 149-150). İddialar ve şikâyetler üzerine yapılan tahkikat neticesinde Ankara Vilayet İdare Meclisi'nde konuya ilişkin olarak bir karar verilmiştir. 14 Haziran 1904 tarihli kararda, Hilmi Bey ile Çayırhan ahalisi arasında ihtilafa neden olan arazi ve meraların sınırlarının belirlenmesi ve ahalinin elinde tarım ve hayvan otlatmak için yeterli arazinin olup olmadığının tahkiki için vilayet Mektubî Kalemi'nden Kasım Efendi, Defterî Kalemi'nden başkâtip Fehami Bey ile bir mühendisin görevlendirildiği belirtilmiştir. Bu kişilerin bölgede yaptıkları inceleme sonucunda, arazinin 149.996 dönümden ibaret olduğu, 1879 tarihli sened mucibince Zeki Efendi'nin tasarrufunda olduğu ve bu kişinin vefatıyla arazinin varislerine kaldığı ifade edilmiştir. Ayrıca arazide tasarruf sahibi olan Hacı Tevfik Efendi'nin mahdumları Mehmed Bahaddin, Mustafa Server, İbrahim, Ethem ve Ahmed Muhtar Efendiler tarafından arazinin bedeli karşılığında 2 Teşrinievvel 1312/14 Ekim 1896 tarihinde Hilmi Bey'e satıldığı belirtilmiştir. Köy arazisinin ziraata ve hayvan otlatmaya yeterli olduğu, dolayısıyla köylünün iddialarının abartılı olduğu belirtilmiştir (BOA, DH. MKT. 2701/95; Ahmed Şerif 1325/1909: 150).⁴ Çayırhan ahalisi ise, Hilmi Bey'in nüfuzunu kullanarak memurları baskı altına aldığını hatta tehdit ettiğini iddia ederek bu tür kararların geçerliliğinden şüphe duymuşlardır. *“Hilmi Efendi'nin, eski devirde, olağanüstü bir etkisi vardı. Kazada, vilayette bulunan bütün memurlar kendisinden korkardı. İstanbul'da da o devirde en ileri gelen beyleri, paşaları elde etmişti. Bir dediği iki olmazdı. Hilmi Efendi'nin cesareti gittikçe arttı, tarlalarımızı zorla ele geçirdi. Her sene tarlaların vergisini biz veririz. Fakat o eker biçer, faydalanır. Ne yapalım o vaktin hükmünce biz de bazı kapılara çattık, efendiler bulduk. İstanbul'da, vilayette mahkemelerde uğraştık. Fakat nereye gitsek haksız çıkarılıyor, kovuluyorduk. Hilmi Efendi'nin hakkı ise, ilamlarla doğrulanıyor, destekleniyordu. Bizim vergisini verdiğimiz tapulu tarlalarımız için eline senet veriliyordu. Efendi, civarda silahlı adamlar gezdirir bizi tehdit ederdi. Meraya tarlalarımıza, odun kesmeye gidemez olduk. Bize her türlü hakareti reva*

⁴ Ahali ise bu konuda şunları söylemiştir: *“Üç yüz on dokuz yılında vilayetten bir heyet geldi. Bunların içinde, şimdi Ankara mebuslarından olan Kasım Efendi de bulunuyordu. Bize Sadareten emir geldi, sizin meranızı, hududunuzu geliştireceğiz dediler. Yüz kırk bin dönüm olan meranın güya doksan beş bin dönümün Hilmi Efendi'ye, içinde dörtte çiftlik bulunan kırk beş bin dönümünü bize ayırdılar. Fakat ne çıkar, bunlar zaten bizi aldatmak içindi. Özellikle heyet gelirken Beypazarı'nda üç gün Hilmi Efendi'ye misafir olmuşlar. Kim bilir...”*

görüldü. Efendiden zarar gören yalnız biz değiliz. Civardaki yedi köyle, dört çiftlik de bitmektedir. Bunlar da tahminen üç bin nüfusla, dört beş yüz ev vardır” (Ahmed Şerif 1325/1909: 150-151). Köylüler burada II. Meşrutiyet öncesi döneme atıfta bulunarak bir nevi gücün ve baskının hukukun önüne geçtiğini ima etmişlerdir. Mesele, Meşrutiyet’in ilanına kadar belirsizliğini muhafaza etmiştir. Meşrutiyet’in ilanından sonra ortaya çıkan hürriyet havası içinde, Çayırhan ahalisi Hilmi Bey’in hukuksuz davranışlarından kurtulacaklarını umarak yeniden bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Mağduriyetlerinin giderilmesi için bir yandan resmi makamlara dilekçe vermişler, diğer yandan da Hilmi Bey’in davalarını meralardan çıkarmışlardır. Çayırhanlılar, 17 Şubat 1909 tarihli dilekçede, haklarını elde etmek için daha önce yaptıkları girişimlerden bir netice alamadıklarını, halkın köyden başka yere gitmek istediğini, mevcut yöneticilerin Hilmi Bey’in zulmünü görmezden geldiklerini, artık memlekette yeni bir idarenin kurulduğunu ve adaletin yerine geleceğinden emin olduklarını beyan etmişlerdir (BOA, BEO. 3505/262871; BOA, DH. MKT. 2733/278).⁵

2 Mart 1909’da, Defteri Hakânî nazırından Ankara Vilayetine gönderilen yazıda, mera arazisinin köylülere ait olduğunu kesin olarak tescilleyen resmi bir senedin olmadığı, ancak hayvan otlatılması için ayrılan bir arazinin de alınıp satılamayacağı açıkça ifade edilmiştir. Öte yandan Sadaret Mektubî Kaleminden Ankara Vilayetin’e yazılan yazıda, Defteri Hakânî nazırının yazısına atıfta bulunularak durumun bir an önce açıklığa kavuşturulması istenmiştir (BOA, BEO. 3505/262871). Dolayısıyla arazinin nasıl kullanılacağı ve kime ait olduğu konusu yine belirsiz kalmıştır.

Çayırhan ahalisinin girişimlerinden haberdar olan Hilmi Bey de hemen harekete geçerek merkezi hükümet nezdinde bazı girişimlerde bulunmuştur. Hilmi Bey, Çayırhan’daki arazinin tapulu malı olduğunu, hayvan otlatmak için köyde yeterli arazi bulunduğunu, köylülerin haksız bir şekilde arazisine müdahale ettiklerini ileri sürmüştür. Ankara valisi Ebubekir Bey de bu durumu Nallıhan

⁵ “...binaenaleyh memurin-i idareye vuku bulan şikayatımızın semeresiz bırakılmasına rağmen Nallıhan kazası mahkeme-i hukukuna vaki olan müracaatımız üzerine icra kılınan muhakeme esnasında irad-ı inba eylediğimiz her dürlü mudafaa’ne-i kanuniye ve dalaile rağmen mumaileyh Hilmi Efendi’nin mera-yı mezkûru bir kısmını mütevelliden satın aldı, buna mukabil Defteri Hakani Nezareti’nden mahreç kuyud-ı resmîyede mumaileyhin kati surette tasarrufa hak ve selahiyeti olmadığı ve ba-husus böyle kurra ahalisine mahsus meralara hiçbir şahsın müdahale ve mu’arazasının arazi kanunnamesi micibince caiz görülemeyeceğinin tasrih buyurulduğu mudafaaten dermiyan edilmişken hakkı sarhimiz bundan üç sene mukaddem efrad-ı ahaliye abad ve ecdatlarından intikal idegelmiş birçok mezra’ zalimen ahz-ı merkume teslim kılınmışdı. ...istidanamemizde mumaileyhin zulmiyesine bir dakika evvel nihayet virilmesi esbabının istikbali arz ve istimdad idilmişdi. Maziye nisbet olunmayarak bu gibi umuma aid meraların her ne suretle zabt edilmiş olursa olsun hemen bil-istirdad eshabına iadesi hususuna müsaraat kılınmasına dair ittihaz buyurulan kararı ahir mucibince emsali hakkında Şura-yı Devletçe mazbatalar tanzim ve mahaline tebli’ kılınmakda olduğu ve merkumun vilayetçe haiz olduğu nüfuz ve vali-i hazıra her husul-ı takribi bi tarafane icra-yı tahkikat ve kuyud-u hakani istizaha hacet bırakmayacak derecede vazih ve aşikar iddügünden iş bu istidanamemizin dahi müşarünileyhaya havalesiyle defteri hakani nezaretinden ber-vech-i ma’ruzu istihsal idilecek kayda tevfiken bir karar-ı kat’iye rabta ve icra hukukiyemizin iade itdirilmesi bu suretle yedi yüz elli nüfusun kurtarılması istida ve istirham olunur...”.

Ankara Vilayeti Dâhilinde Nallıhan Kazası Çayırhan Karyesi Ahalisi Umumiyesi Namına: Muhtar Derviş ve Bir Aza.

kaymakamına bildirmiştir (BOA, BEO. 3521/264074; BOA, DH. MKT. 2701/95).⁶ Buna karşın köylü şikâyetini sürdürmekle birlikte Dâhiliye Nazırı Talat Bey'in Hilmi Bey'den yana tavır koyması köylüyü büsbütün karamsarlığa itmiştir. *“Hilmi Efendi hâlâ istediğini yapıyor, nereye gitse sözü dinleniyor. Pek vicdanlı, namuslu bir kimse olduğunu işittiğimiz, kendisini büyük bir sevgiyle sevdiğimiz Dâhiliye Nazırı Talat Bey bile bu konuda bizi düşünmüyor, haksız çıkarıyor. Verdiği emirlerde, meranın Hilmi Efendi'ye teslimini, hayvanlarının meraya sokulmasını bildiriyor. Eğer jandarma yetmezse diğer yerlerden de getirilerek kesin olarak bunun yerine getirileceğini yazıyor. Biz ise bu zamanda büyük ümidler besliyorduk. Şimdi ne yapacağız”* (Ahmed Şerif 1325/1909: 151-152).

Çayırhan ahali, bu durumdan kurtulmak için kaymakamlığa bir dilekçe vererek mallarını mülklerini terk edip Kastamonu'ya göç etmek istemişlerdir (BOA, DH. MKT. 2831/37).

Buna rağmen, son çare olarak aralarından iki kişi seçip, Mudurnu kazasına göndermişler, oradan hükümete çecekleri telgrafın sonucunu beklemeye başlamışlardır. Bunun sebebi Hilmi Bey'in Beypazarı ve Nallıhan'daki telgraf memurlarını baskı altında tutmasıdır. Bu esnada kolluk kuvvetlerinin köylüye kötü davranması, köylüyü daha da zor bir durumda bırakmıştır (Ahmed Şerif 1325/1909: 152-153).⁷

8 Şubat 1910 tarihinde, Dâhiliye Nezareti'nden Ankara vilayetine gönderilen yazıda, Çayırhan ahalesinin Hilmi Bey'in zulmünden mustarip oldukları, daha önce men edilmesine rağmen hayvanlarını meraya soktuğu ve kanunun gerektirdiği biçimde sorunun çözülmesi istenmiştir (BOA, DH. MKT. 2733/28). Buna rağmen sorunun çözüldüğünü söylemek oldukça zordur.

Bu süreçte, sorunu köylülerle paylaşan ve onların söylemlerine kulak veren Tanin Gazetesi yazarı Ahmet Şerif Bey, hükümetin her daim köylünün yanında olduğunu, meselenin hukuk çerçevesinde çözümlenmesinin önemli olduğunu, aksi halde davranılması halinde köylünün asi duruma düşebileceğini ve hükümetle karşı kaşıya kalabileceğini belirterek, Çayırhan ahalesini teskin etmeye çalışmıştır (Ahmed Şerif 1325/1909: 154).⁸ Köylüler, Ahmet Şerif'in tavsiyelerini can

⁶ *“...tapulu mülküne tecavüz idenlerin müdahalesi dört mahdır ki men' idilemedi. Kanunun sarahatine karşı hükümet alenen izhari aciz idiyor. Malım ayaklar altına itilüb gidiyor...”*.

⁷ *“...bu iş için zaptiyeler gelir, birçok kişiyi alarak Nallıhan'a götürürler. Geçen gün on iki kişi götürdüler. Müstantik bunlara sordu. Hapis edecek kadar bir kabahatleri yokmuş ki bir şey yapamadı. Fakat hakim, sen tevkif kararı ver, korkma be tasdik edeceğim dediğini kulağımızla işittik. Müstantik cesaret edemedi, savuştu. Hacı Efendi'nin Mustafa ile Selim oğlu Mahmud kahvehanede otururken teğmenin emri üzerine, bir zaptiye gelerek bunları aldı, hapishaneye attılar. Tamam kırk sekiz saat içeride kaldılar. Diğer arkadaşlar valiye telgraf çektiler. İki gün sonra hapishaneden çıkarıldılar. Evvelki gün, onbaşı yanında dört zaptiye olduğu halde geldi. Karşularına köyün kadınları, çocukları çıktı. Jandarmalar, Hilmi Efendi'nin hayvanlarını meraya sokmak istediklerinden buna engel olmak istiyorlardı. Bu sırada, onbaşı ağza alınmayacak en fena sözlerle kadınlara sövdü. Nizam Mustafa'nın ve Berber oğlu İbrahim'in kadınlarını tüfenk dipçiğiyle dövdü. Sofu oğlu Kerim'in yedi sekiz yaşlarındaki kızının üzerine hayvanını sürdü. Çocuk hayvanın altında kaldıysa da Allah'ın inayetiyle bir şey olmadı. Onbaşı, Hilmi Efendi'nin davarlarının meraya girmesi için irade-i seniyye olduğunu söylüyordu...”*.

⁸ *“Bu günkü hükümetin en çok kendi iyiliklerine çalıştığını, Hilmi Efendi değil, kim olursa olsun hiçbir kimsenin haksız müracaatlarına kulak asılamayacağını, fakat onun da bir hakkı olmasa ve hükümet bunu anlamasa öyle*

kulağıyla dinledikten sonra aralarında meseleyi bir kez daha tartışmışlardır. Neticede, mera meselesinde bazı tavizler verebilecekleri ortaya çıkmıştır. Ahmet Şerif, köylünün kaymakamı sevdiğini, eğer kaymakam köye gelir de köylüleri ikna ederse hem hükümetin, hem köylünün hem de Hilmi Bey'in isteğinin yerine geleceğine inanmıştır (Ahmed Şerif 1325/1909: 156).⁹ Ahmed Şerif'in tavsiyelerinin köylü üzerinde olumlu bir etki bıraktığı söylenebilir. Kayıtlara baktığımızda, meselenin 1916'ya kadar gündemden düşmüş olması buna işaret etmektedir. Tabii bu arada, Hilmi Bey'in Ankara mebusu olarak Meclis-i Mebusan'da yer aldığını da unutmamak gerekir. Hilmi Bey'in seçimler esnasında köylüye daha yakın olmak ve mesele çıkarmamak için daha dikkatli davrandığını söylemek mümkündür.

1916'da arazi meselesinin farklı bir boyuta taşındığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Hilmi Bey'e ve ailesine ait arazide yer alan çiftlikteki ambarlarda bulunan tohumluk buğdaya kaymakam Necmullah? Bey tarafından el konulması ve ambarların mühürletilmesi, Hilmi Bey ve ailesinin şikâyetine neden olmuştur (BOA, DH. İ. UM. 98/1).¹⁰ Kaymakamın bunu ne sebeple yaptırdığına dair belgelerde herhangi bir bilgi mevcut değilse de savaş şartlarının getirdiği kıtlık ve buğday ihtiyacının buna sebep olduğu söylenebilir. Dâhiliye Nazırı Talat Bey, Hilmi Bey'in şikâyeti üzerine Ankara Valisi Reşit Bey'e 9 Aralık 1916 tarihinde çektiği telgrafta ambarların derhal açılarak tohumluğun Hilmi Bey'in ailesine teslim edilmesini ve kaymakamın neden böyle bir tasarrufta bulunduğu tahkik edilmesini istemiştir. Bunun üzerine Vali Reşit Bey, kaymakama Talat Bey'in emrini bildirmiştir. Kaymakam da emre uyarak ambarları açtırmıştır. (BOA, DH. İ. UM. 98/1).¹¹ Ancak kaymakam merkezi hükümetin gözünden düşmüştür. Talat Bey, Ankara valisi Reşit Bey'e çektiği telgrafla, Kaymakamın görevini layıkıyla yerine getiremediğini, dolayısıyla görevden alınması

emirler vermeyeceğini söyledim. Hele köylülerin hükümete karşı gelmek, onun çalışmalarını zorlaştırmak isteyişleri pek yanlış olduğunu, böyle yapınca kendilerini seven ve düşünen hükümetin köylüye düşman olacağını anlayacakları bir dille ilave ettim”.

⁹ *“Yavaş yavaş mantıklı düşünce, duygulara üstün geldi ve hayvanlar şu hududdan ileri geçmesin, filan yerlerdeki tarlalarımızda bizi serbest bıraksın gibi bazı kayıtlar ileri sürerek, esas kabul edilmiş, artık hükümet memurlarının yaptıklarına karışmamak kararlaştırılmıştı. Köylüler, fedakârlık etmiş, haklarından vazgeçmiş gibi üzüntülü, elemli görünüyorlardı. Yarın sabah, Nallıhan'a giderek kaymakama ve buradaki zabıta memuruna durumu bildirecekler, yirmi beş mevkuhun tahliyesini istidaa'ideceklerdi”.*

¹⁰ Hilmi Bey'in şikâyet babında Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta şu ifadeler yer verilmiştir. *“Bendeleri Beypazarı'nda işletmekte olduğum çiftlik ve sair arazide senevi beş altı bin kile tohum zira' ve on süvari ağnam beslerim. İş bu çiftlik ve arazinin zira' ve idaresiyle beş yüz nüfus istihdam iderim. Hasadda dahi bu mikdar iki misli olur. Şu hal mahallince herkesçe malum iken kaza-yı mezkûr kaymakamı Necmullah? Bey bilhassa şu zaman-ı harbide emri ziraat gerek faide-i umumiyesini ve gerekse şahsi menfaatimizi nazar-ı dikkate almaksızın zahairin müddehir bulunduğu bu kadar iş bilmez kaymakam kazadan alınmalıdır...”.*

¹¹ *“Beypazarı'ndaki çiftliğine muktezi tohumluk müddehir bulunduğu ambarın kaymakam-ı kaza tarafından mühür altına alınarak ziraatın ta'dile uğradığı Ankara Mebusu Hilmi Bey tarafından bu kere de beyan ve şikâyet idilmekte olduğundan tebli' sabık veçhile mezkûr çiftliğe muktezi tohumluğun hemen iadesi hususuna kaymakama ihzarı ve tohumluk zahairin mühür altına alınması esbabının inbası ehemmiyetle tebli' olunur”.*

gerektiğini bildirmiştir (BOA, DH. ŞFR. 72/37).¹² Bunda Hilmi Bey'in hem İttihatçı mebuslardan olması hem de Talat Bey tarafından desteklenmesinin etkili olduğu da bir gerçektir. Milli Mücadele'nin başladığı sıralarda Hilmi Bey artık Mebus değildir. Ancak onun arazi ve çiftliklere müdahalesi devam etmiştir. Örneğin, 17 Mayıs 1919 tarihli belgeye göre, Çayırhan ahalisinden Mehmet Dursun ve arkadaşı, Hilmi Bey'in kendilerine ait çiftlik ve meraları gasp ettiği iddiasıyla şikâyetçi olmuşlardır (BOA, DH. İ. UM. EK. 51/96). Ancak bu şikâyetin nasıl sonuçlandığına ilişkin her hangi bir arşiv kaydına rastlanmamıştır.

Sonuç

Osmanlı coğrafyasının değişik bölgelerinde özellikle de taşrada, arazilerin kullanımı konusunda eşraf ve köylüler arasında zaman zaman gerginlikler ve tartışmalar yaşanmıştır. Bu gibi durumlar, bir yandan asayişin bozulmasına, diğer yandan da hukuki ve ekonomik sorunlara yol açmıştır. Bu cümleden hareketle Çayırhan köyünde yaşanan hadisenin de benzer sonuçlar doğurduğu anlaşılmıştır. Bilhassa şikâyetlerin arttığı dönemlerde merkezi ve yerel yöneticiler de meseleye müdahil olarak sorunun üstesinden gelmeye çalışmışlardır.

II. Meşrutiyetin getirdiği hürriyet ve adalet ilkelerinden yararlanmak isteyen Çayırhan ahalisi, meralarının Hilmi Bey tarafından işgal edildiğini, artık buna bir son verilmesi gerektiğini düşünerek, yerel ve merkezi yönetim nezdinde girişimlerde bulunmuşlardır. Buna karşın Hilmi Bey de söz konusu arazinin tapulu malı olduğunu, köylünün haksız bir şekilde hayvanlarını arazisine soktuklarını iddia etmişlerdir. Bu durum karşısında merkezi ve yerel yönetimin, zaman zaman köylüye hak vermesine rağmen, Hilmi Bey'i haklı gösteren bir tavır sergilediği anlaşılmıştır. Bu bağlamda Hilmi Bey, siyasi nüfuzunu ve ekonomik gücünü hükümet nezdinde kullanarak sorunu büyük ölçüde kendi lehine çözmüştür.

Köylü için ise durum daha farklıdır. Çünkü hayvanlarını otlatmak meralarının olması ekonomik açıdan hayati derecede önemlidir. Çünkü köylü temel ihtiyaçlarını hayvancılıktan karşılamaktadır. Kısacası bu meselede köylünün daha çok zarar gördüğünü söylemek mümkündür.

Sonuç olarak arazi meselesi, sosyal ve ekonomik şartların yol açtığı sosyal bir problemdir. II. Meşrutiyet döneminde problemin çözümü konusunda ciddi adımlar atılmıştır. Ancak atılan bu adımlar problemi çözmeye yetersiz kalmıştır.

¹² "...Meşrutiyetle idare olunan bir memlekette bilhüküm şunu bunu tevkif ve habs ve mahal-i ahza sevk ve harekate mütecasir olan bir kaymakam bittabi' memuriyeti muhafaza idemez de bu gibi kanunsuz if'alde bulunan memurları siz de muhafaza itmezseniz me'haza kaymakamın ahvalı tebdilini istizan suretiyle..."

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, BEO. 3505/262871.

BOA, BEO. 3521/264074.

BOA, DH. MKT. 2733/278.

BOA, DH. MKT. 2701/95.

BOA, DH. MKT. 2831/37.

BOA, DH. MKT. 2733/28.

BOA, DH. İ. UM. 98/1.

BOA, DH. ŞFR. 72/37.

BOA, DH. İ. UM. EK. 51/96.

Resmi Yayınlar

MMZC, Cilt 1, Devre 4, İçtima 1, 12 Kanunusani 1336 (1920).

Araştırma ve Tetkik Eserler

Ahmet Şerif (1325/1909) *Anadolu'da Tanin*, Tanin Matbaası, İstanbul.

Avcıoğlu, Doğan (2001) *Türkiye'nin Düzeni*, Tekin Yayınevi, İstanbul.

Aydın, Zeynep (2019) "Cumhuriyet Dönemi Öncesi Köylü Söylemlerin Halkçılık İlkesine Dönüşümü", Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KOUSBAD), 9, Bahar ss.27-42.

Ballı, Ergül (2015) "İttihat ve Terakki'nin Tarım ve Toprak Politikası: Aydın Vilayeti Örneği", Uluslararası İttihatçılar ve İttihatçılık Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara. ss. 129-162.

Bilgen, Bahar (2011) Bilgen, *Dönemin Basınına Göre 1919 Seçimleri ve Meclis-i Mebusan'ın Oluşturulması*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Edirne.

Cem, İsmail (2017) *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, 27. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Güneş, İhsan (1998) *Türk Parlamento Tarihi I. ve II. Meşrutiyet*, II. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları No:15, Ankara.

Haytoğlu, Ercan (2017) "Bekirağa Bölüğünden Malta'ya: Limni Sürgünleri", Route Educational and Social Science Journal, Volume 4(5), August ss. 98-115.

<http://tolunayozakaasml.meb.k12.tr/İcerikler/tarihcemiz4070655.html>erişimtarihi.27.8.2019.

Keyder, Çağlar ve Tabak, Faruk (2014) *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Pamuk, Şevket (2017) *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, 8. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Şener, Mesut (2001) *Nallıhan*, MÜ-KA Matbaası, Ankara.

Toprak, Zafer (2016) *İttihat Terakki ve Cihan Harbi*, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Tunaya, Tarık Zafer (2011) *Türkiye'de Siyasal Partiler: II. Meşrutiyet Dönemi*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul.

Yazıcı, Sibel (2018) *Osmanlı Meclis-i Mebusanı ve Faaliyetleri (1914-1918)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.

The Synergistic Influence of Thinking Styles and Metacognitive Knowledge on EFL Learners' Written Production

Rahmouna ZIDANE¹

Abstract

Writing is a cognitive task that reflects the writer's thought; it is a productive skill granting the learners of English as a foreign language (EFL) the opportunity to display their linguistic knowledge and convey their ideas. However, the students think differently which leads them to adopt distinct ways for generating a written product. Therefore, the present study attempts to explore the influence of exploiting different knowledge processing approaches on EFL learners' writing performance taking into consideration the synergistic function of the students' awareness and thinking styles in written production. To achieve such an objective, the studied case revolved around a sample of 40 third year EFL learners studying at the English department at Tlemcen University. The research instruments included two tests and follow-up questionnaires. The collected data were analyzed quantitatively and qualitatively. The research findings have elicited that the students' writing performance fluctuates depending on the level of thought assessed in the given tasks leading to the conclusion that the quality of the written output is largely determined by the adopted type of thinking style which is closely associated with the learners' awareness of their personal knowledge and abilities.

Keywords: writing – learners – thinking styles – awareness

İngilizceyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen Öğrencilerin Yazılı Metinlerindeki Üstbilişsel ve Düşünme Stillerin Sinerjistik Etkisi

Özet

Yazma, yazarların düşüncelerini yansıtan bilişsel bir beceridir. İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin fikirlerini iletmek ve dilsel bilgilerini göstermek için bu beceriye ihtiyacı vardır. Ancak, öğrenciler birbirlerinden farklı düşünürler. Bu nedenle, her öğrenci yazılı metin üretmek için bir düşünme tarzını benimser. Bu makalede, İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin farklı bilgi-işlem yaklaşımlarını benimsemelerinin yazma performanslarına etkisi incelenmiştir. Bu hususta öğrencilerin farkındalıkları ve düşünme stillerinin sinerjistik işlevleri dikkate alınmıştır. Bu amaca ulaşmak için vaka çalışması kullanılmıştır. Örnekleme, Tlemsen Üniversitesi İngilizce Bölümü üçüncü sınıfta okuyan 40 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma araçları olarak iki test ve bir anketten yararlanılmaktadır. Toplanan veriler nicelik ve nitelik olarak analiz edilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar ışığında yazma becerisinde düşünme şekillerine bağlı olarak öğrencilerin performanslarının değişimi belirlenmiştir. Bu nedenle, üretilen kompozisyon kalitesinde farklı düşünme tarzının benimsemesinin büyük etkisi olduğu gözlenmiştir. Ayrıca, düşünme stilleri ile öğrencilerin kişisel bilgi ve yeteneklerinin farkındalığı arasındaki ilişki vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: yazma – öğrenciler - düşünme stilleri - farkındalık

¹ Prof. Dr., University of Tlemcen, Department of English, mouna_zde@yahoo.com

Introduction

Writing is a language skill that has to be successfully manipulated by EFL learners in order to achieve effective communicative purposes. It reflects individual ways of thinking displayed in the use of distinct compositional styles resulting in different writing performance levels. Accordingly, the present study tries to highlight the influence of the students' awareness and knowledge processing approaches on the quality of their written productions. It embodies a theoretical and practical part; the practical phase will be described in the upcoming sections, but before doing so, it is necessary to provide a theoretical overview of written composition and its instruction.

In fact, writing constitutes a problem solving task achieved through recursive processes (Hyland 2011: 18). Additionally, written production entails working memory processes that enable the writer to handle issues related to the generation of ideas and rhetorical matters (Kellogg 2008: 02). It is a skill that is taught using different instructional methodologies. Indeed, the teaching of composition is based on the use of different methods including the product and the process approaches that may be applied separately or may be combined together depending on the teachers' objectives. The product approach which hinges on the rules of current-traditional rhetoric represents a non-social perspective; it gives importance to the final written product taking into consideration its readability and grammatical correctness; it advocates the use of tasks that urge the learners to expand statements, write sentences and produce pieces of discourse (Nunan 1989: 36).

The process approaches are linked to five main orientations that are referred to as the expressive, cognitive, dramatistic, tagnemic and social perspective. The cognitive view claims that writing goes through three stages including planning, translating and reviewing (Flower & Hayes 1981: 375). The expressive perspective that is also called prewriting is based on the assumption that invention is a means of revealing the writer's linguistic potential (Dyer 1990: 100); the tagnemic view considers writing as a process of discovery resulting from the writer's manipulation of a set of inventional strategies leading to knowledge construction via questioning, exploration and imagination (Lauer 2004: 80). The dramatistic perspective sees writing as a sort of invention using heuristic techniques. The social view regards writing as a social creative product (Dyer 1990: 100). In reality, the process approach is concerned with the strategies used by the writer to produce composition (Nunan 1989: 36).

In addition to the product and process approaches, writing instruction may also involve the genre-based approach which hinges on the principles of various perspectives including the assumptions of English for specific purposes (ESP) and systemic functional linguistics as well as the principles of new rhetoric (Flowerdew 2012: 86). Moreover, the process-genre approach which represents a combination of the process-oriented and genre-based paradigm may constitute an effective way of teaching written composition (Wang 2009: 91). Therefore, different perspectives

shape writing instruction. However, the process approach seems to be the most prominent methodology. The latter focuses on the cognitive and mental aspects of composition. This view is tightly linked to the fact that written production constitutes a graphic representation of one's thought. Hence, the writer's compositional style represents a reflection of his/her thinking mode. This idea is elaborated in the subsequent title.

Writing and Thinking Styles

The process of written composition depends on the writer's conceptual, sociocultural and metacognitive knowledge. Conceptual knowledge embodies the writer's topical and linguistic knowledge. The sociocultural one entails the individual perception of the social context. The writer's awareness of the audience stems from the mixture of conceptual and sociocultural knowledge (Kellogg 1994: 49). Metacognitive knowledge comprises the personal awareness of one's abilities, assets and strategies required for the fulfilment of a specific assignment (Baker 2013: 419).

In fact, linguistic knowledge determines the quality of the written output; it is activated throughout the different writing phases. In the prewriting stage, writers are more concerned with idea generation involving words or phrases. This planning phase relies on the use of sentence fragments rather than full utterances (Blass & Gordon 2010: 2). The logical organization of the produced sentences results in a piece of discourse. Thus, the writer should pay attention to vocabulary, mechanics, grammar and the content of the written utterances. The production of written discourse requires the ability to integrate meaningful ideas into a well-structured form taking into consideration the coherence and cohesion of the produced text (Nunan 1989: 36).

In reality, the mastery of the writing skill hinges on the writer's successful manipulation of linguistic knowledge that is reflected in the adequate word choice and appropriate discourse structure. Moreover, the content of the written product is important because it reflects topical knowledge which is related to the writer's thought. Hence, thinking and writing are interrelated since the latter is a means of expressing the former. In fact, thinking is classified into two categories; the first type is procedural as it concerns the procedures and the ways of processing data and performing tasks. The second one is substantive since it turns around the quality of the ideas or the content. The blending of these modes of handling thought results in reflective thinking which is subdivided into self-corrective, metacognitive and recursive thought (Lipman 2003: 27). Actually, two types of thinking styles are discerned: reproductive and productive. Reproductive thinking which is also called the imitative style stipulates lower order levels of thought. However, productive thinking represents a creative mode of reflection that depends on higher order levels of thinking (Bright 2013: 74). It can be demonstrated in a set of criteria involving fluency which denotes the abundance of ideas, flexibility that implies the variety of information, originality embodied in the provision of innovative thought and elaboration which means developing the given ideas through details (Starko 2010: 128).

Indeed, writers are thinkers whose ideas are conveyed in a written form. They manipulate reproductive and productive styles of thought in writing. Nevertheless, these two manners of thoughtfulness are designated by different terms in the written composition research literature. In fact, there is a distinction between the high-road thinker and the low-toad thinker. The low road is a direct progressive manner of generating texts without giving importance to goal setting; the high road entails dialectical thinking involving analysis and evaluation (Bereiter & Scardamalia 1987: 258). These two styles of thinking denote two distinct approaches of information processing while generating written composition. The low road represents the knowledge telling strategy while the high road constitutes the knowledge transforming approach (Johnson 2005: 18). These two approaches to knowledge processing are highly influenced by metacognition (McCormik 2003: 87).

In fact, the knowledge telling approach focuses on lower-order thinking skills involving recall and comprehension. On the other hand, knowledge transforming concerns higher-order thinking skills including analysis, synthesis and evaluation (Tynjälä 2001: 43). It embodies the construction of innovative ideas resulting from the accumulated input (Scardamalia & Bereiter 1987: 171). It implies the production of written discourse through problem solving, planning and monitoring (McCormick 2003: 87). Accordingly, knowledge tellers regurgitate the information they have learnt about the discussed subject relying on the Writer-Based style whereas knowledge transformers tend to exploit the Reader-Based strategy as they reflect upon the objectives of generating a written product. Indeed, the Writer-Based prose is a writing style and a way of thinking; it represents an approach denoting the production of knowledge in a written form through the retrieval of information from memory. However, the Reader-Based prose entails the retrieval and organization of ideas taking into consideration the target audience (Flower 1979: 26).

Generally speaking, the development of the writing skill involves three macro-stages: knowledge telling, knowledge transforming and knowledge crafting (Kellogg 2008: 04). Knowledge transforming encompasses knowledge telling (Bereiter & Scardamalia 1987: 350). On the other hand, knowledge crafting reflects expert writers (Kellogg 2008: 07). Consequently, the attainment of expertise in writing is achieved via the writer's shift from a straightforward style to a more sophisticated approach to written composition. Since EFL learners adopt distinct writing styles, they perform differently in written production tasks. This is mainly due to the fact that they have diverse ways of thinking and varying degrees of awareness.

Consequently, this study will shed light on the disparity of the students' writing abilities referring to their consciousness of their potential and strategies as well as the level of thought exercised in this productive skill. It aims at providing more information about such an issue as a way of contributing to scientific investigation relating to written production. In order to investigate the aforementioned issues, the following questions were formulated:

- How does EFL learners' thinking styles variation affect their writing performance?
- What are the linguistic levels that are challenging for the students when altering their manners of thought in written production?
- How does the learners' metacognitive knowledge synergize with their thinking styles in writing?

The researcher has put forward a set of propositions to supply suggested answers to the preceding research questions. The first hypothesis proposes that EFL students' thinking styles variation may affect their writing performance which may tend to be low in thoughtful written production tasks and high in rote writing activities. The second one postulates that some learners may face a greater challenge at discourse level when altering their thinking styles in writing which may prevent them from being creative and becoming skilful writers. The last proposition assumes that metacognitive knowledge may be associated with the type of thinking style which leads the learners' awareness of their own abilities and the tasks constraints to vary depending on the kind of the knowledge processing approach stimulated by the given writing activities. More details about this topic are elicited in the subsequent section that turns around the description of the practical part.

Methodology

In order to explore EFL learners' writing performance variation according to their mode of knowledge processing taking into account the function of thinking styles and metacognitive knowledge in shaping the students' approaches to written production, a case study was undertaken. Such a method is very prominent in the domain of educational research since it concerns an in-depth investigation about a particular circumstance (Scott and Morrison, 2006:17). The sample involved 40 EFL learners studying at the department of English at Tlemcen University. A repeated-measures design which is more suitable for the case study method was adopted as it helps to scrutinize experimentally the alteration happening within a single instance (Thomas, 2011: 132). The process of data collection relied on the use of two writing tests and questionnaires as research instruments. The two writing tests aimed at assessing the variation in the learners' writing performance when shifting from low order to high order levels of thinking. The description of the two tests is provided in table 1.

Table 1- Tests characteristics

	Task1		Task2		Task3		Task4	
	Test1	Test2	Test1	Test2	Test1	Test2	Test1	Test2
Knowledge level assessed	Knowledge	Analysis	Comprehension	Synthesis	Comprehension	Synthesis	Application	Evaluation
Task type	Limited production task		Limited production task		Limited production task		Extended production task	
Linguistic level involved	Word level		Phrase level		Sentence level		Discourse level	
Scoring	02.5 points		02.5 points		05 points		10 points	

A 20-point rating scale was used to score each writing test that encompassed four subtests focusing on specific levels of thinking related to different linguistic elements. The content of the first test is illustrated in figure 1.

I- Identify the words that correspond to the following definitions.
a- The element that can be measured or observed in a scientific study:
b- A group of participants who take part in an investigation:
c- The process of applying a theory on a certain case:
d- A trait referring to the influence of personal opinions and emotions on one's own discernment and reasoning:
e- The act of drawing general conclusions about the target population by making inferences from the research results related to a particular instance:

II- Explain the denotation of the subsequent words using phrases:
Methodology:
Induction:
Objectivity:
Emancipation:
Prudence:

III- Explain the meaning of the following concepts using sentences:
Empiricism:
Curiosity:
Replication:
Neutrality:
Deconstruction:

IV- Write an essay in which you demonstrate the significance of research in the domain of social sciences.
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Figure 1- Writing test prompting reproductive thinking

From figure 1, it can be noticed that the first test assessed the learners' writing performance through the use of four tasks requiring limited and extended production based on low order thinking skills. The first activity measured the students' ability to recall some learned words; it dealt with productive vocabulary knowledge. The second and third exercise aimed at testing the learners' degree of comprehension of a set of taught concepts through the production of written phrases and sentences. The last task evaluated the learner application skill via essay writing. The second writing test involved high level thinking skills; its content is elicited in figure 2.

***I- Point out five separate words that outline the answer of the following question:
Why is research a difficult process?***

.....

II- Compose five phrases in which you formulate the reasons behind the necessity of adopting a research method.

.....

***III- Generate five sentences in which you discuss the following statement:
"A researcher needs to be a good reader"***

.....

IV- Write an essay in which you criticize the research methodology of the social sciences.

.....

Figure 2- Writing test prompting productive thinking

The second test included four subtests. The first one required the learners to brainstorm and produce a set of words associated to the analysed issue. The second and third task tested the students' ability to synthesize and develop ideas relevant to the discussed topic using phrases and sentences. The last activity assessed the learners' evaluative skill through an essay question.

In addition to the two tests, a follow-up questionnaire was administered after each writing test; it constituted a form of retrospective probing based on the two-wave panel design that aimed at eliciting data concerning the students' manipulation of metacognitive knowledge while writing. The objectives of the follow-up questionnaire are summarized in figure 3.

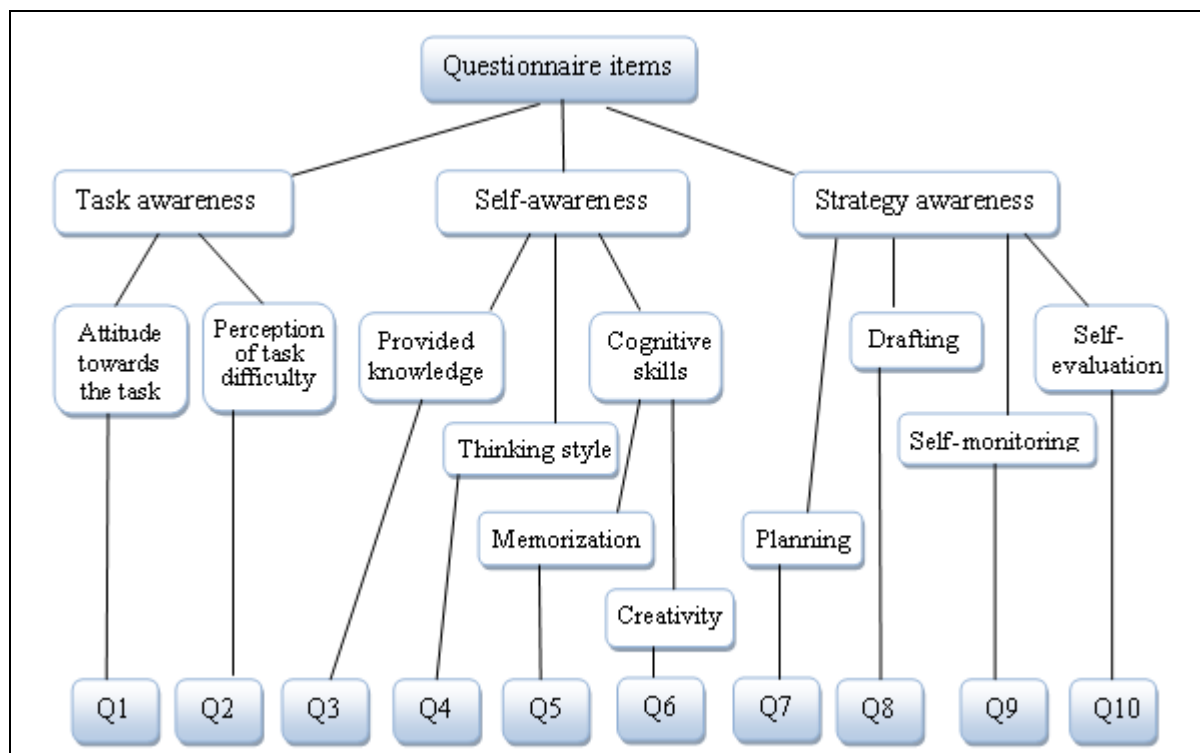

Figure 3- Follow-up questionnaire design

Therefore, the questionnaire was composed of ten questions; it attempted to collect information about the students' perception of their way of processing knowledge and skills in writing; its content is provided in figure 4.

Students' Questionnaire		
This questionnaire aims at gathering information about EFL learners' manipulation of metacognitive knowledge in writing. Please, answer the following questions after performing the test tasks.		
1- How do you view each task ?		
	Non-preferred	Preferred
Task 1	☐	☐
Task 2	☐	☐
Task 3	☐	☐
Task 4	☐	☐
2- How do you perceive each task?		
	Easy	Difficult
Task 1	☐	☐
Task 2	☐	☐
Task 3	☐	☐
Task 4	☐	☐
3- Which type of knowledge did you try to provide?		
☐ Taught information		
☐ Constructed knowledge		
4-Which thinking style did you adopt?		
☐ Recall and retrieval of the learned information		
☐ Synthesis and reconstruction of the learned knowledge using your own understanding and reflection		
5- To which extent did you rely on memorized knowledge?		
☐ Little ☐ Much		
6- To which extent did you try to be creative?		
☐ Little ☐ Much		
7-What is the strategy you applied for generating ideas?		
☐ Writing whatever comes into your mind on the spot without planning		
☐ Thinking, reflecting and planning the expected output before writing		
8- When translating your ideas into a written form, which approach did you follow?		
☐ Writing directly on the given answer sheet without utilizing a rough draft		
☐ Using a rough draft before writing on the given answer sheet		
9- Did you revise your answers ?		
☐ Yes ☐ No		
10- Did you reflect on the quality of your ideas ?		
☐ Yes ☐ No		

Figure 4- Students' questionnaire

The questionnaire elicited the learners' consciousness of the writing process and strategies they applied for completing and responding to the given subtests. It relied on the use of dichotomous questions belonging to the close ended format which yields quantitative data. It tried to gather information about the students' rating of the tasks difficulty and the kind of the knowledge they supplied when answering the test. Then, it questioned them about their thinking styles by requesting them to mention if they were reproductive or productive thinkers. Also, it inquired about their cognitive abilities as they were asked to assess their degree of regurgitation and creativity. Furthermore, it investigated the students' employment of metacognitive strategies in written production tasks. The utilization of the aforementioned research tools helped to furnish quantitative and qualitative data whose analysis supplied a set of findings that are summarized in the following section.

Data analysis

The summary and interpretation of the gathered information relied on the exploitation of descriptive statistics including the mean and the standard deviation. Additionally, hypothesis testing relied on the application of inferential statistics involving a paired t-test, the McNemar's test for the significance of changes and the chi-square test of association. All these statistical tests were set at the 0.05 level of significance. In addition to the provision of quantitative information, qualitative data were furnished through the analysis of the content of the students' responses to the tests. The main research findings are summarized below.

Tests results

A two-tailed paired t-test was performed to assess the difference between the means of the tests scores. Table 2 provides an account of the main findings of the analysis of the students' marks obtained in the two testing conditions.

Table 2- Paired t-test results

	Paired Difference				t	df	p-value (2-tailed)
	M	SD	95% Confidence Interval of the Difference				
			Lower	Upper			
Pair1 Test1- Test 2	1.96	.252	1.03	.289	4.93	39	.001

It can be inferred that the quality of the learners' written products is affected by their thinking styles since their performance in the first test (M=12.46) was greater than the one achieved in the second test (M=10.50) as it is illustrated in table 2. This result is overwhelmingly significant. Furthermore, the students' achievement in the majority of the sub-tests varied from a test to another. The McNemar' test for the significance of changes was conducted to rate the degree of alterations in the learners' performance in the subtasks. The outcomes of such an analysis are displayed in table 3.

Table 3- McNemar test results

	Test 1: Test 2:	+	-	+	-	McNemar x ²	p-value
Task1	04	25	10	01	6.43	.01	
Task 2	06	13	18	03	0.81	.37	
Task 3	09	16	13	02	0.31	.58	
Task 4	03	28	08	01	11.11	.001	

N=40, df=1

From table 3, it can be noticed that the performance level attained by most of the students in the first activity decreased in the second test. This implies that a significant change was observed concerning the first task. Additionally, the majority of the learners failed to get better results in the fourth exercise of the second test revealing an overwhelmingly significant change in the students' writing performance in the last task. Indeed, the learners' scores in the first and fourth subtest of the second test were lower than those of the first one. Thus, the challenges faced by the students when resorting to a creative style of thought are more prominent at the level of vocabulary and essay production tasks stipulating analytic and evaluative skills. This means that the deployment of productive thinking in writing exerts a high cognitive load on the writer. Hence, the quality of the written output varies according to the adopted type of thinking styles which depend on the learners' degree of awareness. Accordingly, this issue is elicited in the subsequent section which concerns the analysis of the information supplied by the follow-up questionnaires.

Questionnaires' results

The chi-square test of association was conducted to analyze the data collected from the questionnaires for the purpose of providing evidence about the relationship between metacognitive knowledge and the type of thinking style deployed in writing. The findings of the two follow-up questionnaires are displayed in table 4:

Table 4- Students' questionnaires results

Item		Wave 1	Wave2	χ^2	<i>p-value</i>
Q1.Task Preference					
Task 1	Preferred	09 (22.5%)	12 (30%)	.58	.446
	Non -Preferred	31 (77.5%)	28 (70%)		
Task 2	Preferred	15 (37.5%)	12 (30%)	.50	.478
	Non -Preferred	25 (62.5%)	28 (70%)		
Task 3	Preferred	28 (70%)	22 (55%)	1.92	.166
	Non -Preferred	12 (30%)	18 (45%)		
Task 4	Preferred	22 (55%)	10 (25%)	7.50	.006
	Non -Preferred	18 (45%)	30 (75%)		
Q2.Perception of Task Difficulty					
Task 1	Easy	27 (67.5%)	35 (87.5%)	4.59	.032
	Difficult	13 (32.5%)	05 (12.5%)		
Task 2	Easy	18 (45%)	28 (70%)	5.11	.024
	Difficult	22 (55%)	12 (30%)		
Task 3	Easy	25 (62.5%)	34 (85%)	5.23	.022

Task 4	Difficult		15 (37.5%)	06 (15%)	14.07	.001
	Easy		34 (85%)	18 (45%)		
	Difficult		06 (15%)	22 (55%)		
Q3. Provided knowledge						
	Taught	information	20 (50%)	10 (25%)	5.33	.021
	Constructed knowledge		20 (50%)	30 (75%)		
Q4. Thinking style						
	Reproductive thinking		13 (32.5%)	05 (12.5%)	4.59	.032
	Productive thinking		27 (67.5%)	35(87.5%)		
Q5. Memorized knowledge						
	Little		17 (42.5%)	26 (65%)	4.07	.044
	Much		23 (57.5%)	14 (35%)		
Q6. Creativity						
	Little		29 (72.5%)	10 (25%)	18.06	.001
	Much		11 (27.5%)	30 (75%)		
Q7. Planning						
	No-planning		15 (37.5%)	10 (25%)	1.45	.228
	Planning		25 (62.5%)	30 (75%)		
Q8. Drafting						
	without a rough draft	With a rough draft	11 (27.5%)	15 (37.5%)	.91	.340
			29 (72.5%)	25 (62.5%)		
Q9. Revision						
	Yes		28 (70%)	21 (52.5%)	2.58	.108
	No		12 (30%)	19 (47.5%)		
Q10. Self-evaluation						
	Yes		19 (47.5%)	22 (55%)	.45	.502
	No		21 (52.5%)	18 (45%)		

Table 4 supplies data highlighting the idea that the students' self-awareness and knowledge of the writing task harmonize with the type of thinking styles tapped by the two distinct writing tests. Regarding the first question which concerned the learners' attitude towards each activity, it can be stated that there is a very significant association between the learners' task preference and the thinking level assessed through essay questions; most of the students preferred the reproductive activity based on the composition of written discourse requiring the application of the learned knowledge rather than the productive task that concerned the evaluation of the given topic in an essay.

Concerning the second question, one can mention the statistically significant interrelation between the students' perception of the task difficulty and the thinking level assessed in the exercises dealing with word, phrase and sentence generation in the first three subtests of the given tests. In fact, some students view the limited response activities based on reproductive thinking as more difficult than the ones hinging on productive thinking. This may be due to the fact that the former restrict the students' output to the recall of information which may be challenging for those learners who have difficulties in remembering the taught knowledge. Additionally, there is an overwhelmingly significant association between the students' perception of task difficulty and the type of thinking level tested in essay questions; the majority of the learners viewed the fourth subtest of the second test as challenging.

The students' responses to the third question denote a significant relationship between the type of information provided by the learners and the knowledge processing approach involved in the writing assignment. Nevertheless, some students seem to rely on the taught input in all cases which means that they are not able to reconstruct the learned knowledge and adhere to the lower-order levels of thought. The learners' answers to the fourth question elicited that the type of thinking style deployed by the learners is closely associated with the nature of the given writing test. This result is statistically significant ($\chi^2 = 04.59, p = .032$). In fact, the majority of the students said that they resorted to productive thinking when performing the first test while nearly all of them claimed that they deployed the same approach in the second test. This implies that most of the learners exploit the productive style in writing. On the other hand, few students said that they relied on reproductive thinking in the second test. Hence, they have a difficulty in shifting from a reproductive to a productive style of thoughtfulness.

Furthermore, the analysis of the fifth question has led to the conclusion that there is a significant interrelation between the learners' reliance on memorized information and the kind of knowledge processing approach activated by the given assignments as many students said that the degree of dependence on regurgitation in the first test was greater than the second one. Regarding the sixth question, the students affirmed that they were much more creative in the second test than the first one. The findings show an overwhelmingly significant association between creativity and the kind of thinking styles triggered by the writing tests. The results of the remaining questions have revealed that there is not a significant relationship between the level of thought tapped by the two writing tests and the students' strategy awareness at the level of planning, drafting, revising and self-evaluation. This implies that the learners' writing strategies constitute a set of habits and behaviours that depend on the routine of written expression that is shaped through practice and training. Moreover, the content analysis of the responses to the tests tasks has led to the inference of a set of limitations displayed by some students in each activity. Figure 5 provides a summary of the learners' writing difficulties.

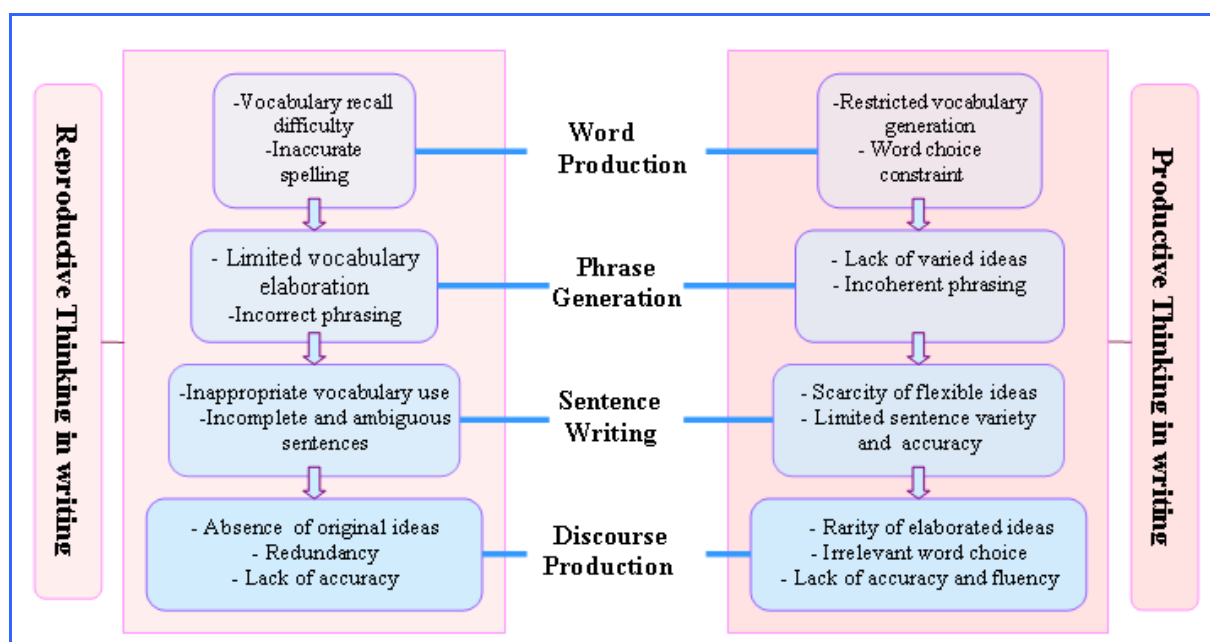

Figure 5- EFL learners' writing weaknesses

Generally speaking, the students' difficulties in creating a written output seem to inflate when resorting to productive thinking. These intricacies are mainly related to word choice and idea generation. Moreover, the most salient hindrance displayed at the level of discourse production is the issue of writing fluency which tends to become more prominent in performing productive tasks. Indeed, the average length of the sentences produced by low performers varied from six to 29 words in the first composition and from five to 25 words in the second one while the average length of the utterances generated by high performers ranged from nine to 40 words in the first essay and from seven to 33 words in the second one. The aforementioned weaknesses prevent the learners from developing expertise in writing. Accordingly, the following section will deal with the interpretation of the obtained results.

Discussion and suggestions

The students employ distinct approaches to knowledge processing depending on the nature of the writing task which can affect the quality of their written output. Therefore, the present investigation has attempted to provide information about the impact of EFL learners' ways of manipulating their thought on their achievement in written production. The results of the two tests have revealed that the students' scores obtained in the first test were better than those of the second one leading to the conclusion that the alteration of the learners' thinking styles prompted by distinct tasks influences their writing performance. Hence, the first hypothesis is confirmed. This means that the kind of written expression involving higher-order skills demands much more effort from the part of the learners.

Nevertheless, the writing process as a whole depends on a set of stages that call for distinct linguistic levels including word, phrase, sentence and essay production that may hinder the quality of the final output. The research findings have unveiled that EFL learners face difficulties at the level of word and discourse generation especially when resorting to productive thinking. Accordingly, the second hypothesis is validated. Actually, writing embodies multidimensional aspects including the linguistic dimension represented in the expression of ideas through words in a written form extending beyond the sentence level. The other aspect encompasses the writers' thinking style referring to their way of processing knowledge which also depends on another dimension represented in the manipulation of metacognitive knowledge. In this respect, the questionnaires' results have demonstrated that the students' task awareness and personal knowledge are closely associated with the type of thinking styles tapped by the writing tests. This inference corroborates the third hypothesis.

The findings of previous studies undertaken by various scholars have highlighted the issues related to thinking/writing styles with special reference to Writer-Based prose (Flower, 1979:33-35), the role of the distinct knowledge processing approaches in writing and the function of the metacognitive level in the process of written production (Bereiter and Scardamalia, 1987:210). Indeed, effective writing relies on the successful manipulation of language at various linguistic levels. For instance, vocabulary production deficiencies may slow down the fluency of thought and hinder idea generation which is a means of displaying content knowledge. Moreover, it may weaken the composition of discourse which is also affected by other factors such as the mastery of grammar and writing fluency. These aspects make the act of written expression beyond the sentence level a difficult task based on distinct knowledge processing approaches that depend on the writer's awareness. Consequently, it is necessary to improve the learners' writing ability taking into consideration not only the linguistic aspect of this skill but also the cognitive and metacognitive one. This is why further research is needed to elicit more information about the interaction of these dimensions in writing and the other influential factors such as the learners' personality traits.

In fact, the research findings of the present study have revealed that the learners' thinking styles influence their writing performance. Therefore, it is necessary to teach written composition from different perspectives taking into consideration the linguistic aspect in addition to the cognitive dimension of such a skill. Moreover, the assessment of writing should not only provide information about the students' linguistic abilities and degree of achievement but also trigger their inventive capacities. Furthermore, the teachers should use a variety of written production tasks; reproductive activities may be employed for the purpose of diagnosing the students' strengths and weaknesses in terms of their recall and comprehension of the taught material as well as their ability to apply the learned content and linguistic knowledge while expressing themselves in a written form; productive tasks should be given more importance as they give the possibility to the learners to develop expertise in writing and become creative writers.

Also, the teachers have to encourage the learners to view the writing skill as a form of invention and individual style that has to be prompted and refined in order to enable them to shift from the mere imitation and reproduction of others' ideas to the stage of creativity and personal production so that they will be able to be innovative when dealing with assignments entailing the generation of pieces of discourse longer than essays such as short term papers and dissertations. In addition to this, the students should be informed about the necessity of altering and refining their writing habits via the use of activities that foster the practice of writing strategies to train the learners to plan, redraft, revise and edit their written product.

Conclusion

When expressing themselves in a written form, the students deploy distinct approaches to convey their ideas and process knowledge depending on their capacities and the type of the provided activities. Accordingly, the present study has attempted to explore the influence of EFL learners' thinking styles on their writing performance taking into consideration the harmonization between metacognitive knowledge and the variation in the assessed levels of thought. The research findings have elicited that EFL learners' degree of achievement in writing tests varies according to the kind of the tested thinking style. This means that the deployment of productive thought in writing requires much skill than the use of the reproductive one as it calls for the learners' ability to infer, generate and elaborate creative and innovative ideas. However, such a capacity necessitates the mastery of various linguistic elements. In this context, the tests results have revealed that written production becomes more challenging for the learners when performing high level thinking activities dealing with the production of words and pieces of discourse. Moreover, the research results have indicated that EFL learners' knowledge of the task and personal skills are associated with the type of thinking style tapped by written production activities.

References

- Baker, Linda (2013) "Metacognitive Strategies", John Hattie & Eric M. Anderman (Eds.); *International Guide to Student Achievement*, Routledge, New York, pp. 419-421.
- Bereiter, Carl and Scardamalia Marlene (1987) *The Psychology of Written Composition*, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.
- Blass, Lauris and Gordon Deborah (2010) *Writers at Work: From Sentence to Paragraph*, CUP, Cambridge.
- Bright, Neil (2013) *Those Who Can: Why Master Teachers Do What They Do*, Rowman & Littlefield Publishers Inc, Lanham.
- Dyer, Patricia M. (1990) "What Composition Theory Offers The Writing Teacher", Louis A. Arena (Ed.); *Language Proficiency: Defining, Teaching and Testing*, Plenum Press, New York, pp. 99- 106.
- Flower, Linda (1979) *Writer-Based Prose: A Cognitive Basis for Problems in Writing*, *College English*, 41.1, pp. 19-37.
- Flower, Linda and Hayes John R. (1981) *A Cognitive Process Theory of Writing*. *College Composition and Communication*, 32.4, pp. 365-387.
- Flowerdew, Lynne (2012) *Corpora and Language Education*, Palgrave Mcmillan, UK.
- Hyland, Ken (2011) "Learning to Write: Issues in Theory, Research and Pedagogy", Rosa M. Manchón (Ed.); *Learning to Write and Writing to Learn in an Additional Language*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, pp. 17-36.
- Johnson, Keith (2005) "The 'General' Study of Expertise", Keith Johnson (Ed.); *Expertise in Second Language Learning and Teaching*, Palgrave Mcmillan, New York, pp. 11-34.
- Kellogg, Ronald T. (1994) *The Psychology of Writing*, Oxford University Press, New York.
- Kellogg, Ronald T. (2008) *Training Writing Skills: A Cognitive Developmental Perspective*. *Journal of Writing Research*, 1.1, pp. 01-26.
- Lauer, Janice M (2004) *Invention in Rhetoric and Composition*, Parlor Press and the WAC Clearinghouse, USA.
- Lipman, Mathew (2003) *Thinking in Education*, CUP, Cambridge.
- McCormick, Christine B. (2003) "Metacognition and Learning", William M. Reynolds and Gloria E. Miller (Eds.); *Handbook of Psychology*, John Wiley & Sons Inc, New Jersey, pp. 79-102.
- Nunan, David (1989) *Designing Tasks for the Communicative Classroom*, CUP, Cambridge.
- Scardamalia, Marlene and Bereiter Carl (1987) "Knowledge Telling and Knowledge Transforming in Written Composition", Sheldon Rosenberg (Ed.); *Advances in Applied Psycholinguistics*, CUP, Cambridge, pp. 142-175.
- Scott, David and Morrison Marlene (2006) *Key Ideas in Educational Research*, Continuum International Publishing Group, London.
- Starko, Alane J. (2010) *Creativity in the Classroom: Schools of Curious Delight*, Routledge, New York.
- Thomas, Gary (2011) *How to Do Your Case Study: A Guide for Students and Researchers*, Sage Publications Ltd, London.
- Tynjälä, Päivi (2001) "Writing, Learning and the Development of Expertise In Higher Education", Päivi Tynjälä, Lucia Mason and Kirsti Lonka (Eds.); *Writing As a Learning Tool: Integrating Theory and Practice*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, pp. 37-56
- Wang, Sungsoon (2009) "Text Types and Dynamism of Genres", Jan Renkema (Ed.); *Discourse of Course: An Overview of Research in Discourse Studies*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, pp. 81-92.

Ana Dili Olarak Arapça Konuşan Öğrencilere Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yalancı Eşdeğer Kelimelerin Rolü

Ömer ÇİFTÇİ¹ & Rıdvan DEMİRCİ²

Özet

Tarihsel süreçte çok yoğun bir etkileşim içinde bulunan Türkler ve Araplar birbirlerini dil konusunda da etkilemiş, kelime alışverişinde bulunmuşlardır. Bu durum neticesinde iki dilde telaffuzları aynı olan yüzlerce ortak (ödünç) kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerden bir kısmı “ kitap, kalem, hürriyet, din, sabah vb.” örneklerinde olduğu gibi her iki dilde de aynı anlamda kullanılmaktayken bir kısmı ise “ hala, fakat, fen, ustura, nar vb.” anlam bakımından çeşitli farklılıklar göstermektedir.

İki dil arasındaki ortak kelimelerin çokluğu, Türkçe öğrenmek isteyen ve ana dili Arapça olan öğrencilerin işini kolaylaştırmakla birlikte çeşitli sorunlara da neden olabilmektedir. Çünkü bu kelimelerden bir kısmı zaman içerisinde çeşitli sebeplerle anlam değişimine uğrayarak iki dil arasında yalancı eşdeğerlikler oluşturmuştur. Ana dili Arapça olan öğrenciler bu türden kelimelerle karşılaştıklarında kelimeleri Arapçadaki anlam ve bağlamında kullanma eğilimi göstermekte, yazılı ve sözlü anlatımda ciddi hatalar yapmaktadırlar. Bu türden kelimelerin öğrenme-öğretme sürecinin başında bilinmesi, öğrenenin ana dilinden yapacağı olumsuz aktarımların önüne geçilebilmesi adına önem arz etmektedir.

Bu çalışma nitel araştırma yöntemine göre düzenlenmiş ve nitel veri toplama tekniklerinden yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Van YYÜ TÖMER’de yabancı dil olarak Türkçe öğrenen ve ana dili Arapça olan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada toplanan veriler içerik analizi aracılığıyla çözümlenmiş ve elde edilen bulgulardan hareketle yalancı eşdeğer kelimelerin Türkçe öğrenimine etkisi ve ana dili Arapça olan öğrencilerin Türkçe öğrenirken karşılaştıkları yalancı eşdeğer kelimelerden kaynaklı sorunların hangi boyutlarda olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türkçe, Arapça, kelime ödünçlemesi, yalancı eşdeğer kelimeler, Araplara Türkçe öğretimi.

The Role of False Equivalent Words in Teaching Turkish as a Foreign Language to Arabic Speaking Students as Mother Tongue

Abstract

The Turks and Arabs, who intensively interacted in historical process, affected each other on language and had dealings for word. As a result of this condition, in both languages, there has been common (loan) words with the same pronunciation. While some part of these words is used in the same meaning in both languages like “book, pencil, independence, religion, morning, etc.”, some part shows various differences in terms of meaning like “still, but, science, razor, pomegranate, etc.”.

Although abundance of the common words between two languages makes the Arabs’ work easier who want to learn Turkish, it also causes various problems. Because, some part of these words formed false equivalences between two languages by undergoing meaning change with various reasons in time and the students whose mother tongue is Arabic tend to use the words in Arabic meaning and scope and make serious mistakes in written and verbal lecture when they encounter with such words. Knowing such words at the start of learning-teaching process has importance for averting the negative transfers that the learner will make from the native language.

This study was arranged according to the qualitative research method and interview configured from the qualitative data collection methods was used. The Arabian citizen students learning Turkish as a foreign language in Van YYU TOMER constitute study group of the research. The data collected in the research were analyzed by way of the content analysis and it was tried to determine the effect of the false equivalent words to the Turkish learning and the extent of the problems arising from the false equivalent words faced by the Arabic learners while learning Turkish with reference to the findings obtained.

Keywords: Turkish, Arabic, word borrowing, false equivalent words, Turkish teaching to Arabs

¹ Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, omerciftci@yyu.edu.tr

² Bilim Uzmanı/ Öğretmen, MEB , bau_konsey_25@hotmail.com

1. Giriş

Bir milletin ortak malı olan, o milletin bütün fertlerinin ortak çaba ve gayretleri sonucu vücut bulan ve o milletin varlığının, varlığını sürdürmekte olduğunun en önemli delili konumundaki bir olgu olarak tanımlayabileceğimiz dil, insanlar için hayati bir önem arz etmektedir. Zira Fromkin vd. (2007) de üzerinde yaşadığımız dünyanın dillerin dünyası olduğunu ifade etmekte ve bu hususta özetle şunları söylemektedirler:

“ İnsanlar bir araya geldiklerinde ne yaparlarsa yapsınlar –ister oynasınlar, ister kavga etsinler, ister muhabbet etsinler veya otomobil üretiliyor olsunlar- sürekli konuşurlar. Arkadaşlarımızla, meslektaşlarımızla, eşimizle, öğretmenlerimizle, annemiz ve babamızla konuşuruz. Otobüs şoförleriyle ve hiç tanımadığımız kişilerle konuşuruz. Yüz yüze ya da telefonla konuşuruz. Televizyon ve radyo ile sözcükler sel olur... Yaşamamızın uyanık geçen her anında söz vardır, öyle ki rüyalarımızda bile konuşuruz, ya da bizimle konuşurlar. Bizleri hayvanlardan ayıran en önemli özellik, dile sahip olmamızdır” (Fromkin vd. 2007:3).

İnsan için bu kadar yaşamsal öneme sahip olan dil, insanoğluyla birlikte dünyanın değişik bölgelerine yayılmış ve çeşitlenmiştir. Dünya üzerinde binlerce farklı dilin konuşulması, insanlar ve toplumlar arasındaki farklılaşmanın temelini oluşturmuştur (İnan, 2013:9). Bu farklılaşma neticesinde çevresiyle iletişim kurma ihtiyacı içinde olan insanın, kendisinden farklı bir dili konuşan diğer türdeşleriyle de iletişime geçmesi, diller arasında bir etkileşim sürecini başlatmıştır. Bu etkileşim dilin doğasında var olan, tarihin ilk dönemlerinde başlamış, günümüze kadar devam etmiş ve insanoğlu var oldukça da devam edecek bir süreçtir. Bu etkileşimin birçok farklı sebebi olmakla birlikte genel manada dini, ticari, siyasi, askeri ve kültürel sebepler bu süreçte belirleyici olmuştur. Durmuş (2004:2) da diller arasındaki kelime alışverişinin birçok sebebinin olduğunu ifade etmekte ve bunlardan bazılarını şöyle sıralamaktadır:

- ✓ “Sosyal hayattaki köklü değişiklikler
- ✓ Din ve medeniyet dairesindeki değişiklikler
- ✓ Tercüme faaliyetleri
- ✓ Alfabe değişiklikleri
- ✓ Geri kalmışlık
- ✓ Dil bilinci eksikliği
- ✓ Çok coğrafya değiştirmek
- ✓ Dilin türetme yapısının kısırlığı
- ✓ Bilimsel ve teknolojik yenilikler
- ✓ Özenti-kişilerin beğenilme arzusu.” (Durmuş, 2004:2).

Diller arasındaki bu etkileşimin neticesinde bir dilden başka bir dile transfer edilen bu kelimelerden bir kısmı, kaynak dildeki anlamını korurken bir kısmı da çeşitli sebeplerle anlam

değişmesine uğrayarak iki dil arasında yazılış ve söylenişleri aynı olan fakat anlam bakımından çeşitli farklılıklar arz eden yalancı eşdeğer kelimelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yalancı eşdeğer, kaynak dildeki bir kelimenin hedef dildeki bir kelimeyle yazılışlarının ve okunuşlarının aynı, anlamlarının farklı olması durumudur (Direkçi ve Gülmez, 2012: 133). Alkan (2012), yalancı eşdeğerliğin görünüşçe aynı anlamca farklı kelimelerden oluştuğunu belirterek, söz konusu kavramın alan yazında “sahte karşılıklar, tam yalancı eşdeğer kelimeler, sözde denkteşler, sahte tanış, biçimdeş sözcükler, yalancı eşteş, biçimsel eşteş sözcükler, yalancı eşdeğerlik, yanıltıcı eşteş, yanlış arkadaş ve aldatıcı kelimeler” gibi başka terimlerle de karşılandığını eklemektedir.

Yalancı eşdeğer kavramı, ilgili alan yazında araştırmacılar tarafından “tam ve kısmî yalancı eşdeğer” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Güngör’ün (2017) de ifade ettiği gibi yalancı eşdeğerliğin alt gruplara ayrılmasında ise lehçe veya dillerdeki kavram alanlarının örtüşme oranı esas alınmıştır. Kavram alanları hiç örtüşmeyen kelimeler için “ tam yalancı eşdeğerler”, kısmen örtüşen kelimeler için ise “ kısmî yalancı eşdeğerler” terimi tercih edilmiştir.

Dünya dilleri arasında kelime alışverişinin yaşanması gibi bu diller arasında yalancı eşdeğerlerin oluşması da doğaldır. Başar ve Çoşgun (2015) konuyla alakalı bir çalışmalarında bu hususta özetle şunları söylemektedir:

“Yalancı eşdeğerlik, birbiri ile ilişki halinde olan ve kelime ödünçlemesi yapan bütün dünya dilleri arasında görülebilir. Çünkü sosyolojik bir varlık olarak nitelendirilebilecek bütün dillerde, tarihi akış içerisinde kelimeler çok çeşitli sebeplerle anlam değişmesine uğrayabilirler. Yalancı eşdeğerlilik de semantik bir kavram olup anlam ve kullanım bağlamı alanındaki değişiklikte kendini göstermektedir” (Başar ve Çoşgun, 2015:501).

Bu bağlamda dünyanın en kadim dillerinden biri olan ve günümüzde çok geniş bir coğrafyada yaklaşık üç yüz milyon kişi tarafından kullanılmakta olan Türkçe de Türklerin tarih boyunca çok geniş bir coğrafyada yaşaması, dünyanın değişik coğrafyalarında onlarca devlet kurması, yaptıklarıyla tarihin akışına yön verip çağ açıp, çağ kapatması gibi sebeplerle dünya dilleriyle etkileşim içerisinde olmuş, kelime alışverişinde bulunmuş ve bu dillerle arasında yalancı eşdeğerler oluşturmuştur. Karaağaç (2015:129), konuyla alakalı bir çalışmasında Türkçenin tarihsel süreç içerisinde etkileşim içinde olduğu, kelime verdiği dilleri ve bu kelimelerin sayılarını şöyle sıralamıştır:

Tablo 1. Karaağaç'a (2015: 129) Göre Türkçeden Diğer Dillere Geçen Sözcüklerin Dağılımı

Diller	Sözcük Sayısı
Bulgarca	3995
Ermenice	3166
Sırp- Hırvat	3065
Yunanca	2644
Arnavutça	2413
Arapça	1802
Makedonca	1749
Farsça	1696
Romence	1548
Rusça	1468
Macarca	1143
İngilizce	254
Urduca	232
Çince	218
İtalyanca	188
Çekçe	185
Almanca	136
Fince	113
İspanyolca	85
Fransızca	73
Portekizce	34
Latince	4

Durmuş (2004) ise Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan “Türkçe Sözlük” ün 9. baskısı üzerinde yaptığı bir incelemede, Türkçe Sözlükteki 60152 madde başı kelimedenden 14264'ünün başka dillerden alındığını belirtmekte ve bu sözcüklerin alındığı dillere göre dağılımını şöyle göstermektedir:

Tablo 2. Durmuş'a (2004: 19) Göre Diğer Dillerden Türkçeye Geçen Sözcüklerin Dağılımı

Türkçe Sözlük			
Arapça	6426 : % 10.68	Slavca	17
Fransızca	4645 : % 7.72	Moğolca	15
Farsça	1363: % 2.26	Ermenice	14
İtalyanca	622: % 1.03	Bulgarca	8
İngilizce	446	İbranice	8
Yunanca	383	Portekizce	3
Latince	93	Japonca	2
Almanca	84	Arnavutça	1
Rusça	38	Norveç	1
İspanyolca	37	Osmanlıca	40
Macarca	18	Türkçe	45888
Toplam: 60152 Kelime		Alıntı Sözcük Oranı : % 23.72	

Yukarıdaki tablolardan da görüldüğü gibi Türkçenin tarihsel süreçte en yoğun etkileşim içinde olduğu dillerden biri de Arapçadır. Türkler ve Araplar yüzyıllar boyunca aynı coğrafyada yaşamış, yakın ilişkiler içerisinde olmuş ve birbirlerini kültürel ve dilsel anlamda etkilemişlerdir Türkçe ve Arapça arasındaki etkileşim, 751 yılındaki Talas Savaşı'ndan sonra Türklerin İslamiyet ile tanışması ve kitleler halinde İslam'ı tercih etmesiyle başlamış, Selçuklu ve Osmanlı Devletleri döneminde etkisini artırarak devam etmiş ve günümüze kadar sürmüştür. Korkmaz (2007) ise konuyla alakalı bir çalışmasında bu hususta şunları söylemektedir:

“Asya ve Afrika'daki birçok millet gibi Türkler ve Araplar da uzun yıllar aynı coğrafya ve aynı ortak vatan içerisinde birlikte yaşayarak birbirlerinin dil ve kültürlerini etkilemişlerdir. Birbirlerinden kız alıp vererek aralarında akrabalık bağları kurdukları gibi dillerinden de kelimeler alıp vererek telaffuzları aynı olan yüzlerce ortak kelimeleri oluşturmuştur. Telaffuzları aynı olan bu ortak kelimelerin bir kısmına yüklenen anlamlar, her iki dilde aynen korunurken diğer bazılarında ise söylenişleri aynı kalmakla birlikte (Türkçe ve Arapça arasında) birbirinden farklılaşan anlamlar yüklendiğine ve yalancı eşdeğerler oluşturulduğuna tanık olunmuştur. Örneğin iki dildeki ortak kelimelerden olan hala (Türkçe anlamı: babanın kız kardeşi, Arapça anlamı: annenin kız kardeşi), fakat (Türkçe anlamı: ama, Arapça anlamı: sadece), fen (Türkçe anlamı: Fizik, kimya, matematik ve biyolojiye verilen ortak ad, Arapça anlamı: sanat), Ustura (Türkçe anlamı: jilet, Arapça anlamı: efsane), sünnet (Türkçe anlamı: Hz. Muhammed'in Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları ve herhangi bir konuda söylemiş olduğu söz, Arapça anlamı: gelenek, adet), nar (Türkçe anlamı: bir meyve, Arapça anlamı: ateş) vb. birçok kelime bu durumla karşılaşmaktadır.” (Korkmaz, 2007:1064).

Türkler ve Araplar arasında tarih boyunca süregelen bu ilişki sadece kelime alışverişiyle sınırlı kalmamış, aynı medeniyet dairesinde yer alan ve tarihi süreçte uzunca bir süre kader birliği yapan bu iki millet aynı zamanda birbirlerinin dillerini de öğrenmek istemişlerdir. Türkler, İslam dininin kutsal kitabı olan Kur'an'ı ve bu dine ait bilgileri daha iyi anlayabilmek gibi amaçlarla Arapça öğrenmek isterken Araplar ise İslam dünyasındaki etkinliğini giderek artıran ve İslam âleminin hamiliğini üstlenen Türklerin dilini öğrenmek istemişlerdir. Arapların Türkçe öğrenme noktasındaki artan ilgi ve taleplerini karşılayabilmek adına tarih boyunca başta Divânu Lugâti't Türk olmak üzere Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fil-Lûgati't-Türkiyye, El-Kavânînu'l-KüllîyyeLi-Zabti'l-Lûgati't-Türkiyye, Kitâb-ı Mecmû'ı Tercümân-ı Türkî ve 'Acemî ve Muğalî' gibi çok sayıda eser kaleme alınmıştır.

Bununla birlikte Türkiye'nin son dönemde dünya siyasetinde etkinliğini artırması, Türkiye'nin Arap ülkeleri için eğitim, turizm ve ekonomi gibi çeşitli sahalarda cazibe merkezi haline gelmesi, Türk dizilerinin Arap dünyasında oldukça rağbet görmesi ve Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar ve savaş neticesinde sayısı 3,5 milyonu bulan Suriyeli mültecinin ülkemize sığınması gibi sebeplerin Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yeni bir boyut getirdiği ve bu kapsamda Araplara Türkçe öğretimi konusunun daha da önem kazandığı söylenebilir.

Bilindiği üzere yabancı dil öğretimi oldukça uzun ve zor bir süreçtir. Bu süreçten beklenen verimin alınabilmesi için öğrenenlerin zihinsel, gelişimsel, ırksal ve dilsel (ana dili, ana dilinin yapısı, hedef dil ile kaynak dilin benzeyen ve benzemeyen yönleri vb.) özelliklerinin göz önünde bulundurularak sürecin en ince ayrıntısına kadar planlanması ve çağdaş dil öğretim yöntem ve ilkelerine uygun olarak yürütülmesi gereklidir.

Bu kapsamda ana dili Arapça olan öğrencilere Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sürecinde dikkat edilmesi gereken en önemli hususların başında hiç kuşkusuz bu dillerin söz varlıkları gelmektedir. Zira bahsi geçen bu diller tarihsel süreçte çok yoğun bir etkileşim içinde olmuş ve sayısı on binlerle ifade edilebilecek düzeyde ortak kelime havuzu oluşturmuşlardır. İki dil arasındaki ortak kelimelerin çokluğu, Türkçe öğrenmek isteyen ve ana dili Arapça olan öğrenenlerin işini kolaylaştırmakla birlikte çeşitli sorunlara da neden olmaktadır. Zira bu kelimelerden bir kısmı zaman içerisinde çeşitli sebeplerle anlam değişimine uğrayarak iki dil arasında yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları farklı yabancı eşdeğerlikler oluşturmuştur. Bu türden kelimeler, ana dili Arapça olanlara yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sürecinde önemli bir sorun oluşturmaktadır. Zira Yakıcı vd.'nin (2010) de ifade ettiği gibi hiçbir insan ana dilini kazandıktan sonra bu dilden kurtulamaz. Sonraki dilleri de ana dilinin üzerinden öğrenir. Benzer bir şekilde Türk gramerciliğinin öncülerinden biri olarak kabul edilen Bergamalı Kadri tarafından 1530 yılında kaleme alınan "Müessiretü'l-Ulûm" adlı eserde Ertürk'ün (2015:1084) aktardığı "Her tâife kendü lügâti kâidesin tiz anlar; sonra sâir lügâtleri kendü lügâtine kıyâs idüp sehl zamânda çok iz'âna yitişür" şeklindeki ifade Bergamalı Kadri'ye göre de yabancı dil öğrenme sürecinin ana dili üzerine inşa edildiğini göstermektedir. Nitekim ana dili Arapça olan öğrenenler de bu türden

kelimelerle karşılaştıklarında kelimeleri Arapçadaki anlam ve bağlamında kullanma eğilimi göstermekte, yazılı ve sözlü anlatımda ciddi hatalar yapmaktadırlar.

Bu durumun olumsuz sonuçlarının önüne geçilebilmesi ve yabancılara Türkçe öğretimi sürecinden beklenen verimin elde edilebilmesi için sürecin başında öğrenim gören hedef kitlenin ana dili ile Türkçe arasındaki yalancı eşdeğer kelimeler bilinmeli ve süreç bu doğrultuda planlanmalıdır. Başar ve Coşgun'un (2015) da belirttikleri gibi yabancılara Türkçe öğretimi sürecinde görev alan eğitimcilerin yalancı eşdeğere sahip kelimeleri önceden bilmesi, öğreticiye hedef kitlenin yapabileceği hataları tahmin etme ve bu doğrultuda önlem alma olanağı sunacaktır.

Bununla birlikte ilgili alan yazın incelendiğinde yalancı eşdeğer kelimeler ile ilgili çalışmaların daha çok Türkiye Türkçesi ile diğer Türk lehçeleri arasındaki yalancı eşdeğer kelimelerin tespiti ile sınırlandırıldığı, diğer dillerle Türkçe arasındaki yalancı eşdeğer kelimelerin ve bu kelimelerin Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sürecine etkisinin ihmal edildiği görülmektedir.

Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı, Türkçe ile Arapça arasındaki yalancı eşdeğer kelimelerin, ana dili Arapça olan öğrencilere Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sürecine etkilerini belirlemek ve bu alanda çalışmak isteyen araştırmacıların hizmetine sunmaktır.

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama ve veri analiz yöntemine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Yalancı eşdeğer kelimelerin, ana dili Arapça olan öğrencilere yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sürecine etkilerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışma *nitel* araştırma yöntemine göre düzenlenmiştir. "Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir" (Yıldırım ve Şimşek, 2008:39). Bu doğrultuda nitel veri toplama tekniklerinden *yapılandırılmış görüşme* kullanılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Van YYÜ TÖMER'de yabancı dil olarak Türkçe öğrenen, ana dili Arapça olan ya da ülkesinde resmi dil olarak Arapça kullanılan, B1-B2 düzeyindeki yabancı uyruklu 14 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubuna dâhil edilen öğrencilerin görüşme formlarında yer alan sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda sahip oldukları demografik özelliklerin dağılımı şu şekildedir.

Tablo 3. Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kadın	8	57.14
Erkek	6	42.86
Toplam	14	100

Tablo 3'te çalışma grubunda yer alan öğrencilerin cinsiyet dağılımı verilmiştir. Bu dağılıma göre öğrencilerin 8'i (%57.14) kadın, 6'sı (%42.86) ise erkektir. Bu durum çalışma grubunda yer alan öğrencilerin cinsiyet açısından dengeli bir dağılıma sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Yaş Dağılımları

Yaş Aralığı	f	%
20 ve Aşağı	9	64.29
21-25	3	21.43
26-30	2	14.28
Toplam	14	100

Tablo 4'e göre çalışma grubundaki öğrencilerin 9'u (%64.29) 20 ve aşağı, 3'ü (%21.43) 21-25, 2'si (%14.28) ise 26-30 yaş grubuna dâhildir.

Tablo 5. Öğrencilerin Eğitim Durumu

Eğitim	f	%
Lise	2	14.28
Lisans	11	78.58
Lisansüstü	1	7.14
Toplam	14	100

Tablo 5'te öğrencilerin eğitim durumlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu dağılıma göre öğrencilerin büyük çoğunluğu (%78.58) lisans mezunu ya da lisans eğitimine devam eder durumdadır.

Tablo 6. Öğrencilerin Türkçe Öğrenme Süresi

Süre	f	%
0-6 ay	6	42.85
6-12 ay	8	57.15
Toplam	14	100

Tablo 6'ya göre öğrencilerden 6'sı (%42.85) 0-6 ay, 8'i (%57.15) ise 6-12 aydır yabancı dil olarak Türkçe öğrenmektedir.

Tablo 7. Öğrencilerin Türkiye’de Bulunma Süresi

Süre	f	%
0-6 ay	8	57.15
6-12 ay	4	28.57
12-24 ay	2	14.28
Toplam	14	100

Tablo 7’de çalışma grubunda bulunan öğrencilerin Türkiye’de yaşama sürelerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Tablo 5’e göre öğrencilerden “Ne kadar süredir Türkiye’desiniz?” sorusuna 0-6 ay olarak cevap verenler 8 (% 57.15), 6-12 ay olarak cevap verenler 4 (% 28.57), 12-24 ay olarak cevap verenler ise 2 (% 14.28) kişidir.

Tablo 8. Öğrencilerin Türkiye’ye Gelmeden Önce Türkçe Öğrenme Girişimleri

Girişim Durumu	f	%
Evet	4	28.57
Hayır	10	71.43
Toplam	14	100

Tablo 8’e göre çalışma grubunda yer alan yabancı uyruklu öğrencilerden 4’ü (% 28.57) Türkiye’ye gelmeden önce Türkçe öğrenmeye başladığını ifade ederken 10’u (%71.43) ise bu konuda herhangi bir girişimde bulunmadığını belirtmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke	f	%
Suriye	6	42.85
Ürdün	4	28.57
Irak	3	21.42
Mısır	1	7.14
Toplam	4	100

Tablo 9’da çalışma grubundaki öğrencilerin geldikleri ülkelere göre dağılımına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Tablodaki dağılıma göre öğrencilerin büyük çoğunluğu (%42.85) Suriye’den gelmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada, veri toplama sürecinde araştırmacılar tarafından geliştirilen yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır.

Bu kapsamda öncelikle yalancı eşdeğer kelimelerin ana dili Arapça olan öğrencilere yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sürecine etkilerine ilişkin görüşlerini alabilmek için yabancı dil olarak Türkçe öğrenen ve ana dili Arapça olan öğrenciler için yapılandırılmış görüşme formları hazırlanmıştır. Görüşme formları hazırlanırken Türkçe eğitimi alanında görev yapan iki uzmanın görüşüne başvurulmuş ve uzman görüşleri doğrultusunda formlarda gerekli değişiklikler yapılmıştır. Son hali verilen formlar katılımcılara yazılı olarak uygulanmış ve elde edilen bilgilerin sadece bilimsel amaçla kullanılacağı, kişisel bilgilerin üçüncü kişilerle paylaşılmayacağı katılımcılara bildirilmiştir.

Görüşme formları ikişer bölümden oluşmaktadır. Öğrenciler için hazırlanan görüşme formunda toplam 16 soru bulunmaktadır. Formların birinci bölümünde katılımcıların demografik özelliklerini ve akademik durumlarını belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiş, ikinci bölümlerinde ise katılımcıların, yalancı eşdeğer kelimelerin Türkçe öğrenimi ve öğretimine etkisine ilişkin görüşlerini almaya yönelik sorulara yer verilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada kapsamında toplanan veriler içerik analizi aracılığıyla çözümlenmiştir. “İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2008:227). Bu kapsamda araştırmanın verilerini oluşturan görüşme formlarındaki sorulara verilen cevaplardan hareketle Türkçe ve Arapça arasındaki yalancı eşdeğer kelimelerin ana dili Arapça olan öğrencilere yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sürecine etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

3. Bulgular

Çalışmamızın bu bölümünde çalışma kapsamında elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş ve tablo yorumlamalarına yer verilmiştir.

Tablo 10. İki Dilde Çok Sayıda Ortak Kelime Olmasının Türkçe Öğrenimine Etkisi

Etkisi	f	%
Türkçe öğrenmemizi kolaylaştırıyor	9	64.28
Türkçeyi daha hızlı öğrenmemize olanak sağlıyor	2	14.28
Etkilemiyor	1	7.14
Boş	2	14.28
Toplam	14	100

Tablo 10’da çalışma grubunda yer alan öğrencilerden “ Ana diliniz ve Türkçede çok sayıda ortak kelime bulunması Türkçe öğrenme sürecinizi nasıl etkiliyor?” sorusunu “Türkçe öğrenmemizi kolaylaştırıyor.” olarak cevaplayanlar 9 (%64.28), “ Türkçeyi daha hızlı öğrenmemize olanak sağlıyor.” olarak cevaplayanlar 2 (%14.28), “Etkilemiyor.” olarak cevaplayanlar ise 1 (% 7.14) kişidir. Öğrencilerden 2’si (%14.28) ise bu soruya herhangi bir cevap vermemiştir.

Tablo 11. Yalancı Eşdeğer Kelimelerin Türkçe Öğrenim Sürecine Etkisi ve Dağılımları

Durum	f	%	Etkinin Dağılımı
Etkiliyor	9	64.28	Kelimeleri genellikle kendi ana dilimizdeki anlamıyla kullanıyoruz. 5 %55.55
Etkilemiyor	2	14.28	Dört temel dil becerisinde yanlış kelime seçiminden kaynaklı yanlış anlaşılmalara oluyor.
Boş	3	21.44	4 %45.45
Toplam	14	100	

Tablo 11’e göre yalancı eşdeğer kelimelerin Türkçe öğrenme sürecine etkisi olduğunu düşünen 9 (% 64.28) öğrenciden 5’i (%55.55) bu durumun “kelimelerin genellikle kendi ana dillerindeki anlamıyla kullanılmasına”, 4’ü (%45.55) ise “dört temel dil becerisinde yanlış kelime seçiminden kaynaklanan yanlış anlaşılmalara” sebep olduğunu düşünmektedir.

Tablo 12. Yabancı Eşdeğer Kelimelerin Öğretim Elamanları Tarafından Dikkate Alınma Durumları ve Dikkate Alınmasının Sağladığı Kolaylıklar

Durum	f	%	Dikkate Alınmasının Sağladığı Kolaylıklar	
Evet	9	64.28	Türkçeyi daha kolay öğrenme	4 %44.45
Hayır	4	28.57	Türkçeyi daha çabuk öğrenme	3 %33.33
Boş	1	7.14		
Toplam	14	100	Boş	2 %22.22

Tablo 12’de “Türkçe öğretimi sürecinde yabancı eşdeğer kelimeler öğretim elemanları tarafından dikkate alınıyor mu?” sorusunu evet olarak cevaplayan 9 (%64.28) öğrenciden 4’ü (%44.45) bu durumun “Türkçeyi daha kolay öğrenmelerine”, 3’ü (%33.33) “Türkçeyi daha çabuk öğrenmelerine” olarak sağladığını ifade etmiştir. Öğrencilerden 2’si (%22.22) ise bu konuda bir görüş belirtmemiştir.

Tablo 13. Konuşmada Yabancı Eşdeğer Kelimelerden Kaynaklanan Sorunlar ve Sorunların Dağılımı

Durum	f	%	Yaşanan Sorunların Dağılımı	
Yaşıyorum	8	57.14	Yanlış kelime seçimi	5 %62.5
Yaşamıyorum	4	28.57	Yanlış anlatma- Yanlış anlaşılma	3 %37.5
Boş	2	14.28		
Toplam	14	100		

Tablo 13’te çalışma grubundaki yabancı uyruklu öğrencilerin Türkçe öğrenme sürecindeki yabancı eşdeğer kelimelerden kaynaklanana sorunlar ve bu sorunların dağılımına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu dağılıma göre öğrencilerin büyük çoğunluğu (%57.14) konuşmada yabancı eşdeğer kelimelerden kaynaklanan bazı sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Bu öğrencilerden 5’i (%62.5) “yanlış kelime seçimi”, 3’ü (%37.5) ise “yanlış anlatma- yanlış anlaşılma” gibi sorunlarla karşı karşıya olduklarını ifade etmiştir.

Tablo 14. Yazmada Yalancı Eşdeğer Kelimelerden Kaynaklanan Sorunlar ve Sorunların Dağılımı

Durum	f	%	Yaşanan Sorunların Dağılımı
Yaşıyorum	7	50	Kendini ifade edememek ya da
Yaşamıyorum	4	28.57	yanlış ifade etmek 4 %57.14
Boş	3	21.43	Yanlış kelime seçimi 2 %28.57
Toplam	14	100	Boş 1 %14.28

Tablo 14'e göre "Yazmada yalancı eşdeğer kelimelerden kaynaklanan sorunlar yaşıyor musunuz?" sorusuna evet olarak cevap veren 7 (%50) öğrenciden 4'ü (%57.14) bu durumun "Kendini ifade edememek ya da yanlış ifade etmek", 2'si (%28.57) "yanlış kelime seçimi" gibi çeşitli sorunlara sebep olduğunu belirtmiştir.

4. Sonuç ve Tartışma

Türkçe ile Arapça arasındaki yalancı eşdeğer kelimelerin yabancılara Türkçe öğretimindeki etkilerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışma kapsamında toplanan veriler değerlendirilerek çalışmanın bulguları elde edilmiş, bu bulgulardan hareketle ise şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırmamızın çalışma grubunda yer alan öğrencilerden %64. 2'si Türkçe ve Arapçada çok sayıda ortak kelime olmasının Türkçe öğrenimini kolaylaştırdığını, %14.28'i bu durumun Türkçeyi daha çabuk öğrenmelerine olanak sağladığını belirtirken %7.14'lük kısmı ise bu durumun Türkçe öğrenme sürecinde herhangi bir etkisi olmadığını ifade etmiştir. Bu dağılımdan da açıkça görüldüğü gibi öğrencilerin büyük çoğunluğu iki dil arasında çok sayıda ortak kelime olmasının Türkçe öğrenme süreçlerine olumlu yansıdığını düşünmektedir. İlgili alan yazın incelendiğinde çalışmamızla benzer sonuçlara ulaşılan bazı çalışmaların olduğu görülmüştür. Bunlardan Ambrozova (2014), farklı dillerde aynı kökten gelen veya ortak eşdeğerlerden kaynaklanan kelimelerin iletişimde ve hedef dilin öğrenilmesinde büyük kolaylıklar sağladığını ifade etmiştir. Benzer bir şekilde Yurtbaşı (2018) da bu kelimelerin yabancı dil öğrenenler için can simidi gibi olduğunu ve Türkçe öğrenmek isteyen Arapların ya da Arapça öğrenmek isteyen Türklerin, bu iki dilde çok sayıda ortak kelime olması sayesinde dil öğrenme sürecinde olumlu tutumlar geliştirdiğini ve birçok açıdan rahatladığını belirtmiştir.

Yabancı dil öğreniminde öğrenenin ana dili ile hedef dil arasındaki ortak kelimelerin çokluğu öğrenme sürecine olumlu yansımakla birlikte bazı sorunlara da neden olabilmektedir. Bu sorunların en önemlilerinden biri de bu kelimelerin zaman içerisinde çeşitli sebeplerle anlam değişmesine uğrayarak iki dilde farklı anlam yapılarını karşılayan yalancı eşdeğerler oluşturmalarıdır. Nitekim çalışma

grubumuzdaki yabancı uyruklu öğrencilerin % 64.28'i de bu konuda bu doğrultuda düşünmekte ve bu kelimelerin Türkçe öğrenme sürecinde bazı sorunlara neden olduğunu belirtmektedir. Aboux (2003) da yalancı eşdeğerlerin yabancı dil öğretiminin en aldatıcı unsurları olduğunu ifade etmiştir.

Türkçe öğrenen ve ana dili Arapça olan öğrencilerin yalancı eşdeğer kelimelerden dolayı yaşadığı sorunların başında, kelimeleri kendi ana dillerindeki anlamlarında kullanmak ve buna bağlı olarak dört temel dil becerisinde yaşanan yanlış anlaşılmalara gelmektedir. Nitekim Başar ve Coşgun (2015) da konuyla alakalı bir çalışmada hedef kitlenin bu tür kelimeleri daha çok ana dillerindeki mana ve bağlamında kullanma eğiliminde olduğunu ve bu durumun hedef kitlenin yazılı ve sözlü anlatımlarında sık sık hata yapmalarına yol açtığını ifade etmiştir. Arslan (2015) ise konuyla alakalı bir çalışmada bu hususa dikkat çekmiş ve şunları söylemiştir:

“Yabancı dil öğrenmeye başlayan bir kişinin kelime hazinesi ve dil duygusu sınırlıdır. Bu nedenle söz konusu kişi, yabancı dilde yapı ve fonetik olarak kendi dilindeki benzer kelimeleri, ana dilindeki gönderge ve anlamıyla değerlendirme eğilimindedir. Bu açıdan ana dil ve yabancı dil arasında yapı itibarıyla benzer kelimelerin anlam alanlarının da birbiriyle örtüşmesi, iletişime olumlu bir katkı sağlayacağı ve dil öğrenimini kolaylaştıracağı gibi, anlam alanlarının farklılık göstermesi, girişim hatalarını artırır” (Arslan, 2015:57).

Araştırmamızın çalışma grubundaki öğrencilerin çoğunluğu (%64.28) yalancı eşdeğer kelimelerin Türkçe öğrenme süreçlerinde öğretim elamanları tarafından dikkate alındığını, %28.57'lik kısmı ise bu konunun öğretim elamanları tarafından dikkate alınmadığını ifade etmiştir. Bu durum hem çağdaş yabancı dil öğretim ilkelerine hem de öğrenme sürecinin öznesi ve merkezi durumundaki öğrencilerin beklentisine uygundur. Zira daha önce de ifade edildiği gibi çalışma grubundaki öğrencilerin büyük çoğunluğu yalancı eşdeğer kelimelerin Türkçe öğrenme sürecinde etkili olduğunu ve dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Aynı şekilde Korkmaz (2018: 98) da dil öğretiminde en önemli şeyin hedef kitleyle doğru iletişim kurmak olduğunu, ilk aşamada öğretmenin öğrencideki ana dil mantığını anlaması gerektiğini ve öğretim sürecinde iki dilde bulunan ortak kelimelere özellikle de anlam değişmesine uğrayan yalancı eşdeğer kelimelere dikkat etmesi gerektiğini aksi takdirde ortak olduğu düşünülen bu kelimelerin ciddi yanlış anlamalara yol açabileceğini ifade etmiştir.

Çalışma grubumuzdaki öğrencilerin %57.14'ü Türkçe öğrenme sürecinde konuşma becerisinde yalancı eşdeğer kelimelerden kaynaklanan bazı sorunlar yaşadığını ve bu durumun yanlış kelime seçimi ve bunun akabinde yanlış anlatma- anlaşılma- neticelendiğini ifade etmiştir. Nitekim Arslan (2015) da iki dilde yapının uyduğu ancak anlam olarak birbirinden ayrılan kelimelerin yani yalancı eşdeğerlerin girişim hatalarına neden olduğunu ve iletişimi zorlaştırdığını belirtmiştir.

Konuşma becerisinde olduğu gibi yazma becerisinde de çalışma grubuna dâhil edilen yabancı uyruklu öğrencilerin çoğunluğu yalancı eşdeğer kelimelerden kaynaklanan birtakım sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Bu sorunların başında kelimeleri kendi ana dillerindeki anlamıyla düşünmeleri ve bunun

neticesinde yazılı anlatımda yanlış kelime seçimi gelmektedir. Başar ve Coşgun (2015) da konuyla alakalı yapmış oldukları bir çalışmalarında bu noktaya dikkat çekmiş ve öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki yalancı eşdeğer kelimelerden kaynaklanan hatalı kullanımları örneklendirmişlerdir. Benzer bir şekilde Özden, Boylu ve Başar (2017) da yabancılara Türkçe öğretimi sürecinde yalancı eşdeğer kelimelerin göz ardı edilmesinin anlatım bozukluklarına sebep olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışmamız kapsamında elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçlardan hareketle Ana dili Arapça olan öğrencilere yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yalancı eşdeğer kelimelerden kaynaklanan hataların en aza indirgenmesine yönelik belirlenen öneriler şunlardır:

1. İlgili alan yazında da ifade edildiği gibi bir dili bilmek ile o dili öğretmek aynı şeyler değildir. Bu nedenle alanda görevlendirilecek öğretim elamanları çağdaş dil öğretim yöntemlerine vâkıf olan, hedef dilin olduğu kadar öğrenenin ana dilinin de inceliklerine hâkim uzmanlar arasından seçilmelidir.

2. Yabancılara Türkçe öğretimi sürecinde öğrenenin ana dili uzak durulması, kaçınılması ya da yasaklanması gereken değil aksine faydalanılması gereken bir olgudur. Öğretim elamanları iki dilin benzerlik ve farklılıklarının bilincinde olmalı ve bunlardan faydalanma yoluna gitmelidir.

3. Hiç şüphesiz yabancı dil öğretiminin en önemli aşamalarından biri de kelime öğretimidir. Bu sürece kaynak dil ile hedef dildeki eşdeğer kelimelerden başlanması dil öğretim sürecini kolaylaştıracağı gibi öğrenenlerin de dil öğrenme sürecine ilişkin olumlu tutumlar geliştirmesine katkıda bulunacaktır.

4. Yabancılara Türkçe öğretimi sürecinde kaynak dil ile hedef dil arasındaki eşdeğer kelimeler kadar yalancı eşdeğer kelimeler de hesaba katılmalı ve önceden hazırlanan yalancı eşdeğer kelimeler listesi dil öğretim sürecinin başında öğrencilerin ve öğretim elamanların istifadesine sunulmalıdır. Zira bu türden kelimeler, öğrenme-öğretme sürecinin başında öğrenci ve öğretici tarafından bilinirse öğrenenin ana dilinden yapacağı olumsuz aktarımların önüne geçilebilir ve Türkçe öğretim sürecinden beklenen verim elde edilebilir.

5. Yabancılara Türkçe öğretimi, uygulamadakinin aksine homojen sınıflarda yapılmalı ve hem öğrenme süreci hem de kullanılan yöntem, teknik, araç-gereç ve materyaller dil öğrenme sürecinin öznesi ve merkezi konumunda olan öğrenenin özelliklerine göre planlanmalıdır.

6. Öğretim elamanları, dil öğretim sürecinde öğrenenler tarafından yapılan yalancı eşdeğer kelimelerden kaynaklanan hataları olağan karşılamalı, hoşgörülle yaklaşmalı ve yapılan hataları zaman kaybetmeden uygun bir dille düzeltmelidir.

7. Daha önce Robert J. Hill'in hazırlamış olduğu ve İngilizce ile 14 farklı dil arasındaki yalancı eşdeğer kelimeleri içeren "A Dictionary of False Friends" gibi Türkçe ile diğer dünya dilleri arasındaki yalancı eşdeğer kelimeleri içeren kapsamlı sözlükler hazırlanmalı ve bu alanda çalışan akademisyenlerin ve öğrencilerin hizmetine sunulmalıdır.

8. Bu çalışma Ana dili Arapça olan öğrencilere yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yalancı eşdeğer kelimelerin etkileriyle sınırlanmıştır. Ana dili olarak başka dilleri konuşan öğrenciler için de benzer çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Aboux Khalil, Victoria (2003) “Learning False Friends Across Contexts, Graduate School of Informatics, Kyoto University Nation.”, *Asian EFL Journal*, 5.2, ss.1–8.
- Alkan, Hanife (2012) “Lehçeler Arası Aktarmada Yalancı Eş Değerler Sorunu (Türkiye Türkçesi Özbek Türkçesi-Yeni Uygur Türkçesi Fiil Örneği)”, *TurkishStudies*, 7.4, ss.671-688.
- Ambrožová, Romana (2014). Between True And False Friends: Corpus Analysis of Students' Translations, University of Masarykova, Doctoral dissertation, Çek Cumhuriyeti.
- Arslan, Müge (2015) “Türkçe ve Almanca Arasındaki Sözde Eş Değerler”, *Journal of Faculty of Letters/Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 32.1, ss.45-58.
- Başar, Umut ve Coşgun Gökhan (2015) “İranlılara Yabancı Dil Olarak Türkiye Türkçesi Öğretiminde Önemli Bir Sorun: Yalancı Eşdeğerlikler”, *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, C:4, ss.497-512.
- Direkci, Bekir ve Gülmez Mevlüt (2012) “Güney Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C:32, ss.133-154.
- Durmuş, Oğuzhan (2004) “Alıntı Kelimeler Bakımından Türkçe Sözlük”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11.26, ss.1-21.
- Ertürk, Halil İbrahim (2015) “Müeyyiretü'l-Ulûm Üzerine Bir İnceleme Ve Değerlendirme Çalışması”, *Turkish Studies*, 10.8, ss. 1059-1086.
- Fromkin, Victoria, Rodman Robert ve Hyams, N. (2007). *An Introduction to Language*, Thomson Wadsworth, Boston.
- Güngör, Okan Celal (2017) “Türkiye Türkçesi İle Yeni Uygur Türkçesinde Yalancı Eş Değerler (İsim ve İsim Soylu Kelimeler Örneği)”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6.1, ss.133-171.
- İnan, Kayhan (2013). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen İranlıların Yazılı Anlatımları Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Karaağaç, Günay (2015) *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*, Akçağ Yayıncılık, Ankara.
- Korkmaz, Ercan (2018) “Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Yaşanan Bazı Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15.1, ss.89-105.
- Korkmaz, Seyfullah (2007) “Türkçe ve Arapçada Telaffuzları Aynı, Anlamları Farklılaşmış Bazı Sözcükler Üzerine Bir Araştırma” [Bildiri], *38.Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15 Eylül, Ankara.
- Özden, Mehtap Güneş, Boylu Emrah ve Başar Umut (2017) “İran’da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğreten Yerel Öğretmenlerin Dil Öğretim Tecrübelerine İlişkin Bir Durum Tespiti Çalışması” *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C:59, ss.595-613.
- Yakıcı, Ali, Yücel Mustafa, Doğan Mehmet ve Yelok V. Savaş (2012) *Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, Yargı, Ankara.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek Hasan (2008) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin yayıncılık, Ankara.
- Yurtbaşı, Metin (2018) “Türkçe’nin ‘Yalancı Eşdeğerleri’ (Faux Amis)” *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6.80, ss. 386-406.

Futbolcuların Piyasa Değerleri Üzerinden Menkul Kıymetleştirme Çalışması

Ali BAYIR¹ & Ayşe Hümeysra BİLGE²

Özet

Bu çalışma ile Türkiye Süper Lig’de mücadele eden Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor takımlarının 30.09.2019 tarihi itibari ile kadrolarında bulunan futbolcularının finansal değerleri üzerinden varlığa dayalı menkul kıymetleştirme işleminin yapılması amaçlanmıştır. Kulüplerin kadrolarında bulunan futbolcular oynadıkları mevkiilere göre kaleci, defans, orta saha ve forvet mevkiileri olmak üzere 4 mevkiye göre sınıflandırılmıştır. Çalışma için transfermarkt sitesinin verileri kullanılmış, değerlemenin yapıldığı tarihten futbolcuların doğum tarihleri çıkartılması ile yaş-ay zamanına göre transfermarkt değeri bulunmuştur. Tüm futbolcular için 16 yaş 01 ay ve 37 yaş 12 ay arasında futbol oynadıkları varsayılmıştır. Transfermarkt sitesi futbolcu değerlemelerini sürekli yapmadığı için veri olmayan yaş-ay zaman dilimi için kübik spline (şerit) interpolasyon yöntemi ile belirlenen yaş aralıkları için tüm aylar için değerler tahmin edilmiştir. Eğri uydurma işlemi için Eviews 10 programı kullanılmıştır. Çalışmada 4 takım için de kaleci, defans, orta saha ve forvet mevkiinde oynayan futbolcuların değerlerinin en yüksek olduğu yaş-ay zamanı tespit edilmiştir. Transfermarkt verilerine göre Galatasaray takımı kadrosunda bulundurduğu futbolcular ile birlikte en değerli takım olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca fonksiyon ile elde edilen verilere göre de tüm mevkiiler için en yüksek ortalamaların da Galatasaray takımına ait olduğu görülmüştür. Elde edilen verilere göre Trabzonspor takımının kaleci mevki için menkul kıymetleştirme işlemi yapılmış ve bir örnek ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finans, Finansal Türev Ürünler, Futbol, Menkul Kıymetleştirme, Varlığa Dayalı Menkul Kıymet.

Securitization Study Of Football Players Over Market Values

Abstract

This study aims to Turkey Super League competitor Besiktas, Fenerbahce, Galatasaray and Trabzonspor based on the value of financial assets out of the players who team with a staff of date 30.09.2019 has exploratory to securitization process. The players in the clubs are classified according to the positions they play in 4 positions; goalkeeper, defender, midfielder and forward. The data on the Transfermarkt website were used for the study and the value of the players birth date was subtracted from the date of the valuation by age-month time. It is assumed that for all players, they play football between 16 years 01 months and 37 years 12 months. For the non-data age-month time period, values were estimated for all months for the age ranges determined by cubic spline interpolation method, since the Transfermarkt website did not make continuous player evaluations. Eviews 10 program was used for curve fitting. according to the positions they play in 4 positions; goalkeeper, defender, midfielder and forward. The data on the Transfermarkt website were used for the study and the value of the players birth date was subtracted from the date of the valuation by age-month time. It is assumed that for all players, they play football between 16 years 01 months and 37 years 12 months. For the non-data age-month time period, values were estimated for all months for the age ranges determined by cubic spline interpolation method, since the Transfermarkt website did not make continuous player evaluations. Eviews 10 program was used for curve fitting. In the study, age-month time of the players who played in goalkeeping, defender, midfielder and striker positions for all 4 teams was determined. According to data from Transfermarkt, Galatasaray team was found to be the most valuable team along with the players it had in its squad. In addition, according to the data obtained by the function, the highest averages for all positions were also found to belong to Galatasaray team. According to the data obtained, the Securitization process was performed for the goalkeeping position of Trabzonspor team and tried to be explained with an example.

Keywords: Finance, Financial Derivatives, Football, Securitization, Asset-Based Securities

¹ Yüksek lisans mezunu, Kadir Has Üniversitesi, Finans Mühendisliği Bölümü, alibayir82@hotmail.com

² Prof. Dr., Kadir Has Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, ayse.bilge@khas.edu.tr

Giriş

Menkul kıymetler, sahibine ortaklık veya alacaklılık hakkı sağlayan belirli bir tutarı temsil eden yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel getiri sağlayan, misli nitelikte olan seri halde çıkartılan, ibareleri aynı olan ve şartları Sermaye Piyasası Kanun’da belirtilen kıymetli evrak olarak tanımlanmıştır. Menkul kıymetleştirme (seküritizasyon) ise şirketin sahip olduğu varlıkları menkul kıymet haline dönüştürülmesi işlemi olup, bu sayede sermaye piyasalarından yeni bir enstrüman aracılığı ile finans sağlamasıdır. (Tüysüz, 2011: 37-38)

Menkul kıymetleştirme işlemi kredi kartı alacakları, ticari krediler, taşıt kredileri, konut finansmanı kredileri gibi düşük likiditesi olan alacakların finansal yapılandırma tekniklerinin kullanılmasıyla tek bir havuzda toplanıp yüksek likiditeli varlıklara dönüştürülmesidir. Menkul kıymetleştirme 1970’li yılların ortalarından itibaren Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) gelişmeye başlamıştır. İlk ortaya çıktığı zamanlarda ipoteğe bağlı alacaklar menkul kıymetleştirilmiştir. (Öcal, 1994: 5) 1985 yılında Sperry Corporation firması 192,5 milyon dolar değerindeki finansal kiralama sözleşmelerinden doğan alacaklarını menkul kıymetleştirilmesi ile birlikte ilk kez ipoteğe bağlı olmayan aktifte dayalı menkul kıymet (Asset-Backed Securities) ihracı gerçekleştirilmiştir. (Minton, Opler ve Stanton, 1997:3)

Menkul kıymetleştirme işlemine dayanak olarak bir çok varlık kullanılabilir. Bunlar arasında en ilginçlerinden birisi de İngiliz sanatçı David Bowie’nin 255 adet şarkısından oluşan bir varlığın menkul kıymetleştirilmesidir. 1997 yılında ihraç edilen Bowie Bond’s olarak adlandırılan bu işlemde ihraç edilen tahvillerin 55 Milyon dolar gelir elde edilmiştir. Tahvillerin vadesi 15 yıl olup % 7.9 faiz ile ihraç edilmiştir. (Burke Slyva, 1999: 196-230)

Likit olmayan varlıkların nakde çevrilmesine olanak sağlayan menkul kıymetleştirmeden futbol kulüpleri de faydalanmaya çalışmışlardır. 1999 yılının Aralık ayında İngiliz Newcastle United kulübü maçlarını oynadığı St. James Park stadından elde edeceği bilet satış gelirlerini menkul kıymetleştirerek ihraç etmiş ve 55 Milyon sterlin gelir elde etmiştir. (Weston, 2002: 49-52) 2001 yılının sonuna kadar 5 kulüp daha (Ipswich Town, Leicester City, Southampton, Everton ve Leeds United) Newcastle United kulübünü takip ederek bilet gelirlerini dayanak varlık göstererek menkul kıymetleştirerek bunları ihraç etmişlerdir. (Burns, 2007: 1-12)

Aktife dayalı menkul kıymetler ikincil piyasalarda da alınıp satılmasına olanak sağladığı için finansal piyasaların büyümesine ve gelişmesine neden olmaktadır. Menkul Kıymetler Endüstrisi ve Finansal Piyasalar Birliği’nin (SIFMA) yayınladığı rapora göre 2018 yılı sonu itibari ile ABD’de varlığa dayalı menkul kıymetlerin büyüklüğü 516,92 milyar dolardır. 2019’un ilk 8 ayı ile geçtiğimiz yılın aynı dönemini kıyasladığımızda toplam VDMK (ABS) büyüklüğü % 44 gerileyerek 209,95 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. (SIFMA, 2019)

Bu çalışmada futbol kulüplerinin kadrolarında yer alan futbolcularının piyasa değerleri üzerinden yeni bir finansal araç modellenerek incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde futbol kulüpleri için menkul kıymetleştirme işlemine dayanak olacak varlıklar ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Üçüncü bölümünde çalışma için kullanılan veriler ile birlikte çalışmanın metodu ve yöntemi ele alınmıştır. Dördüncü bölümde çalışma ile ilgili elde edilen bulgular açıklanmış ve tartışılmıştır.

1. Literatür Taraması

Futbol kulüplerinin sahip olduğu varlıkların menkul kıymetleştirilmesi ile alakalı akademik çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar kulüplerin, futbol maçlarını oynadıkları stadyum gelirlerine ilişkin kıymetlerin ihraç edilmeleri hakkında olmuştur.

Tom Burns (2007) yapmış olduğu çalışmada 1999 yılında İngiltere Premier Liginde (EPL) mücadele eden Newcastle United takımının bilet ve gişe gelirlerini menkul kıymetleştirerek 55 Milyon sterlin gelir elde etmesini sonrasında ise diğer takımlarının Newcastle United takımını takip etmesini ancak menkul kıymetleştirme sözleşmelerinin kulüplerin yükümlülüklerini yerine getirmede yetersiz kalmasından dolayı yatırımcıların takımlara olan güvenlerini kaybetmelerine neden olmuştur. Menkul kıymetleştirmenin hala futbol kulüpleri için bir seçenek olmasına rağmen yatırımcıların istekli olabilmeleri için belirli bir eşik değerinin üzerindeki varlıkları talep etmesinin muhtemel olmasına ve takımların sahada elde edecekleri başarılarla bağlı olduğunu belirtmiştir.

Rae Weston'ın (2002) çalışmasında kulüplerin bilet gelirleri ile menkul kıymetleştirilen varlık arasında farklar olabildiğini Avrupa kupalarına katılan takımların daha büyük kalabalıkları cezbedtiğini, kupalara katılmayan takımların ikinci bir seviyede olduğu alt ligde oynayan takımların ise üçüncü bir seviyeye indiğini dolayısı ile taraftarları cezbetmediğini bahsetmektedir. Weston potansiyel yatırımcıların bu tür menkul kıymetleştirmeler için dikkat edilmesi gereken 2 konu olduğunu söylemektedir. Birincisi kulüpler menkul kıymetleştirme ile elde ettikleri fonlar ile yeni oyuncu yatırımı yaparak uzun vadede fayda sağlamaktadırlar, ikinci olarak da hem EPL'de hem de Avrupa kupalarında mücadele eden takımların taraftarları maçlara gitmeye daha fazla ilgi göstereceklerinden bahsetmiştir.

2010 yılında Hongquan Li, Houzhong Jin ve Dan Wang Çin'de yapılacak büyük stadyumların inşasının finansmanında yap işlet devret, kamu özel işbirliği gibi modeller ile varlığa dayalı menkul kıymetleştirme modelinin karşılaştırmasını yapmış Çin'in gelişen piyasa ekonomisi ile birlikte finans modellerinin çeşitlendirilmesini ve stadyum inşaatında ve işletilmesinde menkul kıymetleştirilme modelinin desteklenmesi gerektiğini söylemiştir.(Hongquan Li, Houzhong Jin ve Dan Wang,2011: 90-92)

2019 yılında Matteo Maciel ve Adam Walton yaptıkları çalışmada futbolcuların ekonomik değerlerinin teminat olarak kullanılıp kullanılmayacağını araştırmışlardır. FIFA'nın 1 Mayıs 2015

tarihinden itibaren geçerli olan düzenlemesine göre hiçbir kulüp ve ya oyuncu, oyuncunun gelecekte başka bir kulübe transferi nedeni ile ödenecek tazminatın tümü ve ya bir kısmı üzerinden üçüncü kişilerin hak sahibi olabilmesi için üçüncü kişiler ile bir sözleşme ilişkisine giremeyeceği belirtilmiştir. (FIFA, 2015: 20-21) Maciel ve Walton oyuncunun ekonomik haklarının değerini kullanarak kredi verecekler açısından nasıl teminatlandırılabilceği araştırmış Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği'nin (FIFA) transfer düzenlemesi ile birlikte İngiltere ve Galler Futbol Federasyonunun aynı konuya ilişkin düzenlemelerini hukuki boyutlarını incelemişlerdir. Kulüplerin diğer kulüplerle rekabet edebilmesi için oyuncuların ekonomik değerlerinin teminatlandırılması ile yeni finansal kaynak oluşturulabileceğini belirtmişlerdir. (Maciel ve Walton, 2019: 185-209)

Bu çalışmada kulüplerin kadrolarında yer alan futbolcuların ekonomik değerleri üzerinden oluşturulacak bir menkul kıymetleştirme işlemi ile yeni bir finansal ürün elde edilmeye çalışılarak literatüre katkı yapılması hedeflenmiştir.

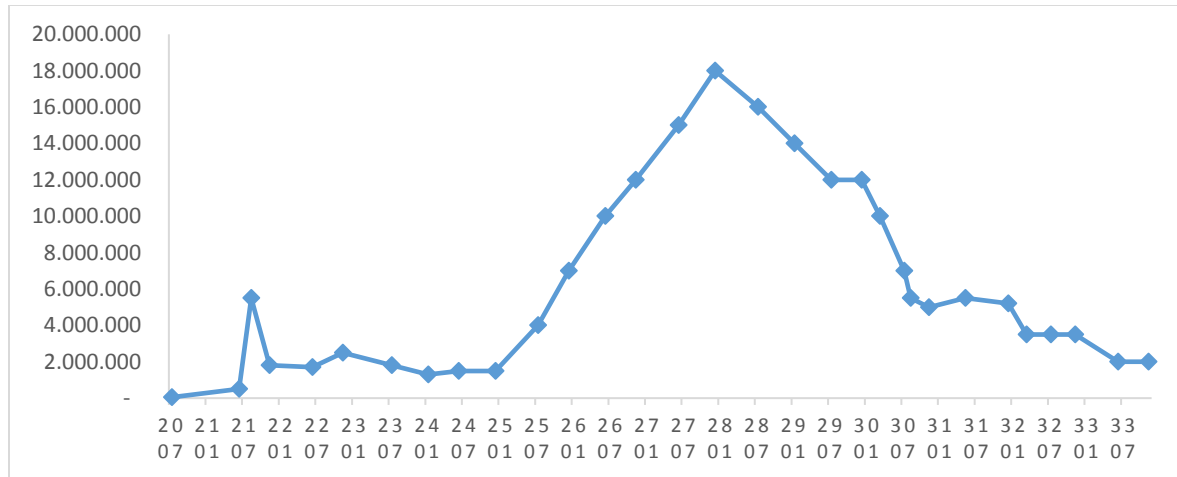
2. Veri Seti ve Yöntem

2.1. Veri

Çalışmada Türkiye'de 4 büyükler olarak adlandırılan ayrıca hisseleri Borsa İstanbul'da işlem gören Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor takımlarının 30.09.2019 sonu itibari ile kadrolarında yer alan futbolcularının www.transfermarkt.com sitesindeki piyasa değerleri veri seti olarak kullanılmıştır.

Transfermarkt 2000 yılından beri dünya üzerindeki birçok ülkenin futbol takımlarında oynayan futbolcuların piyasa değerlerini tahmin etmeye çalışan Almanya menşeli bir internet sitesidir. Çalışma kapsamında transfermarkt sitesi tarafından farklı tarihlerde futbolcular için yapılan değerlemeler için, değerlemenin yapıldığı tarihten futbolcunun doğum tarihi çıkartılarak futbolcunun değerinin yaşına bağlı olarak değişim gösteren bir fonksiyon olduğu varsayılmıştır.

Şekil 1: Burak Yılmaz Piyasa Değeri (Euro)(Transfermarkt, 2019)

2.2. Yöntem

Menkul kıymetleştiriyi yaparken bir şirketin sahip olduğu varlıkları menkul kıymet haline getirerek ihraç edilmesi olarak tanımlamıştık. Ayrıca menkul kıymetleştirme ile ticari faaliyet gösteren kurum gelecekte elde edebileceği gelirleri de karşılık göstermek sureti ile borçlanma senetleri ihraç edebilir ve bu şekilde finansman sağlayabilir. Futbol kulüpleri kadrolarında yer alan futbolcuların piyasa değerleri üzerinden bir menkul kıymetleştirme işlemi yapabilmesi için gelecekte oluşabilecek nakit akımlarına bilmesi gerekmektedir. Dolayısı ile gelecekteki piyasa değerlerinin de ölçülmesi gerekmektedir. Futbolcuların güncel piyasa değeri verileri transfermarkt sitesinden sağlanabilmektedir. Ancak site bu ölçümleri belirli olmayan aralıklarda yapmakta ve iki farklı ölçüm zamanı arasında 1 yılı aşkın sürelerin olduğu gözlemlenmektedir.

Menkul kıymetleştirme yapılırken kulüpler gelecekte elde edilebilecekleri nakit akımlarında futbolcuların piyasa değerlerinin en yüksek olduğu yaş-ay zamanını ölçmeleri gerekmektedir. Futbolcuların her bir yaş-ay zamanının değeri kübik spline (şerit) interpolasyon yöntemi ile ölçülmüş ve tüm yaş-ay değerleri tespit edilmiştir.

Spline fonksiyonlar özellikleri sebebi ile bilgisayar yardımıyla yapılan hesaplamalarda kolaylıklar sağlamaktadırlar. Interpolasyon, veri ve eğri uydurma gibi birçok uygulamada yaygın bir şekilde kullanılmaktadırlar.(Doğan, 2013: 4) Bu yöntem ile birçok noktadan geçen polinom uydurmak yerine her bir $[X_i, X_{i+1}]$ aralığından geçen bir üçüncü dereceden bir polinom uydurulur. Polinomun, 1. ve 2. türevlerinin X_i, X_{i+1} noktalarında sürekli olduğu kabul edilir. (Yükselen, 2008) Buna göre

$$S_i(x) = a_0 + a_1(x - x_i) + a_2(x - x_i)^2 + a_3(x - x_i)^3 \quad (1)$$

olarak tanımlanırsa, polinomun birinci ve ikinci türevleri

$$S_i'(x) = a_1 + 2a_2(x - x_i) + 3a_3(x - x_i)^2 \quad (2)$$

$$S_i''(x) = 2a_2 + 6a_3(x - x_i) \quad (3)$$

durumuna gelir. İkinci türevin X_i ve X_{i+1} uçları sırası ile M_i ve M_{i+1} olarak adlandırabiliriz.

$$S_i''(x_i) = M_i = 2a_2, \quad S_i''(x_{i+1}) = M_{i+1} = 2a_2 + 6a_3(x_{i+1} - x_i)$$

buradan da

$$a_2 = \frac{M_i}{2}, a_3 = \frac{M_{i+1} - M_i}{6(x_{i+1} - x_i)}, \quad h_i = x_{i+1} - x_i, a_3 = \frac{M_{i+1} - M_i}{6h_i}$$

şeklinde tanımlanabilir. Fonksiyonun X_i ve X_{i+1} uç noktalarında f_i ve f_{i+1} değerlerinin aldığı varsayarsak,

$$f_i = a_0, f_{i+1} = a_0 + a_1 h_1 + a_2 h_i^2 + a_3 h_i^3$$

$$a_1 = \frac{f_{i+1} - f_i}{h_i} - \frac{2M_i + M_{i+1}}{6} h_i \quad (4)$$

bağlantısı sağlanmış olur. Kübik fonksiyonların birinci türevlerinin uç noktalarının sürekli olacağı koşuluna bağlı olarak (Yükselen, 2008)

$$g_{i-1}'(x_i) = g_i'(x_i)$$

eşitliği sağlandığında

$$g_{i-1}'(x_i) = a_{1-i} + 2a_{2i-1}h_{i-1} + 3a_{3i-1}h_{i-1}^2 \quad (5)$$

Denkleme katsayıları yerleştirdiğimizde aşağıdaki denklemi elde ederiz.

$$\begin{aligned} \frac{f_i - f_{i-1}}{h_{i-1}} - \frac{2M_{i-1} + M_i}{6} h_{i-1} + 2 \frac{M_{i-1}}{2} h_{i-1} + 3 \frac{M_i - M_{i-1}}{6} h_{i-1} \\ = \frac{f_{i+1} - f_i}{h_i} - \frac{2M_i + M_{i+1}}{6} h_i \end{aligned} \quad (6)$$

bu denklemi sadeleştirdiğimizde

$$g_{i-1}'(x_i) = a_{1-i} + 2a_{2i-1}h_{i-1} + 3a_{3i-1}h_{i-1}^2 \quad (7)$$

buradan da

$$h_{i-1}M_{i-1} + 2(h_{i-1} + h_i)M_i + h_iM_{i+1} = 6 \left[\frac{f_{i+1} - f_i}{h_i} - \frac{f_i - f_{i-1}}{h_i} \right] \quad (8)$$

denkleme ulaşılır. Son olarak denklemi uç noktaları hariç bir düzenleme yaptığımızda

$$L_i M_{i-1} + D_i M_i + U_i M_{i+1} = R_i, \quad (i = 1, 2, 3 \dots N - 1) \quad (9)$$

$$L_i = h_{i-1}, D_i = 2(h_{i-1} + h_i), U_i = h_i, \quad R_i = 6 \left[\frac{f_{i+1} - f_i}{h_i} - \frac{f_i - f_{i-1}}{h_{i-1}} \right] \quad (10)$$

Elde edilen formül kullanılarak bir futbolcunun 16 yaş 01 ay ile 37 yaş 12 ay arasında yer alan herhangi bir zaman dilimi için transfermarkt değerinden bağımsız olarak futbolcunun piyasa değeri tahmin edilebilir. Bu şekilde herhangi bir futbolcu için 16 yaş 01 ay zamanında 20.000 Euro

değerinden başlayarak 16 yaş 02 ay, 16 yaş 03 ay şeklinde devam eden 37 yaş 12 ay zamanında yine 20.000 Euro değeri ile biten 3. dereceden bir polinom elde etmiş oluruz.

2.3. Uygulama

Her bir takım için kaleci, defans, orta saha ve forvet mevkiilerinde oynayan futbolcuların transfermarkt değerleri tespit edildikten sonra fonksiyondan daha düzgün sonuçlar elde etmek için futbolcuların futbola başladığı yaş ve futbola bırakacakları yaş için bir değer verilmesi gerekmektedir. Bu çalışmamızda tüm futbolcuların futbola başladığı yaş-ay zamanını 16 yaş 01 ay ve bıraktıkları yaş-ay zamanını ise 37 yaş 12 ay olarak belirlenmiştir. Futbolcuların yaptıkları iş ve oynadıkları takımları göz önünde bulundurulmasından ötürü başlangıç ve bitiş zamanlarının finansal değeri olarak 20.000 Euro tutarı hesaplamalara dahil edilmiştir. Bu tutarlar hesaba katılırken 2018 yılında ülkemizde kişi başına düşen milli gelirin 9.632 dolar (Ticaret Bakanlığı, 2019) olduğu tespit edilmiştir.

Başlangıç ve bitiş aralıkları belirlendikten sonra Eviews 10 programı yardımı ile diğer tüm yaş-ay zamanı değerleri kübik spline (şerit) fonksiyonu kullanılarak hesaplanmıştır. Bu işlem tamamlandıktan sonra takımların kadrolarında yer alan futbolcuların mevkiilerine göre yaş-ay zamanı için piyasa değerlerinin en yüksek olduğu tutarı buluruz. Örnek verecek olursak Galatasaray takımının orta saha mevkiinde oynayan futbolcularının piyasa değerleri üzerinden oluşturulacak menkul kıymetleştirme işlemi aşağıda gösterilen denklem ile ilgili mevkiinin tüm futbolcuların piyasa değerlerinin en yüksek olduğu yaş-ay zaman değeri tespit ederiz. Sonrasında o mevkiide oynayan futbolcuların sayısına böler ve orta saha mevkiinde oynayan futbolcular için ihraç edilecek menkul kıymet için en uygun yaş-ay zaman değerini buluruz.

$$ft_{yaş-ay} = \frac{\sum ft_{orta\ saha}}{n} , mak_{orta\ saha}(ft_{yaş-ay}) \quad (11)$$

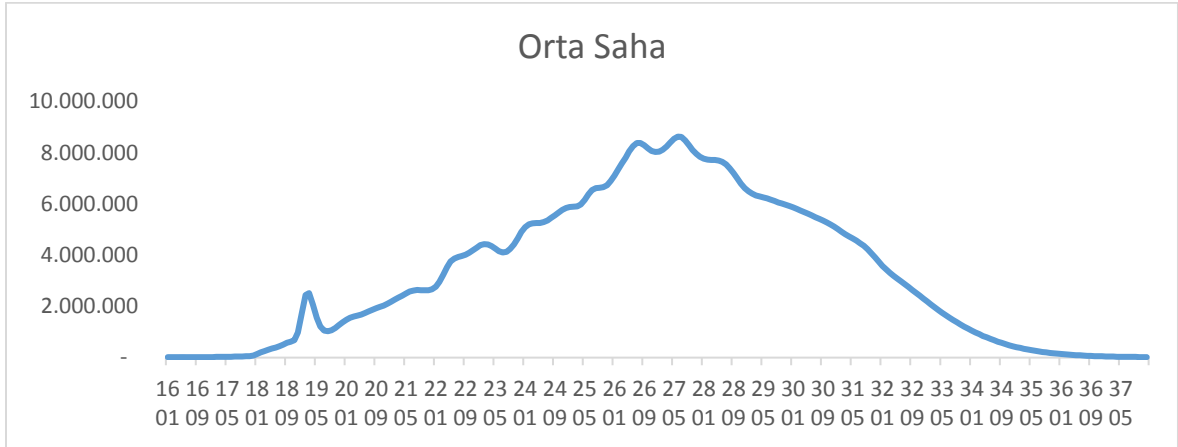
Burada

ft : Orta saha mevkiinde oynayan bir futbolcunun her bir yaş-ay zamanındaki finansal tutarı

n : Galatasaray takımının kadrosundaki orta saha mevkiinde oynayan futbolcularının sayısı

mak : Her bir yaş-ay zamandaki finansal değerinin en yüksek tutarını

vermektedir.

Şekil 2: Galatasaray Takımı Orta Saha Mevkii Ortalama Tahmini Değeri (Euro)

Galatasaray takımının 30.09.2019 tarihi itibari ile orta saha mevkiinde oynayan 14 futbolcusunun ortalama transfermarkt değeri 6.685.714 Euro değerlemenin yapıldığı tarihlere göre yaş-ay ortalaması ise 27 yaş 04 ay olarak ölçülmüştür. Ancak şekil 2'yi incelediğimizde fonksiyon yardımı ile bulduğumuz sonuçlara göre Galatasaray takımının bu mevki için kadrosunda bulunan 14 futbolcusunun piyasa değerinin en yüksek olduğu zamanı 27 yaş 06 ay ve tutarının da 8.635.640 Euro olması gerektiği hesaplanmıştır.

Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor takımlarının 30.09.2019 sonu itibari ile kadrolarında bulunan futbolcuların mevkiilerine göre sınıflandırılmış ve tüm hesaplamalar bu oyuncular üzerinden yapılmıştır.

Tablo 1: 4 Büyüklerin Kadrolarında Yer Alan Futbolcuların Sayıları

Takımlar	Kaleci	Defans	Orta Saha	Forvet	Toplam
Beşiktaş	3	8	10	4	25
Fenerbahçe	3	10	16	2	31
Galatasaray	3	10	14	2	29
Trabzonspor	3	8	11	4	26

Tablo 1'i incelediğimizde kadrosunda en fazla oyuncu bulunduran takımın Fenerbahçe en az oyuncu bulunduran takımın ise Beşiktaş olduğunu görmekteyiz. Tüm takımların kaleci mevkiinde 3'er adet kaleci bulunurken, forvet mevkiinde Fenerbahçe ve Galatasaray takımlarında 2 Beşiktaş ve Trabzon takımlarında ise 4 adet kaleci bulunmaktadır.

Tablo 2: 4 Büyük Takımın Futbolcularının Ortalama Transfermarkt Değerleri (Euro)

Takımlar	Kaleci	Defans	Orta Saha	Forvet	Ortalama
Beşiktaş	1.783.333	3.662.500	3.955.000	2.512.500	3.370.000
Fenerbahçe	800.000	1.557.500	3.882.813	1.725.000	2.695.162
Galatasaray	1.783.333	2.135.000	6.685.714	8.000.000	4.700.000
Trabzonspor	766.667	1.281.250	2.645.455	5.575.000	2.459.616

Tablo 3: 4 Büyük Takımın Ortalama İnterpolasyon Değerleri (Euro)

Takımlar	Kaleci	Defans	Orta Saha	Forvet	Toplam
Beşiktaş	4.251.901	5.455.215	8.175.002	7.051.024	6.654.062
Fenerbahçe	2.767.313	3.555.310	7.589.958	14.042.005	6.238.012
Galatasaray	7.299.018	7.994.595	8.635.640	33.388.900	9.983.440
Trabzonspor	2.544.340	4.757.149	9.209.160	7.907.518	6.870.040

Tablo 4: 4 Büyük Takımın Kadrolarında Yer Alan Futbolcuların Yaş Ortalamaları

Takımlar	Kaleci	Defans	Orta Saha	Forvet	Ortalama
Beşiktaş	22 04	29 07	26 10	27 05	27 03
Fenerbahçe	24 05	25 12	27 12	28 12	27 06
Galatasaray	26 01	28 06	27 08	30 01	27 11
Trabzonspor	22 08	26 04	25 04	24 03	25 02

Tablo 5: 4 Büyük Takımın Futbolcularının İnterpolasyona Göre Yaş Ortalamaları

Takımlar	Kaleci	Defans	Orta Saha	Forvet	Ortalama
Beşiktaş	25 02	29 05	26 05	27 12	27 03
Fenerbahçe	27 08	26 06	27 09	29 12	27 11
Galatasaray	28 03	27 09	27 06	27 01	27 07
Trabzonspor	28 10	28 02	26 07	25 03	27 02

Tablo 2’de transfermarkt sitesinin Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor takımlarının 30.09.2019 tarihi itibari ile kadrolarında bulundurduğu futbolcuları için haziran ayı içerisinde yapmış olduğu değerlemelerinin ortalama tutarlarını göstermektedir. Tablo 3’te ise bu değerler üzerinden kübik spline (şerit) interpolasyon fonksiyonu ile oluşturulan tutarlar yer

almaktadır. Tablo 4'te futbolcular için değerlemenin yapıldığı tarihteki yaş ortalamaları yer alırken, Tablo 5'te 3. Tablodaki tutarların yaş-ay zamanındaki değerlerini göstermektedir.

Tabloları incelediğimizde Beşiktaş takımının kaleci mevkiinde oynayan futbolcularının yaş ortalaması 22 yaş 04 ay ortalaması ile 1.783.333 Euro değerindedir. Ancak Beşiktaş takımının kaleci mevkiinde yer alan 3 futbolcusunun (Loris Karius, Utku Yuvakuran ve Ersin Destanoğlu) fonksiyona göre hesaplanan en yüksek değerleri 12.464.126 Euro , 309.226 Euro ve 55.023 Euro olarak hesaplanmış bu değerlere ulaşacakları yaş-ay zamanları ise 25 yaş 02 ay, 19 yaş 11 ay 17 yaş 01 ay olarak ölçülmüştür. 3 kalecinin ortalama değerlerinin en yüksek değer olan 4.251.901 Euroya ulaştığı zaman aralığı ise 25 yaş 02 ay olarak ölçülmüştür.

Tablo 6: *Mevcut Değer İle Fonksiyon Değerleri Arasındaki Farklar (Euro)*

Takımlar	Kaleci	Defans	Orta Saha	Forvet	Toplam
Beşiktaş	2.468.568	1.792.715	4.220.002	4.538.524	13.019.809
Fenerbahçe	1.967.313	1.997.810	3.707.145	12.317.005	19.989.273
Galatasaray	5.515.685	5.859.595	1.949.926	25.388.900	38.714.106
Trabzonspor	1.777.673	3.475.899	6.563.705	2.332.518	14.149.795

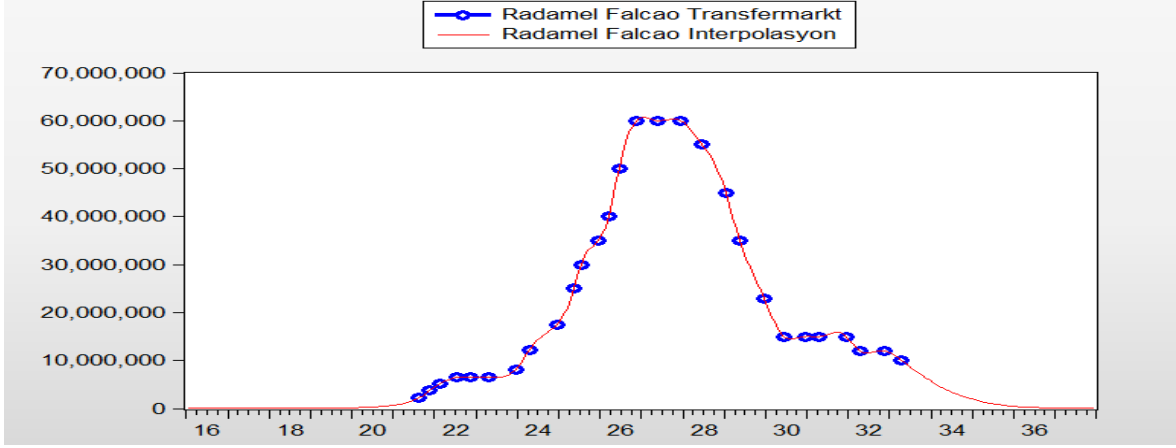
Tablo 7: *Kadro Yaşı İle Fonksiyona Göre En Değerli Olacağı Yaş Farkları*

Takımlar	Kaleci	Defans	Orta Saha	Forvet	Ortalama
Beşiktaş	02 11	00 03	00 06	00 08	00 01
Fenerbahçe	03 04	00 06	00 03	01 00	00 11
Galatasaray	02 02	00 09	00 03	02 12	00 04
Trabzonspor	06 03	01 11	01 03	01 00	02 01

Tablo 6'yı incelediğimizde takımların kadrolarında yer alan futbolcuların ortalama değerleri ile fonksiyona göre hesaplanmış değerlerinin en yüksek olduğu zaman için tespit edilmiş değerler arasındaki farklar yer almaktadır. Buna göre Galatasaray takımının ortalama değeri 27 yaş 07 ay zamanında 9.983.440 Euro olması gerekirken, mevcut kadrosunun 27 yaş 11 ay zamanında ortalama değeri 4.700.000 Euro olduğu tespit edilmiş 4 mevkiinin ortalama farklarının toplamı 38.714.106 Euro olarak hesaplanmıştır. Bu farkın en büyük sebebi forvet mevkiinden kaynaklanmaktadır. Tablo 6'yı incelemeye devam ettiğimizde fonksiyona göre ölçülen değer ile mevcut kadro değeri arasında en az fark olan takım 13.019.809 Euro ile Beşiktaş'tır. Trabzonspor'un kadrosunun değeri ile fonksiyona göre ölçülen değer farkı 14.149.795 Euro olurken Fenerbahçe için 19.989.273 Euro olduğu gözlemlenmiştir. Fenerbahçe takımının da forvet mevki kadrosunun ortalama değeri 28 yaş 12 ay ortalama ile 1.725.000 Euro olarak ölçülürken kübik spline interpolasyon fonksiyonuna göre

29 yaş 12 ay zamanında 14.042.005 Euro değere ulaşması beklenmektedir. Tablo 7’de ise futbolcuların 30.09.2019 tarihi itibari ile yaş ortalamaları ile en yüksek değere ulaşması beklenen yaş-ay zamanları arasındaki farkları göstermektedir.

Şekil 2: Radamel Falcao Garcia Zarate Transfermarkt ve İnterpolasyon Değeri Grafiği

Şekil 2’de Galatasaray takımının kadrosunda bulunan Radamel Falcao Garcia Zarate isimli futbolcunun transfermarkt ve kübik spline interpolasyon fonksiyonuna göre oluşturulan grafiği yer almaktadır. Radamel Falcao’nun en yüksek piyasa değerine ulaştığı yaş zaman aralığı 27 yaş 12 ay ve 60.000.000 Euro olarak ölçülürken, Galatasaray takımına katıldıktan sonra 30.09.2019 tarihi itibari değeri 33 yaş 04 ay zamanında piyasa değerinin 10.000.000 Euro olduğu gözlemlenmiştir. Fonksiyona göre Falcao 27 yaş 10 ay zaman diliminde piyasa değerinin 60.362.514 Euro olması gerekiyordu.

2.3.1 Menkul Kıymetleştirme

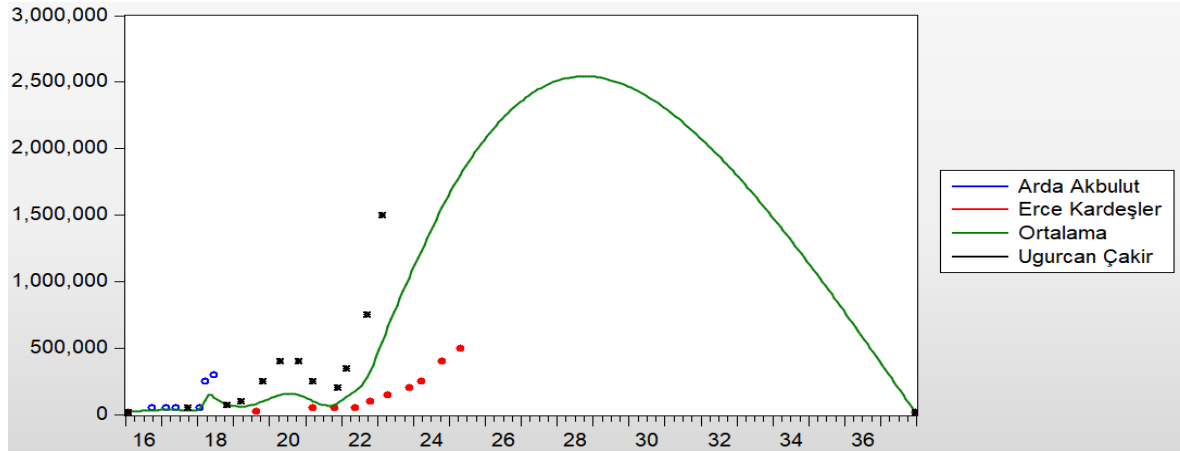
Çalışmanın başında menkul kıymetleştirmenin tanımı yapılmıştı. Tanıma dikkat edildiğinde menkul kıymetlerin unsurları,

- Sahibine ortaklık veya alacaklılık hakkı sağlayan,
- Belirli bir tutarı temsil eden,
- Yatırım aracı olarak kullanılan,
- Dönemsel getiri sağlayan,
- Misli nitelikte olan ve seri halde çıkartılan,
- İbareleri aynı olan ve şartları SPK’da belirtilen kıymetli evraklardır.

Bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda futbol kulüpleri kadrolarında yer alan futbolcuların piyasa değerleri üzerinden menkul kıymetleştirme işlemi yapılabileceğini düşünmekteyiz. FIFA kuralları, futbolcunun sakatlık sebebi ile futbolu bırakması, başka bir takıma transfer olasılığı sadece bir futbolcunun değeri üzerinden oluşturulacak menkul kıymetleştirme işlemi zorlaştırmaktadır. Bunun yerine mevkiilerine göre ayrılan futbolcular menkul kıymetleştirilecek dayanak varlık için aşağıda sayılan yöntem ile bulunabilir.

- ✓ Menkul kıymetleştirme için futbol takımının kadrosunda bulunan tüm futbolcuları kaleci, defans, orta saha, forvet mevkiilerine göre sınıflandırılması.
- ✓ Sınıflandırılması yapılan futbolcuların transfermarkt verilerine göre yaş-ay zamanına göre değerlerinin tespit edilmesi.
- ✓ Her bir mevkiide oynayan futbolcunun futbola başlama ve futbolu bırakma yaş-ay zamanı belirlenir ve bu zamanlar için uygun bir değer tespit edilir.
- ✓ Her bir futbolcu için tüm yaş-ay zamanındaki değeri kübik spline (şerit) interpolasyon fonksiyonuna göre tespit edilir.
- ✓ Tüm mevkiiler için tüm yaş-ay zamanındaki değerlerinin ortalaması alınarak, ortalama değer in en yüksek olduğu yaş-ay zamanı tespit edilir.

Şekil 3: Trabzonspor Takımı Kaleci Mevkii Değer Grafiği (Euro)

Şekil 3'ü incelediğimizde Trabzonspor takımının kaleci mevkiinde 3 tane futbolcu bulunduğunu görmekteyiz.. Transfermarkt değerlerine baktığımızda en yüksek tutarın 23 yaş 02 ay zamanında 1.500.000 Euro bedel ile Uğurcan Çakır'da olduğu görülmektedir. Fonksiyon yardımı ile bu futbolcu grubunun ortalama değerlerinin en yüksek olduğu yaş-ay zaman diliminin 28 yaş 10 ay ve 2.544.340 Euro olacağı tespit edilmiştir. Trabzonspor takımının şu an için kadrosunda bulunan kalecilerinin ortalama değeri 766.667 Euro ortalama yaş-ay zamanı ise 22 yaş 04 ay olarak ölçülmüştür. Bu kaleci grubunun piyasa değeri 6 yıl 7 ay sonra ortalama olarak 1.777.673 Euro tutarında artış gösterebileceği tahmin edilmektedir. Dolayısı ile bu tutar kadar bir nakit akım oluşturulabilir ve kaleci mevkiinde oynayan oyuncu grubunun piyasa değerleri üzerinden menkul kıymetleştirilerek ihraç edilebilecektir. İhraç edilen menkul kıymet bir futbolcu olmadığı için sakatlık, yaşlılık, başka bir takıma transfer olma gibi riskleri taşımayacaktır.

2.3.2 Örnek Çalışma

Çalışmanın daha iyi anlaşılması için bir örnek ile açıklamak gerekirse, Trabzonspor takımının kaleci mevkiinde oynayan futbolcularının piyasa değerlerini dayanak varlık olacak şekilde bir menkul kıymet ihraç etmeye karar verdiğini düşünelim. Trabzonspor takımı kaleci mevki için toplam 2.544.340 Euro değerinde 10.000 adet menkul kıymetleştirilmiş varlık ihraç ettiğini, menkul kıymetin vadesinin 5 yıl yıllık faiz oranının da Euro para birimi için yıllık % 1,5 olduğunu varsayılırsa aşağıdaki tablodaki sonuçları elde ederiz.

Tablo 8: Trabzonspor Kaleci Mevkii Menkul Kıymetleştirme Örneği

Menkul Kıymet Adı	Trabzonspor Kaleci Mevkii
Fonksiyona Göre Kaleci Mevkiinin En Yüksek Olduğu Tutar	2.544.340 €
Fonksiyona Göre Kaleci Mevkiinin En Değerli Olduğu Yaş-Ay	28 10
İhraç Edilecek Menkul Kıymet Miktarı (Adet)	10.000
Birim Fiyat	254,43 €
Yıllık Faiz Oranı	1,5%
Vade	5 Yıl
Faiz Getirisi (Bileşik)	198.164 €
5 Yılın Sonundaki Net Değer	2.346.176 €
Kaleci Mevkiinin Transfermarkt Verilerine Göre Net Değeri	766.667 €
Kaleci Mevkiinin Yaş-Ay Zamanı	22 04
Fonksiyona Göre 5 Yıl Sonraki Değer (27 Yaş 04 Ay)	2.416.874 €
Yatırım Durumu	Yatırım Yapılabilir

Trabzonspor takımının 30.09.2019 sonu itibari ile kaleci mevkiinde oynayan 3 tane futbolcusu bulunduğunu söylemiştik. Bu futbolcuların transfermarkt piyasa değerleri ortalaması 766.667 Euro ve ortalama yaş-ay zamanı 22 yaş 04 aydır. Ancak Trabzonspor takımının bu mevkiide oynayan futbolcuları için en değerli olduğu zaman dilimi 28 yaş 10 ay ve ortalama 2.544.340 Euro olarak hesaplanmıştır. Bu mevkiide oynayan futbolcularının değeri fonksiyona göre önümüzdeki yıllar içerisinde artması beklendiğinden Trabzonspor takımı bugünden 2.544.340 Euro tutarında yıllık % 1,5 oranında faiz veren bir menkul kıymet ihraç etmiştir. Kulüp 5 yıl sonunda yatırımcılarına 198.164 Euro faiz ödemesi yaptıktan sonra futbolcularının faiz ödemesi sonrasındaki ortalama net değerlerinin 2.416.874 Euro olması beklenmektedir. Dolayısı ile 5 yılın sonunda kulüp varlıklarını 30.09.2019 tarihine göre 1.650.207 Euro, faiz ödemesi çıkartıldıktan sonra net 1.452.043 Euro arttırması beklenmektedir. Yatırımcılar kaleci mevkiine yatırım yaparak faiz geliri kulüp de bu varlıklar üzerinden finans sağlamış olacaktır.

3. Bulgular

Bu çalışma ile Türkiye’de bulunan 4 büyük kulüp olarak adlandırılan Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor futbol kulüplerinin kadrolarında yer alan futbolcularının transfermarkt verileri üzerinden kübik spline interpolasyon fonksiyonu kullanılarak 16 yaş 01 ay ve 37 yaş 12 ay zaman aralığındaki tüm yaş-ay dönemi için değerleri tespit edilmiş, bu değerler dayanak varlık olarak kabul edilerek menkul kıymetleştirme işlemi yapılmıştır. 4 takımın kadrosunda yer alan futbolcuların 30.09.2019 tarihi itibari ile ortalama piyasa değerleri fonksiyon yardımı ile bulunan ortalama değer altında kaldığı görülmüştür. Tutar olarak en büyük fark 38.714.106 Euro ile Galatasaray takımında olduğu tespit edilmiştir. Bu farkın da 25.388.900 Euro tutarındaki kısmı forvet mevkiinden kaynaklanmaktadır. Galatasaray takımının forvet mevkiinin mevcut yaş ortalaması 30 yaş 01 ay olduğu ancak fonksiyona göre en yüksek olması gereken yaş-ay zaman diliminin 27 yaş 01 ay olması gerektiği hesaplanmıştır. Forvet mevkiinin bugünkü yaş-ay zaman ve piyasa değeri fonksiyon değerinin üzerinde olduğu için gelecekte beklenen nakit akımlarının bugünkü piyasa değerinin altında kalmıştır. Bu sebep ile Galatasaray takımının forvet mevki için ihraç edeceği bir menkul kıymete yatırım yapılması beklenmemektedir.

Çalışmada Galatasaray takımının mevcut kadrosunun 30.09.2019 tarihi itibari ile yaş ortalaması 29 yaş 11 ay olarak bulunurken fonksiyon yardımı ile bulunan ulaşması beklenen en yüksek yaş-ay zaman değerinin 27 yaş 07 ay olduğu tespit edilmiştir. Beşiktaş takımının her iki durumda yaş ortalamaları 27 yaş 03 ay olarak hesaplanmıştır. Fenerbahçe takımının mevcut kadrosunun yaş ortalaması 27 yaş 01 ay fonksiyon ortalaması ise 27 yaş 11 ay olduğu görülmüştür. Trabzonspor takımının kadrosunda yer alan futbolcuların yaş ortalaması 25 yaş 02 ay kübik spline interpolasyon yöntemi ile hesaplanan piyasa değerlerinin en yüksek olduğu yaş-ay zamanı 27 yaş 02 ay olarak hesap edilmiştir.

Trabzonspor takımının kaleci, defans ve orta saha mevkiilerinde yer alan futbolcularının 30.09.2019 tarihi itibari ile yaş-ay zaman değerleri fonksiyon yardımı ile bulunan yaş-ay zaman değerinin altında kalmıştır. Forvet mevkiinde bulunan futbolcuların ortalama değerleri 5.575.000 Euro fonksiyona göre hesaplanan ortalama değerleri 2.332.518 Euro olduğu olarak tespit edilmiştir. Trabzonspor takımının kaleci, defans ve orta saha mevkiilerinin gelecekte beklenen nakit akımları değerleri 30.09.2019 tarihi itibari yaş-ay zaman değerinden yüksek olmasından dolayı menkul kıymetleştirme için en uygun varlıklar olduğu gözlemlenmiştir.

4. Sonuç

Bu çalışma ile futbol kulüplerine yatırım yapmak isteyen yatırımcılara kulüplerin hisse senetlerinin dışında alternatif bir yatırım aracı sunulmuştur. Menkul kıymetleştirme işlemi mevki üzerine yapılmaktadır. Çalışmada Trabzonspor takımının kaleci mevkiinin finansal değeri üzerine bir menkul kıymetleştirme işlemi yapılmıştır. Sadece bir futbolcunun finansal değeri üzerinden hesaplama yapılmamakta oynadığı mevki üzerinden yapılmaktadır. Bu sebeple ihraç edilecek menkul kıymetin dayanak varlığı sabit bir yaşı olan, sakatlık ve transfer riski bulunmayan, haftalık performansına göre piyasa değeri değişim gösterecek olan oyuncu grubu olacaktır. Bu tarz durumlarda da kulüpler varlığa dayalı menkul kıymet ihraç ederek kendilerine yeni bir finans oluşturması beklenmektedir.

Varlığa dayalı menkul kıymetler ikincil piyasalarda da işlem görmekte ve alım satımına konu olmaktadır. Kulüplerin haftalık performanslarına göre menkul kıymetlerin fiyatları değişebilir. Örnek vermek gerekirse Trabzonspor takımı gol yemediği bir maç sonunda kalecilerinin değerinin artması beklenir. Dolayısı ile kaleci mevki menkul kıymetinin de değerinin artması beklenmektedir.

Türk takımlarının son yıllardaki transfer politikasından dolayı kadrolarında değeri düşmeye başlayan futbolcular yer almaktadır. Bu sebepten ötürü tüm takımlar için menkul kıymetleştirme işlemi yapılamamıştır. Bundan sonraki çalışmanın Almanya, Fransa, İngiltere, İspanya ve İtalya liglerinde mücadele eden takımlar üzerinden hesaplanması hedeflenmektedir.

Kaynakça

- Bernadette Minton, Tim Opler ve Sonya Stanton. (1997). "Asset Securitization Among Industrial Firms" Çalışma Kağıtları, Ohio State Universty, Colombus, ss:1-24
- Burke Slyva ,Jennifer. (1999). "Bowie Bonds Sold For Far More Than A Song: The Securitization Of Intellectual Property As A Super-Charged Vehicle For High Technology Financing". Santa Clara High Technology Law Journal, Cilt:15, Sayı:1, ss:196–230.
- Burns, Tom. (2007). "Structured Finance and Football Clubs: an Interim Assessment of the use of Securitisation". The Entertainment and Sports Law Journal, Cilt:4, Sayı:3, ss:1-12. <https://doi.org/10.16997/eslj.80>.
- Doğan, Sümeyye. (2013). "Advection Diffusion Denkleminin Genişletilmiş Kübik B-spline Sonlu Elemanlar Çözümleri", (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü,Eskişehir,<http://openaccess.ogu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11684/806/10021511.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- FIFA. Regulations On The Status And Transfer Of Players (2015), https://resources.fifa.com/mm/document/affederation/administration/02/70/95/52/regulationsstatusandtransfer_2015_e_v051015_neutral.pdf, [Erişim Tarihi: 03.09.2019].
- Li, Hongquan, Jin, Houzhong, ve Wang, Dan (2011). "Research on the Asset-Backed Securitization Financing of Large Stadium." International Business Research, Cilt:4, Sayı:2, ss:90–92. <https://doi.org/10.5539/ibr.v4n2p90>.
- Maciel, Matteo ve Walton, Adam (2019). "Can player economic value rights be used as collateral?" International Sports Law Journal. Cilt:18, ss:185-209 <https://doi.org/10.1007/s40318-018-0140-0>.
- Öcal, Nurcan (1994). "Türkiye’de Menkul Kıymetleştirme Uygulaması, Etkileri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri" (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,Ankara, <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/701>, [Erişim Tarihi: 20.09.2019].
- Sifma. (2019). US ABS Issuance and Outstanding. Retrieved from <https://www.sifma.org/resources/research/us-abs-issuance-and-outstanding/>, [Erişim Tarihi: 27.09.2019].
- T.C Ticaret Bakanlığı (2019). Ekonomik Görünüm Mart 2019. Retrieved from https://ticaret.gov.tr/data/5b90d20a13b8760beca887fa/Ekonomik_Gorunum_Mart.pdf, [Erişim Tarihi: 04.10.2019].
- Transfermarkt (2019). Burak Yılmaz - Oyuncu profili 19/20 | Transfermarkt. Retrieved from <https://www.transfermarkt.com.tr/burak-yilmaz/profil/spieler/34987>, [Erişim Tarihi: 26.09.2019].
- Tüysüz, Mustafa. (2011). Sermaye Piyasası Hukukunda Varlığa – İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetleştirme. Ankara: Yetkin.
- Weston, Rae. (2002). "Treading an Uneasy Path: The Securitisation of Gate Receipts". Proceedings of the Academy of Commercial Banking and Finance Cilt: 2 Sayı: 1 ss:49–52.
- Yükselen, Adil. (2008). İstanbul Teknik Üniversitesi, HM504 Uygulamalı Sayısal Yöntemler Ders Notları, <https://web.itu.edu.tr/yukselen/HM504/02-%20E%F0ri%20uydurma%20ve%20interpolasyon.pdf>, [Erişim Tarihi: 02.10.2019].

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğretmenlik Mesleği Seminerlerine İlişkin Görüşleri

Mehmet ORAN¹ & Mesut IŞIKLI²

Özet

Bu araştırma, Manisa ili Kula ilçesinde görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğretmenlik mesleği seminerlerine ilişkin düşüncelerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim modeli uygulanmıştır. Araştırmayı diğer çalışmalardan ayıran ve farklı kılan tarafı; bu konu hakkında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koyan çalışmaların sayısının az olması ve bu çalışmanın bu eksikliği gidermeye çalışmasıdır. Araştırma kapsamında 13 Sosyal Bilgiler öğretmenine yarı yapılandırılmış mülakat formu uygulanmıştır. Verilerin analizinde cevaplar ilk önce 48 kodda toplanmış, daha sonra bu sayı 19'a indirilmiştir. Araştırmanın sonunda ise; öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamında uzman ve akademisyenlerle daha çok etkileşim halinde olunup piknik, doğa yürüyüşü, müze ziyareti gibi etkinlik ve faaliyetlerin daha fazla yer verilmesinin daha yararlı olabileceği fikri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Seminer,

Opinions of Social Studies Teachers on Teaching Profession Seminars

Abstract

This study aims to reveal the opinions of the Social Studies teachers working in Kula district of Manisa about the teaching profession seminars. Phenomenology model, one of the qualitative research designs, was applied in the study. What distinguishes the research from other studies and makes it different; the lack of a study demonstrating the views of Social Studies teachers on this subject and this study tries to overcome this deficiency. In the scope of the research, semi-structured interview forms were applied to 13 Social Studies teachers. In the analysis of the data, the answers were first collected in 48 codes and then this number was reduced to 19. At the end of the research; Within the scope of teaching profession seminars, it was emphasized that it would be more beneficial to have more interaction with experts and academicians and to include more activities and activities such as picnic, hiking, museum visit.

Key Words: Social Studies , Social Studies Teacher, Seminar,

¹ Dr., mehmtoran@gmail.com

² Arş. Gör., Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, mesut.i@usak.edu.tr

Giriş

İnsanoğlu varoluşundan itibaren bugüne kadar meydana getirdiği ürünleri, değerleri, bilgileri ve becerileri nesilden nesile aktarırken eğitime çok büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Çünkü uygarlıkların ve toplumların birbirinden haberdar olması planlı veya plansız eğitim süreci ile gerçekleşebilmektedir (Başar, 2007: 25).

Eğitim, toplumlar tarafından belirlenmiş ve bireylerde kazandırılması düşünülen davranışların tamamına verilen addır (MEB, 2008: 3). Eğitim, önceden belirlenmiş amaçlar doğrultusunda insan davranışlarında istendik yönde meydana gelmesi hedeflenen davranış değişiklikleridir (Fidan, 2012: 4). Şahin (2001: 9) ise eğitimi; bireylerin mesleki ve akademik gelişimlerini kazanmalarıyla birlikte, sosyal ve bireysel olarak çevreye uyumları amacıyla gerekli olan becerilerinin geliştirilmesi olarak adlandırmıştır.

Bir ülkenin gelişim gösterebilmesi, o ülkede yaşayan vatandaşların eğitilip ülkenin hedeflerine uygun yetenek ve becerilerin kazandırılabilmesiyle gerçekleşebilmektedir. Bundan dolayı eğitim; sosyal yapıların oluşması ve insanların yaşamlarını etkilemesi noktasında önemli etkiye sahiptir (Nalçacı, 2001: 6). Ayrıca bilgi karmaşıklığını ortadan kaldırıp geleceğe güvenle bakabilmek adına genç nesillere eğitimi iyi vermek zorunludur (Keskin, 2009: 108). Eğitimin iyi bir şekilde verilebilmesi için de öğretmenlere büyük görevler düşmektedir.

Öğretmenler öğretim süreçlerinde rol alırken bir takım yeterliklere sahip olmalıdırlar. Öğretmenler alanları ile ilgili bilgi ve becerilerle donanmış olmalıdırlar ve öğrencilerine de benzeri bilgi ve becerileri kazandırmak için çalışmalıdırlar. Öğrenme öğretim süreçlerinde öğretmenlere düşen görevlerden bir tanesi de öğretim teknolojilerini ve araç gereçlerini öğrencilerin düşünme yeteneklerini üst seviyelere taşıyacak şekilde yapılandırmalıdırlar. Öğretmenler öğrencilerinin motivasyonlarını artırmak, özgüven kazanmalarını sağlamak, öz değerlendirmelerine fırsat vermek için destekleyici etkinliklerde bulunmalıdırlar (Aydın ve Yılmaz, 2010: 63).

Öğretmenlerin sahip olması gereken bu özellikler ise eğitim-öğretim yılının ortasında ve sonunda öğretmenlik mesleği seminerleri gibi programlarla öğretmenlere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Araştırma kapsamında öğretmenlik mesleği seminerleri konusu üzerine yapılan çalışmalara göz attığımızda Gültekin, Güvey Aktay ve Gültekin (2018) ile Genç (2015) gibi bazı yazarların eserlerinin olduğu ve sayıca bu konuda yeterli çalışmaların olmadığı, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bu konu üzerine görüşlerini ortaya koyan çalışmaların ise henüz kaleme alınmadığı görülmüştür. Bu eksikliği gidermeye çalışmak adına araştırmada; öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamındaki faaliyetlerinin neler olduğu, bu faaliyetlerin faydalarının neler olduğu, bu faaliyetleri gerçekleştirirken ne gibi sıkıntılar ile karşılaşıldığı, bu faaliyetlerin öğretmenler arası iletişimi nasıl etkilediği, bu faaliyetlerin Sosyal Bilgiler alanına ne gibi katkı sağladığı konuları üzerine Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüş ve düşüncelerinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden olgubilim modeli uygulanmıştır. Olgubilim modeli, farkında olduğumuz lakin detaylı ve ayrıntılı bir şekilde bilgi sahibi olmadığımız konular hakkında yaptığımız bilimsel araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 72).

Çalışma Grubu

Çalışma grubu oluşturulurken amaçsal örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir veya elverişli örneklem yöntemine başvurulmuştur. Bilindiği gibi bu örneklem yönteminde kolay olanı seçmek, çaba, zaman ve paradan tasarruf sağlamak ön plandadır (Baltacı, 2018: 246). Amaçsal örnekleme; derinlemesine araştırma yapmak amacıyla bilgi açısından zengin durumlar seçilmektedir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Araştırmanın çalışma grubunu Manisa ili Kula ilçesinde görev yapan 13 Sosyal Bilgiler öğretmeni (Erkek=7, Kadın=6) oluşturmaktadır. Bu seçimde öğretmenlere ulaşılabilirlik ve öğretmenlerin mülakat sorularına verebilecekleri cevaplar göz önünde bulundurulmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmaya Kula ilçesinde bulunan 9 ortaokul dahil edilmiş ancak 8 ortaokuldan veri alınabilmiştir. 13 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanması için araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu alanyazın taraması yapılarak hazırlanmış ve Sosyal Bilgiler alanında uzman 3 akademisyenin görüşleri alınarak son hali verilmiş ve uygulanmıştır. Sosyal Bilgiler alanında uzman 3 akademisyenin görüşlerinin alınmasıyla araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği arttırılmak istenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen veriler bilgisayar ortamında metin haline getirilerek, benzer verileri, görüşleri ve kavramları bir araya getirmek amacıyla içerik analizine tabi tutulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 163).

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşme formundaki sorulara verdikleri cevaplar ilk önce 48 kodda toplanmış, daha sonra ilişkilendirilen bu kodlar 19' a indirilmiştir. Bu kodlardan en önemlileri şunlardır: mesleki çalışma faaliyetleri, geziler, mesleki gelişim, iletişim ve birliktelik, maddiyat, iletişim ve işbirliği, planlama ve değerlendirme, iletişimi arttırma, kendini geliştirme, etkinlik ve faaliyet, kitap okuma ve müzakere, uzman ve akademisyen vb.

Bulgular

Bu bölümde Manisa ili Kula ilçesinde görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğretmenlik mesleği seminerleri konusuna ilişkin düşünce ve görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin mülakat sorularına verdikleri cevaplara ilişkin kodlamalar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğretmenlik mesleğine seminer konusu mülakat sorularına verdiği cevaplara ilişkin kodlar.

Soru	Kodlar	Öğretmenler												
		Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5	Ö6	Ö7	Ö8	Ö9	Ö10	Ö11	Ö12	Ö13
1. Soru	Mesleki Çalışma Faaliyetleri	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
	Geziler	X	X		X						X	X	X	
2. Soru	Mesleki Gelişim	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
	İletişim ve Birliktelik	X	X		X	X	X		X			X		
3. Soru	Maddiyat			X	X				X			X		
	Sıkıcı Olması	X											X	X
	Herhangi Bir Sıkıntı Yok		X			X	X	X		X	X			
4. Soru	İletişim ve İşbirliği	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
5. Soru	Planlama ve Değerlendirme			X	X		X	X			X	X	X	
	İletişimi Arttırma	X							X					X
	Kendini Geliştirme		X			X				X				
6. Soru	Etkinlik ve Faaliyet	X			X	X			X			X		
	Kitap Okuma ve Müzakere		X							X			X	
	Uzman ve Akademisyen			X			X	X			X			X

Araştırmanın ilk sorusu: öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamındaki faaliyetleriniz nelerdir? sorusuna araştırmaya katılan 13 Sosyal Bilgiler öğretmeninden 7'si planlama, değerlendirme, video izleme, sunum yapma, kitap okuma gibi mesleki çalışma faaliyetleri olduğunu ifade etmiştir. K.7 “Eğitim-öğretim faaliyetleri ile ilgili gerekli planlamaları yapıyoruz. Ayrıca yılsonu seminerlerinde dönem içerisinde yapılan etkinliklerin ve faaliyetlerin sonuçlarının değerlendirmesini yapıyoruz.”, K.9 “Seminer dönemlerinde genelde bir konu üzerinde araştırma yapıp sunum yapmaktayız. Araştırdığımız konu hakkında derinlemesine bilgileri öğretiyoruz. Geçen dönem mesleki çalışmam; Fuat Sezgin: Bilim Tarihi Sohbetleri idi.” şeklinde görüş dile getirmiştir. Araştırmaya katılan 1 Sosyal Bilgiler öğretmeni piknik, doğa yürüyüşü, müze ziyaretleri kapsamında ki geziler diye

cevap vermiştir. K.4 “2018-2019 eğitim öğretim yılı seminer çalışmasına kadar çok verimli olmayan bir seminer dönemi geçmekteydi. Fakat bu yıl daha etkin, öğretmenleri kaynaştırıcı etkinliklerle planlanmış. Okul imkanı dahilinde yapılan etkinlikler öğretmenler arası iletişimi arttırmaktadır.” şeklinde görüş belirtmiştir. Araştırmaya katılan 5 Sosyal Bilgiler öğretmeni de hem mesleki çalışma faaliyetleri hem de geziler olduğunu vurgulamıştır. K.2 “Hizmet içi eğitim seminerleri kapsamında kitap okuma faaliyetleri gerçekleştiriyoruz. Bunun yanı sıra doğa yürüyüşleri ve geziler yapıyoruz.”, K10 “Her öğretmene eğitimle ilgili konular verilip sunum yapılıyor. Ayrıca bu sene doğa yürüyüşü ve kültürel gezi etkinlikleri yapıldı.”, K.12 ise “Ders kazanımlarına yönelik etkinlik üretildi. Güncellenen öğretim programlarının program geliştirme ilkeleri olan “genel amaçlar ile içerik uyumu” değerlendirildi. Müzede eğitim etkinliği çerçevesinde eğitim müzeleri, tabiat müzeleri, bilim müzeleri, tarihi mekanların yeri vb. gezildi. Doğa yürüyüşü (oryantiring etkinliği) öğretmenlerin motivasyonunun ve kurumsal aidiyet duygusunun artırılması amacıyla gerçekleştirildi.” şeklinde görüş bildirmiştir.

Araştırmanın ikinci sorusu: öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamındaki faaliyetlerin faydaları nelerdir? sorusuna araştırmaya katılan 13 Sosyal Bilgiler öğretmeninden 6’sı plan yapılması, değerlendirme yapılması, bilgilerin verilmesi, eksikliklerin giderilmesi gibi mesleki gelişime katkı sağladığını söylemiştir. K.3 “Öğretmenlerin mesleki gelişimi açısından seminerlerin faydalı olduğunu düşünüyorum. Faaliyetlerimiz kapsamında sunumlar bilgilendirmeler yapılıyor. Mesleki gelişime olumlu katkısı oluyor.”, K.7 “Dönem başında o yıl içerisinde branş olarak ne gibi çalışmaların yapılacağına dair planlama yapılması, diğer branş öğretmenleri ile işbirliği yapılması ve ortak konularda fikir alışverişinde bulunulması, genel değerlendirme.”, K.10 “Mesleki anlamda farklı konu ve alanlarda bilgi sahibi edinilmesini sağlıyor.” şeklinde görüş belirtmiştir. Araştırmaya katılan 1 Sosyal Bilgiler öğretmeni kaynaştırıcı olması, eğlenceli olması, stresi atması, motivasyonu artırması gibi iletişim ve birlikteliği arttırdığını ifade etmiştir. K.2 “Öğretmenler arası iletişimin ve birlikteliğin kuvvetlenmesi, istişare imkanının doğması gibi faydalar var.” şeklinde görüş dile getirmiştir. Araştırmaya katılan 6 Sosyal Bilgiler öğretmeni hem mesleki gelişimi hem de iletişim ve birlikteliği arttırdığını vurgulamıştır. K.5 “Öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamındaki faaliyetler öğretmenlerin mesleki açıdan kendine geliştirmelerini, öğretmenler arasındaki iletişimin kuvvetlenmesini sağlamaktadır.”, K.6 “Eksik kaldığımız veya bilmediğimiz alanlarda bilgi sahibi oluyoruz. Öğretmenler arasında kaynaşma artıyor. Yapılan etkinliklerle birbirini daha iyi tanıma oluyor.”, K.8 ise “Öğretmenler arası iletişim ve işbirliğinin arttığını düşünüyorum. Doğru bir şekilde uygulandığında bu faaliyetlerin öğretmenlerin motivasyonlarını arttırdıklarını düşünüyorum. Alan dışı konularda öğrencilere yardımcı olabilecek, rehberlik edebilecek bilgiler edinildiğini söyleyebilirim.” şeklinde söylemde bulunmuştur.

Araştırmanın üçüncü sorusu: öğretmenlik mesleği seminerleri gerçekleştirirken karşılaştığınız sıkıntılar nelerdir? sorusuna araştırmaya katılan 13 Sosyal Bilgiler öğretmeninden 4’ü okulların fiziki

yetersizliklerini dile getirerek maddiyat olduğunu vurgulamıştır. K.4 “*Planlanan etkinlikler için daha çok maddi olanaklar sağlansa daha kapsamlı bir planlama yapılırsa daha etkili olacaktır. Örneğin; müze ziyareti etkinliği var. Fakat ilçemizde müze yok. Yakın ilçe ya da illere gitmek için de maddi imkan sağlanmalı.*”, K.8 “*Okulumuzda özellikle birlikte faaliyet yapılabilecek fiziksel donanıma eksik olduğunu düşünüyorum.*”, K.11 “*Bulduğumuz ilçede müze olmadığı ve ilçe (bakanlık tarafından) maddi alt yapıyı hazırlamadığı için istenilen düzeyde gerçekleştirilemedi.*” şeklinde görüş belirtmiştir. Araştırmaya katılan 3 Sosyal Bilgiler öğretmeni konuların güncel olmamasından dolayı ve sıkıcı olması diye cevap vermiştir. K.1 “*Sıkıcı olabiliyor zaman zaman.*”, K.12 “*Yapılan bazı çalışmalar tekrar olabiliyor. Güncel konular daha yararlı olur.*”, K.13 “*Araştırma, tarihi ve doğal güzellikleri gezme faaliyetleri olmadığından sıradan bir seminer dönemi. Dolayısıyla zaman zaman sıkıcı geçmektedir.*” şeklinde görüş dile getirmiştir. Araştırmaya katılan 6 Sosyal Bilgiler öğretmeni ise Öğretmenlik mesleği seminerleri gerçekleştirirken herhangi bir sıkıntı ile karşılaşmadıklarını ifade etmiştir. K.5 “*Öğretmenlik mesleği seminerlerini gerçekleştirirken herhangi bir sıkıntı yaşamıyoruz.*”, K.6 “*Genel anlamda mesleğimizi etkileyecek sıkıntı yaşanmamıştır.*”, K.7 “*Seminerlerde mesleki olarak ve branş olarak herhangi bir problemle karşılaşmadık.*” şeklinde görüş bildirmiştir.

Araştırmanın dördüncü sorusu “Öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamında öğretmenler arası iletişim hakkında bilgi verir misiniz? sorusuna araştırmaya katılan 13 Sosyal Bilgiler öğretmenin her biri, seminerler kapsamındaki sohbet ve kaynaşma gibi etkinliklerin öğretmenler arası iletişim ve işbirliğini arttırdığını vurgulamışlardır. K.3 “*Aynı kurumda çalışan meslektaşlar açısından iletişimin ve işbirliğinin daha da artmasını sağlıyor.*”, K.5 “*Öğretmenlik mesleği seminerleri özellikle zümre öğretmenler arasındaki iletişimin artmasını sağlamaktadır. Sene içindeki çalışmalar ve sonuçları ile ilgili iletişim halinde olan öğretmenlerin bir sonraki yıl çalışmalarındaki verim artmaktadır.*”, K.7 “*Genel olarak tüm branş öğretmenleri ders içeriği konusunda ve öğretim yöntem teknikleri konusunda fikir alışverişinde bulunmaktadır. Ayrıca öğrenciler hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır. İş birliğine dayalı bir eğitim-öğretim faaliyeti yürütülmektedir.*”, K.8 “*Bu dönemde öğretmenler arasındaki iletişimin ve işbirliğinin daha da arttığını düşünüyorum.*”, K.10 “*Seminerler öğretmenler arası iletişimi artırıcı bir özelliğe sahiptir.*”, K.13 ise “*Seminerlerin en önemli yanı belki de bu. Bu dönemde öğretmenler arasındaki iletişim artmakta ve olumlu geçmektedir.*” şeklinde görüş belirtmiştir.

Araştırmanın beşinci sorusu: öğretmenlik mesleği seminerlerinin Sosyal Bilgiler alanına katkıları nelerdir? sorusuna araştırmaya katılan 13 Sosyal Bilgiler öğretmeninden 7’si Sosyal Bilgiler dersinin planlanmasına ve değerlendirmesine katkı sağladığını ifade etmiştir. K.11 “*Kazanım değerlendirmesi, Sosyal Bilgiler planlarının gözden geçirilmesini sağladı. Sene sonu zümre değerlendirmesinin yapılması, yıl içinde yaşadığımız sorunların değerlendirilmesini sağladı. Doğa yürüyüşü, müzede öğrenelim, bizim branşımızla iç içe konular olduğu için oldukça öğretici oldu.*”, K.12 “*Yıl boyunca hedeflenen kazanımların yerine getirilip geliştirilmediğini, yaşanan aksaklıkları*

görebilmeyi sağlıyor. Ne gibi tedbirler alınacağını görebiliyoruz. Ayrıca yıl içinde yapacağımız çalışmalar, gerekli araç-gereçleri tespit etmeyi, daha verimli bir eğitim öğretim için yapılacak çalışmalar önceden planlamayı sağlıyor.” şeklinde görüş belirtmiştir. Araştırmaya katılan 3 Sosyal Bilgiler öğretmeni öğretmenler arası iletişimi arttırdığını vurgulamıştır. K.1 “İletişimi artırarak Sosyal Bilgiler dersindeki sorunların çözümünü kolaylaştırmaktadır.”, K.13 “Öğretmenlik mesleği seminerlerinin Sosyal Bilgiler alanını desteklemelidir. Doğa yürüyüşü, tarihi ve doğal güzelliklerin keşfi gibi geziler seminer programları boyunca öğretmenler arası iletişimi arttırmaktadır.” şeklinde görüş dile getirmiştir. Araştırmaya katılan 3 Sosyal Bilgiler öğretmeni ise bu seminerlerin öğretmenlerin kendilerini geliştirme fırsatı sunduğunu söylemiştir. K.2 “Öğretmenlerin bu dönemde yapacağı, okumalar ve geziler sayesinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin de ufkunun geliştiğini, dünya görüşünün zenginleştiğini söyleyebiliriz.”, K.9 “Kendi alanımızla ilgili seminer konularını araştırıp bilgilerimizin tazelenmesini sağlıyoruz. Sosyal Bilgiler öğretmenleri olarak kendi alanımızdaki konuları derinlemesine araştırıp öğretmen arkadaşlarımızla da paylaşıyoruz. Böylece bilgilerimizi arttırıyoruz.” şeklinde görüş bildirmiştir.

Araştırmanın son sorusu: öğretmenlik mesleği seminerleri hakkındaki görüşleriniz nelerdir?” sorusuna araştırmaya katılan 13 Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden 6’sı; piknik, doğa yürüyüşü, müze ziyareti gibi etkinlik ve faaliyetlere daha fazla yer verilebileceğini söylemiştir. K.1 “Piknik gibi kaynaşma programları artırılabilir.”, K.4 “Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak tarihe ve doğal güzelliklere geziler planlanıp, ilçe Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak daha verimli seminerler olabileceğini düşünüyorum. Tarihi ve doğal güzellikleri yerinde görmek, bilgi sahibi olmak daha da bilgilenmek öğrencilere de olumlu yansıyacaktır.” şeklinde görüş belirtmiştir. Araştırmaya katılan 4 Sosyal Bilgiler öğretmeni uzman ve akademisyenlerle işbirliğinin yapılabilceğini vurgulamıştır. K.6 “Her branş ile ilgili üniversitelerin ilgili bölümlerinden uzmanlar getirilerek bilgilendirme çalışmaları yapılabilir. Her branştan öğretmenler merkezi olarak belli yerlerde toplanarak alanları ile ilgili seminer alabilirler.”, K.7 “Üniversitelerde görevli akademik personellerin o ildeki il ya da ilçe merkezindeki öğretmenlerin bir merkezde toplanmaları sağlanabilir ve akademik personel tarafından branş bazında bilgilendirme yapılabilir.” biçiminde ifade kullanmıştır. Araştırmaya katılan 3 Sosyal Bilgiler öğretmeni ise kitap okuma ve müzakere gibi etkinliklerin sayısının artırılabilceğini ifade etmiştir. K.2 “Daha fazla kitap okuma faaliyetlerinin olmasını, bununla beraber okuma kitaplarının mütalaası için planlamaların yapılmasını tavsiye edebilirim.”, K.12 “Dünyada eğitim ile ilgili örnek uygulamalar her açıdan incelenerek tartışılıp müzakere edilebilir.” şeklinde görüş dile getirmiştir.

Sonuç

Bu araştırma; Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamındaki faaliyetlerinin neler olduğunu, bu faaliyetlerin faydalarının neler olduğu, bu faaliyetleri gerçekleştirirken ne gibi sıkıntılar ile karşılaşıldığı, bu faaliyetlerin Sosyal Bilgiler alanına katkılarının

neler olduğu gibi konular ortaya koymayı amaçlamıştır. Genel olarak bu araştırma ile Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğretmenlik mesleği seminerleri hakkındaki görüş ve düşünceleri ortaya konmuştur.

Araştırma kapsamında ilk soru: “öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamındaki faaliyetleriniz nelerdir?” sorusuna araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri; piknik, doğa yürüyüşü, müze ziyaretleri kapsamındaki geziler ile planlama, değerlendirme, video izleme, sunum yapma, kitap okuma gibi mesleki çalışma faaliyetler olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamında genellikle piknik, doğa yürüyüşü, müze ziyareti gibi etkinliklere daha çok yer verildiği dile getirilmiştir.

Araştırmanın ikinci sorusu: “öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamındaki faaliyetlerin faydaları nelerdir?” sorusuna araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri; plan yapılması, değerlendirme yapılması, bilgilerin verilmesi, eksikliklerin giderilmesi gibi mesleki gelişime katkı sağladığını belirtmişlerdir. Ayrıca kaynaştırıcı olması, eğlenceli olması, stresi atması, motivasyonu artırması gibi iletişim ve birlikteliği arttırdığını ifade etmişlerdir. Öğretmenlik mesleği seminerleri sayesinde gerçekleştirilen bu etkinlikler sayesinde hem öğretmenlerin bilgi bakımından kendilerini geliştirdikleri hem de gelecek yılların plan ve programlarını yaparak mesleki gelişimlerini arttırmayı amaçladıkları dile getirilmiştir.

Araştırmanın üçüncü sorusu: “öğretmenlik mesleği seminerleri gerçekleştirirken karşılaştığınız sıkıntılar nelerdir?” sorusuna araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yaklaşık yarısı; okulların fiziki yetersizliklerini dile getirerek maddi imkan ve konuların güncel olmamasından dolayı sıkıcı olmasını dile getirirken, araştırmaya katılan diğer Sosyal Bilgiler öğretmenleri ise; öğretmenlik mesleği seminerleri gerçekleştirirken herhangi bir sıkıntı ile karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlik mesleği seminerler programları sayesinde dile getirilen bu sıkıntıların tamamı olmasa bile bir kısmının giderilmesi adına çalışmaların yapıldığı ve öğretimin kalitesinin arttırılmak istendiği de vurgulanmıştır.

Araştırmanın dördüncü sorusu: “öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamında öğretmenler arası iletişim hakkında bilgi verir misiniz?” sorusuna araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenin her biri; seminerler kapsamındaki sohbet ve kaynaşma gibi etkinliklerin öğretmenler arası iletişim ve işbirliğini arttırdığını vurgulamışlardır. Seminer programları haricinde öğretmenlerin genellikle kendi dersleriyle meşgul oldukları ve öğretmenlerin birbirleri ile sosyal etkileşim içinde pek olmadıkları vurgulanmıştır. Öğretmenlik seminerleri programları sayesinde öğretmenler arası etkileşimin arttığını ve çok güzel arkadaşlıkların oluştuğu dile getirilmiştir.

Araştırmanın beşinci sorusu: “öğretmenlik mesleği seminerlerinin Sosyal Bilgiler alanına katkıları nelerdir?” sorusuna araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri sırasıyla; Sosyal Bilgiler dersinin planlanmasına ve değerlendirmesine katkı sağladığını, öğretmenler arası iletişimi arttırdığını ve öğretmenlerin kendilerini geliştirme fırsatı sunduğunu söylemiştir. Öğretmenlik mesleği seminerleri

sayesinde öğrencilerin başarılarının artırılması konusunda öğretmenler arası bilgi alışverişinde bulunduğu ve gelecek eğitim-öğretim yılları için güzel fikirlerin ortaya çıktığı belirtilmiştir.

Araştırmanın son sorusu: “öğretmenlik mesleği seminerleri hakkındaki görüşleriniz nelerdir?” sorusuna araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yarıya yakını; piknik, doğa yürüyüşü, müze ziyareti gibi etkinlik ve faaliyetlere daha fazla yer verilebileceğini söylemiştir. Araştırmaya katılan diğer Sosyal Bilgiler öğretmenleri ise; uzman ve akademisyenlerle işbirliğinin yapılabileceğini ve kitap okuma ile müzakere gibi etkinliklerin sayısının artırılabilirliğini ifade etmiştir. Öğretmenlik seminerleri kapsamında Sosyal Bilgiler öğretmenleri genellikle seminer programlarında teorik bilgilerden ziyade uygulamalı ve daha çok etkinliklerle gerçekleştirilen seminer programlarına yer verilmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır. Ayrıca araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri seminer programları dahilinde uzman ve akademisyenlerle işbirliği yapılmasının seminer programlarının kalitesini artırılacağına vurgulamışlardır.

Tartışma

Öğretmenlik mesleği seminerleri konusu üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında bu konuda yapılan çalışmaların sayısının yeteri kadar olmadığı, genellikle yazarların hizmet içi eğitim konusunda araştırmalara yöneldiği görülmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bu konu üzerine görüşlerini ortaya koyan çalışmalara ise rastlanılmamıştır. Az sayıda olan öğretmenlik mesleği seminerleri konusu üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda; Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı'nın (2006) yılında yayınladığı “İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Yaptıkları Mesleki Seminer Çalışmalarının Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında MEB'e bağlı ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin öğretim yılı başında, sürecinde ve sonunda yapmış oldukları mesleki çalışmaların değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın sonunda; seminer konularının öğretmenlerin ihtiyaçlarına göre belirlenip her yıl güncellenmesinin ve teknolojik gelişmelere açık olmasının gerekliliği ifade edilmiştir. Ayrıca müfettişlerin sayısının artırılarak öğretmenlere daha fazla rehberlik yapılması veya öğretmenlerin iş yüklerinin azaltılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Yaptığımız çalışmada da öğretmen adaylarının vurguladığı noktalardan biri derste işlenen konuların güncel olmaması ve derslerin sıkıcı geçmesiydi. Seminer çalışmalarının değerlendirilmesine ilişkin ortaya konan bu iki çalışmada da derslerde işlenen konuların güncel olması vurgulanmıştır.

Gültekin, Güvey Aktay ve Gültekin (2018: 482), “İlköğretimde Mesleki Çalışma (Seminer) Dönemi Uygulamaları” adlı çalışmalarında; ilköğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin seminer dönemindeki mesleki çalışmalarına yönelik görüşlerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın sonunda öğretmenlerin mesleki çalışmaları esnasında akademik yıla ilişkin hazırlıklarını paylaştıkları, araştırma-incelemeye yönelik etkinlikleri yaptıkları, seminer sürelerinin azaltılması gerektiğini ve seminerlerin branşlara yönelik olarak uzmanlar eşliğinde verilmesi gerektiği görüşleri ortaya çıkmıştır. Bizim gerçekleştirmiş olduğumuz çalışmada da öğretmenlik mesleği seminerleri

kapsamında; piknik, doğa yürüyüşü, müze ziyaretleri kapsamındaki geziler ile planlama, değerlendirme, video izleme, sunum yapma, kitap okuma gibi mesleki çalışma faaliyetlerinin olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamında gerçekleştirilen etkinlik faaliyetlerde uzman ve akademisyenlerle işbirliği yapılarak gerçekleştirilen eğitimin içerik kalitesi artırılabilir ifade edilmiştir. Gerçekleştirilen iki çalışmada da seminerlerin uzmanlar eşliğinde daha profesyonelce verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Genç (2015: 8) yılında yayınladığı “Mesleki Gelişim Seminer Çalışmalarının Öğretmenler Tarafından Değerlendirilmesi Örnekleme” adlı yüksek lisans tez çalışmasında; ilkökuller ve ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin mesleki gelişim seminer çalışmalarına yönelik görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonunda mesleki gelişim seminerlerinin amaca ulaşan program olduğu, içeriklerinin yetersiz ve bilinen konuların tekrarı olduğu, sürecin verimsiz ve zaman kaybı olduğu, çalışma ortamının teknolojiden uzak olduğu, öğretmen ihtiyaçlarına uygun hazırlanmadığı, uygulamadan uzak ve formalite olduğu sonuçları ortaya çıkmıştır. Gerçekleştirmiş olduğumuz bu çalışmada ise Sosyal Bilgiler öğretmenleri; öğretmenlik mesleği seminerlerinin Sosyal Bilgiler dersinin planlanmasına ve değerlendirmesine katkı sağladığını, öğretmenler arası iletişimi arttırdığını ve öğretmenlerin kendilerini geliştirme fırsatı sunduğunu söylemiştir. Görüldüğü gibi bu iki çalışmada birbirinden tamamen farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Gerçekleştirmiş olduğumuz bu çalışmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğretmenlik mesleği seminerleri konusundaki görüş ve düşüncelerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamında piknik, doğa yürüyüşü, müze ziyaretleri gibi etkinliklere yer verildiği ve seminerlerin öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkı sağlayıp öğretmenler arası iletişim ve birlikteliği arttırdığını ifade edilmiştir. Ayrıca öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamında uzman ve akademisyenlerle daha çok etkileşim halinde olunup piknik, doğa yürüyüşü, müze ziyareti gibi etkinlik ve faaliyetlerin öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamında daha fazla yer verilmesinin daha yararlı olabileceği dile getirilmiştir.

Öneriler

Elde edilen bulgulardan yola çıkılarak şu önerilerde bulunulmuştur:

- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden 6’sı; piknik, doğa yürüyüşü, müze ziyareti gibi etkinlik ve faaliyetlere daha fazla yer verilebileceğini ifade ettiği görülmüştür. Dolayısıyla, seminer faaliyetleri kapsamında piknik, doğa yürüyüşü, müze ziyareti gibi etkinlikler artırılarak öğretmenlerin seminerlere ilişkin motivasyonları sağlanabilir.
- Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden 5’i öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamında uzman ve akademisyenlerle ortaklaşa seminer faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinin faydalı olacağını dile getirmiştir. Bu sebeple öğretmenlik mesleği seminerleri

kapsamında gerçekleştirilen etkinlik ile faaliyetlerde uzman ve akademisyenlerle işbirliği yapılarak gerçekleştirilen eğitimin içerik kalitesi artırılabilir.

- Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden 3'ü öğretmenlik seminerleri kapsamında kitap okuma faaliyetlerini gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlik mesleği seminerleri kapsamında kitap okuma ve müzakere gibi eğitim faaliyetlerinin sayısı artırılabilir.
- Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenin her biri; seminerler kapsamındaki sohbet ve kaynaşma gibi etkinliklerin öğretmenler arası iletişim ve işbirliğini arttırdığını vurgulamışlardır. Aynı il ya da ilçedeki ortaokullar ile ortaklaşa seminer programları hazırlanarak hem ortaklaşa işbirliği yapılabilir hem de öğretmenler arası birliktelik artırılabilir.
- Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmeninden 4'ü yarısı okulların maddi bakımdan yetersiz olduğunu dile getirmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı seminer programları için bütçe ayırarak seminer programlarına maddi destek sağlaması önerilebilir.
- Seminer programlarına öğrenci velileri de dahil edilerek onların görüşleri de alınabilir. Böylece öğrenci velileri öğrencilerin derslerine karşı daha ilgili olması da sağlanabilir.
- Öğretmenlik mesleği seminerlerine katılan her bir öğretmen her seminer döneminin sonunda seminer döneminin nasıl geçtiğini artılarıyla eksileriyle il ve ilçe Milli Eğitim müdürlüklerine rapor edebilir.

Kaynakça

- Aydın, Nuray ve Yılmaz, Ayhan (2010) “Yapılandırmacı Yaklaşımın Öğrencilerin Üst Düzey Bilişsel Becerilerine Etkisi”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39. 57-68.
- Baltacı, Ali (2018) “Nitel Araştırmada Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1). 231-274.
- Başar, Erdoğan (2007) *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: PegemA,
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2008) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Fidan, Nurettin (2012) *Okulda Öğrenme ve Öğretme* Ankara: Pegem Akademi,
- Genç, Gülin Sevi (2015) *Mesleki Gelişim Seminer Çalışmalarının Öğretmenler Tarafından Değerlendirilmesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı İşletme Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.
- Gültekin, M., Güvey Aktay, E. ve Gültekin I. (2018) “İlköğretimde Mesleki Çalışma (Seminer) Dönemi Uygulamaları”. *AJESI- Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 8(2). 482-513.
- Keskin, Yusuf (2009) “Türkiye’de İlkokul Programlarında Yer Alan Sosyal Bilgiler İçerikli Derslere Ait Öğretim Programlarının Gelişimine Tarihsel Bir Bakış”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(2). 107-130.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2006) “İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Yaptıkları Mesleki Seminer Çalışmalarının Değerlendirilmesi”, Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara; https://www.meb.gov.tr/earged/earged/senebasi_seminer_calismalari.pdf 02.10.2019
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Kurulu (2008) *Özel Eğitim Rehabilitasyon Merkezi Zihinsel Engelli Bireyler Destek Eğitim Programı*, Ankara. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_09/04010347_zihinselengellibireylerdeitekimprogram.pdf 02.10.2019
- Nalçacı, Ahmet (2001) *Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Sosyal Bilgiler Programındaki Değişmelerin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Erzurum.
- Şahin, Cengiz (2001) “Sosyal Beceri ve Sosyal Yeterlilik”. *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1). 9-19.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek Hasan (2008) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gençlik Hizmetleri ve Spor Genel Müdürlüğü Gençlik Merkezleri Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerden Yararlanan Bireylerin Memnuniyet Düzeylerinin Araştırılması¹

Kadir PEPE² & Mehmet ÖZKAN³

Özet

Araştırma, Gençlik Hizmetleri ve Spor Genel Müdürlüğü Gençlik Merkezleri faaliyetleri ve bu faaliyetlerden yararlanan bireylerin memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini, Antalya, Denizli, Isparta, Burdur Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü, Gençlik Merkezlerine kayıtlı üyeler, örneklem grubunu ise, bu üyelerden tesadüfi yöntemle belirlenmiş toplam 1350 birey oluşturmaktadır.

Araştırmada veriler yazılı kaynaklardan ve anket yöntemiyle elde edilmiştir. Anketin anlaşılabilirliği, kapsam geçerliği ve güvenilirliği sağlanmıştır. Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0,88 bulunmuştur. Anketler örneklem grubuyla birebir görüşülerek doldurulmuştur. Ankete 450 erkek, 890 kadın olmak üzere toplam 1350 birey cevap vermiştir.

Elde edilen verilere istatistik işlem olarak, frekans(%), Crosstabs ve X² (Ki-Kare) teknikleri uygulanmıştır. Değişkenler arası farklılıkların tespitinde 0,05 güven aralığı kabul edilmiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen verilere göre, katılımcıların gençlik merkezlerinde düzenlenen sosyal, sportif, kültürel ve diğer faaliyetlerden, gençlik merkezlerine ulaşım ve güvenlikten, gençlik merkezleri personeli ile iletişimden, gençlik merkezlerinin fiziki yapılarından, çoğunluk olarak memnun olduklarını söyleyebiliriz. Cinsiyetler arası görüşlerde ise bazı memnuniyet düzeylerinde olumlu yönde 0,05 manidarlık düzeyinde anlamlı farklılıklar görülmektedir(p<0,05).

Anahtar kelime: Birey, Gençlik merkezleri, Faaliyet, Memnuniyet

Investigation Of Youth Center Activities Of The Directorate General Of Youth Services And Sports And Satisfaction Levels Of Individuals Benefiting From These Activities

Abstract

This study was carried out to determine the Youth Center activities of the Directorate General of Youth Services and Sports and satisfaction levels of individuals benefiting from these activities.

The research population consisted of members registered to Youth Centers of the Provincial Directorate of Youth Services and Sports in Antalya, Denizli, Isparta, and Burdur, and the sample group consisted of a total of 1350 individuals selected from these members by the randomized method.

In the study, the data were obtained from written sources and by the questionnaire method. The intelligibility, content validity, and reliability of the questionnaire were ensured. The Cronbach's alpha reliability coefficient was found as 0.88. The questionnaire was filled in by interviewing the sample group face-to-face. 1350 individuals in total, being 450 males and 890 females, responded to the questionnaire.

As the statistical procedure, the frequency (%), Crosstabs, and X² (Chi-Square) techniques were applied to the data obtained. The confidence interval of 0.05 was accepted in the determination of differences between variables.

According to the data obtained within the scope of the study, it can be said that the participants are mostly satisfied with the social, sportive, cultural, and other activities arranged in youth centers, transportation to and security of youth centers, communication with the youth center personnel, and physical structures of the youth centers. There are significant positive differences at the significance level of 0.05 in some satisfaction levels in the opinions between genders (p<0.05).

Keywords: Individual, Youth centers, Activity, Satisfaction

¹ Bu makale yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, k_pepe@yahoo.com

³ Spor uzmanı, Burdur Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü, mehmetozkan@gsb.gov.tr

Giriş

Dünyada gelişen sanayileşme ve teknolojik imkânlar doğrultusunda ortaya çıkan kentleşme ve şehirleşme, beraberinde bireyler üzerinde olumlu yansımaları yanında bir o kadar olumsuz etkilerinin olduğu görülmektedir. Bireylerin yaşamlarının her anına giren teknolojik aletler bireyler üzerinde teknolojik bağımlılık oluşturmuştur. Bu durumda bireylerde fiziksel, sosyal, psikolojik ve bilişsel yönden olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bu olumsuzluklar toplumlarda özellikle gençlerde hızlı bir şekilde yaygınlaşmakta ve toplumlar için tehlikeli boyutlara ulaşmaktadır.

Her toplum genç nüfuslarının her bakımdan en iyi şekilde yetişmesini ister ve o yolda çeşitli kurum ve kuruluşlar faaliyetler yürütürler. Bireylerin gelişim süreçlerinde gençlik dönemleri onların gelişimleri açısından en önemli dönemlerden biridir. Bilim insanlarının gençlik kavramını sosyolojik, psikolojik ve biyolojik yönlerden farklı şekillerde tanımladıkları görülmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde modern zaman öncesine kadar ulus-devletlerin gençliği yasal bir kategori olarak kabul etmedikleri, kamu hizmetlerinin yürütülmesi açısından çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık şeklinde bir ayrıma gittikleri görülmektedir (Özbay,2015:258). Günümüzde ise, Gençlik kavramına denk gelen yaş aralığı ve onu tanımlayan kültürel ve psikolojik vasıflar zaman ve mekâna göre değişkenlik arz etmiştir. Bu sebeple gençlik, dünyayı tanıma bilme yönünde kullanılan birçok kavram gibi, sürekli olarak yeniden tanımlanması gereken bir hüviyete bürünmüş durumdadır (Vatandaş ve ark,2013:9-10).

Akın'a göre gençlik, insan hayatının en dinamik dönemi ve bir kimlik arayışı, inşası süreci olarak kabul edilmektedir (Akın,2014:10). Kara'ya göre ise gençlik çağı, zihni ve fikri bakımdan enerjik olduğundan doğru yönlendirildiği takdirde birçok meseleyi çözüme kavuşturacak aksiyon ve beceriye kabildir (Kara,2013:8).

Gençleri eğitmek ve yetiştirmek çabasında olan kurumlar kendi yaklaşımları doğrultusunda gençliği farklı yaş grupları içerisinde ele almaktadır. Bunlardan Gençlik ve Spor Bakanlığı Ulusal Gençlik ve Spor Politikaları Belgesinde gençliği 14-29 yaş(Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi,2013). Milli Eğitim Bakanlığı, 12-24 yaş, bunun yanında Avrupa Birliği programları çerçevesinde faaliyetlerini sürdüren Ulusal Ajans,15-30 yaş, yine Avrupa Komisyonu'na bağlı olarak, Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkelerde yürütülen Gençlik Programları 2007-2012 yeni döneminde gençlik yaş olarak 15-30 arasında gösterilmektedir (Vatandaş ve ark,2013:9-10).

Türkiye'de gençlik politikalarına yönelik birtakım çalışma ve faaliyetler bulunmaktadır. Bunlar; Anayasa'nın 58. maddesi, 5 yıllık kalkınma planları, ulusal gençlik ve spor politikası ile Ulusal Ajans'tır (Acar,2008:5-6).

Türkiye de gençleri çeşitli yönleriyle eğitmek ve geliştirmek amacıyla, belli bir vizyon, misyon ve amaç yüklenerek il ve ilçelerde ihtiyaca göre gençlik merkezleri kurulmuştur. Gençlik merkezleri; 3289 sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunu'nun 3703 sayılı kanunla değişik 2. Maddesinin (f) bendi ile 10 uncu maddesine dayanarak hazırlanmıştır. Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı gençlik merkezleri müdürlüklerinin kuruluş, görev, yönetim ve eğitim işleriyle bu merkezlerdeki görevlilerin görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemek üzere hazırlanan "Gençlik Merkezi Yönetmeliği" 13 Temmuz 2003 tarih ve 25167 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Gençlik Merkezleri Yönetmeliği, 2003, md.2,3).

Gençlik merkezleri, gençlerin Atatürk ilkeleri doğrultusunda, ülkesine ve milletine yararlı, araştırmacı, yaratıcı, birleştirici, yeteneklerini geliştirmek ve toplumsal yaşama gönüllü olarak katılmalarını sağlamak, gençlerin serbest zamanlarını ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda değerlendirmelerini sağlamak, onları sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlere yönlendirmek, diğer illerdeki gençlik merkezi üyeleri ile birlikte projeler üreterek bu projeler aracılığı ile gençler arasında değişim programları yapılmasını sağlamak, yurt dışı gençlik kuruluşları ile uluslararası değişim programları gerçekleştirmek, gençlerin sosyal kişiliklerinin gelişmesine katkıda bulunarak, topluma uyumlu olmalarını sağlamak, Sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerle gençlerin ruh ve beden sağlıklarını korumak, ulusal birlik ve beraberlik duygularını güçlendirmek, bireysel ve toplumsal ilişkilerinde sağlıklı ve dengeli kişilik geliştirmelerine katkıda bulunmak ve onları zararlı alışkanlıklardan korumak, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bilgi ve becerilerini artırmak, gençlerin sorunlarına yardımcı olmak, rehberlik ve danışmanlık yapmak, il düzeyinde yapılacak olan gençlik organizasyonlarında diğer gençlik kuruluşları ile koordinasyonu gerçekleştirmek amacıyla hizmet vermektedir (Gençlik Merkezleri Yönetmeliği, 2003, md.5).

Belli bir amaç doğrultusunda verilen hizmetlerin amaçlarına ulaşmasında hizmet alan bireylerin memnuniyet durumları amaçlarına ulaşmada önemli bir unsurdur. Bu nedenle gençlik merkezlerinde yapılan faaliyetlere katılan gençlerin gençlik merkezi fiziki yapı, personel, eğitmen ve programlardan memnun olmaları, onların isteyerek katılmalarını ve sportif, sosyal, mental, psikolojik vb. açılardan da gelişmelerini sağlayacaktır.

Gençlik hizmetleri ve spor genel müdürlüğü gençlik merkezleri kamu faaliyeti gösteren kuruluşlardır. Bundan dolayı bu kuruluşlar, merkezlerden faydalanan bireylerin, beklenti, hizmet ve memnuniyet durumlarını belirlemelidir (Wisniewski ve Donnelly, 1996: 355-365; Yüzgenç ve Özgül, 2014:79-93). Belirlenen yeterli, yetersiz ve eksik durumlar giderilerek daha iyi hizmet verme yolları aranmalı ve verilmelidir.

Bu bağlamda araştırmada günümüz toplumsal yaşamında gençlerin her yönden gelişimleri açısından önem arz eden gençlik merkezlerinde yapılan faaliyetlere katılan bireylerin verilen hizmetler ve faaliyetler açısından memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Materyal ve Metot

Araştırma survey tarama modelinde bir araştırma olup, Gençlik hizmetleri ve spor genel müdürlüğü gençlik merkezleri faaliyetleri ve bu faaliyetlerden yararlanan bireylerin memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini, Antalya, Denizli, Isparta ve Burdur Gençlik hizmetleri ve spor il müdürlüğü, gençlik merkezlerine kayıtlı üyeler, örneklem grubunu ise, bu üyelere tesadüfi yöntemle belirlenmiş toplam 1350 birey oluşturmaktadır.

Araştırmada veriler yazılı kaynaklardan ve anket yöntemiyle elde edilmiştir. Anketin anlaşılabilirliği, kapsam geçerliği ve güvenilirliği sağlanmıştır. Anketin Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı 0,88 bulunmuştur. Bir araştırma için geliştiren anketlerin güvenirliğinin hesaplanması için çok sayıda yöntem bulunmaktadır. Bunlardan en çok kullanılan Alfa modeli(Cronbachs Alpha Coefficient) modeli olarak açıklanabilir (Lorlu,2015). Cronbachs Alpha sayısı 0-1 arasında bir değerdir; ölçeklerde yer alan “k” adet maddenin varyansları toplamının, genel varyansa oranlaması ile bulunan bir ağırlıklı standart değişimin ortalamasıdır(Özdamar,2002). Alpha katsayısı da ankette bulunan maddelerin iç tutarlığının bir ölçüdür. Anket beş bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, demografik özelliklere dönük 7, ikinci bölümde, katılımcıların gençlik merkezlerinde gerçekleştirilen sosyal, sportif, sanatsal vd. faaliyetlere ilişkin 10, üçüncü bölümde, gençlik merkezlerine ulaşım ve güvenlik hususunda 2, dördüncü bölümde, gençlik merkezlerindeki personelin katılımcılar ile iletişimi hakkında 4, beşinde bölümde, gençlik merkezlerinin fiziki yapısı hakkında 9, olmak üzere toplam 32 soru önermesi bulunmaktadır. Soru önermelerine yönelik cevaplar likert tipi “ 3.Memnunum, 2.Kısmen memnunum, 1.Memnun değilim” şeklindedir. Anketler örneklem grubuyla birebir görüşülerek doldurulmuştur. Ankete 450 erkek,890 kadın olmak üzere toplam 1350 birey cevap vermiştir.

Elde edilen verilere istatistik işlem olarak, frekans(%), Crosstabs ve X² (Ki-Kare) teknikleri uygulanmıştır. Değişkenler arası farklılıkların tespitinde 0,05 güven aralığı kabul edilmiştir.

Bulgular

Tablo 1.Katılımcıların “Demografik Özellikleri” Dağılımı

Değişkenler	N(Dağılım)	% (Dağılım)
Cinsiyet	Erkek	460
	Kadın	890
	Toplam	1350
Yaş dağılımı	14-17	949
	18-21	276
	22-24	77
	25 ve Üzeri	48
	Toplam	1350

Tablo 2. Katılımcıların “Gençlik Merkezlerinde Düzenlenen Sosyal, Sportif, Kültürel ve Diğer Faaliyetlerden” Memnuniyet Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Değişkenler			Kısmen		Memnun	Toplam	X ² /p
			Memnunum	Memnunum	Değilim		
1.Sosyal sorumluluk faaliyetleri	Erkek	n	348	84	28	460	X ² =8,219 p=0,016*
		%	75,7	18,3	6,1	100,0	
	Kadın	n	707	157	26	890	
		%	79,4	17,6	2,9	100,0	
	Toplam	n	1055	241	54	1350	
		%	78,1	17,9	4,0	100,0	
2.Sportif faaliyetler	Erkek	n	384	60	16	460	X ² =2,526 p=0,283
		%	83,5	13,0	3,5	100,0	
	Kadın	n	767	103	20	890	
		%	86,2	11,6	2,2	100,0	
	Toplam	n	1151	163	36	1350	
		%	85,3	12,1	2,7	100,0	
3.Kültürel faaliyetler	Erkek	n	309	118	33	460	X ² =29,774 p=0,000*
		%	67,2	25,7	7,2	100,0	
	Kadın	n	557	314	19	890	
		%	62,6	35,3	2,1	100,0	
	Toplam	n	866	432	52	1350	
		%	64,1	32,0	3,9	100,0	
4.Sanatsal faaliyetler	Erkek	n	310	108	42	460	X ² =6,636 p=0,036*
		%	67,4	23,5	9,1	100,0	
	Kadın	n	593	245	52	890	
		%	66,6	27,5	5,8	100,0	
	Toplam	n	903	353	94	1350	
		%	66,9	26,1	7,0	100,0	
5.Eğlenceler	Erkek	n	317	107	36	460	X ² =14,131 p=0,001*
		%	68,9	23,3	7,8	100,0	
	Kadın	n	560	286	44	890	
		%	62,9	32,1	4,9	100,0	
	Toplam	n	877	393	80	1350	
		%	65,0	29,1	5,9	100,0	
6.Geziler	Erkek	n	306	110	44	460	X ² =3,709 p=0,157
		%	66,5	23,9	9,6	100,0	
	Kadın	n	588	240	62	890	
		%	66,1	27,0	7,0	100,0	
	Toplam	n	894	350	106	1350	
		%	66,2	25,9	7,9	100,0	
7.Kamplar	Erkek	n	292	108	60	460	X ² =17,135 p=,000*
		%	63,5	23,5	13,0	100,0	
	Kadın	n	525	292	73	890	
		%	59,0	32,8	8,2	100,0	
	Toplam	n	817	400	133	1350	
		%	60,5	29,6	9,9	100,0	
8.Projeler	Erkek	n	264	136	60	460	X ² =8,185 p=0,017*
		%	57,4	29,6	13,0	100,0	
	Kadın	n	529	288	73	890	
		%	59,4	32,4	8,2	100,0	
	Toplam	n	793	424	133	1350	
		%	58,7	31,4	9,9	100,0	
9.Kampanyalar	Erkek	n	288	122	50	460	X ² =6,485 p=0,039*
		%	62,6	26,5	10,9	100,0	
	Kadın	n	560	267	63	890	
		%	62,9	30,0	7,1	100,0	
	Toplam	n	848	389	113	1350	
		%	62,8	28,8	8,4	100,0	
10.Faaliyet çeşitliliği	Erkek	n	304	120	36	460	X ² =3,412 p=0,182
		%	66,1	26,1	7,8	100,0	
	Kadın	n	573	265	52	890	
		%	64,4	29,8	5,8	100,0	

Toplam	n	877	385	88	1350
	%	65,0	28,5	6,5	100,0

P<0,05*

Tablo 3.Katılımcıların “Gençlik Merkezlerine Ulaşım ve Güvenlik” Açısından Memnuniyet Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Değişkenler			Memnunum	Kısmen Memnunum	Memnun Değilim	Toplam	X ² /p
1.Gençlik merkezine ulaşım	Erkek	n	337	86	37	460	X ² =4,755 p=0,093
		%	73,3	18,7	8,0	100,0	
	Kadın	n	671	174	45	890	
		%	75,4	19,6	5,1	100,0	
	Toplam	n	1008	260	82	1350	
		%	74,7	19,3	6,1	100,0	
2.Gençlik merkezi alınan güvenlik önlemleri	Erkek	n	287	146	27	460	X ² =1,673 p=0,433
		%	62,4	31,7	5,9	100,0	
	Kadın	n	533	312	45	890	
		%	59,9	35,1	5,1	100,0	
	Toplam	n	820	458	72	1350	
		%	60,7	33,9	5,3	100,0	

P<0,05*

Tablo 4.Katılımcıların “Gençlik Merkezi Personeli ” Açısından Memnuniyet Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Değişkenler			Memnunum	Kısmen Memnunum	Memnun Değilim	Toplam	X ² /p
1.Personelin gençlerle olan iletişimi	Erkek	n	348	84	28	460	X ² =,816 p=0,665
		%	75,7	18,3	6,1	100,0	
	Kadın	n	678	168	44	890	
		%	76,2	18,9	4,9	100,0	
	Toplam	n	1026	252	72	1350	
		%	76,0	18,7	5,3	100,0	
2.Gençlik merkezi personelinin merkezi yeterli düzeyde tanıtması	Erkek	n	286	144	30	460	X ² =2,130 p=0,345
		%	62,2	31,3	6,5	100,0	
	Kadın	n	526	313	51	890	
		%	59,1	35,2	5,7	100,0	
	Toplam	n	812	457	81	1350	
		%	60,1	33,9	6,0	100,0	
3.Gençlik merkezi personelinin alanındaki yeterlilik düzeyi	Erkek	n	297	134	29	460	X ² =,038 p=0,981
		%	64,6	29,1	6,3	100,0	
	Kadın	n	574	262	54	890	
		%	64,5	29,4	6,1	100,0	
	Toplam	n	871	396	83	1350	
		%	64,5	29,3	6,1	100,0	
4.Kursları veren eğitimcilerin nitelikleri	Erkek	n	299	119	42	460	X ² =9,680 p=0,008*
		%	65,0	25,9	9,1	100,0	
	Kadın	n	596	251	43	890	
		%	67,0	28,2	4,8	100,0	
	Toplam	n	895	370	85	1350	
		%	66,3	27,4	6,3	100,0	

P<0,05*

Tablo 5. Katılımcıların “Gençlik Merkezlerinin Fiziki Yapıları” Açısından Memnuniyet Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Değişkenler		Memnunum	Kısmen Memnunum	Memnun Değilim	Toplam	X ² /p	
1. Gençlik merkezi binasının fiziki yapısının, gençlik merkezi olarak kullanılmaya uygun olması	Erkek	n	349	92	19	460	
		%	75,9	20,0	4,1	100,0	
	Kadın	n	662	193	35	890	X ² =,527 p=0,768
		%	74,4	21,7	3,9	100,0	
	Toplam		n	1011	285	54	1350
			%	74,9	21,1	4,0	100,0
2. Gençlik merkezi binasının hijyenik durumu	Erkek	n	299	137	24	460	
		%	65,0	29,8	5,2	100,0	
	Kadın	n	499	347	44	890	X ² =11,308 p=0,004*
		%	56,1	39,0	4,9	100,0	
	Toplam		n	798	484	68	1350
			%	59,1	35,9	5,0	100,0
3. Gençlik merkezlerinde kullanılan araç gereçlerden	Erkek	n	290	127	43	460	
		%	63,0	27,6	9,3	100,0	
	Kadın	n	563	250	77	890	X ² =,193 p=0,908
		%	63,3	28,1	8,7	100,0	
	Toplam		n	853	377	120	1350
			%	63,2	27,9	8,9	100,0
4. Gençlik merkezi ısısının hava koşullarına uygun ayarlanması	Erkek	n	305	119	36	460	
		%	66,3	25,9	7,8	100,0	
	Kadın	n	527	300	63	890	X ² =8,708 p=0,013*
		%	59,2	33,7	7,1	100,0	
	Toplam		n	832	419	99	1350
			%	61,6	31,0	7,3	100,0
5. Gençlik merkezlerinde rahatsız edici düzeyde gürültü olmaması	Erkek	n	266	127	67	460	
		%	57,8	27,6	14,6	100,0	
	Kadın	n	522	269	99	890	X ² =3,664 p=0,160
		%	58,7	30,2	11,1	100,0	
	Toplam		n	788	396	166	1350
			%	58,4	29,3	12,3	100,0
6. Gençlik merkezlerinin içinin güzel görünümü döşenmiş olması	Erkek	n	313	123	24	460	
		%	68,0	26,7	5,2	100,0	
	Kadın	n	569	266	55	890	X ² =2,308 p=0,315
		%	63,9	29,9	6,2	100,0	
	Toplam		n	882	389	79	1350
			%	65,3	28,8	5,9	100,0
7. Engellilere yönelik fiziki ortam düzenlenmesi	Erkek	n	276	128	56	460	
		%	60,0	27,8	12,2	100,0	
	Kadın	n	523	272	95	890	X ² =1,454 p=0,483
		%	58,8	30,6	10,7	100,0	
	Toplam		n	799	400	151	1350
			%	59,2	29,6	11,2	100,0
8. Engellilere yönelik sosyal ortam düzenlenmesi	Erkek	n	284	122	54	460	
		%	61,7	26,5	11,7	100,0	
	Kadın	n	518	297	75	890	X ² =8,704 p=0,013*
		%	58,2	33,4	8,4	100,0	
	Toplam		n	802	419	129	1350
			%	59,4	31,0	9,6	100,0
9. Engellilere yönelik eğitsel ortam düzenlenmesi	Erkek	n	303	103	54	460	
		%	65,9	22,4	11,7	100,0	
	Kadın	n	569	222	99	890	X ² =1,098 p=0,577
		%	63,9	24,9	11,1	100,0	
	Toplam		n	872	325	153	1350
			%	64,6	24,1	11,3	100,0

P<0,05*

Tartışma ve Sonuç

Araştırma, Burdur, Isparta, Antalya ve Denizli 'illerinde bulunan gençlik merkezlerinde çeşitli faaliyetlere katılan üyelerinin gençlik merkezleri ve faaliyetlerinden memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmış ve değerlendirilmiştir.

Araştırmaya, Burdur'dan 351, Antalya'dan 349, Denizli'den 350 ve Isparta'dan 300, olmak üzere toplam 1350 gençlik merkezi üyesi katılmıştır. Katılımcıların %34,1'i erkek ve %65,9'u kadınlardan oluşmaktadır. Yaş dağılımları ise %70,3'ü 14-17, %20,4'ü 18-21, %5,7'si 22-24, %3,6'sı 25 ve üzeri yaşlarındadır(Tablo 1).

Araştırmada katılımcıların, gençlik merkezlerinin faaliyetlerinden, ulaşım ve güvenliklerinden, personel ile iletişiminden, fiziki alt yapılarından, memnuniyet düzeyleri sorgulanmaktadır.

Tablo 2. "Gençlik merkezlerinde düzenlenen faaliyetlere yönelik memnuniyet düzeyleri sorguları;

"Sosyal sorumluluk" faaliyetlerindeki memnuniyet düzeylerine bakıldığında toplamda verilen cevapların %78,1'i memnunum, %17,9'u kısmen memnunum ve %4,0'ı memnun değilim dedikleri görülmektedir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise kadınların %79,4'ü memnunum derken, erkeklerin %75,7 'si memnunum cevabını vermişlerdir. Karşılaştırmalı istatistik analizinde [$X^2=8,219$ $p=,016$] bulunmuştur(Tablo 2. 1). Bu değerde istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bu verilere göre sosyal sorumluluk faaliyetlerinden kadın katılımcılar erkeklere göre daha fazla memnundur. Bu sonucu genel olarak kadınların erkeklere göre daha duygusal olmalarına bağlayabiliriz.

"Sportif" faaliyetlerdeki memnuniyet düzeylerine bakıldığında toplamda verilen cevapların %85,3'ü memnunum, %12'si kısmen memnunum ve %2,7'si memnun değilim dedikleri görülmektedir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise kadınların %86,2'si memnunum derken, erkeklerin %83,5'i memnunum cevabını vermişlerdir. Karşılaştırmalı istatistik analizinde [$X^2=2,526$ $p=0,283$] bulunmuştur(Tablo 2. 2). Bu değerde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Bu verilere göre katılımcıların geneli gençlik merkezinde yapılan sportif faaliyetlerden memnun olduklarını söyleyebiliriz.

"Kültürel" faaliyetlerdeki memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %64,1'i memnunum, %32'si kısmen memnunum ve %3,9'u memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %62,6'sı ve erkeklerin %67,2'si memnunum, kadınların %35,3'ü ve erkeklerin %25,7'si kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde[$X^2=29,774$ $p=0,000$] bulunmuştur(Tablo 2. 3). Bu değerde istatistiksel olarak oldukça anlamlıdır ($p<0,05$). Yani

cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığının olduğu görülmektedir. Bu verilere göre gençlik merkezlerinde yapılan kültürel faaliyetlerden erkek katılımcıların kadınlara göre daha fazla memnun olduklarını söyleyebiliriz.

“Sanatsal” faaliyetlerdeki memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %66,9’u memnunum, %26,1’i kısmen memnunum ve %7’si memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %66,6’sı ve erkeklerin %67,4’ü memnunum, kadınların %27,5’i ve erkeklerin %23,5’i kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=6,636$ $p=0,036$] bulunmuştur(Tablo 2. 4). Bu değerde istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığının olduğu görülmektedir. Tablo ayrıntılı irdelendiğinde gençlik merkezlerinde yapılan sanatsal faaliyetlerden erkek katılımcıların kadınlara göre daha fazla memnun oldukları görülmektedir. Bu sonucu erkeklerin kadınlara göre sanatsal faaliyetlere daha fazla ilgi duyduklarından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

“Eğlence” faaliyetlerdeki memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %65,0’ı memnunum, %29,1’i kısmen memnunum ve %5,9’u memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %65’i ve erkeklerin %62,9’u memnunum, kadınların %32,1’i ve erkeklerin %23,3’ü kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=14,131$ $p=0,001$]olarak bulunmuştur(Tablo 2. 5). Bu değerde istatistiksel olarak oldukça anlamlıdır ($p<0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bu verilere göre gençlik merkezlerinde yapılan eğlence faaliyetlerinden kadın katılımcıların erkelere göre daha fazla memnun oldukları görülmektedir. Gediz (2012) Batı Akdeniz Bölgesi Gençlik Merkezleri üzerinde yaptığı çalışmasındaki gençlik merkezlerindeki yapılan eğlence faaliyetlerinin yeterliliğine erkek katılımcıların, kadınlara göre daha yeterli gördükleri bulgusu, araştırma bulgumuzla uyuşmamaktadır. Bu sonucu genel olarak kadınların eğlence faaliyetlerine, erkelere göre daha düşük olmalarından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

“Gezi” faaliyetlerdeki memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %66,2’si memnunum, %25,9’u kısmen memnunum ve %7,9’u memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %66,1’i ve erkeklerin %66,5’i memnunum, kadınların %27,0’ı ve erkeklerin %23,9’u kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analiz değeri [$X^2=3,709$ $p=0,157$] olarak bulunmuştur (Tablo 2. 6). Bu değerde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Tablo ayrıntılı irdelendiğinde katılımcıların genelinin memnunum seçeneğini işaretledikleri görülmektedir. Bu sonuca göre katılımcıların genelinin gençlik merkezlerinde yapılan gezi faaliyetlerinden memnun olduklarını söyleyebiliriz.

“Kamp” faaliyetleri memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %60,5’i memnunum, %29,6’sı kısmen memnunum ve %9,9’u memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %59,0’ı ve erkeklerin %63,5’i memnunum, kadınların %32,8’i ve erkeklerin %23,5’i kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analiz değeri [$X^2=17,135$ $p=,000$] olarak bulunmuştur(Tablo 2. 7).Bu değerde istatistiksel olarak oldukça anlamlıdır ($p<0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığının olduğu görülmektedir. Tablo ayrıntılı irdelendiğinde gençlik merkezlerinde yapılan kamp faaliyetlerinden erkek katılımcıların kadınlara göre daha fazla memnun oldukları görülmektedir. Bu sonucu erkek katılımcıların kadınlara göre kamp faaliyetlerine daha fazla ilgi duymalarından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

“Proje” faaliyetlerindeki memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %58,7’si memnunum, %31,4’ü kısmen memnunum ve %9,9’u memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %59,4’ü ve erkeklerin %57,4’ü memnunum, kadınların %32,4’ü ve erkeklerin %29,6’sı kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=8,185$ $p=0,017$] olarak bulunmuştur(Tablo 2. 8). Bu değerlerde istatistiksel olarak anlamlıdır($p<0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığının olduğu görülmektedir. Tablo ayrıntılı incelendiğinde gençlik merkezlerinde yapılan proje faaliyetlerinden erkek katılımcıların kadınlara göre daha fazla memnun oldukları görülmektedir. Bu sonucu erkeklerin kadınlara göre proje faaliyetlerine daha fazla ilgi duyduklarından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

“Kampanya” faaliyetlerdeki memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %62,8’i memnunum, %28,8’i kısmen memnunum ve %8,4’ü memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %62,9’u ve erkeklerin %62,6’sı memnunum, kadınların %30,0’ı ve erkeklerin %26,5’i kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistikte [$X^2=6,485$ $p=0,039$] olarak bulunmuştur(Tablo 2. 9). Bu değerde istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığının olduğu görülmektedir. Tablo ayrıntılı incelendiğinde gençlik merkezlerinde yapılan kampanya faaliyetlerinden kadın katılımcıların, erkeklere göre daha memnun oldukları görülmektedir. Elde edilen bu sonucu kadınların erkeklere göre kampanya faaliyetlerine daha fazla ilgi duyduklarına bağlayabiliriz.

“Faaliyet çeşitliliği” yönünden memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %65,0’ı memnunum, %28,5’i kısmen memnunum ve %6,5’i memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %64,4’ü ve erkeklerin %66,1’i memnunum, kadınların %29,8’i ve erkeklerin %26,1’i kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevapların karşılaştırmalı istatistik analizinde [$X^2=3,412$ $p=0,182$] olarak bulunmuştur(Tablo 2.10).

Bu değerde istatistiksel olarak anlamlı değildir($p>0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığının olmadığı görülmektedir. Bu verilere göre katılımcıların geneli gençlik merkezinde yapılan faaliyet çeşitliliği açısından memnun olduklarını söyleyebiliriz. Aycan (2005) yapmış olduğu araştırmasında gençlik merkezlerinin etkinlik çeşitliliğinin gençlerin çok ynlu gelişmelerinde önemli bir yer tuttuğu ve memnuniyetlerini arttırdığı, Shin ve You (2013:53-62) yapmış oldukları araştırmalarında da yapılan etkinlik türlerinin gençlerin serbest zaman tatminleri üzerinde etkili olduğu görüşleri araştırma bulgumuzla paralellik göstermekte ve destekler niteliktedir.

Tablo 3. “Gençlik merkezlerine ulaşım ve güvenlik” açısından memnuniyet düzeyleri sorguları;

“Ulaşım kolaylığı” yönünden memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %74,7’si memnunum, %19,3’ kismen memnunum ve %6,1’i memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %75,4’ ve erkeklerin %73,3’ memnunum, kadınların %19,6’sı ve erkeklerin %18,7’si kismen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevapların karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=4,755$ $p=0,093$] olarak bulunmuştur.(Tablo 3. 1). Bu değerlerde istatistiksel olarak anlamlı değildir($p>0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Tablo ayrıntılı irdelendiğinde katılımcıların genelinin gençlik merkeze ulaşımdan memnunum seçeneğini işaretledikleri görülmektedir. Bu sonuca göre katılımcıların genelinin gençlik merkezlerine ulaşımdan memnun olduklarını söyleyebiliriz. Gençlik merkezlerine ulaşımın kolay olması gençlerin memnuniyetini ve gençlik merkezleri faaliyetlerine katılımları arttıracaktır. Memiş ve Ekenci (2007:33-48) yapmış oldukları benzer çalışmalarında spor merkezinin tercih edilme sebebi olarak ulaşımın kolay olması en önemli etken olarak bulunmuştur. Bu bulgu araştırma bulgumuzu destekler niteliktedir.

“Alınan güvenlik” önlemleri yönünden memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %60,7’si memnunum, %33,9’u kismen memnunum ve %5,3’ memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %59,9’u ve erkeklerin %62,4’ memnunum, kadınların %35,1’i ve erkeklerin %31,7’si kismen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Cinsiyetlere göre verilen cevapların karşılaştırmalı analizinde [$X^2=1,673$ $p=0,433$] olarak bulunmuştur(Tablo 3. 2). Bu değerde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Yani bu soru önermesine yönelik cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Tablo ayrıntılı irdelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun gençlik merkezlerinin güvenlik önlemlerinden memnun oldukları görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların “gençlik merkezi personeli ” açısından memnuniyet düzeyleri sorguları;

“Personelin gençlerle olan İletişimi” yönünden memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %76,0’ı memnunum, %18,7’si kısmen memnunum ve %5,3’ü memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %76,2’si ve erkeklerin %75,7’si memnunum, kadınların %18,9’u ve erkeklerin %18,3’ü kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=,816$ $p=0,665$] olarak bulunmuştur (Tablo 4. 1). Bu değerde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Tablo ayrıntılı irdelendiğinde katılımcıların genelini gençlik merkezi personelinin gençlerle olan iletişiminden memnunum seçeneğini işaretledikleri görülmektedir. Bu sonuca göre gençlik merkezi faaliyetlerine katılan bireylerin, gençlik merkezi personelinin kendileri ile olan iletişimlerinden memnun olduklarını söyleyebiliriz. Yüzgeç ve Özgül (2014:79-93) Ankara büyükşehir belediyesine bağlı gençlik merkezi ve aile yaşam gençlik merkezleri üzerinde yaptıkları çalışmada, gençlik merkezleri çalışanlarından memnuniyet düzeyinde cinsiyetler arasında istatistiksel olarak olumlu yönde anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu bulguda araştırma bulgumuzu destekler niteliktedir.

“Gençlik merkezi personelinin merkezi yeterli düzeyde tanıtması” yönünden memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %60,1’i memnunum, %33,9’u kısmen memnunum ve %6,0’ı memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %59,1’i ve erkeklerin %62,2’si memnunum, kadınların %35,2’si ve erkeklerin %31,3’ü kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=2,130$ $p=0,345$] olarak bulunmuştur (Tablo 4. 2). Bu değerde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Soru önermesine yönelik verilen cevaplar irdelendiğinde katılımcıların çoğunlukla memnunum seçeneğini işaretledikleri görülmektedir. Bu sonuca göre katılımcıların çoğunluğunun gençlik merkezi personellerinin merkezi tanıtması yönünden memnun olduklarını söyleyebiliriz.

“Gençlik merkezi personelinin alanındaki yeterlilik düzeyi” yönünden memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %64,5’i memnunum, %29,3’ü kısmen memnunum ve %6,1’i memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %64,5’i ve erkeklerin %64,6’sı memnunum, kadınların %29,4’ü ve erkeklerin %29,1’i kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=,038$ $p=0,981$] olarak bulunmuştur (Tablo 4. 3). Bu değerde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Tablo ayrıntılı irdelendiğinde katılımcıların geneli gençlik merkezinde personelin alanındaki yeterlilik düzeyine memnunum seçeneğini işaretledikleri görülmektedir. Bu sonuca göre katılımcıların genelini gençlik merkezi personellerinin alanlarındaki yeterlilik düzeylerinden memnun olduklarını söyleyebiliriz.

“Kursları veren eğitimcilerin nitelikleri yönünden” memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %66,3’ü memnunum, %27,4’ü kısmen memnunum ve %6,3’ü memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %67,0’ı ve erkeklerin %65,0’ı memnunum, kadınların %28,2’si ve erkeklerin %25,9’u kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=9,680$ $p=0,008$] olarak bulunmuştur(Tablo 4. 4).Bu değerde istatistiksel olarak oldukça anlamlıdır ($p<0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda istatistiksel olarak görüş ayrılığı bulunmaktadır. Tablo ayrıntılı irdelendiğinde kursları veren eğitimcilerin niteliklerinden kadın katılımcıların, erkelere göre daha çok memnun oldukları görülmektedir.

Tablo 5.Gençlik merkezlerinin “fiziki yapıları” açısından memnuniyet düzeyleri sorguları;

“Gençlik merkezi binasının gençlik merkezi olarak kullanılmaya uygun olması” yönünden memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %74,9’u memnunum, %21,1’i kısmen memnunum ve %4,0’ı memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %74,4’ü ve erkeklerin %75,9’u memnunum, kadınların %21,7’si ve erkeklerin %20,0’ı kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde, [$X^2=,527$ $p=0,768$] olarak bulunmuştur (Tablo 5. 1).Bu değerde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Elde edilen veriler ayrıntılı incelendiğinde katılımcıların genelinin gençlik merkezleri fiziki yapılarına yönelik memnuniyet durumlarına genel olarak memnunum dedikleri görülmektedir. Bu sonuca göre katılımcıların genelinin gençlik merkezleri fiziki yapısından memnun olduklarını söyleyebiliriz. Gediz (2012) yapmış olduğu çalışmasındaki 15 yaş üstü katılımcıların gençlik merkezlerinin fiziki yapısını yeterli bulmadıkları bulgusu araştırma bulgumuzla ters düşmektedir. Bu sonucu çalışmanın, araştırmamızdan 4 yıl önce yapılmasından dolayı ve bu süre zarfında gençlik merkezlerinin fiziki yapılarının zenginleştirilmesinden dolayı kaynaklandığını söyleyebiliriz.

“Gençlik merkezi binasının hijyenik durumu” yönünden memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %59,1’i memnunum, %35,9’u kısmen memnunum ve %5,0’ı memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %56,1’i ve erkeklerin %39,0’ı memnunum, kadınların %28,2’si ve erkeklerin %29,8’i kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevapların farklılıkların tespiti için yapılan karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=11,308$ $p=0,004$] olarak bulunmuştur(Tablo 5. 2). Bu değerde istatistiksel olarak oldukça anlamlıdır ($p<0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Tablo ayrıntılı irdelendiğinde gençlik merkezi binasının hijyenik durumu açısından erkek katılımcılar kadınlara göre daha az memnun oldukları görülmektedir. Liu ve ark (2009:229-252); Memiş ve Ekenci (2007:33-48); Howat ve Crilley (2011:168-195) yapmış oldukları benzer araştırmalarındaki, çeşitli

spor tesislerinin temizlik ve hijyen konusunda kadınların erkeklere göre tesisleri temiz bulmaları ve katılımcıların temizlik konusunda beklentilerinin yüksek olduğu bulguları araştırma bulgumuzla paralellik göstermektedir.

“Gençlik merkezlerinde kullanılan araç gereçler yönünden” memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %63,2’i memnunum, %27,9’u kısmen memnunum ve %48,9’u memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %63,3’ü ve erkeklerin %63,0’ı memnunum, kadınların %28,1’i ve erkeklerin %27,6’ı kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=,193$ $p=0,908$] olarak bulunmuştur(Tablo 5. 3). Bu değerden istatistik olarak anlamlı değildir($p>0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Tablo ayrıntılı irdelendiğinde katılımcıların genelinin gençlik merkezlerinde kullanılan araç ve gereçlerden memnun olduklarını söyleyebiliriz.

“Gençlik merkezi ısısının hava koşullarına uygun ayarlanması yönünden” memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %61,6’sı memnunum, %31,0’ı kısmen memnunum ve %7,3’ü memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %59,2’si ve erkeklerin %66,3’ü memnunum, kadınların %33,7’si ve erkeklerin %25,9’u kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=8,708$ $p=0,013$] olarak bulunmuştur(Tablo 5. 4).Bu değerde istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Tablo ayrıntılı irdelendiğinde gençlik merkezi ısısının hava koşullarına uygun olarak ayarlanması açısından erkek katılımcılar kadınlara göre daha çok memnun oldukları görülmektedir. Yüzgenç ve Özgül (2014:79-93) Ankara büyükşehir belediyesine bağlı gençlik merkezi ve aile yaşam gençlik merkezlerini “araç-gereç yeterliliği, ısınma, aydınlatma” gibi konularda incelemiş ve cinsiyetler arasında anlamlı görüş farklılıklar bulmuştur. Bu bulgu araştırma bulgumuzla örtüşmektedir.

“Gençlik merkezlerinde rahatsız edici düzeyde gürültü olmaması” yönünden memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %58,4’ü memnunum, %29,3’ü kısmen memnunum ve %12,3’ü memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %58,7’si ve erkeklerin %57,8’i memnunum, kadınların %30,2’si ve erkeklerin %27,6’sı kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=3,664$ $p=0,160$] olarak bulunmuştur(Tablo 5. 5). Bu değerde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı yoktur. Tablo ayrıntılı irdelendiğinde katılımcıların genelinin gençlik merkezlerinin rahatsız edici düzeyde gürültü olmaması açısından memnun oldukları görülmektedir.

“Gençlik merkezlerinin içinin güzel görünümlü döşenmiş olması” yönünden memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %65,3’ü memnunum, %28,8’i kısmen memnunum ve %5,9’u memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %63,9’u ve erkeklerin %68’i memnunum, kadınların %29,9’u ve erkeklerin %26,7’si kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=2,308$ $p=0,315$] olarak bulunmuştur(Tablo 5. 6). Bu değerde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Elde edilen bu verilere göre katılımcıların genelinin gençlik merkezlerinin içinin güzel görünümlü döşenmiş olması açısından memnun olduklarını söyleyebiliriz.

“Engellilere yönelik fiziki ortam düzenlenmesi” memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %59,2’si memnunum, %29,6’sı kısmen memnunum ve %11,2’si memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %58,8’i ve erkeklerin %60,0’ı memnunum, kadınların %30,6’sı ve erkeklerin %27,8’i kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=1,454$ $p=0,483$] olarak bulunmuştur(Tablo 5. 7). Bu değerde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Bu verilere göre katılımcıların genelinin engellilere yönelik fiziki ortam düzenlenmesi açısından memnun olduklarını söyleyebiliriz.

“Engellilere yönelik sosyal ortam düzenlenmesi” yönünden memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %64,6’sı memnunum, %24,1’i kısmen memnunum ve %11,3’ü memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %63,9’u ve erkeklerin %65,9’u memnunum, kadınların %24,9’u ve erkeklerin %22,4’ü kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=8,704$ $p=0,013$] olarak bulunmuştur(Tablo 5. 8). Bu değerde istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığının olduğu görülmektedir. Tablo ayrıntılı olarak irdelendiğinde erkek katılımcıların kadınlara göre engellilere yönelik sosyal ortam düzenlemelerinden daha fazla memnun oldukları görülmektedir. Bu sonuca göre, erkeklerin, kadınlara göre engellilere yönelik sosyal ortam düzenlemesi açısından daha fazla duyarlı olduklarını söyleyebiliriz.

“Engellilere yönelik eğitsel ortam düzenlenmesi” memnuniyet sorgusuna baktığımızda ise katılımcıların toplamda verdikleri cevaplarında %64,6’sı memnunum, %24,1’i kısmen memnunum ve %11,3’ü memnun değilim cevabını vermişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplara baktığımızda ise, kadınların %63,9’u ve erkeklerin %65,9’u memnunum, kadınların %24,9’u ve erkeklerin %22,4’ü kısmen memnunum cevaplarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Karşılaştırmalı istatistik analizde [$X^2=1,098$ $p=0,577$] olarak bulunmuştur(Tablo 5. 9). Bu değerde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>,05$). Yani cinsiyetler arası verilen cevaplarda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Bu

verilere göre katılımcıların genelinin engellilere yönelik eğitsel ortam düzenlenmesi açısından memnun olduklarını söyleyebiliriz.

Elde edilen tüm bu veriler sonucunda; araştırma kapsamında katılımcıların Gençlik Hizmetleri ve Spor Genel Müdürlüğü, Gençlik merkezleri faaliyetlerinden, ulaşım ve güvenliğinden, çalışan personellerden, fiziki alt yapılarından genel olarak memnun olduklarını söyleyebiliriz. Cinsiyet değişkenine göre bazı sorgularda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Ancak bu farklılıklar olumlu yönde farklılıklardır.

Öneriler

Gençlik merkezleri bireylere sunduğu hizmetlerin kalitesini artırmak için, belli aralıklarla katılımcıların şikâyet ve düşüncelerini almalı.

Gençlik merkezlerinde fiziksel ortamın temizlik, tasarım, hava koşulları, aydınlatma ve güvenlik açısından daha memnun edici hale getirilmesi için araştırmalar yapılmalı.

Gençlik hizmetleri faaliyetleri katılımcıların görüş ve istekleri doğrultusunda planlanmalı.

Gençlik hizmetleri hizmet ve amaçları ailelere yazılı ve görsel medya aracılığı ile anlatılmalı.

Gençlik merkezlerinde yapılan faaliyetlerin bireylere sağladığı kazanımları katılımcılara ve ailelere anlatılmalı.

Kaynaklar

Acar, Hakan (2008)“Türkiye’nin Ulusal Gençlik Politikası Nasıl Yapılandırılmalıdır,” *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:5 Sayı1, s. 5-6.

Akın, Mahmut H (2014) “Gençlik Toplumsallaşmasında Akran ve Arkadaşlık Grupları”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 2 Sayı. 4, s. 10.

Aycan, Ali (2005)*Gençlik Merkezlerinde Örgütsel Etkililik ve Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Gediz, Süleyman (2012)*Kamu Hizmeti Olarak Rekreasyon Etkinlikleri Kapsamında Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlükleri Batı Akdeniz Bölgesi Gençlik Merkezleri Analizi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

Howat, Gary ve Gary Crilley (2011) *Customers Service Quality,Satisfaction, And Operational Performance, A Proposed Model For Australian Public Aquatic Centers*. *Annals Of Leisure Research*, 10(2), 168-195.

Kara, Seyfullah (2013) “Hz. Peygamberin Elinde Şekillenen İdeal Gençlik”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 1 Sayı. 2, s. 8

Lorlu, Fatma (2015) *Örneklerle Veri Analizi SPSS Uygulamalı*, Detay Yayıncılık, Ankara.

Liu, Yi De, Taylor Peter ve Simon Shibli (2009) “Measuring Customer Service Quality Of English Public Sport Facilities,” *International Journal Of Sport Management And Marketing*, 6(3), 229- 252.

Memiş, Altay U, ve Güner Ekenci (2007) “Spor Merkezlerinde Müşteri Memnuniyeti” (Ankara İli Örneği), *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 12(1), 33-48.

Özbay, Ferhunde (2015)*Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*, İletişim Yayınları, 1. Basım, İstanbul, s. 258.

Özdamar, Kazım (2002) *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi*, Kaan Yayınları,4.Baskı, Eskişehir.

Shin, Kyulee & Sukkyung You(2013) “Leisure Type, Leisure Satisfaction And Adolescents’ Psychological Wellbeing,” *Journal Of Pacific Rim Psychology*, 7(2): 53 – 62.

Vatandaş, Cemalettin ve ark (2016) *Türkiye Gençlik Raporu Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*, Sekam Yayınları, s. 9-10, İstanbul.

Yüzgenç, Aslı A, ve S Atalay Özgül, (2014) “Yerel Yönetimlerin Sunduğu Spor Hizmetlerinde Hizmet Kalitesi” (Gençlik Merkezleri ve Aile Yaşam Gençlik Merkezleri Örneği), *Hacettepe Üniversitesi, Spor Bilimleri Dergisi*.25 (2), 79-93.

Wisniewski, Mik & Mike Donnelly (1996) *Measuring Service Quality In The Public Sector, Th Potential For SERVQUAL*, *Total Quality Management*, 7(4), 357-365.

Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi (2013) Resmi Gazete.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130127-8-1.pdf>, Erişim:10.09.2019

Gençlik Merkezi Yönetmeliği (2003) Resmi Gazete , Sayı: 25167, md.5. <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4137&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>, Erişim. 10.09.2019

Diplomasi Olgusu Çerçevesinde Propaganda ve Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinin Etkileşimi ve Farklılıkları

Yunus KARAAĞAÇ¹

Özet

En genel haliyle bir devletin dış politikasında barışçıl bir yol izlemesi amacıyla yürütülen müzakere ve pazarlık süreci olarak ifade edilen diplomasi kavramı, devletlerarası ilişkilerin en temel aktörlerden biridir. Özellik küreselleşme sürecinin hızla devam ettiği günümüzde, devletler tarafından icra edilen konvansiyonel savaşlar gerek maliyet gerek toplumlar arasında yarattığı dehşet dengesi sebebiyle yerini psikolojik savaş ve diplomasiin kesişim noktasında yer alan propaganda ve kamu diplomasisi faaliyetlerine bırakmıştır.

Kamu diplomasisi, bir devletin başka bir devletin vatandaşlarını ve kanaat önderlerini kendi politik ve ideolojik düşünceleri doğrultusunda etkilemesi olarak ifade edilirken, propaganda; insanın düşünce ve davranışlarını etkilemek amacıyla planlanmış mesajlar bütünü şeklinde tanımlanmaktadır.

Hedef toplumu etkileme gücü ve ülkenin imajını yükseltme konusunda etkin bir araç olması sebebiyle özellikle devletler tarafından tercih edilen bu faaliyetler genelde aynı anlamda kullanılmaktadır. Aralarındaki benzerliğe karşın propaganda ve kamu diplomasisi özellikle kapsam ve hedef noktasında birbirlerinden ayrılmaktadır.

Bu çalışma, diplomasi olgusunun kavramsal analizi ile diplomasi şemsiyesi altında değerlendirilen kamu diplomasisinin ve psikolojik harbin bir unsuru olan propaganda faaliyetlerinin kesişim ve ayrım noktalarını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi, Propaganda, Kamu Diplomasisi

The Interactions and Differences of Propaganda and Public Diplomacy Activities in Terms of Diplomacy

Abstract

The concept of diplomacy, which is expressed as the negotiation and negotiation process carried out in order to pursue a peaceful path in the foreign policy of a state, is one of the main actors of inter-state relations. In today's world, where the process of globalization is continuing rapidly, conventional wars carried out by states have been replaced by propaganda and public diplomacy activities at the intersection of psychological warfare and diplomacy due to the balance of cost and horror created by societies.

Public diplomacy is expressed as the influence of a state on the citizens and opinion leaders of another state in line with their own political and ideological ideas. Propaganda is defined as a set of messages planned to influence human thoughts and behaviors.

These activities, which are especially preferred by states, are generally used in the same sense as they have the power to influence the target society and are an effective tool for raising the image of the country. Despite the similarity between them, propaganda and public diplomacy differ in particular from the point of scope and target.

This study examines the intersection and separation points of the conceptual analysis of the phenomenon of diplomacy and the propaganda activities which are an element of psychological diplomacy and public diplomacy under the umbrella of diplomacy.

Key Words: Diplomacy, Propaganda, Public Diplomacy

¹ Doktora öğrencisi, İstanbul Arel Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, yu_kara_gs@hotmail.com

Giriş

Uluslararası ilişkiler genellikle devletlerarası etkileşimin bir sonucu olarak yorumlanır. Devletler kendi aralarındaki çeşitli ihtilafları, anlaşmazlıkları, uyuşmazlıkları bazı yöntemlerle çözmeye çalışmaktadır. Bu yöntemler arasında en bilineni savaş olgusudur.

Savaş, bir devlet veya devletler topluluğunun hasım-rakip devlete veya devletler topluluğuna karşı güç ve şiddet kullanmasıdır. Şiddete dayalı savaş olgusu diplomasinin sonuç vermediği durumlarda gerçekleşmektedir. Diplomasi, kökeni kadim uygarlıklara dayanan, iki hasım gücün müzakere ile sonuca varması eylemidir. Sun Tzu'nun Savaş Sanatı'nda elçilerden bahsedilmekte, Antik Yunan'da pazarlıkların ve müzakerelerin yapıldığı bilinmektedir.

Uzun bir geçmişe ve tecrübeye sahip olan diplomasi olgusu büyük yıkımları ve savaşları engelleme konusunda her zaman netice verememiş, örneğin Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın önüne geçememiştir. Fakat Soğuk Savaş dönemi sonrasında diplomasinin önemi ve gerekliliği ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda konvansiyonel devletlerarası savaş tehdidi minimum seviyeye inmiş, uluslararası hukukun küresel sistemde etkinliğini artırdığı bu dönemde, devletlerarasında psikolojik faaliyetler ön plana çıkmıştır.

Psikolojik faaliyetler çatısı altında yer alan propaganda faaliyetleri ve kamu diplomasisi uygulamaları, diplomasi zemininde hayat bulmakta fakat giriftleşen ilişkiler aralarındaki farklılıkların gözden kaçırılmasına neden olmaktadır. Aynı kökten beslenmesine karşın söz konusu faaliyetler kapsam ve içerik yönünden birbirinden ayrılmakta fakat bazı noktalarda da ortak paydada buluşabilmektedirler. Örneğin propaganda, genellikle bilinçaltını, belirlenen hedef doğrultusunda yönlendirme amacı taşırken, kamu diplomasisi hedef toplumu etkili iletişim yolu ile ikna etme gayesi güder. Yöntemin ve içeriğin farklı olması bu tanımlarda kendini gösterirken, amaç noktasında benzerlikler de göze çarpmaktadır.

Modern dönem olarak ifade edilen günümüzde devletler, propaganda faaliyetlerini zihinlere pejoratif bir anlam çağrıştırmaları sebebiyle çeşitli dönüşümlerle devam ettirmektedir. Bu dönüşümlerden biri olan kamu diplomasisi, propagandanın bir ürünüdür. Fakat söz konusu faaliyetler genellikle birbirlerinin yerine kullanılmakta veya aralarındaki farklılıklara yeteri kadar dikkat çekilmemektedir.

Bu çalışma, diplomasi olgusunun teorik çerçevesi ışığında kamu diplomasisi ve propaganda faaliyetlerinin irdelenmesi ve karşılaştırılması amacıyla hazırlanmış, aralarındaki benzerlik ve farklılıkların açıkça ortaya konulması hedeflenmiştir. Çalışmanın araştırma metodunu literatür taraması oluşturmaktadır.

Diplomasinin Teorisi

Diplomasinin kavramsal ve etimolojik kökeni Eski Yunan'da ikiye katlamak anlamına gelen diploma sözcüğüne dayanmaktadır (Çınar, 2014: 153). Tarihi olayların bilinen ilk yazılı diploması belgesi, Hititlerin Kadeş Antlaşmasıdır. Diploması, toplumsal örgütlenmelerin görülmeye başladığı dönemle birlikte ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, toplumlararası ilişkilerin karşılıklılık göstermesi ile diploması geleneği oluşmaya başlamıştır (Daban, 2017: 23).

Eski Yunan'da ve Roma'da devlete ait tüm resmi belgelere, bunların katlanış biçimlerinden ötürü diploma adı verilirdi. Zamanla bu belgeleri koruyacak, düzene sokacak ve deşifre edecek profesyonel katiplere ihtiyaç duyuldu ve böylece diploması, 18. yüzyıla kadar anılan şekilde yani belgeleri inceleme bilimi olarak kullanıldı. Diplomasinin Uluslararası İlişkileri Yürütme Sanatı olarak kullanılması ilk kez 1796 yılında Edmund Burke tarafından gerçekleştirilmiştir (Tuncer, 2002: 13-14). Bu tarihten sonra diploması, milletlerarası anlaşmazlıkları, savaşla değil barışçı yollarla çözmeyi öngören bir dış politika aracı (Dağ, 2016: 126) olarak görülmeye başlanmıştır.

Sander'e (2008: 13) göre; "*Dış politika; bir devletin uluslararası sistemden beklentilerini, yani amaçlarını ifade eder. Diploması ise, bu amaçlara ulaşmak için kullanılan araç ve mekanizmalar ile kullanılan yöntemleri içerir*". Dolayısıyla diplomasinin en nihai amacı, dış politika konularında ortaya çıkan sorunların barışçıl yöntemlerle ve müzakereler yoluyla çözülmesini sağlamaktır. (Giddens, 2005: 15-18). Barışçıl yöntemlerin ve müzakerelerin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi ise sahip olunan diploması kültürüne bağlıdır. Bir ülkenin sahip olduğu dış temsilcilik sayısının nitelik ve nicelik yönünden ortalamanın üzerinde seyir etmesi, diplomatik temasların da benzer oranda faydalı ve işlevsel olmasını beraberinde getirmektedir.

Örneğin Türkiye'nin 239 dış temsilciliği bulunmaktadır. Bunlardan 138 tanesi büyükelçilik, 86'sı başkonsolosluk, 13'ü daimi temsilciliktir. Ayrıca Türkiye'nin 1 ticaret ofisi, 1 de konsolosluk ajansı bulunmaktadır. Dış temsilciliklerin coğrafi dağılımı da çok yönlü ve stratejik dış politika amacını yansıtmaktadır. Türkiye'nin; Avrupa'da 92, Asya'da 70, Afrika'da 44, Amerika'da 29, Okyanusya'da ise 4 temsilciliği bulunmaktadır (Yüzbaşıoğlu, 2018). Türkiye dış temsilcilik konusunda dünyada 5. sırada yer almaktadır. Bu durum da diplomasıye verdiği önemle yakından ilgilidir.

Diploması, bir devletin diğer devletler ile olan ilişkilerinde barışı esas alan ve askeri ve siyasi pozisyonuna göre süreç içerisinde değişen ilişkiler bütünü olup, farklı zamanlarda farklı çıkarları yansıtan dış politikaların etkileşim süreci (Kurtaran, 2015: 109), olarak yorumlanmakla birlikte, kısaca görüşme sanatı olarak da adlandırılabilir (Acar, 2006: 436). Diplomasinin bir sanat olarak ifade edilmesi, zeka olgusu doğrultusunda devletler arasındaki resmi ilişkilerde uygulanmasından (Versan, 1995: 90) ve diplomasinin dışarıda ülkesinin işlerini yönetmek ve çıkarlarını ustalıkla temsil etmesinden (Bayramoğlu, 2011: 20) ileri gelmektedir. İsmet İnönü'nün Lozan görüşmelerinde vermiş

olduğu olağanüstü diplomatik çaba, söz konusu prensiplerin pratikteki uygulanmasına örnek olarak gösterilebilir.

Diplomasi; ticaret, savaş, demokrasi, medya, insan hakları, silahsızlanma, bölgesel ve uluslararası terörizm, çevre, siyasi anlaşmalar, uluslararası hukuk, uluslararası barış ve ekonomi gibi evrensel konuların diplomatlar tarafından devletler nezdinde analizini ifade eder. Diplomasi iletişim teknikleri ile gerçekleştirilen bir sanat olmanın yanı sıra stratejik iletişimin, bazen ekonomik gücün ve farklı sosyal disiplinlerden temel bilgilerin birlikte harmanlandığı bir bilim dalıdır (Poyraz ve Dinçer, 2016: 35). Diplomasi, sadece ülkesi için lobi yapmak, pazarlık etmek ve bilgi toplamak değildir. Buna ek olarak, bu işlevleri azami ölçüde medenileştirici, yumuşatıcı bir biçimde yerine getirmektir (İskit, 2018: 2).

Ayrıca diplomasi sadece bir ülkenin farklı bir toprak parçasındaki resmi işlerinin yürütülmesi anlamına da gelmemektedir, aynı zamanda bilgi alışverişine önem vererek dünyaya dair politikalar geliştirmeyi ve haber alma kaynaklarını en üst seviyede kullanarak diplomatik süreçlere dahil olmayı ifade etmektedir (Poyraz ve Dinçer, 2016: 35). En klasik anlamıyla diplomasi, devletlerarasındaki ilişkilerin barışçıl yollarla yürütülmesidir (Kodaman ve Akçay, 2010: 75).

Kavramsal Yönden Propaganda

Propaganda kavramı etimolojik olarak Latince; fikirler üretmek, fidanlar dikmek, anlamına gelen propagare kelimesinden türemektedir (Kumkale, 2007: 133). Bir topluluğun düşüncelerini, duygularını, davranışlarını ve hareketlerini etki altında tutmak veya onları değiştirmek amacıyla yayınlanan bilgi, belge, doktrin ve görüşlere propaganda denilmekte, propagandanın örgütlü bir biçimde ortaya çıkması ise 17. yüzyıla denk gelmektedir.

Protestan Reform Hareketinin yayılmasını engellemek amacıyla Papa 15. Gregory Katolik Kilisesi'nin inancını barışçı yollardan yaymak için yeni, örgütlü ve sürekli bir kuruluşun oluşturulmasını sağlamış ve bu doğrultuda 22 Haziran 1622'de *Sacra Congregatio Christiana Nomini Propaganda* kurulmuştur. *Sacra Congregatio*, propaganda görevlerini ifa etmek için kurulan ilk organ değil, fakat bu işi yapan ve özel olarak da böyle bir isimle adlandırılan ilk kuruluş (Qualter, 1980: 255) olma özelliğini taşımaktadır.

Propaganda, ister askeri, ister siyasi, ister ekonomik olsun, özel bir amacın elde edilmesi için belli bir grubun his ve fikirlerini etkilemek amacıyla genel veya kitle haberleşme araçlarının planlı olarak kullanılması (Ney, 2019: 65), bilinci ve bilinçaltını yönlendirmek veya değiştirmek için planlanan doktrinlerin ve bilgilerin karşı tarafa benimsetilmesi faaliyetidir (Brown, 1992: 11). Yani propaganda bir şahsın veya grubun inanç, düşünce ve hareketlerine tesir etmek için hazırlanmış haberlerin, isteklerin ve fikirlerin organize bir biçimde kullanılmasıdır (Linebarger, 2015: 39). Ayrıca bir milletin iç ve dış politikasını desteklemek, prestijini sürdürmek, destek kazanmak amacıyla doktrin ve prensiplerin yayılması da (Bahşi, 1977: 263), propaganda olarak ifade edilmektedir.

Propaganda, genel olarak pejoratif anlamda kullanılan bir faaliyettir. Örneğin Pratkanis ve Aronson'a (2008: 103) göre propaganda, zihnin ve düşüncelerin fethi için yapılan bir işgaldir. “*Seçeneklerin ve davranışların diğer koşulları değiştirmek yerine, sosyal fikirler ileri sürerek doğrudan manipülasyon yoluyla yönetilmesi*” (Laswell, 1973: 9) propagandanın bir diğer pejoratif tanımını göstermektedir.

Propaganda analizinde KAMTE formülü kullanılmaktadır:

K= Kaynak?

A=Araç?

M=Muhteva?

T=Tema?

E=Etki? (Kalelioğlu, 2002: 104).

Propaganda özellikle 20. yüzyılda büyük bir evrim geçirerek, türdeş bir toplum oluşturmak veya düşman görülen toplumlara psikolojik yönden çökertmek gayesi ile kullanılan bir bilim haline gelmiş (Özdağ, 2015: 24), rakip ülkenin kamuoyunu etkilemek için kullanılan psikolojik savaşın bir uzantısı olarak da kullanılmıştır (Dağ, 2016: 312).

Propagandayı; yaşanan mağlubiyeti unutturmak, karşı tarafın düşüncesini, ideolojisini küçük düşürmek, kazanılan zaferi kalıcı hale getirmek için yapılan psikolojik faaliyetler olarak da tanımlayabiliriz.

Sonuç olarak stratejik amaçları ele geçirmek gayesiyle, ilgili hedef kitlenin duygu, düşünce ve inançlarında etki yaratmak, tutum ve davranışlarını değiştirmek veya yönlendirmek (Güler, 2018: 92) propagandanın hareket mottosunu yansıtmaktadır.

Ajan-Yazar olarak kabul edilen Ian Fleming'in, İngiliz Gizli İstihbarat Servisi'nden emekli olduktan sonra 007 James Bond karakterini, yaşanan mağlubiyeti unutturmak amacıyla yarattığını ifade edebiliriz. Çünkü bu karakterin ortaya çıkmasından hemen önce İngiliz istihbarat personeli Sidney George Reilly, Rus istihbaratı tarafından yakalanarak kurşuna dizilmiş (Özkul, 2011: 349), dünya kamuoyu İngiliz istihbaratının başarısız olduğu yönünde görüş bildirmeye başlamıştır.

Propaganda olgusunun önemini kavrayan devlet adamlarından biri olan Hitler, psikoloji laboratuvarı kurarak 200'ü psikolog olmak üzere 1450 kişiyi bu bölümde çalıştırmış, (Reiss, 1949: 18) “*Propaganda sayesinde iktidarı elimizde tuttuk, yine onun sayesinde dünyayı fethedeceğiz*” (Aydın, 2014: 176) açıklaması ile de propagandanın önemini çarpıcı bir biçimde ifade etmiştir. Ayrıca Hitler'in, “*Maharetli ve devamlı bir propaganda ile bütün millete, cehennemi cennet, en sefih hayatı bir zevk gibi göstermek mümkündür*” (Bahşi, 1977: 272) söylemi de propagandanın önemini göstermektedir.

Karşı tarafta yeni bir tutum geliştirmek, mevcut olan tutumun şiddetini azaltmak ve artırmak veya mevcut tutumu aksi yönde değiştirmek (Armağan, 1999: 419) propagandanın asıl özellikleri olmakla birlikte Nazi Almanya'sının propaganda bakanı olan Goebbels'e göre devlet çapında yürütülen propaganda faaliyetlerinin birçok özelliği ve prensibi bulunmaktadır:

Örneğin; Propagandacı mensup olduğu toplum ve karşı toplum hakkında bilgi sahibi olmalıdır, propaganda sadece tek bir merkezden planlanmalı ve uygulanmalıdır, propaganda düşmanın politikasını etkilemelidir, hedef kitlenin dikkati çekilerek mevcut propaganda sloganı sayısız tekrar edilmelidir (Dobb, 1973: 340-341-343).

Propaganda aynı zamanda bir grubun inançlarını ve bağlılığını ağır ağır yok etmek için kullanılabilir. Örneğin potansiyel taraftarların dikkatini başka yöne çekerek dikkatlerinin başka konulara çevrilmesi, böl ve yönet taktikleri ile ortak bir amaç gütmeye yerine birbirleriyle karşı karşıya gelen küçük gruplar oluşturulması veya liderleri gözden düşürerek eylemin gücünden taviz koparmak ve eylemin gücünü bastırmak (Avşar, 2002: 73) propaganda faaliyetlerinin amaçlarını yansıtmaktadır.

ABD'nin Vietnam savaşından galip taraf olarak ayrılamaması ve uzun süren savaş ortamının ABD toplumu üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırabilmek için yayına hazırlanan ve başrolünü Sylvester Stallone'nin oynadığı Rambo serisi, propaganda ile kitle iletişim araçları arasındaki girift ilişkiyi gözler önünde sermektedir. Bu film serisi ile Amerikan toplumunun hafızasına zafer ve kahramanlık olgusu kodlanmaya çalışılmıştır.

Yarı profesyonel Amerikalı bir boksörün, kendisinin iki katı boyutundaki Rus boksörü knock-out etmesi sahnesi ile psikolojik savaş figürleri arasında yerini alan bir diğer film ise Rocky'dir (Güner, 2018: 95).

Mussolini'nin: “*Boş inanışlar ve efsaneler bir iman, bir tutkudur. Bunların gerçekliğinin olması gerekmez*” (Qualter, 1980: 307) açıklaması, propagandanın içeriği ve icrası konusunda aydınlatıcı olmaktadır. Mısır seferine çıkmadan önce yanına Arapça matbaayı alan Napolyon Bonapart'ın, mahalli halka padişahın dostu olduğunu bir ilan ile dağıtmasını ve söz konusu ilanın besmele ile başlayıp, Allah'tan başka ilah yoktur ibaresi ile bitmesini (Bektaş, 2002: 90), örnek olarak gösterebiliriz.

Topur'a (2006: 181) göre propaganda rastgele bir faaliyet değil, devlet çapında planlı-programlı olarak düşman devleti-toplumu hedef alan, bu yolda karşı tarafın basın-yayın kuruluşlarını, üniversite gibi prestij odaklarını kullanan bir süreçtir.

Propaganda kavramını, söz konusu kişinin veya hedef kurumun kendisinin inandığını sandığı nedenler yüzünden sizin arzu ettiğiniz yönde hareket etmesidir, (Saunders, 2004: 16) şeklinde de tanımlayabiliriz.

“*Kullanılması bilinirse psikolojinin tersanelerinde dünyanın en kudretli toplarından daha etkili silahlar vardır*” (Le Bon, 2017) sözü, propaganda özelinde psikolojik hareketin misyonunu yansıtmaktadır.

Kamu Diplomasisi Teorisi

İletişim çağı ile beraber geleneksel diplomatik süreçler uluslararası ilişkilerde yeteri kadar proaktif olamamakta ve yabancı kamuoylarını etkileme konusunda devletlere istedikleri faydayı sağlamakta yetersiz kalmaktadır (Poyraz ve Dinçer, 2016: 34). Kamu Diplomasisi kavramı bugün üzerinde tartışılmakta olan anlamıyla ilk kez ABD’deki Tufts Üniversitesi Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu Dekanı Edmund Gullion tarafından 1965 yılında kullanılmıştır. Gullion’a göre kamu diplomasisi “*kamunun tavırlarının dış politikaların oluşturulmasında ve yürütülmesindeki etkisi*” ile uğraşmaktaydı (Oktay, 2012: 127).

Kamu diplomasisi genel anlamda bir devletin başka bir devletin halkını ve aydınlarını; kültürel, kurumsal ve politik yönden etkileme sürecidir (Tuch, 1990: 3).

Hükümetlerin diğer hükümetlere karşı yürüttükleri klasik diplomasinin ötesinde ülkelerin kamuoyunu etkileme faaliyetleri, yabancı ülkelerdeki medya temsilcilerinin, iş adamlarının, STK’ların, öğrencilerin ve akademinin etkileşimini kapsamaktadır (Cull, 2006).

20. yüzyılın; halkı, kamuoyunu yok sayan, propaganda temelli anlayışı, 21. yüzyılda yerini kamuoyunu öne çıkartan, iletişimi, etkileşimi, iknayı önemseyen bir anlayışa bırakmıştır (Özkan, 2015: 5).

Geleneksel diplomasi, devletlerin diğer ülkelerin resmi temsilcileri ve akredite edilmiş diplomatlarıyla devletlerarası ilişkileri yürütme sanatıyken kamu diplomasisi, bir ülkenin diğer devletlerin halklarıyla iletişim politikası olup (Ekşi, 2017: 10), bir ulusun; düşüncelerini, hedeflerini, ideallerini, güncel politikalarını, kurumlarını ve kültürünü yabancı ülkelerin kamuoylarına anlatma amacı güder (Ülker vd., 2018: 39).

Kamu diplomasisi faaliyetlerini en iyi şekilde kullanan ülkelerden biri Güney Kore’dir. “Koreyi seviyorum, çünkü” konulu video yarışması, Friends of Korea (Kore Dostları) iletişim ağı, Güney Koreli ünlülerden oluşan Honorary Ambassadors of Korea’nın (Kore Fahri Elçileri) faaliyetleri, Korea Corner (Kore Köşesi) adlı Güney Kore ile ilgili kaynak kitap, gazete, dergi, CD ve DVD’lerin yer aldığı eğitim merkezleri, popüler dizilerin Paraguay, İran, Peru ve Fas gibi ülkelerde yayınlanması, buna ilaveten Dışişleri Bakanlığı’nın her yıl farklı sanat etkinlikleri ve film festivallerine Güney Kore yapımı eserlerin katılımını teşvik etmesi (Alagöz, 2013), Güney Kore’nin kamu diplomasisi faaliyetlerine verdiği önemi göstermektedir.

Kamu diplomasisi, yumuşak gücün en önemli parametresidir. Yumuşak güç, söz konusu devletin, kendi ulusal çıkarlarını, liderlik ettiği ülkelerin ulusal çıkarlarıyla örtüşecek bir biçimde

sunabilme ve diğerlerini de hoşnut edecek bir biçimde izleyebilme kapasitesi demektir (Nye, 2003: 14). Bu doğrultuda yumuşak güç cazibeyi kullanabilme sanattır. Yumuşak güç kavramını literatüre kazandıran Joseph S. Nye'ye (1990: 154) göre; küresel sistemin çok kutuplu yapısı, uluslararası örgütler, hükümet dışı organizasyonlar ve medyanın yükselen etkisi sonucu askeri kapasite geri planda kalmıştır. Gayri nizami savaş yöntemlerinin üretilmesi ve konvansiyonel orduların etkinliğinin azalması sonucu çağımızda yumuşak gücün kapladığı alan artmıştır. Başkalarının tercihlerini şekillendirme yeteneği olarak da ifade edilen yumuşak güç (Fan, 2008: 148) gündem yaratarak hedef ülkeyi veya kurumu veya toplumu yanına çekme amacı güder (Boztepe, 2016: 95). Dolayısıyla kamu diplomasisinin bu yönüyle kalpleri ve zihinleri kazanmanın en önemli unsuru olduğunu ifade edebiliriz.

Soğuk Savaş boyunca hem ABD, hem de Sovyetler Birliği'nin, ideolojilerini yaymak amacıyla kamu diplomasisinin araçlarını kullanmaları siyasi tarihin önemli olaylarıdır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde sineması (*Hollywood*), müziği (*Rock'n Roll*) ve yarattığı markalar (*Blue Jeans*, *Coca Cola*) ile ABD'nin Sovyetler Birliği yıkılmadan çok daha önce demir perdenin gerisindeki halklara ulaşmış olduğu bilinmektedir (Oktay, 2012: 128). Bu dönemde kamu diplomasisinin hedefinde yine yabancı halklar vardır ama amacı tamamen siyasaldır (Köksoy, 2014: 213).

1990 yılında Sovyet Rusya'nın başkenti Moskova'da açılan McDonald's işletmesi uzun kuyruklara sebep olarak, kamu diplomasisinin kültürel yönünü ön plana çıkarmıştır.

Şekil 1. McDonald's Moskova'da. <<https://www.cnnturk.com>> [Erişim Tarihi: 25.03.2019]

Soğuk Savaş sonrasında ve 11 Eylül saldırılarının ertesinde kamu diplomasi faaliyetleri yumuşak güç şemsiyesi içine girerek, kültürel yönden hareket etmiştir.

Kamu diplomasisi iki ana çerçevede yürütülür: Devletten kamuya ve kamudan kamuya. Devletten kamuya aktivitelerinden resmi araçlar kullanılarak devletin politikaları ve hedefleri kamuya aktarılır. Ancak kamudan kamuya faaliyetler ise STK'lar gibi sivil unsurlar, araştırma merkezleri, kamuoyu yoklamaları, medya, kanaat önderleri, üniversiteler, değişim programları, dernekler ve vakıflar aracılığıyla icra edilmektedir (Kalın, 2011: 11). Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun (TRT) 2015 yılında hayata geçirdiği, yayın dili İngilizce olan TRT World isimli televizyon kanalı, kamu diplomasisi faaliyetlerine örnek olarak gösterilebilir. Bu atılım ile birlikte Türkiye, kamu diplomasisinin medya tarafını faaliyete geçirerek dış kamuoyunu etkileme amacı gütmektedir.

Bugün kamu diplomasisi faaliyetlerinde geleneksel medya araçlarının yanı sıra, internet üzerinden yayınlanan “*blog*”lar, “*podcast*”ler ve “*facebook*”, “*twitter*” gibi sosyal iletişim siteleri veya mobil mesajlar, hatta bilgisayar oyunları oldukça etkili olabilmektedir (Çatal, 2015: 62).

Böylece kamu diplomasisi, devlet ve hükümet odaklı bir dizi faaliyet alanı olmaktan çıkarak sivil toplum örgütlerinin, hükümet dışı kurumların, kültürel örgütlerin, üniversitelerin, diasporaların, baskı gruplarının, lobilerin, özel şirketlerin, medya ve iletişim örgütlerinin, faaliyetlerinin tanımlandığı bir alan haline gelmiştir (Köksoy, 2014: 214).

Bir ülkenin maruz kaldığı itham ve sorunları haklılık çerçevesinde uluslararası topluma duyurabilmesi kamu diplomasisi eliyle yürütülmektedir (Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, 2010). Dolayısıyla kamu diplomasisi uygulamalarından etkili sonuçlar elde edebilmek için ülkelerin izledikleri politikaların rasyonel, ikna edici, meşru ve savunulabilir olması gereklidir. Evrensel hukuk kurallarını ihlal eden, adaletten uzak, gayrimeşru yöntemlere dayanan bir politikayı ne savunmak, ne de uluslararası kamuoyuna anlatmak mümkündür (Kalın, 2012: 151).

Geleneksel diplomasi genellikle devletten devlete veya hükümetten hükümete bir ilişki biçimi olduğundan diplomasi faaliyetleri gizlilik içinde yürütülmektedir. Kamu diplomasisi ise daha açıktır ve yabancı kamuoylarına yönelik olduğu için mümkün olduğu kadar çok kişiye ulaşabilmenin yollarını arar (Oktay, 2012: 128-129). Başka bir deyişle klasik diplomasinin etkili olamadığı alanlarda kamu diplomasisi yalnızca destekleyici bir unsur olarak değil, başlı başına bir politika yapma biçimi olarak ön plana çıkmaktadır (Gökırmak, 2012: 7).

Kamu diplomasisi aktiviteleri ‘bilgilendirme’, ‘etkileme’ ve ‘dahil olma’ olarak üç kategoride incelenmektedir (Kelley, 2009: 73). Bilgilendirme aşamasında kısa dönemli etkinlikler ve krizler için enformasyon yönetimi ve dağıtımı söz konusu iken etkileme aşamasının hedef kamulara yönelik tutum değişimini amaçlayan uzun dönemli kampanyaları kapsamaktadır. Dahil olmada gruplar ve örgütler arasında ya da uluslararası ilişkilerde ilişki inşa etme ve uzun dönemli güven, karşılıklı anlayış geliştirme gibi hedefler yer almaktadır (Köksoy, 2014: 219).

İnternet ve haberleşme teknolojisinin gelişmesi ve tüm dünyada yaygınlaşması, bilgiye ve uluslararası ilişkilere dair gelişmelerin anında öğrenilmesini sağlamaktadır. Bu durum devletlerin diğer ülke kamuoylarına dair iletişim faaliyetlerini artırmalarını sağlamıştır.

ABD Silahlı Kuvvetleri'nde, Ordu Oyun Projeleri Bölümü Başkan Yardımcısı Binbaşı Chris Chambers, "*America's Army*" adlı ordu yapımı bilgisayar oyunu hakkında yaptığı açıklamada, "*Orduya ulaşma fırsatı bulamayan Amerikalılara biz bu oyunla ulaştık. Video oyunlarını bu bağlantıyı kurmak amacıyla kullandık*" demektedir. Fakat dikkat çeken nokta, *America's Army* oynayanların büyük bölümünün Amerikalı olmamasıdır. Bu sayede elde edilen şey, aslında tüm dünyanın Amerikan ordusunun ne kadar harika olduğunu görmesi ve Amerika'nın savaşlarını anlamasıdır. Ayrıca oyunda, haber bülteni görünümü altında, cepheden özel görüntüler sunulmakta ve medyada Afganistan savaşı görüntülerinin çok yer bulamadığı bir dönemde, savaş konusunda bilgi açlığı çeken zihinler yeniden şekillendirilmektedir. Propaganda olarak adlandırılabilir *America's Army* bir anlamda başarılı bir pazarlama kampanyası da olmuştur (Halter, 2009: 11-16). Kültür üzerinden şekillendirilen karşı tarafı etkileme ve yönlendirme faaliyetlerine bir diğer örnek ABD'nin akademik ve kültürel değişim programlarıdır.

Bugüne kadar yaklaşık 700.000 insan, Amerika'nın kültürel ve akademik değişim programlarına katılmış ve bu değişimlere Enver Sedat, Helmut Schmidt ve Margaret Thatcher gibi dünya liderleri de iştirak etmiştir (Johnson ve Dale, 2003: 2). Etkili bir kamu diplomasisi konuşmak kadar dinlemeyi de gerektiren iki yönlü bir yöntemdir. İşte bu yüzden değişim programları, sadece radyo ve televizyon yayını yapmaktan daha etkili bir yaklaşım olarak benimsenmiştir (Nye, 2005: 111).

Sonuç olarak modern hayatta kamu diplomasisi artık geleneksel diplomatik uygulamalara göre daha önemli konumdadır. Çünkü 21. yüzyılda ülkeler ulus markalama adı altında gerçekleştirmiş oldukları faaliyetler sayesinde sert güce ihtiyaç duymadan yumuşak gücün öğeleriyle farklı ulusları etkileri altına alabilmektedirler. Kamu diplomasisi faaliyetlerini başarıyla yerine getiren devletler cazibe merkezi haline gelirken aynı zamanda bu ülkeler kültürlerini ve dillerini dünyaya kabul ettirebilmekte ve dış kamularını da etkileri altına alabilmektedirler. Bunun neticesinde küresel ekonomi pazarı başta olmak üzere pek çok alanda kazanç elde edilebilmektedirler (Poyraz ve Dinçer, 2016: 37).

Propaganda vs. Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisi, bir propaganda biçimi midir? Sorusunu yönelten Waller, nesnel konuşmak gerekirse, cevap evettir, demekte ve kamu diplomasisinin, hedef dinleyicilerin algılarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleme niyeti taşıyan, ikna etmeye yönelik bir iletişim biçimi oluşuna dikkat çekmektedir. Ona göre, propaganda, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları yüzünden öyle olumsuz

çağrışımlarla yüklenmiş bir kelimedir ki, çoğu kamu diplomasisi aktörü bu kavramı tamamen terk etmiştir (Waller, 2007: 331, Akt. Say, 2015: 31).

Kamu diplomasisi uygulamalarının geçmişinde propaganda bulunduğu gibi, Uluslararası İlişkiler literatüründe önemli bir yer tutan propaganda kavramı, günümüz kamu diplomasisi olgusunun temelini oluşturmaktadır (Yağmurlu, 2007: 24).

Kamu diplomasisinin propaganda ile benzer noktalarından biri onun da resmi, planlı ve maksatlı bir faaliyet biçimi olmasıdır (Purtaş, 2013: 4). Ayrıca kamu diplomasisinin dışa yönelik propaganda, siyasi pazarlama ve kültürel diplomasi gibi birçok boyutu içermesi (Güner, 2018: 78) propaganda ile benzer noktalara ışık tutmaktadır.

Fakat propaganda kavramının giderek yalan, hilekarlık, manipülasyon ve hatta beyin yıkama faaliyetleriyle özdeş hale gelmesi sebebiyle kamu diplomasisi terimi, propagandanın yerine kullanılmaya başlanmıştır (Say, 2015: 35). Bununla birlikte kamu diplomasisi ile propaganda faaliyetleri arasında bazı farklar bulunmaktadır.

Örneğin, kamu diplomasisinde genel olarak hedef toplumun kanaat önderlerini etkileme amacı varken, propaganda faaliyetinde temel ölçü aydın değil, ortalama insandır (Özdağ, 2015: 26). Kamuoyuna tek yönlü bir bilgi aktarımı, onları yönlendirmeye ve kendi fikrimizi empoze etmeye dayalı bir iletişim biçimi propaganda niteliği taşıyacağı için kamuoyları tarafından tepkiyle karşılanma ihtimali yüksektir. Ancak karşılıklı anlama ve anlatma, dinleme ve konuşma yöntemi, hedef kamuoylarını da sürece dahil etmekte, etkili bir iletişim stratejisinin kapısını aralamaktadır. Bu yöntem ise kamu diplomasisinin kapsamı içindedir (Özkan, 2015: 14).

Propagandanan farklı olarak kamu diplomasisinde temel amaç sadece söz konusu mesajların yabancı kamuoylarına verilmesi değil, karşılıklı iletişimin kurulmasıdır. Geri bildirim dayandırmayan bir kamu diplomasisi stratejisinin orta ve uzun vadede başarısız olma olasılığı yüksektir (Oktay, 2012: 128). Yani kamu diplomasisi, propaganda gibi tek taraflı değil, yabancı tarafları da etkileyecek iki taraflı bir iletişim stratejisidir (Yanardağoğlu, 2014: 116).

Kamu diplomasisinin kapsam ve alanına bazı noktalarda eleştiriler gelmektedir. Örneğin Say'a (2015: 27) göre kamu diplomasisi, nüfuz mekanizması çerçevesinde siyasal emperyalizmi, kültür emperyalizmini ve iletişim emperyalizmini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ve birçok ülkede toplumun eğitilmiş üyeleri ve uzmanlar, değişmez biçimde, kamu diplomasisini, propaganda faaliyetlerinin kamufle edilmesi için kullanılan bir etiket olarak görmektedirler (Say, 2015: 32). Fakat 21. yüzyılın en önemli trendlerinden biri olarak kabul edilen kamu diplomasisi için propagandanın ahlaklı hali, şeklinde görüşler genel paradigmayı yansıtmaktadır.

Sonuç

En az iki karşıt iradenin düellosu şeklinde ifade edebileceğimiz savaş kavramı ve savaşın anti-tezi olarak yorumlayabileceğimiz diplomasi olgusu, insanlık tarihi ile paralellik gösteren fenomenlerdir. Müzakere etme, pazarlıkları sürdürme, barışçıl yollarla anlaşmazlıkları çözüme kavuşturma sanatı olarak ifade edilen diplomasi, çeşitli alt başlıklara ayrılmaktadır. Psikolojik faaliyetler kapsamında değerlendirilen propaganda ile propogandanın bir ürünü olan kamu diplomasisi bahsedilen alt başlıklardan bazılarını oluşturmaktadır. Geleneksel savaş yöntemlerinin sonuç vermediği durumlarda veya savaş ortamının toplumlar üzerinde yarattığı ağır tahribat nedeniyle, özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrasında ve günümüzde cephesel savaşlar yerini diplomatik temaslara ve psikolojik hareket konseptlerine bırakmıştır.

Kamu diplomasisi, geçmişinde propoganda olan ve propoganda ile aynı kökten beslenen bir faaliyet olmasına rağmen, söz konusu iki olgu; çeşitli nüanslar bağlamında birbirlerinden ayrılmaktadır. Propaganda günümüzde, olumsuz anlamda kullanılan bir çeşit manipülasyon aracı şeklinde görülürken, kamu diplomasisi hedef toplumun sözler ve imajlar vasıtasıyla etkilenmesi amacı taşır. Fakat propoganda ve kamu diplomasisi genellikle birbirlerinin yerine kullanılmakta, kamu diplomasisinden bahsedilirken propoganda temelli yaklaşımlar benimsenmektedir. Aynı kökten gelmeleri kamu diplomasisi ile propogandanın aynı anlamda kullanılmalarını beraberinde getirmemelidir. Literatürde ve resmi temaslarda, doğru olmayan bu yaklaşımların sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. Oysa propoganda; planlı, programlı fakat tek taraflı yapılan bir faaliyettir. Kamu diplomasisinde ise ikna etme ve karşılıklı etkileşim kurabilme amacı ön plandadır. Kamu diplomasisinde temel olarak hedef toplumun kanaat önderini veya stratejik bir kurumunu etkileme amacı varken, propogandanın asıl hedefi ortalama insan gruplarıdır. Kamu diplomasisinde propogandadan farklı olarak yalnızca planlanan mesajların iletilmesi değil, nitelikli bir diyalog kurulabilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla kamu diplomasisinde etkili iletişim sağlayabilme gayesi vardır.

Kamu diplomasisi, devletler kanalıyla yürütüldüğünde aktarılan mesajlar genellikle propoganda şeklinde algılanmakta ve etki gücü minimal seviyeye inmektedir. Çünkü kamuoylarında devletlerin sicil kayıtları çok parlak görülmemektedir. Dolayısıyla devletle koordineli olmak üzere sivil oluşumlar üzerinden gerçekleştirilen kamu diplomasisi faaliyetlerinin daha etkili sonuçlar vereceği düşünülmektedir. Ayrıca kamu diplomasisinin en hayati özelliği söylem ile eylemin veya teori ile pratiğin birbirini tamamlamasıdır. İnandırıcılığını kaybeden kamu diplomasisi hedef toplum tarafından propoganda muamelesine tabi tutulacaktır.

ABD'nin gerçekleştirdiği eğitim ve kültürel değişim programları, Türkiye'nin medyayı kullanarak TRT World gibi TV kanalları ile ve Türk dizilerini dışarıya ihraç etme yolu ile etkili iletişim kurma çabaları, Güney Kore'nin yabancı kamuoylarını etkileme amacıyla ünlüler vasıtasıyla

kültürünü tanıtmaya faaliyetleri, devletle koordineli olarak gerçekleştirilen sivil tandanslı kamu diplomasisi faaliyetlerine örnek olarak gösterilmektedir.

Sonuç olarak küreselleşmeyle birlikte iletişim ve teknoloji alanlarında görülen yüksek atılım ve gelişme, klasik diplomatik temasların dönüşüm geçirmesine neden olmuştur. Devletlerarası temasları sağlayan diplomatların yerine STK'lar, medya kuruluşları, kanaat önderleri gibi olgular geçmiş, sosyal medya hesapları diplomatik yazışmaların merkezi haline gelmiştir. Facebook ve Twitter gibi uygulamalar eliyle dakikalar içinde uluslararası gelişmeler aktarılmakta, farklı toplumlar ve devletler etkilenebilmektedir. Devlet kanadından ziyade sivil oluşumlar tarafından gerçekleştirilen bu faaliyetler propaganda olarak değil, kamu diplomasisi olarak ifade edilmektedir. Hedeflerinin ve etki alanının geniş olması sebebiyle 21. yüzyılın diplomasi trendi olarak kamu diplomasisi faaliyetleri tercih edilmektedir.

Kaynakça

- Acar, Demet, Ş. (2006), “Küreselleşen Dünyada Diplomasi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9.1-2, ss.417-440
- Alagöz, Emine, A. (2013), “Bir Kamu Diplomasisi Örneği Olarak Güney Kore”, BİLGESAM, <http://www.bilgesam.org/incele/124/-bir-kamu-diplomasisi-ornegi-olarak-guney-kore/#.XdL_JtIzbDc> [Erişim Tarihi: 18.11.2019]
- Armağan, Ahsen, (1999), “Siyasal Bir İletişim Türü Olarak Propaganda”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:9, ss. 417-426
- Avşar, Servet, (2002), “Teoride ve Pratikte Propaganda”, *Avrasya Dosyası-İstihbarat Özel*, 8.2, ss. 65-79
- Aydın, Nurullah, (2014), *Türkiye'nin İç ve Dış Tehditlerine Stratejik Bakış*, Parola Yayınları, İstanbul
- Bahşi, Faruki, A. (1977), *Haberalma-Propaganda-Yıkıcı Faaliyetler*, Sermet Matbaası, İstanbul
- Barlas, Mustafa, (2008), “Önleyici Kollukta Psikolojik Operasyonlara Karşı Önlemler”, *21.Yüzyıl Dergisi*, ss.211-226
- Bayramoğlu, Fuat, (2011), “Diplomasi ve Kültür”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1, ss.19-36
- Bektaş, Arsev, (2002), *Siyasal Propaganda-Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları*, Bağlam Yayınları, İstanbul
- Boztepe, Veli, (2016) “Bir Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Türkiye'deki Çin Medyası”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16.4, ss.93-110
- Brown, J.A.C. (1992), *Siyasal Propaganda*, (Çev. Yusuf Yazar), Ağaç Yayıncılık, İstanbul
- Cull, N. J. (2006), “Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of A Phrase”, USC Center on Public, <<https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase>>, [Erişim Tarihi: 21.03.2019]
- Çatal, Betül, (2015), *Küresel Diplomasi: Prexenos'tan Dijital Diplomasiye*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya
- Çınar, Yusuf, (2014), “Diplomasinin Doğuşu ve Gelişimi”, Ed. Arif Behiç Özcan ve Yusuf Çınar, *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, Hükümdar Yayınları, İstanbul
- Daban, Cihan, (2017), “Uluslararası İlişkilerde Siyasal Aktörler, Bürokrasi ve Jeopolitik Bağlamında Diplomasi: Türkiye Cumhuriyeti Örneği”, *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2.2, ss.22-50
- Dağ, Ahmet, E. (2016), *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, Vadi Yayınları, İstanbul
- Dobb, W. Leonard, (1973), “Goebbels'in Propaganda İlkeleri”, Çev. Ünsal Oskay, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 3.23, ss.337-366, Ankara
- Ekşi, Muharrem, (2017), “Türkiye'nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi: Yeni Araç ve Mekanizmalar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17.1, ss.9-19
- Eslen, Nejat, (2003), *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, Q-Matris Yayınları, İstanbul
- Fan, Ying, (2008), “Soft Power: Power of Attraction or Confusion?”, *Place Branding and Public Diplomacy*, 4.2, p.147-158
- Giddens, Anthony, (2005), *Ulus Devlet ve Şiddet*, Çev. Cumhur Atay, Devrin Yayınları, İstanbul
- Gökırmak, Mert, (2012), “Küreselleşen Dünyada Diplomasi: Kamu Diplomasisi” ss.1-18, <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/Kamu_Diplomasisi-Mert_Gokirmak.pdf> [Erişim Tarihi: 23.03.2019]
- Güler, Rıza, (2018), *Stratejik İletişim: Güvenlik Odaklı Algı Yönetimi Paradigmaları*, Karakum Yayınevi, Ankara
- Güner, Sevda, (2018), *Küresel Siyasette Psikolojik Savaş*, İşaret Yayınları, İstanbul
- Halter, Ed, (2009), *Savaş Temalı Oyun Kültürü*, Çev. Taner Gezer, Yakamoz Yayınları, İstanbul

- İskit, Temel, (2018), *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Johnson Stephen ve Dale, Helle, (2003), “How to Reinvigorate US Public Diplomacy”, The Heritage Foundation, p.1-14, <<https://www.heritage.org/defense/report/how-reinvigorate-us-public-diplomacy>> [Erişim Tarihi: 28.03.2019]
- Kalelioğlu, Oğuz, (2002), ‘Psikolojik Harp İstihbaratı’, *Avrasya Dosyası-İstihbarat Özel*, 8.2, ss.100-108
- Kalm, İbrahim, (2011), “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, *Perception*, XVI.3, p.5-23
- Kalm, İbrahim, (2012), “Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi”. *Kamu Diplomasisi*, (Ed: Abdullah Özkan-Tuççe Ersoy Öztürk), TASAM Yayınları, İstanbul
- Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Kuruluş Genelgesi, (30.01.2010), <<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130-19.htm>>, [Erişim Tarihi: 23.03.2019]
- Kelley, John, Robert, (2009). “Between “Take-offs” and “Crash Landings”- Situational Aspects of Public Diplomacy”, *Handbook of Public Diplomacy*, (Ed: Nancy Snow and Philip M. Taylor), Routledge, p.72-86
- Kodaman Timuçin ve Akçay, Ekrem Yaşar, (2010), “Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye’ye Bıraktığı Miras”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, ss.75-92
- Köksoy, Ergün, (2014), “Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler İlişkisi: Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Marmara İletişim Dergisi*, 22, ss.211-231
- Kumkale, Tahir, T. (2007), *Derin Devlet Nedir?*, Pegasus Yayınları, İstanbul
- Kurtaran, Uğur, (2015), “Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar İle Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler Üzerine Bir Değerlendirme”, *OTAM*, 38, ss.107-139
- Laswell, Harold, D. (1973), *Propaganda Technique in World War*, The MIT Press, Cambridge
- Le Bon, Gustave, (2017), *Kitleler Psikolojisi*, Yason Yayıncılık, Ankara
- Linebarger, Paul, M.A. (2015), *Psychological Warfare*, Pickle Partners Publishing, Kingston-USA
- Ney, Virgil, (2019), *Gerilla Harbi ve Propaganda*, Haz. Mehmet Mert Çam, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- Nye, Joseph S., (1990), “Soft Power”, *Foreign Policy*, 80, Twentieth Anniversary, pp.153-171
- Nye, Joseph S., (2003), *Amerikan Gücünün Paradoksu*, Çev. Gürol Koca, Literatür Yayıncılık, İstanbul
- Nye, Joseph, (2005), *Yumuşak Güç*, Çev. Rayhan İnan Aydın, Elips Kitap, Ankara
- Oktay, Emel, (2012), “NATO’nun Dönüşümü ve Kamu Diplomasisi’nin Artan Rolü”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34, ss. 125-149
- Öymen, Onur, (2016), *Arka Plan Teröre Yön Verenler*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Özdağ, Ümit, (2015), *Algı Yönetimi: Propaganda-Psikolojik Savaş-Örtülü Operasyon ve Enformasyon Savaşı*, Kripto Basım Yayım, Ankara
- Özkan, Abdullah, (2015), “21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye’nin Kamu Diplomasisi İmkânları”, *TASAM*, Stratejik Rapor No:70, ss.1-29
- Özkul, Halid, (2011), *Devlet Terörü ve Ajan Provokatörler*, Destek Yayınevi, İstanbul
- Poyraz, Emel ve Dinçer Melih, (2016), “Küreselleşen Dünyada Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri”, *Intermedia International e-Journal*, 3.1, ss.30-48
- Pratkanis, Anthony ve Aronson Elliot, (2008), *Propaganda Çağı*, Çev. Nagihan Haliloğlu, Paradigma Yayıncılık, İstanbul
- Purtaş, Fırat, (2013), “Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi”, *Akademik Bakış*, 7.13, ss. 1-14.

- Qualter, H. Terence, (1980), “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, Çev. Ünsal Oskay, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1.35, ss.255-307, Ankara
- Reiss, Curt, (1949), *Topyekun Casusluk*, Çev. Cemal Ertung, Mehmed Sıralar Matbaası, İstanbul
- Sander, Oral, (2008), *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, İmge Yayınları, Ankara
- Saunders, Frances Stonor, (2004), *Parayı Verdi Düdüğü Çaldı: CIA ve Kültürel Soğuk Savaş*, Çev. Ülker İnce, Doğan Kitap, İstanbul
- Say, Seyfi, (2015), “Propaganda için Kullanılan Bir Örtmece Olarak Kamu Diplomasisi Kavramı”, *İnsan&İnsan*, 4, ss.22-44
- Topur, Tuncer, (2006), *Küreselleşme, Jeopolitika ve Milli Güvenlik*, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul
- Tuch, Hans, N. (1990), “Defining Public Diplomacy”, *Communicating With The World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, St. Martin's Press, New York, pp.3-11
- Tuncer, Hüner, (2002), *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ümit Yayıncılık, Ankara
- Ülker, Mehmet, Çobanoğlu, Şaban, Çakmak, Özkan, (2018), “Siyasetçi ve Bürokrat Söylem Analiziyle Kültürel Diplomasi Kavramı”, *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2.2, ss.36-52
- Versan, Rauf, (1995), “Tarih Boyunca ve Günümüzde Diplomasi”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 10, ss.89-96
- Yağmurlu, Aslı, (2007), “Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi”, *İletişim Araştırmaları*, 4.1, ss. 9-38.
- Yanardağoğlu, Eylem, (2014), “Uluslararası İletişim ve Kamu Diplomasisi: BBC Dünya Servisi Haber Merkezi Örneği”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 38, ss. 116-132.
- Yüzbaşıoğlu, Nazlı, (2018), “Türkiye En Çok Dış Temsilciliği Olan 5. Ülke”, *Anadolu Ajansı*, <<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-en-cok-dis-temsilciligi-olan-5-ulke/1058534>> [Erişim Tarihi: 18.11.2019]
- <<https://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/sirketler/02/02/mcdonalds.rusyayi.cok.sevdi/562021.0/index.html>> [Erişim Tarihi: 28.03.2019]

Algılanan Örgütsel Destek ve Çalışmaya Tutkunluk Arasındaki İlişkide Örgütsel Güvenin Aracı Rolü: Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma

Burak ÖZDEMİR¹ & Hamid Murad ÖZCAN² & Akansel YALÇINKAYA³

Özet

Çalışmanın amacı algılanan örgütsel destek ile çalışmaya tutkunluk arasındaki ilişkide örgütsel güvenin aracı rolünü incelemektir. Bu amaç doğrultusunda 228 öğretim elemanına kolayda örnekleme yöntemi ile ölçekler ve kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Çalışmada algılanan örgütsel desteği ölçmek için tek boyuttan oluşan algılanan örgütsel destek ölçeğinden; (AÖD-Ö) örgütsel güvenin ölçümünde de örgütsel güven ölçeğinden (ÖG-Ö) yararlanılmıştır. ÖG-Ö örgüte güven ve yöneticiye güven olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Çalışmaya tutkunluğun ölçümünde ise yoğunlaşma, dinçlik ve adanmışlık alt boyutlarından oluşan çalışmaya tutkunluk ölçeği (ÇT-Ö) kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Bu çerçevede keşfedici faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi ve Cronbach Alpha katsayısından yararlanılmıştır. Çalışma verilerinden elde edilen bulgular ile araştırmanın kavramsal modeli sınamıştır. Yapısal eşitlik modellemesi sonuçlarına göre algılanan örgütsel desteğin çalışmaya tutkunluğun yoğunlaşma, adanmışlık ve dinçlik alt boyutları üzerinde pozitif yönde etkisi bulunmaktadır. Ayrıca algılanan örgütsel desteğin çalışmaya tutkunluğun dinçlik boyutu üzerindeki etkisinde örgüte güven ve yöneticiye güvenin kısmi aracı etkisi bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Algılanan Örgütsel Destek, Örgütsel Güven, Çalışmaya Tutkunluk, Yapısal Eşitlik Modeli

The Mediating Role of Organizational Trust in the Relationship Between Perceived Organizational Support and Work Engagement: A Research on Academicians

Abstract

The aim of the study is to examine the mediator role of organizational trust in the relationship between perceived organizational support and work engagement. In accordance with this purpose, personal information form and scales conducted to 228 academicians by convenience sampling method. In order to measure perceived organizational trust, perceived organizational trust scale (POT-S) was used. Besides, organizational trust scale (OT-S) was applied to measure organizational trust. That scale consists of two sub-dimensions: trust in the organization and trust in the manager. Moreover to measure work engagement, work engagement scale (WE-S) that composed of three sub-dimensions; absorption, vigor and dedication was used. Validity and reliability analyzes of these scales utilized in the study. In this context, exploratory factor analysis, confirmatory factor analysis and Cronbach's Alpha coefficient were used. The conceptual model of the research was tested with the findings obtained from the study data. According to the results of the structural equation modeling, perceived organizational support has a positive effect on the absorption, dedication and vigor sub-dimensions of work engagement. In addition, the effect of perceived organizational support on the vigor dimension of work engagement has a partial mediator effect on trust in the organization and trust in the manager.

Keywords: Perceived Organizational Support, Organizational Trust, Work Engagment, Structural Equation Modeling

¹Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, bozdemir@kastamonu.edu.tr

²Arş. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, hmozcan@ogu.edu.tr

³Arş. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, akansel.yalcinkaya@medeniyet.edu.tr

Giriş

Bu çalışmada, örgütsel güvenin algılanan örgütsel destek ile çalışmaya tutkunluk (*work engagement*) arasındaki ilişkideki aracılık etkisinin akademisyen örnekleme bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. İncelemeye konu söz konusu üç örgütsel davranış yapısı da hem yerli hem de yabancı yazında son yıllarda görgül incelemelerde sıklıkla ele alınan kavramlar olmakla birlikte, çalışmada kurulan model bağlamında nadiren analiz edilmişlerdir. Bu hususu çalışmanın bağlamı olan akademik eğitim örgütleri açısından değerlendirdiğimizde, çalışmanın daha önce hem kuramsal hem de görgül bakımdan pek ilgi görmemiş bir mevzuda katkı sağlama amacının da söz konusu olduğu zikredilebilir.

Çalışmada, kuramsal açıdan Blau'nun (1964) sosyal mübadele (*social exchange*) kuramı ile Gouldner'in (1960) karşılıklılık normu (*norm of reciprocity*) kuramından temellenerek kurgulanmıştır. Gouldner (1960) karşılıklılık normuna ilişkin kaleme aldığı aynı adlı çalışmasında, esasında sosyal teori bağlamında işlevselci paradigmadaki birtakım boşlukları ifade ederek kuramını inşa etmiştir. Gouldner'a (1960) göre ahlaki bir norm olarak karşılıklılık normuna göre insanlar kendilerine yardımcı olanlara yardım etmelidir ve insanlar kendilerine yardımcı olanlara zarar vermeyen davranışlarda bulunmalıdır (Gouldner 1960: 171). Blau (1964) da benzer şekilde, bireyler ve gruplar arasındaki ilişkilere dayalı sosyal süreçleri açıklamak üzere sosyal mübadele kuramını geliştirmiştir. O mübadeleye konu ilişkileri sosyal ve ekonomik ilişkiler olarak ikiye ayırmış ve aralarındaki temel ve en önemli farklılığın sosyal mübadelelerin belirlenmemiş yükümlülükleri gerektirdiğini belirtmiştir (Blau 1964: 93).

Çalışma bu bölüm olan giriş bölümü dahil beş bölüm şeklinde yapılandırılmıştır. İzleyen bölümde, çalışma kapsamında incelenecek örgütsel davranış yapılarıyla ilgili yazın bilgisi verilecek, daha sonraki bölümde ise çalışmadaki metodolojik tercihlerin açıklanıp detaylandırıldığı bir yöntem bölümü gelecektir. Çalışmanın dördüncü bölümünde elde edilen bulgular sunulduktan sonra, beşinci ve son bölümde ise bulgulara ilişkin değerlendirme ve sonuç kısmı ile çalışma son bulacaktır.

1. Yazın Değerlendirmesi

1.1. Örgütsel Güven

Günümüz örgütleri, örgüt paydaşlarında güven duygusu oluşturmak ve onların iş gördükleri örgüte güven duymalarını sağlamak konusunda problem yaşamaktadır. Çalışanların örgütlerine güven duymaları ve örgütleri ile ilgili iyi düşüncelere sahip olmaları konusu yönetim bilimini hayli uzun bir süredir meşgul eden bir konudur. Yapılan çalışmalarda, çalışanların örgütlerine güven duymalarının, örgütleri ile ilgili pozitif düşüncelere ve inançlara sahip olmaları üzerinde etkisinin olduğu belirtilmiştir.

Yönetim ve örgüt araştırmaları alanında güven konusunun gündeme gelişi ve esasında önemli bir gündem oluşu, Mayer vd.'nin (1995) çalışması ile birlikte olmuştur. Söz konusu bu çalışmayı aynı yıl Hosmer (1995) ve McAllister'in (1995) çalışmaları takip etmiş, 1996 yılında ise Kramer ve Tyler'in (1996) derledikleri kitap ile güven konusu yönetim ve örgüt araştırmaları bağlamında önemli bir

fenomen haline gelmiştir. Schoorman ve arkadaşlarına (2007) göre güven, ruhsal bir durum olmakla birlikte, kişiye özgü bir durumdur ve ilişkilerin bir görünümüdür. Bu yönüyle de, kişiler ve ilişkiler bağlamında çeşitlenmektedir (Schoorman vd. 2007: 344). Kramer ve Tyler'in (1996) derlediği kitaptaki bölümlerinde, Cummings ve Bromiley (1996) güveni, *“bir kişinin veya bir grubu oluşturan kişilerin diğer kişi veya gruba (a) açık veya açık olmayan taahhütlere uygun iyi niyetli davranma gayreti, (b) ne olursa olsun, görüşmelerde önceden belirlenmiş taahhütlerde dürüst olma, (c) uygun fırsatlar olduğunda bile diğer tarafın durumundan çok fazla çıkar sağlamama inancı veya grubun ortak inancı”* şeklinde tanımlamışlardır. Güvene ilişkin tüm tanımlama ve kavramsallaştırmaların tamamına yakınının imlediği nokta, güvenin başkalarının davranışına ilişkin olumlu bir beklentiye dayalı psikolojik bir durum olduğudur (Kramer ve Lewicki 2010: 247). Bu bağlamda örgüt içindeki güven inceleme konusu olduğunda karşımıza yöneticiye güven ve örgüte güven olmak üzere iki boyut çıkmaktadır (Çubukçu ve Tarakçıoğlu 2010: 58). Yöneticiye güven, çalışanın yöneticinin sözlerini tutacağına, tutarlı ve eşit davranacağına, net ve doğru yanıtlar vereceğine ilişkin inancı ifade ederken (Candan 2014: 895) örgüte güven, çalışanların örgüte karşı hissettikleri kişisel güvelerini genellemeleri ile ortaya çıkmaktadır (Biçkes ve Yılmaz 2017: 305).

Örgütsel güven yazını incelendiğinde, Türkiye'deki örgütlerin örgütsel güven araştırmaları için önemli bir araştırma bağlamı olduğu ve ülkemizdeki örgütlerde çalışanların örgütsel güven düzeyleriyle ilgili hayli olgun ve birikmiş bir literatürün olduğu söylenebilir. Yerli yazındaki çalışmalardan birinde, Polat ve Celep (2008) öğretmenler üzerine yaptıkları araştırmada örgütsel adalet, örgütsel güven ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının ve bütün alt boyutlarının birbiri ile olumlu ilişkide bulunduğunu bulgulamıştır. İşcan ve Sayın (2010) ise, Türkiye'nin önde gelen firmalarından birinde yaptıkları araştırmada, örgütsel adalet, iş tatmini ve güven arasında pozitif bir ilişki elde etmişlerdir. Demirel'in (2008), İstanbul'da tekstil sektöründe faaliyet gösteren bir firmada örgüt ve yöneticiye olan güvenin duygusal bağlılık ve devamlılık bağlılığını olumlu etkilediği ve aralarında pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu; örgüt ve yöneticiye olan güven ile zorunlu bağlılık arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Bute (2011) ise, etik iklimin örgütsel güven ve bireysel performans üzerinde olumlu etkilere sahip olduğu bulgulamıştır. Tokgöz ve Aytemiz Seymen (2013), sağlık bağlamında bir araştırma gerçekleştirerek örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkiye ulaşımlardır.

Bir kısmını burada özetlemeye çalıştığımız zengin yerli örgütsel güven yazınına karşın, araştırmacıların örgütsel güven fenomeninin akademik örgütlerdeki görünümüne ilişkin görgül ilgilerinin yoğun olduğu söylenemez. Yapıla geniş kapsamlı yerli yazın taramasında, akademik bağlama ilişkin örgütsel güven çalışmalarının hayli sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Söz konusu sınırlı çalışmalardan birinde, Öztürk (2007) Türk akademisyenlerinin yöneticilerine duydukları güvenin örgütsel adalet davranışları ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasında aracılık ettiğini bulgulamıştır. Devlet üniversitesinde çalışan akademik personel bağlamında gerçekleştirilen bir diğer çalışmada,

Karaca Çakınberk ve arkadaşları (2014) ise, akademisyenlerin örgütsel güven algıları ile örgütsel sessizlik davranışları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin mevcut olduğunu ortaya koymuşlardır. Aybar ve Marşap (2018) da, İstanbul ilindeki devlet ve vakıf üniversitelerinde görev yapan akademisyenlerin örgütsel politika algılarının ve örgütsel güven düzeylerinin, örgütsel bağlılık düzeylerini etkileyen belirleyici değişkenler olduğu sonucuna ulaşmıştır.

1.2. Örgütsel Destek

Algılanan örgütsel destek kavramı, ilk olarak 1986 yılında Eisenberger vd. (1986) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarla geliştirilen ve çalışanların katkılarının ve iyi olma durumlarının çalıştıkları örgüt tarafından değer görmesi ve umursanması olarak kavramsallaştırılmıştır (Eisenberger vd. 1986: 500; Rhoades ve Eisenberger 2002: 698). Eisenberger vd. (1986) tarafından geliştirilen örgütsel destek kuramına göre, algılanan örgütsel desteğin gelişimi çalışanların örgütlerine insanî (*humanlike*) özellikler atfetme eğilimi tarafından desteklenmektedir (Rhoades ve Eisenberger 2002: 698).

Kökenlerini Blau'nun (1964) sosyal değişim kuramı ile Gouldner'ın (1960) karşılıklılık normu kuramından alan örgütsel destek kuramına göre, yüksek düzeyde algılanan örgütsel desteğin örgüte bağlılığı artırdığı belirtilmektedir (Allen vd. 2003: 99-100). Algılanan örgütsel desteğin çeşitli sayıda önemli iş değişkeniyle ilişkili olduğu belirtilmekte birlikte, örgütsel destek yazınında ki görgül araştırmalar, örgütsel desteğin öncülleri arasında (1) örgütün adalet ve politikalarına ilişkin algılar (Cropanzano vd. 1997; Moorman vd. 1998), (2) iş şartları (*job conditions*) (Eisenberger vd. 1999), (3) yönetici desteği (Settoon vd. 1996; Wayne vd. 1997) ve (4) insan kaynakları yönetimi pratikleri (Wayne vd. 1997) gibi unsurların bulunduğunu göstermektedir.

Yerli yazındaki örgütsel destek çalışmalarının özellikle 2000'li yıllarla birlikte artışa geçtiği görülmektedir. Demircan Çakar ve Yıldız (2009), yaptıkları araştırmada çalışanların adalet algılarının algılanan iş tatminin üç boyutu ile ilişkisinde algılanan örgütsel desteğin tam ve kısmi aracı değişken etkisine sahip olduğunu bulgularken; Turunç ve Çelik (2010) ise savunma sanayinde gerçekleştirdikleri çalışmada çalışanların algılanan örgütsel desteğin ve iş stresinin örgütsel özdeşleşmeyi anlamlı olarak etkilediğini ve örgütsel özdeşleşmenin hem iş performansını anlamlı olarak etkilediğini hem de algılanan örgütsel destek ile iş performansı arasında tam aracılık rolü üstlendiğini tespit etmişlerdir. Tokgöz (2011), çalışması sonucunda örgütsel sinizm ile örgütsel adalet arasında kuvvetli düzeyde ve örgütsel sinizm ile örgütsel destek arasında orta düzeyde ilişkiler tespit etmiştir. Eser (2011) de, örgütsel güven ile örgütsel destek arasındaki ilişkileri incelediği çalışmasında, güven eğilimi ile algılanan örgütsel destek arasında düşük düzeyde pozitif ve anlamlı bir saptamıştır.

1.3. Çalışmaya Tutkunluk

Çalışmaya tutkunluk, son yıllarda popüler olan pozitif bir örgütsel davranış yapısı olsa da, ilk olarak iş dünyası ve danışmanlık sektöründe daha sonra ise akademide kullanılan bir kavram olagelmıştır (Schaufeli ve Bakker, 2010). Esasında, çoklu roller sebebiyle çalışanların motive edilerek işlerine adanmalarının sağlanması örgütler açısından klasik sorunlardan biridir (Rothbard 2001: 655). Kavramsal olarak, çalışmaya tutkunluk pozitif bir ruh hali olup kuvvet, adanma ve kendini verme ile karakterize olmaktadır (Schaufeli vd. 2002: 74; Bakker ve Demerouti 2008: 209-210). Kahn (1990: 694) ise çalışmaya tutkunluğu, örgüt üyelerinin kendi öz benliklerini işteki rollerine göre kullanmaları şeklinde kavramsallaştırmıştır. Yazında, çalışmaya tutkunluğun bir pozitif örgütsel davranış yapısı olduğuna vurgu yapacak şekilde, bağımsız ve tükenmişliğin tam karşıtı bir kavram olduğunu altı çizilmektedir (Bakker vd. 2011: 188). Çalışmaya tutkunluğun yoğunlaşma, adanmışlık ve dinçlik olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır (Turgut 2011: 156). Dinçlik zihinsel açıdan güçlü ve enerjik olmayı; yoğunlaşma bireyin çalışma esnasında keyif alması ve mutlu bir şekilde işini getirmesini; adanmışlık ise bireyin işini ciddiye alarak işini coşku ile yerine getirmesi ve işinden gurur duymasını ifade etmektedir (Özsoy vd. 2013: 61-62).

Yazındaki pek çok çalışma çalışmaya tutkunluğun bireysel ve örgütsel düzeyde pozitif sonuçları olduğunu göstermektedir (Bakker vd. 2007: 274). Bu bağlamda, çalışmaya tutkunluğun tek başına dahi pozitif bir deneyim olduğu (Schaufeli vd. 2002); iyi bir sağlık durumu ve pozitif iş etkisi ile yakından ilgili olduğu belirtilmektedir (Demerouti vd. 2001; Rothbard, 2001). Bir başka çalışmada ise, çalışmaya tutkunluğun stresli çalışma durumundan kurtulmada bireylere yardımcı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Britt vd. 2001). Buna ek olarak, çalışmaya tutkunluğun örgütsel bağlılık ile pozitif bir ilişkisi olduğu (Demerouti vd. 2001) ve çalışan performansını olumlu yönde etkilemesinin beklendiği vurgulanmaktadır (Kahn, 1990). Yazında yer alan bir diğer dikkate değer çalışmada ise, Hallberg ve Schaufeli (2006) çalışmaya tutkunluğun bir örgütsel davranış yapısı olarak örgütsel bağlılık ve işe bağlılıktan farklı bir yapı olup olmadığını incelemişler ve söz konusu bu üç yapının farklı örgütsel yapılar olduğu bulgusunu elde etmişlerdir.

Yerli yazına çalışmaya tutkunluk çalışmaları bağlamında bakıldığında, kavramın ve bu bağlamda yazının yeni yeni gelişmekte olduğu söylenebilir. Örneğin, Köse (2016) çalışmasında cinsiyet, medeni durum, yaş, branş ve eğitim durumlarının öğretmenlerin işe adanma durumlarına bir etkisi bulunmazken, kıdem değişkeninin etkisinin pozitif olduğunu bulgulamıştır. Turgut (2011) ise, iş yükü ile esnek çalışma saatlerinin çalışmaya tutkunlukla ilişkilerinde iş-aile çatışmasının aracı değişken olarak kısmi bir ilişkiden bahsetmektedir. Çalışkan (2014) da, pozitif örgütsel davranış değişkenlerinin, çalışmaya tutkunluk üzerinde pozitif yönlü, anlamlı bir açıklayıcı güce sahip olduğunu belirtmektedir. Özer ve arkadaşları (2015), çalışanların çalışmaya tutkunluk düzeylerinin eğitim durumları, mesleki statüleri ve cinsiyetlerine göre farklılık gösterdiği ancak toplam çalışma süresi, yaş ve medeni durum bakımından çalışanların çalışmaya tutkunluk düzeyleri açısından bir farklılık yaratmadığı saptanmıştır.

1.4. Örgütsel Güven ile Örgütsel Destek İlişkisi

Yazındaki örgütsel güven ile örgütsel destek ilişkisini inceleyen çalışmaların bulgularının büyük çoğunluğu, iki değişken arasında anlamlı ve olumlu bir ilişki olduğunu bize göstermektedir. Örneğin Eğriboyun (2013; 2015), öğretmenler üzerine yaptığı çalışmada örgütsel güven ile örgütsel destek arasında olumlu bir ilişki bulgulamıştır. Ateş vd. (2017) de, örgütsel güven ile örgütsel destek arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir. Yılmaz (2014) da benzer şekilde, Eskişehir'deki liselerde görev yapan öğretmenler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada örgütsel güven ve örgütsel destek arasında olumlu bir ilişki tespit etmiştir. Lau (2010) ise, Midwestern eyaletindeki bir üniversitede çalışan idari personel üzerinde yaptığı çalışmada örgütsel destek ile örgütsel güven arasında anlamlı bir ilişki tespit etmiştir.

1.5. Örgütsel Destek ile Çalışmaya Tutkunluk İlişkisi

Algılanan örgütsel destek ile çalışmaya tutkunluk yapıları arasındaki ilişki yazında sıklıkla görgül olarak incelenen ve bulguları bağlamında tartışılan bir ilişkidir. Bu bağlamda örneğin İnce'nin (2016) çalışması dikkat çekicidir. Çalışanların örgütsel destek algılarının çalışmaya tutkunluk üzerindeki etkisinde yönetici desteğinin aracılık rolünü inceleyen İnce (2016), örgütsel desteğin, çalışmaya tutkunluk ve yönetici desteği üzerinde etkili olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Işık ve Kama (2018) ise, benzer bir desenle tasarladıkları çalışmalarının sonucunda, örgütsel desteğin, çalışmaya tutkunluk ve iş gören performansı üzerinde etkili olduğu ortaya koymuşlardır. Öğretmenler üzerine gerçekleştirdikleri çalışmalarında Meriç ve arkadaşları (2019) da, algılanan örgütsel destek ile çalışmaya tutkunluk arasında olumlu bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Öğretmenler bağlamında gerçekleştirilen bir diğer çalışmada Uzunbacak vd. (2018), lider-üye etkileşimi ile yenilikçi iş davranışı ilişkisinde algılanan örgütsel desteğin düzenleyici, çalışmaya tutkunluğun ise kısmi aracı rolü olduğu bulgusunu elde etmişlerdir. Son olarak Şahin (2015) ise, presenteeism ve algılanan örgütsel desteğin çalışmaya tutkunluğu olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

1.6. Örgütsel Güven ile Çalışmaya Tutkunluk İlişkisi

Yazında yer alan çalışmalarda örgütsel güven değişkeni ile çalışmaya tutkunluk arasında pozitif bir ilişki olduğu yani çalışanın güven düzeyi yükseldikçe işine daha fazla adandığı görülmektedir. Örneğin, Öz (2016) örgütsel güven ve çalışmaya tutkunluk ile örgütsel özdeşleşme arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişki tespit etmişken; Altunay (2017) da öğretmenlerin örgütsel adanmışlık düzeyleri ile örgütsel güven düzeyleri arasında olumlu yönde orta düzeyde bir ilişki bulmuştur. Öğretmenler üzerine gerçekleştirilen bir diğer çalışmada da Altunel (2015) örgütsel güven ve örgütsel adanmışlık arasında pozitif yönlü ilişkilerin olduğunu saptamıştır. Taşlıyan vd.'nin (2016) gerçekleştirdikleri bir diğer çalışmada yazına paralel şekilde, örgütsel güven arttıkça çalışmaya tutkunluk düzeyinin de arttığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde Uzun (2011) da çalışanların örgütsel güven düzeyleri arttıkça adanmışlıklarının arttığını ortaya koymuştur.

Değişkenler arasındaki ilişkilerin yazın incelemesi yapılmasının ardından çalışmaya ait hipotezler aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

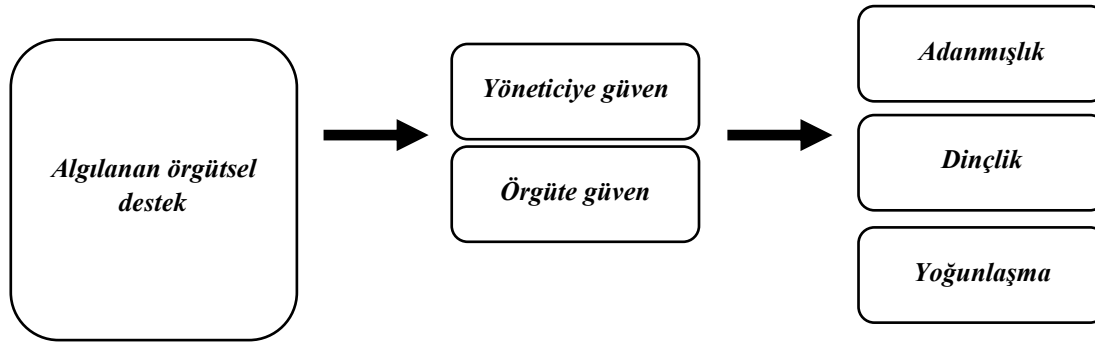
H₁: Çalışanların algılanan örgütsel destek düzeyleri çalışmaya tutkunluk alt boyutlarını (adanmışlık, yoğunlaşma ve dinçlik) pozitif etkiler.

H₂: Çalışanların algılanan örgütsel destek düzeyleri örgütsel güven alt boyutlarını (örgüte güven ve yöneticiye güven) pozitif etkiler.

H₃: Çalışanların örgütsel güven düzeyleri (örgüte güven ve yöneticiye güven) çalışmaya tutkunluk alt boyutlarını (adanmışlık, yoğunlaşma ve dinçlik) pozitif etkiler.

H₄: Çalışanların algılanan örgütsel destek düzeylerinin çalışmaya tutkunluk alt boyutları (adanmışlık, yoğunlaşma ve dinçlik) üzerindeki etkisinde örgütsel güven alt boyutlarının (örgüte güven ve yöneticiye güven) aracılık rolü vardır.

Şekil 1, yazın taraması ve hipotezler doğrultusunda oluşturulan çalışmanın kavramsal modelini sunmaktadır.

Şekil 1. Kavramsal model

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli ve Örneklem/Çalışma Grubu

Nicel araştırma deseninde tasarlanan bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılarak algılanan örgütsel destek, örgütsel güven ve çalışmaya tutkunluk değişkenleri arasındaki yordayıcı ilişkiler incelenmiştir.

Çalışmanın örneklem çatısını Türkiye’de çalışan öğretim elemanları oluşturmaktadır. 2018-2019 öğretim yılı istatistikleri incelendiğinde (Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2019) Türkiye’deki öğretim elemanı sayısının 166225 olduğu görülmüştür. Bu sayıya ulaşmak zaman ve bütçe darlığı nedeni ile oldukça zor olduğundan çalışmada kolayda örneklem yöntemi ile 228 öğretim elemanından veriler toplanmıştır. Örneklem büyüklüğünün gözlenen değişken sayısının en az beş katı olması gerektiği (Gorsuch, 1983; Bryman ve Cramer, 2001) bilinmektedir. Çalışmada gözlenen

değişken sayısı dikkate alındığında 228 katılımcıdan toplanan veri istatistiksel analizler için yeterli düzeydedir.

Çalışmaya katılan öğretim elemanlarının %64,9'u (148) erkek ve %35,1'i (80) kadın; %63,2'si (144) evli ve %36,8'i (84) bekar. Katılımcıların yaş ortalaması 34,93 ve standart sapması 6,16 olarak ortaya çıkmıştır (S=6,16). Katılımcıların %40,4'ü (92) araştırma görevlisi, %24,6'sı (56) öğretim görevlisi, %22,8'i (52) doktor öğretim üyesi, %7,9'u (18) doçent ve %4,4'ü (10) profesördür. Katılımcıların hizmet süreleri incelendiğinde 1-5 yıl arasında %34,2 (78), 6-10 yıl arasında %41,7 (95), 11-15 yıl arasında %12,3 (28), 16-20 yıl arasında %6,6 (15) ve 21 yıl ve üzerinde hizmet verenlerin oranının %5,3 (12) olduğu görülmektedir. Son olarak 216 öğretim elemanı devlet üniversitelerinde 12 öğretim elemanı ise vakıf üniversitelerinde görev almaktadır.

2.2. Veri Analiz Teknikleri

Araştırma verilerinin tek değişkenli normal dağılımı çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılarak incelenmiştir. Bu değerlerin -2 ile +2 arasında yer alması normal dağılım için yeterlidir (George ve Mallery, 2010).

Çalışmada yer alan her bir ifadeye ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri ele alınmıştır. Algılanan örgütsel destek ölçeğine ait ifadeler incelendiğinde en düşük çarpıklık değerinin -,454 ve en yüksek çarpıklık değerinin ,400 olduğu görülmektedir. Yine en düşük basıklık değeri -1,175 ve en yüksek basıklık değeri -,541 olarak belirlenmiştir. Örgütsel güven ölçeğine ait ifadeler değerlendirildiğinde en düşük çarpıklık değerinin -,502 ve en yüksek çarpıklık değerinin ,184 olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca en düşük basıklık değeri -1,127 ve en yüksek basıklık değeri -,851'dir. Son olarak çalışmaya tutkunluk ölçeğinin ifadelerine ait en düşük çarpıklık değerinin -1,395 ve en yüksek çarpıklık değerinin -,054; en düşük basıklık değerinin -,758 ve en yüksek basıklık değerinin 1,924 olduğu belirlenmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Çalışma verilerinin elde edilmesinde kişisel bilgi formu, Algılanan Örgütsel Destek Ölçeği (AÖD-Ö), Örgütsel Güven Ölçeği (ÖG-Ö) ve Çalışmaya Tutkunluk Ölçeği (ÇT-Ö) kullanılmıştır.

Algılanan Örgütsel Destek Ölçeği (AÖD-Ö) 16 ifadeden oluşmaktadır. Ölçek, Eisenberger vd. (1986) tarafından geliştirilmiş ve Akın (2008) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin orijinali 36 ifadeden oluşmaktadır. Bu çalışmada ölçeğin 16 ifadelik kısa olan modeli kullanılmıştır. Ölçeğin 16 ifadelik kısa hali alan yazında daha önce Büyükgöze, (2014); Aslan ve Güzel, (2016) tarafından kullanılmıştır. Ölçekte 2,3,5,6,9,12 ve 13 numaralı ifadeler ters kodlanmıştır. Ölçek tek faktörden oluşmaktadır. Büyükgöze (2014) çalışmasında AÖD-Ö'nün Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısını ,91 olarak elde edilmiştir. Aslan ve Güzel (2016) ise AÖD-Ö'nün Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısının ,81 olduğunu rapor etmiştir. Bu çalışmada ölçek 7'li Likert olarak kullanılmıştır.

Örgütsel Güven Ölçeği (ÖG-Ö) 12 ifadeden oluşmaktadır. Ölçek, Nyhan ve Marlow (1997) tarafından geliştirilmiş ve Demircan (2003) tarafında Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek yöneticiye güven ve örgüte güven olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. ÖG-Ö'nün Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı Yıldız (2015) tarafından yöneticiye güven alt boyutu için ,97 ve örgüte güven alt boyutu için ,87 olarak raporlanmıştır. Bu çalışmada ölçek 7'li Likert olarak kullanılmıştır.

Çalışmaya Tutkunluk Ölçeği (ÇT-Ö) 17 ifadeden oluşmaktadır. Ölçek, Schaufeli ve Dierendonck (1993) tarafından yazına kazandırılmıştır ve Turgut (2011) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin dinçlik, yoğunlaşma ve adanmışlık olmak üzere üç alt boyutu bulunmaktadır. Turgut (2011) çalışmasında bu alt boyutlar için Cronbach Alpha güvenirlik katsayılarını ölçmüş, dinçlik alt boyutu için ,81; yoğunlaşma alt boyutu için ,86 ve adanmışlık alt boyutu için ,87 olarak raporlamıştır. Bu çalışmada ölçek 7'li Likert olarak kullanılmıştır.

2.4. Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri

Keşfedici faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi ile ölçeklerin yapı geçerliği irdelenmiştir. Bunun yanı sıra Cronbach Alpha katsayısı kullanılarak ölçeklerin güvenirlikleri değerlendirilmiştir. Tablo 1, ölçeklerin keşfedici faktör analizi bulgularını ve Cronbach Alpha güvenirlik katsayılarını göstermektedir.

Tablo 1. AÖD-Ö, ÖG-Ö ve ÇT-Ö'ye Ait Keşfedici Faktör Analizi Bulguları ve Cronbach Alpha Katsayıları

Ölçek	Faktörler	Madde Sayısı	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans (%)	Cronbach Alpha (α)
Çalışmaya Tutkunluk	ÇT-Ö	15		72,370	,931
	• Adanmışlık	5	,86(A2); ,82(A4); ,77(A3); ,77(A1); ,70(A5)	25,155	,919
	• Dinçlik	5	,81(D2); ,80(D1); ,75(D4); ,71(D3); ,62(D6)	23,907	,874
	• Yoğunlaşma	5	,83(Y5); ,81(Y3); ,76(Y1); ,76(Y2); ,76(Y4)	23,307	,888
<i>KMO: ,924; Barlett: 2528,849; df=105; p<0,001</i>					
Örgütsel Güven	ÖG-Ö	12		86,423	,966
	• Örgüte Güven	4	,90(OG4); ,86(OG2); ,84(OG3); ,80(OG1)	55,375	,925
	• Yöneticiye Güven	8	,91(YG6); ,90(YG4); ,89(YG8); ,89(YG5); ,89(YG3); ,88(YG2); ,87(YG1); ,85(YG7)	31,049	,981
<i>KMO: ,938; Barlett: 3863,115; df=66; p<0,001</i>					
Algılanan Örgütsel Destek	ÖDA-Ö	16	,90(OD11); ,86(OD8); ,85(OD14); ,84(OD3); ,82(OD9); ,81(OD4); ,81(OD5); ,81(OD1); ,79(OD6); ,78(OD7); ,78(OD15); ,77(OD16); ,76(OD10); ,74(OD13); ,72(OD12); ,48(OD12)	61,900	,956
<i>KMO: ,958; Barlett: 2922,973; df=120; p<0,001</i>					

ÇT-Ö'ye ilişkin keşfedici faktör analizi bulguları incelendiğinde ÇT-Ö'nün KMO örneklem yeterliği katsayısının ,924 ve Barlett Küresellik Testi'nin ($p < ,001$) manidar olduğu görülmektedir. Örneklem büyüklüğü faktör analizi için yeterli ve ölçme aracı faktör çıkarmaya uygundur. Keşfedici faktör analizi sonucunda ilk olarak 17 ifadenin alan yazınla uygun şekilde üç faktör altında toplandığı ve toplam varyansın %69,124 olduğu görülmüştür. Ölçeğin dinçlik alt boyutuna ait ifade 5 her iki faktöre birden yüklendiği, yoğunlaşma alt boyutuna ait ifade 6 ise ilgili faktöre yüklenmediği için çıkartılarak analiz yenilenmiştir. Böylece 15 ifadenin üç faktöre ayrıldığı ve toplam varyansın %72,37'ye yükseldiği belirlenmiştir. Ölçeğin güvenilirlik değeri ise ,936'dan ,931 olarak değişmiştir. Faktörlere ilişkin Cronbach Alfa Katsayıları incelendiğinde adanmışlık alt boyutu için ,919; dinçlik alt boyutu için ,874 ve yoğunlaşma alt boyutu için ,888'dir. Dolayısıyla her bir faktör boyutunun güvenilirliği yeterli düzeydedir.

ÖG-Ö'nün keşfedici faktör analizi bulguları değerlendirildiğinde KMO örneklem yeterliği katsayısının ,938 ve Barlett Küresellik Testi'nin ($p < ,001$) manidar olduğu tespit edilmiştir. Örneklem büyüklüğü örgütsel güven değişkeninin ölçümünde ve kullanılmasında yeterli, veri yapısı da faktör çıkarmaya uygundur. Keşfedici faktör analizi sonucunda toplam varyans %86,423 olarak belirlenmiş,

12 ifade alan yazınla uyumlu şekilde yöneticiye güven ve örgüte güven olmak üzere iki alt boyuta ayrılmıştır. Ölçeğe ilişkin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı ,966'dır. Yöneticiye güven alt boyutunun güvenirlik değeri ,981 ve örgüte güven alt boyutunun güvenirlik değeri ise ,925'dir. Ölçek, yüksek güvenirliğe sahiptir.

AÖD-Ö'ye ait keşfedici faktör analizi bulguları incelendiğinde AÖD-Ö'nün KMO örneklem yeterliği katsayısı ,958 ve Barlett Küresellik Testi'nin ($p < ,001$) manidardır. Bu bulgular ölçme aracının faktör çıkarmaya uygun ve örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda keşfedici faktör analizi ile toplam varyans %61,9 olarak raporlanmıştır. 16 ifade tek faktör altında toplanırken ölçeğin yüksek güvenirliğe sahip olduğu tespit edilmiştir (Cronbach Alpha katsayısı ,956).

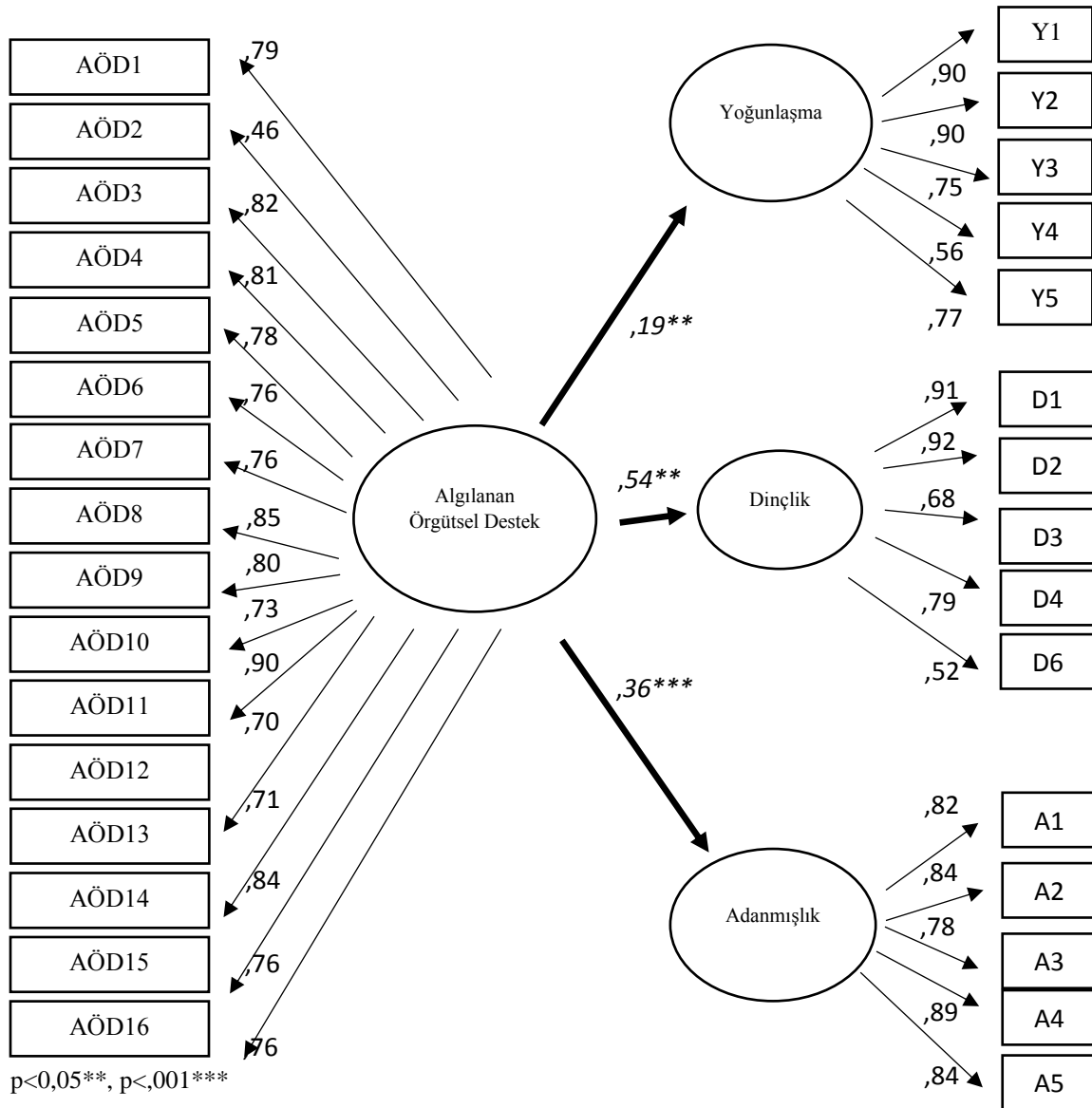
Gözlenen değişkenlerin faktör yapısının teori ve önceki ampirik bulgular ile olan uyumu doğrulayıcı faktör analizi ile irdelenmektedir (In'nami ve Koizumi, 2013). Bu çerçevede keşfedici faktör analizi ile ölçeklere ilişkin açıklanan yapılar, doğrulayıcı faktör analizi ile onaylanmıştır. Aşağıda Tablo 2, ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizine ilişkin bulgularını içermektedir.

Tablo 2. AÖD-Ö, ÖG-Ö ve ÇT-Ö'ye Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

Uyum Değerleri	X2/df	RMSEA	GFI	CFI	NFI	TLI
ÇT-Ö Uyum Değerleri	2,637 ($p < ,001$)	,085	,879	,943	,912	,931
AÖD-Ö Uyum Değerleri	3,022 ($p < ,001$)	,094	,841	,927	,895	,916
ÖG-Ö Uyum Değerleri	4,487 ($p < ,001$)	,124	,846	,952	,940	,941
ÖG-Ö Revize Edilmiş Uyum Değerleri	2,873 ($p < ,001$)	,091	,908	,976	,964	,968

Ölçeklere ilişkin doğrulayıcı faktör analizi bulguları incelendiğinde ÇT-Ö, AÖD-Ö ve ÖG-Ö'nün kabul edilebilir düzeyde uyum iyiliği değerlerine sahip oldukları görülmektedir (Simon vd. 2010: 239; Marsh 2012: 785; Kline 2011: 208; Hooper vd. 2008: 55).

Çalışmada bundan sonraki aşama yapısal modelin ve aracı etkinin test edilmesidir. Aracı etkinin test edilmesinde Baron ve Kenny'nin (1986) aracılık modeli temel alınmıştır. Bu modele göre; bağımsız değişken bağımlı değişkeni, aracı değişken bağımlı değişkeni ve bağımsız değişken aracı değişkeni anlamlı biçimde etkilemelidir. Aracı değişken modele dahil edildiğinde ise aracı değişkenin bağımsız değişken üzerinde anlamlı etkisinin olması ve bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde etkisinin anlamsız hale gelmesi ya da azalması gerekmektedir. Bu doğrultuda Şekil 1, bağımsız değişken olan algılanan örgütsel desteğin bağımlı değişken olan çalışmaya tutkunluk üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Şekil 2'de, bağımsız değişken olan algılanan örgütsel desteğin bağımlı değişken olan çalışmaya tutkunluk arasındaki ilişkilerin yol diyagramı ve standardize edilmiş regresyon katsayıları yer almaktadır.

Şekil 2. Yapısal model 1 yol diyagramı

Şekil 2, algılanan örgütsel desteğin çalışmaya tutkunluğun yoğunlaşma, dinçlik ve adanmışlık alt boyutları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda Hipotez 1 kabul edilmektedir. Yapısal modele ilişkin uyum iyiliği değerleri Tablo 3’de yer almaktadır.

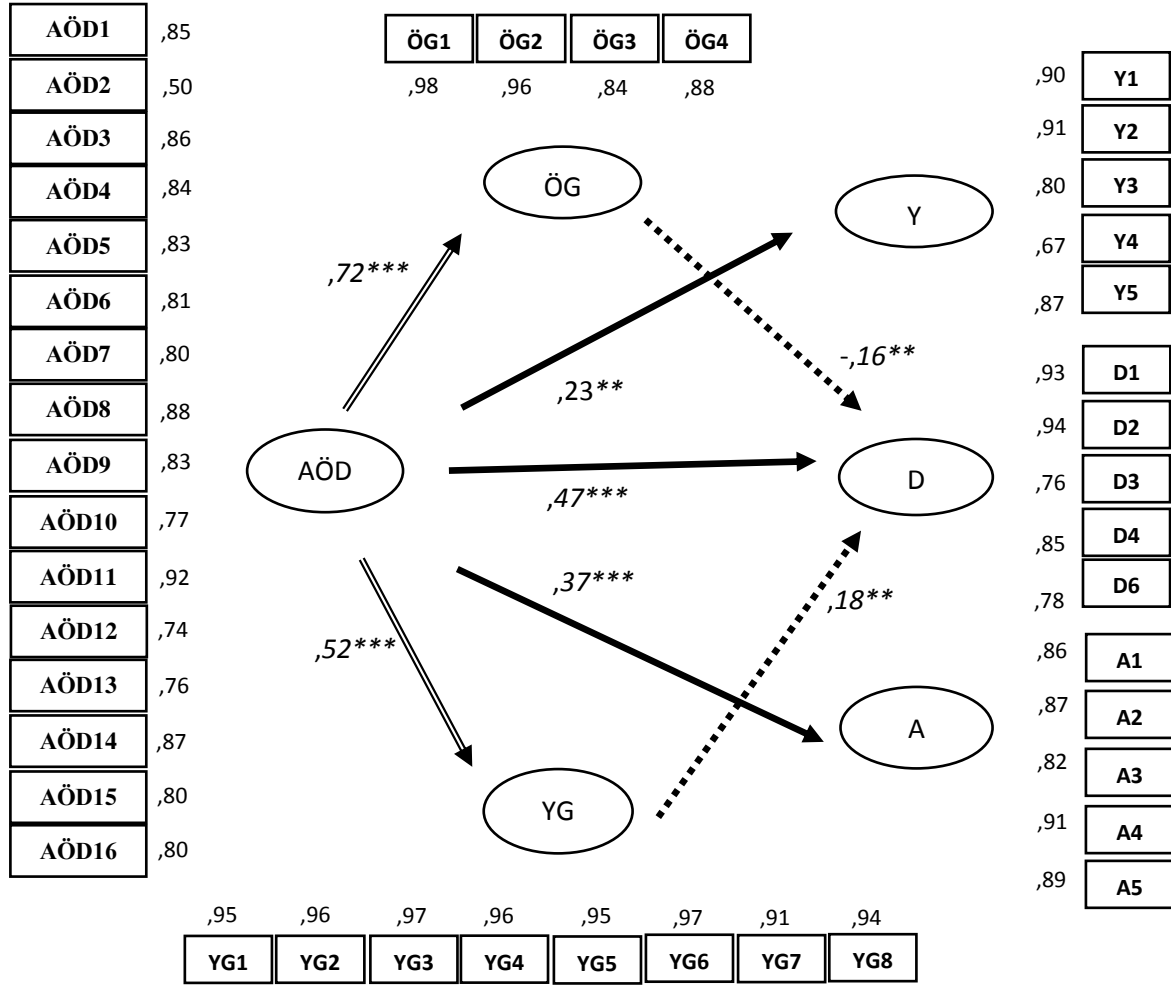
Tablo 3. Yapısal Model 1’e İlişkin Uyum Değeri

	X ² /df	RMSEA	GFI	CFI	NFI	TLI
Model Uyum Değeri	2,302 (p=0,00)	,076	,784	,899	,835	,890

Tablo 3 incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı (p=0,00) olduğunu görülmektedir. Bunun yanı sıra oluşturulan yapısal model 1 verileri açıklamak için kabul edilebilir seviyede uyum

iyiliği değerlerine sahiptir (Simon vd. 2010: 239; Marsh 2012: 785; Kline 2011: 208; Hooper vd. 2008: 55).

Çalışmada aracı etkinin analizi için yapısal model 2'ye örgütsel güven ve yöneticiye güven değişkenleri dahil edilmiştir. Şekil 3'de, yapısal model 2'ye ait yol diyagramı ve standardize edilmiş katsayılar yer almaktadır.

$p < 0,05^{**}$, $p < 0,001^{***}$

Şekil 3. Yapısal model 2 yol diyagramı

Tablo 4 yapısal model 2'ye ilişkin standardize edilmiş katsayıları ve model uyum değerlerini göstermektedir.

Tablo 4. Yapısal Model 2'ye İlişkin Uyum Değerleri

	X2/df	RMSEA	GFI	CFI	NFI	TLI
Model Uyum Değeri	2,391 (p=0,00)	,078	,880	,922	,811	,873

Tablo 4 aracı değişkenin dahil olduğu yeni modelin istatistiksel olarak anlamlı ($p=0,00$) olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla beraber yapısal model 2 kabul edilebilir seviyede uyum iyiliği değerlerine sahiptir. (Simon vd. 2010: 239; Marsh 2012: 785; Kline 2011: 208; Hooper vd. 2008: 55).

Şekil 2’de algılanan örgütsel desteğin örgütsel güvenin örgüte güven ($,72$) ve yöneticiye güven ($,52$) alt boyutlarını pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Böylece Hipotez 2 kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra örgütsel güvenin örgüte güven alt boyutu çalışmaya tutkunluğun dinçlik alt boyutunu negatif yönde ($-,16$) ve yöneticiye güven alt boyutu ise çalışmaya tutkunluğun dinçlik alt boyutunu pozitif ($,18$) yönde etkilemektedir. Bu doğrultuda Hipotez 3 kabul edilmiştir. Aynı zamanda aracı etki için ön koşul sağlanmıştır. Bu noktada tam aracı etki için dinçlik alt boyutu üzerindeki etkinin ortadan kalkması, kısmi aracı etki için de dinçlik alt boyutu üzerindeki etki gücünün azalması gerekmektedir. Şekil 2 incelendiğinde dinçlik alt boyutu üzerindeki etkinin ortadan kalkmadığı ancak azaldığı görülmektedir. Dolayısıyla algılanan örgütsel desteğin çalışmaya tutkunluğun dinçlik alt boyutu üzerindeki etkisinde örgütsel güvenin yöneticiye güven ve örgüte güven alt boyutlarının kısmi aracı etkisi olduğu ifade edilebilir. Ayrıca aracı etkinin anlamlılığı Sobel test ile irdelenmiştir. Algılanan örgütsel desteğin dinçlik alt boyutu üzerindeki etkisinde örgüte güvenin kısmi aracılık rolüne ilişkin Sobel test değeri $p=,019$ ve $p<,05$ düzeyinde anlamlıdır. Bununla beraber algılanan örgütsel desteğin dinçlik alt boyutu üzerindeki etkisinde yöneticiye güvenin kısmi aracılık rolüne ilişkin Sobel test değeri $p=,017$ ve $p<,05$ düzeyinde anlamlıdır. Bu doğrultuda Hipotez 4 de kabul edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Çalışmadan elde edilen algılanan örgütsel desteğin çalışmaya tutkunluğu olumlu yönde etkilediği sonucu alan yazındaki diğer çalışmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir (Işık ve Kama, 2018; Meriç vd., 2019). Çalışanlar ne kadar yüksek destek hissederlerse, çalışmaya tutkunluk dereceleri de o kadar artmaktadır. Örgütsel destek aynı zamanda örgütsel güven ile de olumlu yönde ilişkilidir. Eğriboyun’un (2013; 2015), Ateş vd.’nin (2017) ve Lau’nun (2010) çalışmalarından elde edilen bulgular da bu sonucu destekler nitelikte olup, çalışanların örgütleri tarafından desteklenmelerinin, örgütlerine olan güven duygularını artırdığını söylemek mümkündür. Örgütsel güven ile çalışmaya tutkunluk arasındaki ilişki de olumlu yönde bulunmuştur. Örgüte yüksek derecede güven duyan çalışanlar, kendilerini işe daha fazla adamaktadırlar. Bu sonuç da alan yazındaki birçok araştırmadan elde edilen sonuçlarla paralellik göstermektedir (Öz, 2016; Altunay, 2017; Taşhyan vd., 2016).

Çalışmadan elde edilen en önemli sonuç ise; algılanan örgütsel destek düzeyinin çalışmaya tutkunluğun dinçlik boyutu üzerindeki etkisinde örgütsel güvenin yöneticiye güven ve örgüte güven alt boyutlarının kısmi aracı etkiye sahip olduğu bulgusudur. Bu bulgu ile özellikle sosyal karşılıklık kuramı (social reciprocity theory) çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında, çalışanların algılanan örgütsel destek düzeylerinin çalışanların çalışmaya tutkunluklarını olumlu olarak etkileyeceği ve karşılıklı takasın başarıyla gerçekleşeceği ifade edilebilir. Bununla beraber ikili arasındaki ilişki

çalışmaya tutkunluğun dinçlik boyutu üzerinden ele alındığında örgüte ve yöneticiye güvenin kısmi aracı rolü çerçevesinde örgütsel güven üzerinden gerçekleşmektedir. Böylece kuram açısından ikili arasındaki takas ilişkisinin (algılanan örgütsel destek – dinçlik) örgütsel güven üzerinden gerçekleşeceği belirtilebilir.

Araştırmanın akademisyenler üzerinde yürütüldüğü düşünüldüğünde akademisyenlerin çalışmaya tutkunluk düzeylerini etkileyen faktörler olarak, algıladıkları örgütsel destek ve örgütsel güvenin son derece önemli olduğu ortadadır. Örgütsel destek ve çalışmaya tutkunluk arasındaki ilişki sosyal karşılıklılık kuramı çerçevesinde düşünüldüğünde, akademisyenlerin algıladıkları örgütsel destekle birlikte daha fazla çalıştıkları ve bu çalışmalarının da kurumları nezdinde maddi ya da manevi olarak karşılıksız kalmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun araştırma görevlisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda özellikle bilimsel yayın üretmede ve tez aşamasında danışmanların önemli rol oynadığı yadsınamaz bir gerçektir. Araştırma görevlilerinin danışmanlarına olan güven duygularının, onların çalışmaya tutkunluklarını özellikle dinçlik boyutunda artırdığı çalışmadan elde edilen bulgularla söylenebilir. Özellikle tez aşamasının stresli ve zorlu bir süreç olmasından hareketle araştırma görevlilerinin zihinsel olarak sağlıklı hissetmelerinin ve karşılaştıkları zorluklar karşısında dinç kalmayı başarabilmelerinin önemi de bu sonuçlarla desteklenmektedir.

Çalışma zaman kısıtı ve maddi sınırlılıklar nedeniyle kolayda örneklem yöntemiyle az sayıda akademisyene uygulanmış olup, gelecek araştırmalarda sonuçların genellenebilmesi için örnekleme yöntemi geliştirilebilir. Ayrıca özellikle örgütsel desteğin ve örgütsel güvenin çalışanların çalışmaya tutkunluklarında etkisinin olabileceğinin düşünüldüğü farklı sektörlerde bu araştırma yürütülebilir. Gelecek araştırmalarda akademisyenlerin akademik performansları ikincil verilerle araştırmaya dahil edilebilir. Ayrıca çalışmaya tutkunluğa olan etkileri düşünüldüğünde örgütsel güvenin ve algılanan örgütsel desteğin nasıl artırılacağı konusunda çalışmalar gerçekleştirilebilir. Bu çalışmada algılanan örgütsel destek ile çalışmaya tutkunluk arasındaki ilişkide örgütsel güvenin rolü araştırılmıştır. Gelecek çalışmalarda bu ilişkide rol oynaması muhtemel farklı değişkenler araştırma modeline dahil edilip incelenebilir.

Kaynakça

- Akın, Mahmut (2008) “Örgütsel Destek, Sosyal Destek ve İş-Aile Çatışmalarının Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkileri.” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(2), ss. 141-170.
- Allen, Lynn M. Shore ve Griffeth, Rodger W. (2003) “The Role of Perceived Organizational Support and Supportive Human Resource Practices in the Turnover Process.” *Journal of Management*, 29(1), ss. 99-118.
- Altunay, Esen (2017) “İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Güven ve Adanmışlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.” *Milli Eğitim*, 213, ss. 37-66.
- Altunel, Ahmet Tefik (2015) *Örgütsel Güven Düzeyi ile Örgütsel Adanmışlık Düzeyi Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi: Malatya.
- Aslan, Şebnem ve Güzel, Şerife (2016) “Algılanan Örgütsel Destek, İş Özellikleri ve Kontrol Odağı Faktörlerinin İşgören Yabancılaşması Üzerine Etkileri”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(27), ss. 81-109.
- Ateş, M. Fikret, Mert, İbrahim Sani ve Turgut, Hakan (2017) “The Indirect Effect of Organizational Prestige on the Effect of Organizational Trust and Organizational Support on Organizational Identification.” *European Journal of Business and Management*, 9(18), ss. 103-117.
- Aybar, Sibel ve Marşap, Akın (2018) “Örgütsel Politika Algısı ile Örgütsel Bağlılık İlişkisinde Örgütsel Güvenin Düzenleyici Rolünün Belirlenmesine Yönelik İstanbul’daki Üniversitelerde Bir Araştırma.” *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(2), ss. 758-782.
- Bakker, Arnold B. ve Demerouti, Evangelia (2008) “Towards a Model of Work Engagement.” *Career Development International*, 13(3), ss. 209-223.
- Bakker, Arnold B., Albrecht, Simon L. ve Leiter, Michael (2011) “Key Questions Regarding Work Engagement”. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 20(1), ss. 4-28.
- Bakker, Arnold B., Hakanen, Jari J., Demerouti, Evangelia ve Xanthopoulou, Despoina (2007) “Job Resources Boost Work Engagement, Particularly When Job Demands Are High”. *Journal Of Educational Psychology*, 99(2), ss. 274-284.
- Baron, Reuben M. ve Kenny, David A. (1986) “The Moderator–Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations”. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, ss. 1173-1182.
- Bıçkes, Durdu Mehmet ve Yılmaz, Celal (2017) “Çalışanların Örgütsel Güven Algılamalarının Özdeşleşme Düzeyleri Üzerindeki Etkisi: Amprik Bir Çalışma.” *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), ss. 301-322.
- Blau, Peter Michael (1964) *Exchange and Power in Social Life*. New York: Wiley.
- Britt, Thomas Watson, Adler, Amy ve Bartone, Paul (2001) “Deriving Benefits From Stressful Events: The Role of Engagement in Meaningful Work and Hardiness.” *Journal Of Occupational Health Psychology*, 6(1), ss. 53-63.
- Bryman, Alan ve Cramer, Duncan (2001) *Quantitative Data Analysis With SPSS Release 10 for Windows*. New York: Routledge.
- Büte, Mustafa (2011) “Etik İklim, Örgütsel Güven ve Bireysel Performans Arasındaki İlişki.” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1), ss. 171-192.
- Büyükgöze, Hilal (2014) *Lise Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Algılanan örgütsel Destek ve Psikolojik Sermaye İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.
- Candan, Hakan (2014) “Çalışanların Örgütsel Adalet ve Örgütsel Güven Algılamalarının Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Bir Kamu Kurumu Üzerinde Araştırma.” *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(4), ss. 889-917.
- Cropanzano, Russell, Howes, John C., Grandey, Alicia A. ve Toth, P. (1997) “The Relationship of Organizational Politics and Support to Work Behaviors, Attitudes, and Stress.” *Journal of Organizational Behavior*, 22, ss. 159–180.
- Cummings, L.L. ve Bromiley, Philip (1996) “The Organizational Trust Inventory (OTI): Development and Validation”, *Kramer, R.M. ve Tyler, T.R. (Ed), Trust in Organisations: Frontiers of Theory and Research*, Sage, Thousand Oaks: CA, ss. 302-331.
- Çakar Demircan, Nigar ve Yıldız, Sibel (2009) “Örgütsel Adaletin İş Tatmini Üzerindeki Etkisi: Algılanan Örgütsel Destek Bir Ara Değişken Mi?” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(28), ss. 68-90.

- Çakınberk, Arzu Karaca, Dede, Nurten Polat ve Yılmaz, Gulsen (2014) "Relationship Between Organizational Trust and Organizational Silence: An Example of Public University." *Journal of Economics Finance and Accounting*, 1(2), ss. 91-105.
- Çalışkan, Sezer (2014) "Pozitif Örgütsel Davranış Değişkenleri ile Yeni Araştırma Modelleri Geliştirme Arayışları: Pozitif Örgütsel Davranış Değişkenlerinin Çalışmaya Tutkunluk, Tükenmişlik ve Sinizm Üzerine Etkileri ve Bu Etkileşimde Örgütsel Adalet Algısının Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma." *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), ss. 363-382.
- Çubukçu, Kemal ve Tarakçıoğlu, Serdar (2010) "Örgütsel Güven ve Bağlılık İlişkinin Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Öğretmenleri Üzerinde İncelenmesi." *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(4), ss. 57-78.
- Demerouti, Evangelia, Bakker, Arnold B., De Jonge, Jan, Janssen, Peter ve Schaufeli, Wilmar B. (2001) "Burnout and Engagement at Work as a Function of Demands and Control." *Scand J Work Environ Health*, 27(4), ss. 279-286.
- Demircan, N. 2003. *Örgütsel Güvenin Bir Ara Değişken Olarak Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü: Kocaeli.
- Demirel, Yavuz (2008) "Örgütsel Güvenin Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi: Tekstil Sektörü Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma." *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), ss. 179-194.
- Eğriboyun, Dursun (2013) "Ortaöğretim Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin Örgütsel Güven ve Örgütsel Destek Algıları Arasındaki İlişki." *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), ss. 17-43.
- Eğriboyun, Dursun (2015) "The Relation Between Organizational Trust, Organizational Support and Organizational Commitment." *African Journal of Business Management*, 9(4), ss. 134-156.
- Eisenberger, Robert, Armeli, Stephen, Rexwinkel, Barbara, Lynch, Patrick D. ve Rhoades, Linda (2001) "Reciprocation of Perceived Organizational Support." *Journal of Applied Psychology*, 86(1), ss. 42-51.
- Eisenberger, Robert, Huntington, Robin, Hutchison, Steven ve Sowa, Debora (1986) "Perceived Organizational Support." *Journal of Applied psychology*, 71(3), ss. 500.
- Eisenberger, Robert, Rhoades, Linda ve Cameron, Judy (1999) "Does Pay for Performance Increase or Decrease Perceived Self-Determination and Intrinsic Motivation?" *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(5), ss. 1026-1040.
- Ertürk, Alper (2007) "Increasing Organizational Citizenship Behaviors of Turkish Academicians: Mediating Role of Trust in Supervisor on the Relationship Between Organizational Justice and Citizenship Behaviors." *Journal of Managerial Psychology*, 22(3), ss. 257-270.
- Eser, Gül (2011) "Güven Eğiliminin Algılanan Örgütsel Destek Üzerine Etkisi." *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(1), ss. 365-376.
- George, Darren ve Mallery, Paul (2010) *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference 17.0 Update*. Pearson: Boston.
- Gorsuch, Richard L. (1983) *Factor Analysis*. Erlbaum: New Jersey.
- Gouldner, Alvin W. (1960) "The Norm of Reciprocity: A Preliminary Statement." *American Sociological Review*, 25, ss. 161-178.
- Hallberg, Ulrika E. ve Schaufeli, Wilmar B. (2006) "Same Same But Different? Can Work Engagement be Discriminated From Job Involvement and Organizational Commitment?" *European Psychologist*, 11(2), ss. 119-127.
- Hooper, Daire, Coughlan, Joseph ve Mullen, Michael (2008) "Structural Equation Modelling: Guidelines for Determining Model Fit." *Electronic Journal of Business Research*, 6 (1), ss. 53-60.
- Hosmer, Larue Tone (1995) "Trust: The Connecting Link Between Organizational Theory and Philosophical Ethics." *Academy of Management Review*, 20, ss. 379-403.
- In'nami, Y. ve Koizumi, Rie (2013) "Structural Equation Modeling in Educational Research: A Primer", M. S. Khine, (Ed.); *Applications of Structural Equation Modeling in Educational Research and Practice*, Rotterdam: Sense Publishers.
- Işık, Metin ve Kama, Aycan (2018) "Algılanan Örgütsel Desteğin İşgören Performansına Etkisinde İşe Adanmışlığın Aracı Etkisi." *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), ss. 395-403.

- İnce, Ali Rıza (2016) “Algılanan Örgütsel Desteğin İşe Adanmışlık Üzerindeki Etkisinde Yönetici Desteğinin Aracılık Rolü.” *Electronic Journal of Social Sciences*, 15(57).
- İşcan, Ömer Faruk ve Sayın, Ufuk (2010) “Örgütsel Adalet, İş Tatmini ve Örgütsel Güven Arasındaki İlişki.” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(4), ss. 195-216.
- Kahn, William A. (1990) “Psychological Conditions of Personal Engagement and Disengagement at Work.” *Academy of Management Journal*, 33, ss. 692–724.
- Kline, Rex B. (2011) *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. New York: The Guilford Press.
- Köse, Akif (2016) “The Impact of Demographic Features on Teachers’ Work Engagement.” *Turkish Journal of Education*, 5(4), ss. 255-264.
- Kramer, Roderick M. ve Lewicki, Roy (2010) “Repairing and Enhancing Trust: Approaches to Reducing Organizational Trust Deficits.” *Academy of Management Annals*, 4(1), ss. 245-277.
- Kramer, Roderick M. ve Tyler, Tom (1996) *Trust In Organizations: Frontiers of Theory and Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lau, Wing K. (2010) *Empowerment of Non-Academic Personnel in Higher Education: Exploring Associations with Perceived Organizational Support for Innovation and Organizational Trust*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. The University of Iowa: Iowa City, IA.
- Marsh, Herbert W. (2012) “Application of Confirmatory Factor Analysis and Structural Equation Modeling in Sport and Exercise Psychology”, G. Tenenbaum, ve R. C. Eklund, (Ed.); *Handbook of Sport Psychology*, ss. 737-799. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Mayer, Roger C., Davis, James H. ve Schoorman, F. David (1995) “An Integrative Model of Organizational Trust.” *Academy of Management Review*, 20, ss. 709-734.
- McAllister, Daniel J. (1995) “Affect- and Cognition-Based Trust as Foundations for Interpersonal Cooperation in Organizations.” *Academy of Management Journal*, 38, ss. 24-59.
- Meriç, Erdal, Çiftçi, Didem Öztürk ve Yurtal, Filiz (2019) “Algılanan Örgütsel Destek ve İşe Adanmışlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.” *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), ss. 65-74.
- Moorman, Robert H., Blakely, Gerald L. ve Niehoff, Brian P. (1998) “Does Perceived Organizational Support Mediate the Relationship Between Procedural Justice and Organizational Citizenship Behavior?” *Academy of Management Journal*, 41, ss. 351–357.
- Nyhan, Ronald C. ve Marlowe, Herbert A. (1997) “Development and Psychometric Properties of the Organizational Trust Inventory.” *Evaluation Review*, 21(5), ss. 614-635.
- Öz, Kemal (2016) *Örgütsel Güven ve Çalışmaya Tutkunluk Arasındaki İlişkide Örgütsel Özdeşleşmenin Rolü: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi: İstanbul.
- Özer, Özlem, Saygılı, Meltem ve Uğurluoğlu, Özgür (2015) “Sağlık Çalışanlarının İşe Cezbolma Düzeylerinin Belirlenmesine İlişkin Bir Araştırma.” *Business & Management Studies: An International Journal*, 3(3), ss. 261-272.
- Özsoy, Emrah, Filiz, Burcu ve Semiz, Tarık (2013) “İşkoliklik ve Çalışmaya Tutkunluk Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Sağlık Sektöründe Bir Araştırma.” *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), ss. 59-68.
- Polat, Soner ve Celep, Cevat (2008) “Ortaöğretim Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet, Örgütsel Güven, Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarına İlişkin Algıları.” *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 54(54), ss. 307-331.
- Rhoades, Linda ve Eisenberger, Robert (2002) “Perceived Organizational Support: A Review of the Literature.” *Journal of Applied Psychology*, 87(4), ss. 698.
- Rothbard, Nancy P. (2001) “Enriching or Depleting? The Dynamics of Engagement in Work and Family Roles.” *Administrative Science Quarterly*, 46(4), ss. 655-684.
- Schaufeli, Wilmar B. ve Bakker, Arnold B. (2010) “Defining And Measuring Work Engagement: Bringing Clarity To The Concept”, A. B. Bakker ve M. P. Leiter (Ed); *Work Engagement: A Handbook of Essential Theory and Research*, New York, NY: Psychology Press, ss. 10-24.

- Schaufeli, Wilmar B., Salanova, Marisa, González-Romá, Vicente ve Bakker, Arnold B. (2002) “The Measurement of Engagement and Burnout: A Two Sample Confirmatory Factor Analytic Approach.” *Journal of Happiness Studies*, 3(1), ss. 71-92.
- Schaufeli, Wilmar B. ve van Dierendonck, Dirk (1993) “The Construct Validity of the Two Burnout Measures”, *Journal of Organizational Behavior*, 14, ss. 631-647.
- Schoorman, F. David, Mayer, Roger C. ve Davis, James H. (2007) “An Integrative Model of Organizational Trust: Past, Present, and Future.” *Academy of Management Review*, 32(2), ss. 344–354.
- Settoon, Randall P., Bennett, Nathan ve Liden, Robert C. (1996) “Social Exchange in Organizations: Perceived Organizational Support, Leader-Member Exchange, and Employee Reciprocity.” *Journal of Applied Psychology*, 81, ss. 219–227.
- Simon Daniela, Kriston Levente, Loh Andreas, Spies Claudia, Scheibler Fritz, Wills Celia ve Harter Martin (2010) “Confirmatory Factor Analysis and Recommendations For Improvement of the Autonomy-Preference-Index (API).” *Health Expectations*, 13, ss. 234–243.
- Şahin, Dilek (2015) *Presenteeism (İşte Var Olamama) ile Algılanan Örgütsel Destek, Korku İklimi ve Çalışmaya Tutkunluk Arasındaki İlişki: Hemşirelere Yönelik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Edirne.
- Taşlıyan, Mustafa, Hırlak, Bengü, Çiftçi, Gamze Ebru ve Gündoğdu, Enise (2016) “Etik Liderliğin Örgütsel Güven ve İşe Adanmışlık Üzerine Etkisi.” *1. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, ss. 2541-2562.
- Tokgöz, Emrah ve Aytemiz Seymen, Oya (2013) “Örgütsel Güven, Örgütsel Özdeşleşme ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişki: Bir Devlet Hastanesinde Araştırma.” *Öneri Dergisi*, 10(39), ss. 61-76.
- Tokgöz, Nuray (2011) “Örgütsel Sinizm, Örgütsel Destek ve Örgütsel Adalet İlişkisi: Elektrik Dağıtım İşletmesi Çalışanları Örneği.” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), ss. 363-387.
- Turgut, Tülay (2011) “Çalışmaya Tutkunluk: İş Yükü, Esnek Çalışma Saatleri, Yönetici Desteği ve İş-Aile Çatışması ile İlişkileri.” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), ss. 155-179.
- Turunç, Ömer ve Çelik, Mazlum (2010) “Çalışanların Algıladıkları Örgütsel Destek ve İş Stresinin Örgütsel Özdeşleşme ve İş Performansına Etkisi.” *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), ss. 183-206.
- Uzun, O. 2011. *Liderlik Stilleri ile Örgütsel Güven ve Örgütsel Adanmışlık Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi: Uşak.
- Uzunbacak, Hasan Hüseyin, Akçakanat, Tahsin ve Çarıkçı, İlker Hüseyin (2018) “Lider-Üye Etkileşimi ile Yenilikçi İş Davranışı Arasındaki İlişkide Algılanan Örgütsel Desteğin ve İşe Adanmışlığın Rolü.” *6. Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı*, ss. 17-29.
- Wayne, Sandy J., Shore, Lynn M. ve Liden, Robert C. (1997) “Perceived Organizational Support and Leader-Member Exchange: A Social Exchange Perspective.” *Academy of Management Journal*, 40, ss. 82–111.
- Yıldız, Harun (2015) *Pozitif Psikolojik Sermaye, Örgütsel Güven Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bir Alan Araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi: Balıkesir.
- Yılmaz, Derya (2014) *Dağıtılmış Liderliğin Örgütsel Güven ile Algılanan Örgütsel Destek ve Okul Başarısıyla İlişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi: Eskişehir.
- Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi (2019) https://istatistik.yok.gov.tr/?source=post_page-----
-- [Erişim Tarihi: 05.08.2019]

Hayat-Dışı Sigorta Şirketlerinde 16 Yıl Arayla Yapılan Etkinlik Analizleri ve Sonuçlarının Karşılaştırılması¹

Deniz ÇAKMAK² & Feride HAYIRSEVER BAŞTÜRK³

Özet

Etkinlik en az maliyet ve çabayla en yüksek çıktıya ulaşabilme sürecidir ve yoğun rekabet koşulları içinde bulunan sigortacılık sektöründe de etkinlik analizleri yapılmaktadır. Bu çalışmada Türk Sigorta Sektöründe hayat dışı branşlarda faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin 2002 ve 2018 yıllarındaki benzer girdi ve çıktılar kullanılarak yapılan veri zarflama analizi etkinlik skorları karşılaştırılmıştır. 2002 yılında hayat dışı alanda faaliyet gösteren şirketlerden sadece 7'sinde herhangi bir değişiklik olmamış diğerlerinde ise, isim veya ortak değişikliği, iflas ve TMSF'ye devirler söz konusu olmuştur. Sigortalı olarak hayat dışı branşlarda 16 yıl boyunca poliçeleri aynı şirketle yaptırabilme olasılığı oldukça düşüktür. 2018 yılında analize dahil edilen 37 sigorta şirketinin etkin olanlarının sayısı 7'de kalmıştır. Bu sonuçlara göre, sektör pazar payının büyük çoğunluğunu elinde bulunduran görece daha büyük ölçeğe sahip olan sigorta şirketleri, kendinden daha küçük ölçekte hizmet sunan sigorta şirketlerine göre etkinsiz olarak gözlenmiştir. İncelenen 2013-2018 döneminde, en düşük etkinlik skorları 2016 yılında yaşanmış, 2017 yılında yükselmesine rağmen 2018 yılında tekrar etkinlik düşüşleri görülmüştür. Genelde Türk Sigorta Sektörü özelde ise, hayat-dışı branşlarda bulunan sigorta şirketleri için etkinlik skorlarındaki değişimin önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Sigorta Sektörü, Hayat-Dışı Şirketler, Etkinlik Analizi, Veri Zarflama Analizi

Efficiency Analysis Performed 16 Years Apart in Non-life Insurance Companies and Comparison of Results

Abstract

Efficiency is the process of achieving the highest output with minimum cost and effort, and efficiency analysis have been made in the insurance industry which is in highly competitive circumstances. In this study, efficiency scores of data envelopment analysis of the insurance companies operating in non-life branches in Turkish Insurance Industry, which were formed to be used similar inputs and outputs in 2002 and 2018 were compared. In 2002, only 7 of the non-life companies did not make any changes; in others, change of name or joint of companies, bankruptcy, and transfers to the SDIF are a matter of discussion. It is very unlikely that the insured will be able to issue a policy with the same company in non-life branches for 16 years. The number of efficient ones of 37 insurance companies which were included in the analysis in 2018 remained at 7. According to these results, the insurance companies which hold the majority of the market share in the industry and have a relatively large scale, have been observed to be ineffective than the insurance companies which provide services at a smaller scale. In 2013-2018 periods, the lowest efficiency scores were experienced in 2016, and despite the increase in 2017, there was a decrease in efficiency again in 2018. The importance of the change in efficiency scores for insurance companies in insurance industry in general and in non-life branches in particular was emphasized.

Keywords: Turkish Insurance Industry, Non-Life Companies, Efficiency Analysis, Data Envelopment Analysis

¹ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı, *Türk Sigortacılık Sektörünün Etkinlik Analizi ve Ekonomik Büyüme Etkisi* isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir. "II. Business&Organization Research Conference 4-6 Eylül 2019, İzmir"de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Yüksek lisans öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı, denizcakmak_@hotmail.com

³ Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Bankacılık ve Finans Bölümü, feride.basturk@bilecik.edu.tr

Giriş

Performans ölçümünün amacı, yapılan iş ve yürütülen faaliyetlerdeki etkinliği artırmaktır(Thanassoulis 2003:1). Etkinlik kıyaslama yoluyla birden çok sayıdaki şirketin performansının değerlendirilmesidir (Atan 2005: 11-12). Etkinlik, en az maliyet ve çabayla elde edilebilecek en yüksek skoru yapma kapasitesi olarak tanımlanabilir. Şirketler için etkinlik ise, geliştirilen bir girdi ve çıktı sistemiyle amaçlanan işlerin en iyi biçimde gerçekleştirilmesi olarak açıklanmaktadır(Yücel 2017:9). Pareto'ya göre, herhangi bir girdi veya çıktının her biri diğer girdilerin veya çıktıların kötüleşmesine gerek kalmadan geliştiriliyorsa, tüm birimler için etkinlik sağlanmış denilmektedir(Cooper, Seiford ve Tone 2007:3).

Şirketler, performans değerlendirmesi yapmak yoluyla, kendilerinin ve rakiplerinin kuvvetli ve zayıf taraflarını belirleyebilmektedirler. Zayıf olarak belirledikleri alanlarda düzeltmeleri zamanında yapabilirlerse, yoğun rekabetin yaşandığı pazar koşullarında daha sağlam bir şekilde yol alabilirler ve başarı seviyelerini yükseltme olanağı bulabilirler. Bunu gerçekleştiremeyen şirketlerin ise uzun dönemde başarılı olması oldukça zordur(Kılıçkaplan ve Baştürk 2004: 64).

Etkinlik en az maliyet ve çabayla en yüksek çıktıya ulaşabilme sürecidir ve şirketlerin kaynaklarını etkin kullanmaları ve sektördeki yerlerini görebilmeleri açısından son derece önemlidir. Finansal sistemin bir parçası olan ve yoğun rekabet koşulları içinde bulunan sigortacılık sektöründe de etkinlik analizleri yapılarak, şirketlerin performanslarını değerlendirmeleri beklenmektedir. Etkinlik analizinde parametrik olmayan yöntemlerden veri zarflama analizi sıklıkla kullanılmıştır. Ülkemizde 2000'li yıllarda, bu amaçla çalışmalar yapılmaya başlanmış, ilerleyen yıllarda ve günümüzde de bunu artan sayıda araştırma ve tez çalışması takip etmiştir.

Bu çalışmada da farklı bir bakış açısı ile, Türk Sigorta Sektöründe prim üretiminde %82'lik paya sahip olan hayat-dışı branşlarda faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin etkinliğini analiz etmek amaçlanmıştır. Araştırmacılar ve yakın zamanda yayınlanan 2018 verilerini de dikkate alarak bu çalışmayı oluşturmuşlardır.

Türk Sigorta Sektöründe hayat dışı branşlarda faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin 2002 ve 2018 yıllarındaki benzer girdi ve çıktılar kullanılarak yapılan veri zarflama analizi etkinlik skorları karşılaştırılmıştır. Bu kapsamda çalışma sürecinde 2002 yılında yapılan bir araştırmadan (Kılıçkaplan ve Baştürk, 2004) ve 2013-2017 yıllarını kapsayan tez (Çakmak, 2019), çalışmasından destek alınmıştır. Ayrıca ilgili yıllar kapsamında etkinlik artış ve azalışları incelenmiş ve hayat dışı branşlar açısından etkinlik skorlarındaki değişimlere dikkat çekilmek istenmiştir.

1. Literatür Taraması

Literatürde, sigorta sektörünün ve sigorta şirketlerinin etkinliklerini inceleyen pek çok çalışma mevcuttur. Cummins ve Weiss (1993) de, Amerika’da sorumluluk sigortası alanında çalışan sigorta şirketlerinin maliyet etkinlikleri belirlenmiştir. Çalışma 1980 ile 1988 arasındaki dönemi içermekte ve sigorta şirketleri ölçeklerine göre küçük/orta ve büyük olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Çalışma sonucuna göre, büyük ölçekte hizmet veren sigorta şirketlerinin maliyetleri ve etkinlikleri ilişkili bulunmuştur. Yine küçük ve orta ölçekteki sigorta şirketlerinin maliyetleri ve etkinlikleri arasında yüksek düzeyde ancak büyük ölçekli sigorta şirketlerine göre daha az oranda bir ilişki saptanmıştır.

Liu (1994), Tayvan sigorta sektöründe hayat branşında yer alan şirketlerin etkinliklerini ölçmeye çalışmıştır. Cummins ve Zi (1996), ABD’de hayat branşında yer alan sigorta şirketlerinin 1988 ve 1992 yılları arasındaki etkinlik düzeylerini farklı ekonometrik yöntemler dahilinde ölçmeye çalışmışlardır. Farklı ekonometrik yöntemler kullanılarak belirlenen etkinlik skorları birbirinden farklı olabilmektedir. Kullanılan yöntemler etkinlik düzeylerinin belirlenmesinde önemli bir faktördür.

Rai (1996) çalışmasında, 11 ülkede 106 sigorta şirketinin 1988-1992 yılları arasındaki etkinliğini ölçmüştür. Çalışmanın sonucuna göre, etkinlik ölçek büyüklüğüne ve ülkeye göre değişirken aynı zamanda uzmanlaşmaya göre de değişmektedir. Araştırma neticesinde, küçük ölçekteki sigorta şirketlerinin maliyet etkinliği büyük ölçekteki sigorta şirketlerinden daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Yine uzmanlaşmış sigorta şirketlerinin diğer sigorta şirketlerine oranla daha etkin olduğu belirtilmiştir.

Jametti ve Ungern (2003) yaptıkları çalışmada, İsviçre’deki devlete ait ve özel sigorta şirketlerinin etkinlikleri araştırmıştır. Çalışma sonucunda, devlete ait olan sigorta şirketlerinin özel sigorta şirketlerinden daha etkin çalıştığı gözlenmiştir. Cummins, Rubio-Misas ve Zi (2004) de, İspanya’daki sigorta şirketlerinin 1989 ile 1997 yılları arasındaki yapısal ve teknik etkinlik düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, yapısal ve teknik etkinlik skorları arasında tutarlılık gözlenmiştir.

Barros, Barrossa ve Borges (2005), 1995 ve 2001 yılları arasında Portekiz’deki 27 sigorta şirketinin etkinlik analizi Malmquist Toplam Faktör Verimliliği yöntemi ile yapılmıştır. Çalışmada etkinlik değişimi ve teknolojik değişim öğrenilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda etkin bulunmayan sigorta şirketlerine kendilerini geliştirmesi gereken noktalar sunulmuştur.

Eling ve Luhn (2008), 36 ülkede faaliyet gösteren sigorta şirketleriyle ilgili çalışma yapmışlardır. Şirketlerin ölçek büyüklükleri ve yapısal durumlarından bağımsız olarak teknik anlamdaki etkinliklerine bakılmıştır. Çalışma 2002 ve 2006 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Çalışmanın sonunda, araştırmada farklı yöntemler kullanılsa da etkinlik düzeylerinde büyük değişiklikler gözlenmemiştir. Lin ve Lee (2010) tarafından ortaya konan çalışmada, Tayvan’da faaliyet gösteren hayat şirketlerinin etkinlik analizi yapılmıştır. Çalışmada 2005 ve 2009 yılları arasındaki döneme ait

veriler kullanılmıştır. Çalışmanın sonunda, hayat branşında faaliyette bulunan sigorta şirketlerinin teknik etkinliği düşük bulunmuştur.

Türkiye özelinde de, sigorta şirketlerinin etkinlik analizlerini konu edinen çalışmalara rastlamak mümkündür. Kılıçkaplan ve Baştürk (2004) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’de 2002 yılında hayat dışı branşlarda faaliyet gösteren 30 sigorta şirketinin etkinlik analizi gerçekleştirilmiştir. Girdiler belirlenirken reel finansal hizmetler ve finansal aracılık işlevi; çıktılar belirlenirken katma değer yaklaşımı gözetilmiştir. Çalışmanın sonucuna göre 13 sigorta şirketi etkin olarak bulunmuştur.

Kılıçkaplan ve Karpat (2004), 1998 ve 2002 yılları arasındaki dönemde hayat branşında faaliyette bulunan şirketlerin teknik, saf ve ölçek etkinliğini araştırmışlardır. Çalışmada personel sayısı ve yönetim giderleri, sabit varlıklar ve özsermaye girdi; alınan primler, teknik kar/zarar ve mali kar/zarar çıktı olarak alınmıştır. Araştırmaya konu olan yıllarda, sigorta şirketlerinin etkinliği düşmüştür. Çalışmada bunun sebebi, yaşanan krizin etkisiyle sigorta şirketlerinin bozulan özsermaye yapısı olarak belirtilmiştir.

Kayalı (2007) de, 2000-2006 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin teknik, saf ve ölçek etkinliklerini ölçmüş ve bu etkinliklerdeki gelişimi belirtilen zaman aralığında incelemiştir. Etkinliklerin yıllar içindeki değişimi incelendiğinden Malmquist Toplam Faktör Verimliliği yöntemi kullanılmıştır. Yine, bu yöntemle göre, 2000 ve 2006 yılları arasında Türkiye’de faaliyette bulunan sigorta şirketlerinin etkinlik değerlerinde yükseliş gözlenmiştir. Çalışmanın sonunda, teknik etkinsizliklerin sebebi, ölçek etkinsizliği olarak yorumlanmıştır. Çalışmaya göre, çıktı olarak belirlenen prim üretimi, optimum girdi bileşimiyle gerçekleşmemektedir.

Özbek (2007), 2004 yılında hayat ve hayat dışı branşlarda faaliyet gösteren toplam 44 sigorta şirketinin etkinliklerini incelemiştir. Girdi yönelimli yaklaşımı kullandığı çalışmada hem ölçeğe göre sabit getiri hem de değişken getiri altında etkinliği ölçmüştür. Çalışmanın sonucunda, teknik anlamda kar eden şirketlerin etkin olamayabileceği görülmüştür.,

Kırer (2007), 2006 yılında Türkiye’de hayat dışı branşta faaliyet gösteren 24 sigorta şirketinin etkinlik analizlerini gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonucunda, 5 sigorta şirketi CCR modele göre etkin; 14 sigorta şirketi BCC modelde etkin olarak bulunmuştur. Yine, hayat dışı branşta faaliyet gösteren 5 sigorta şirketi ölçeğe göre tam etkindir. Kılınç (2009) çalışmada, 2004 ve 2007 yılları arasında hayat ve hayat dışı branşlarda işlem yapan toplam 37 şirketin etkinlik seyirlerine yer vermiştir. Çalışmanın sonucunda, etkinsiz olarak bulunan birimlerin geleceğe dönük idari kararlarında girdi ve çıktı bileşimini gözden geçirmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Altan (2010), 2005, 2006 ve 2007 yıllarında hayat dışı branşlarda faaliyette bulunan 25 sigorta şirketinin etkinliğini analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda sigorta şirketlerinin büyük çoğunluğu etkin bulunmamış ve yönetsel kararlarda girdi ve çıktı bileşiminin kontrol edilmesi tavsiye edilmiştir. Özcan (2011), 2002 ve 2009 yılları arasında hayat dışı branşlarda işlem yapan sigorta şirketlerinin etkinlik

analizini yapmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, sektörün en önemli sorunu etkinliği sağlayamamaktır. 2003, 2005 ve 2006 yıllarında sektör etkin bir çalışma gösterememiştir.

Horasan (2013), 2010 yılında hayat dışı branşlarda faaliyet gösteren 32 sigorta şirketinin CCR ve BCC modelde etkinlik analizlerini gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonucunda, 18 sigorta şirketi CCR modelde etkin olarak bulunurken; 21 sigorta şirketi BBC modelde etkin olarak belirlenmiştir. Yaşanan etkinsizlik, %10 oranında uygun ölçekte çalışılmamasından kaynaklanırken, %90 oranında yönetsel anlamdaki yetersizliklerden kaynaklanmaktadır.

Ayhan (2017), 2010 ve 2015 yılları arasında Türkiye’deki sigorta şirketlerinin etkinlik analizini yapmıştır. Analiz kapsamında hayat branşında faaliyet gösteren 10; hayat dışı branşta faaliyet gösteren 22 sigorta şirketini araştırmıştır. Çalışmada hayat dışı branşta işlem yapan sigorta şirketlerinin çoğu etkinsiz bulunurken, ortalama etkinliğin hayat branşında, hayat dışı branşa oranla daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Çalışmanın sonucunda, Türkiye’deki sigorta şirketlerinin etkinlik skorları Avrupa’daki bazı ülkelere göre daha yüksek bulunmuştur. Ancak, Türkiye kişi başına düşen prim üretiminde Avrupa ülkelerinin gerisinde kalmıştır.

Tezergil (2018), 2014, 2015 ve 2016 yıllarında hayat dışı branşlarda hizmet veren sigorta şirketlerinin etkinliklerini ölçmektedir. Çalışmanın sonucunda, 2014 yılında 12, 2015 yılında 13 ve 2016 yılında ise 5 sigorta şirketi etkin olarak gözlenmiştir. 2016 yılında etkin şirket sayısının düşmesi, trafik sigortalarında yaşanan gelişmelerin şirketleri olumsuz etkilemesine bağlanmıştır.

2. Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

2.1. Araştırmanın Amacı

Türk Sigorta Sektörü’nde etkinlik hesaplamalarının 2000’li yıllardan sonra daha yoğun olarak ele alındığı gözlemlenmiştir. Öncelikle bankacılık sektöründe başlayan çalışmalar sigortacılık sektörüne ve sigorta şirketlerine de uyarlanmıştır. İlerleyen zaman içinde çalışmaların sayısı ve kapsamı genişlemiştir. Araştırmacılar 2002 yılında yapılan bir araştırmadan (Kılıçkaplan ve Baştürk, 2004) yola çıkarak, 2013-2017 yıllarını kapsayan tez (Çakmak, 2019), çalışmasından destek alarak ve yakın zamanda yayınlanan 2018 verilerini de dikkate alarak bu çalışmayı oluşturmuşlardır.

Bu çalışmada; Türk Sigorta Sektöründe hayat dışı branşlarda faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin 2002 ve 2018 yıllarındaki benzer girdi ve çıktılar kullanılarak yapılan veri zarflama analizi sonucunda bulunan etkinlik skorları karşılaştırılmıştır. Yaklaşık 16 yıllık bir zaman diliminde hayat dışı branşlarda faaliyet gösteren sigorta şirketlerindeki değişimle birlikte, temel göstergelerde sektörün genelinde görülen değişimlere ait bulguların gözlemlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca 2013-2018 dönemine ait ortalama etkinlik skorlarındaki değişim de incelenmek istenmiştir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Performans ve etkinlik değerlendirme yöntemleri genel olarak, parametrik ve parametrik olmayan yöntemler olarak ikiye ayrılmaktadır (Yücel 2017: 19-20). Parametrik olmayan yöntemler arasında en çok tercih edilen ise Veri Zarflama Analizi'dir (VZA) (İnan, 2000: 83). VZA çok sayıda girdi ve çok sayıda çıktının kullanılabilirdiği, parametrik olmayan doğrusal programlama özünü dayanan ayrıca herhangi bir fonksiyonel yapıya gerek duymayan ve etkinlik ölçümlerinde başarılı sonuçlar veren bir analiz türüdür (Cooper, Seiford ve Tone 2000: 2).

VZA'nın özündeki temel düşünce, kıyaslanabilir karar verme birimleri (KVB) içerisinde en iyi olanı belirleyecek ve etkin sınırı oluşturacak bir metodoloji sağlamaktır. Buna ek olarak, etkin sınırdaki olmayan birimlerin etkinlik düzeyini ölçmeye ve etkin olmayan birimlerin kıyaslanabileceği referans birimlerin belirlenmesine olanak sağlamaktadır (Cook ve Seiford 2009: 1-2). Etkin bulunmayan üretim birimleri için, bu etkinsiz durumun girdi kaynaklı mı yoksa çıktı kaynaklı mı olduğunu veya etkinsizliğin hangi girdi/hangi çıktıdan kaynaklandığını belirtmesi dolayısıyla sıkça kullanılan ve tercih edilen bir yöntem olmuştur. Yine etkin olmayan üretim birimleri, etkinliği sağlayabilmesi için ya da etkin olan üretim birimlerine benzeyebilmesi için tavsiyeler vermesi ve çözüm önermesi sebebiyle de kullanılmaktadır. VZA, etkin bulunmayan üretim birimlerinin, etkin olarak belirlenmiş üretim birimlerine oranla hangi girdi ya da çıktıyı azaltmalı/arttırmalı gibi öneriler sunmaktadır.

VZA yöntem itibarıyla durum analizi yaptığından dolayı bütünüyle girdi ve çıktı eksenli bir mekanizması vardır. Bu nedenle girdi ya da çıktılarının hatalı seçilmesi, muhtemel ölçüm yanlışları verimlilik skorlarının doğrudan yanlış ölçülmesine yol açacaktır. VZA'da, analize konu olacak karar verme birimleri sayısının belirlenmesi aşamasında da gerekli kıstaslar sağlanmalıdır. VZA, birden fazla sayıdaki girdi ve çıktı arasındaki ilişkileri gösteren ve diğer yöntemlere göre daha az varsayımla sonuca varabilen bir etkinlik analizi türüdür (Cooper, Seiford ve Zhu, 2004: 1-2) ve her bir gözlem için tek bir etkinlik değerinin bulunmasına olanak verir (Depren, 2008: 18). Yöntemin birden fazla sayıdaki girdi ve çıktı kullanılmasına olanak sağlaması, bu uygulamanın farklı alanlarda kullanılmasını sağlamıştır (Donthu ve Yoo 1998: 91).

VZA, etkin karar verme birimlerini belirlerken, etkin olmayan birimleri de saptamakta ve böylece etkinsizliği de ölçmektedir. Yöntem, etkin olmayan birimlerin, neden kaynaklı etkin olmadığını açık bir biçimde ortaya koymakta ve kendilerine hangi etkin karar verme birimini referans alması gerektiğini, referans tayini yapmak yoluyla belirtmektedir (Charnes, Cooper ve Lewin, 1994: 25). VZA, ölçeğe göre sabit (Charnes-Cooper-Rhodes Modeli, CCR) ve ölçeğe göre değişken (Banker-Charnes-Cooper Modeli, BCC) getiri altında etkinlik ölçümleri yapabilmektedir. Bu modeller kendi içlerindeki farklı teorik gelişimi ve uygulama yöntemleri çerçevesinde, girdi veya çıktı yönelimli olarak hesaplanmaktadır.

CCR ve BCC modelleri “girdiye yönelik” ve “çıkıya yönelik” olmak üzere 2 farklı grupta ele alınmaktadır. Girdiye yönelik VZA modelleri belirli bir çıktı bileşiminin en etkin şekilde üretilebilmesi için en uygun girdi bileşiminin nasıl olması gerektiğini incelemektedir. Çıkıya yönelik VZA modelleri ise belirli bir girdi bileşimi kullanılarak en fazla ne kadar çıktı bileşiminin sağlanabileceğini araştırmaktadır (Altan, 2010: 190-191).

CCR model, ölçeğe göre sabit getiri varsayımını temel almaktadır (Ramanathan, 2003: 69). Bu varsayıma göre, girdide meydana gelen bir birimlik artış ya da azalış, çıktıda da bir birimlik artış ya da azalışa neden olmaktadır. Bu nedenle CCR model ölçeğe göre sabit getiri varsayımı ile tanımlanır (Forsund ve Sarafoglou 2002: 32).

Model, karar biriminin toplam etkinliğini, teknik etkinliğini ve ölçek etkinliğini tek bir değerde toplayıp toplam etkinliği hesaplamayı hedeflemektedir. CCR, toplam faktör verimliliğini temel aldığından, ağırlıklı toplam çıktıların ağırlıklı toplam girdilere bölünmesi yoluyla etkinlik skorunu saptamaktadır (Charnes, Cooper ve Rhodes 1978: 430). Özetle, Veri Zarflama Analizinde temel etkinlik ölçütü, çıktıların ağırlıklı toplamalarının girdilerin ağırlıklı toplamalarına bölümüdür ve herhangi bir karar noktasının etkinlik skoru (j Karar noktası), (3.1) formülündeki gibi hesaplanabilir:

$$\frac{u_1 y_1 + u_2 y_2 + \dots + u_n y_n}{v_1 x_1 + v_2 x_2 + \dots + v_m x_m} \quad (3.1)$$

Denklem (3.1)'de j. karar noktası için n tane çıktı ve m tane girdi mevcuttur. Formülde, u_n n çıktının ağırlığını, y_n çıktının miktarını, v_m girdinin ağırlığını ve x_m girdinin miktarını göstermektedir. Denklem (3.1)'den de anlaşıldığı üzere VZA kesirli bir programlama sürecini kapsamaktadır. Ancak kesirli programlamanın çözümü kolay olmamaktadır. Dolayısıyla, kesirli programlama seti, denklem (3.1)'in paydasının 1 olması gerekliliğine dayanarak doğrusal programlama setine çevrilebilir. Buna göre doğrusal programlama ile denklemi (3.2) ve (3.3)'teki şekilde tanımlamak mümkündür.

$$Enbh_j = \sum_{r=1}^n u_r y_r \quad (3.2)$$

$$\sum_{i=1}^m v_i x_i = 1$$

$$\sum_{r=1}^n u_r y_r - \sum_{i=1}^m v_i x_i \geq 0 \quad (3.3)$$

$$u_r, v_i \geq 0$$

$$j = 0, 1, \dots, n$$

$$r = 1, 2, \dots, s$$

$$i = 1, 2, \dots, m$$

j: karar birimleri

r: çıktılar

y_{rj} : j. karar biriminin kullandığı r çıktısı miktarı

x_{ij} : j. karar biriminin kullandığı i girdisinin miktarı

Çıktı yönelimli CCR modelde doğrusal programlama setine ilişkin denklemler (3.4) ve (3.5)'deki gibidir:

$$Enk g_j = \sum_{i=1}^m v_i x_i \quad (3.4)$$

$$\begin{aligned} \sum_{r=1}^n u_r y_r &= 1 \\ - \sum_{r=1}^n u_r y_r + \sum_{i=1}^m v_i x_i &\geq 0 \\ u_r, v_i &\geq 0 \end{aligned} \quad (3.5)$$

CCR model hem girdi ya da çıktı odaklı kullanıldığında, karar verme birimlerinin etkinlik skorunun belirlenebilmesi için yukarıda bahsedilen model uygulanmalıdır. Modelin çözümüyle birlikte, karar verme birimlerinin etkinlik skorları ortaya çıkacaktır. Etkinlik skoru 0 ile 1 arasında bir değer ile ifade edilebilirken yüzdelik olarak da ifade edilebilir. Eğer bir karar verme biriminin etkinlik değeri 1'den küçük ise bu, o karar verme biriminin etkin birimlere göre etkin olmadığı anlamına gelmektedir. Yani o birim görece olarak etkin bulunmamış demektir. Etkinlik değeri 1'e eşit olan karar verme birimleri ise etkin birimler olarak kabul edilmektedir (Özbek 2007: 48-49).

Bu çalışmada, çıktı yönlü CCR model kullanılmaktadır. CCR model toplam etkinliği ölçmektedir. Çıktı yönlü modelin kullanılmasının nedeni, bir işletmede girdilerin azaltılmasından çok; çıktılarının artırılmasının daha elverişli olmasıdır. Buna göre, aynı girdi bileşimi ile daha fazla çıktı elde edebilmenin mümkün olup olmadığı araştırılmaktadır. Ayrıca, kurulan VZA modeli, doğrusal programlama modülünün olduğu herhangi bir paket program ile çözülebilmektedir. Çalışma kapsamında, DEA Solver programı kullanılarak analiz yapılmıştır.

2.2.1. Girdilerin Belirlenmesi

Sigorta sektörü için temel girdiler emek (işgücü), sabit varlıklar (fiziksel sermaye) ve sermaye (finansal sermaye) dir (Cummins, Turchetti ve Weiss 1996:18). Bu temel girdiler sigorta sektörü için aynı zamanda üretim faktörleridir (Kılıçkaplan ve Baştürk 2004: 72). İlgili çalışmalara (Cummins ve Weiss (1993), Cummins ve Zi (1996), Barros, Barrossa ve Borges (2005), Kılıçkaplan ve Baştürk (2004), Kılıçkaplan ve Karpaz (2004), Kayalı (2007), Özbek (2007), Kılınç (2009), Özcan (2011), Horasan (2013)) benzer şekilde; bu çalışma kapsamında da acente ayısı, sabit varlıklar, likit aktifler, özsermaye ve teknik karşılıklar girdi olarak alınmıştır.

Acente Sayısı: Sigorta şirketleri, ürettiği prim tutarını artırmak ve sigortalılara daha kolay ulaşabilmek için bazı kanallar ve araçlar kullanırlar. Bu dağıtım kanalları genel olarak acente ve

brokerler olmaktadır (Özbek 2007: 85-86). Çalışma kapsamında, sigorta sektörü için temel girdilerden biri olan emek, acente sayısı ile ifade edilmektedir.

Sabit Varlıklar: Sabit varlıklar, literatürde yardımcı girdiler olarak da yer almaktadır (Cummins, Turchetti ve Weiss, 1996). Sabit varlıklar emek dışında kalan bütün fiziksel teçhizatları kapsamaktadır. Sigorta şirketlerinin faaliyetlerinde yararlandıkları her çeşit sabit varlığın etkin kullanılmasının şirket karlılığına faydası olmakta ve şirketlerin verimliliği konusunda etkili olmaktadır.

Likit Aktifler: Sigorta şirketleri için likit aktifler, meydana gelebilecek hasarları yükleneme kabiliyetini gösteren değerlerdir. Bir sigorta şirketi likidite yönünden yeterli ise hasarları ve şirket giderlerini karşılayabilecek güçtedir denebilir (Kahya 2001:162). Şirketlerin yaşayacağı likidite sorunları, sigortalılara olan yükümlülüklerin karşılanmamasına ve şirket giderlerinin ödenememesine sebep olmaktadır. Bu durumda şirketin etkinliği dolaylı olarak düşmektedir. Bunlardan dolayı likit aktifler sigorta şirketlerinin etkinliğinin ölçülmesinde bir girdi olarak alınmaktadır.

Özsermaye ve Teknik Karşılıklar: Sigorta şirketleri temel olarak iki güvenceyi üzerlerinde taşımaktadırlar. Bunlardan ilki mali yeterlilik diğeri hasarları karşılamada istekli ve hazırlıklı olma durumudur. Sigorta şirketlerinin mali yeterliliği özsermaye ve teknik karşılıkların düzeyine bağlı olarak değişmektedir. Özsermayenin, beklenmedik hasar ödemelerini karşılayabilmek için ve aynı zamanda yasal zorunluluk olarak güçlü olması gerekir. Özsermaye, sigortanın riski birleştirme ve üstlenme fonksiyonunu gerçekleştirebilmesi adına önemli bir girdidir (Turgutlu, Kök ve Kasman 2006).

2.2.2. Çıktıların Belirlenmesi

Literatürde sigorta şirketlerinin çıktılarının belirlenmesine dair birbirinden farklı yaklaşımlar mevcuttur. Gardner ve Grace (1993), prim üretimini çıktı olarak belirlemişlerdir. Ancak Yuengert (1993) çalışmasında primlerin sigortacılık hasılatını oluşturduğu dolayısıyla prim gelirlerinin girdi olması gerektiğini belirtmiştir. Çıktı olarak da prim üretimi yerine rezerv artış seviyelerinin kullanılmasını önermiştir. Ancak, Greene ve Segal (2004), rezervlerin çıktı olarak kullanılmasına olumlu bakmamışlardır. Bu konudaki görüşler genel olarak 3 başlık altında yoğunlaşmaktadır.

Bu yaklaşımlar; varlık (aktif) ya da aracılık yaklaşımı, kullanıcı maliyet yaklaşımı ve katma değer yaklaşımıdır (Cummins, Turchetti ve Weiss 1996: 16). Katma değer yaklaşımında, aktifte ya da pasifte yer alan herhangi bir kalemin çıktı olarak kullanılmasının ölçütü, o kalemin bir değer yaratması olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşıma göre, aktif ya da pasifte yer alan kalemlerden herhangi biri eğer bir değer yaratıyorsa çıktı olarak kullanılabilir (Cummins, Turchetti ve Weiss 1996: 17), (Cummins, Tennyson ve Weiss, 1998: 325-357).

Sigorta şirketleri risk havuzlama ve risk taşıma, sigorta kayıpları ile ilişkili reel hizmetler ve finansal aracılık olarak özetlenen üç temel hizmeti sunarken katma değer yaratmaktadırlar. Çalışmada katma değer artışları çıktı olarak kabul edilmiştir. Buna göre, mali karlılık finansal aracılık hizmetlerinin yarattığı katma değerdir ve bu nedenle çalışmada çıktı olarak alınmıştır. Teknik karlılık ve alınan primler

ise, risk havuzlama ve risk yüklenme hizmetlerinin yarattığı katma değer olarak bilinmektedir. Belirlenen çıktıların açıklaması şu şekilde olmaktadır:

Alınan Primler: Alınan primler sigorta şirketlerinin bir yıl içinde yaptıkları sigortacılık işlemleri neticesinde ürettikleri tüm primleri ifade etmektedir. Sigorta şirketlerinin aldığı primler, sektör için yatırım kaynağı görevindedir.

Teknik Kar: Finansal etkinliğin temel göstergesi karlılıktır. Sigorta şirketlerinde karlılıkları, teknik ve mali karlılık olarak iki kategoriden oluşmaktadır. Şirketlerin sigortacılık faaliyetleri neticesinde elde ettikleri tek kar olarak tanımlanmaktadır.

Mali Kar⁴: Sigorta şirketleri ürettikleri primlerin belli bir kısmını yatırıma dönüştürmektedirler. Yaptıkları yatırımlar sayesinde şirket bünyesinde tahviller hisse senetleri, gayrimenkullerden meydana gelen bir portföy yaratılmaktadır. Şirketlerin bu tarz yatırımlardan elde ettikleri getiriler mali kar olarak ifade edilmektedir.

2.3. Araştırmanın Kapsamı

Çalışmada homojenliği sağlamak amacıyla, hayat dışı branşlarda faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin etkinlik analizleri kendi içinde değerlendirilmiştir. Analizler en yakın tarihli yayınlanan 2018 verileri de dahil olmak üzere, 2013 ile 2018 yılları arasındaki zaman dilimini kapsamaktadır. Bazı girdi ve çıktı değişkenlerinin değeri "sıfır" olan, yıl içerisinde iflas eden ya da faaliyette bulunmayan KVB'ler (şirketler) analize dahil edilmemiştir.

Kullanılan veriler, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan ve Sigortacılık ve Özel Emeklilik Raporlarında yer alan 2013- 2018 yılları arasındaki Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyet Raporlarından derlenmiştir. Acente sayısı her sigorta şirketi için toplam acente sayısını belirtmektedir. Sabit varlıklar, Likit Aktifler, Özsermaye, Teknik Karşılıklar, Teknik Kar ve Mali Kar; yukarıda ifade edilen kaynaktaki sigorta şirketlerine ait bilanço ve gelir tablolarından derlenmiştir. Alınan Primler, yurtiçi ve yurt dışından direkt ve reasürans işlerinden alınan primlerden oluşmaktadır.

Analizde minimum KVB sayısı, girdi ve çıktı değişkenlerinin çarpımları kadar olmalıdır(Bousofiane, Dyson ve Thanassoulis, 1991). Çalışmada 4 girdi ve 3 çıktı değişkeni etkinlik belirleme sürecine dahil edildiği için KVB sayısı en az 12 olmalıdır. Buna göre, göre incelenen tüm dönemlerde yeterli sayıda KVB bulunmaktadır. Sırasıyla 2013-33, 2014-34, 2015-32, 2016-36, 2017-38 ve 2018-37 şirket analize dahil edilmiştir. Ayrıca VZA, KVB'lere ait girdi çıktı değişkenlerinden oluşan veri setlerinde negatif değer bulunması durumunda etkinlik analizini gerçekleştirememektedir. Bu durumda da, teknik olarak zarar eden sigorta şirketlerin çıktı değerleri negatif olacağından etkinlik analizi yapılamamaktadır. Ancak, konunun çözümü için literatürde veri seti içindeki en büyük negatif

⁴ Çalışma kapsamında sigorta şirketlerinin bilançosunda yer alan yatırım gelirleri kalemi kullanılmıştır. Ancak literatürde yer alan çalışmalarda bu çıktı mali kar olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle çalışmada da literatürle paralellik kurmak adına çıktı kaleminin adı mali kar olarak kullanılmıştır.

değere sahip olan sayının mutlak değerinin 1 fazlası, veri setindeki tüm değerlere eklenmektedir. Böylece, veri setinde yer alan tüm negatif değerler sıfırlanmış olacak ve diğer veriler de pozitif hale getirilecektir(Thanassoulis, 2003: 112). Bu nedenle çalışmada teknik karı negatif değer olan sigorta şirketleri analiz dışında tutulmamış ve söz konusu yöntem uygulanarak veri seti negatif değerlerden arındırılmıştır. Analizde kullanılan girdi ve çıktı değişkenleri Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1: Analizde Kullanılan Girdi ve Çıktı Değişkenleri

GİRDİ		ÇIKTI	
(G1)	Acente Sayısı	(Ç1)	Alınan Primler
(G2)	Sabit Varlıklar	(Ç2)	Teknik Kar
(G3)	Likit Aktifler	(Ç3)	Mali Kar
(G4)	Özsermaye ve Teknik Karşılıklar		

3. Bulgular

3.1. Türk Sigorta Sektörü Kapsamında 2002 ve 2018 Yılları

Türk Sigorta Sektörü’ne ait bazı göstergelerin 2002 ile 2018 yıllarındaki genel görünümü incelendiğinde (Tablo:2); hayat dışı şirket sayısı 30 dan 38’e yükselmiş, hayat dışı branşların sektör içinde payı %82-%83 aralığında kalmıştır. Primlerin nominal artış oranında azalmalar yaşanırken, reel artış oranlarında negatif değerler görülmüştür. 2002 yılında dağıtım kanalları içinde acentelerin payı %64 iken, 2018’de %58 olarak gerçekleşmiş, merkezin payı ise %20’lerden %4’e düşerek büyük oranda azalmıştır. Sigorta işlemi yapan bankaların payı ise %9’dan %24’e yükselmiş ve sigorta sektöründe bankaların payı artış göstermiştir.

Tablo: 2 Türk Sigorta Sektörüne Ait Göstergelerin 2002 ve 2018 Yılı Değerleri

	2001	2002	2017	2018
Hayat-dışı şirket sayısı	30	30	38	38
Hayat şirket sayısı	29	29	22	22
Reasürans şirketi sayısı	3	3	2	2
Hayat-dışı sektörel payı	0,82	0,82	0,82	0,83
Primlerin nominal artış oranı	41,06	45,03	11,48	14,64
Primlerin reel artış oranı	-25,19	10,75	3,43	-1,46
Merkezin payı	0,21	0,20	0,05	0,04
Acente payı	0,65	0,64	0,52	0,58
Banka acentelerinin payı	0,09	0,09	0,31	0,24
Broker kuruluşlarının payı	0,05	0,07	0,11	0,12
Teknik Kar/Prim oranı	9,70	9,30	5,83	7,60
Bilanço Karı/Aktif Toplamı	7,20	5,27	4,14	5,01
Özsermaye Karlılığı	40,90	24,46	21,24	29,23
Genel Giderler/Prim oranı	18,87	15,48	12,66	9,85

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Faaliyet Raporları dikkate alınarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Sigorta şirketlerinin rekabet ettiği bir alanda temel hizmet alanı sigortacılık olmayan bankaların payının artması, sigorta sektörü ve acenteler için ciddi uyarılar taşımaktadır. Teknik kar /prim oranı 2002 yılında %9,70 iken, 2018 yılında %7,60 seviyesindedir. Özsermaye karlılığı ise ilgili yıllarda %40'dan, %29'lara düşmüştür.

3.2. 2002 Yılında Analizde Yer Alan Sigorta Şirketlerinin 2018 Yılındaki Durumu

Yaklaşık 16 yıl arayla yapılan analiz sonuçlarında; 2002 yılında 30 şirket ele alınırken 2018 yılında değişikliklerle birlikte 37 şirket kapsama alınmıştır (Tablo:3).

Tablo: 3 2002 Yılında Analizde Yer Alan Sigorta Şirketlerinin 2018 Yılındaki Durumu

2002	2018	2002	2018
AKDENİZ	İflas	HÜR	İflas
AKSİGORTA	AKSİGORTA	IŞIK	BEREKET
ANADOLU ANONİM TÜRK	ANADOLU	İHLAS	HDI (satın alındı)
ANKARA ANONİM TÜRK	ANKARA	İSVİÇRE	ERGO
AXA OYAK	AXA	RAY	RAY
BAŞAK	GROUPAMA	RUMELİ	TMSF'ye devredildi
BATI	Güvence Hesabına Devredildi	SANKO	İflas
BİRLİK	HALK	ŞEKER	SBN=ŞEKER
COMMERCIAL UNION	UNICO (AVİVA)	TEB	ZURICH
EGE	İflas	TİCARET	SBN
FİNANS	SOMPO JAPAN	T.GENEL	MAPFRE
GARANTİ	EUREKO	T.NİPPON	TURKNIPPON
GENERALİ	GENERALİ	TOPRAK	Ege Sigorta aldı, Ege Sigorta iflas etti
GÜNEŞ	GÜNEŞ	YAPI KREDİ	ALLIANZ
GÜVEN	GROUPAMA		
KOÇ ALLIANZ	ALLIANZ		

2002 yılında hayat dışı alanda faaliyet gösteren şirketlerinin 2018 yılındaki durumları incelendiğinde; sadece 7'sinde herhangi bir değişiklik olmazken, diğerlerinde ise, isim veya ortak değişikliği, iflas ve TMSF'ye devirler söz konusu olmuştur. Sigortalı olan bir kişinin 16 yıl boyunca poliçeleri aynı şirketle yaptırabilme olasılığının oldukça düşük olduğu söylenebilir.

3.3. Hayat dışı Sigorta Şirketleri için 2013- 2018 Yılları Etkinlik Skorları

2013 ve 2018 yılları arasındaki dönemde sürekli olarak faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin, çıktı yönelimli CCR modeldeki etkinlik skorları Tablo 4’te yer almaktadır. Buna göre 22 sigorta şirketi 2013 ve 2018 yılları arasında faaliyetlerine kesintisiz şekilde devam etmişlerdir. 22 sigorta şirketinin etkinlik değerlerinin en yüksek olarak gözlemlendiği yıllar 2014 ve 2015 yılları olmuştur. Bu yıllarda 22 sigorta şirketinin 11 tanesi görece etkin olarak gözlenmiştir. 2013 ve 2016 yıllarında ise, 22 sigorta şirketinden 3’ü görece etkin bulunmuştur. 2017 ve 2018 yıllarında etkin olarak gözlenen sigorta şirketi sayısı 4’te kalmıştır. Bu durum Tablo 4’te ifade edilmektedir.

Tablo:4 Çıktı Yönelimli CCR Model Etkinlik Skorları (2013 ve 2018 Yılları Arasında Kesintisiz Faal Olan Şirketler)

Şirketler	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1 AKSİGORTA	0,8519	1	1	0,6404	0,7273	0,7506
2 ALLIANZ	1	1	1	0,572	0,7222	0,4474
3 ANADOLU	0,8635	0,8033	0,8792	0,4958	0,581	0,5238
4 ANKARA	0,6267	1	0,5886	0,3703	0,7019	0,5311
6 AXA	0,9403	1	1	0,7523	0,7326	0,3467
7 BEREKET	0,5464	0,6122	0,6485	0,4919	0,5584	0,5699
8 BNP PARIBAS CARDIF	0,7308	1	1	1	1	1
9 COFACE	0,7308	1	1	1	1	1
10 DUBAI STARR	0,67	1	0,9359	0,5903	0,7402	1
11 ERGO	1	1	1	0,8902	0,8724	0,4293
12 EULER HERMES	1	1	1	0,7742	1	1
13 EUREKO	0,724	0,892	1	0,5801	0,7277	0,6187
14 GROUPAMA	0,6017	0,6618	0,6037	0,2696	0,459	0,4766
15 GUNES	0,7528	0,8411	0,7511	0,2562	0,4962	0,599
16 HALK	0,7237	0,8592	1	1	1	0,9298
17 HDI	0,5653	0,678	0,6711	0,3451	0,5437	0,5537
18 MAPFRE	0,9394	1	1	0,3533	0,6933	0,5611
19 NEOVA	0,9711	1	1	0,8049	0,8222	0,4617
20 RAY	0,6506	0,6688	0,7317	0,3039	0,5198	0,8109
21 SBN	0,8662	0,9122	0,9748	0,421	0,4576	0,4979
22 SOMPO JAPAN	0,6357	0,7259	0,8396	0,3966	0,4875	0,4584

Tablo 4’e göre, BNP ve Coface Sigorta 2014 ve 2018 yılları arasında yer alan her dönemde görece etkin olarak gözlenmiştir. Allianz ve Aksigorta şirketleri, 2014 ve 2015 yıllarında görece etkinken; 2016 yılından itibaren etkinlik skorları 1’in altında kalmıştır. Allianz Sigorta Aksigortadan farklı olarak, 2018 yılında daha belirgin bir etkinlik düşüşü yaşayarak, incelenen dönemler içindeki en düşük seviyesine gerilemiştir. Bunun yanı sıra, Anadolu, Bereket, Groupama, Güneş, HDI, Ray, SBN ve Sompo Sigorta incelenen dönemlerin tümünde etkin olarak gözlenemeyen sigorta şirketleri olmuşlardır.

3.4. Hayat dışı Sigorta Şirketleri için 2002 ve 2018 Yılları Etkinlik Skorlarının Karşılaştırılması

2018 yılında hayat dışı branşlarda faaliyet gösteren ve analize dahil edilen sigorta şirketi sayısı 37'dir. 2018 yılı için etkin bulunan sigorta şirketi sayısı CCR modelde 7, BCC modelde ise 15'tir. Söz konusu 37 şirkete ait CCR etkinlik skorları 3 çıktı ve herbir çıktı için hesaplanmış ve Tablo:5'de özetlenmiştir.

Tablo: 5 2018 Yılında Faaliyette Bulunan Hayat-Dışı Sigorta Şirketlerine Ait Etkinlik Değerleri

Sigorta Şirketleri	Etkinlik Değeri (3 Çıktı İçin)		Etkinlik Değeri (1 Çıktı İçin)	
	Etkinlik Değeri	Alınan Primler Etkinlik Değeri	Teknik Kar Etkinlik Değeri	Mali Kar Etkinlik Değeri
AKSIGORTA	0,7506	0,7506	0,0798	0,2612
ALLIANZ	0,4474	0,4466	0,0258	0,1777
ANADOLU	0,5238	0,5165	0,0313	0,244
ANKARA	0,5311	0,5311	0,1341	0,2405
ATRADIUS	0,8442	0,6364	0,8442	0,1611
AXA	0,3467	0,327	0,0369	0,2273
BEREKET	0,5699	0,5699	0,0552	0,1168
BNP PARIBAS CARDIF	1	0,4144	1	0,3809
CHUBB	1	1	1	0,1744
COFACE	1	1	1	1
CORPUS	0,6134	0,6072	0,3881	0,142
DOGA	0,8977	0,8977	0,038	0,2128
DUBAI STARR	1	1	0,8971	1
ERGO	0,4293	0,4167	0,0728	0,2703
ETHICA	0,9211	0,9211	0,1479	0,2883
EULER HERMES	1	0,8277	1	1
EUREKO	0,6187	0,6166	0,0428	0,2306
GENERALI	0,4709	0,4709	0,1203	0,1547
GROUPAMA	0,4766	0,4766	0,0336	0,1417
GULF	0,6256	0,6066	0,1319	0,4165
GUNES	0,599	0,599	0,0208	0,2593
HALK	0,9298	0,8297	0,0785	0,6498
HDI	0,5537	0,5537	0,0315	0,1419
KORU	0,7339	0,7339	0,2589	0,1516
MAGDEBURGER	0,5679	0,3107	0,5679	0,1128
MAPFRE	0,5611	0,5611	0,0063	0,1698
NEOVA	0,4617	0,4617	0,085	0,1203
ORIENT	0,828	0,6728	0,6649	0,828
QUICK	0,7351	0,7351	0,0688	0,0973
RAY	0,8109	0,8109	0,0618	0,2307
SBN	0,4979	0,4962	0,1219	0,1666
SOMPO JAPAN	0,4584	0,4292	0,0511	0,3426
TURK NIPPON	0,6604	0,6604	0,1056	0,1066
TURK P&I	1	1	1	0,7233

UNICO	0,7477	0,7477	0	0,2258
ZIRAAT	1	1	1	1
ZURICH	0,4768	0,4533	0,1374	0,2566

Herbir çıktı için analiz yapıldığında, etkin şirket sayısında azalmalar olduğu görülmektedir. Aksigorta, Allianz, Anadolu, Axa, Halk, Güneş, Gulf, Sampo Japan ve Zurich Sigorta ölçek etkinliğinden arındırılmış olarak incelendiğinde, teknik etkinliği sağlamışlardır. Ancak bu şirketlerin toplam etkinlik skorları 1'in altında kalmıştır.

2002 yılında yapılan VZA sonuçlarında; alınan primler çıktısına göre sadece 2 şirket etkin iken, mali karda 9 şirket etkin olarak bulunmuştur. Mali kar çıktısına göre etkin olan şirketlerin aracılık fonksiyonuna daha çok ağırlık verdiği söylenebilir. Tüm girdiler açısından incelendiğinde; en çok iyileştirme yapılması gereken girdi sabit varlıklar olurken buna karşın en az iyileştirme gerektiren girdi ise likit aktiflerdir. Çıktılar açısından potansiyel iyileştirme oranları incelendiğinde ise; çok daha yüksek oranlarda artış olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. (Kılıçkaplan ve Baştürk 2004: 64)

2018 yılında sigorta şirketlerinin teknik kar çıktısında büyük oranlarda iyileştirmeler yapmaları tavsiye edilmiştir. Hayat dışı branşta faaliyette bulunan sigorta şirketlerinin etkinlik düşüşleri yaşamalarının en önemli nedeni teknik kar çıktısında etkinliği istenilen düzeyde tutamamış olmalarıdır. Bu çıktıda yaşanan etkinsizlikler mali kar çıktısında da etkinsizliğe neden olmaktadır. Etkinsiz bulunan sigorta şirketlerine ait iyileştirmeler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo: 6 2018 Yılına Ait İyileştirme Tablosu

Şirketler		CCR MODEL % ARTIŞLAR ÇIKTILAR		
		Alınan Primler (Çıktı 1)	Teknik Kar (Çıktı 2)	Mali Kar (Çıktı 3)
1	AKSİGORTA	33	209	44
2	ALLIANZ	123	1696	123
3	ANADOLU	91	1389	91
4	ANKARA	88	386	134
5	ATRADIUS	32	18	307
6	AXA	188	796	188
7	BEREKET	75	349	274
8	BNP PARIBAS CARDIF	0	0	0
9	CHUBB	0	0	0
10	COFACE	0	0	0
11	CORPUS	63	63	294
12	DOĞA	11	674	113
13	DUBAI STARR	0	0	0
14	ERGO	133	489	132
15	ETHICA	8	93	16
16	EULER HERMES	0	0	0
17	EUREKO	62	1068	62
18	GENERALI	112	116	180
19	GROUPAMA	110	1398	229
20	GULF	60	293	60

21	GUNES	67	4718	179
22	HALK	7	618	7
23	HDI	81	840	208
24	KORU	36	66	228
25	MAGDEBURGER	189	76	650
26	MAPFRE	78	9001	179
27	NEOVA	117	332	325
28	ORIENT	43	39	21
29	QUICK	36	487	372
30	RAY	23	540	99
31	SBN	101	101	163
32	SOMPO JAPAN	118	841	118
33	TURK NIPPON	51	323	325
34	TURK P&I	0	0	0
35	UNICO	34	56799513	149
36	ZİRAAT	0	0	0
37	ZURICH	110	194	110

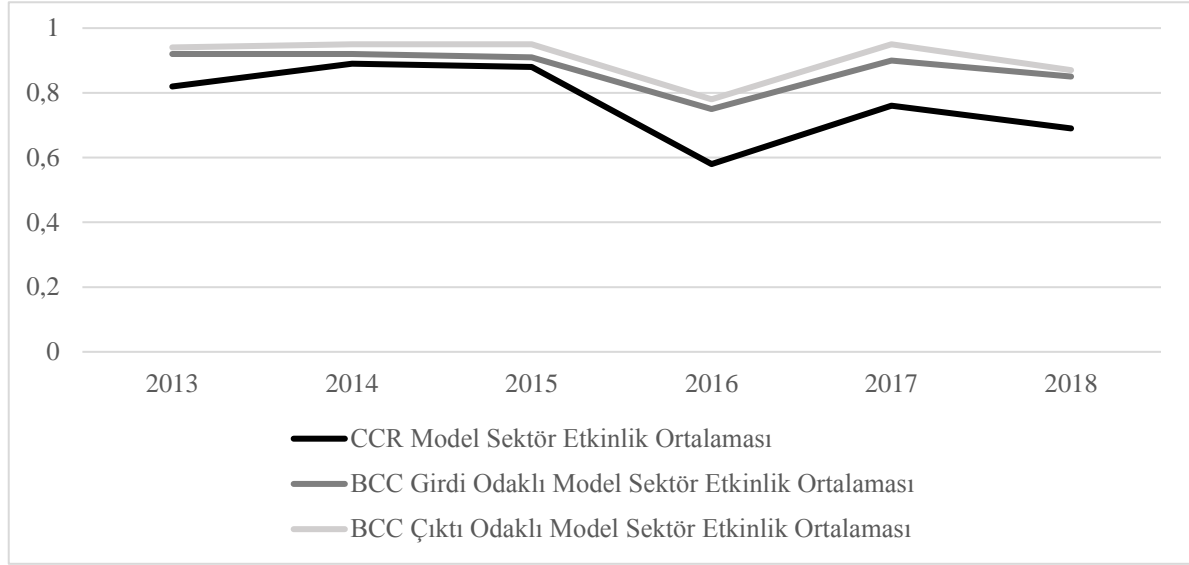
Tablo 6'ya göre; BNP, Chubb, Coface, Dubai, Euler Helmes, Turk P&I ve Ziraat Sigorta şirketleri 2018 yılında toplam etkinliği sağlamışlardır. Bu şirketlerin dışındaki diğer sigorta şirketleri görece etkinsiz bulunmuşlardır. Etkinsiz bulunan şirketlerin özellikle teknik kar çıktısında büyük oranlarda iyileştirmeler yapmaları önerilebilir. Örneğin; Allianz, Anadolu, Ankara, Axa, Bereket, Doğa, Ergo, Eureko, Groupama, Güneş, Halk, HDI, Mapfre, Neova, Quick, Ray, Sompo, Turk Nippon ve Unico Sigorta şirketlerinin teknik kar çıktılarındaki bozulmalar, sayılan bu şirketlerin etkinsiz olarak gözlenmesinin en güçlü nedenlerinden biridir.

Etkinsiz olarak gözlenen sigorta şirketlerinin, sahip oldukları girdi bileşimleri ile daha fazla üretim yapabilmeleri mümkündür. Analiz sonucuna göre, genel olarak sigorta sektörünün gerçekleştirilen prim üretiminde görece küçük oranlı iyileştirmeler yapmaları gerekli görülmüştür. Ancak gerçekleşen üretimin karlılığa katkı sunması noktasında sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Yani üretimin olması gerekenden daha düşük kalmasından ziyade, gerçekleşen üretimin çoğu zaman karlılığa yansımaması söz konusudur. Bu noktada, sigorta şirketlerinin hasar-prim oranının düşük seyrettiği sigorta branşlarına yönelmesi şirket karlılığına katkı sunabilecektir.

3.5. Sektör Etkinlik Ortalamaları

Şirket bazında etkinlik skorlarının değerlendirilmesine bağlı olarak sektör etkinlik ortalamalarının incelenmesi ele alınmıştır (Grafik: 1). Bu kapsamda, 2013 yılında hayat dışı branşta faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin etkinlik ortalaması CCR modelde 0,82 olmaktadır. Girdi yönelimli BCC modelde sektör ortalama etkinlik değeri 0,92 iken; çıktı yönelimli BCC modelde sektör ortalama etkinlik değeri 0,94 olarak gözlenmektedir. Şirketlerin teknik etkinlik skoru yani BCC model etkinlik skoru oldukça yüksek bir ortalamaya sahiptir. Buna göre, şirketlerin büyük çoğunluğu teknik yönden etkindir. Ancak ölçek etkinliğini de içinde barındıran toplam etkinlik yani CCR model etkinlik, BCC

model etkinliğe göre daha düşük kalmaktadır. Yani sigorta şirketlerinin bir kısmı teknik etkin olsalar bile ölçek etkinliğine sahip değildir. Dolayısıyla toplam etkinlik değerleri 1'in altındadır.

Grafik 1. Hayat Dışı Branş Ortalama Etkinlik Skorları

2014 yılında, BCC özellikle çıktı yönelimli modelde sektör ortalama etkinlik skorları oldukça yüksek seyretmektedir. Ancak toplam etkinlik skorları teknik etkinlik skorlarından yaklaşık 1 puan daha aşağıda yer almaktadır. Bu durumda bazı şirketlerin ölçek etkinliğini sağlayamadığından bahsedilebilmektedir.

2015 yılında çıktı yönelimli BCC modeldeki sektör ortalama etkinlik skoru 2014 yılıyla aynı değeri vermektedir. Bir önceki yıla göre toplam etkinliği sağlayan sigorta şirketlerin sayısında artış olduğu görülmüştür. Teknik etkinliklerin ortalama sonuçlarında girdi yönelimli olarak çok az miktarda bir değişim söz konusudur.

Grafik 1'e göre, 2016 yılında CCR modelde etkinlik skoru ortalaması 0,58 olarak bulunmuştur. Girdi yönelimli BCC modelde etkinlik skoru ortalaması 0,75; çıktı yönelimli BCC modelde etkinlik skoru ortalaması 0,78'dir. 2016 yılında sigorta şirketlerinin etkinliği her iki modelde de düşmüştür. 2016 yılında sigorta şirketlerinin büyük çoğunluğu hem teknik hem de ölçek etkinliğinde bir önceki yıla oranla etkinsizdirler. Özellikle CCR modelde etkinlik skorları sert bir düşüş yaşamıştır. Bir önceki yılda toplam etkinliği sağlayan sigorta şirketlerinin 2016 yılında etkinlik skorları büyük oranda düşmüştür. 2017 yılında ise, etkinlik skorlarında çok yüksek olmasa da bir önceki yıla oranla bir toparlanma olduğu gözlenmektedir. 2018 yılında da sigorta sektörünün hayat dışı branşında etkinlik düşüşü olduğu Grafik 1'den anlaşılmaktadır. Hem CCR modelde hem de BCC modelde bir önceki yıla oranla sektör etkinlik ortalamaları daha düşük olarak gözlenmiştir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Sigortacılık sektörünün istikrarlı büyüme göstermesi ve finansal piyasalardaki işlevinin artıp kalıcılılaşması için sigorta şirketleri teknik karlılıklarını artırmalıdır. Hayat dışı branşlarda 2013 ve 2018 yılları arasındaki döneme ait olarak yapılan etkinlik analizleri sonuçlarına göre, sektörün etkinliği 2016 yılında büyük oranda düşmüştür. Toplam etkinliği sağlayabilen sigorta şirketi sayısının 6'da kalması ve diğer 30 şirketin görece etkinsiz olarak gözlenmesi, sektörün geneli için oldukça olumsuz bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Yine söz konusu sigorta şirketlerinin özellikle çıktı bileşimlerinde büyük oranda iyileştirmeler yapması gerektiği gözlenmiştir.

2017 yılında 25 sigorta şirketinin teknik etkin olduğu ancak bunların 14'ünün ölçek etkinliğini sağlayamadıkları ve dolayısıyla toplam etkin olamadığı gözlenmiştir. Toplam etkinliği sağlayabilen sigorta şirketi sayısı 11'de kalmıştır. 2016 yılına göre 2017 yılı daha olumlu bir yıl olmuş ve ilgili şirketlerin etkinlik ortalaması da CCR modelde 0,58'den 0,76'ya, BCC modelde 0,70'lerden 0,90'lara yükselmiştir.

İncelenen dönemler içinde; 2016 yılında olduğu kadar düşük etkinlik skorları tekrarlanmasa da, 2018 yılında da hayat dışı branşlarda etkinlik düşüşü olduğu görülmüştür. 2018 yılında sigorta şirketlerinin teknik kar çıktısında büyük oranlarda iyileştirmeler yapmaları tavsiye edilmiştir. Söz konusu sigorta şirketlerinin etkinlik düşüşleri yaşamalarının en önemli nedeni teknik kar çıktısında etkinliği istenilen düzeyde tutamamış olmalarıdır. Bu çıktıda yaşanan etkinsizlikler yatırım gelirleri çıktısında da etkinsizliğe neden olmaktadır.

Ekonomide beklenmedik olumsuzlukların yaşanmasına hazırlıklı olmak ve bu olumsuzluklardan en az seviyede etkilenmek için teknik karlılık seviyesi ve özsermaye yapısının güçlülüğü sigorta şirketleri için hayati önemdedir. Sigorta sektörü ve özellikle hayat dışı branşı genel ekonomik göstergelerden oldukça etkilenmektedir. Bu kapsamda 2018 yılında yaşanan kur dalgalanmalarının, talepte yaşanan azalışların ve ekonomik durgunluğun sigorta şirketlerini de etkilediği ve etkinlik skorlarının bir önceki yıla oranla aşağı yönlü seyir izlemesinin nedenlerinden biri olduğu gözlenmiştir.

Çalışma kapsamında sektör pazar payının büyük çoğunluğunu elinde bulunduran görece daha büyük ölçeğe sahip olan sigorta şirketleri, kendinden daha küçük ölçekte hizmet sunan sigorta şirketlerine göre etkinsiz olarak gözlenmiştir. Sigorta şirketlerinin ölçek büyüklüğü ile etkinlikleri arasında ilişki olduğu, Cummins ve Weiss (1993), Rai, (1996) çalışmalarında da ifade edilmiş ve büyük şirketlerinin etkinlik skorları konusunda farklı bulgular gözlemlenmiştir. Ülke bazında sektörün yapısından kaynaklanan farklılıkların bunun nedenlerinden biri olduğu söylenebilir.

2002 yılında faaliyette bulunan hayat dışı şirketler için, en çok iyileştirme yapılması gereken girdi sabit varlıklar iken likit varlıklar yeterli bulunmuştur. 2018 yılında da yukarıda ifade edildiği gibi, görece büyük şirketlerin etkinsiz olarak görülmesi benzer şekilde etkin kullanılmayan sabit

varlıklardan kaynaklanabilir. Özellikle dağıtım kanalları içinde acentelerin payının azalırken bankaların payının artması da sektör ve acenteler için ciddi bir uyarı niteliğindedir.

İncelenen dönem içinde; farklı yıllarda sektör genelinde etkinlik düşüşleri sonucuna ulaşan çalışmalara (Kılıçkaplan ve Karpat, 2004, Altan 2010, Horasan, 2013, Özcan, 2011), benzer şekilde 2018 yılı da etkinlik düşüşünün yaşandığı bir yıl olmuştur. Sektör genelinde etkinlik düşüşleri nedenleri olarak sektörün veya branşların prim üretimindeki yetersizliği (Kayalı, 2007), şirketlerin bozulan sermaye yapısı (Kılıçkaplan ve Karpat, 2004) veya yönetsel kararlardaki yetersizlikler (Horasan, 2013, Altan, 2010) olarak ifade edilmiştir. Bu çalışma kapsamında da 2002 yılında hayat dışı branşlarda faaliyette bulunan 30 sigorta şirketinden sadece 7'sinde bir değişiklik olmadığı, diğerlerinde ise yönetimlerinde, kurumsal yapılarında ciddi değişimler yaşandığı görülmüştür. 16 yıl gibi kısa bir zaman diliminde sigorta şirketlerinin kurumsal yapılarında ciddi değişiklikler yaşanması ve iflas veya fona devredilme sonucu sektörün uzun vadeli planlama yapmasında ve uygulamasında ciddi olumsuzluklar yaratabilecektir. Özellikle poliçe sahiplerinin veya potansiyel sigortalıların sektöre duyacakları güven duygusu bu değişimlerden negatif etkilenebilecektir.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara bağlı olarak; 2018 yılında yaşanan etkinlik skorlarındaki düşümlere dikkat çekilmek istenmiş ve 2019 yılı ve sonrası için, ilgili skorların yükseleceği ya da düşüş eğiliminin devam edip etmeyeceği konusunda soru işaretleri oluşmuştur. Düşüşün devam etmesi durumunda sektörü 2016 yılından daha düşük etkinlik skorları beklemektedir. Bu da yeterli prim seviyesine ulaşamaması, karlılık seviyelerinde yaşanan azalmalar ve sonucunda da sektörde birçok şirketin zararla karşılaşmasına neden olabilecektir. Bu kapsamda sektör genelinde araştırmaların artırılması, üçer aylık veya daha kısa dönemli veriler üzerinden incelemelerin yapılması önerilmektedir.

Benzer şekilde yapılan diğer araştırmalar da incelendiğinde, bankaların sigorta işlemleriyle ilgili pek bir bilgiye ulaşılamadığı görülmüştür. Bankaların sigorta işlemi yapmalarının bankanın etkinliğini, karlılığını nasıl etkilediği yönünde bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dağıtım kanalları içindeki payının incelenen 16 yıl içinde arttığı hatırlanırsa, bu tür araştırmaların yapılması son derece önem kazanmaktadır.

Ayrıca, Türkiye'de sigorta sektörü gelişmekte olan bir sektör olduğundan dolayı şirketlerin geçmiş dönemlerine yönelik bilanço verilerine ve prim üretimi veya teminat tutarları gibi bilgilerine ulaşma olanağı kısıtlı olabilmektedir. Örneğin Türk Sigorta Birliği tarafından yayınlanan prim üretimi verilerinde en fazla 2006 yılına kadar olan döneme dair veriler yer almaktadır. Ayrıca sektör sürekli olarak yasal düzenlemeler ile geliştirilmektedir. Bu durum da sektörün birtakım bilanço kalemlerinde tanım ve isim değişikliklerine neden olmakta ve geçmiş yıllarla ilgili olarak araştırılan verilerin bilanço kalemlerindeki isim ya da hesaplama farklılıklarından kaynaklanan veri kayıplarına yol açabilmektedir. Bu nedenle sektör genelinde yapılan yasal düzenlemelerin veri kaybını ve hesaplama farklılıklarını en aza indirecek şekilde yapılması sektör için hayati önem taşımaktadır.

Kaynaklar

- Altan, Mitra S. (2010), “Türk Sigortacılık Sektöründe Etkinlik: Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Bir Uygulama”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:12, S:1, ss.185-204.
- Ayhan, Cansu (2017), *Türkiye’deki Sigortacılık Sektörünün Etkinlik Analizi ve AB Ülkeleri ile Karşılaştırılması*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Atan, Murat (2005), “Üretim ve Verimlilik Artırma Teknikleri”, *Ankara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Eğitim Notları*, Ankara.
- Barros, C.P., Barroso, N., Borges, M.R. (2005), “Evaluating the Efficiency and Productivity of Insurance Companies with a Malmquist Index: A Case Study for Portugal”, *The Geneva Papers on Risk and Insurance: Issues and Practice*, Vol. 30, No. 2, pp. 244-267.
- Boussofiane, A., Dyson R.G., Thanassoulis, E. (1991), “Applied Data Envelopment Analysis”, *European Journal of Operational Research*, Vol:52, Issue:1, pp.1-15.
- Cook, W.W. ve Seiford, L.M. (2009), “Data Envelopment Analysis (DEA) – Thirty Years on” *European Journal of Operational Research*, Vol:192, Issue:1, pp.1-17.
- Cooper, Wade W., Seiford, Lawrence M., Tone, Kaoru (2000), *Data Envelopment Analysis A Comprehensive Text with Models, Applications, References and DEA-Solver Software*, Kluwer Academic Publishers: United States.
- Cooper, William W., Seiford, Lawrence M., Tone, Kaoru (2007), *Data Envelopment Analysis: A Comprehensive Text with Models, Applications, References and DEA-Solver Software*, 2. Edition, Springer: New York, United States.
- Charnes, A., Cooper W.W., Rhodes E. (1978), “Measuring the Efficiency of Decision Making Units”, *European Journal of Operational Research*, Vol:2, pp.429-444.
- Charnes, A., Cooper, W., Lewin A.Y. (1994), *Data Envelopment Analysis Theory, Methodology and Applications*, Kluwer Academic Publishers: London.
- Cooper, William W., Seiford, Lawrence M., Zhu, Joe (2004), *Handbook on Data Envelopment Analysis*, Kluwer Academic: Boston.
- Cummins, J.D., Weiss, M.A. (1993) “Measuring Cost-Efficiency in Property-Liability Insurance Industry”, *Journal of Banking and Finance*, Vol:17, pp.463-481.
- Cummins, J.D., Turchetti, G. and Weiss, M.A. (1996) “Productivity and Technical Efficiency Italian Insurance Industry”, *Wharton School Financial Institutions Center Working Paper*, Vol:96-10.
- Cummins, J.D., Zi, H. (1996) “Measuring cost efficiency in the U.S. life insurance industry: Econometric and mathematical programming approach” *The Wharton Financial Institution Center*, pp.1-43.
- Cummins, J.D., Tennyson, S., Weiss, M.A. (1998) “Consolidation and Efficiency in the U.S. Life Insurance Industry”, *Journal of Banking and Finance*, Vol:23, pp.325-357.
- Çakmak, Deniz, (2019), *Türk Sigortacılık Sektörünün Etkinlik Analizi ve Ekonomik Büyüme Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Depren, Özer (2008), *Veri Zarflama Analizi ve Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Donthu, Naveen ve Yoo, Boonghee (1998), “Cultural Influences on Service Quality Expectations”, <http://dx.doi.org/10.5539/ass.v11n25p151>, *Journal of Service Research*, Vol:1, Issue:2, pp.178-186.
- Eling, M.&Luhnen, M. (2009), “Efficiency in the international insurance industry: A cross-country comparison”, *Journal of Banking & Finance*, http://www.uni-ulm.de/fileadmin/website_uni_ulm/mawi.inst.140/Articles/Eling/Eling_Luhnen_JBF_2.
- Forsund, F.R. ve Sarafoglou, N. (2002), “On the Origins of Data Envelopment Analysis”, *Journal of Productivity Analysis*, Vol:17, Issue:1-2, pp.23-40.
- Gardner, L.A., Grace M.F. (1993), “X-Efficiency in the U.S. Life Insurance Industry”, *Journal of Banking and Finance*, Vol:17, pp.497-510.
- Greene, W.H., Segal, D. (2004), “Profitability and Efficiency in the U.S. Life Insurance Industry”, *Journal of Productivity Analysis*, Vol:21, pp.229-247.

- Hazine ve Maliye Bakanlığı, *Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Sistemi Faaliyet Raporları*. [Erişim: 12.09.2018, <https://www.hmb.gov.tr/sigortacilik-ve-ozel-emeklilik-raporlari>].
- Horasan, Esra (2013), *Türkiye’de Sigorta Şirketlerinin Kurumsal Yatırımcı Olarak Finansal Piyasalardaki Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi ile Ölçümü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- İnan, E. Alpan (2000), “Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik”, *Bankacılar Dergisi*, S:34, ss.82-96.
- Jametti M., Ungern T.V. (2003), “Assessing the Efficiency of an Insurance Provider- A Measurement Error Approach”, <https://ssrn.com/abstract=400161>, *CESIFO Working Paper* Vol: 928, Issue:9.
- Kahya, Mehmet (2001), *Sigorta ve Reasürans Şirketlerinde Finansal Analiz*, Sentez Reklam ve Danışmanlık Yayınları: İstanbul.
- Kayalı, Cevdet (2007), “2000-2006 Döneminde Türkiye’de Faaliyet Gösteren Sigorta Şirketlerinin Etkinlik Değerlendirmesi”, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:14, S:2, ss.13-115.
- Kılıçkaplan, S. ve Karpat, G. (2004), “Türkiye Hayat Sigortası Sektöründe Etkinliğin İncelenmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:19, S:1, ss.1-14.
- Kılıçkaplan, S. ve Baştürk, F. H. (2004), “Türkiye’de Hayat-dışı Alanda Faaliyet Gösteren Sigorta Şirketlerinin 2002 Yılındaki Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi (VZA) ile Ölçülmesi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:6, S:2, ss.63-79.
- Kılınç, Fatma E. (2009), *Türk Sigortacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Etkinliğinin Araştırılması Tezi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kırer, Hale (2007), *Veri Zarflama Analizi ve Sigorta Sektörü Üzerine Bir Uygulama*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Liu, T. (1994) “Evaluation Operating Efficiency of Life Insurance Industry in Taiwan: A Comparison of Local and Foreign Companies”, *Journal of Insurance*, Vol:2, pp.114-126.
- Özbek, Sinem (2007), *Sigorta Şirketlerinin Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi ile İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özcan, Anıl İ. (2011), “Türkiye’de Hayat Dışı Sigorta Sektörünün 2002-2009 Dönemi İtibariyle Etkinlik Analizi”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:9, S:1, ss:61-78.
- Ramanathan, R. (2003), *An Introduction to Data Envelopment Analysis: A Tool for Performance Measurement*, Sage Publications: New Delhi.
- Rai, Anoop (1996), “Cost Efficiency of International Insurance Firms”, *Journal of Financial Services Research*, Vol:10 pp.213-233.
- Thanassoulis, Emmanuel (2003), *Introduction to the Theory and Application of Data Envelopment Analysis*, Kluwer Academic Publishers: United Kingdom.
- Tezergil, Seher (2018), “Veri Zarflama Analizi ile Türk Sigorta Sektörünün Elementer Branşlarda Değerlendirilmesi”, *Journal Business Research Turk*, C:9, S:4, ss.342-357.
- Turgutlu, E., Kök, R., Kasman, A.(2004), “Türk Sigortacılık Şirketlerinde Etkinlik: Deterministik ve Şans Kısıtlı Veri Zarflama Analizi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir*.
- Yuengert, Andrew M. (1993) “The Measurement of Efficiency in Life Insurance: Estimates of a Mixed Normal-Gamma Error Model”, *Journal of Banking and Finance*, Vol:17, pp.483-496.
- Yücel, Leyla İ. (2017), *Veri Zarflama Analizi*, Der Yayınları: İstanbul.

Tragic Downfall of Antony in Shakespeare's *Antony and Cleopatra*

Abdullah KODAL¹

Abstract

Although there have been lots of debates about the reason of downfall of the great Roman general Antony, there is exactly one forefront reason in his destruction, it is Cleopatra herself. Her subversive power over Antony together with her manipulative and seductive power leads to the gradual breakdown of the male protagonist Antony and his destruction at the end. Thus, to understand all aspects of his downfall as one of the triumvirs of the great Roman Empire, we have to know exactly, who Cleopatra is and the role she played in Antony's downfall as a woman. Shakespeare's Cleopatra even today regarded by some as the source of beauty and by some as the source of manipulation but the common point for most people; it would not be possible to describe her within the limited definitions of woman in patriarchal society and one would need more than these, at least, for Cleopatra. Regarding the different approaches and criticisms about the downfall of the protagonist Antony, my aim in this article is to show how Cleopatra as an outstanding female model in ancient ages led to the downfall of the male protagonist of Shakespeare's play the great Roman general Antony by using her special feminine characteristic features such as her beauty, her tempting words and speeches and also her seductive wiles against patriarchal assumptions that leads her to being condemned as a femme fatale. In this perspective, in the play of Shakespeare Cleopatra's character is worth being analyzed whether she plays a submissive or a subversive role in the collapse of Antony.

Key Words: Antony, Cleopatra, Submissive, Subversive, Power

Shakespeare'in *Antony ve Kleopatra*'sında Antonius'un Trajik Çöküşü

Özet

Büyük Romalı General Antonius'un çöküşü hakkında her ne kadar çeşitli tartışmalar olsa da öne çıkan ilk sebeplerden biri Kleopatra'nın kendisidir. Kleopatra'nın Antonius üzerindeki yıkıcı gücünün yanında manipülatif ve ayartıcı gücünün de etkisiyle erkek başkahraman Antonius'un yavaş yavaş çöküşüne ve sonunda yok oluşuna neden olmuştur. Bu sebeple Büyük Roma İmparatorluğunun üç kurucu hükümdarından biri olarak Antonius'un çöküşünü tam olarak anlayabilmek için Kleopatra'nın tam olarak kim olduğunu ve Antonius üzerinde hangi karakteristik özelliklerinin etkili olduğunu bilmek gerekir. Shakespeare'in Kleopatrası bugün bile bazıları için güzellik kaynağı olarak görülürken bazıları için ise manipülasyon kaynağıdır. Fakat çoğu insan için ortak nokta ise onu ataeril toplumdaki kadının sınırlı tanımıyla ifade edebilmenin mümkün olmadığı ve en azından Kleopatra için bu tanımlardan fazlasına gereksinim duyulmasıdır. Bu makalenin amacı Shakespeare'in oyunundaki başkahraman Büyük Roma İmparatoru Antonius'un çöküşü hakkındaki farklı yaklaşım ve eleştirileri dikkate alarak eski çağlarda sıra dışı kadın örneği olarak Kleopatra'nın kendine has kadımsı güzellik, ayartıcı söz, konuşmaları ve ataeril değerlere karşı sergilediği ayartıcı tavırlarıyla nasıl Antonius'un çöküşüne zemin hazırladığı ve nasıl entrikacı bir kadın olarak kınandığını göstermektir. Bu bakımdan Shakespeare'in oyununda Kleopatra'nın Antonius'un çöküşünde yıkıcı ya da itaatkâr bir rol oynayıp oynamadığının incelenmesi araştırmaya değer bir konudur.

Anahtar Kelimeler: Antonius, Kleopatra, İtaatkâr, Yıkıcı, Güç

¹Doktora öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, abdullahkodal@hotmail.com

PHILO

Nay, but this dotage of our general's
O'erflows the measure. Those his goodly eyes,
That o'er the files and musters of the war
Have glowed like plated Mars, now bend, now turn
The office and devotion of their view
Upon a tawny front. His captain's heart,
Which in the scuffles of great fights hath burst
The buckles on his breast, reneges all temper
And is become the bellows and the fan
To cool a gypsy's lust. (1.1.1-10)

The play of William Shakespeare, Antony and Cleopatra, is both a political but dominantly a passionate love affair. Antony's illicit love affair with Cleopatra leads to the great Roman Emperor Antony's downfall who interlaces his political and state duties with his desire for "licentious sexuality and lust."

Shakespeare's three plays Antony and Cleopatra, Julius Caesar and Coriolanus take their themes from the history of Rome. In all these three tragedies Shakespeare got his thematic contents from the translation of "Lives of Plutarch" by Sir Thomas North. Although the play Antony and Cleopatra is considered as the continuation of his preceding play Julius Caesar, the thematic aura in the play is very different from both Julius Caesar and his later play Coriolanus. The dominant political issues in these two plays become of secondary importance and the licentious intimacy and love between the Roman general Antony and the Egyptian queen Cleopatra comes to the forefront. There have been long debates on Shakespeare's play Antony and Cleopatra. Critics could not determine whether the play could be considered as showing the downfall of the great general of Rome who is betrayed several times by his passionate and cunning lover the Egyptian queen Cleopatra, or else could be taken as a 'transcendental love' occurring between the East and West or Rome and Egypt.

The play, as Michael Magoulias said, includes the most adorned and glorious words and speeches within all Shakespeare's plays with the use of hyperbolic language such as reviving the feelings and "a sense of ideal and the unusual vitality of the protagonists, and to express the rarity and historical significance of the experience described. Overreaching language abounds throughout the work in vast images of the natural world, descriptions of political greatness and power, and extreme

declarations of passion” (Magoulias 1995). For many critics it is the use of hyperbolic language together with the hyperbolic nature of the protagonists in the play that leads to the tragic downfall of Antony. Others consider Cleopatra’s self-conceited, confounding and indeterminable qualities either as faults or a dramatic flaw in her character together with “[Cleopatra’s] morally reprehensible traits contribute to Antony’s demise” (Magoulias 1995). Maynard Mack, a world-renowned expert on Shakespeare plays, claims that the play Antony and Cleopatra leads to a kind of subordination of the protagonist Antony as a result of Cleopatra’s fatalistic and supernatural quality.

Though Antony chooses her and we are shown the familiar feminine skills with which she draws him, the play keeps alive a complementary assurance that a power works through her which is also, in some sense, a fate. She is for everyone an ‘enchantress,’ a ‘fairy,’ a ‘witch,’ a ‘charm,’ a ‘spell,’ and she moves, even for the Romans, in an ambience of suggestion that seems to give these terms a reach beyond their conventional horizons of gallantry and erotic praise (Mack 1973:57).

However much the play has been considered by some critics as one of the greatest tragedies of Shakespeare, the others claim that the play retains an ambiguity in its content, structure and character roles, and in this regard, they called the play Antony and Cleopatra a ‘problem play’. But the importance of the play for feminist critics arises from Shakespeare’s having paved the way for a reconsideration of gender roles in this play with the help of the protagonists in a patriarchal world and in male dominated literary criticism.

According to A. H. Nason and L. Bamber, Shakespeare’s approach to his female heroines is different in tragedies and comedies. In this perspective, Shakespeare is considered to act in a feminist perspective in his comedies while he gives the credit of being the protagonist of the tragedies only to male characters in his plays.

In the comedies Shakespeare seems if not a feminist then at least a man who takes the woman’s part. Often the women in the comedies are more brilliant than the man, more aware of themselves and their world, saner, livelier, more gay. In the tragedies, however, Shakespeare creates such nightmare female figures as Goneril, Regan, Lady Macbeth, and Volumnia. How are we to account for these terrible portraits, charged as they are with sexual antagonism? For these characters are not just women who happen to be evil; their evil is inseparable from their failures as women. Again and again Shakespeare darkens their cruelty by locating it on the very site of our expectations of a woman’s kindness (Bamber 1982: 2)

Regarding all the different approaches and criticisms about the downfall of the protagonist Antony, my aim in this article is to show how Cleopatra as an outstanding female model in ancient ages led to the downfall of the great Roman general Antony by using her special feminine characteristic features such as her beauty, her tempting words and speeches and also her seductive wiles against patriarchal assumptions leading her to being condemned as a femme fatale. Cleopatra

can be considered as a fickle woman and also a kind of opportunist who uses her power, her experience of men and also her femininity to manipulate every situation for her own advantage and the Egyptian crown. In this perspective, Cleopatra is worth being analyzed whether she plays a submissive or a subversive role in the downfall of Antony in the play. For instance, when Antony learnt that Rome was on the brink of war with Pompey he explains to Cleopatra his wish to return to Rome for his duty as one of the triumvirs of Rome. Cleopatra directly plays submissive woman role saying:

Since my becoming kill me when they do not
Eye well to you. Your honor calls you hence;
Therefore be deaf to my unpitied folly,
And all the gods go with you. Upon your sword
Sit laurel victory, and smooth success
Be strewed before your feet (1.4.177-122)

But when we read Act 1 Scene 1, Cleopatra mocks Antony, rebuking him that he is under the command of Fulvia and Caesar and does whatever they want him to, "Do this, or this" (1.1.25). And after Cleopatra's subversive speech to him, he replies to her saying, "Let Rome in Tiber melt... Here is my space" (1.1.38-39) and he further claims that he loves only Cleopatra. She states his words and mocks him, and saying to her companions:

Excellent falsehood!
Why did he marry Fulvia, and not love her?
I'll seem the fool I am not (1.1.46-48)

The inconsistency in Cleopatra's character together with her permanently cunning ability plays both a submissive or subversive role in different moments and situations toward Antony. On the other hand, Antony as a Roman general is "so enchanted" by Cleopatra's beauty and his obsession with beauty and sexuality are the crucial points in understanding the downfall of the great Roman general.

We see that Antony is the great commander at the beginning of the play and a responsible general, at least knowing some of his own mistakes, saying for instance in Act 1 Scene 1 that "These strong Egyptian fetters I must break/Or lose myself in dotage" (1.1.128). While the play continues this

moral and dutiful general gets so involved in his love affair with Cleopatra. Despite the fear he felt about dotage in his love for her at the beginning he still becomes blind toward his responsibilities as a great Roman general. The inconsistent nature of Cleopatra drives him to do immoral acts against the Roman moral codes such as loyalty and obedience. Later he admits his own mistake in his dotage with these words “She is cunning past man’s thought /Would I had never seen her!” (1.2.161-168) So he in a sense finds himself torn between Rome and Egypt, in other words, between his duty and his pleasure.

Today we may witness the oppression and dominancy of male patriarchy over woman. From this perspective, no one needs to be assured about male critical dominancy and perspective in literary criticism. History reveals that woman had a notable, miserable position in society, and the idea of women being inferior to men was a common belief (Das 2012: 37). For a patriarchal society, social definition and understanding of a woman is that a woman is “her husband’s property; she was born to be at home, fulfilling her domestic duties, isolated from the world and depending on her father until she was married to a man to whom she was entrusted in order to make him happy” (Cantarella 1987: 123). And the same reality can be also experienced in literature, and in this regard, traditional inclinations do not differ regarding the social understanding of woman and her status in society. According to Pope, “Most women have no characters at all” (Pope 1743:1). They are as heroines of literature either not defined well or described as less important than heroes seen as a kind of trophy for the male figures. But in Shakespeare’s play Antony and Cleopatra while Antony represents muscular power, Cleopatra represents the power of the mind. In this regard, Cleopatra who always feels the necessity to exercise her military power together with her intelligence finds a way for Antony to become her main target to maintain her position as the Egyptian queen, which is itself against the patriarchal women characteristic. Antony’s devotion means little more than her pleasure for Cleopatra. Cleopatra’s determinism is mainly based on his military power back her up during her reign in Egypt. So there is no possibility for Antony to escape and resist against the lustfull and attractive Cleopatra’s wishes once she sets her mind to him. Although Enobarbus seems to be a misogynist, even he admits the irresistability of Cleopatra.

For her own person,

It beggared all description: she did lie

In her pavilion—cloth-of-gold, of tissue—

O’erpicturing that Venus where we see

The fancy outwork nature (2.2.234-238)

So, Antony's turning away from his military duties can be only explained by his getting lost in the delusion of the wicked attractive beauty of Cleopatra. Enobarbus claims that her beauty leaves unceasing desire in the mind of her lovers; even the most sacred people can not withstand her beauty and her tempting words:

Age cannot wither her, nor custom stale
Her infinite variety. Other women cloy
The appetites they feed, but she makes hungry
Where most she satisfies. For vilest things
Become themselves in her, that the holy priests
Bless her when she is riggish (2.3.276-281)

Plutarch in his writing describes Cleopatra as having no conscience and being ready to manipulate anyone in favor of herself in order to keep her throne. Isabelle Vignier, in her essay *The Tragic in Antony and Cleopatra* describes Cleopatra saying that "To her, Antony was nothing more than a puppet she had to seduce for political reasons. She did not care about his person but only about his power" (2000).

According to Mary Beard, Cleopatra is "best known for her alliance, political and romantic, with Mark Antony.... [though before him, her] interests lay with Caesar, with whom she had an open affair" (2016: 163). Beard claims that Cleopatra, as the symbol of lust and cunning desire, has seduced two Romans which essentially show us how she is dangerous as a deceptive and seductive woman. As one of the triumvirs of Rome the destiny of Antony is not only linked to his own personal life but also to Rome. So the fall of Antony at the hand of manipulative and cunning Cleopatra means it will cause great consequences for Rome. So Caesar says after learning the suicide of Antony "The death of Antony/ Is not a single doom; in the name lay/ A moiety of the world" (5.1.20-22). In the play the Soothsayer also foreshadows the fate of Antony that awaits him in the future in the hands of Cleopatra.

Thy luster thickens
When he shines by. I say again, thy spirit
Is all afraid to govern thee near him;
But he away, 'tis noble (2.3.32-35)

The destiny of these two is determined by their characters. In Antony's case we know the outcome that awaits him in his fight against Caesar by the prophecy of the Soothsayer, but whatever he does to escape his cursed fate results is futile which shows the events are out of his control.

According to Freud, "There is no doubt that the resistance of the conscious and unconscious ego operates under the sway of the pleasure principle: it seeks to avoid the unpleasure which would be produced by the liberation of the repressed" (2015: 14). However, much Antony tries to escape his doomed fate as the Soothsayer said in the play, it is impossible for him to escape from the lure and seductive power of Cleopatra under the two contradictory elements in the mind of Antony which are conscious and unconscious ego. Antony however is aware of this reality, still continues to act in the pursuit of pleasure that he enjoyed in "The beds i' [he] th' East [which] are soft" (2.6.63). As Enobarbus describes Cleopatra's feminine attractiveness: "Her infinite variety. Other women cloy, /The appetites they feed, but she makes hungry" (2.3.276-277). Thus, Cleopatra satisfies Antony's unconscious longings through her lure and sexual seductivity.

Agrippa also plays an important role to salvage Antony's honorable reputation as a Roman general by asking his return from Egypt to Rome and to continue to take care of his Empire for the wealth of his nation. In Agrippa's eyes, Antony is "the best of men; whose virtues and whose general graces speak that which none else can utter" (2.2.133-137). So the continuation of this great character's nobility and virility as a moral and responsible Roman general is only possible "By this marriage /All little jealousies, which now seem great, /And all great fears, which now import their dangers, /Would then be nothing" (2.2.156-159). So, Agrippa suggests that only the reconciliation between Antony and Octavia upon the marriage of Antony with the moral, submissive and loyal Octavia can reclaim the forgetful Cleopatrean Antony to his civic duty to the Roman Empire.

To Nicola Onyett, Octavia symbolizes "Rome itself. She embodies all the characteristics of a proper Roman wife: beauty, grace, wisdom, and above all obedience to her husband. [she is] a character foil for Cleopatra, highlighting Cleopatra's foreign nature and her sexuality, which the Romans find unattractive and unacceptable" (2010: 2). Maecenas claims in Act 2 Scene 2 the unique Roman characteristic of Octavia that may alter Antony's heart, "If beauty, wisdom, modesty, can settle, /The heart of Antony, Octavia is, /A blessed lottery to him" (2.2.282-284). But however, Octavia is the right woman for Antony. Her seductive power is incomparable to the Egyptian queen. Octavia as described by the messenger to Cleopatra in Act 3 Scene 3 is low-voiced, dull of tongue, and dwarfish. She creeps and her face is round even to faultiness. Her hair is brown and her forehead as low as she would wish it, which essentially shows us that Octavia lacks female sexual attractiveness. From this perspective; Octavia can not be compared with Cleopatra's beauty and attractiveness. In contrast, Cleopatra was:

A woman of surpassing beauty, and at that time, when she was in the prime of her youth, she was most striking; she also possessed a most charming voice and a knowledge of how to make herself agreeable to everyone. Being brilliant to look upon and to listen to, with the power to subjugate every one, even a love-sated man already past his prime, she thought that it would be in keeping with her role to meet Caesar, and she reposed in her beauty all her claims to the throne. She asked therefore for admission to his presence, and on obtaining permission adorned and beautified herself so as to appear before him in the most majestic and at the same time pity-inspiring guise. When she had perfected her schemes, she entered the city, and by night without Ptolemy's knowledge went into the palace (Dio, Roman History, XLII.34.4-6).

According to Adrian Montrose "Shakespeare's public play-text embodies a culture-specific dialect between personal and public images of gender and power; both are characteristically Elizabethan culture forms" (1983: 65). Another assumption on Shakespeare's play Antony and Cleopatra is that

[the play] reveals the political and cultural angst of the Elizabethan era specifically through Cleopatra. Portrayed as a highly theatrical, sexualized woman ruler, Cleopatra goes against the European model of feminine virtue. This model of virtue is associated with purity, obedience, and whiteness or Europeaness. Therefore, as a powerful, non-white Egyptian woman, Cleopatra is viewed as threatening and as an object of scrutiny (Randazzo 2012: 3)

Even after Antony learnt his wife Fulvia's death, he still shows his dependency and passion for Cleopatra and he says, "My precious queen, forbear, and give true evidence to this love, which stands an honorable trial" (1.3.75). But her cunning Queen's answer to Antony's claim about his love for her is just underestimated by her. She says "So Fulvia told me" (1.3.78) which shows her doubt in his words and love while Antony doesn't have any tears in his eyes for the death his moral Roman wife. Whatever Cleopatra says to Antony, he acts as if he takes no offense to her words. In a way, it shows us that his link to her is not only emotional. Enobarbus, who is a loyal and trusted friend of Antony, acts as an intelligent commentator in the play and concludes that since Antony has his Egyptian queen, the death of his wife Fulvia means nothing to him. Enobarbus says "Why, then we kill all our women. We see how mortal and unkindness is to them; if they suffer our departure, death's the word" (1.2.121-23). Despite Enobarbus' various warnings regarding leaving Egypt, Antony ignores all of them and he replies to him "The business she hath broachéd in the state cannot endure my absence" (1.2.155-56), which gives the powerful Cleopatra a chance to start an argument and question the degree of his love and passion for her, as he claimed when Cleopatra asked at the first scene of the play. Firstly, she instructs him using her manipulative power to make him feel pity for herself "I prithee turn aside and weep for her, then bid adieu to me, and say the tears belong to Egypt. Good now, play one scene of excellent dissembling, and let it look like perfect honour" (1.3.76-80). Then she encourages him to play a deceitful role by mimicking Roman masculine honor because of

the death of his wife. Despite Cleopatra's harsh and insulting criticism and her negativism to him Antony still indicates his love for her and says, "And I hence fleeting, here remain with thee. Away" (1.3.105-06). However much the words they use to each other seem to be harsh or might be considered as debatable between them it may also be considered to serve their extraordinary love and flirtation.

Antony's unwillingness and lack of potency in confronting the wicked, lustful and manipulative Cleopatra his role is nothing more than submissive while Cleopatra assumes the subversive role. In this regard, Antony's acting a submissive role allows the Egyptian queen to satisfy her womanly wiles, wickedness and her sadism. In the play, she shows her subversive role on Antony saying that

That time-O times!-
I laughed him out of patience, and that night
I laughed him into patience, and next morn
Ere the ninth hour, I drank him to his bed,
Then put my tires and mantles on him whist
I wore his sword Phillippan
O, from Italy.
Ram thou thy fruitful tidings in mine ears,
That long time have been barren (2.5.18-24)

According to Marsha A. Decker, Cleopatra's recalling the particular moments in the play that she enjoyed shows her loving subversive power on Antony and his submissiveness. In this regard, Decker claims that she represents a "vibrant, passionate woman who uses sex and cunning manipulation to control the political male environment" (2012: 10).

Cleopatra does not only imply her aggressive manipulative behaviour to Antony but even over others in the play. For instance, during the absence of Antony, Cleopatra's melodramatic situation still forces her to control over the messenger and she uses again her feminine and manipulative power in her speech towards the messenger by urging him to speak as she wants to hear, otherwise, she threatens to blame him as guilty.

CLEOPATRA

Antonio's dead! If thou say so, villain,
Thou kill'st thy mistress. But well and free,
If thou so yield him, there is gold, and here
My bluest veins to kiss—a hand that kings
Have lipped, and trembled kissing (2.5.26-30)

What news the messenger brings to the Egyptian queen from Antony is directly related to Cleopatra's fatality. So she says that the bad news would bring a negative consequence for the herald like losing his mistress. But the bad news would not only cause catastrophe for the herald himself, but also it would cause the metaphorical devastation and death of the Egyptian queen while she is losing her submissive hero who allows her to satisfy her feminine wiles and lust.

According to Lisa S. Starks, "submission, and humiliation that characterize the narrative of male masochism pervade Greek and Roman mythology and literature" (59). We cannot define masochism in a strict sense as sexuality. In Antony's case, it shows itself in a social masochism, though at times sexual masochism expresses itself in the play. Antony one of the triumvirs of the world, shows us his need to be connected with someone as a great authority as himself. So, he may be claimed to indulge in the magnetic attraction of Cleopatra, as once Caesar did. Peter Alexander in his work "Shakespeare's Life and Art" says that "[Antony] having enjoyed all the world can give to unlimited power and the richest physical endowment, he finds in Cleopatra's company a joy beyond anything he has known" (1961:176).

The attractive power of Cleopatra is not just based on her manipulative skills, but it arises from his willing submission to her lustful charm and her being the idol in the eyes of Antony. In this regard, he can never utter "No" to her wishes under her magnetic domain. So, it is her magnetic power which leads to his destruction. For instance, on the request of the Egyptian queen he goes and takes part in the Actium war by leading the Roman navy against one of the most powerful Western nations at the time which essentially can be considered as a suicide for Antony himself. In this regard, Cleopatra's persuasion of Antony to take active part in the war, in other word, leading him to commit suicide can be regarded as one of the most terrifying sadistic subversion that Cleopatra used on her passionate lover Antony. In a way, in his attempt to kill himself on Mardian's bringing the false news of Cleopatra's death, he admits the essence of their relationship with Cleopatra saying, "But I will be bridegroom in my death, and run into't as a lover's bed" (4.15.99-101). This shows us that even his death would be a kind of sadistic appeasement for his Egyptian queen. In other words, to commit

suicide after the news of Cleopatra's death is the only way for Antony to sustain his submissiveness to Cleopatra.

According to L.T. Fitz, the common tendency among literary scholars against Cleopatra in the play is that she has "feminine wiles" and "childlike" qualities. But while many scholars criticize Cleopatra's character, Fitz completely objects to their acting as if ignorant of Cleopatra's motivation and capability as the ruler and queen of Egypt in the play. Fitz argues that "[In] assessing the respective actions of Antony and Cleopatra, critics apply a clear double standard: what is praiseworthy in Antony is damnable in Cleopatra. The sexist assumption here is that for a woman, love should be everything; her showing an interest in anything but her man is reprehensible. For a man, on the other hand, love should be secondary to public duty or even self-interest" (Fitz 1977: 304). In this perspective, Fitz considers Cleopatra as 'a dual protagonist' of the play and praises her role against the patriarchal consideration and understanding of woman in society.

The readers read the story or spectators watch the play in the theatre within the expectation of Antony's development similar to all Shakespearean tragic heroes. On the other hand, Cleopatra who is called by patriarchal societies as cunning, lustful and immoral is expected to fulfill her motif as a destroying force over the male protagonist Antony. However, we see that as the plot of the story begins to develop, Cleopatra also begins to come to the forefront and gets more attention of both reader and spectator. While Antony strives to justify himself to Cleopatra, she just acts selfishly and egoistically for herself. While he does his deeds for the sake of Cleopatra, he also loses his importance in the play. Essentially, he is a hero and protagonist of the play, but on the other hand, he is also a figure who is overwhelmed by the female protagonist. According to Michael Neill, contrary to the gradual breakdown of Antony's character as the main protagonist of the play, Cleopatra gains a sense of wholeness and comes to the forefront and acts as the protagonist of the play by the end of the play. "[What Cleopatra] claims is the androgynous wholeness at which Anthony's end gestures only falteringly. It is not for nothing that, in handing over to Cleopatra almost the whole last act, Shakespeare accords her the structural privilege conventionally granted to the male protagonist" (2000: 125).

Considering the relationship between Antony and Cleopatra in the play we can see that it has transgressed the traditional boundaries of male and female gender roles. While Cleopatra acts a manipulative, seductive and powerful role, Antony represents an indecisive, unsteady and a weaker character under Cleopatra's wings, so that it is Cleopatra's character that gets more attention of critics because of her personal treatment regarding male status and hierarchy in social structure. Let alone the critics, even Antony's men become worried about their great general's spending more time with Cleopatra under her control and they consider themselves as not Antony's men but "women's man" in the play. It is an irony and essentially can be also considered as a threat for patriarchy which leads critics to criticize Cleopatra so harshly. When Antony gets drunk with Cleopatra, they 'wear each

other's clothes for entertainment', and gender exchange between Antony and Cleopatra can be also observed in the Actium war in the play. Cleopatra pushes Antony to fight in the battle like a general or commander at the beginning of the war, but Antony flees from the war in a dishonorable way after Cleopatra, which shows us that the inconsistency in Cleopatra's nature also leads to perplexing the mind of Antony acting with the true judgement of a morally great Roman general.

When we considered the characters Octavia and her brother Octavius in the play the transgression of gender roles in the play becomes more implicit. Octavius represents loyalty, morality and masculinity which Antony should represent as protagonist; he stands as a foil for Antony. In the same sense, Octavia can be also regarded as a foil for Cleopatra herself with her moral codes. Their representation of traditional gender roles is considered as highly supreme and satisfactory for the traditional social hierarchy. In this regard, while Octavius defeats both Cleopatra and Antony, the traditional political structure and gender roles are reconstructed. While the dangerous and deathly fatal manipulative Cleopatra is destroyed, the play in a way represents her defeat and death for the male gender less "as a necessary return of power into male hands and more as a lamentable consequence of her having power in a world not ready for women to wield it" (Ruth 1990: 124). In this perspective, as Fitz mentioned that "critical attitudes go beyond the usual condescension toward female characters or the usual willingness to give critical approval only to female characters who are chaste, fair, loyal, and modest: critical attitudes toward Cleopatra seem to reveal deep personal fears of aggressive or manipulative women" (Fitz 1977: 298).

In short, although there have been lots of debates about the reason of downfall of the great Roman general Antony, there is exactly one forefront reason in his destruction, it is Cleopatra herself. Her subversive power over Antony together with her manipulative and seductive power leads to the gradual breakdown of the male protagonist Antony and his destruction at the end. Thus, to understand the full aspect of his downfall as one of the triumvirs of the great Roman Empire, we have to know exactly, who Cleopatra is and what role her characteristics played in Antony's downfall as a woman. And she is even today regarded by some as the source of beauty and by some as the source of manipulation but the common point for most people; it would not be possible to describe her within the limited definitions of patriarchal woman and one would need more than these, at least, for Cleopatra.

References

- Alexander, Peter (1961) "Shakespeare's Life and Art." Shakespeare's Life and Art, New York University Press, 67.
- Bamber, Linda (1982) *Comic Women, Tragic Men: A Study of Gender and Genre in Shakespeare*. Stanford Univ. Press.
- Beard, Mary (2016) "SPQR: A History of Ancient Rome." SPQR: A History of Ancient Rome, Profile Books, 163.
- Cantarella, Eva (1987) "Pandora's Daughters: The Role and Status of Women in Greek and Roman Antiquity." Pandora's Daughters: The Role and Status of Women in Greek and Roman Antiquity, Johns Hopkins University Press, 122.
- Cocceianus, Cassius Dio (1914). *Dio Cassius Roman History*. Harvard University Press.
- Das, P. (2012). Shakespeare's Representation of Women in his Tragedies. *Prime University Journal*, 6 (2), 37-56.
- Decker, Marsha A. (2012) *Language, Gender, and Power: Cleopatra VII of Egypt, Christine De Pizan, and Queen Elizabeth I of England*.
- Fitz, Linda. T. (1977) "Egyptian Queens and Male Reviewers: Sexist Attitudes in Antony and Cleopatra Criticism." *Shakespeare Quarterly*, vol. 28, no. 3, 304., doi:10.2307/2869080.
- Freud, Sigmund (2015) "Beyond the Pleasure Principle." *Beyond the Pleasure Principle*, Dover Publication, Inc., 14.
- Kelso, Ruth, and Katharine M. Rogers (1990) *Doctrine for the Lady of the Renaissance*. Univ. of Illinois Press.
- Mack, Maynard (1973) *Killing the king: Three studies in Shakespeares tragic structure*. New Haven: Yale University Press.
- Magoulias, Michael (1995) "Antony And Cleopatra (Vol. 27) – Introduction". In: *Shakespearean Criticism*. Vol. 27. Gale Cengage.
- Montrose, Louis Adrian (1983) "'Shaping Fantasies': Figurations of Gender and Power in Elizabethan Culture." *Representations*, vol. 2, no. 1, 61–94., doi:10.1525/rep.1983.2.1.99p0006e.
- Muir, Kenneth (1987) *William Shakespeare, Antony and Cleopatra*. Penguin.
- Onyett, Nicola (2010) "'Beauty, wisdom, modesty' admired Octavia: Nicola Onyett looks at the dramatic significance of 'Admired Octavia' in Shakespeare's Antony and Cleopatra." *The English Review* 21.1: 36+. General OneFile. Web. 6 Sept. 2015.
- Pope, Alexander (1743) "Epistle II. To a Lady". N.p. University of Pennsylvania. Department of Linguistics. N.d. Web. 13 May 2014.
- Randazzo, Gelsey (2012) "Cleopatra: The Defiance of Feminine Virtue". *English Senior Seminar Papers*. Paper 8.
- Shakespeare, W., Jones, E., & Weis, R. (2005). *Antony and Cleopatra*. London: Penguin.
- Shakespeare, W., & Neill, M. (2000). *The tragedy of Anthony and Cleopatra*. Oxford: Oxford University Press.
- Starks, Lisa A. (1999) "Like the Lover's Pinch, Which Hurts and Is Desired: The Narrative of Male Masochism and Shakespeare's Antony and Cleopatra." *Literature and Psychology, Proquest Psychology Journals*. Web. 28 Sept. 2015.
- Vignier, Isabelle (2004). *The Tragic in Antony and Cleopatra*. Retrieved March 09, 2017, from <http://www.literature-study-online.com/essays/antony-cleopatra.html>

1939 Erzincan Depremi ve “Destân-ı Zelzele”

Abdulhamit DÜNDAR¹

Özet

Bu çalışmada, Erzincan ve Tokat'ta büyük yıkıma sebep olan “1939 Erzincan Depremi” ve bu deprem üzerine yazılmış bir destan incelenmiştir. 13 Kasım 1940 tarihli “Destân-ı Zelzele” başlığını taşıyan bu manzum yazıda, depremin sonuçları didaktik bir üslupla ele alınmıştır. Destanda Erzincan ve Tokat ile Reşadiye, Erbaa, Niksar ve köylerinde meydana gelen yıkım ele alınmıştır. Arap harfleriyle yazılmış olan destan, iki bölümden meydana gelmekte, biri kayıp olmak üzere dokuz sayfa ve otuz dokuz dörtlükten oluşmaktadır. Destan on birlik hece ölçüsünde yazılmış ve bazı kelimeler Tokat ağzıyla imla edilmiştir. Şairin adının Bilâl, mahlasının *Firkatî* olduğu, daha çok Erbaa köylerinin deprem sonrası durumlarını tasvir ettiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Tokat, Erzincan, Bilâl, Firkatî

1949 Erzincan Earthquake and “Destân-ı Zelzele”

Abstract

In this study it is aimed to examine 1939 Erzincan Earthquake which caused great destruction in Erzincan and Tokat and also a poem written after this earthquake titled “Destân-ı Zelzele” (The Saga of the Earthquake) and dated November 13, 1940. Catastrophe of the earthquake came out in Erzincan, Tokat, Reşadiye, Erbaa, Niksar and their villages were handled in the poem in a didactic style. The poem, written in Turkish language but with Arabic letters, consists of two chapters, nine pages -one missing- and thirty-nine quatrains. The saga is written in ten units of syllable and some words are spelled with the vernacular of Tokat. It is seen that the poet's name is Bilâl, his pseudonym is Firkatî, and he mostly depicts the situation of Erbaa villages after the earthquake.

Key Words: Earthquake, Tokat, Erzincan, Bilâl, Firkatî

¹ Doktora öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, abdulhamit.dundar@bilecik.edu.tr; ORCID ID: 0000-0002-3126-6640

Giriş

26 Aralık 1939 Salı'yı Çarşamba'ya bağlayan gece saat 23.57'de meydana gelen *Erzincan Depremi* yüzyılın en büyük depremlerinden birisi olarak kabul edilmektedir (Haçın, 2014: 40). Hasar ve can kaybına sebep olması bakımından Türkiye'de meydana gelen en şiddetli depremlerden biri olarak kayıtlara geçmiştir (Özmen, 1997: 42). Kandilli Rasathanesi'nin 1939 yılı (*Ekim-Aralık*) rasat raporunda bu deprem hakkında şu notlar yer alır: "*Erzincan afeti. Kâğıtların haricine çıktığından ölçülememiştir. Mainkalardan² alınmıştır.*" (Erkman, 1945: 47). Depremde 32.962 kişinin öldüğü tespit edilmiştir.

Deprem bilimciler, merkez üssünden ziyade Kelkit Vadisi hattında uzun bir sathaya yayılan bu depreme *Kelkit Depremi* demenin daha doğru olacağını ifade etmişlerdir. 250 kilometreye varan etki alanı, Kelkit Vadisi'ni takip ederek Reşadiye, Niksar, Erbaa, Almus doğrultusuyla Tokat, Turhal ve Amasya'ya uzanmaktadır. Bu deprem, Erzincan'dan başlayıp Amasya'nın Ezinepazar mevkiine kadar yaklaşık 360 kilometrelik bir hat boyunca yüzey kırığı meydana getirmiştir (Gürsoy, vd., 2006: 37). Jeolojik hasar bakımından depremin ağırlık merkezinin Koyulhisar, Suşehri ve Reşadiye civarları olduğu tespit edilmiştir (Erkman, 1945: 43-44). 1939 depremi, Tokat'ın merkezinden ziyade Reşadiye, Niksar ve Erbaa ilçeleriyle onlara bağlı köylerde daha büyük hasarlar meydana getirmiştir. Halk arasında "Büyük Hareket" adıyla da bilinen bu depremin soğuk kış günlerine denk gelmesi, yıkımın etkisini ağırlaştırmıştır. Kış şartları ve depremin etkisiyle yolların ulaşımına kapalı olması Niksar ve Reşadiye'ye giden yardımların gecikmesine ve ilçelerle köylerinde ölü sayısının artmasına sebep olmuştur (Üzen, 2010: 92).

28 Aralık 1939 Perşembe günü *Cumhuriyet Gazetesi* manşetinde Erzincan'ın tamamen enkaz yığını haline geldiği, Tokat'ta tespit edilen ölü sayısının 300'ü bulduğu, köy ve nahiyelerde enkaz altında kalanların çıkarılmaya devam ettiği yazmaktadır³. Ayrıca, "*Rasathane, bugüne kadar yurtta bu derece şiddetli bir zelzele kaydedilmediğini bildiriyor*" ifadeleri yer almaktaydı. *Son Dakika Gazetesi*'nin 29 Aralık Cuma günü manşetine taşıdığı haberde; "*Erzincan'ın yarı nüfusunu kaybettiği anlaşılıyor, tespit olunan ölü sayısı 5285'i buldu*" ifadeleri yer almaktadır⁴. *Akşam Gazetesi*'nin 29 Aralık'taki manşetinde ise, "*Erzincan vilâyeti ile Kemah bir enkaz yığını halini aldı, binlerce ev yıkıldı, yangınlar çıktı, pek çok ölü ve yaralı var... Erzincan halkının mühim bir kısmı öldü. Tokat, Ordu, Refahiye, Sivas ve Samsun'da ölü ve yaralıların sayısı henüz tam olarak tespit edilemedi.*" ifadelerine yer verilmiştir⁵.

Erzincan ve Tokat'ta büyük bir yıkıma sebep olan 1939 Depremi, evleri yıkılan ve yakınlarını

² Mainka, deprem esnasında meydana gelen sarsıntıların ölçülmesinde kullanılan eski bir sismograf cihazıdır. Bkz. Murat Ersen Aksoy vd. (2010), "Tarihsel Sismogramların Yeniden Değerlendirilmesi: 1912 Depremleri Örneği", *İTÜ Dergisi/d Mühendislik*, C. 9, S. 3, s. 113.

³ "Şiddetli zelzele neticesinden Erzincan tamamen enkaz yığını haline geldi." (28 Aralık 1939), *Cumhuriyet*, s. 1.

⁴ (29 Aralık 1939), *Son Dakika*, s. 1.

⁵ (29 Aralık 1939), *Akşam*, s. 1.

kaybeden depremzedelerin ruhlarında derin bir izi bırakmıştır. Yıkılan evler ve kaybedilen yakınların ardından duyulan hüznün kimi insanların dilinde ağıtlara ve türkülere dönüşürken, incelediğimiz destanda olduğu gibi bir destan olarak kayıtlara geçmiştir. Destana geçmeden önce edebî bir tür olarak destan niteliği taşıyan bu manzum yazının özelliklerine bakmanın faydalı olacağı düşüncesindeyim.

Destanın Özellikleri

Destan, toplumu derinden etkileyen ve tarihi-sosyal olayları anlatan uzun manzum hikâyeler olarak tarif edilmektedir. Parlak zaferlerin ardından yazılan destanların yanında deprem, yangın ve salgın hastalık gibi muhtelif felaketler neticesinde yazılan destanlar da vardır (Yetiş, 1994:202). İncelediğimiz eser de böyle bir nitelik taşımaktadır.

Destân-ı Zelzele isimli eser biri kayıp on bir sayfa ve iki kısımdan meydana gelmektedir. Yazar her dördlüğe *hane* adını vererek numaralandırmıştır. Otuz dokuz dördlüğü bulunan destanın on altı ile yirminci dördlüklerinin yer aldığı dördüncü sayfası kayıptır. Dördüklere verilen numaralardan dördüncü sayfada beş dördlüğün bulunduğu anlaşılmaktadır. Kayıp sayfanın dışında mevcut sayfalarda da bir dördlük silik olduğu için okunamamaktadır. Kayıp ve silik dördlüklerle birlikte destan toplam kırk beş dördlükten meydana gelmektedir.

Destan metni birbirine zımba teli ve siyah bir ip ile tutturulmuş dokuz yapraktan meydana gelmektedir. 2006 yılında bir sahaftan satın alınan ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Hamdi Yıldırım'ın şahsi kütüphanesinde bulunan *el-Beyân* adlı Arapça sözlüğün içinden çıkmıştır. Eserin bütün sayfaları fotoğraflandıktan sonra orijinal nüshası Yıldırım'a teslim edilmiştir.

Otuz birinci dördlüğün ilk mısraından şairin mahlasının "*Firkatî*" olduğu, otuz ikinci dördlüğün ikinci mısraında ise adının *Bilâl* olduğu görülmektedir. Otuz üçüncü dördlüğün altında, genellikle yazar isimlerinin önüne eklenmesi adet olan *el-Hakîru'l-Fakîr ed-Dâî el-Kadem* ibaresi yer alır. Bu ibarenin altındaki iki satır silinmiş olduğu için destanın şairini tam olarak tespit etmek mümkün olmamıştır. Destanın ikinci kısmında özellikle Erbaa ve çevresindeki köylerin isimlerinin verilerek her dördlükte bir köyden söz edilmesi, yazarının Erbaalı veya Erbaa ile yakın bir irtibatının olduğunu düşündürmektedir. Şairin, Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerde yaptığı hatalar, eski yazının (*Osmanlıca*) imla kurallarını çok iyi bilmediğini göstermektedir.

Destanın birinci bölümü altı sayfa ve otuz iki dördlükten meydana gelmektedir. İkinci kısım üç sayfadan ve on iki dördlükten ibarettir. Sayfalardaki dördlük sayıları birbirinden farklılık göstermektedir. Destanın ikinci kısmı yazı, üslup ve kullanılan malzeme bakımından ilk kısım ile aynı özellikleri taşımaktadır. İkinci bölümün sonunda tarih bulunmamasıyla birlikte her iki bölümün de aynı tarihte yazılmış olduğu düşünülmektedir.

Destan, kırık rika hattıyla kareli defter üzerine kurşun kalemle yazılmıştır. Üzerindeki tarih kaydından destanın bir gece vakti kaleme alındığı anlaşılmaktadır. On birlik hece ölçüsüne göre yazılmış olan destanda zaman zaman Tokat ağzını yansıtan “*helbette*”, “*eniş*”, “*altundan savuş*” gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir.

Çalışmamızın konusu olan destanda, felaketin sebeplerinin neler olabileceğine dair bir takım sorular sorulmakta, bunlara ahlâkî mesajlar içeren cevaplar verilmektedir. Depremın neden olduğu acı dile getirilmekte, zarara uğrayanlar hakkında yorum yapılmaktadır. Destanda gerçek kişiler, mekânlar ve olaylardan söz edilerek, bilgi verme amacı ön planda tutulmaktadır.

Destanın transkripsiyonu sırasında günümüz Türkçesine bazı uyarlamalar yapılmıştır. Örneğin mısraların sonundaki *oldı* ibareleri *oldu* şeklinde aktarılmıştır. P ve t gibi sert ünsüzler, “bişdi, düşdü” kelimelerinde görüldüğü üzere b ve d harfleriyle imla edilmiştir. Tokat ağzını yansıttığı için transkripsiyonlarında orijinal imlaya sadık kalınmıştır. Ayrıca “gürledi, ciğeri” kelimelerindeki g ve ğ harfleri sade ك ile gösterildiğinden bunlar گ harfi ile değiştirilmiş fakat sade ك ile gösterilmiş geniz nûnları olduğu gibi bırakılmıştır. Yanlış imla edilmiş Arapça ve Farsça kelimeler doğru imlalarıyla değiştirilerek Arap harfli metin ile orijinali arasındaki farklılıklar dipnotta gösterilmiştir. Yanlış imla edilmiş Türkçe kelimelerin eski harflerle yazılışları düzeltilmiş ve sözlüklerden yararlanılarak yapılan düzeltmelere dipnotta işaret edilmiştir.

Destana Göre Deprem Bölgesi

Destanın otuz iki kıtalık ilk bölümünde yazar Erzincan, Tokat, Samsun, Niksar, Reşadiye merkez ve civarlarından söz etmektedir. Depremden etkilendiği bilinen Gümüşhane, Giresun, Ordu, Sivas ve Amasya gibi şehirlerin adlarından söz etmemesi ise dikkat çekicidir. On iki dörtlükten meydana gelen ikinci kısımda Lâdik, Eskidir, Eynesür, Ahınca, Çayırbükü, Alâeddin, Zilhor, Aydınsofu, Kuşup, Karaağaç ve Büyük Almus gibi daha ziyade Erbaa çevresindeki köy ve kasabaların adları geçmektedir. Bu durum yazarın Erbaalı olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

Deprem, gece saatlerinde meydana geldiğinden, insanlar şaşkınlıkla ne olduğunun farkına varamamıştır. Destana göre Erzincan ve Tokat’ta çok sayıda ev yıkılmış, enkaz altında kalıp ölenlerin yanında, yaralı olarak çıkarılanların da çetin iklim şartları sebebiyle iyileşme ümidinin olmadığı ifade edilmiştir. Toplu ölümlerin boyutunu ifade etmek için ölenlerin cesetlerinin arabalarla toplandığı ifade edilmiştir. Yıkılan evler yüzünden yolların kapandığı, çeşmelerin kurduğu ve su ihtiyacı gibi bazı alt yapı hizmetlerinin durduğu, temas edilen konulardandır. Soğuk hava şartları, gecelerin uzun, gündüzlerin ise kısa olması, olumsuz koşulları ağırlaştırarak sebepler olarak görülmüştür. Gün ışıklarıyla birlikte feryâd-ı figanların yükselmesi destandaki tasvirleri arasındadır.

Yıkılan evlerin çoğunun ahşap veya ahşap-kerpiç karışımı malzemeden olması yangınları tetikleyen unsurların başında sayılmıştır. Enkaz altında sağ kalmayı başaran bazı deprem mağdurlarının bu yangınlar sonucunda hayatını kaybettiği anlaşılmaktadır. Deprem sonrasında cesetlerin sokaklara serildiği, sağ kalanlara ise devletin ilk anda yardım edemediği, bu nedenle durumu iyi olan vatandaşlara depremezdelere yardım etmelerinin emredildiği, destanda vurgulanan hususlardandır.

Depremi etkilediği il ve ilçelerdeki kayıplara dair bilgiler basına yansımış ancak özellikle köy ve nahiyelerdeki kayıplara yer verilmediği görülmektedir. Destanda Niksar, Reşadiye ve Almus civarlarındaki köylerde depremin ardından oluşan ağır hasardan söz edilmesi, bu bakımdan önem taşımaktadır. Depremi üzerinden bir hafta geçmesine rağmen, Niksar'a yardım ulaştırılamamış olması şartları ağırlaştırır bir diğer sebep olarak görülmüştür. Bu bakımdan Samsun valisinin çabaları takdir edilirken, Tokat valisinin deprem sonrası tedbir alma konusundaki duyarsızlığı dolayısıyla halk nezdinde itibarının zedelendiğinden söz edilir. Ayrıca Niksar'ın merkez ve köylerinde zayıtın çok olduğu, ölü sayısı hakkında kaymakamdan bilgi alındığı belirtildikten sonra Reşadiye nüfusunun yarısından fazlasının bu felakette hayatını kaybettiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte Lâdik'te ölenlerin sayısının bilinmediği, Eskidir Köyü'ndeki evlerin tümüyle yıkılarak dümdüz olduğu, Ayrıca Çayırbükü Köyü'ndeki evlerin yarısının yıkıldığı, Alaaddin Köyü'nde ve Büyük Almus'ta hasarın çok olduğu belirtilmiştir. Son olarak da Zilhor, Aydınsofu ve Karaağaç köylerinde ise evlerin tamamen yıkılıp taş üstünde taş kalmadığı belirtilmiştir.

Şair deprem felaketini Allah'ın ezelde tayin ettiği kaderin bir tecellisi olarak görmekte ve deprem sayesinde Allah'ın kullarına olan lütuf ve adaletinin anlaşıldığını ifade etmektedir. Diğer yandan şair bu felakete dini yozlaşmanın sebep olduğunu düşünmektedir. Ayrıca yazar depremin ardından alınan tedbirlerde bazı devlet adamlarının işlerini layıkıyla yerine getirdiğini, bazılarının ise duyarsız kaldığı ifade edilerek bu kişilere sitem etmektedir. Son olarak yazar yaralı olanlara şifa, ölenlere ise Allah'tan rahmet dilemektedir.

Destân-ı Zelzele Tenkitli Metni

Hulûs-i kalb ile dinle destanı	خلوصی قلبیله دیکلا داستانی
Cenab-ı Allah’dan imtihân oldu	جناب اللهدن امتحان ⁶ اولدی
Sene dokuz yüz otuz dokuzda	سنه طقوزیوز اوتوز طقوزده
Hakkın emriyle zelzele oldu	حقیق امریله زلزله ⁷ اولدی
<i>Erzincan ve Tokat civarlarında</i>	ارزنجان وتوقاد جوارلرینده ⁸
Cenab’ı Hak’dan bir âfet oldu	جناب حقدن بر آفات ⁹ اولدی
Ezelde yazılmış levh-i mahfuzda	ازلده یازیلیمش لوح ¹⁰ محفوظده
Kıyamete ohşıyan bir zaman oldu	قیامتته اوخشیان ¹¹ بر زمان اولدی
Haykırdı dağlar güreledi yerler	هایکردی ¹² طاغیر ¹³ گورلادی یرلر
Yıkıldı saraylar mahvoldu canlar	یقıldı سرایلر ¹⁴ محو اولدی جانلر
Karıştı toprağa kıymetli mallar	قاریشدی طوپراغه قیمتلی ماللر
Ol vakit duyulup çok figân oldu	اول وقت ¹⁵ طویولوب جوق فغان ¹⁶ اولدی

⁶ امتهان şeklinde yazılmıştır.

⁷ زلزله kelimesinde ikinci ز’den sonra fazladan bir ه konulmuştur.

⁸ جوارلرینده civâr kelimesindeki ج harfinden sonra ي harfi konulmuştur.

⁹ آفات şeklinde çoğul yazılmıştır. Afet kelimesinin dışıl çoğulu (cemî müennes-i sâlim) olan âfât önüne bir sıfatı getirilerek ifade edilmiştir ki bu ifade biçimi halk ağzında galat-ı meşhur kabilinden yaygın bir kullanıma sahiptir. “Akla fikre sığmaz bir işler olur” mısraında da bu kullanıma rastlanmaktadır.

¹⁰ لوحی levh kelimesinin sonu ی harfiyle imla edilmiştir.

¹¹ اوخشامق ohşamak: “bir şeye cüz’ice benzemek, andırmak” bkz. Ş. Sâmi (2009), *Kâmûs-ı Türkî*, s. 193.

¹² های قیردی şeklinde ح harfi ile ve ayrı bir şekilde imla edilmiştir. Kelimenin doğru imlası için bkz. Ş. Sâmi (2009), *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1505.

¹³ طاغیر dağ kelimesi, dağlamak şeklinde Türkçe’ye girmiş olan yara, damga, işaret, nişan gibi anlamlara gelen Farsça داغ kelimesi gibi imla edilmiştir.

¹⁴ Saray kelimesindeki س harfinden sonra fazladan ا yazılmıştır.

¹⁵ ol vakit kelimesi, hem bitişik hem de yanlış imla edilmiştir. Zira Arapça vakit وقت kelimesinin imlasında, و’dan sonra ا harfi, ق’tan sonra ي harfi bulunmamaktadır.

¹⁶ فغان figân kelimesinde ف harfinden sonra gelen ي harfi fazlalıktır.

Bağrışdı cümlesi âh-ı figân eyler	باغريشدى جمله سى آه فغان ¹⁷ ايلر
Yıkıldı konaklar geçilmez yollar	يقلدى قوناقلر گچلماز يوللر
Karışdı toprağa o şirin canlar	قاريشدى طوپراغه او شرين جانلر
Sığındık hudâya el-emân oldu	صغندق خدایه الامان اولدى
Karışdı enkâza kırıldı insan	قاريشدى انقازه ¹⁸ قريلدى انسان
Cümlesi sağlıktan kesdiler gümân	جمله سى صاغليقدن كسدیلر گمان ¹⁹
Feryad-ı figân eyler sabiyle sıbyân	فرياد فغان ²⁰ ايلر صبيله صبيان ²¹
Duyuldu âleme bir şîven oldu	طويولدى عالمه بر شيون ²² اولدى
Nice canlar karıştılar türâba	نجا جانلر قاريشديلر ترايه ²³
O güzel yerler oldu harâbe	او گوزل ²⁴ يرلر اولدى خرابه ²⁵
Mevtâları nakl için koşuldu araba	موتالری ²⁶ نقل ايچون قوشولدى عربه ²⁷
Kıyametin misli bir zaman oldu	قيامتک مثلی بر زمان اولدى

¹⁷ فیغان imla edilmiştir.

¹⁸ انقازه enkaz kelimesinin Arapça imlasındaki ض harfi keskin ز harfiyle imla edilmiştir.

¹⁹ گومان gümân kelimesinde ك harfinden sonra و harfi fazlalıktır.

²⁰ فیغان şeklinde imla edilmiştir.

²¹ صبيله sabi kelimesinin ilk harfi ص ile imla edilmesi gerekirken س harfi ile yazılmıştır.

²² Kelime شيون şeklinde imla edilmiştir. شيون kelimesi Farsça olup nâle, figân, ahu enîn, mâtem ve yas gibi anlamlara gelmektedir. Bkz. Ş. Sâmi (2009), *a.g.e.*, s. 796.

²³ طورابه toprak anlamına gelen تراب kelimesinin ilk harfi ط şeklinde yanlış yazılmıştır.

²⁴ گزه ل kelimesindeki ه harfi fazlalıktır.

²⁵ خرابه harabe kelimesinin ilk harfi خ olması gerekirken burada yanlış bir şekilde ح harfi ile yazılmıştır.

²⁶ موتالر kelimesinin sonuna belirtme hal eki olan ی eklenerek mevtaları şekline getirilmiştir.

²⁷ عربه araba kelimesinde ر harfinden sonra yazılan ل fazlalıktır.

Kimi kardaşını arar bulamaz

کمی قارداشین آرار بولا ماز

Baba evladına yardım edemez

بابا اولادینه یاردم ایده ماز²⁸

Analar yavrusunu asla göremez

آنالر یاوروسنی اصلا گوره ماز

Ayrılıp her biri perişan oldu

آیریلوپ هر بری پریشان²⁹ اولدی

Çokları bunalmış elin uzadır

چوقلری بوکالمش³⁰ الین اوزادر

Bakar etrafına imdâd gözedir

باقار اطرافینه امداد گوزادر

Sanki bu feleket rûz-i cezâdır

سانکه³¹ بو فلاکت روز جزادر

Kimini kurtaran ol-Sübhân oldu

کیمینی قورتاران اولسبحان اولدی

Kırıldı içinde şişeler camlar

قیریلدی ایچنده شیشه³² حاملر

O güzel yapular saray binalar

او گوزه ل یاپولر سرای³³ بنا³⁴ لر

Dükkânlar içinde karışdı mallar

دکان لر ایچنده قاریشدی ماللر

Toz dumana karışıp tarumâr oldu

توز دومانه قاریشوپ تار و مار³⁵ اولدی

²⁸ Bu mısraın sonundaki edemez kelimesinden önce fazladan bir “ede” vardır.

²⁹ Perişan kelimesi فریشان şeklinde imla edilmiştir.

³⁰ بونگالمش bunalmak kelimesi Tokat ağzını yansıtır şekilde imla edilmiştir.

³¹ سانکی sanki kelimesini ص olması gereken ilk harfi س olarak yazılmıştır.

³² شوشلر şişeler kelimesi, şüşeler şeklinde imla edilmiştir.

³³ سرای saray kelimesindeki س harfinden sonra gelen ل fazlalıktır.

³⁴ بنا şeklinde yazılmıştır.

³⁵ تار مار perişan, karmakarışık, darmadağınık.

Kapandı çeşmeler akmadı sular

قاپاندی چشملر آقمدی صولر

Yıkıldı haneler bulunmaz yollar

یقلدی خانه لر بولنماز یوللر

Nice yetim kaldı masum yavrular

نجا یتیم³⁶ قالدی معصوم یاورولر

Misli görülmedik bir buhran oldu

مثلی گورولمادک بر بحران³⁷ اولدی

Felâketden şehid gitdi niceler

فلاکتدن شهید گتدی نجالر

Münacâta çıkdı gençler kocalar

مناجاته حقدی گنجلر قوجالر

Kısalıldı gündüz uzun geceler

قیصالدی گوندوز اوزون گیجه لر

Ağlaşdı cümle nâs çok feryâd oldu

اغلاشدی جمله ناس³⁸ چوق فریاد اولدی

Herkes yerinden çıkmayub kaldı

هرکس یریندن چقمیوب قالدی

Yardımcılar ol dem imdada daldı

یاردجیلر اولدم³⁹ امداده طالدی

Kimi ölü kimi sağ meydana çıkdı

کیمی اولو کیمی صاغ میدانه چقدی⁴⁰

Akla fikre sığmaz bir işler olur

عقلا⁴¹ فکره صغماز⁴² بر اشلار اولور

³⁶ به یتیم şeklinde imla edilmiştir.

³⁷ بحران kelimesinde و harfi fazlalıktır.

³⁸ ناس nâs, insan kelimesinin çoğuludur.

³⁹ dem kelimesinde ه harfi fazlalıktır.

⁴⁰ چقدی çıktı kelimesi çekti şeklinde imla edilmiştir.

⁴¹ عقلا kelimesindeki ع harfinden sonra gelen ل fazlalıktır.

⁴² صغماز kelimesinin ilk harfi ص harfi ile imla edilmesi gerekirken س ile yazılmıştır.

Bu ah-ı figanlar arşa yanaşdı

بو آه و فغانلر⁴³ عرشه یناشدی⁴⁴

Cümle mahlûkâtın ciğeri bişdi

جمله مخلوقاتک جگری بیشدی⁴⁵

Sabaha yakın velvele düşdü

صباحه⁴⁶ یاقیک ولوله دوشدی

Şübhesiz ol vakt el-aman oldu

شبهه سز اول وقت⁴⁷ الامان اولدی

Titredi yerler kasdı kavurdu

دترادی یرلر قاصدی⁴⁸ قاوردی

Esdî rüzgârlar yıkdı devirdi

اسدی روزگارلر⁴⁹ یقدی دوردی⁵⁰

Birçok haneleri ateşe çevirdi

بر چوق خانه لری آتسه چویردی

Yakdı cesetleri bir büryân oldu

یاقدی جسدلری بر بریان اولدی

Sağ kalanlar bir araya derildi

صاغقالانلر بر آرایه ده ریلدی

Yardım edin deyu emir verildi

یاردم ایدین دیو امیر ویرلدی

Cenazeler sokaklara serildi

جنازه لر صواقلره سریلدی

Kurtulanlar ol dem şâdimân oldu

قورتولانلر اولدم⁵¹ شاد و مان⁵² اولدی

⁴³ أهو فیغان şeklinde bitişik yazılmıştır.

⁴⁴ یه نشدی ile yazılmıştır.

⁴⁵ bişdi şeklinde Tokat ağzına uygun imla edilmiştir.

⁴⁶ صباح sabah kelimesinde ص yerine س harfi yazılmıştır.

⁴⁷ اولواقیت bu imla da yerel ağza göre yapılmıştır.

⁴⁸ قاصدی şeklinde س harfi ile yazılmıştır.

⁴⁹ روزیگار şeklinde imla edilmiştir.

⁵⁰ ده وردی devirdi kelimesindeki ه harfi fazlalıktır.

⁵¹ اولدم şeklinde.

⁵² مان şād-mān sevinçli, şād, mesrur.

*Samsun valisi*⁵³ dindar bir vezir

صامسون واليسى دیندار بر وزیر

Nerede yöngelsen orada hazır

نراده یونگالسان⁵⁴ اوراده حاضر

Millete yardım için sanki bir Hızır

ملته⁵⁵ یاردم ایجون صانکی بر خضر

Vatan uğrunda kahraman oldu

وطن⁵⁶ اوغرینده قهرمان⁵⁷ اولدی

Tokat'ın içinde büyük çay akar

توقادک ایچنده بیوک چای آقار

Vali efendi de keyfine bakar⁵⁸

والی افندیده کیفنه باقار

Felaket bildirenlerin gönlünü yıkar

فلاکت بلدییرانلرک گؤکلنی یقار

Emsaller içinde çok rezil oldu

امثاللر ایچنده جوق رزیل اولدی

Erzincan çukurdur havası ağır

ارزینجان چوقوردور هواسی آغیر

Din kardeşlerimizi mevlâm sen kayır

دین قارداشلریمیزی مولام سک قایر

Suçlu olanları suçsuzdan ayır

سوچلو اولانلری سوچ سوزدن آیر

Birçok yerlerde böyle hal oldu

برچوق یرلرده بویله حال اولدی

⁵³ 1935-1940 yılları arasında Samsun valisi olan Fuat Tuksal'dır.

⁵⁴ Yönelmek filli yöngelsen یونگالسان şeklinde imla edilmiştir.

⁵⁵ ملت şeklinde imla edilmiş.

⁵⁶ وطن vatan kelimesinde 'l harfi fazladan yazılmıştır.

⁵⁷ قهریمان kahraman kelimesinde 'ي harfi fazladan yazılmıştır.

⁵⁸ 1936-1939 yılları arasında Tokat valisi olan Faiz Ergün ve 1939-1940 arasında görev yapan Selahattin Üner'den biri kastedilmiştir. Bkz. T.C. Tokat Valili Görev Yapmış Valiler, <http://www.tokat.gov.tr/gorev-yapmis-valiler>, (erişim tarihi: 13.09.2019).

<i>Niksar</i> dedikleri bir bayır yerde	نیکسار ده دکلری بر بایر یرده
Kaim-i makama sorarlar zâiyat nerede	قائمقامه صورارلر ⁵⁹ ضایعات نرده
İnsan çentikleri serili yerde	انسان چندکلری سریلی یرده
Köylerinde bile çok ziyân oldu	کویلارینده بیله چوق زیان ⁶⁰ اولدی
<i>Reşadiye</i> denilen ırmak kıyısı	رشادیه ده نیلان ایرماق قیسی
Hep mahvoldu ufağısı irisi	هپ محو اولدی اوافاغیسی ایریسی
Ölü çoktur az kalmıştır dirisi	اولو چوقدیر آز قالمشدیر دیریسی
Tahammül olunmaz bir ceza oldu	تحمل اولنماز بر جزا اولدی
Hakkın hikmetleri çokdur bilinmez	حکک حکمتلری جوقدیر بلنماز
Va'de yetmeyince bir can alınmaz	وعدده یتماینجه بر جان آلنماز
Va'de yetenlere imdâd olunmaz	وعدده یتانلره امداد اولنماز
Ezeli mukadderat yerini buldu.	ازلی ⁶¹ مقدرات ⁶² یرینی بولدی
Ezelde kalem böyle çalındı	ازلده قلم بویله چالندی
Hakkın lütfu adâleti bilindi	حکک لطفی عدالتی بلندی
Yoksa mazlumların ahı alındı	یوقسه مظلوملرک آهی آندی
Kabûl-i dergâha müstecâb oldu	قبولی درگاهه مستجاب ⁶³ اولدی

⁵⁹ صورالر sorallar şeklinde Tokat ağzıyla imla edilmiştir.

⁶⁰ زیبان şeklinde çift ی ile imla edilmiştir.

⁶¹ ازه لی şeklinde hatalı yazılmıştır.

⁶² مقدرات Ezelde Allah tarafından belirlenip takdir edildiği için meydana gelmesi kaçınılmaz ve karşı konulmaz olan şeyler, başa gelecekler, alın yazısı, yazgı, kader.

⁶³ olumlu, müspet cevap alınan, kabul edilen istek ve duâ.

Milletde kalmadı hayâ yokdur kanaat

ملتده قالمدی حیا یوقدیر قناعت

Artıdı fitne fesad aranmıyor şeriat

آرتدی فتنه فساد آرانمبور شریعت

Korkarım yetişür bir büyük âfât

قورقارم یه تشور بر بیوک آفات

Ahir işimiz pek yaman oldu

آخر ایشیمز پک یمان اولدی

Sürerler safâyı bunca sefihler

سورلر⁶⁴ صفایی بونجه سفیهلر

Su yerine içerler nice hamirler

سو⁶⁵ یرینه ایچارلر⁶⁶ نجا خمرلر⁶⁷

Fısk-ı fücûr ile doldu şehirler

فسق⁶⁸ فوجوريله طولدی شهرلر

Köylerde bile çok isyan oldu

کویلارده بیله چوق عصیان اولدی

Çekeriz dünyada cevr ile cefâ

چکارز دنیاده جوریلا جفا

Hiçbir kimseden umulmaz vefâ

هیچ بر کمسه دن اومولماز وفا

Tabipler tabibi eylesin şifâ

طیبیلر طبیبی ایلا سین شفا

Taraf-ı mevlâadan bir nişân oldu

طرف مولادن بر نشان اولدی

Firkatî uzatma muhtasar eyle

فرقتی اوزاتما مختصر ایله

Kahretme kimseye lutf ile söyle

قهر ایتمه کمسه یه لطفیله سویله

Bizi hıfz eyleyen hazreti mevlâ

بزی حفظ ایلیان حضرت مولا

Hakdan istediğim bir ğufrân oldu

حقدن استادیکم بر غفران⁶⁹ اولدی

⁶⁴ Tokat ve yöresinde sürerler kelimesi, süreller şeklinde telaffuz edilmektedir.

⁶⁵ su kelimesi س harfî ile imla edilmiştir.

⁶⁶ bu kelime de yerel ağzı yansıtır.

⁶⁷ Arapçada şarap anlamına gelen خمر kelimesi حمیر şeklinde imla edilmiştir. Bkz. Şemseddin Sâmî (2009), *Kâmûs-ı Türkî*, s. 588.

⁶⁸ فسقى fısk-ı fücürdeki elif-i maksure fazlalıktır.

⁶⁹ غفران affetme, merhamet etme, bağışlama.

Takdir böyle imiş beyhude yanma

تقدير بويله ايمش بيهوده يانمه

Bu fakir Bilâl’in derdi yok sanma

بو فقير بلالينك دردى يوق سنامه

Yıkılan haneler benim değil ammâ

يقيلان خانه لر بنم دكل اما

Telef olan canlara pek giryân oldu

تلف 70 اولان جانلره پك گريان 71 اولدى

el-Hakîru’l-Fakîr ed-Dâiyyü’l-kadem...

الحقير الفقير الداعي القدم...

13 Kanun-ı evvel sene 1355

13 قانون اول سنه 1355⁷²

Efrencî 26.12.1939

26-12-939 افرنجى

Lâdik Köyü’nün tütünü çokdur

لادك كويونك توتونى چوقدير

Zayi olanların hesabı yokdur

ضايع اولانلرك حسابى يوقدير

Yazık heriflere diyaneti⁷³ yokdur

يازيق حريفلره دييانتى يوقدر

Mevtaları kaldırmaya hoca bulunmaz oldu

موتالرى قالديرميه حوجه بولنماز اولدى

⁷⁰ telef kelimesi ط harfî ile imla edilmiştir.

⁷¹ گريان ağlayan, ağlayıcı.

⁷² İlk bölümünün sonunda iki farklı tarih kaydedilmiştir. Miladi takvime göre efrencî açıklamasıyla verilmiş olan 26.12.939 ibaresi deprem gecesinin tarihidir. Fakat miladi tarihin sağ tarafından 13 Kânûn-ı Evvel 1355 şeklinde Rûmî tarihe göre verilmiş ikinci bir tarih bulunur. 13 Kasım 1940 Çarşamba gününe denk gelen bu Rûmî tarih, destanın yazıldığı tarih olmalıdır.

⁷³ ديباتى şeklindeki bu ibare “diyaneti” olarak okunmuştur.

Eskidir Köyü iki yüz hane

اسکیدر کوپی ایکیوز خانه

Gitmezler camiye sanki pünhâne

گتمازلهر جامعه⁷⁴ سانکی پونخانه⁷⁵

Zelzele onlara oldu bahane

زلزه له اونلره اولدی بهانه

Yıkıldı köyleri bir sahra oldu

یقلمدی کویلهری بر صحراء⁷⁶ اولدی

Eynesür Köyü'nün altı pek eniş

آیناسور کویونک آلتی پک انش

Giderler harama mezhebi geniş

گیدرلهر حرامه مذهبی گنش

Uğratma köyelerine altından savuş

اوغرتمه کویلهرینه آلتندن ساوش

Fikirlerine göre bir ceza oldu

فکرلرینه گوره بر جزا اولدی

Ahınca Köyü bir dere içi

آحنجه کویو بر دره ایچی

Vardır helbette onların bir suçu

واردر هل بتده⁷⁷ اونلرک بر سوچی

Köylerin önünden geçiyor yolcu

کویلهرک اونوندن گچیور یولجی

Çekildi âlimler bir tufan oldu

چه کلدی عاملر بر طوفان اولدی

Hacıbükü dedikleri bir yol üstüdür

حجی بویکی ده دکلری بر یول اوستیدر

İnsanların giydiği hayvan postudur

انسانلرک گیدویکی حیوان پوستیدر

İçinden bazısı hayırsız dostdur

ایچندن باعضیسی خیرسز دوستدر

Yıkıldı yarısı perişan oldu

یقلمدی یاریسی پریشان اولدی

⁷⁴ Şeklinde cami kelimesine ي harfi ziyade edilmiştir.

⁷⁵ پنهان kelimesi "pünhâne" şeklinde çevrilmiştir.

⁷⁶ سحرًا şeklinde س harfiyle imla edilmiştir.

⁷⁷ Elbette: Tokat ağzında *helbette* şeklinde kullanımı görülmektedir.

Alâaddin Köyü şehre yakın

علاالدين كويى شهرة ياقين

Varında bir defa haline bakın

وارينده بر دفعه حالنه باقياك

Tefekkür eyleyin günahdan sakın

تفكر ايلايك گوناهدن صاقين

Nihayeti yok gâm keder oldu

نهایتی یوق غم کدر اولدی

Zilhor Köyü'nün haydudu çokdur

زىلخور كويونك حايودوي چوقدر

Âlimlere asla hürmeti yokdur

عالمیره اصلا حرمتی یوقدر

İçki içenlerin hesabı yokdur

ايچكو ايچچانلرك حسابی یوقدر

Mahvoldu köyleri bir mera oldu

محو اولدی کویلیرى بر مرعا اولدی

Aydınsofu dedikleri bayır yerde

آيدین صوفی ده ذکرلی باير یرده

Yıkıldı evleri, düşdüler derde

یقلدی اولری دوشدیلىر درده

İhlassız ibadet vermez fâide

اخلاص سیز عبادت ویرماز فائده

Çekilen zikirler hep riyâ oldu.

چه کیلان ذکرلر⁷⁸ هپ رياء اولدی

Kuşup Köyü'nün hayırsızı çokdur

قوشوپ کويونك خیرسىزى چوقدر

Âfat Hudâ'dandır düşünen yokdur

آفات خدادندر دوشونان یوقدر

İsyân edenler gayet pek çokdur

عصیان ایدنلر غایت پک چوقدر

Hâlık'den onlara bir şamar oldu.

خالقدن آنلره بر شامار اولدی

⁷⁸ زikirler kelimesinin ilk harfi ذ harfi ile yazılması gerekirken ز şeklinde imla edilmiştir.

Karaağaç Köyü Kuşup'dan beri

قره آغاج کویو قوشوبدن بری

Varma yanlarına hemen dön geri

وارمه یانلرینه همان دون گری

İslam'dan gayrısına benzer her biri

اسلامدن غیرى سنه بگزار هر برى

Yıkıldı köyleri çok feryâd oldu

یقلدی کویلری چوق فریاد اولدی

Büyük Almus'un genişdir düzü

بیوک آلموسون گنشدن دوزی

Alnımıza yazıldı bir kara yazı

آلنمه یازیلدی بر قاره یازی

Tükendi vadeler uzatma sözü

توکاندی وعده لر اوزاتمه سوزی

Fiillerine göre az bile oldu.

فعللرینه گوره آز بیله اولدی

Bunu yazan bir muhalif rüzgâr

بونى یازان بر مخالف روزیگار

Gece yazdı zîrde ismini yâdigâr

گیجه یازدی زیرده اسمنی یادیگار

Düşünsün ahbâblar ne imiş izhâr

دوشونسون احبابلر نه ایمش اظهار

Bu destan da şimdi yâdigâr oldu

بو دستانده شمدی یادیگار اولدی

Bunu yazdım yâdigâr olsun

بونى یازدم یادیگار اولسون

Okuyup dinleyen dualar kılsın

اوقویوپ دینگلیان دعالر قیلسن

Kaynakça

Erkman, Kemal (1945), “Sismoloji (Séismologie)”, *İstanbul Kandilli Rasathanesi 1939 (Ekim, Kasım, Aralık) Meteoroloji, Sismoloji ve Miknatis Rasatları*, 24, 43- 47.

Gürsoy, Hüseyin; vd. (2006), “1939 Erzincan Depremi Yüzey Kırığı Haritalama Çalışmaları (Reşadiye Batısı-Koyulhisar Arası): İlk Gözlemlere Ait Bulgular”, *Aktif Tektonik Araştırma Grubu (ATAG10 2-4 Kasım 2005)*, 37.

Haçın, İlhan (2014), “1939 Erzincan Büyük Depremi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30:88, 37-70.

Özmen, Bülent (1997), Nurlu, Murat, Güler, Hüseyin, *Coğrafi Bilgi Sistemi ile Deprem Bölgelerinin İncelenmesi*, Ankara: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı.

Şemseddin Sâmi (2009), *Kâmûs-ı Türkî*, (Haz. Ömer Faruk Akün), Kapı Yayınları: İstanbul, s. 588.

Üzen, İsmet (2010), “1939 Erzincan Depreminin Tokat’taki Yansımaları”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 7:27, 89-104.

Yetiş, Kemal (1994), “Destan”, *DİA*, (C. IX, ss. 202-205), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

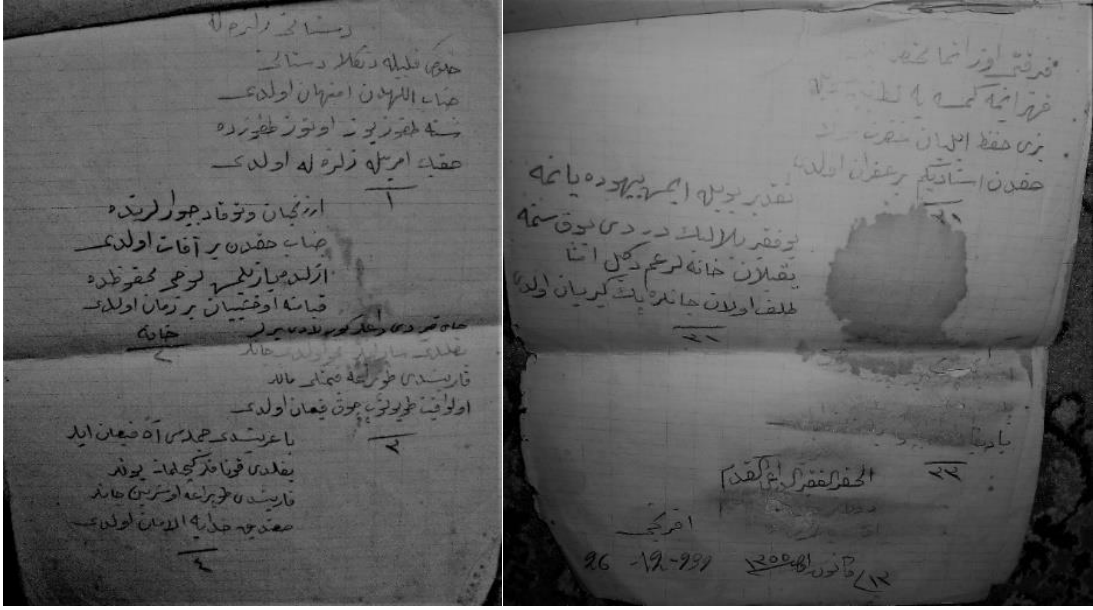
Aksoy, Murat Ersen, Çakır, Ziyadin, Valée, Martin, Meghraoui, Mustapha (2010), “Tarihsel Sismogramların Yeniden Değerlendirilmesi: 1912 Depremleri Örneği”, *İTÜ Dergisi/d Mühendislik*, C. 9, S. 3, s. 110-120.

Cumhuriyet Gazetesi, Perşembe 28 Birincikânun 1939.

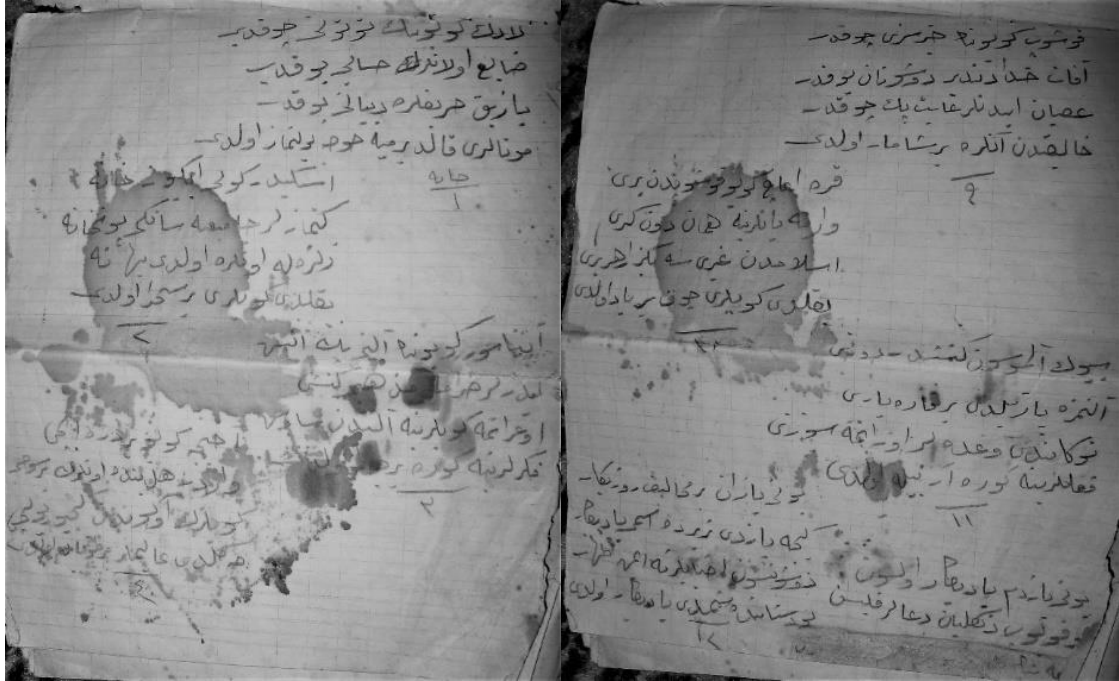
Son Dakika Gazetesi, 29 Birincikânun 1939.

Akşam Gazetesi, 28 Kânunuevvel 1939.

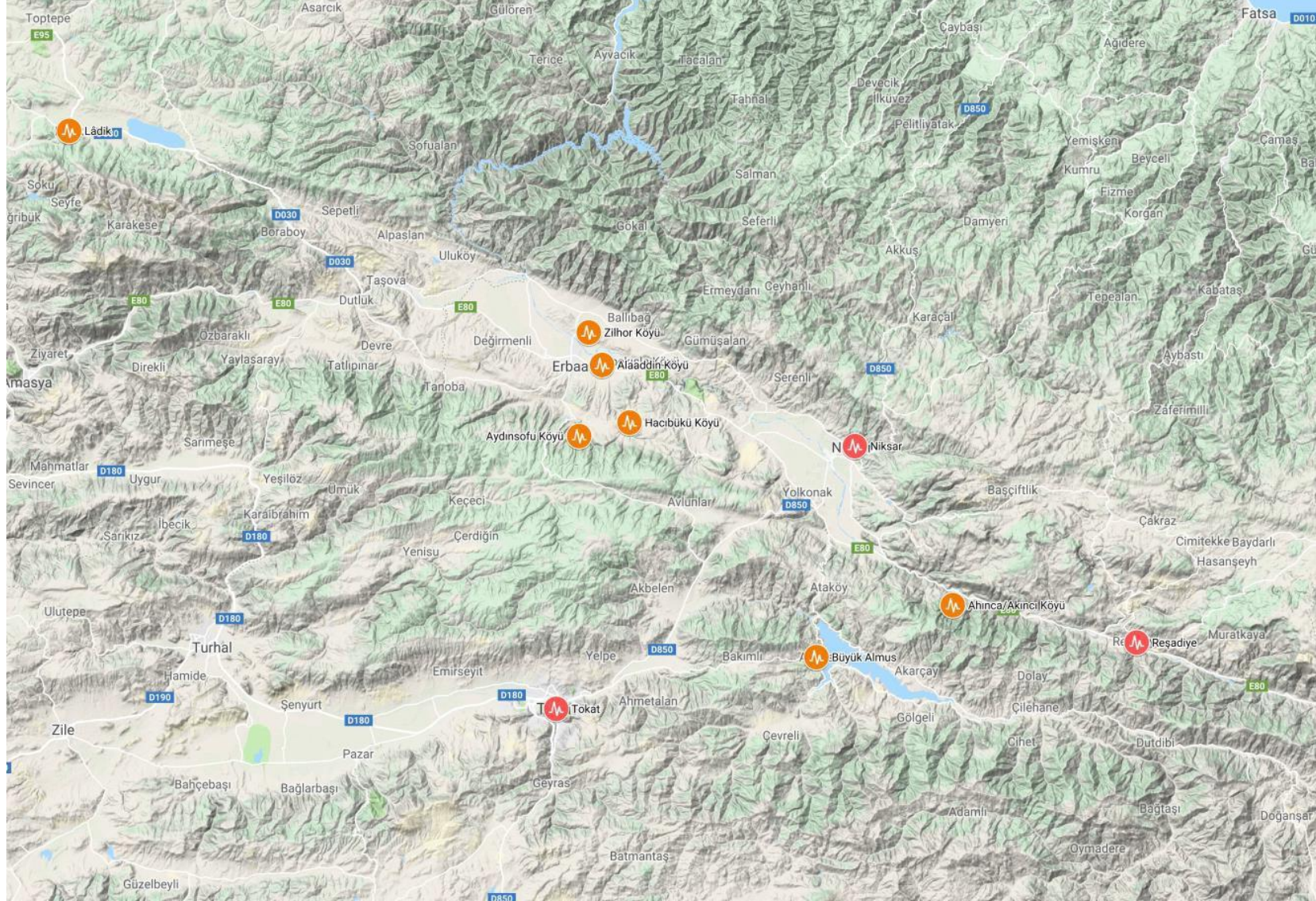
Orijinal Nüshadan Bazı Örnekler

Resim 1: Birinci Bölümün İlk ve Son Sayfaları

Resim 2: İkinci Bölümün İlk ve Son Sayfaları

Harita 1: Destanda Odaklanılan Deprem Sahası

Çocuk Gelişimi Bölümü Lisans-Önlisans Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Esra AYEŞ ASLAN¹ & İsmail ÇELİK²

Özet

Üniversite eğitimi süreci, akademik gelişimin yanı sıra hayata karşı duruş ve kişiliğin şekillendiği yıllardır. Kişiliğin önemli bir göstergesi ise benlik saygıdır. Benlik saygısı bireyin olmak istediği benliği ile hissettiği benliği arasındaki denge durumudur. Birey bu denge ya da dengesizlik durumu neticesinde benlik saygısı düzeyi ile ilgili bir sonuca varıp kendi benliğine karşı bir yargı oluşturur. Bu çalışma çocuk gelişimi öğrencilerinin benlik saygılarının çeşitli sosyo-demografik değişkenler açısından değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu bir kamu üniversitesinde 2017-2018 yılında çocuk gelişimi bölümünde önlisans ve lisans düzeyinde öğrenim gören toplam 314 öğrenci oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak 'Kişisel Bilgi Formu' ve 'Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği' kullanılmıştır. Verilerin analizi bilgisayar ortamında frekans, t testi ve tek yönlü ANOVA analizleri kullanılarak yapılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0.05 olarak alınmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre katılımcıların %86'sının yüksek düzeyde, %14'ünün ise orta düzeyde benlik saygısına sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğrenim görülen bölüme isteyerek gelen öğrencilerin daha yüksek benlik saygısına sahip olduğu belirlenmiştir (p < 0.05).

Anahtar Sözcükler: Benlik Saygısı, Çocuk Gelişimi, Üniversite Öğrencisi

Research on The Self-Esteem Levels Of The Associate and Undergraduate Level Students of The Department of Child Development

Abstract

University education not only facilitates academic development of students but also contributes to shape their personalities and attitudes towards life. Self-esteem an important indicator of personality. Self-esteem is the state of balance between the self that the individual wants to be and the self that he feels. As a result of this balance or imbalance, the individual makes a conclusion about the level of self-esteem and forms a judgment against his/her self. This study was carried out to evaluate the self-esteem of students in the department of child development in terms of various socio-demographic variables. The sample group of the study consisted of 314 associate and bachelor degree students studying in the department of child development at Bilecik Şeyh Edebali University in 2017-2018. As data collection tools 'Personal Information Form' and 'Rosenberg Self-Esteem Scale' were used. The data were analyzed by using frequency, t test and one-way ANOVA analysis. The significance level was taken as 0.05. According to the results of the study, 86% of the participants had high level of self-esteem and 14% of them had moderate self-esteem. In addition, self-esteem was found to have higher values for students who chose to study in their current department (p < 0.05).

Key Words: Self-Esteem, Child Development, University Student

¹ Öğr. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, esra.aslan@bilecik.edu.tr

² Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, icelik@agri.edu.tr

Giriş

İnsanoğlu varoluşu gereği dünyaya yön veren, yöneten ve üreten bir konumdur. İnsanın bu varoluşsal konumu kendisine bazı sorumluluklar yüklemiştir. İnsan sorumluluklarını yerine getirirken çeşitli zorluklar ve iniş-çıkışlarla karşılaşır. Hayatta ki iniş çıkışlarla baş etmek kolay değildir. Çünkü insan hayata karşı yenik düşmek ve başarısız olmak istemez. Üretmek, mutlu olmak ve kendini değerli hissetmek ister. Ancak bu fırsatları yakalamak her zaman kolay olmaz. Amaçlarına ulaşmak ve düştüğü yerden kalkmak için çabalaması gerekir. Bunun içinde insanın öncelikle her koşulda kendi ile barışık olması ve kendine değer vermesi çok önemlidir.

İnsanın kendi ile barışık olması noktasında benlik kavramı önem kazanmaktadır. Çünkü insanın kişiliğini ve hayata karşı duruşunu belirleyen temel şey benliktir. Benlik, bireyin kendisini dışarıdan nasıl gördüğüdür. Bireyin sahip olduğu yetenekleri, değerleri, yapabilecekleri, yapmayacakları ve toplum içinde kendini nerede gördüğü ile alakalıdır (Çuhadaroğlu, 1986; Yörükoğlu, 2010).

Benlik saygısı ise bireyin olmak istediği benliği ile hissettiği benliği arasındaki denge durumudur (Pişkin, 2003). Birey bu denge ya da dengesizlik durumundan kendi benliği ile ilgili bir sonuca varıp kendi benliğine karşı bir yargı oluşturur. Benlik saygısı yüksek bireyler kendi kişisel özelliklerini beğenir ve onaylar, başarılıdır, araştırmacıdır, insan ilişkilerinde özgüvenlidir, kendini önemser ve sever. Bu insanlar hayatta olmak istedikleri yerdedirler (Yörükoğlu, 2010). Genellikle çevresi tarafından kabul ve takdir görürler. Hayatın içerisinde olası olumsuz durumlara karşı dik duruş ve çözümcül bakış açısı sergilerler (Çuhadaroğlu, 1986). Birey kendi gücü, yetenekleri ve zayıf yönlerinin farkında olarak kendisine gerçekçi gelecek hedefleri koyar ve bu yolda gelişimini sürdürür (Kaya, 2005).

Benlik saygısı düşük bireylerde ise içinde bulunduğu durum ve olmak istediği durum arasında büyük bir dengesizlik vardır. Bu bireyler kendilerini başarısız, değersiz ve beceriksiz görürler. Bu bireyler kendi benlikleri ile bir savaş içerisindedirler ve birilerine bağımlıdırlar. Hatta bazen hırçın, anti sosyal kişilik özellikleri ile toplum içinde kendilerini korumaya ve yer edinmeye çalışırlar (Balat, 2004). Bu insanlar mutsuzdurlar ve bu duygularını ailelerine, iş ve sosyal çevrelerine de yayarlar. Bu nedenle sağlıklı ve mutlu toplumların oluşmasında yüksek benlik saygısının oluşturulması çok önemlidir (Pişkin, 2003).

Sağlıklı ve gelişime açık toplumların oluşabilmesinde toplumun benlik saygısı yüksek bireylerden oluşmasının önemi büyüktür. Bu noktada çocuk gelişimciler büyük iş düşmektedir. Çünkü çocuk gelişimciler çocuğun davranış ve bağlanma örüntülerinin gözlemleyerek çocuğun benlik saygısı düzeyini değerlendirirler. Çocuğun benlik saygısında belirlediği bir olumsuz durum varlığında ise ebeveynlere çocuğun gelişimini ve bağlanma örüntülerini destekleyen doğru davranış kalıpları oluşturulması noktasında destek olmaları önemlidir. Hatta çocuk gelişimciler sadece ailelere değil

çocukla etkileşimde olan eğitimcilere ve sağlık personeli gibi meslek gruplarına da çocuklara doğru yaklaşımda bulunmaları konusunda gerekli desteği sunmalıdır. Bu sayede kendi yeteneklerinin farkında olan, ulaşılabilir hedefler koyan, araştırmacı, sorgulayabilen, kendisini değerli hisseden, gelecek için motivasyonu olan ve sevmeye değer olduğunu düşünen nesiller yetişmesi sağlanabilir. Çünkü bir toplumun en önemli sermayesi kendisini geleceğe taşıyacak olan iyi eğitilmiş nesillerdir (Karagözoğlu, 2008).

Çocuk gelişiminin kalitesinin artırılmasında ise en önemli kilometre taşlarından biri iyi yetiştirilmiş çocuk gelişimcilerdir. Ancak çocuk gelişimcilerin, çocuklara yardımcı olabilmeleri için kendilerinin yaşamları ile barışık olmaları ve benlik saygılarının yüksek olması çok önemlidir. Aksi takdirde kendine faydası olmayan birinin başkasına faydası olmayacağı aşikardır. Bu nedenle akademik olarak mesleğe hazırlanan çocuk gelişimcisi adaylarının kişilik ve özgüven gelişimlerinin de desteklenmesi önemlidir. Üniversite eğitim süreci de benliğin ve kendine olan öz güvenin oluşumunda hızla gelişim sağlanabilecek bir dönemdir (Karagözoğlu, 2008).

1. Çalışmanın Amacı

Çocuk gelişimcisi adaylarının benlik saygısı düzeylerini etkileyen sosyo-demografik etmenlerin belirlenmesidir.

1.1. Çalışmanın Alt Amaçları

- Mesleği sevme durumunun benlik saygısı düzeyi üzerine etkisinin değerlendirilmesi
- Bölüme isteyerek gelme durumunun benlik saygısı düzeyi üzerine etkisinin değerlendirilmesi olarak belirlenmiştir.

Bu noktada çalışmanın sonuçları itibari ile çocuk gelişimcilerinin eğitime ve literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Literatür Taraması

Alanyazın incelendiğinde benlik saygısı kavramından ilk defa bahseden ve ölçümünü sağlayan Rosenberg (1965)'dir. Takiben Battle (1978) tarafından yapılan çalışmada benlik saygısı ve depresyon arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur. Gecas and Schwalbe (1986) adolesanların benlik saygısı ile aile davranış örüntüleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu saptamıştır.. Yine literatür değerlendirildiğinde birçok meslek ve öğrenci grubu üzerinde benlik saygısı durumunu değerlendiren çalışmaya (Altiouk, 2010; Avşaroğlu, 2007; Bal, 2003; Balat, 2004; Baydemir,2014; Karakaya 2006, Uçar, 2008) rastlanmakla birlikte çocuk gelişimcilerin ya da çocuk gelişimi bölümü öğrencileri özelinde benlik saygısı durumunu irdeleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum alanyazında önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle bireylerin benlik gelişimine önemli dokunuşları olan çocuk gelişimcisi adaylarının benlik saygısı düzeyini ve etkileyen etmenleri değerlendiren çalışma sonuçlarının literatüre önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Modeli/ Deseni

Araştırmada iki ya da daha fazla değişken arasında ilişki düzeyini belirlemek için kullanılan tarama modelleri arasında yer alan ‘nedensel karşılaştırma’ yöntemi kullanılmıştır (Karasar, 2005).

3.2. Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini 2017-2018 eğitim öğretim yılında çocuk gelişimi bölümünde lisans düzeyinde eğitim gören 202 ve ön lisans düzeyinde eğitim gören 213 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Karasar, 2005). Çalışmaya katılmayı kabul eden 314 öğrenci ile çalışma tamamlanmıştır.

Tablo 1. Çalışma Evren ve Örneklemenin Lisans ve Önlisans Düzeyine Göre Dağılımı

Tablo 1.’de Çalışma evren ve örneklemenin lisans ve önlisans düzeyine göre dağılımı verilmiştir.

	Önlisans (n)	Lisans (n)	Toplam (N)
Evren	213	202	415
Örneklem	161	153	314

Tablo 2. Demografik Değişkenlere İlişkin Bilgiler

Tablo 2’de Çalışmaya dahil edilen katılımcıların demografik değişkenlerine ilişkin bilgilerine yer verilmiştir.

Değişken		n	%
Cinsiyet	Kız	287	91.4
	Erkek	27	8.6
Yaş	18-20	142	45.2
	21-23	119	37.9
	24 ve sonrası	53	16.9
Eğitim Düzeyi	Ön lisans	161	51.3
	Lisans	153	48.7
Bölüme isteyerek mi geldin?	Evet	278	88.5
	Hayır	36	11.5
Bölümünü seviyor musun?	Evet	292	93.0
	Hayır	22	7.0
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	197	62.7
	Ortaokul	66	21.0
	Lise ve sonrası	51	16.2
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	112	35.7
	Ortaokul	82	26.1
	Lise	76	24.2
	Üniversite ve sonrası	44	14.0
Sosyo-Ekonomik Düzey	500-1000	32	10.2
	1000-2000	129	41.1
	2000-3000	86	27.4
	3000 ve yukarı	67	21.3
	Toplam	314	100.0

Tablo 1’de öğrencilerin sosyo demografik verilerinin dağılımı yer almaktadır. Katılımcıların % 91.4’ü kız cinsiyette, % 45.2’si 18-20 yaş aralığında, % 51.3’ü ön lisansta okumakta, %41.1’i aylık 1000-2000 tl sosyo-ekonomik düzeye sahip, %62,7’sinin anne eğitim düzeyi ilkökul, %35.7’sinin ise baba eğitim düzeyi ilkökuldür. Öğrencilerin % 88.5’i bölüme isteyerek geldiğini ve %93.0’ü ise okuduğu bölümü sevdiğini ifade etmektedir.

3.3. Verilerin Toplanması/Süreç

Çalışmada, araştırmaya katılmayı kabul eden her öğrenciye çalışma ile ilgili açıklama yapılmış ve gerekli izinler alınmıştır. Veriler, araştırmacı tarafından veri toplama araçları kullanılarak yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır.

3.3.1 Veri toplama araçları

Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından literatür taranarak oluşturulmuş ‘Kişisel Bilgi Formu’ ve ‘Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği’ kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Çalışmada çocuk gelişimi öğrencilerinin benlik saygısı düzeyini etkileyebileceği düşünülen cinsiyet, öğrenim görülen lisans düzeyi, yaş, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, aile gelir düzeyi, bölüme seçme ve sevme durumu değişkenleri ile Kişisel Bilgi Formu oluşturulmuştur.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği 1965 yılında M. Rosenberg tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması ve geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Çuhadaroğlu (1986) tarafından yapılmıştır (Cronbach Alpha ölçek 0.76). Ölçek 63 madde ve 12 alt faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin alt faktörleri D1-Benlik saygısı, D2-Kendilik (self) kavramının sürekliliği, D3-İnsanlara güvenme, D4-Eleştiriye duyarlılığı, D5-Depresif duygulanım, D6-Düş kurma, D7-Psikosomatik belirtiler, D8-Kişilerarası ilişkilerde tehdit hissetme, D9-Tartışmalara katılabilmek derecesi, D10-Anne-baba ilgisi, D11-Babayla ilişki, D12-Psişik izolasyon'dur. Çalışmanın amacına uygun olarak bahsi geçen alt ölçekler ayrı ayrı kullanılabilir. Çalışmada 10 maddeden oluşan benlik saygısı alt ölçeği kullanılmıştır. Çuhadaroğlu (1986) tarafından ölçeğin güvenirlik katsayısı .71, tekrar test güvenirlik katsayısı ise .75 olarak bildirilmiştir. Çalışmada etki büyüklüğü için cohen d değeri 0.59 olarak hesaplanmıştır.

Ölçeğin değerlendirilmesinde ise benlik saygısı alt ölçeği dışındaki diğer alt ölçeklere ait maddeler cevap anahtarına göre değerlendirilir ve her doğru cevaba '1' puan verilir. Benlik saygısı alt ölçeğinde ise puanlama 0-6 aralığında değerlendirme yapılmaktadır. 0-1 puan yüksek, 2-4 puan orta, 5-6 puan düşük benlik saygısı düzeyini göstermektedir. (Çuhadaroğlu 1986, Rosenberg 1965).

3.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizi bilgisayar ortamında IBM SPSS Statistics 15.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler Araştırmada sürekli verilerin dağılımı ortalama-standart sapma, kategorik veriler ise yüzde (%) olarak verilmiştir. Elde edilen verilerin dağılım özelliğinin belirlenmesi amacıyla Shapiro Wilk's testi kullanılmıştır (Karasar, 2005). Test sonucunda kategorik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Verilerin analizinde ise t testi ve ANOVA testleri testleri kullanılmıştır. Analizlerin uygulanmasında İstatistiksel önemlilik için $p < 0.05$ değeri kriter olarak kabul edilmiş ve çalışma bu sonuçlar ışığında tartışılmış ve yorumlanmıştır.

4. Bulgular

Bu bölümde çalışmadan elde edilen benlik saygısı puan ortalamaları, demografik verilere göre benlik saygısı puan ortalamalarının dağılımı ve bölümü seçme ve sevme durumuna göre benlik saygısı puan ortalamaları dağılımına ilişkin bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 3. Benlik Saygısı Puan Ortalamalarının Dağılımı

Tablo 3. Benlik saygısı puan ortalamalarının dağılımının dağılımı sunulmuştur.

Orta Düzey		Yüksek Düzey		Toplam	
n	%	n	%	N	%
44	14.1	270	85.9	314	100

Tablo 3. Benlik saygısı puan ortalamalarının dağılımı sunulmuştur. Çalışmaya katılanların %85.9'unun yüksek benlik saygısı düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Cinsiyet ve Eğitim Düzeyine Göre Benlik Saygısı Puan Ortalamalarının Dağılımı

Tablo 4.'de Öğrencilerin cinsiyet ve eğitim düzeyine göre benlik saygısı puan ortalamalarının dağılımına yer verilmiştir.

Değişken		n	\bar{X}	Ss	İstatistik	p
Cinsiyet	Kadın	287	30,92	4,99	t=-1.255	.218
	Erkek	27	32,00	4,16		
Eğitim	Ön lisans	161	31,10	4,57	t=0.317	.751
	Lisans	153	30,92	5,29		

Tablo 4.'de cinsiyet ve eğitim düzeyine göre benlik saygısının değerlendirilmesi yer almaktadır. Katılımcıların cinsiyet (t= -1.255; p> .05) ve öğrenim görülen lisans düzeyi (t=.317; p> .05) değişkenine göre benlik saygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Tablo 5. Diğer Sosyo-Demografik Verilere Göre Benlik Saygısı Puan Ortalamalarının Dağılımı

Tablo 5.'de Öğrencilerin diğer sosyo-demografik verilerine göre benlik saygısı puan ortalamalarının dağılımına yer verilmiştir.

Değişken	n	\bar{X}	Ss	İstatistik	p	
Yaş	18-20	142	30,72	4,51	2.652	.072
	21-23	119	30,73	4,88		
	24 ve sonrası	53	32,43	5,88		
	Total	314	31,01	4,93		
	Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	197	30,83		
Ortaokul		66	31,00	4,47		
Lise ve sonrası		51	31,74	4,99		
Toplam		314	31,01	4,93		
Baba Eğitim Düzeyi		İlkokul	112	31,35	5,05	F=0.812
	Ortaokul	82	31,19	4,64		
	Lise	76	30,26	4,87		
	Üniversite ve sonrası	44	31,13	5,25		
	Toplam	314	31,01	4,93		
Sosyo-Ekonomik Düzeye	500-1000	32	30,25	5,07	F=0.309	.819
	1000-2000	129	31,17	4,70		
	2000-3000	86	31,00	5,02		
	3000 ve yukarı	67	31,10	5,24		
	Total	314	31,01	4,93		

Tablo 5.'de Sosyo-demografik verilere göre benlik saygısının değerlendirilmesi yer almaktadır. Katılımcıların yaş ($F=2,652$, $P=0.072$), anne eğitim düzeyi ($F=0.685$, $P=0.505$), baba eğitim düzeyi ($F=0.812$, $P=0.488$) ve aile gelir düzeyi ($F=0.309$, $P=0.819$) değişkenine göre benlik saygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Tablo 6. Bölümü Seçme ve Sevme Durumuna Göre Benlik Saygısı Puan Ortalamaları Dağılımı

Tablo 3.'de Bölümü öğrencilerin seçme ve sevme durumuna göre benlik saygısı puan ortalamaları dağılımı bulunmaktadır.

Değişken		n	\bar{X}	Ss	T	P
Bölümünü isteyerek mi tercih ettiniz?	Evet	278	31,35	4,77	3.160	.003
	Hayır	36	28,38	5,37		
Bölümünü seviyor musun?	Evet	292	31,10	4,92	1.159	.258
	Hayır	22	29,81	5,04		

Tablo 6.'de Bölümü seçme ve sevme durumuna göre benlik saygısı puan ortalamaları dağılımı verilmiştir. Katılımcıların bölümü isteyerek gelme durumlarına göre benlik saygısından alınan puanların anlamlı derecede farklılaştığı belirlenmiştir ($t= 3.160$; $p< .05$). Ayrıca katılımcıların bölümü sevme durumlarına göre benlik saygısından aldıkları puanların anlamlı derecede farklılaşmadığı görülmüştür ($t=1.159$, $p=0.258$).

Ayrıca katılımcıların benlik saygısı düzeyinin dağılımı incelendiğinde; katılımcıların %86'sı yüksek düzeyde, %14'ü ise orta düzeyde benlik saygısına sahiptir. Düşük benlik saygısına sahip katılımcı bulunmamaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Benlik, bireylerin içine doğdukları şartlar ve yaşamları boyunca etkileşimde olduğu aile, öğretmen, arkadaş, olaylar, durumlar ve imkanlardan aldığı etkilerle oluşan bireye ait olan duygu ve davranış birliğidir. Benlik saygısı ise bireyin benliğinden memnuniyet düzeyidir. Benliğin oluşumunda dolayısıyla benlik saygısı için çevresel şartlar önemlidir (Cevher, 2007).

Çalışmada katılımcıların %86'sı yüksek düzeyde, %14'ü orta düzeyde benlik saygısına sahiptir (Tablo 3). Çalışmada düşük düzeyde benlik saygısına dair bir sonuç olmaması dikkat çekicidir. Bu sonuç örneklem grubunun üniversite öğrencilerinden oluşması ile açıklanabilir. Çünkü üniversite düzeyine gelmiş bir birey belirli başarı, destek, çevre ve yaşam düzeyine sahip olduğu düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde de Balat (2004) çalışmasında tüm katılımcıların benlik saygısını yüksek düzeyde belirlemiştir.

Çalışmada tablo 4'de cinsiyet değişkenine göre benlik saygısı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Literatürde çalışma sonucunu destekleyen çalışmalar vardır (Balat, 2004; Çankaya, 2007; Eriş, 2013; İnanç, 2004). Çalışma sonuçlarından farklı olarak değişik bölümlerde okuyan üniversite öğrencileri yapılan ve kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre

benlik saygısı düzeylerini yüksek olarak belirleyen çalışmalar mevcuttur (Altıok, 2010; Baydemir 2015; Zeren, 2012). Çocuk gelişimi bölümünün daha çok kız öğrencilerin tercih ettiği bilinmektedir. Çalışmada erkek öğrencilerinde kız öğrencilerle benzer oranlarda benlik saygısına sahip olduğu belirlenmiştir. Çalışmada bu sonuç, erkek öğrencilerinde mesleği kendi benlikleri ile içselleştirebildikleri şeklinde yorumlanmıştır.

Çalışmada tablo 5’de gelir durumu ile benlik saygısı puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Çalışma sonucundan farklı olarak bazı çalışmalarda gelir düzeyi ile benlik saygısı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Altıok, 2010; Bayer, 2015; Keskin, 2009;). Çalışma sonucunun literatürden farkını katılımcıların sosyo ekonomik olarak benzer bir yapı içerisinde olmasına bağlanmıştır.

Çalışmada tablo 4’de ön lisans ve lisans da okuyan öğrencilerin benlik saygısı puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir ($p>0.05$). Literatür incelendiğinde önlisans ve lisans öğrencilerini benlik saygısı boyutuyla inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak üniversite öğrencileri yapılan ve öğrencilerin bulunduğu sınıfa göre inceleme yapan çalışmalarda çalışma sonucu ile benzer sonuca ulaşmış anlamlı bir fark bulunmamıştır (Bayer, 2015; Balat, 2004; Çam, 2000; Sam, 2010). Bu sonuç çalışmanın çocuk gelişimi lisans ve ön lisansını okuyan öğrencilerinde yapılmasına bağlıyoruz. Her iki grubunda benzer temel ve felsefi eğitimi aynı kurumdan almalarına, aynı ilde ve sosyo-kültürel çevrede gelişimlerini sürdürmelerine bağlanmıştır.

Çalışmada tablo 5’de öğrencilerin yaş dağılımına göre benlik saygısı puan dağılımı arasında anlamlı bir fark görülmemiştir ($p>0.05$). Bu sonuç öğrencilerin benzer yaş aralığında oldukları için beklendik olarak yorumlanmıştır. Çalışma grubunun benzer yaş aralığında olması dolayısıyla henüz alanda çalışma deneyimine sahip olmadıkları gibi benzer yaşam deneyimlerine sahiplerdir. Ayrıca Sam ve arkadaşları da (2010) çalışmasında yaş ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir.

Çalışmada tablo 5’de anne ve baba eğitim düzeyi ile benlik saygısı ortalama puanları arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Benzer şekilde Ünsar (2003) da çalışmasında ebeveyn eğitim düzeyi ile benlik saygısı puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Literatürde farklı olarak ebeveyn eğitim düzeyi ile benlik saygısı puan ortalamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit eden çalışmalar mevcuttur (Kahriman, 2005; Yılmaz, 2000). Çalışmada çocukların anne baba eğitimleri farklı olsa da akademik olarak geldikleri nokta ve eğitimini aldıkları mesleğin aynı olması dolayısıyla sonuç olağan olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada tablo 6’da bölümü isteyerek seçme durumu ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Bu sonuç beklendik olarak yorumlanmıştır. Çünkü meslek insanın toplumda görünen yüzüdür, insanın yaşam tarzını ve hayata bakışını yönlendiren primer belirteçtir. Bu

yüzden bireyin olmak istediği meslekle yapmak durumunda kaldığı mesleğin aynı olması kendinden memnuniyet duygusunu ve başarı duygusunu besleyecektir.

Çalışmada tablo 6'da okuduğu bölümü sevme durumu ile benlik saygısı puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Bu sonuç beklendiği olarak yorumlanmıştır. Çünkü insan yaşamında meslek hayatın şekillenmesinde çok önemli bir yeri vardır. Ayrıca insan ömrünün çok önemli bir kısmını mesleki gelişim çabası ile geçirmektedir. Bu nedenle insanın sevdiği mesleği yapmasının kişinin yaşamına doyum sağlayacağı kaçınılmazdır. Çalışma sonucundan farklı olarak Altıok (2010)'da çalışmasında okuduğu bölümün sevilmesi ile benlik saygısı puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını bildirmiştir. Yine çalışan gençlerle yapılan bir çalışmada yaptığı işin sevme durumu ile benlik saygısı arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır (Razı, 2009).

Öneriler

- Çalışma sonucundan hareketle çocuk gelişimcisi adaylarının kendi istekleri ile bölümü tercih etmelerinin benlik saygılarını yükselttiği belirlenmiştir. Bu noktada bölüm tercihlerinde gerekli rehberliğin verilmesi önerilmektedir.
- Çalışmada okuduğu bölümü sevme durumunun öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri üzerine etkisi olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle çocuk gelişimi bölümlerinin eğitim müfredatlarının öğrencilerin bölümü sevmelerine yardımcı olacak ve benlik saygılarını yükseltecek özellikte hazırlanmasına özen gösterilmelidir.

Kaynaklar

- Altıouk, Hatice, Nurcan Ek ve Nermin Koruklu (2010) “Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygı Düzeyi İle İlişkili Bazı Değişkenlerin İncelenmesi”, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1, 1, 99-120.
- Avşaroğlu, Selahattin ve Ömer Üre (2007) “Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Özsayı, Karar Verme Ve Stresle Başa Çıkma Stilllerinin Benlik Saygısı Ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 18, 85-100.
- Bal, Ümmühan (2003) “*Hastanede Çalışan Hemşire Ve Diğer Bayan Sağlık Personelinin Benlik Saygıları Ve Atılganlık Düzeylerinin İncelenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Balat, Güliden ve Berrin Akman (2004) “Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (2), 175-183.
- Battle, James (1978) “Relationship between Self-Esteem and Depression”, *First Published*, 1, 10-18.
- Baydemir Canan, Ayfer Açıkgöz, Dilek Derince, Yeliz Kaya, Esin Ongün ve Hülya Kok (2014) “The Effect Of Childhood Trauma Life On Self-Esteem In School Of Health Students In A Province Of Western Turkey”, *Life Science Journal*, 11(11), 749-757.
- Cam, Olcay, Leyla Khorshid ve Sehat Altuğ Ozsoy (2000) “Bir Hemşirelik Yüksekokulundaki Öğrencilerin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi”, *Hemşirelik Araştırma Dergisi*, 1: 33-40.
- Çankaya, Burcu (2007) “*Lise I. ve II. Sınıf Öğrencilerinin Algılanan Benlik Saygısının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Cüceloğlu, Doğan (2000) *İnsan ve davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çuhadaroğlu, Füsün (1986) “*Adolesanlarda Benlik Saygısı*”, Yayınlanmamış uzmanlık tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Eriş Yasemin ve Ebru İkiz (2013) “Ergenlerin Benlik Saygısı Ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki Ve Kişisel Değişkenlerin Etkileri”, *Electronic Turkish Studies*, 8 (6): 179-193.
- Gecas, Victor ve Michale Schwalbe (1986) “Parental Behavior and Adolescent Self-Esteem”, *Journal of Marriage and Family*, 48 (1): 37-46.
- Kahrıman, İlknur (2005) “Karadeniz Teknik Üniversitesi Trabzon Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin benlik saygıları ve atılganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi”, *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9, (1),10-14.
- Karakaya, İlknur., Anait Çoşkun ve Burcu Ağaoğlu (2006) “Yüzücülerin Depresyon, Benlik Saygısı Ve Kaygı Düzeylerinin Değerlendirilmesi”, *Anatolian Journal of Psychiatry* 7:162-166.
- Kalburan, Cevher, Nilgün ve Mehmet Buluş (2007) “Benlik Kavramı Ve Benlik Saygısı Önemi Ve Geliştirilmesi”, *Akademik Dizayn Dergisi*, 2, 52-64.
- Karagözoğlu, Şerife. Emine Kahve, Öznur Koç ve Derya Adamişoğlu (2008) “Self Esteem And Assertiveness Of Final Year Turkish University Students”, *Nurse Education Today* 28, 641-649.
- Karasar, Niyazi (2005) *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınevi, Ankara
- Kaya, Alim ve Mustafa Saçkes (2005). *DeneySEL Olarak Sınanmış Grupla Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Programları*. (Edit: Erkan, S., Kaya, A.). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Keskin, Gülşen ve Beysim Sezgin (2009) “Bir Grup Ergende Akademik Başarı Durumuna Etki Eden Etmelerinin Belirlenmesi”, *Elazığ Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(10), 82-86.
- Pişkin, Metin (2003). *Özsayı Geliştirme Eğitimi*. (ed. Y. Kuzgun) *İlköğretimde Rehberlik*. Ankara: Nobel Yayınları, 95-123.
- Razı, Gülcem Sala, Ayşe Kuzu, Ali Naci Yıldız, Ayşe Ferda Ocakçı ve Berna Arifoğlu (2009) “Çalışan Gençlerde Benlik Saygısı”, iletişim becerileri ve stresle baş etme, *TAF Prev Med Bull*, 8(1): 17-26.
- Rosenberg, Morris (1965). *Society and Adolescent Self-İmage*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Sam, Neslihan, Rıza Sam ve Burcu Ongen (2010) “Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Tutumlarının Yeni Çevresel Paradigma Ve Benlik Saygısı Ölçeği İle İncelenmesi”, *Akademik Bakış Dergisi*, 21: 1-16.

Uçar, Tuba ve Özge Uzun (2008) “Meme Kanseri Kadınlarında Mastektominin Beden Algısı, Benlik Saygısı Ve Eş Uyumu Üzerine Etkisinin İncelenmesi”, *acikerisim.cumhuriyet.edu.tr*.

Ünsar Serap ve Halim İşsever (2003) “Trakya Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Benlik Saygısını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi”, *Hemşirelik Forumu*, 6 (1):7-11.

Yılmaz, Serpil ve Merve Ekinci (2001) “Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinde Benlik Saygısı Ve Atılganlık Düzeyi Arasındaki İlişki”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 4(2), 10-16.

Yörükoğlu, Atalay (2010). *Çocuk Ruh Sağlığı: Çocuğun Kişilik Gelişimi, Eğitimi Ve Ruhsal Sorunları*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Zeren, Cem, Erhan Yengil, Adnan Celikel, Ayşegül Arık ve Mustafa Arslan (2012) “Üniversite Öğrencilerinde Çocukluk Çağı İstismarı”. *Dicle Tıp Dergisi*; 39 (4):536-41.

Vergi Bilincini Şekillendiren En Etkili İç ve Dış Faktörler

Nursena ÖZTÜRK¹

Özet

Vergi, devletin kamu hizmetlerini karşılamak amacıyla vatandaşlarından aldığı ekonomik bir değerdir. Vatandaşların bu değere karşı oluşmuş bilinçlerine ise vergi bilinci denilmektedir. Her ülkede vergi bilinci kişilerin vergiyi algılama düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık vergi bilincinin birçok sosyal, ekonomik ve kültürel faktörler tarafından etkilenmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışma, en etkili faktörlerin tespiti yapıldıktan sonra bu faktörlerin kişilerin vergi bilinçlerini şekillendirme noktasındaki önemini gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Vergi bilincini etkileyen faktörlerin en etkilileri teorik çalışma yöntemi ile tespit edilmiştir. Bu faktörler daha kolay incelenebilmesi açısından iç ve dış faktörler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Çalışmada iç faktörlerden devlete bağlılık ve vatandaşlık bilinci, vergi ahlakı, kişinin eğitim ve gelir düzeyi, dini inanış ve gelenekler, siyasi iktidarın kabul düzeyi konuları incelenmiştir. Dış faktörlerden ise vergi afları, vergi adaleti, siyasi ve ekonomik koşullar, kayıt dışı ekonomi, vergi yasalarının ve tekniğinin karmaşıklığı başlıklı konular incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda çalışmada adı geçen faktörlerin kişilerin vergi bilinçlerinin oluşması noktasında büyük önem taşıdıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Bilinci, Vergi Uyumu, Vergiden Kaçınma, Vergi Kaçırma

The Most Effective Internal and External Factors Shaping Tax Awareness

Abstract

Tax is an economic value that the state receives from its citizens to provide public services. Citizens' awareness of this value is called tax awareness. In each country, tax awareness varies according to the level of tax perception of individuals. This difference arises from the fact that tax awareness is affected by many social, economic and cultural factors.

This study aims to reveal the importance of these factors in shaping tax awareness of individuals after determining the most effective factors. The most influential factors affecting tax awareness were determined by theoretical study method. These factors are divided into two as internal and external factors for easier examination. In this study, the internal factors such as loyalty to the state and citizenship awareness, tax morality, education and income level, religious beliefs and traditions, and acceptance level of political power were examined. Among the external factors tax amnesties, tax justice, political and economic conditions, the informal economy, the complexity of the tax laws and technical topic was examined. As a result of the researches, it has been determined that the mentioned factors are of great importance for the formation of tax awareness of the people.

Key Words: Tax, Tax Awareness, Tax Compliance, Tax Avoidance, Tax Evasion

¹ Yüksek lisans öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü, nursenaoturkk@gmail.com

Giriş

İnsanların ihtiyaç duydukları ve tek başlarına üretemedikleri mal ve hizmetler vardır. Bu mal ve hizmetler toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamak için üretilir. Toplumda adaleti sağlamak, kişilerin can ve mal güvenliğini korumak, baraj, liman, köprü yapmak gibi hizmetler bunlardan bazılarıdır. Devlet, toplumun bu türden ortak ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışır. Bu amaçla yerine getirmesi gereken hizmetlere ise kamu hizmeti adı verilir. Devletin kamu hizmetlerini karşılamak için egemenlik gücüne dayanarak kişilerden ve kurumlardan finansman sağlamasına da vergi denilmektedir (Orhaner 2003: 3). Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. (T.C Anayasası m. 73). Vergileme yetkisi yalnızca devlete aittir. Para şeklinde bir iktisadi değer olan vergi alınırken kişilerin ödeme güçleri muhakkak dikkate alınmalıdır.

Mükelleflerin vergi karşısındaki davranış biçimleri ve buna karşı hassasiyetleri vergi bilinci olarak adlandırılır. Miriam Dornstein vergi bilincini, bireyin kendi üzerinde yükümlü olduğunu hissettiği bir farkındalık olarak ifade eder (Dornstein 1987: 59). Bireylerin çeşitli kamu hizmetleri konusunda bilinçli olmaları ve sorumluluk hissetmeleri bir takım iç ve dış faktörler sonucu oluşmaktadır. Makalenin birinci bölümünde iç faktörlerden devlete bağlılık ve vatandaşlık bilinci, vergi ahlakı, kişinin eğitim ve gelir düzeyi, dini inanış ve gelenekler, siyasi iktidarın kabul düzeyi başlıklı konular incelenmiştir. İkinci bölümde ise dış faktörlerden vergi afları, vergi adaleti, siyasi ve ekonomik koşullar, kayıt dışı ekonomi, vergi yasalarının ve tekniğinin karmaşıklığı incelenerek bu faktörlerin vergi bilinci ile ilişkileri ortaya konulmuştur.

1. Vergi Bilincini Etkileyen İç Faktörler

Vergi mükelleflerinin bir araya gelerek oluşturdukları toplumun kendisinden kaynaklanan faktörler iç faktörler olarak adlandırılabilir. Devlete bağlılık ve vatandaşlık bilinci, vergi ahlakı, kişinin eğitim ve gelir düzeyi, dini inanış ve gelenekler ve siyasi iktidarın kabul düzeyi bu faktörlerin en önemlilerinden bazılarıdır.

1.1. Devlete Bağlılık ve Vatandaşlık Bilinci

Devlet ve vergi mükellefleri arasında psikolojik bir sözleşme vardır. Her iki tarafta sözleşmenin devamlılığının sağlanabilmesi için üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmelidir (Feld 2007'den akt. Gencel vd. 2012: 34). Vergileme devlet ve vatandaş arasındaki ekonomik ilişkiyi temel aldığı için, vergilerin düzenli ödenmesi de büyük ölçüde; vatandaşın devlete bağlılığına ve ona duyduğu güvene ve nihayetinde vatandaşlık bilincine bağlı olarak değişmektedir. Mükelleflerin vergiye gönüllü uyum davranışları, devlete gönülden bağlılıkları ile hiç şüphesiz doğrudan ilintilidir (Tosuner 2009: 2).

Mükellefler devlete yükledikleri görev ve yaratmış oldukları devlet imajı beklentisi sonucunda, devletin giriştiği faaliyetleri değerlendirerek, vergi vermenin gerekli veya gereksiz olduğu inancına kapılabilirler. Eğer mükellefler nezdinde devletin kötü yönetildiği, alınan vergilerin israf

edildiği, verimli olarak değerlendirilip harcanmadığı şeklinde bir kanaat oluşursa vergi vermekten kaçınacaklardır. Bu durumu kabul etmeyen mükelleflerin devletin koyacağı bir vergiyi isteyerek tam gönüllü bir şekilde ödemesi veya tam ödemesi beklenemez (Şenyüz 1995: 27-28). Ancak devlete ve devletin kurumlarına duyulan güven ve bağlılık düzeyindeki artışın vergi bilincini olumlu yönde etkilediği ve bu etkinin mükelleflerin vergi ödeme isteğini arttırdığı yapılan çalışmalarda açıkça görülmektedir (Torgler 2003: 27).

Vatandaşların devletin hukuk sistemi ve adaletine olan güvenleri, vergi ödemelerindeki içsel motivasyonu artıracaktır (Torgler 2004: 8). Aksi durumda kamu gelirlerinde azalmalar meydana geleceği için ülke mali konuda zayıflama yaşayabilir.

1.2. Vergi Ahlakı

Vergi ahlakı, mükelleflerin vergi yasalarından doğan yükümlülüklerini, gerçeğe uygun bir şekilde yerine getirme konusundaki davranışlarının düzeyine denilmektedir (Akdoğan 2011: 190). Bu konu ile ilgili ilk önemli çalışmalar 1960'lı yıllarda Günter Schmolders önderliğindeki Alman bilim adamları tarafından kurulan Köln Vergi Psikolojisi Okulu'nda (Colonge School of Tax Psychology) başlatılmıştır (Torgler 2003: 6). Vergi ahlakında asıl önemli nokta mükelleflerin vergi ile ilgili yasal ödevlerini yerine getirme konusundaki tutumlarının derecesinin ne olduğudur. Tutum ölçen vergi ahlakı, kayıt dışı ekonomi ya da kaçakçılık gibi bir sonuç değişken değildir. Bu yüzden kişinin bulunduğu topluma vergilerini düzenli ödeyerek katkıda bulunma ihtiyacı olarak ifade edilmektedir (Torgler 2004: 239).

Literatürde vergi ahlakı, eğer kişiyi ahlaki bir yükümlülük ile vergilerini düzenli ödemeye iten içsel bir etkense tutumsal model olarak adlandırılır. Tutumsal model ya da diğer adıyla ahlaki duygular teorisi, kişinin çıkarlarından ziyade vergiyi ödeme konusunda etik değerlere bağlılıkla oluşan psikolojik algılama düzeyine denmektedir. Ancak kişi vergilerini, belirsizliklerden kaçınma ve daha büyük cezalardan korunma amacıyla ödüyorsa bu rasyonel bir karar olur. Bu durum ise rasyonel tercih teorisi olarak ifade edilir. İnsan doğası gereği faydasını önceler. Yakalanma korkusu kişiyi vergiye uyumlu hale getirir (Aktan 2012: 3). Her iki teoride vergi ahlakını tartışırken kişinin içinden çıkıp büyüdüğü toplumun sosyo-ekonomik yapısını ve vergiye olan bakış açısını göz ardı edemeyeceğimizi göstermektedir.

1.3. Kişinin Eğitim ve Gelir Düzeyi

Eğitim, bir toplum içerisinde örf, adet, gelenek ve görenek gibi kültürel bir takım temel değerlerin oluşması açısından oldukça önemli bir olgudur. Toplum içerisindeki eğitilmiş bireyler, vergi ile ilgili alınan kararlara, vergi kanunlarında meydana gelen değişimlere ve vergi mevzuatı düzenlemelerine, eğitimsiz bireylere nazaran daha kolay adapte olmaktadır. Vergilerin alınma sebeplerine gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan daha fazla hakim olan eğitilmiş bireylerin vergi kaçırma eğilimleri oldukça düşüktür. Ancak eğitilmiş bireyler kanun ve mevzuattaki açıkları, eğitimsiz

bireylere nazaran daha iyi bildikleri için vergiden kaçınma ve vergi kaçırma yöntemlerine kolaylıkla ulaşabilirler (Aktan vd. 2006: 147).

Özetle, eğitilmiş bireylerin eğitimsiz bireylere oranla vergiye daha fazla uyum gösterdiklerini ve vergi uyumu ile eğitim arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu söyleyebiliriz. Bu sebeple küçük yaşlarda okullarda verilen bilgiler, vergi ödemeye yönelik tutum ve davranışların olumlu oranda artmasında temel belirleyicilerinden biri olacaktır.

Gelir düzeyi ile vergi bilinci arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Bayraklı, Saruç ve Sağbaş'ın yaptıkları bilimsel anket çalışması ise mükelleflerin gelirlerinde meydana gelen artışla vergi uyumu arasında negatif korelasyon olduğunu göstermiştir. Buna göre mükellefin gelirinde meydana gelen bir artış, aynı mükellefin vergiye gönüllü uyumunu azaltmaktadır. Gelir arttığı zaman mükellefin ödeyeceği vergide de bir artış meydana gelmektedir. Bu bakımdan mükellef, vergiden kaçınma veya vergi kaçırma girişiminde bulunur. Buna sebep olarak, mükellef açısından vergiden kaçınma veya vergi kaçırma riskinin faydasının, ödeyeceği vergiden daha yüksek olması gösterilebilir (Kumluca 2003: 93).

1.4. Dini İnanış ve Gelenekler

Ahlaki faktör olarak nitelendirilen toplumun din, inanç, gelenek ve görenekleri, mükellefin vergi bilincini oluşturan en önemli faktörlerden biridir. Vergiden kaçınma ve vergi kaçırma gibi vergi kayıplarını önlemek için alınan hukuki ve idari önlemler her zaman için yeterli olmayabilir. İşte böyle durumlarda, toplumun bizatihi içinden çıkan din, inanç, gelenek ve görenek kavramları ortaya çıkmaktadır.

Dindarlık sağduyuyla ilgili inancı içerir ve yasadışı davranışı engelleyebilir. Çünkü din sosyal değerleri güçlendiren bir sistemdir (Gökbunar vd. 2007: 80). Dini inançları kuvvetli olan bireylerin, dini referanslara dayandırılan vergiler konusunda daha hassas oldukları söylenmektedir (Aktan vd. 2006: 150-151). İçeriğinde din faktörü ve vergi ahlakı arasındaki ilişkiye de yer veren bilimsel ampirik çalışmalardan biri olan Cemil'in (2008: 162-164) çalışması, dini bağlılıkları yüksek olan kişilerin aynı oranda vergi bilinçlerinin de yüksek olduğunu kanıtlamıştır. Örneğin İslam dininde zekat, her Müslümanın ödemesi gereken bir vergi olduğundan bu dine inanan kişi yalnızca kendi çıkarlarını düşünen bir "homo economicus" değildir. Yardımsever ve kutsal kitabının emirlerini yerine getirmeyi görev bilen birer "homo religious" dur (Aktan 2012: 7). Haliyle dinine olan bağlılığı onu vergilerini düzenli ödemeye sevk etmektedir.

1.5. Siyasi İktidarın Kabul Düzeyi

Vergi mükellefleri, buldukları toplumun doğal olarak seçmeni niteliğindedirler. Mükellefler seçmen olarak, kendilerine en yakın buldukları siyasi oluşuma destek vermek suretiyle bu siyasi oluşuma iktidar olma hakkı kazandırmaktadır. Seçmen olan mükellefler, iktidara talip olan siyasi oluşumlar arasından kendi fikir ve görüşlerine uygun, parti programları hazır, en az vergiyle en çok hizmete talip olduklarını düşündükleri oluşuma destek verirler (Çoban 2004: 55). Halktan keyfi olarak alınan yüksek dereceli vergiler, halkın vergiden kaçınma ve kaçırma yolları aramasına fırsat vermekte ve bu şekilde vergilemeden istenilen verim sağlanamamaktadır (Demir 2009: 1-10). Örneğin mutlak monarşi ya da despotik rejimlerde alınan vergilere halk tarafından gösterilen tepkiler, demokratik rejimlerde temsilcilerini halkın seçtiği kişilerce konulan vergilere sağlanan gönüllü uyum bunun birer göstergesidir (Aktan 2012: 8).

Siyasi iktidarın izlemiş olduğu vergi politikaları, mükelleflerin olumlu veya olumsuz davranışlara yönelmesine sebep olabilir. Alternatifler arasından kendine en uygun olduğunu düşündüğü siyasi oluşuma destek olup, bu siyasi oluşumun siyasi iktidar olmasına vesile olan mükellefler, iktidarın uygulamış olduğu vergi politikalarına daha ılımlı ve uyumlu olurken; muhalif mükelleflerin, uygulanan vergi politikalarına bakış açısı ve uyumu olumsuz olmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2001).

Sonuç olarak siyasi iktidar, vergi politikaları geliştirirken kendi siyasi ideolojisine yakın olan mükelleflere ayrı, görüşlerine katılmayan ve muhalif olan mükelleflere ayrı politika izlememeli, toplumun tamamına hitap ederek uygulamış olduğu vergi politikasının, adaletli, güvenli ve şeffaf olmasına özen göstermelidir. Bununla birlikte, mükellef vergiden kaçınma ve vergi kaçırma yollarına girmemeli, siyasi iktidardan verginin nereye harcandığına dair bilgileri talep etme yolları oluşturmalıdır.

2. Vergi Bilincini Etkileyen Dış Faktörler

Vergi mükelleflerini vergi bilincini oluşturan iç faktörlerin yanı sıra kendi iradeleri dışında gerçekleşen dış faktörlerde büyük ölçüde etkilemektedir. Vergi afları, vergi adaleti, siyasi ve ekonomik koşullar, kayıt dışı ekonomi, vergi yasalarının ve tekniğinin karmaşıklığı mükelleflerin vergi bilinçlerini etkileyen ve vergiye gönüllü uyumu azaltan faktörlerden bazılarıdır.

2.1. Vergi Afları

Vergi afları en net şekliyle devletin, egemenlik haklarına dayanarak işlerlik kazandırdığı vergi kanunlarına aykırı şekilde hareket eden mükellef üzerine uygulamış olduğu her türlü idari ve hukuki yaptırımların kaldırılması olarak ifade edilebilir (Şenyüz 1995: 71). Diğer bir ifadeyle devletin, tahsil edemediği veya eksik tahsil ettiği vergiler sonucu uygulamaya koyduğu yaptırımlardan tek taraflı iradesiyle vazgeçmesidir. Hükümetler ekonomik, mali, siyasi, idari ve teknik birçok sebeple vergi

aflarına başvurumaktadırlar. Vergi affı ülkemizde de olağanüstü durumlar dışında oldukça sıkça başvuru olan bir yöntemdir.

Vergi aflarına siyasi rejim değişiklikleri ve iç karışıklıklarda bunalımların atlatılması, ekonomide kısa vadede bir iyileştirme ve devlete gelir sağlanması, vergi idaresinin ve yargının iş yükünün hafifletilmesi gibi düşüncelerle başvurulmaktadır. Ancak vergi aflarının, mükelleflerin vergiye olan uyumunu ve bilincini azaltarak, kişilerin tekrar af çıkması beklentisiyle hareket ederek vergilerini zamanında ödememeleri ve böylece de dürüst mükelleflerin devlete karşı güvenlerinin sarsılması gibi olumsuz sonuçları da bulunmaktadır. Ayrıca sıkça başvuru olan vergi afları, toplum nezdinde vergi suçlarının önemli bir suç olarak algılanmamasına sebep olurken, toplumun vergi bilincine de çok ciddi zararlar vermektedir (Güner 2008: 36).

2.2. Vergi Adaleti

Vergi bilincinin oluşmasındaki en temel adımlardan biri kişilerin vergi yükünün dağılımını adaletli algılayıp algılamadıklarıdır. Bu konuda yapılan çalışmalar vergi bilincinin oluşması ile vergi yükünün algılanması arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir (Tınar 1996: 96).

Adam Smith'e göre vergilemenin, iyi ve adil bir vergileme olarak ifade edilebilmesi için, verginin, mükellefin ekonomik durumuna göre alınması ve mükellefi zorlayıcı mali yaptırımlardan kaçınarak toplanması gerekmektedir (Nadaroğlu 1997: 297). Gelir dağılımında adaletin sağlanamadığı durumlarda, vergide de adalet sağlanamamaktadır. Vergilemede adaletin sağlanamadığı durumlarda da mükellefler nezdinde vergi ödemekten kaçınma ve vergiye kaçırma durumları gözlemlenmektedir. Devletler, düzenli bir vergileme sistemi kurmak ve vergi bilinci oluşturmak istiyorlarsa, adil bir gelir dağılımı ve adil bir vergileme sistemi oluşturmak zorundadırlar.

Vergilemede adalet ilkesi, vergi yükünün dağıtımında eşitliği değil, ekonomik anlamda eşitliği ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında mükelleflerin, devletin yapmış olduğu kamu harcamalarına, menfaatleri ölçüsünde katılması gerekliliği, vergilemede adalet ilkesinin en açık ifadesini oluşturmaktadır.

2.3. Siyasi ve Ekonomik Koşullar

Vergi bilincini etkileyen bir başka faktör siyasal koşullardan kaynaklanmaktadır (Lampen 1999'dan akt. Çataloluk 2008: 226). Bir devlette yöneticiler vergilemede ne kadar etkili ise hiç kuşkusuz devletin yönetim şekli ve uygulanan politikalarda o derece etkili olacaktır.

Siyasi koşullar mükellefler açısından düşünüldüğü zaman, maddi olanaklardan ne ölçüde vazgeçilebileceğinin gösterildiği bir alandır (Çelebi 2006: 49). Bu yüzden vergilere karşı yapılan tepkilerin birçoğu siyasi kararları içermektedir. Fakat olağan durumlarda siyasi kararlardan dolayı yükselen vergilere karşı mükelleflerden gelen tepkiler, ülke için savaş ve afet gibi herhangi bir

olağanüstü durumun yaşandığı zamanlarda gelmemektedir. Kişiler bu dönemlerde artan vergi oranlarına karşı daha ılımlı yaklaşmaktadırlar (Çataloluk 2008: 226).

Vergi bilincini etkileyen faktörlerden diğeri ise ekonomik koşullardır. Ekonomik koşullardan dolayı vergi oranlarının yüksekliği vergi bilincini sarsan ve mükellefleri vergi yolundan uzaklaştıran ana etmendir. Ekonomide yüksek bir enflasyon çizgisi vergi kayıplarına sebep olabilmektedir. Vergi kayıplarını ciddi bir oranda arttıran durum ise enflasyon ortamında mükellefler nezdinde verginin gerçek değerinin düştüğünün gözlemlenmesi yani para aldanımına düştüklerini düşünmeleri sonucunda oluşmaktadır (Çataloluk 2008: 219). Para aldanımından dolayı da mükellefler vergilerini düzenli ödemeye isteksizleşeceklerdir.

2.4. Kayıt Dışı Ekonomi

Yasal rakamlara yansımadağı için geleneksel yöntemlerle ölçülemeyen ve belli bir fayda doğrultusunda mal ve hizmet sunan faaliyetlerin tamamına kayıt dışı ekonomi denir. Kayıt dışı ekonomi, katma değer üreten iktisadi faaliyetlerin kayıt dışında tutulması ve dolayısıyla hesaplarda gösterilmemesi durumudur. Düzenlemesini devlet yaptığı ve doğrudan ilişkili resmi ekonominin dışında kaldığı için kayıt dışı ekonomi vergilendirilemez (Özsoylu 1996: 111). Bu yüzden yapılan araştırmalarda kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü ile vergi bilinci arasında negatif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir (Torgler vd. 2009: 239-241).

Devlet, vergi kayıp ve kaçaklarını önlemek, üzerine yükümlü olduğu vergiden daha az veya hiç vergi vermeyenleri saptamak amacıyla denetim işlevini yerine getirmektedir. Devletin denetimindeki amaç, vergi kaçakçılığının başlamadan önlenmesi yani caydırıcılık kavramının oluşturulmasıdır. Böylelikle mükelleflerin yasalara uygun bir şekilde vergisini vermesini sağlanabilecektir (Aktan vd. 2006: 146).

Vergi sistemi içerisinde kayıt dışı ekonominin rolü yadsınamaz bir gerçektir. Vergi idaresinin zamanın şartlarına uyum sağlayamadığı, vergi mükelleflerinde ise vergi bilincinin gelişmediği toplumlarda, kayıt dışı ekonominin saha alanı geniştir. Kayıt dışılığın minimuma indirilmesi gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin öncelikli amaçları arasındadır. Bunun için birçok uygulama önerilse de kilit reform Gelir İdaresi ve Vergi Denetimi'nin etkinliğinin artırılmasıdır (Bağdınlı 2006: 27). Ancak bu şekilde uygulama alanlarında gelişme gösterilerek kayıt dışı ekonominin saha alanı daralacak ve toplum içerisinde vergi bilinci oluşabilecektir.

2.5. Vergi Yasalarının ve Tekniğinin Karmaşıklığı

Vergi yasaları, mükelleflerin ödeyecekleri ve idarenin toplayacağı vergilere ilişkin genel esasların olduğu yazılı metinlerdir (Şenyüz 1995: 62). Bir ülkede, vergi mevzuatının açık, net ve anlaşılır olması, o ülkenin vergi sisteminin sağlıklı işlediğinin bir göstergesidir.

Güncel gelişmeleri yakından takip eden bir vergi sistemi gerek içeriği gerekse yazı dili açısından, mükellefleri yormayan ve onların anlamasını kolaylaştıran bir yapı üzerine kurulmuştur. Mükellefler tarafından anlaşılması güç ve yazı dili açısından net olmayan bir vergi mevzuatının kullanılması, o ülkede vergi bilincinin oluşmasını güçleştirmekte ve aynı zamanda; vergiden kaçınma ve vergi kaçırma durumlarının oluşmasına sebebiyet vermektedir (Akdoğan 2011).

Vergi mevzuatının açık, net ve anlaşılır olmasının yanı sıra, süreklilik arz etmesi, mükellefler açısından vergi bilincinin oluşmasının önünü açacaktır. Vergi mevzuatı sürekli olarak mükelleflerin hakkını yok edecek şekilde bir değişim içindeyse, o ülkedeki vergi mükelleflerinin, vergiye uyum göstermesi güçleşecektir. Devlet vergileme sürecinde başarı sağlamak istiyorsa, vergi kanunlarında yapılan düzenlemeler kadar, mevcut kanunların işlerliğini kontrol etmeli ve kanunun uygulanış şeklinin gereği gibi olmasını sağlamalıdır.

Sonuç

Vergi bilincinin artırılması bütün devletlerin ortak hedeflerindedir. Ancak vergi ödeme konusunda içsel motivasyon olarak tanımlanan vergi bilincini, yalnızca ekonomik faktörlerle izah etmek başarı şansını oldukça azaltacaktır. Çünkü bilinç gibi bir konuyu sosyal ve kültürel faktörlerden bağımsız bir şekilde ele almak mümkün değildir. Bu sebeple çalışma boyunca konu birçok başlık altında incelenmiştir.

Mükellefler içinde yaşadıkları toplumun sosyal ve kültürel özelliklerinden büyük ölçüde etkilenirler. Bu özelliklerin başında, devlete bağlılık ve vatandaşlık bilinci, vergi ahlakı, kişinin eğitim ve gelir düzeyi, dini inanış ve gelenekler, siyasi iktidarın kabul düzeyi; vergi afları, vergi adaleti, siyasi ve ekonomik koşullar, kayıt dışı ekonomi, vergi yasalarının ve tekniğinin karmaşıklığı yer almaktadır. Çalışma esnasında yapılan araştırmalar sonucunda bu faktörlerin toplumun vergi bilincini büyük ölçüde etkileyen faktörler olduğu tespit edilmiştir.

Tespitler doğrultusunda devlete bağlılık ve vatandaşlık bilinci üst seviyede olan kişilerle, vergiyi ahlaki bir ödev olarak görenlerin vergilerini diğerlerine kıyasla daha düzenli ödedikleri görülmüştür. Kişilerin eğitim seviyelerinin yükselmesi ile vergi ödeme motivasyonları arasında pozitif bir ilişki varken tam aksine gelirlerinin artması vergi ödeme konusunda isteksizleşmelerine sebep olmaktadır. Verginin sosyal bir olgu olması dini inanç ve gelenekleri de çalışmaya değer kılmıştır. Araştırmalar, din ve geleneklerine bağlı mükelleflerin vergi bilinçlerinin yüksek olduğunu ve bu konuda hassas olduklarını göstermektedir. Ayrıca mükelleflerin siyasi iktidarı kabul düzeyleri ile vergi ödemeye bakış açıları arasında da olumlu bir ilişki vardır. Aksi durumda vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma gibi problemler baş göstermektedir. Bu gibi durumlara sebep olan konulardan bir diğeri ise sık aralıklarla çıkan vergi aflarıdır. Vergisini düzenli bir şekilde ödeyen mükellefler vergi affı sonrasında vergi ödeme motivasyonlarını kaybetmektedirler. Hali hazırda vergisini ödemeyenler ise nasılsa vergi affının çıkacağı düşüncesine kendisini inandırarak vergi ödemekten kaçınırlar.

Ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik koşullar vergi bilincini oluşturan temel noktalardır. Doğru bir şekilde uygulanan vergilendirmede adalet ilkesi mükelleflerin vergilerini ödemeye olan isteklerini arttırırken, kayıt dışı ekonominin yüksek olduğu ve adaletsiz bir vergi politikasının uygulandığı ülkelerde vergi ödemekten kaçınma eğilimi görülmektedir. Tüm bunların yanı sıra vergi yasalarının anlaşılması güç bir dilde yazılmış olması ve tekniklerinin karmaşıklığı mükellefleri vergi ödeme isteğinden uzaklaştırmaktadır.

Sonuç olarak toplumda vergi bilincinin gelişmesiyle ülke sosyal, siyasi, ekonomik ve psikolojik gibi pek çok alanda kazanım yakalayacaktır. Bu durum vergi idaresinin denetimlerini daha kolay ve pratik hale getirmesine de imkan yaratacaktır. Devlet ise aldığı vergilerle kamuya rahatlıkla finansman sağlayabilecektir. Ayrıca vergi bilinci sayesinde, mükellefler kamu harcamalarının nasıl ve nereye kullanıldığını takip edebileceği için vergileme süreci daha şeffaf, net ve sorgulanabilir hale gelecektir. Çalışma boyunca incelenen faktörlere dikkat edilmesi halinde toplum nezdinde küçükten büyüğe vergi bilincinin yükseleceği umulmaktadır.

Kaynakça

- Akdoğan, Abdurrahman (2011) *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can (2012) “Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı”, *Çimento İşveren Dergisi*, ss. 3. https://www.researchgate.net/profile/Coskun_Can_Aktan/publication/318673031_VERGI_PSIKOLOJISININ_TEMELLERİ_ve_VERGI_AHLAKI/links/597703aa458515e26d29dac5/VERGI-PSIKOLOJISININ-TEMELLERİ-ve-VERGI-AHLAKI.pdf [Erişim Tarihi: 25.11.2019]
- Aktan, Coşkun Can ve Hilmi Çoban (2006a) *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can ve Hilmi Çoban (2006b) *Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Bağdınlı, İbrahim Halil (2006) “Kayıt Dışı Ekonomi ile Mücadelede Gelir İdaresi ve Vergi Denetiminin Yeniden Organizasyonu”, *21. Türkiye Maliye Sempozyumu; Kamu Maliyesinde Güncel Gelişmeler*, 10-14 Mayıs, T.C. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İİBF Maliye Bölümü (Yayın No:1).
- Bayraklı, Hasan Hüseyin, Naci Tolga Saruç ve İsa Sağbaş (2004) “*Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları*”, [Bildiri], Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Bölümü https://www.researchgate.net/profile/Naci_Saruc/publication/291523306_Bayrakli_HH_Saruc_NT_ve_Sagbas_I_2004_Vergi_Kacakligini_Etkileyen_Faktorlerin_Belirlenmesi_ve_Vergi_Kacakligini_Onleme_Yontemleri_19_Ulusal_Maliye_sempozyumunda_sunulan_bildiri_Antalya/links/56a40edc08ae232fb205aa41/Bayrakli-HH-Saruc-NT-ve-Sagbas-I-2004-Vergi-Kacakligini-Etkileyen-Faktörlerin-Belirlenmesi-ve-Vergi-Kacakligini-Onleme-Yontemleri-19-Ulusal-Maliye-sempozyumunda-sunulan-bildiri-Antalya?origin=publication_detail [Erişim Tarihi: 19.07.2019]
- Biberoğlu, Elif (2006) *Türkiye’de Gönüllü Vergi Uyumu*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Cemil, İhsan (2008) *Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri: Ege Bölgesi Örneği*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çataloluk, Cuma (2008) “Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, ss. 196. <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/viewFile/364/346> [Erişim Tarihi: 22.07.2019].
- Çelebi, Elif Ceren (2016) *Vergi Bilinci ve Vergiye Bakış Açılı: Zonguldak İlinde Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Üzerine Uygulama*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Çoban, Hilmi (2004) *Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Demir, Müslim (2009) “Toplumun Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler”, *Akademik Bakış Dergisi*, ss. 1-10.
- Dornstein, Miriam (1987) “Taxes: Attitudes and Perceptions and Their Social Bases”, *Journal of Economic Psychology*, pp. 8.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Vergi Özel İhtisas Raporu-2001 http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_Vergi.pdf [Erişim Tarihi: 20.07.2019]
- Feld, Lars P. and Frey, Bruno S. (2007) “Tax Compliance as the Result of a Psychological Tax Contract: The Role of Incentives and Responsive Regulation”, *Law & Policy*, 29(1). http://www.bsfrey.ch/articles/449_07.pdf [Erişim Tarihi: 25.11.2019].
- Gencil, Ufuk ve Elif Kuru (2012) “Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10(20), ss. 29-60.
- Gökbunar, Ali Rıza, Sibel Selim ve Halit Yanıkkaya (2007) “Türkiye’de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma”, *Ekonomik Yaklaşım*, 28(63), ss. 69-94.
- Güner, Ümit (2008) *Türkiye’de Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Oluşmasında Gelir İdaresinin Rolü*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kumluca, İbrahim (2003) “Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Faktörler”, *Vergi Sorunları Dergisi*, ss. 91-97.

Lampen, Georg and Rades, Vorsitzenden des BdSt (1999) "New Statement Steuermentalität, Steuermoral und Einstellungen zur Steuerreform" Pressekonferenzam http://www.SteuerzahlerNrw.De/Download/Lp_Steuermoral1999.Pdf

Nadaroğlu, Halil (1997) *Kamu Maliyesi Teorisi*, Beta Yayınları, İstanbul.

Orhaner, Emine (2006) *Maliye Ders Kitabı*, Tutubay Yayınları, İstanbul.

Özsoylu, Ahmet Fazıl (1996) *Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Şenyüz, Doğan (1995) *Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi*, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

T.C Anayasası, Verginin Tanımı m.73 https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf [Erişim Tarihi: 21.07.2019]

Tınar, Mustafa Yaşar (1996) *Çalışma Psikolojisi*, İzmir.

Torgler, Benno (2003a) "Tax Morale and Institutions", *Center for Research in Economics Management and The Arts (CREMA)*, pp. 1-36.

Torgler, Benno (2003b) *Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance* (Unpublished doctoral thesis). Universität Basel, Basel.

Torgler, Benno (2004a) "Tax Morale, Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries", *Center for Research in Economics, Management and The Arts (CREMA)*, pp. 8.

Torgler, Benno (2004b), "Tax Morale in Asian Countries", *Journal of Asian Economics*, 15(2), pp. 237-266.

Torgler, Benno and Schneider Friedrich (2009) "The Impact of Tax Morale and Institutional Quality on The Shadow Economy", *Journal of Economic Psychology*, 30(3), pp. 228-245.

Tosuner, Mehmet ve İhsan Cemil Demir (2009) "Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), ss. 2.

Kitap Tanıtımı-Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları¹

Book Launches- Turkish Learning and Teaching Approaches

Halit ÇELİK²

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği bölümünde öğretim üyeliği görevinin yanında, Eğitim Fakültesinde dekan yardımcılığı görevini de sürdüren Doç. Dr. Fulya Topçuoğlu'nun editörlüğünü yaptığı, 14 yazar tarafından kaleme alınan, 12 bölümden oluşan *Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları* kitabı, Nobel Yayınları tarafından Mart 2019'da yayımlanmıştır. Kitap, “Yazarlar Hakkında” bölümü ile birlikte toplam 304 sayfadır. Karton kapak ve renkli tasarımı ile dikkat çeken eserin kapak tasarımını Mehtap Yürümez ve sayfa tasarımını Hamide Yalçın yapmıştır.

Eser; *Yazar Listesi*, editör Doç. Dr. Fulya Topçuoğlu'nun kaleme aldığı *Ön Söz* ve *İçindekiler* bölümü ile başlamaktadır. Ön sözde 2018-2019 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanan *Türkçe Öğretmenliği Lisans Programı* hakkında bilgiler verilmiştir. Bu programda yer alan ve Türkçe Öğretmenliği bölümünde okutulmak üzere eklenen **Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları** dersinin içeriği hakkında dokuz maddelik ders içeriği belirtilmiştir. “Her bölüm başlangıcında ‘Bölümde Neler Öğreneceğiz?’ tanıtımlarından sonra ‘Bölümde Hedeflenen Öğrenme Çıktıları’ ve ‘Bölümle İlgili Kavramsal Çerçeve’ bulunmaktadır. Kavramsal çerçevenin ardından “Bölüm Değerlendirme Soruları” ve “Kaynakça” ile bölümler tamamlanmıştır.”

Eserin 1. bölümünü kaleme alan Dr. Öğr. Üyesi Muharrem Kürşad Yangil, *Türkçe Öğrenmenin ve Öğretmenin Anlamı* başlığı altında beş temel konuyu ele almıştır. Bölümün girişinde dil, dilin fonksiyonları ve ana dil kavramlarını ele alan Yangil, birinci konu olarak: *Türkçe Öğrenme ve Öğretmenin Önemi ve Anlamı* konusuna değinmiştir. Bu başlık altında Türkçe dersi öğretim programı başta olmak üzere Türkçe öğretiminin önemi hakkında bilgi vermiş, anlama ve anlatma başlıkları içerisinde Türkçenin becerilerini ele almıştır. Tüm bu becerileri ayrı ayrı başlıklar hâlinde ele alan yazar, dinleme becerisi için “...çocuğun ilk tanıştığı ve edindiği beceridir” ifadesini kullanarak bu becerinin Türkçe dersi öğretim programındaki öneminden bahsetmektedir. *Okumanın*

¹ Topçuoğlu Ünal, F. (Ed.) (2019). *Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları*. Ankara: Nobel.

² Dr. Öğr. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, hacel2015@hotmail.com

Önemi başlığı altında ise okuma becerisinin dinleme ve konuşma becerisinden sonra zincirin üçüncü halkasını oluşturduğu vurgulanmıştır. *Yazmanın Önemi* başlığı altında yazma becerisinin hem ana dilin zenginleşmesinde hem de bireyin üretebilme yetisinin gelişmesinde önemli bir etken olduğu hususu dile getirilmiştir. 1. bölümün son konusu olan *Konuşmanın Önemi* başlığı altında konuşma becerisinin bireyin hayatında her yönüyle önemli olduğu ifade edilmiş ve bu becerinin bireyin bir dili tam öğrenip öğrenemediğinin kanıtı olarak görülebileceği tespiti yapılmıştır. Bölüm sonunda bölüm değerlendirme soruları ile konu özetlenmeye çalışılmıştır.

Eserin 2. bölümünü kaleme alan Doç. Dr. Mesut Gün ve Dr. Muhammet Raşit Memiş, *Ana Dili Olarak Türkçe Eğitiminin Amaçları, Ana Dili Olarak Türkçe Eğitiminin İlkeleri, Yapılandırmacı Yaklaşımına Göre Ana Dili Eğitiminin İlkeleri, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Amaçları, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler* başlıkları ile *Türkçe Öğretiminin Amacı ve Temel İlkeleri* bölümünü oluşturmuşlardır. Yazarlar giriş bölümünde ana dili eğitimi, yabancı dil eğitimi ve ikinci dil eğitimi kavramlarını açıklamaktadırlar. Bölümün ilk kısmında *Ana Dili Olarak Türkçe Eğitiminin Amaçları* başlığı ile 2006, 2015 ve 2018 Türkçe öğretim programlarındaki Türkçe eğitiminin amaçlarından bahsedilmektedir. 2. kısımda *Ana Dili Olarak Türkçe Eğitiminin İlkeleri* başlığı altında ana dili eğitimi sürecindeki bazı temel doktrinler ifade edilmiştir. Bölümün üçüncü başlığı *Yapılandırmacı Yaklaşımına Göre Ana Dili Eğitiminin İlkeleri*'dir. Dördüncü kısımda yazarlar, *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Amaçlarını* ele almaktadır. Bu kısımda, Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin genel ve özel amaçlarını maddeler hâlinde bulmak mümkündür. *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler* başlığı, bölümün son kısmını oluşturmaktadır. Durmuş ve Ellis'in oluşturduğu temel ve genel ilkelerin yanında bölüm yazarlarının da oluşturduğu temel ilkeler, maddeler hâlinde sunulmuştur. Bölüm sonunda çoktan seçmeli 3 soru sorulmuştur.

Doç. Dr. Gökhan Arı'nın kalem aldığı 3. bölüm *Türkçe Öğretiminin Tarihçesi ve Türkçe Öğretim Programları* adı altında iki ana kısımdan oluşmaktadır. Birincisi kısımda İslamiyet'ten önceki dönemden ele alınıp Tanzimat sonrasına kadar olan Türkçe öğretimi tarihi hakkında bilgiler verilmektedir. İkinci kısımda ise 1924-2017 dönemindeki tüm Türkçe öğretim programları hakkında kronolojik olarak müfredat ve genel amaçlar ile ilgili bilgiler sunulmaktadır. Bölüm sonunda 10 adet soru bulunmaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Söylemez'in kaleme aldığı 4. bölüm *Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımlarının Türkçe Öğretimine Yansımaları* başlığı ile sunulmaktadır. Öğrenme ve öğretim yaklaşımları ve bu yaklaşımların Türkçe eğitimine yansımalarını ele alan yazar, başta davranışçı yaklaşım olmak üzere yapılandırmacı yaklaşım ve türleri, çoklu zekâ kuramı, iş birlikli öğrenme yaklaşımı ve proje temelli öğrenme yaklaşımları hakkında bilgiler sunmaktadır. Aynı zamanda Cumhuriyet döneminde hazırlanan bazı eğitim programlarındaki Türkçe öğretimi ve eğitim yaklaşımlarının yansımaları ele alınmış, Türkçe öğretimi açısından tek bir öğretim yaklaşımının

yetersiz olduğu fikri ortaya konmuştur. Bölüm sonunda açık uçlu 5 soru ile konu tekrarına imkân verilmiştir.

5. bölüm Dr. Öğr. Üyesi Mehtap Özden tarafından *Okuma ve Sınıf İçi Uygulama Örnekleri* başlığı ile kaleme alınmıştır. Bölüm okuma ve okur kavramlarının açıklamalarıyla başlar. Okuma alanları ve okumaya yönelik engeller ile okuma süreci hakkında geniş açıklamalar yapan yazar, okuma becerisi ve eğitimi başlığı altında okuma sürecini; okuma öncesi, okuma aşaması ve okuma sonrası diye üç ana bölümde incelemiştir. Türkçe öğretim programlarındaki okuma öğretimi konusunda da bilgiler sunan yazar, okuma becerisini geliştirmeye yönelik *etkili* ve *etkisiz okuma* kavramlarını açıklar. Etkili okuma aktiviteleri için 15 etkinliğe yer veren Özden, bu etkinliklerin teknik özellikleri ve açıklamalarına da yer vermiştir. Bölüm sonunda çoktan seçmeli 7 soruyla bölüm değerlendirilmesi yapılmıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Kemiksiz tarafından hazırlanan ve kitabın 6. bölümünü oluşturan *Konuşma ve Sınıf İçi Uygulama Örnekleri* başlıklı kısım, yedi alt başlık etrafında şekillenmiştir. *Konuşma Becerisi Ve Önemi* başlıklı bölümde, konuşma becerisinin akademik ve sosyal alanlardaki önemi vurgulanmıştır. Konuşma becerisinin okuma ve yazma becerilerinin de çıkış noktası olduğu ifade edilmiştir. Konuşma becerisinin fiziksel ve zihinsel boyutları ele alınırken boğumlama, ezgi, ton vb. terimler de açıklanmıştır. Etkili konuşmanın unsurları maddeler hâlinde verilirken bu unsurlara dikkat etmenin başarıya direkt etki ettiği vurgulanmıştır. Hazırlıklı ve hazırlıksız konuşma türlerinin tanımı ve içeriğine değinen yazar, aynı zamanda konuşma yöntem ve teknikleri ile ilgili terim ve olgulara da yer vermiştir. Sınıf içi uygulama örnekleri verilmiş ve 10 etkinlik örneği sunulmuştur. Bölümün sonunda çoktan seçmeli 5 soru bulunmaktadır.

Doç. Dr. Esra Nur Tiryaki tarafından kaleme alınan 7. bölümün başlığı *Yazma ve Sınıf İçi Uygulama Örnekleridir*. Giriş bölümünde Türkçe eğitim programı ve dil hakkında kısa bilgi sunulmaktadır. Yazma süreci; Yazma Öncesi, Yazma Sırası ve Yazma Sonrası olarak üç ana başlıkta ele alınmıştır. Yazma öğretiminin aşamalarında yazar; alfabe, kelime, cümle, paragraf ve metin öğretileri konularını etkinliklerle anlatmıştır. Bölüm sonunda çoktan seçmeli 5 soru sorulmuştur.

Doç. Dr. Ahmet Benzer tarafından hazırlanan *Dinleme ve Sınıf İçi Uygulama Örnekleri* bölümü kitabın 8. bölümünü oluşturmaktadır. Dinleme eğitiminde metnin nasıl kullanılması gerektiği hususuna değinen yazar, çoklu ortam araçlarının dinleme eğitimine katkısı ve önemi hakkında durmaktadır. Dinleme eğitiminin öncesi, sırası ve sonrası aşamalarında yapılacak olan uygulamalar hakkında bilgi verilirken sonuç bölümünde bilişsel bir durum arz eden dinleme becerisinin aynı zamanda üstbilişsel bir durum arz ettiğine vurgu yapılmıştır. 5, 6, 7 ve 8. sınıf düzeylerinde etkinlik örnekleri verilmiş ve bölüm sonunda çoktan seçmeli 6 soru sorulmuştur.

Öğr. Gör. Dr. Duygu Ak Başoğlu tarafından hazırlanan 9. bölüm *Dilbilgisi ve Sınıf İçi Uygulamalar* olarak oluşturulmuştur. “İşlevsel dil bilgisinin” işlevselliği üzerinde duran yazar aynı

zamanda dil bilgisinde biçimin de önemini vurgulamıştır. Dil bilgisi öğretiminde uygulanacak yaklaşım, yöntem ve uygulamalardan bahseden Başoğlu, aynı zamanda dil bilgisi öğretimde izlenecek sırayı da belirlemiştir. Türkiye’deki dil bilgisi öğretiminde yaşanan sorunların dile getirildiği bölüm, sınıf içi uygulamalarla sona ermektedir. Etkinliklerin yanı sıra bölüm sonunda 10 adet bölüm değerlendirme sorusu bulunmaktadır.

Doç. Dr. Alparslan Okur ve Dr. Öğr. Üyesi Gökçen Göçen’in kaleme aldığı 10. bölüm Türkçe öğretimindeki güncel eğilimler ve sorunlar konusunu kapsamaktadır. *Türkçenin öğretimine yönelik sorunları fark etmek, azaltmak ya da yok etmek Türkçeyi korumak açısından önemlidir* ifadesi ile yazarlar bir farkındalık oluşturmak istemişlerdir. Sorunların giderilmesinde öncelikli olarak öğretmenlerin bilinçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bölümde Türkçe öğretimi için önem arz eden bazı terimlere de değinilmiştir. Örneğin; metin, okuryazarlık, teknoloji, ölçme değerlendirme gibi kavramların Türkçe öğretimi alanı için ne ifade ettiği hususuna değinilmiştir. Türkçe öğretimindeki güncel eğilimlere de vurgu yapılırken dört temel becerinin yanında dil bilgisinin de güncel sorunları ele alınmıştır. Bölümün sonunda çoktan seçmeli 5 soru sorularak konunun değerlendirilmesine imkân sağlanmıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Nigar İpek Eğilmez’in *Etkili Bir Türkçe Öğretiminin Bileşenleri* adlı 11. bölüm yazısında Türkçe öğretiminde öğretim programlarının, ders kitaplarının, çocuk kitaplarının, öğrenme ortamlarının, öğretmenin, öğrencinin, yöntem ve tekniklerin, dört temel becerinin yeri ile ilgili temel bilgiler mevcuttur. Yazar öğretim programlarının öğretici ve öğrencilere özel ve genel bir çerçeve oluşturduğundan bahsetmiştir. Özellikle birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar olan süreçte öğrenciye kazandırılması gereken kazanımların öğretim programlarınca ele alındığı vurgusu yapılmıştır. Ders kitaplarının temel amaç ve işlevleri üzerinde duran Eğilmez, ders kitaplarının biçimsel özelliklerini maddeler halinde ele almıştır. Ders kitabına metin seçimi, metinlerin dil özellikleri ve kitaptaki görsellerin de içerikleri hakkında yönlendirici sorular sormaktadır. Çocuk edebiyatının öğrencinin gelişiminde etkili olduğu dile getirilmiş ve öğretim ortamlarının öğretimin bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Öğretmen yeterliklerinden de söz edilirken öğrencilerde olması gereken donanımlara da değinilmiştir. Dört temel becerinin ve dil bilgisi yapılarının nasıl etkili bir şekilde verileceği örneklerle sunulmuştur. Bölüm sonunda 9 değerlendirme sorusuna yer verilmiştir.

Kitabın son bölümünü Dr. Öğr. Üyesi Nil Didem Şimşek kaleme almıştır. *Türkçe Öğretimine Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Açından Bakış* adlı bölümde dil kültür ilişkisinin durumu anlatılmakta ve ana dili eğitiminin tanımı yapılmaktadır. Küreselleşmenin kapsamına değinilen bölümde sosyalleşme, küreselleşme gibi genel kavramların tanımı yapıldıktan sonra Türkçe öğretimi ve ekonomi başlığı altında dil-ekonomi ilişkisi incelenmektedir. Yabancılarla Türkçe öğretimine de değinen yazar, dünyanın birçok yerinde açılan Türkçe öğretim merkezlerinin ekonomik getirisi üzerinde durmaktadır.

Genel olarak alana hizmet edecek bir kitap olan *Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları* kitabı Fulya Topçuoğlu'nun editörlüğünde kapsamlı, açıklayıcı, sade ve anlaşılır bir dil ile okuyucuya sunulmaktadır. Bölüm sonlarındaki ölçme değerlendirme sorularının farklı türlerde ve yapılarda olması bütünlüğü bozsa da soruların konuyu özetleyici fonksiyonu dikkat çekmektedir. Özellikle sınıf içi uygulama örneklerinin eklenmesi bu kitabın teori düzeyinde kalmayıp uygulama alanlarında da etkili bir kaynak olacağını göstermektedir. Birçok yeni başlığın yer aldığı eser Türkçe öğretimi alanı için bir başucu kitabı olacaktır.